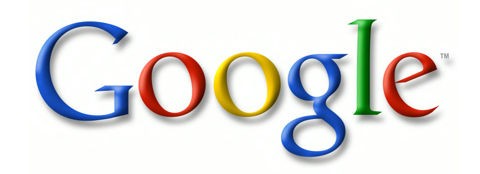
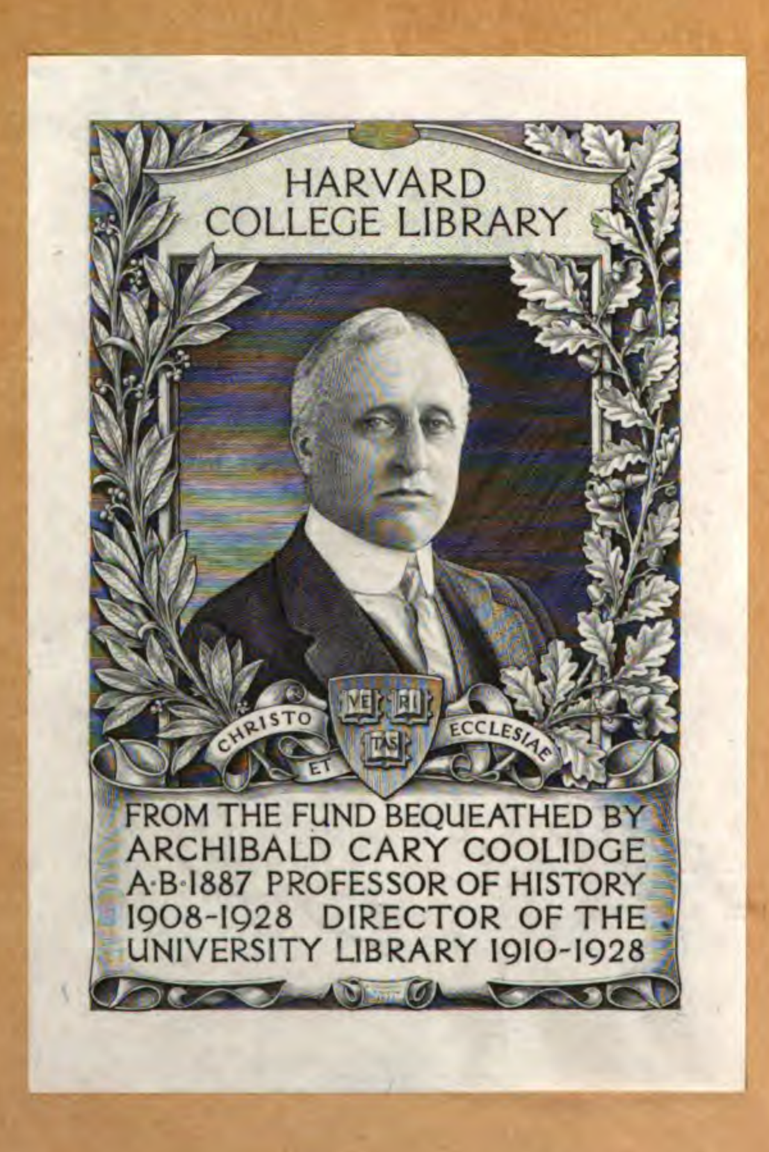

HARVARD
COLLEGE LIBRARY
CHRISTO ET ECCLESIAE
VE RI TAS
FROM THE FUND BEQUEATHED BY
ARCHIBALD CARY COOLIDGE
A·B·1887 PROFESSOR OF HISTORY
1908-1928 DIRECTOR OF THE
UNIVERSITY LIBRARY 1910-1928

MAGYAR
GAZDASÁGTÖRTÉNELMI
SZEMLE

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ÉS A NAGYM. FÖLDMIVELÉSÜGYI MINISTERIUM

TÁMOGATÁSÁVAL

AZ ORSZÁGOS MAGYAR GAZDASÁGI EGYESÜLET

TAGÁNYI KÁROLYNAK

1901. ÉVI MÁRCZIUS HÓ 1-ÉN TÖRTÉNT VISSZALÉPÉSE ÓTA

SZERKESZTI

DR. KOVÁTS FERENCZ

A POZSONYI KIR. JOGAKADÉMIÁN A GAZDASÁG-TÖRTÉNELEM ELŐADÓJA ÉS KÖNYVTÁRNOK.

AZ EGYESÜLET RÉSZÉRŐL A SZERKESZTÉSRE FELÜGYEL

SZILASSY ZOLTÁN

AZ OMGE. SZERKESZTŐ TITKÁRJA.

VIII. ÉVFOLYAM

1901.

BUDAPEST

„PÁTRIA" IRODALMI VÁLLALAT ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMÁSA

1901

Digitized by Google

TARTALOM.

1901 : VIII. ÉVFOLYAM.

I. ÉRTEKEZÉSEK.

II. ADATOK.

III. IRODÁLOM.

IV. BIRÁLATOK ÉS ISMERTETÉSEK.

V. VEGYESEK.

Lap

VI. GAZDASÁGTÖRTÉNETI ÉRTESITŐ.

1. Vegyes közlések.

2. Folyóiratok szemléje.

SELYEMTENYÉSZTÉSI MOZGALMAK GYŐRÖTT 1771—1831-IG.

Irta: Dr. Németh Ambrus.

A Magyarország déli részén III. Károly uralkodása elején megindult selyemtenyésztés szép sikerrel kecsegtette a magyar ipar ez ágát. Mária Terézia királynő ösztökélése következtében még nagyobb buzgalommal sürgette a magyar kormány a nyers selyem tenyésztésének felkarolását. Halomszámra kelnek s mennek szét az ország minden alkalmas vidékére a királyi rendeletek, a melyek nem győzik a selyemtenyésztésből az országra háramló nagy hasznot eléggé hangsúlyozni.

Győr város hatóságához — tudtunkkal — 1768. év kora tavaszán érkezett az első intézvény, melyben a magy. kir. helytartótanács a királyi akarat tolmácsaként melegen ajánlja a selyemtenyésztés felkarolását. Verőcze megyét állítja követendő például, melyben — Sollenghi Károly[1]) selyemtenyésztési felügyelő jelentése szerint — Adamovich János alispánnak buzdítása és fáradozása következtében kiváló sikereket értek el a selyemtenyésztés terén. E sikerek hatása alatt arra hívja fel a helytartótanács Győr város hatóságát, hogy létesitsen szederfaiskolát, vesse be szedermaggal, neveljen szederfa csemetéket, majd pedig a fiatal szederfákat ossza ki a város polgársága között, hogy azok idővel selyemhernyókat táplálhassanak, illetőleg selyemgubókat nyerjenek. Végül elvárja a helytartótanács a várostól, hogy intézkedéseiről s eredményükről időnkint jelentést tesz.[2]) 1769. május 18-ikán ismét leír a helytartótanács és sürgetőleg szólítja fel Győr város hatóságát, tegyen jelentést arról, hogy eljárt-e a mult évi utasítás szerint s van-e valami eredmény[3]) Minthogy azonban a hatóság nem felelt, a helytartótanács deczember 28-ikán ujra megsürgette a választ. A hatóság hallgatott. De a helytartótanács nem nyugodott s 1770. február 22-ikén megint ráírt a hatóságra, a mely végre megszólalt. 1770. február 28-ikán kelt válaszában imígyen szól a város: Győr város lakossága iparral, kereskedéssel, vagy egyéb munkával foglalkozik. Elvétve akadnak oly egyének is, akik selyemhernyót tartanak s táplálnak, de a nyert selymet

[1]) V. ö. a *Szemle* 1895. évi 160. és 161. lapját.

[2]) Győr város levéltára: Helytartótanácsi intézvények (rendeletek) 1768 : 1888. sz.

[3]) U. o. 1769 : 2011.

saját házi szükségletükre fordítják. Ami a helytartótanácsnak abbeli felszólítását illeti, hogy a hatóságnak szederfa-ültetésre és nevelésre is gondja legyen, e tekintetben a hatóság ugy intézkedett, hogy a küszöbön levő tavaszszal külön kijelölt helyen nagy számban ültet szederfákat s mihelyt magjukat veheti, mind elveti, hogy semmi hiány se legyen szederfaban. A hatóság — továbbá — buzdítani fogja a lakosságot a selyemhernyók beszerzésére s általában a selyemtenyésztés felkarolására.[1])

Nemsokára (1770. márcz. 9.) a magy. kir. udvari kamarától érkezett intézvény, mely tudtul adja Győr város hatóságának, hogy Mária Terézia királynő mindenáron fel akarván virágoztatni a selyemtenyésztést, ez irányban igen üdvös intézkedéseket tett. Mivel ugyanis a királynő rájött, hogy a selyemtenyésztéstől való idegenkedést az a körülmény okozza, hogy a városi polgárság nem ért a szederfaültetéshez és a selyemhernyók kezeléséhez, azért a királynő úgy rendelkezett, hogy a selyemtenyésztésre alkalmas éghajlatú és talajú városok küldjenek rátermett ifjakat Eszékre, a hol rendszeres iskolázással fogják őket szederfaültetésre, nevelésre és szaporításra s a selyemhernyók kezelésére két éven át oktatni. A tanfolyam a közeli május hó elején nyílik meg.[2]) A hatóság ez íratot tudomásul vette s nem tett semmit.

Annál jobban szorgoskodott a helytartótanács. 1770. ápr. 9-ikén kelt intézvényével ujólag melegen ajánlja a szederfaiskola felállítását, hogy a selyemtenyésztőknek fát lehessen kiosztani. Legyen a faiskola víz mellett, hogy szükség esetén öntözni lehessen; kerítsék be s külön őre legyen.[3]) Az 1771. máj. 27-iki helytartótanácsi intézvény újabb módot s eszközt ajánl a selyemtenyésztés ügyének előmozdítására. Tudatja a városi hatósággal, hogy Mertinger János pozsonyi kertésznek rövid idő alatt annyi szederfája lesz, hogy elláthatja az egész országot. Csemetéit osztályozva így adja el: az 1. osztályból 1000 darab ára 140 frt, a 2. osztályból 1000 drb 90 frt, a 3. oszt.-ból 1000 drb 50 frt; bőséges alkalom nyilik tehát szederfa-vételre. Egy-két hónap mulva ujból utasitás érkezett a városhoz.[4])

A városi hatóság mindezen czélra-vezető utbaigazításokat és buzdításokat bizonyos érzéketlenséggel s fásultsággal fogadta s ha még úgy hangsulyozták is a kormány-leiratok, hogy időnként jelentést küldjön a selyemtenyésztés állapotáról, amig lehetett, húzta-halasztotta a választ. Végre mégis megszólalt, de akkor is csak kénytelenségből. Abból az.

[1]) U. o. 2092, 2121.
[2]) U. o. Kamarai int. 1770 : 357.
[3]) U. o. Helyt. tan. int. 1770 : 2130.
[4]) U. o. 1771 : 2317, 2353.

alkalomból, hogy a magy. kir. kamara 1770. márcz. 9-ikén felszólította a várost, hogy küldjön egy alkalmas ifjut az eszéki előkészítő tanfolyamra, valami Széplaky János nevű fiatalember jelentkezett egészen a maga elhatározásából a kir. kamaránál. Széplaky kérvényében igen alkalmasnak mondja Győr területét megfelelő éghajlati és talajállapotánál fogva a selyemtenyésztésre s úgy beszél, hogy Győr területén már is szépen díszlik a szederfa. A kir. kamara 1771. szept. 20-ikán megküldte Győr városának Széplaky kérvényét s véleményt és felvilágosítást kért. A hatóság elég hamar okt. 16-ikán megadta a választ. Széplakynak — mondja a jelentés — Győr város talajbeli állapotáról s az itteni selyemtenyésztési állapotokról irt dicsérete csak azt bizonyitja, hogy nem ismeri Győr területét; szépszavú beszéde csak azért van, hogy bekerüljön az eszéki iskolába. A tényállás nagyon is máskép van. Először is nincs szükség Széplaky kitaníttatására, mert Győrött elég sok oly egyén van, aki tökéletesen ismeri a selyemtenyésztés mesterségét. Ami a selyemtenyésztés állapotát illeti, bizonyos igaz, hogy nincs meg a kivánt eredmény, de ennek meg van a maga oka. Győr területe ugyanis minden oldalról vízzel van környékezve; tehát nincs alkalmas száraz talaj. Mégis akadtak, a kik a folyó évben is üzték a selyemtenyésztést s nagy számmal táplálván selyemhernyókat, tetemes petekészletük van. Minthogy azonban az év legnagyobb része nedves volt s kora tavasztól nyár végéig áradások voltak s szoktak lenni majd minden évben, ezért az amugy is kevés számban levő szederfák elszáradtak, sőt mivel a szederfa-levél tulságos sok nedvességet szivott magába, a selyemhernyók is jobbára elpusztultak; a melyek pedig megmaradtak, jó táplálék hiányában, nem fontak olyan selymet, a minőt várni lehetett. Ez okoknál fogva a város nincs oly helyzetben, hogy valakit szükségesnek tartana az eszéki iskolába küldeni. Egyébaránt ha Széplaky meg akarja tanulni a selyemtenyésztés mesterségét megteheti Győrött is, de ellátásáról gondoskodjék maga.[1]) Széplaky ügye megfordult Mária Terézia királynő előtt is, a ki megengedte neki, hogy Győrött saját költségén tanuljon.[2]) Hogy azonban mi lett Széplakyval, arról nincs adatunk.

Mint látjuk, nagyon keservesen indult meg Győrött a selyemtenyésztés. Egyik főoka mindenesetre a városi hatóság érthetetlen magatartása. Kézzel-lábbal ellene van a selyemtenyésztésnek; elsorolja a talajállapotokat, áradásokat, a szederfában való hiányt, csakhogy bebizonyítsa, hogy képtelenség Győrött ez iparággal sikeresen foglalkozni. De

[1]) U. o. Városi fogalmazványok, 1771 : 386.

[2]) U. o. Kam. int. 1771 : 386.

emellett megfeledkezik a következetességről is s azzal, hogy azt állítja, hogy Győrött is kimívelheti magát, aki akarja, a selyemtenyésztés mesterségében, nyilván megczáfolja saját állításait és bizony-bizony úgy mutatja be magát, hogy nem akart vesződni, fáradozni a selyemtenyésztés ügyével.

A nehézkesen induló győri selyemtenyésztésnek első gyümölcseiről hivatalosan 1771-ben értesülünk. De nem sok volt benne a köszönet. Az említett év derekán szolgáltatták be a polgárok a nyert gubókat Sollenghi Károly horvátországi állami selyemtenyésztési felügyelőnek. Azonban a gubók oly rosszak és silányak voltak, hogy az elsőrendű fajtából $10^1/_2$ font után csak 1 font volt jó és tiszta, a másodrendű gubókból pedig csak 20, sőt 30 fontból került ki 1 fontnyi valamirevaló gubó. A helytartótanács ezért figyelmeztette a városi hatóságot, hogy lelkiismeretes és gondos kezelésre intse a polgárságot.[1]) E figyelmeztetést megismétli a kir. kamara is, majd meg a következő év elején a helytartótanács ösztökéli ujra a várost s egyik is másik is a talajállapotokról kér jelentést. A városi hatóság azt felelte, hogy Győrött nem lehet sikert elérni, mivel a már említett akadályok folyton fenforognak.[2])

1773-ban a kormány oly intézkedést tett, melynek az volt a czélja, hogy a selyemgubó beváltását megkönnyítse és gyorsítsa. A helytartótanács Sollenghi felügyelő indítványára Pestet vagy Budát, Szegedet, Kanizsát, Egert és Győrt jelölte ki a beváltás központjául. A rendelet, mely ez intézkedést Győr városával tudatta, arra is felhívta a hatóságot, hogy a dolog iránt lépjen Sollenghivel érintkezésbe.[3]) Ki volt Győrött a beváltás vezetésével megbízva, nyoma sincs; de, hogy a selyemtenyésztés folyt, kitünik abból, hogy a helytartótanács arra inti a győri hatóságot, hogy nagyobb gondja legyen a selyemtenyésztésre.[4])

A selyemtenyésztés előmozdítására szolgáló rendelkezése volt Mária Terézia királynőnek az is, hogy az ország különböző vidékein államköltségen szederfaiskolákat állíttatott fel, a honnan a tenyésztők ingyen kaptak szederfát. Mindamellett is nehezen ment Győrött a selyemtenyésztés; a polgárság az ingyen kapott fákra sem fordított kellő gondot, miért is legnagyobbrészt tönkrementek. Voltak olyan polgárok is, a kik tartottak ugyan szederfákat, de selyemhernyóval nem vesződtek, sőt a szederfa-levelet drágán adták el. A kir. kamara ezért figyelmeztette a hatóságot, hogy ügyeljen a szederfák jókarbantartására, a szederfalevél eladására vonatkozólag pedig szabály legyen, hogy a

[1]) U. o. Helyt. tan. int. 1771 : 2396.
[2]) U. o. Kam. int. 1771 : 388. — Fogalm. 1771 : 388., 1772 : 2130.
[3]) U. o. Helyt. tan. int. 1773 : 2587 és 2588.
[4]) U. o. 1775 : 2791.

tulajdonosok egy fának a levele után 5—25 krajczárnál többet ne kérjenek.[1])

A győri selyemtenyésztés ügyében nagyobb lendület volt várható a kir. kamarának 1777. július 17-ikén kiadott rendeletétől. E kormányrendelet szerint Mária Terézia királynő kinevezi Győr, Mosony, Pozsony vármegyék selyemtenyésztési felügyelőjévé Erdélyi János tallósi felügyelőt, kinek fizetése az elsősorban említett megye után 100 frt, a második után 100 frt, a harmadik után pedig 200 frt leend.[2]) Közben a kormány nem mulasztja el az érdeklődést a selyemtenyésztés iránt ébren tartani. 1778-ban a kir. kamara meghagyja a városi hatóságnak, hogy az elmult évek eredményéről jelentést tegyen, s ezt elvárja a jövőben is.[3]) Győr város hatósága jelentésében megint csak a régi húrokat pengette. A selyemtenyésztésnek — ugymond — nincs látszatja, aminek főképen az az oka, hogy a tenyésztők a gubókért oly csekély árt kapnak, hogy fáradságuknak épen nem felel meg. Azért jelenleg fölöslegesnek tartja a kimutatást, majd megteszi, ha a selyemtenyésztés föllendül. A kir. kamara e sovány jetentésből azt hüvelyezte ki s vetette szemére a hatóságnak, hogy a baj gyökere onnan ered, hogy a hatóság épen nem törődik e fontos iparággal, nem buzdítja a lakosságot s nem gondoskodik a szederfák szaporításáról. E mulasztást a hatóságnak helyre kell ütnie; állítson szederfaiskolát, neveljen benne elegendő számmal szederfákat, ossza ki a lakosság között, s általában járjon el a kormány utasítása szerint.[4])

Hogy Győr lakosságában csakugyan meg volt a kedv a selyemtenyésztéshöz, azt szépen mutatja a kormánynak egy ujabb intézkedése. 1780. július 7-ikén — tehát 2 évre a városi hatóság kedvezőtlen jelentése után — így ír a kir. kamara Győr városához: Minthogy Győrben sokan mutatnak érdeklődést és buzgalmat a selyemhernyók táplálásához és a selyemtenyésztéshez, azért a királynő ugy intézkedett, hogy Győr város hatósága Erdélyi János felügyelőnek szakvéleményét meghallgatva a selyemhernyókat a házi pénztár költségén váltsa be, a gyüjtésükhöz szükséges üstöket s a gombolyításhoz való motólákat szerezze be; e munka végzéséhez alkalmas helyiséget, gunyhót állíttasson fel, egyelőre takarékossági szempontból csak deszkából, fogadjon fel selyemgombolyításhoz értő nőket; a kész, legombolyított selymet pedig, fontját 7 frt 30 kron számítva, adja el magánvevőknek, vagy pedig a kir.

1) U. o. Kam. int. 1777 : 503.
2) U. o. 1777 : 4823.
3) U. o. 1778 : 526 és 540.
4) U. o. 1779 : 552.

kamarának. A befolyt pénzt a hatóság a házi pénztár költségeinek födözésére forditsa.[1])

A jó ügy ezuttal nem szenvedett késleltetést, a városi tanács késznek mutatkozott a kir. kamara utasításának végrehajtására, vagyis hozzáfogott a selyemgombolyító-gyár felállításának előmunkálataihoz. A munkálatot Erdélyi felügyelő vette kezébe. Letelepedett Győrben. A selyemgombolító-gyár telepéül a majoroki régi sörház telepének használatlan részét szemelte ki. A városi tanács hathatósan támogatta; kivüle még Korkovány püspöki jogtanácsos fáradozott sokat a terv megvalósítása érdekében. Erdélyi a gombolyító-gyár felállítását úgy tervezte, hogy mellette mindjárt szederfaiskolát is létesít. A kir. kamara örömmel vette tudomásul a megindult mozgalmat s továbbra is buzdította a városi tanácsot.[2])

Ezen kecsegtető előzmények után Erdélyi kész javaslattal lépett a a városi tanács elé. Ő ugy látja, hogy Győrött valóban érdemes gombolyító-gyárt felállítani; ehhez pedig kényelmés, tágas raktáron kivül szükségesek: állványok, melyeken a gubókat kihülni és száradni széttoregetik, továbbá egy rézüst s egy fejtőgép, három leány, és pedig egy az üst mellé 15 kr napidijjal legombolyítónak, kettő pedig a motóla mellé 9 kr napidíjjal, ezenkivül egy férfiu 12 kr napidijjal, gubószedéshez, favágáshoz s fütéshez.[3]) A város teljesítette Erdélyi óhaját, berendezte s fölszerelte a selyemgombolyító gyárt, amely meg is kezdte müködését.

Győr város selyemtenyésztési mozgalmában 1782-ben oly fontos lépés mutatkozott, mely ha megvalósul, elhatározó döntéssel lett volna a város anyagi helyzetének javitására s nagyot lendített volna az egész ország selyemiparának ügyén is. Az emlitett évben Beywinkler Ádám, osztrák selyemszövő-gyáros a magy. kir. kamaránál azzal a kérelmével jelentkezett, hogy hajlandó volna Győrött a régi sörházban 24 szövőgéppel selyemgyárat felállítani. A kir. kamara szivesen vette az ajánlatot s felszólította Győr város hatóságát, hogy adja át a sörházat Beywinklernek s mivel a gyár után a városnak nagy haszna lesz és Beywinkler kész a gyárba Győr város árvagyermekeit tanulókul fölvenni, azért engedjen a város neki 3 évi adómentességet.[4]) A város egyelőre csak azt felelte, hogy a sörház az óhajtott czélra alkalmasnak látszik, de az adómentesség kérdésében még nem adhat választ.[5]) Beywinkler erre megjelent Győrött, átvizsgálta a régi sörházat; de úgy, ahogy volt, nem találta

[1]) U. o. 1780: 566. és 568.
[2]) U. o. 1780: 576.
[3]) U. o. Győr város magán iratai. 1781: 376.
[4]) U. o. Kam. int. 1782: 617.
[5]) Győr város fogalmazványai, 1782: 617.

megfelelőnek, azonban kellő átalakítással használhatónak itélte. Az ügy a külső tanács elé került, ahol mivel a városnak az elkészített költségvetés szerint 3281 frt s 48½ krt kellett volna befektetnie, azt határozták, hogy Beywinkler az első 3 évben annyit fizessen cenzusként, amennyit a jelzett összeg azon idő alatt kamatozna. Beywinkler ezt sokallotta, mire a tanács, tekintetbe véve, hogy a javítások között vannak olyan természetüek, melyeknek igy is, úgy is meg kellene történniök s belekerülnének 773 frtba, nem 3282 frt s 48½ kr után, hanem 773 frt levonásával csak 2508 frtnak megfelelő kamatot, 150 frtot kért cenzusul. Beywinkler ebbe beleegyezett. Ezek után a győri hatóság a javításra szükséges összeg folyósításának engedélyezését kérte a kir. kamarától. A kir. kamara 1782. szept. 3-ikán kelt intézvényével megadta az engedélyt.[1])

Eddig szépen folyt a létesitendő selyemgyár ügye. De az osztrák érdek mindent meghiusított. Beywinkler 1783-ban a kir. kanczellária által II. József császár elé terjesztette ügyét és segítséget kért a királyi kincstárból. De a császár azt irta a kérvényre: „A jelen körülmények között nem adhatok semmit a kincstárból a magyar ipar előmozdítására. Ha megszünik az ok, megszünik a következés is."[2]) A rideg császári határozat végleg elakasztotta a győri selyemgyár ügyét; többé szóba se került. Győzött a gyarmatpolitika!

Ezután tehát Győrött a selyemipar csak a selyemtenyésztés és gombolyitás szerény medrében folydogált tovább. A gombolyító-gyár első termékéről az 1779/80. évről a kir. kamarának benyujtott kimutatás nyujt tájékoztatást. Eszerint Győrött 1779/80-ban 240½ font selyemgubót vett át a város a tenyésztőktől fontját 40 krajczárral fizetve. Ebből, minthogy a kir. kamara számítása szerint 12 font közepes minőségü gubó után 1 font legombolyitott selyemnek kelle kikerülnie, legalább is 20 font gombolyított selyem volt várható. Erdélyi felügyelő azonban csak 14 fontot jelzett; a különbözet tehát 6 font, mely árban 45 frtot tesz ki. Erdélyi eljárása tehát nem volt egyenes. A floretselyemnél is kifogást tett a kir. kamara. Az e fajta selyemből 12 font gubó után ⅓ font szokott előállni; tehát a kimutatásban jelzett 240½ font gubó után 6⅔ fontnak kellett volna esnie, de ez sem igy történt. A Falopa-selyemről adott kimutatás sem felel meg a követelményeknek. 1781-ben a város 338⅛ font gubót váltott be a lakosságtól. Ez értékben 28 frtot tett volna ki, de a felügyelő $21^{19}/_{32}$ frtot tüntetett ki. Ezt is rovásul említi a kamara. A városi hatóság tudtára is adta mindezt Erdélyinek és igazolásra hívta fel, de Erdélyi rá sem hederitett.[3])

[1]) U. o. Kam. int. s hozzá csatolt fogalm, 621. Kam. int. 621.
[2]) Marczali Henrik: Magyarország története II. József korában, I. 107.
[3]) Győr város levélt. Kam. int. 1783: 641.

kamarának. A befolyt pénzt a hatóság a házi pénztár költségeinek födözésére forditsa.[1])

A jó ügy ezuttal nem szenvedett késleltetést, a városi tanács késznek mutatkozott a kir. kamara utasításának végrehajtására, vagyis hozzáfogott a selyemgombolyító-gyár felállításának előmunkálataihoz. A munkálatot Erdélyi felügyelő vette kezébe. Letelepedett Győrben. A selyemgombolító-gyár telepéül a majoroki régi sörház telepének használatlan részét szemelte ki. A városi tanács hathatósan támogatta; kivüle még Korkovány püspöki jogtanácsos fáradozott sokat a terv megvalósítása érdekében. Erdélyi a gombolyító-gyár felállítását úgy tervezte, hogy mellette mindjárt szederfaiskolát is létesít. A kir. kamara örömmel vette tudomásul a megindult mozgalmat s továbbra is buzdította a városi tanácsot.[2])

Ezen kecsegtető előzmények után Erdélyi kész javaslattal lépett a a városi tanács elé. Ő ugy látja, hogy Győrött valóban érdemes gombolyító-gyárt felállítani; ehhez pedig kényelmes, tágas raktáron kivül szükségesek: állványok, melyeken a gubókat kihülni és száradni széteregetik, továbbá egy rézüst és egy fejtőgép, három leány, és pedig egy az üst mellé 15 kr napidijjal legombolyítónak, kettő pedig a motóla mellé 9 kr napidíjjal, ezenkivül egy férfiu 12 kr napidíjjal, gubószedéshez, favágáshoz s fütéshez.[3]) A város teljesítette Erdélyi óhaját, berendezte s fölszerelte a selyemgombolyító gyárt, amely meg is kezdte müködését.

Győr város selyemtenyésztési mozgalmában 1782-ben oly fontos lépés mutatkozott, mely ha megvalósul, elhatározó döntéssel lett volna a város anyagi helyzetének javitására s nagyot lendített volna az egész ország selyemiparának ügyén is. Az emlitett évben Beywinkler Ádám, osztrák selyemszövő-gyáros a magy. kir. kamaránál azzal a kérelmével jelentkezett, hogy hajlandó volna Győrött a régi sörházban 24 szövőgéppel selyemgyárat felállítani. A kir. kamara szivesen vette az ajánlatot s felszólította Győr város hatóságát, hogy adja át a sörházat Beywinklernek s mivel a gyár után a városnak nagy haszna lesz és Beywinkler kész a gyárba Győr város árvagyermekeit tanulókul fölvenni, azért engedjen a város neki 3 évi adómentességet.[4]) A város egyelőre csak azt felelte, hogy a sörház az óhajtott czélra alkalmasnak látszik, de az adómentesség kérdésében még nem adhat választ.[5]) Beywinkler erre megjelent Győrött, átvizsgálta a régi sörházat; de úgy, ahogy volt, nem találta

[1]) U. o. 1780: 566. és 568.

[2]) U. o. 1780: 576.

[3]) U. o. Győr város magán iratai. 1781: 376.

[4]) U. o. Kam. int. 1782: 617.

[5]) Győr város fogalmazványai, 1782: 617.

megfelelőnek, azonban kellő átalakitással használhatónak itélte. Az ügy a külső tanács elé került, ahol mivel a városnak az elkészített költségvetés szerint 3281 frt s 48 1/2 krt kellett volna befektetnie, azt határozták, hogy Beywinkler az első 3 évben annyit fizessen cenzusként, amennyit a jelzett összeg azon idő alatt kamatozna. Beywinkler ezt sokallotta, mire a tanács, tekintetbe véve, hogy a javítások között vannak olyan természetüek, melyeknek igy is, úgy is meg kellene történniök s belekerülnének 773 frtba, nem 3282 frt s 48 1/2 kr után, hanem 773 frt levonásával csak 2508 frtnak megfelelő kamatot, 150 frtot kért cenzusul. Beywinkler ebbe beleegyezett. Ezek után a győri hatóság a javításra szükséges összeg folyósításának engedélyezését kérte a kir. kamarától. A kir. kamara 1782. szept. 3-ikán kelt intézvényével megadta az engedélyt.[1])

Eddig szépen folyt a létesitendő selyemgyár ügye. De az osztrák érdek mindent meghiusított. Beywinkler 1783-ban a kir. kanczellária által II. József császár elé terjesztette ügyét és segítséget kért a királyi kincstárból. De a császár azt irta a kérvényre: „A jelen körülmények között nem adhatok semmit a kincstárból a magyar ipar előmozdítására. Ha megszünik az ok, megszünik a következés is."[2]) A rideg császári határozat végleg elakasztotta a győri selyemgyár ügyét; többé szóba se került. Győzött a gyarmatpolitika!

Ezután tehát Győrött a selyemipar csak a selyemtenyésztés és gombolyítás szerény medrében folydogált tovább. A gombolyító-gyár első termékéről az 1779/80. évről a kir. kamarának benyujtott kimutatás nyujt tájékoztatást. Eszerint Győrött 1779/80-ban 240 1/2 font selyemgubót vett át a város a tenyésztőktől fontját 40 krajczárral fizetve. Ebből, minthogy a kir. kamara számítása szerint 12 font közepes minőségü gubó után 1 font legombolyitott selyemnek kelle kikerülnie, legalább is 20 font gombolyított selyem volt várható. Erdélyi felügyelő azonban csak 14 fontot jelzett; a különbözet tehát 6 font, mely árban 45 frtot tesz ki. Erdélyi eljárása tehát nem volt egyenes. A floretselyemnél is kifogást tett a kir. kamara. Az e fajta selyemből 12 font gubó után 1/8 font szokott előállni; tehát a kimutatásban jelzett 240 1/2 font gubó után 6 2/3 fontnak kellett volna esnie, de ez sem igy történt. A Falopa-selyemről adott kimutatás sem felel meg a követelményeknek. 1781-ben a város 338 1/8 font gubót váltott be a lakosságtól. Ez értékben 28 frtot tett volna ki, de a felügyelő 21 19/32 frtot tüntetett ki. Ezt is rovásul említi a kamara. A városi hatóság tudtára is adta mindezt Erdélyinek és igazolásra hívta fel, de Erdélyi rá sem hederitett.[3])

[1]) U. o. Kam. int. s hozzá csatolt fogalm, 621. Kam. int. 621.

[2]) Marczali Henrik: Magyarország története II. József korában, I. 107.

[3]) Győr város levélt. Kam. int. 1783: 641.

1782-ben a város összesen 143 frt árú legombolyított selymet adott el; és pedig Michl József győri polgárnak 4 lat fejtett selymet 1 frt 36 krajczárért, Strodl Ferencz bécsi polgárnak 12 font fejtett Orsolio-selymet (filirte Orsolio-Seiden) 138 frton, 1 font kefélt selymet a győri Orsolya-rendi apáczáknak 4 frton 1783-ban a város eladott $3^{1}/_{2}$ font különböző fajtájú legombolyított selymet 6 frt 30 kron; részletezve:

53	font	és 29	lat	finom selymet,	fontját $7^{1}/_{2}$	frtba	számitva	404·17$^{3}/_{4}$ frtért,
4	„	21	„	Falopa	„ 4	„	„	18·37$^{1}/_{2}$ „
1	„	24	„	Duppion	„ 3	„	„	5·15 „

Egyéb vevőknek eladott a város 13 font s $25^{7}/_{8}$ lat selymet, és pedig,

5	font	és $25^{3}/_{4}$	lat	sodrott	floret-selymet,	6 frtjával,	34·82$^{10}/_{32}$ frtért
—	„	„ 16	„	kefélt	„	4 „	2·— „
2	„	„ $8^{3}/_{4}$	„	II. osztályú	„	3 „	6·82$^{11}/_{32}$ „
2	„	„ 16	„	Peteloti	„	1 „	2·50 „
—	„	„ $23^{3}/_{16}$	„	Falopa	„	6·40 „	4·63$^{3}/_{4}$ „
1	„	„ $31^{3}/_{4}$	„	Duppion	„	4·$^{1}/_{2}$ „	8·96$^{1}/_{4}$ „

A környékbelieknek eladott a város $68^{3}/_{4}$ lat petét, latját 1 frtba számitva, 68·45 frtért.

1785-ben a városnak következő selyemforgalma volt:

Fellner testvéreknek eladott 65 font és $17^{1}/_{8}$ lat (1783-ból megmaradt) lefejtett selymet; részletezve:

61	font	—	lat	Orsolio	selymet	à $7^{1}/_{2}$	frtba számítva	457·30 frtért
—	„	$11^{3}/_{8}$	„	Trama	„	„ 7	„ „	2·40 „
1	„	$18^{1}/_{2}$	„	Falopa	„	„ 4	„ „	6·18$^{10}/_{20}$ „
2	„	$19^{1}/_{4}$	„	Duppion	„	„ 3	„ „	7·48$^{10}/_{20}$ „

Ugyanazon évben eladott a város (1784-ből megmaradt) 112 font és $29^{1}/_{2}$ lat selymet ugyanannak a czégnek; részletezve:

94	font	és $28^{1}/_{2}$	lat	Orsolio	à $7^{1}/_{2}$	frtba számítva,	711·40$^{3}/_{4}$ frtért
13	„	„ 9	„	Trama	à $7^{1}/_{2}$	„ „	99·36$^{1}/_{2}$ „
—	„	„ $27^{1}/_{2}$	„	Falopa	à 4	„ „	3·26$^{1}/_{4}$ „
3	„	„ $28^{1}/_{2}$	„	Duppion	à 3	„ „	11·40$^{1}/_{2}$ „

Ezenkívül készletben volt még:

11	font	és $4^{5}/_{8}$	lat	kefélt selyem.
15	„	„ $10^{1}/_{2}$	„	Peteloti selyem.
4	„	„ $13^{3}/_{8}$	„	Vocati (Bocati) és Struzzi (Strazza) selyem.
3	»	„ $8^{3}/_{4}$	„	sodrott selyem.
56	„	„ $4^{1}/_{4}$	„	lefejtett „
4	„	„ $23^{5}/_{16}$	„	mag-gubó és Struzzi floret.
3	„	„ $13^{9}/_{18}$	„	Struzzi floret eladva.

E kimutatást Rapf János városi kamarás készítette s hozzácsatolta az 1779—1784-ig terjedő időközben felmerült kiadások összegét is, a mi kitesz 3509 frt és $1^{17}/_{20}$ krt. Ez összeget összehasonlítva a bevételekkel, kitünik, hogy a város az említett időközben 1461 frt és $34^{17}/_{20}$ krajczárnyi deficzittel dolgozott.

A kimutatáshoz csatolt kisérő irat kiemeli, hogy a bevételek s kiadások közt levő kedvezőtlen különbözet világosan mutatja, hogy Győr városának a selyemgubó- és gombolyító-gyár csak kárára van. Oka ennek az, hogy Erdélyi nem teszi meg kellőleg a dolgát. Mikor felelősségre vonták, akkor is csak arról beszélt, hogy lehetne a bajon segíteni. Baj, hogy Erdélyi igen drágán veszi a gubót s a legombolyításra nincs elég gondja. A hatóság nem tehet javító intézkedéseket, mert Erdélyi a várostól teljesen függetlennek tartja magát.[1])

1789. febr. 16-án kormányrendelet érkezett a városhoz, a mely meghagyja, hogy a hatóság irassa össze a selyemgombolyító-gyár eszközeit, készíttessen a még raktárban lévő s eladott selyemről kimutatást.[2]) A város megtette.

A) *Az eszközök és szerszámok jegyzéke.*

Egy gombolyító sátor, mely javításra szorul.
Egy körtemérleg, melyen a nehezék el van törve.
Egy tojásdad alaku rézüst.
Négy selyemgombolyító gép.
Öt, igen elhasznált kanál.
Három hasznavehetetlen orsó.
Tizenhat használható orsó.
Négy vas-kályhaajtó.
Négy deszka-födél az üst fölé.
Három deszka-ellenző.
Négy vasrúd.
Egy teljesen elhasznált milanói fésü.
Egy fésü-asztal
Egy mérleg-asztal.
Egy termosz-lábakkal ellátott asztal.
Két tábla a gubók osztályozására.
Tiz támlás szék.
Egy szekrény a selyem eltevésére.
Egy sodrófa keményfából.

[1]) Győr város fogalm. 1789 : 161.
[2]) U. o.

Három régi hordó, egy régi fertályos sajtár, egy régi csöbör a hulladék-selyem beáztatásához és párolásához.

Egy vizes sajtár, két zséter, négy kisszék.

Három nagykosár gubóhordásra és osztályozáshoz.

Három kiskosár „ „ „

Egy, vörösrézből készült serpenyő-mérleg.

Két, sárgarézből készült fontos mérlegsúly.

Négy darab selyemfonál-vezető vasrúd.

Hat vasból készült csavar-szeg.

Huszonhat nádcserény a gubók kiteregetésére.

Selyemkészlet van 74 font és 21⁶/₁₆ lat Vocati és Struzzi selyem.

E leltározást Hajmel József városi kamarás, Polgáry József és Angster Antal tanácsosokból álló bizottság végezte 1789. febr. 26-án. Minthogy a kormány nemcsak a tényleges állapotok felől akart tájékozást szerezni, hanem összehasonlítást is akart tenni az előző állapotokkal, azért bekérte az 1785. nov. 19-től 1789. február haváig lefolyt selyemforgalomról is a kimutatást. (L. 11. old.)

1789. június 4-én a város rendeletet kapott a kir biztosi (megyei) hivataltól, mely meghagyja, hogy táblázatos kimutatást adjanak be a Győr területén levő szederfákról. Ime a táblázat,[1]) melyet a hatóság összeállított:

Városrész	Kifejlett nagy fa	Közepes	Fiatal	Összesen
Belváros...	4	24	40	68
Ujváros	61	119	214	394
Majorok	393	347	675	1415
Szabadhegy	83	24	85	212
	541	514	1014	2089

A kir. biztosi hivatal egyuttal arról is értesítette Győr várost, hogy a gombolyító gyár felsőbb rendeletből (Győr) Szigetbe vándorol át. A gyár felállítása sürgős. Minthogy azonban az idő rövid arra, hogy az új gyárba üstöket és orsókat szerezzenek be, azért a város engedje egyidőre az ő szerszámait átvitetni. A város erre azt felelte, neki a dolog ellen nincs kifogása, de az üstöket nem szállíthatja át, mert úgy be vannak falazva, hogy kibontásukkor bizonyosan tönkre mennének.[2])

[1]) U. o. Fogalm. 1789 : 473.
[2]) U. o. 1789 : 161, 569.

B) *Kimutatás az 1785—1789. időköz selyemforgalmáról.*

	Selyem																		Értéke	
	Fonálban								Kártolt				Nyers és párolt hulladék-selyem		Összesen					
	Finom		Falopa		Duppion		Floretből font motring		Bocati és Struzzi floret		Peteloti vagy Stumpa									
	font	lat	font	lat	font	lat	font	lat	font	lat	font	lat	font	lat	font	lat			frt	kr.
Az 1785. nov. 19-iki készletben maradt az 1783. és 1784-iki tenyésztésből...	—	—	—	—	—	—	4	$2^{12}/_{16}$	2	$29^{5}/_{16}$	15	$10^{8}/_{16}$	67	$8^{14}/_{16}$	89	$19^{7}/_{16}$			—	—
Az 1785-ben boldogult Karpftól beváltott $180^{3}/_{4}$ lathoz járult	7	$26^{5}/_{16}$	1	$16^{5}/_{6}$	—	$18^{9}/_{16}$	—	—	—	—	—	—	7	$12^{8}/_{16}$	17	$9^{11}/_{16}$			—	—
	7	$26^{5}/_{16}$	1	$16^{5}/_{6}$	—	$18^{9}/_{16}$	—	—	—	—	—	—	74	$21^{6}/_{16}$	106	$29^{2}/_{16}$			—	—
A jelzett készletből eladatott:																				
Finomul font floret motring à frt 6·—	—	—	—	—	—	—	1	$6^{10}/_{16}$	—	—	—	—	—	—	1	$6^{10}/_{16}$			7	$14^{1}/_{2}$
Durvábban „ „ „ „ „ 5·—	—	—	—	—	—	—	2	$28^{2}/_{16}$	—	—	—	—	—	—	2	$28^{2}/_{16}$			14	$23^{3}/_{4}$
II. osztályu Struzzi floret „ „ 1·30	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	—			3	—
„ Bocati „ „ „ 3·—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	$29^{5}/_{16}$	—	—	—	—	—	$29^{5}/_{15}$			2	45
Lefejtett finom fehér selyem „ „ 11·30	2	$13^{5}/_{6}$	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	$13^{5}/_{6}$			27	47
„ „ sárga „ „ „ 10·—	5	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	13			54	$4^{3}/_{4}$
„ „ Falopa „ „ „ 5·—	—	—	1	$16^{5}/_{16}$	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	$16^{5}/_{6}$			7	33
„ „ Duppion „ „ „ 4·—	—	—	—	—	—	$18^{9}/_{16}$	—	—	—	—	—	—	—	—	—	$18^{9}/_{16}$			2	$19^{1}/_{4}$
„ „ Peteloti v. Stumpa ... „ „ 0·32	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	$10^{8}/_{6}$	—	—	15	$10^{8}/_{6}$			8	$10^{1}/_{2}$
	7	$26^{5}/_{6}$	1	$16^{5}/_{16}$	—	$18^{9}/_{16}$	4	$2^{11}/_{16}$	2	$29^{5}/_{16}$	15	$10^{8}/_{6}$	—	—	32	$7^{12}/_{16}$			127	$16^{3}/_{4}$

Az eladott rész a felső összegből levonva, marad 74 font és $21^{6}/_{16}$ lat készlet.

Július 5-én újra érkezett egy rendelet, mely a szigeti megyeházba rendeli a gyár átvitelét, illetőleg felállítását. A város újra azt felelte, átvihetnek mindent, de állítsanak a munkához embereket.[1]) A város e feleletekben, bár nem egész határozottan, kimutatta, hogy nem érzi magát kötelezve szerszámainak átadására. Erdélyi felügyelő azonban, a kinek kerületi központja ezentúl Sziget volt, mindenáron azon mesterkedett, hogy a győri gyári fölszereléseket egyszerüen foglalják le. Erdélyi 1790. márcz. 29-én a legfelsőbb helyig viszi az ügyet, panaszkodik, hogy a város nem adja át, illetőleg lefoglalta a szükséges szerszámokat.[2]) A helytartótanács 1790. június 22-én felvilágositást kért a várostól. A város július 16-án megadta a választ. A város — úgymond a felelet — a selyemgombolyításhoz szükséges szerszámokat idegen támogatás nélkül, teljesen saját házi pénztárából szerezte be s nem is több megyének avagy Erdélyi felügyelőnek a használatára, hanem a városi polgárság számára. Időközben sok pénzt kellett a szerszámok javítására fordítani. Ennélfogva nem lehet a várost arra kényszeríteni, hogy a sajátját más kerület számára átadja, sőt a város megtartja mindaddig, mig csak abban a helyzetben lesz, hogy a selyemtenyésztést tovább is üzheti.[3]) A helytartótanács azonban nem így gondolkozott. Augusztus 24-én kelt leiratával egyszerüen ráparancsolt a városra, hogy a szerszámokat haladéktalanul adja át, különben a hatóság tagjai lesznek felelősek s bünhődni fognak.[4]) A város erre, bár hangsúlyozta, hogy saját tulajdonának átadására épen nem érzi magát kötelezve, a selyemipar előmozdítása érdekében átadta Erdélyinek a gyári szerszámokat; de kikötötte, hogy idővel visszaadják neki.[5])

1791-ben Erdélyi felügyelő meghalt. A város ez alkalmat arra használta fel, hogy megszabaduljon a kir. felügyelőségtől, mert a felügyelőség, mint Erdélyi példája mutatja, többet árt, mint használ neki. Kérvényt intézett a királyhoz, melyben előadja, hogy önnálló városi selyemtenyésztési felügyelőt akar tartani a házi pénztárból fizetendő 200 frtnyi évi dijazással. A király beleegyezett. Ezuttal a kir. kamara Győr város selyemtenyésztési ügyét is szabályozta. Eszerint Győr város a tenyésztett gubókat saját felügyelőjének adja át, rábizza a selyemgombolyitó-gyár vezetését, a költségeket pedig a házi pénztár viseli. A nyert selymet a felügyelő a budai gyárnak adja át, mely illő árt ad érte.[6])

1) U. o. 1789 : 106.
2) U. o.
3) U. o. Fogalm. 1790 : 269.
4) U. o. Helytart. tan. int. 1790 : 4857.
5) U. o. Városi fogalm. 1790 : 318.
6) Helytart. tan. int. 1790: 4928. és kam. int. 1791 : 665.

Erdélyi halála után a város visszavette a kikölcsönzött gyári berendezést. Dorffner József személyében megválasztotta az uj felügyelőt. S mivel Erdélyi idejében a győri selyemtenyésztés inkább hanyatlott, mint emelkedett, a fák t. i. elszáradtak, a polgárok a fák épségben tartásával nem törődtek, számukat nem szaporitották, a gubók ára igen csekély volt: azért a város elhatározta hogy minden eszközt megragad a selyemtenyésztés felvirágoztatására. Uj faiskolát jelölt ki s átadta a felügyelőnek, hivatalos helyiségül pedig a sörház legnagyobb szobáját engedte át.

Dorffner a legnagyobb buzgalommal fogott dolgához. Minthogy azonban csak 200 kifejlett szederfa volt Győr város egész határában s a fák tulajdonosai nem engedték meg a levélszedést, azért a lakosok igen csekély mennyiségü gubót tudtak tenyészteni. Maga a felügyelő ugyan tenyésztett 1 mázsa (100 font) gubót, de ezt is csak úgy érte el, hogy másunnan hozatott szederfa-levelet. A bajon Dorffner segiteni akart. Évenkint — javasolja 1793-ban — nagyszámban kell szederfa-magot vetni, a csemetéket ősszel kell kiültetni. De minthogy a népnek kiosztott utasitás sem tette meg a hatást a fák szaporitására nézve, ajánlja vegye a város kezébe az ügyet, s ha elegendő fája lesz, ossza szét a lakosság között. Ő 1792. óta az uj faiskolában 1500 darab egyéves fát mutathat fel, a vármegyei kertből pedig 3200 darabot szerzett. A szederfatenyésztésre legalkalmasabbnak találja Szabadhegyet és Majorokat.[1])

1796. június 21-ikén a helytartótanács kimutatást kért a selyemtenyésztési állapotokról. A hatóság szept. 29-ikén megküldte a Dorffnertól összeállitott kimutatást. E szerint az 1796. év első felében a győri faiskolában volt 2 vető-ágy, mindegyik 3 öl hosszu s 3 láb széles. Városszerte kertekben kiültetett fa volt: 1 éves 430 darab, 2 éves 800 darab, 3 éves 300 darab. Szabadba kiültetett fa volt, idejüket kiültetésüktől számitva: 1 éves 300 darab, 2 éves 200 darab, 3 éves 609 darab. Régi fa 150 darab. Összeses 2789 darab. Gubó ez évből nem volt, mert a fiatal fák levelét nem ajánlatos selyemhernyó táplálásra forditani, másik oka pedig az, hogy ez évben pihentették a fákat, ami nagyon is ajánlatos. Hogy pedig a régi fák után sincs gubó, annak oka az, hogy a tulajdonosok nem engedtek levelet szedni.[2]) Az 1796-ik őszén történt kiültetés következtében a fák száma tetemesen gyarapodott, ugy, hogy 1797. január 37-ikén öszeállitott kimutatás[3]) 1514 darab többletet tüntet fel.

[1]) U. o. Városi fogalm. 1793 : 20.
[2]) U. o. 1796 : 293.
[3]) U. o. 1797 : 34.

A fák helye szerint volt:

Szabadhegyen	120 darab.
Majorokban	3796 „
Ujvárosban	360 „
Belvárosban	27 „
Összesen ...	4303 darab.

Mint látni, Győr város 1789. óta nem vesződött a selyemgombolyitással s mint az alábbi kimutatásokból is kitünik, ezután sem ujitották fel többé a gombolyitást, hanem csak a gubótenyésztés mellett maradtak meg.

Dorffner felügyelőnek 1798. június 28-ikán kelt hivatalos kimutatása világot vet, minő haszonnal járt Győr városára a selyemgubótenyésztés. Eszerint kiadások voltak:

Vettek 4 lat petét	2.— frt.
A hernyókat gondozó nőnek fizettek 6 hétre ...	8.— frt.
Egy kisegitő nőnek 4 hétre	3.— frt.
A 4-ik álomkor több lévén a dolog, még egy nőt kellett alkalmazni, akinek 14 napra terjedő dija és ellátása került	4.— frtba.
Levélszedő fiuknak 14 napra	3.15 frt.
Hat koncz papir	0.18 frt.
Összesen ...	20.33 frt.
Az évi bevétel volt gubók után	42.30 frt.
már most a kiadást a bevételből leszámitva: ...	20.33 frt.
tiszta haszonul maradt:	21.57 frt.

1798. deczember 28-iki kimutatás szerint Győr város határában volt: 1. kertekben 1200 darab 1 éves, 300 darab 2 éves és 300 darab 3 éves szederfa; 2. a szabadba kiültetve 200 darab 1 éves, 650 darab 2 éves, 600 darab 3 éves szederfa. Régi fa volt 200 darab. Összesen 3450 darab szederfa. A selyemtenyésztés eredménye a 114½ font gubó volt, melyet a kir. kamara váltott be.[1])

1800. május 27-ikén kesernyés leiratott kapott a város a kir. kamarától. Több évi tapasztalat — szól az irat — hogy a beküldött gubók minősége silány, mennyisége pedig csekély; a kincstár csak kárt vall utána. A hibás az egész dologban a felügyelő, intse meg tehát a hatóság, hogy többet tenyésztessen s a kezelésre nagyobb gondot forditson. Ha ezután is csak olyan lesz az eredmény, akkor Dorffnert állásától el kell mozditani és ügyesebb, alkalmasabb egyént kell helyére

[1]) Fogalm. 1798:419.

állitani.[1]) E pirongatás és fenyegetés abban leli magyarázatát, hogy Dorffner 1799-ben nem küldött a kir. kamarának gubót. A mulasztás okát elmondja maga Dorffner az 1800. július 8-ikáról keltezett kimutatásában. 1799-ben azért nem lehetett gubót tenyészteni, mert a kir. kamara utasitása szerint a petéket az óbudai selyemgyárból kellett volna beszerezni; ámde a nevezett gyár, bár már 1798. június elején kért tőle Dorffner 2 font petét, ígéreten kivül egyebet nem küldött. A fatenyésztés 1800-ban — folytatja Dorffner — a következő állapotban van. A faiskolában van 6 vető-ágy, mindegyik hossza 3 öl, szélessége 4 láb, s körülbelül 5000 csemete van bennük. A szederfák száma: 1. kertekben van 600 darab 1 éves, 240 darab 2 éves és 340 darab 3 éves; 2. a szabadban van 1321 darab 1 éves, 360 darab 2 éves és 309 darab 3 éves szederfa. Régi fa 400 darab van. Gubó 57²/₄ font lett, melyeket a győri harminczad-hivatal váltott be.[2])

Az 1801. ápr. 29-iki kamarai leirat arra sarkalja a várost, hogy mivel maga a felügyelő nem elegendő a selyemtenyésztés felvirágoztatására, tartson a hatóság mellette kertészt, sőt napszámosokat is.[3])

1801. július 7-ikén Dorffner következő kimutatást állitotta ki a selyemtenyénytésről:

A város kiadott a selyemtenyésztésre	26.41 frt.
Tenyésztettek 91 font gubót, melyek értéke ...	52.40 frt.
A városnak tehát	25.99 frt.

haszna volt.[4])

1802. július 9-iki kimutatás:

Kiadás	5.— frt.
Gubó lett 20 font, értéke ...	11.20 frt.
Tiszta haszon	6.— frt.

A csekély eredmény oka az, hogy a fákat ez évben nyugosztalták; rászorultak, mivel a mult évben meg voltak szedve.[5])

1803-ról szóló kimutatás:

A faiskolában van két vető-ágy, mindegyik 3 öl hosszu és 2 láb széles. Fa van: 1. kertekben 100 darab 1 éves, 305 darab 2 éves és 120 darab 3 éves; 2. a szabadban 200 darab 1 éves, 308 darab 2 éves, 200 darab 3 éves. Régi fa van 783 darab. Összesen 2016 darab. Gubó nem lett, mivel a sok eső miatt a hernyók elpusztultak.[6])

[1]) U. o. Kam. int. 1800 : 7041.
[2]) U. o. Fogalm. 1800 : 240.
[3]) U. o. Kam. int. 1801 : 852.
[4]) U. o. Fogalm. 1801 : 1272.
[5]) U. o. 1802 : 1289.
[6]) U. o. 1803 : 667.

1804-iki kimutatás:

A faiskolában van egy vető-ágy, mely 2 öl hosszu s 3 láb széles. Fa van: 1. kertekben 203 darab 2 éves és 200 darab 3 éves; 2. a szabadban van 40 darab 1 éves, 55 darab 2 éves és 80 darab 3 éves; 3. régi fa van 998 darab. Összesen: 1576 fa. Gubót $39^2/_4$ fontnyit tenyésztettek s a kamara fogja beváltani.[1])

A kimutatásokból látnivaló, hogy a győri selyemtenyésztés a jelen század elején rohamos hanyatlásnak indult. 1806 szeptember 26 ikán azt jelenti a város a helytartótanácsnak, hogy a lakosságot valósággal lehetetlen a fatenyésztésre rábirni. A városi pénztár a befektetést nem birja, mert a részvétlenség miatt a befektetett összeget sem tudja bevenni.[2]) A helytartótanács válaszában igen sürgeti a selyemtenyésztés felkarolását, mert a körülmények nagyon is kivánatossá teszik.[3])

1806-ban Dorffnert szabadhegyi rendőrhadnagygyá választották meg. A helytartótanács felszólította a várost, hogy más egyént válasszanak Dorffner helyébe felügyelőnek. A leirat arra is buzdítja a várost, hogy kövessen el mindent a selyemtenyésztés előmozdítására, iparkodjék oly eredményeket elérni, mint a közelmultban felmutatott.[4]) A város 1807. május 8-ikán kelt válaszában ily felvilágosítással szolgált a selyemtenyésztés állapota felől: 1791 óta, vagyis amióta a városnak külön felügyelője van, a városi pénztár 748 frt s $50^1/_2$ krt fordított szederfák ültetésére, a felügyelőnek pedig 3000 frtot fizetett ki, ami összesen 3748 frt és $50^1/_2$ kr. Bevett pedig gubók után összesen 69 frt és 37 krt. A polgárságot a felügyelőnek minden buzdítása s az eléjük állított haszon sem tudta szorgos gubótermesztésre birni. Oka ennek az, hogy a polgárság iparral, kereskedéssel s részben földmíveléssel foglalkozik, a szegényebbek pedig napszámból élnek. S nyáron, ha a polgárságnak rendes foglalkozása mellett marad fenn szabad ideje, azt a nagyobb hasznot hajtó törökbúza-termelésre fordítja. Nincs tehát remény, hogy a polgárság selyemgubó-tenyésztésre adja magát. Végül azt kéri a hatóság, hogy a házipénztár megterhelésének elkerülése végett Dorffner továbbra is megtarthassa 50 frtnyi évi díj mellett a felügyelőséget.[5]) A helytartótanács olyaténkép felelt, hogy mivel Dorffner felügyelősége alatt hanyatlott akkorát Győrött a selyemtenyésztés, most pedig hegyibe szabadhegyi rendőrhadnagy, azért félő, hogy a selyemtenyésztés végleg elposványosodik. Jó lesz tehát, ha a város a megyével együtt tart 200 frt fize-

[1]) U. o. 1804 : 147.
[2]) U. o. 1806 : 357.
[3]) U. o. Helytart. tan. int. 1806 : 8257.
[4]) U. o. 1806 : 8297.
[5]) U. o. Forgalm. 1807 : 162.

téssel felügyelőt.[1]) A város nem tartotta helyesnek ez intézkedést, mert szerinte a közös felügyelő a megyében annyira el lesz foglalva, hogy Győrre semmi gondja sem marad. Legjobb lesz, ha a helytartótanács meghagyja Dorffnert, aki jártas a selyemtenyésztésben; szabadhegyi állása épen nem akadályozza munkája végzésében.[2])

Közben a kormány kimutatást kért a győri selyemtenyésztésről. De oly silányul folyt le minden, hogy a város nem is tartotta érdemesnek kimutatást készíteni.

1808-ban a város még egy kisérletet tett Dorffner érdekében. De a kir. kamarának sehogysem kellett Dorffner, mivel azt okolta a selyemtenyésztés elakadásával. Azért újból felszólítja a várost, hogy a megyével közösen tartsanak felügyelőt. A kir. kamara majd gondoskodik, hogy Eszékről alkalmas egyént kapjanak.[3]) Sappl, az eszéki felügyelő Miksch Jánost ajánlotta. Győr város az ajánlatot elfogadta s 1809. év tavaszára kérte Miksch megjelenését.[4]) Miksch azonban kérvényét visszavonva nem jelent meg. Erre a kir. kamara nevezett ki felügyelőt Eisenhut József személyében s folszólította a várost, hogy az új felügyelőnek a fizetését 1809 január 25-ikétől folyósítsa. A tanács erre gavallérosan azt határozta, hogy Eisenhut fizetését 1808 dec. 28-ikától, a kinevezés napjától számítva folyósítja.[5])

Eisenhut márczius 1-én megérkezett Győrré. Nemsokára (márcz. 22.) kérvényt intézett a városhoz. Ebben lakóhelyül a felügyelőségi lakást kérte a régi sörházban; óhajtja tovább, hogy ugyanott engedjék át neki mindazon helyiségeket, a melyek azelőtt a selyemtenyésztés czéljainak szolgáltak. Ezenkivül felszólítja a várost, hogy jelöljön ki neki alkalmas területet szederfaiskolának, hogy a jövő tavaszszal megkezdhesse a magvetést. Végül a selyemtenyésztéshez szükséges szerszámok átadását sürgeti. Csak ily föltételekkel foghat a kormánytól kitűzött feladatához, a selyemtenyésztés felujításához.[6]) A tanács mindezt megtette, átadta Eisenhutnak a kivánt és Hajmel József, Angster József tanácsosok s Fray János tribunusból álló bizottság által kijelölt, faiskolának való területet.[7])

Eisenhutnak hamarosan kellemetlensége akadt. Győr 1809 második felében a francziák kezében volt. Ezen idő alatt a város ügyeit városi

[1]) U. o. Helyt. tan. int. 1807 : 8427.
[2]) U. o. Fogalm. 1807 : 333.
[3]) U. o. Kam. int. 1807 : 975.
[4]) U. o. Fogalm. 1808 : 350.
[5]) U. o. Protocolum ordin. sessionum magistrat. 1809 : 169. l.
[6]) U. o. A város magán okiratai, 1809 : 457.
[7]) U. o. Prot. ord. sess. magist. 205. l.

és megyei férfiakból alakult vegyes bizottság vezette. A városi hatóság e dolgot úgy fogta fel, hogy míg a vegyes bizottság fennáll, addig a városi tisztviselői kar voltaképen nem létezik s így fizetést sem kap. Ezért Eisenhutnak sem fizették ki a nevezett év második felére eső díjat. Eisenhut erre a kir. kamarához fordult, ahonnan a város azt az utasítást kapta, hogy valamint királyi engedelemből a városi tisztviselők megkapják félévi díjukat, épúgy adják meg Eisenhutnak is. Meg is történt.[1])

Eisenhut ezután hozzáfogott a munkához. 1810 márczius 1-jén egy terjedelmes emlékiratot nyujtott be a tanácsnak a selyemtenyésztés felelevenítésére s fejlesztésére vonatkozólag. Az emlékirat rövid foglalata:

1. Minthogy Győr városának talaj és éghajlati állapota kiválóan alkalmas a selyemtenyésztés meghonosítására, azért minden eszközt meg kell ragadni az ország javára váló ez iparág felvirágoztatására. Hogy ez a kivánt eredménynyel járhat, meglátszik abból, hogy Erdélyi felügyelő idejében nemcsak selyemhernyót tenyésztettek, hanem még a selyemgombolyítás is szépen virágzott.

2. A selyemtenyésztés alapját a szederfa-tenyésztés teszi. Azért alkalmas helyet kell kijelölni a magvetésre és fanevelésre. E helyet be kell keríteni sövénynyel, hogy a faiskolában ember, állat kárt ne tehessen. A faiskolából idővel fákat lehet kiosztani a lakosoknak, hogy hernyókat tarthassanak. Kivánatos volna, ha akáczfa helyett a lakosság szederfát ültetne, mert az akácz fáján kivül más hasznot nem hajt, míg a szederfa gyümölcsén kivül táplálékot nyujt a selyemhernyóknak s évek multán megnyesetvén fát is szolgáltat. Igy tehát a szederfa a magán és közjót is szolgálná.

3. Szükséges egy munkás, aki a felügyelő útmutatása mellett a megültetést s a fák tisztogatását végzi.

4. Mivel a város területén elegendő számban van szederfa s levélszedésre mind alkalmas, azért vegye ezeket a hatóság oltalmába s óvja meg minden rongálástól, hogy a selyemtenyésztést ujólag felkaroló polgárok felhasználhassák selyemhernyók táplálására.

5. Hogy a hernyó- és gubótenyésztés mentől jobban meginduljon és előhaladjon, a szegényebb lakosokat, főleg kiknek sok gyermekük van, buzdítani kell ez iparág felkarolására, annyival is inkább, mivel egy 1807-iki rendelet szerint (5284. sz.) a selyemtenyésztésnek az a czélja, hogy a magánjólétet elősegítse, a közjónak meg úgy szolgáljon, hogy az idegen czikkeket az országból kiszorítsa.

6. Üdvös dolog lesz, ha a tanítók tanítványaiknak a mívelődés ez ágát megmagyarázzák s a felügyelő útmutatása mellett nekik időnkint

[1]) U. o. Kam. int. 1810: 1317.

gyakorlati előadást is tartanak, hogy így a selyemtenyésztés iránt való érdeklődés és kedv a fiatal lelkekben gyökeret verjen, amit egyebiránt a helytartótanács számos rendeletében ajánlva ajánl. Vannak e czélra Pesten kiadott magyar és német nyelvű szakkönyvek. Hogy pedig a tanulók gyakorlatilag is elsajátíthassák a selyemtenyésztést, arra egy külön helyiséget kell kijelölni, ahol a hernyók kezelését is be lehetne mutatni. S ez nem is kerülne sokba, csak a majoroki helységet kellene kijavíttatni, amely nagyon is alkalmas tágasságánál fogva.

7. Minthogy e mívelődési ág nem kíván nagy testi erőt, mint inkább ügyességet, azért oly polgárokat, a kiknek kilencz vagy több éves gyermekeik vannak, arra kell sarkalni, hogy gyermekeiket ez iparra adják; elméleti és gyakorlati oktatásukat a felügyelő fogja végezni. A földmívesek is rászoríthatják gyermekeiket e foglalkozásra, mivel a hernyótáplálás április elejétől legfölebb június végeig tart, mely időközben a földmívesnek sincs annyi dolga, hogy a család ne foglalkozhatnék e kulturággal. A helytartótanács az érdeklődést és kedvet úgy akarta a selyemtenyésztés iránt fölkelteni, hogy 1808. május 3-ikán (3670. sz.) rendeletével 1 font jó, sőt közepes minőségü gubóért 1 frtot, rosszabbért pedig 20 krt szabott meg beváltási díjul. Ezt ki kellene hirdetni, és a kik rászánják magukat, azoknak, valamint a polgári iskoláknak petét és szedermagot kellene szerezni az eszéki felügyelőségtől.

8. Szervezzen a városi hatóság egy bizottságot, amely minden év végén vizsgálja meg a felügyelővel a selyemtenyésztési állapotokat, s ha hiányokat, mulasztásokat vesz észre, pótolja. Tegyen továbbá a bizottság évről-évre javaslatot a selyemtenyésztés javítására és előmozdítására, amelyet azután végre is kell hajtani, hogy így e hasznos iparág, valamint Magyarország déli részeiben s Horvát-Szlavonországban föllendült, ép ugy itt Győrött felvirágozzék. Mindenelőtt szükséges: az akarat a haza javát munkálni. Bizonyos, hogy sokan fognak idegenkedni a selyemtenyésztéstől, mert nem hozza meg mindjárt a kivánt hasznot, de csak türelem, idővel a tapasztalat bizonysága szerint bőséges gyümölcsöket hoz.[1])

A helytartótanács 1810 július 17-ikén kimutatást kért az 1808. és 1809-iki eredményekről. A tanács a felszólítást közölte Eisenhuttal, aki 1810 szept. 5-iki jelentésében elmondja, hogy 1808-ról nem lehet kimutatást készíteni, mivel akkor felügyelő hiányában feljegyzés sem történt; 1809-ben a háborús állapotok miatt nem lehetett a dologba belekapni s vele foglalkozni, sőt az ellenség igen sok szederfát elpusztitott.[2]) 1811-ben a helytartótanács újból kimutatást kért 3 évről. Eisenhut

[1]) U. o. A város magán okiratai, 1810 : 346.

[2]) U. o. 354.

kimutatása: 1809-ben volt 754 szederfa, a vető-ágy tönkre ment; 1810-ben 9 font gubót tenyésztettek s beváltotta a kir. kamara; 1811-ben a felügyelő szerzett be pete-készletet is, de habár a kiosztásra nyilvános hirdetéssel is felhívta a figyelmet, mégsem jelentkezett senki s így gubó sem jöhetett létre.[1])

Mint látni, Eisenhutnak sok nehézséggel kellett megküzdenie, de a buzgó férfiú nem csüggedt. 1813. február 5-ikén a városi hatósághoz fordul s hivatkozva 1810-iki emlékiratára kérdi, tett-e valamit a hatóság ő nem kapott semmi tudósítást e felől. Sürgeti a faiskola kijelölését, hogy ott csemetéket lehessen tenyészteni s onnan kiültetni. Van 1809 márczius 23-ról egy tanácshatározat, mely bizottság kezébe teszi a selyemtenyésztés ügyét, de annak a háború miatt nem lett foganatja. Jó lesz foganosítani. A meglevő szederfákról is van megjegyezni valója. Minthogy a fák igen sürüen vannak ültetve, helyes nevekedésükről szó sem lehet. Jó lesz ritkítani. Amely fák pedig össze-vissza vannak csonkítva s ágaik le vannak tördelve, azokat meg kell nyesni s tisztogatni, avagy kivágni. Általán pedig óvni kell a fákat a károsítástól. A kivágást és tisztogatást elvégzi a kertész, ha a hatóság a levágott fát neki adja.[2])

Mi sem természetesebb, minthogy ily állapotok mellett igen is csekély volt a gubótenyésztés. Fel is szólítja a kir. kamara a városi hatóságot, járjon Eisenhut kezére, hogy több és szebb eredményt tudjon felmutatni.[3]) De a csökönyös hatóság csak nem mozdult. Rá is szólt a kir. kamara 1817 február 26-ikán a hatóságra s keményen utasította, hogy huzódozás nélkül azonnal jelöljön ki faiskolának való helyet, hogy be lehessen ültetni.[4]) A megrezzentett hatóság nyomban intézkedett s felállította a faiskolát, melyet a derék Eisenhut azonnal be is vetett. Ezek után kissé nagyobb lendületet kezdett venni a tenyésztés, Eisenhutnak 1819 január 15-iki kimutatása szerint volt 500 darab szederfacsemete, a várárkokban, a majoroki temetőben s az ujlaki kisréten volt 500 darab régi fa; az 1818-iki gubótenyésztés eredménye: a kincstárnak eladtak a 40 kros minőségüből 31 fontot, a 15 krosból 7 fontot. Magánemberektől a kincstár 30 font és 16 lat gubót váltott be.[5]) 1819-ben a gubótenyésztés eredménye: 58 font és 16 lat 40 kros, 6 font és 24 lat 12 kros, összesen 65 font és 8 lat gubó.

1) U. o. 1811:403.
2) U. o. A város magán okiratai, 1813:206.
3) U. o. Kam. int. 1815:1198.
4) U. o. 1817:1198.
5) U. o. A város mag. irat. 1819:6.

1820-ban: a város részéről 83 font 40 kros és 3 font 10 kros; magántenyésztők részéről 30 font; összesen 116 font gubó.[1])

1821-ben a bástyák lerombolása miatt 370 darab szederfát kellett kivágni. 1822-ben pótlásul két ágy magot vetett Eisenhut a faiskolában; kiültetett fa volt ez évben 721 darab. Gubó 34 font és 16 lat lett.[2])

Minthogy a selyemtenyésztés annyi buzdítás és sarkalás után is csak csekély eredményeket mutatott fel, a helytartótanács még egy eszközzel iparkodott az ügynek nagyobb elevenséget adni. 1822 április 2-ikáról keltezve szabályrendeletet adott ki, mely részletes utasítást ad a selyemtenyésztésre vonatkozólag. A szabályrendelet foglalata:

1. A hatóság jelentéseit táblázatos kimutatással együtt szeptember 1-jén küldje fel.

2. A tanács rögtön állítson fel selyemtenyésztési bizottságot s ez a hatóság alá legyen rendelve. A bizottság azonnal vegye kezébe a selyemtenyésztés ügyét; készítsen időnkint táblázatos kimutatást, vezessen jegyzőkönyvet s mindezeket meghatározott időben adják át a hatóságnak, hogy az a helytartótanácsnak felküldhesse.

3. Kérje a bizottság, a példányok számát is megjelölve, Mitterpacher vezérfonalát a selyemtenyésztésről.

4. A selyemtenyésztés felvirágoztatására jó lesz, ha a tanitók és lelkipásztorok a tanulókkal megkedveltetik e foglalkozást. A nyert gubókat el lehet adni magánvevőknek, vagy ha ilyenek nem akadnak, beváltják a szomszédos kamarai hivatalok.

5. A levélszedésre vonatkozólag ajánlatos, hogy a tenyésztők egyezzenek meg a fák tulajdonosaival, mennyiért adják a levelet.

6. Legyen állandó faiskola, gondozása végett tartsanak kertészt s fizessék a városi pénztárból. Munkásokat államköltségen fogadjanak. A házak elejét s a legelőket ültessék be szederfával.

7. Selyemtenyésztési felügyelőt a megye s a városok közösen tartsanak. A felügyelő dolga leend: a selyemtenyésztést mindenképen elömozdítani, a faültetményeket megvizsgálni, petét szétosztani, a hernyók kezelésére felügyelni, a tanítókat a selyemtenyésztésre kioktatni, a gubókat beváltani, s ha a szükség úgy kivánja, állítson megyei selyemgombolyító gyárat. Fölöttes hatósága a bizottság legyen.

8. Minden elemi iskolában meglegyen Mitterpacher müve a selyemtenyésztésről. A tanulók minden héten részesüljenek oktatásban a selyemtenyésztésről; legyen ez oktatás télen elméleti, nyáron pedig gyakorlati.

9. Az elméleti iskolákban ez irányban a felügyeletet a politikai, tanügyi és egyházi hatóság egyaránt gyakorolja. A lelkészek a templom és

1) U. o. 1820 : 69.

2) U. o. 1822 : 196. és 162.

lakásuk körül szederfát ültessenek, hernyókat tápláljanak, hogy így példát adjanak a népnek.

10. Minden tanító tartozik 6 szederfát ültetni.

11. A templomkerítéseket szederfával kell beültetni.

12. Ahol nincs faiskola, ott a legelőn kell létesíteni.

13. Minden egyes lakost erőszak nélkül rá kell venni, hogy 2 szederfát ültessen.

14. Egy hatósági személy vizsgálja felül a szederfák állapotát s tegyen jelentést a hatóságnak.

15. Az utczán s a legelökön levő szederfák levele köztulajdon, a magánkertekben levő fák saját czélra szolgáljanak, de ha levelükre szükség lesz, a levélszedés egyezség szerint történjék.

16. Magánosok szabadon válthatnak be gubókat; ezek hiányában a kamarai hivatalok váltják be.[1])

A szabályrendelet vétele után a város megszervezte a selyemtenyésztési bizottságot, melynek tagjaivá Gőzsy Máté, Angster József tanácsosok, Steffanits József aljegyző, Gurschler János tribunus, Botha János, Ankerl József, Hets József, Fillinger Antal, Grőssing János, Lakatos János a 60-as bizottság (külső tanács) tagjai lettek. A bizottság megalakulása után felolvasták s külön jegyzőkönyvbe vették a helytartótanácstól előirt teendőket. Ez alapon a bizottság meg is kezdte teendőit. Augusztus 31-ikéről kiállított jegyzőkönyve mutatja be müködését. Eszerint a bizottság megvizsgálta a győri selyemtenyésztési állapotokat. A faiskola a régi sörház telkén van. Van benne 100 darab 4 éves fa; 200-at a folyó év tavaszán kiosztottak a magántenyésztők között. A bizottság javasolja, hogy a faiskolában maradt 100 fát a város a Hets-féle major melletti rétjén s a temető árka mellé ültettesse ki. A bizottságnak gondja lesz, hogy jövő tavasszal szedermagot vessenek s ez évről évre ismétlődjék. Minthogy a bástyák mentén a rombolás miatt nem lehet fát ültetni, a görög-keleti temető mellett uj területet fognak kijelölni s ide ültetnek a faiskolából kétéves fákat, onnét pedig két év mulva részben a város különféle részein ültetik ki, részben pedig a polgárok közt osztják szét ingyen.

2. A bizottság rajta lesz: hogy a felügyelőnek gondja legyen a fákra, a kertész munkáját tüzetesen megszabja, petét a kamarai raktárakból szerez be s oszt ki. A bizottság a polgárokat s a tanulókat buzdítani fogja a selyemtenyésztés módozatainak elsajátítására.

3. Mitterpacher művéből 50 példányt rendel meg.

Szóval a bizottság úgy járt el, ahogy a helytartótanács kivánta.

[1]) U. o. Helytart. tan. int. 1822: 8640.

A városi hatóság e jegyzőkönyvet fölterjesztette a helytartótanácsnak.[1])

Eisenhut felügyelő is a megjelölt irányban müködött, 1823. decz. 15-ikén jelentést tesz a bizottságnak.

1. A szederfákra vonatkozólag. A városi faiskolákban a mult őszszel megtörtént a magvetés s lett körülbelül 1000 darab csemete; a faiskolában levő 4 éves fákat kiültették a majoroki temető mellé. Az öreg fákat, melyek a temetőben s az ujlaki kisréten vannak, a mult őszszel megtisztogatták. Ezekre vonatkozólag arra kéri a felügyelő a hatóságot, hogy tiltsa el az ifjúságot rongálásuktól. Továbbá ne engedje e fákat meglevelezni, mert nyugalomra szorulnak. Ép így kell a fiatal fákkal is tenni, hogy kellőkép megerősödhessenek.

2. A gubótenyésztésre vonatkozólag. Amennyire a rendelkezésre bocsátott hely megengedte 3 font és 25 lat gubót tenyésztettek. Ebből ő magnak is tett félre.[2])

1824 április 27-ikén arról értesítette a kir. kamara a várost, hogy Eleonora della Porta grófnő legfelső helyre folyamodott, hogy neki valahol egy szederfa-telep engedtessék át. Ezért a kir kamara kérdi a várostól, átadná-e az övét a grófnőnek. A városi hatóság azt felelte a kir. kamarának, hogy olyan szederfa-telepe nincs még, amely a rendes levélszedésre alkalmas volna. De ha létesítendő telepet akar a grófnő, a város kész az egyezségre. Eredményt igy is érhetne el a grófnő, mert a magántulajdonosok szederfáit felhasználhatná. Eisenhut véleménye az volna, hogy a grófnő 20 évre béreljen ki telepet, mert annyi idő okvetetlen kell, ha eredményt akar elérni.[3]) A grófnő ez ajánlatot — úgy látszik — nem fogadta el, mert az ügy többé nem került szóba.

Áz az élénkség, mely Győrött a selyemtenyésztés ügyében néhány évig tapasztalható volt, nem sokáig tartott. Kétségtelen dolog, hogy a selyemtenyésztési hizottság egész odaadással karolta fel a jó ügyet, de mégsem ezen, hanem a lelkiismeretes Eisenhut buzgólkodásán fordult meg az egész munkálat. Vetett, ültetett s tisztogatott, s a szederfa-állomány napról napra szaporodott. De a kérlelhetetlen halál 1829. június 14-ikén véget vetett munkás életének 56 éves korában. Eisenhut özvegyével (Calderoni Cecilia) a város mostohán járt el. Azzal a megokolással, hogy Eisenhut a városnak semmi hasznot sem hajtott, az özvegy nem kapott sem nyugalmi, sem kegydíjat. E végzést a kir. kamara is helyenhagyta.[4])

1) A város magánokiratai, 1822: 162.

2) U. o. 1823: 1555.

3) U. o. Kam. int. 1824: 194.

4) U. o. A város magánokiratai, 1829: 459.

Eisenhut halála után a városi hatóság azzal a kérelemmel fordult a kir. kamara elé, hogy mivel az árvíz a városnak roppant károkat okozott s ezért rengeteg kiadásai vannak, engedje meg a kir. kamara, hogy a felügyelői állást betöltetlenül hagyhassa. Ha ez nem lehetséges, egyezzék bele a kamara abba, hogy felügyelőnek Szodtfriedt Mátyás érdemes győri polgárt alkalmazhassa.[1]) A kamara azt felelte, hogy a felügyelői állás üresen nem maradhat, hanem alkalmas, szakavatott egyénnel kell betölteni.[2]) 1830 január 8-ikán Szale Lajos györmegyei selyemtenyésztési felügyelő folyamodott a városhoz a felügyelői állásért.[3]) De a város mellőzte és Theophil József szabadhegyi rendőr-hadnagyot szemelte ki ez állásra. Elhatározták azt is, hogy a kir. kamarának is fölterjesztik.[4]) De június 18-ikán azt határozta a város, hogy nem terjeszt föl senkit; a felügyelői állás fölösleges, mert se költség nincs rá, se czélja az állásnak nincs, mivel Győrött a selyemtenyésztéssel nem lehet semmire se menni.[5]) 1831-ben még egyszer előkerült ez ügy. A külső tanács azt a javaslatot tette, hogy a felügyelőséget vagy végleg el kell törölni, vagy ha megmarad, össze kell kötni a szabadhegyi hadnagyi állással. A belső tanács erre azt határozta, a hogy a selyemtenyésztési felügyelő hivatalának végleges elrendelése „boldogabb időkre" halasztassék.[6])

Hiában sürgette ezután a kormány a selyemtenyésztés felkarolását és a felügyelői állás betöltését, a város mindig csak az felelte, hogy Győrött se szederfa, se pénz nincs. A helytartótanács ösztökélése benyulik a 40-es évekbe is, de kárbaveszett minden buzdítása, a város nem törődött többé a selyemtenyésztéssel, mert hát ki volt mondva tanács-határozatilag, hogy a selyemtenyésztéshez „boldogabb idők" kellenek.

---

1) U. o. 299.
2) U. o. Kam. int. 1829 : 1754.
3) U. o. Prot. ord. sess. magistr. 1830 : 32/38.
4) U. o. 307/750.
5) U. o. 986/1556.
6) U. o. 1264/1807.

ADATOK.

KASSAI CZÉHEK ÁRSZABÁSAI A XVII. SZÁZADBÓL.*)

I. A nyereggyártó czéhé.

Anno 1633.

Ez nemes és királyi szabad Kassa városának nemes és tiszteletes biráinak Wass Mihály urunknak és az nemes és tiszteletes tanácsnak parancsolatjára az Kassai nyereggyártó czéh az ő mesterségek szerint való munkájoknak jegyzését rendszerint így adják beirva, az mint következik.

Mivel az mi mesterségünk szerint való munka mind kikészitett bőrökből áll, az mely bőröket minekünk avagy az gerberektől kell megvennünk avagy az *török* árosoktól, ugymint az szattyánt avagy karmazsint.

Legelsőbben is azért, minthogy legtöbb munkánk áll minekünk az szattyánból, annak mostan kötését veszük, ha ugyan jó fl. 10, ha penig alább való pro fl. 9. avagy pro fl. 8. Egy kötésben vagyon pro 10, de ha öt olyan vagyon az egy kötésben, hogy egy—egy nyeregre elég leszen, azt mi nagy nyereségnek tartjuk mind. Az szattyán kivül egy nyereghez kelletik egy nemez, ezt adják d. 33., az nyereg ülésében egy fertály kizniczer posztó, az némelyikhez prémezni egy fertály baraszlai; mindezeken kivül czérna, prémezni való szin és hermetszi (?) karika, az mely könnyen beáll az nyereg fáján kivül fl. 2. d. 33., ha megszámláljuk. Az puszta nyeregfa penig enyüével együtt fl. 1. tudván legalább.

Mostan penig egy huszárnyerget, szattyánost adunk kész pénzen fl. 3. d. 50. Vagyon olyan is, az kiben kisznizer posztónál jobbat csinálunk azületiben, hogy nem adjuk fl. 4 különben. Alább való is vagyon, az kit adunk fl. 2. d. 50 avagy fl. 3, az ki minemü, ahhoz való képest szabjuk az árát, az mint az rajta való szerszám és munkája vagyon.

Az hintó körül különb-különbféle munkák lévén, nyilván tudja uraságtok, annak az árát meg nem irhatjuk, mert némelyek czifrábban kivánnak, némelyek csak parasztul az is egynehányféle, kikhez mind más mesterember munkája által kelletik véghez vinnünk tudniillik kovács, lakatgyártó, kerékgyártó és szígyártó mesterségek által, az ki penig majd mindennél legdrágább, az gerberektől kell megvenni az bőrét, meg néha nem is találni is hanem Eperjesről kell hozatnunk, az mégis több költségben áll.

*) V. ö. a Szemle 1900. évi 276. lapján olvasható jegyzetet.

Egy hosszú pulhákhoz való puskatokot adunk fl. 2.
Annál rövidebbet adunk fl. 1. d. 75.
Harmadik félét mégis rövidebbet adunk fl. 1. d. 25.
Vagyon negyedik féle is, pisztolyhoz való fl. 1.

Az zetzelszékek is külön-különfélék, azoknak is az ő mivoltok és állapotjok szerint adhatjuk, az mint az rajta való munka és szerszáma vagyon, kit fl. 12, kit alább s kit feljebb, mivel az fáját annak is az asztalgyártótól vesszük.

Az mi penig az eltört nyeregnek megcsinálása állapotját illeti, azt eleitől fogván mind egyaránt müveltük és senki többet nem is mert venni, most sem veszen, mert ha rajta érjük, erősen megbüntetik érette, ha ezen kivül veszi az fizetést, az mint itt leirtuk. Hogyha az nyeregnek mindaz két elei felszakad az enyvezésből, tehát mind két helyen esik az enyvezés rajta d. 40., ha penig több helyen leszen rajta az enyvezés, mind ami tíz pénzzel feljebb megyen az fizetés. Hogyha penig úgy eltörik, hogy uj fát kell hozzá ragasztani úgymint deszkát az két szárnyára avagy az hátulját avagy az eleit, az mely történik ilyen dolgokból, hogy ajtóban üttetik és ugy eltörik hogy uj darab fa nélkül meg nem csinálhatják, tehát az olyanért fl. 1. veszünk. Nemezet, kit ujonnan csinálunk d. 65., ha maga az ember adja az nemezet, az ki csináltatja d. 25.

Hogyha szattyánnal megboritatja fl. 2; ha az ember maga adja hozzája az szattyánt, tehát az munkájáért avagy fl. 1, avagy d. 75. Mindezeket rend szerint az kit beirhattunk, beirtunk uraságtoknak; az mit pedig be nem irhattunk, ugy hogy bizonyos árát szabhattuk volna az miért nem lehetett megitélheti uraságtok, mivel azokat különb-különbféleképen kivánják és meg nem mondhatjuk, de mindazon által oly vigyázásban voltunk eleitől fogván, hogy az, ki közülünk felettébb való áron vagy eladta marháját avagy igen drágáért munkálódott, ha panasz érte, érdeme szerint megbüntettetett.

II. Asztalos és üveges czéh árszabálya.

Az felséges mindenható istentől ő szent felségétől kivánunk uraságtoknak kedves jó egésséget, mint kegyes patronus urainknak.

Mivelhogy uraságtok parancsolta, hogy mi is az mi asztalos mesterségünknek árát lelkünk esméreti alatt (müvelnénk) és adnánk, kivánta és parancsolta uraságtok, hogy írván beadnánk. Melyet rend szerint felírtunk, noha bizonyára mindeneket nem írhattunk, mivelhogy az embereknek erkölcse szerint sok munkát meg nem írhatunk. Azért szokott mesterségünk szerint való munkáinkat im jegyzésbe adjuk uraságtoknak, melyet uraságtok kegyes atyai indulatjából megláthat.

Elsőben is 12 emberre való asztalt csinálunk f. 3. 50.[1])
Egy fehér hosszú karszéket d. 75.[2])
Egy zöld festett hosszú karszéket f. 1. d. 20.[3])

[1]) A 3 áthúzva, felette 2.
[2]) Áthúzva, felette 50.
[3]) Áthúzva, felette 80.

Egy fejér egyes karszéket d. 36.[1])
Egy zöld egyes karszéket d. 50.[2])
Két emberre való egy fejér ágyat f. 2. d. 5.[3])
Egy zöld festett ágyat két emberre valót f. 2. d. 50.[4])
Egy közönséges nyoszolyát két emberre valót f. 1. d. 50.[4])
Fejér fogasnak singit adjuk d. 12.[5])
Zöld festett fogast, az kin táltartó karók vannak és esztergályban metszett szögekkel singit adjuk d. 25.[6])
Egy dupla ajtót festetten mindkét felől fl. 2. d. 50.[7])
Egy felszer ajtót fejéren f. 1. d. 25.[8])
Egy fekete koporsót f. 2. d. 50.[9])
Az *üveges* egy kristálytányér üveget magáét csinál fel d. 5.
A ki maga üveget ad, kristályüvegtől veszen d. 3.[10])
Egy közönséges tányérüveget magáét csinál fel d. 2½[11])
Az ki maga üveget ad, közüveget csinál. d. 1½.[11])

Tisztelendő nemes uraink. Mivelhogy az mi mesterségünkhöz mindenféle szerszámot és eszközt pénzen kell vennünk, úgymint deszkát, fát az szegénységtől, enyvet, gyantárt és sokféle festéket az patikákban (= boltokban) drágán vesszük, azért kérjük uraságtokat, mint kegyes patronusinkat ez leirásunk szerint hagyja helyben uraságtok az mi mívünknek árát, hogy mi is táplálkodhassunk házunk népével mesterségünk után, kit szolgálhassunk meg uraságtoknak, mint kegyes patronusinknak.

Anno 1633 die 28. Februarii rectificáltuk.[12])

Alázatos és hűséges szolgálatjokat ajánlják uraságtoknak az böcsületes asztalos és üveges czéh.

III. Bodnár czéh árszabályzata.

Anno 1627, die 13 Augusti.

Az nemes és becsületes kassai biró uram, azonképpen az becsületes, nemes, teljes tanácsnak parancsolatjából mi kassai bodnármesterek egész czéhül az mi mesterségünknek munkáját ez mostani időnek mivoltához képest rendszerint igy limitáltuk.

1. Kétszáz darab falt kassai kádnak valót mostan vehetünk fl. 2.
Ebből még közel harmadja kihányódik.
Faragásától adunk az legénynek, minden száz darabtól d. 20.
Kádfenéknek való egy szál deszkát vehetünk mostan d. 25.
Egy kádfenékhez kell két szál deszka.
Kádra való abroncsnak szálat veszünk d. 6.
Faragásától adunk az legénynek minden száltól d. 3.
Ezekben is sok eltörik.
Immár kétszáz darab falból igen jó ha három kád leszen.

[1]) Áthúzva, felette 5. — [2]) Áthúzva, felette 36. — [3]) Áthúzva, felette f. 1. d. 75. — [4]) 50 áthúzva, felette 25. — [5]) Áthúzva, felette 9. — [6]) Áthúzva, felette 20. — [7]) 50 áthúzva, felette 25. — [8]) 25 áthúzva. — [9]) 2 áthúzva, helyette 1. — [10]) Áthúzva, helyette 2½. — [11]) ½ áthúzva. — [12]) Más kézzel.

Minden kád csinálásától adunk az legénynek d. 50.
Ezen kivül elegegendő (sic!) ételt, italt.
Minden kádra megyen négy szál abroncs.
Ezekhez képest egy kádat min adhatunk, megitélheti uraságtok. Az időhöz képest eladunk egy kádat fl. 3. d. 50.[1])

2. Következik az kassai hordóhoz való eszközök.
Kassai hordóhoz való másfélszáz falt hasítnak az hasogatók fl. 1.
Behozásától az szekeresnek adunk fl. 1.
Item az megfaragásától adunk az legénynek minden száztól d. 20.
Kassai hordóhoz való abroncsnak százát vesszük d. 50.
Faragásától az legénynek adunk minden száztól d. 20.
Kassai hordóhoz való másfélszáz feneket hasitanak fl. 1.
Béhozástól az szekeresnek fl. 1.
Az fenéknek megfaragásától adunk az legénynek egy hordóban való fenéktől d. 6.
Másfél száz hordó falból leszen öreg kassai hordó öt.
Minden hordó csinálásától adunk az legénynek d. 20.
Ezeken kivül elegendő ételt, italt.
Adunk egy kassai hordót d. 80.

3. Következik az alföldi hordóhoz való eszköz.
Alföldi hordóhoz való ezer faragott falt fenekestől veszünk fl. 15.
Egy hordóra való abroncsot veszünk d. 18.
Leszen ezer faragott falból harminczöt alföldi hordó.
Az legénynek adunk minden hét hordó csinálásától fl. 1.
Elegendő ételt, italt.

4. Következik az ó-hórdók köttetése.
Az uraságtok parancsolatja szerint hét[2]) ó hordót köttetünk fl. 1.
Az legény veszen minden hordótól d. 6.
Egy abroncstól vegyenek d. 1.[3])
A mi penig az abroncsnak megvételét illeti, uraságtoknál is nyilván lehet, hogy mi nem az nemes város erdejéről élünk, mert azt mind elvesztegették az *kecskés* emberek. Az mi találtatnék is mind oda alá és imide-amoda széllel (széjjel) elhordják. Igy minekünk külső nemes emberek erdejökről kell nagy drága pénzen szerit tennünk.
Ezek így lévén, uraságtoknak alázatosan könyörgünk, megtekintvén uraságtok, mely sok költséggel és fáradtsággal jussunk mindenhez, uraságtok cselekedjék atyaiképpen velünk, hogy mesterségünkben meg ne fogyatkozzunk, söt inkább abban jó módjával procedálhassunk, melyet uraságtoknak teljes életünkben alázatosan megszolgálunk.
Kádra való abroncsnak felütésétől d. 10.***)
Egy fürdő vannát adjanak fl. 2.
Egyéb mindenféle apróbb ó és új edényeket csináljanak és adjanak jó lelkökesmeretök szerint. Correcta.

[1]) Áthúzva, más kézzel fl. 2.
[2]) Áthúzva, más kézzel 8.
[3]) Ez a sor idegen kézzel.
*** Ettől a sortól kezdve végig más kézzel.
Jegyzet. Az iv szélén más kézzel; „Egy kassai fél hordót adjanak d. 50."

III. Csizmadiák árszabása.

Tisztelendő böcsületes biró uram és böcsületes nemes tanáosbeli uraink, mi mind fejenként, kik vagyunk csizmadia mesterek, ajánljuk uraságtoknak hüséges szolgálatunkat Istentől ő szent felségétől szentfiáért kivánunk minden lelki és testi áldásokat ez új esztendőben uraságtoknak nagy boldogul megadatni.

Továbbá tisztelendő böcsületes nemes urunk, biró uram, mivelhogy az böcsületes, nemes tanácsbeli uraim akaratjából parancsolá uraságtok minekünk, csizmadiáknak, hogy az mi mivünk és mesterségünk állapotja felől jegyzést adnánk uraságtoknak, mi az böcsületes uraságtok szavát és parancsolatját hátra nem hagyván, hanem így adjuk uraságtoknak tudtára és értésére az mi jó lelkiismeretünk szerint mi egyben gyülvén egész czéhül meglátván azt, hogy mint vehetjük az mi mesterségünkhöz való szerszámokat. Elsőben az karmasín vétel felől azt írhatjuk uraságtoknak felőle, hogy mikor az boltokban kell vennünk és választva veszünk, tehát negyedfél forinton vesszük, vagyon oly, hogy ha jó öreg karmasin huszonöt pénz hija négy forinton is vesszük; ha pedig egygyel-mással kötés számában, az mint vagyon egy kötésben a karmasin, ha jócska valamennyire, hát három forint és huszonöt pénzen vesszük, ha pedig slejt (=selejtes) szabású az karmasin, három forintnak alatta nem adják; az mely karmasin jó öreg, leszen hát egy száras csizma és két papucs; de az oly karmasinból, az mely karmasint huszonöt pénz hija négy forinton vesszük, abból lészen egy száras csizma és két papucs; az mely karmasint ilyen drágán kell vennünk, abból ha száras csizmát csinálunk, az csizmáját adjuk huszonöt pénz hijján négy forinton, kit három forint hatvan pénzen; egy papucsot százhusz pénzen, kit száztíz pénzen, karmasinja válogatja; az mely karmasin szép és drága, annak az csizmája is többet ér; ha pedig olcsóbban vehettük, úgy hogy három forinton egygyel mással megvesszük az karmasint, abból, ha száras csizmát csinálunk mi is hijával adjuk az hogy huszonöt pénz hija három forinton eladjuk. és annál olcsóbban is eladjuk. Ehhez való szerszám kell fonál, talp, bélés, viasz, czérna, kéreg, ezeket mind drága pénzen kell vennünk, egy bokor talpat, ha az talpmetsző gerbernétől (= timárnétól) veszünk, hát nem adja külömben huszonnégy pénznél vagy temérdök vagy vékony, mind egy áron adja bokrát az talpnak, ha pedig a csizmához bélelni való bőrt veszünk az boltokban az áros uraimtól, tehát kit hármával, kit négyével veszük egy forinton, többet egy bélés bőrrel, kit karasyja takaró bőrnek hívnak, három száras csizmánál többet nem bélölhetni vele, akár papucsot, de többet három bokornál meg nem bélöjhetnek, ha pedig az talpát is megbélöljük, még három bokornak sem jut, egy karmasinból, ha jó öreg, csinálunk négy bokor kapczát, vagyon oly karmasin, hogy három bokor kapczánál több ki nem telik, karmasinja válogatja, kiből több telik, kiből kevesebb egy karmasin kapczát adunk százhúsz pénzen, mivelhogy több karmasin megy reája, hogy nem mint egy bokor papucsra, egy karmasinból, ha esztendős gyermekeknek szabunk száras csizmácskát, többet nem szabhatunk négy bokor csizmácskánál, egy bokor száras csizmát esz-

Minden kád csinálásától adunk az legénynek d. 50.
Ezen kivül elegegendő (sic!) ételt, italt.
Minden kádra megyen négy szál abroncs.
Ezekhez képest egy kádat min adhatunk, megitélheti uraságtok. Az időhöz képest eladunk egy kádat fl. 3. d. 50.[1])

2. Következik az kassai hordóhoz való eszközök.
Kassai hordóhoz való másfélszáz falt hasítnak az hasogatók fl. 1.
Behozásától az szekeresnek adunk fl. 1.
Item az megfaragásától adunk az legénynek minden száztól d. 20.
Kassai hordóhoz való abroncsnak százát vesszük d. 50.
Faragásától az legénynek adunk minden száztól d. 20.
Kassai hordóhoz való másfélszáz feneket hasitanak fl. 1.
Béhozástól az szekeresnek fl. 1.
Az fenéknek megfaragásától adunk az legénynek egy hordóban való fenéktől d. 6.
Másfél száz hordó falból leszen öreg kassai hordó öt.
Minden hordó csinálásától adunk az legénynek d. 20.
Ezeken kivül elegendő ételt, italt.
Adunk egy kassai hordót d. 80.

3. Következik az alföldi hordóhoz való eszköz.
Alföldi hordóhoz való ezer faragott falt fenekestől veszünk fl. 15.
Egy hordóra való abroncsot veszünk d. 18.
Leszen ezer faragott falból harminczöt alföldi hordó.
Az legénynek adunk minden hét hordó csinálásától fl. 1.
Elegendő ételt, italt.

4. Következik az ó-hórdók köttetése.
Az uraságtok parancsolatja szerint hét[2]) ó hordót köttetünk fl. 1.
Az legény veszen minden hordótól d. 6.
Egy abroncstól vegyenek d. 1.[3])

A mi penig az abroncsnak megvételét illeti, uraságtoknál is nyilván lehet, hogy mi nem az nemes város erdejéről élünk, mert azt mind elvesztegették az *kecskés* emberek. Az mi található is mind oda alá és imide-amoda széllel (széjjel) elhordják. Igy minekünk külső nemes emberek erdejökről kell nagy drága pénzen szerit tennünk.

Ezek így lévén, uraságtoknak alázatosan könyörgünk, megtekintvén uraságtok, mely sok költséggel és fáradtsággal jussunk mindenhez, uraságtok cselekedjék atyaiképpen velünk, hogy mesterségünkben meg ne fogyatkozzunk, sőt inkább abban jó módjával procedálhassunk, melyet uraságtoknak teljes életünkben alázatosan megszolgálunk.

Kádra való abroncsnak felütésétől d. 10.***)
Egy fürdő vannát adjanak fl. 2.
Egyéb mindenféle apróbb ó és új edényeket csináljanak és adjanak jó lelkökesmeretök szerint. Correcta.

[1]) Áthúzva, más kézzel fl. 2.
[2]) Áthúzva, más kézzel 8.
[3]) Ez a sor idegen kézzel.
*** Ettől a sortól kezdve végig más kézzel.
Jegyzet. Az ív szélén más kézzel; „Egy kassai fél hordót adjanak d. 50.“

III. Csizmadiák árszabása.

Tisztelendő böcsületes biró uram és böcsületes nemes tanácsbeli uraink, mi mind fejenként, kik vagyunk csizmadia mesterek, ajánljuk uraságtoknak hüséges szolgálatunkat Istentől ő szent felségétől szentfiáért kivánunk minden lelki és testi áldásokat ez új esztendőben uraságtoknak nagy boldogul megadatni.

Továbbá tisztelendő böcsületes nemes urunk, biró uram, mivelhogy az böcsületes, nemes tanácsbeli uraim akaratjából parancsolá uraságtok minekünk, csizmadiáknak, hogy az mi mivünk és mesterségünk állapotja felől jegyzést adnánk uraságtoknak, mi az böcsületes uraságtok szavát és parancsolatját hátra nem hagyván, hanem így adjuk uraságtoknak tudtára és értésére az mi jó lelkiismeretünk szerint mi egyben gyülvén egész czéhül meglátván azt, hogy mint vehetjük az mi mesterségünkhöz való szerszámokat. Elsőben az karmasín vétel felől azt írhatjuk uraságtoknak felőle, hogy mikor az boltokban kell vennünk és választva veszünk, tehát negyedfél forinton vesszük, vagyon oly, hogy ha jó öreg karmasin huszonöt pénz hija négy forinton is vesszük; ha pedig egygyel-mással kötés számában, az mint vagyon egy kötésben a karmasin, ha jócska valamennyire, hát három forint és huszonöt pénzen vesszük, ha pedig slejt (=selejtes) szabású az karmasin, három forintnak alatta nem adják; az mely karmasin jó öreg, leszen hát egy száras csizma és két papucs; de az oly karmasinból, az mely karmasint huszonöt pénz hija négy forinton vesszük, abból lészen egy száras csizma és két papucs; az mely karmasint ilyen drágán kell vennünk, abból ha száras csizmát csinálunk, az csizmáját adjuk huszonöt pénz hijján négy forinton, kit három forint hatvan pénzen; egy papucsot százhusz pénzen, kit száztíz pénzen, karmasinja válogatja; az mely karmasin szép és drága, annak az csizmája is többet ér; ha pedig olcsóbban vehettük, úgy hogy három forinton egygyel mással megvesszük az karmasint, abból, ha száras csizmát csinálunk mi is hijával adjuk az hogy huszonöt pénz hija három forinton eladjuk. és annál olcsóbban is eladjuk. Ehhez való szerszám kell fonál, talp, bélés, viasz, czérna, kéreg, ezeket mind drága pénzen kell vennünk, egy bokor talpat, ha az talpmetsző gerbernétől (= timárnétól) veszünk, hát nem adja külömben huszonnégy pénznél vagy temérdök vagy vékony, mind egy áron adja bokrát az talpnak, ha pedig a csizmához bélelni való bőrt veszünk az boltokban az áros uraimtól, tehát kit hármával, kit négyével veszük egy forinton, többet egy bélés bőrrel, kit karasyja takaró bőrnek hívnak, három száras csizmánál többet nem bélölhetni vele, akár papucsot, de többet három bokornál meg nem bélölhetnek, ha pedig az talpát is megbélöljük, még három bokornak sem jut, egy karmasinból, ha jó öreg, csinálunk négy bokor kapczát, vagyon oly karmasin, hogy három bokor kapczánál több ki nem telik, karmasinja válogatja, kiből több telik, kiből kevesebb egy karmasin kapczát adunk százhúsz pénzen, mivelhogy több karmasin megy reája, hogy nem mint egy bokor papucsra, egy karmasinból, ha esztendős gyermekeknek szabunk száras csizmácskát, többet nem szabhatunk négy bokor csizmácskánál, egy bokor száras csizmát esz-

tendős gyermeknek valót egy forintért csinálunk, ha pedig négy vagy öt esztendős gyermeknek valót csinálunk, három bokor csizmánál több nem telik ki egy karmasinból, az olyatén gyermeknek való csizmát százhuszonöt pénzért, kit százhuszért csinálunk, a kivel mint alkhatik ember. Ha az mely ember ő maga hoz bőrt, csizmának való bőrt, ahoz mi adunk szerszámot, talpat, bélest, egyéb szerszámot, csináljuk nyolczvan pénzért. Az fekete csizmának való bőrt az gerberöktől vesszük, ha választva vesszük, kit hetven, kit hetvenöt pénzen, ha pedig egygyel-másával vesszük, hatvan pénzen kell vennünk, bőre válogatja; egy fekete száraz csizmát adunk száznegyven pénzen, kit százharminczötön, kit pedig százhuszonöt pénzen, bőre és müve válogatja. Egy bokor bőrt veszünk, az javát hat forinton huszonöt pénzen, kit hat forinton, némelyt huszonöt pénz hija hat forinton. Az jóféle sárga török szatyánt, ha tanálunk az boltokban, vesszük egy forinton, kit feljebb, egy szatyán száras csizmát adunk egy forint hatvanöt pénzen, annak is csizmája és míve válogatja, egy szatyán kapczát, az ki jó, ötven pénzen, kit negyven pénzen, némelyet harminczöt pénzen is cladjuk, annak is kapczája és bőre válogatja, ki kisebb, ki nagyobb az másiknál, ezekhez egyenlő szerszám kell. Az legénynek mindennap háromszor kell enni adunk és heti bért.

Kívül: Csissmaczia czeh anno 1608.

V. Erszénygyártók árszabása.

Tisztelendő becsületes nemes uram, biró uram, tisztelendő becsületes nemes tanácsbeli uraim. Uraságtok intését előttünk viselvén mivelhogy uraságtok meghagyta az elmult napokban, hogy kiki mind az ő mesterségének és ahoz illendő eszközit, mint veszi s hogy adhatja, uraságtoknak megírnák és az uraságtok böcsületes nemes személye eleiben adnánk, im megcselekedtük mi is az uraságtok parancsolatjára, melyek rend szerint következnek.

1. Az juhbőrt vesszük, az ki öreg d. 75.
   a ki kisebb d. 60.
2. Az börzsönyt vesszük fontját fl. 1. d. 25.
3. Az timsónak fontját vesszük d. 40.
4. Az szík tábláját vesszük kit d. 15, kit d. 18.
5. Az hajagnak való selyemnek latját vesszük d. 25.
6. Az sodrott selyemnek nehezékét vesszük d. 25.
7. Az asszony-embernek való erszényt adunk nyolczat fl. 1, *adjon 12.*[1])
8. Az férfiunak való erszényt 13[2]) egy forinton.

Ezeknek szinet (szinte), elkészítésére még mennyi sok aprólékos szerszám kivántatik, az uraságtok bölcs itélete szerint uraságtok megítélheti mind az kikészítéséhez s mind szinet (= szinte) az varrásához.

E mellett uraságtoknak alázatosan szolgálnak az kassai erszénygyártók és minden javalást várunk uraságtoktól, mint nemes és becsületes tanácsbeli urainktól és patronusinktól.

[1]) Más kézzel.
[2]) Áthúzva, felette 16.

Egy bársony (?) erszényt nyolczast fl. 1. d. 75.
Egy hatost fl. 1. d. 25.
Négyest d. 75.[1])
Kivül: Az kassai erszénygyártó czéhnek miveknek limitatiója anno *1627.* die 10. Augusti.

VI. Fazekasok árszabása.

Az hatalmas Istentől ő szent fölségétől kivánjunk uraságtoknak kedves jó egésséget mind kegyes patronus urainknak.

Továbbá mivelhogy uraságtok parancsolt, hogy mi is az mi fazekas müvünknek árát lelkünk esmereti alatt mívelnénk és adnánk, kivánta és parancsolta uraságtok, hogy irásul beadnánk, melyet rendszerint felírtunk és az megszokott mesterségünk szerint való munkáinkat uraságtoknak jegyzésben adjunk, az melyet uraságtok kegyes atyai jóindulatjából meglábhat az mint következendik.

Egy iczés mázos korsó adjunk d. 2.
Egy 3 avagy 4 iczés mázas korsó adjunk d. 6.
Egy römpölyös fazekat adjunk d. $^1/_2$.
Egy meszelyes fazekat adjunk d. $^1/_2$.
Egy iczés fazekat adjunk d. $1^1/_2$.
Egy 4 iczés fazekat adjunk d. 3.
Egy 6 iczés fazekat adjunk d. 4.
Egy 8 iczés fazekat adjunk d. 5.
Egy 10 iczés fazekat adjunk d. 7.
Egy 12 iczés fazekat adjunk d. 8.
Egy 16 iczés fazekat adjunk d. 12.
Egy öreg, kétfülü fazekat, az melyben 40 avagy 50 icze bemegyen adjunk d. 30.
Egy zöld kályhát adjunk, be is rakjunk d. 5.
Egy fejér kályhát berakásával együtt adjunk d. 2.
Egy ó fejér kályha berakásától d. $1^1/_2$.
Egy ó festett himes kályha rakjunk be d. $2^1/_2$.

Kérjük uraságtokat, mint kegyes patronusainkat, hogy ím a máz, a fa és minden drága mostan időben, hogy helyben hagyja uraságtok ez mi leírásunk szerint, hogy mi is táplálkozhassunk házunk népével mesterségünk után, az kit szolgálhassunk meg uraságtok mint kegyes patronusinknak.

Anno 1632 die Februarii rectificáltuk.

Alázatos és hüséges szolgálatjokat ajánlják uraságtoknak
az böcsületes fazekas czéh.

VII. Gombkötők árszabása.

Az mi nemes és tisztelendő biró urunk és az nemes tanács parancsolatjából mi itt az kassai böcsületes gombkötő czéhbeli mesterek egész czéhül adjuk az mi mesterségünkről való limitatiónkat, mely ekképen következik.

[1]) A három utolsó sor más kézzel.

Elsőben is az minemű munkát ez mostani időben mivelünk.

1. Egy öreg szövés száras gombot aranynyal és selyemmel fl. 8.[1])

2. Egy öreg szövés gombot tiszta selyemből, az kinek az két széliben az arany avagy ezüst fl. 3. d. 50.[2])

3. Tizenkét bokor szövés száras gombot virágosan arany fonállal és selyemmel fl. 2.[3])

4. Tiszta selyemből való 12 bokor szövés gombot fl. 9.[4])

5. Kézen vert dupla száras gombot 12 bokrot tiszta selyemből a kis gombja a végin arany fl. 7 d. 50.[5])

6. Kilencz dupla száras gombot tiszta selyemből kézen vertet, akinek rojtja vagyon fl. 4.[6])

7. Tizenkét félszer sarugombot rojt nélkül valót, akinek a kis gombja arany vagy ezüst fl. 4.[7])

8. Tizenkét bokor keskeny saru rojtos gombot fl. 2.[8])

9. Egy dolmányra való 12 öreg gombot aranynyal és selyemmel fl. 3. d. 25.[9])

10. Kisebbet 12-őt aranynyal és selyemmel fl. 2.[10])

11. Tiszta selyemből 12 öreg vőgyes gombot fl. 1. d. 50.[11])

12. Apró vőgyes gombot 12, tiszta selyemből d. 90.[12])

13. Apró gomboló gombot egyet-egyet d. 7.[13])

14. Egy csábrágra való rojtot szatin fonálból singit pro denár 75 teszen fl. 3.[14])

15. Tiszta selyemből az magunk selyméből latjától fl. 1. d. 35.[15])

Ezen kivül számtalan sok rendbeliek volnának, az kiket mi uraságtoknak most mind elő nem számlálhatunk, ki vont arany, ki vont ezüst czérna és másféle munkák, de azzal uraságtokat nem terheljük.

Correcta.[15])

Következik az selyemnek, arany és ezüst fonalnak megvétele.

Az karmazsin veres selyemnek latját vesszük fl. 1. d. 50.

Item az bécsi selyemnek némely boltban hetvenöt pénzen, némelyben penig d. 80.

Item az török selyemnek lotját d. 75.

Item az aranyfonalnak fertályát d. 80.

Mindezekből uraságtok megértheti az szerszámot mint vesszük és az mivet is hogy adhatjuk. Mindazonáltal mi az uraságtok böcsületes itéletére hagytuk.

VIII. Mészárosok árszabása.

Mivelhogy az böcsületes nemes tanács megparancsolta biró urammal együtt minden mesterembereknek, hogy az ő mesterségük szerint való marhát mint veszik és hogy adják, mi is azért úgymint az mészáros

[1]) Áthúzva, felette 6. — [2]) Áthúzva, felette fl. 2. d. 50. — [3]) Áthúzva, felette fl. 1. d. 75. — [4]) Áthúzva, felette 8. — [5]) Áthúzva, felette 6. — [6]) Áthúzva, felette 3. — [7]) Áthúzva, felette 3. — [8]) Áthúzva, felette fl. 1. d. 75. — [9]) Áthúzva, felette 2. — [10]) Áthúzva, felette fl. 1. d. 35. — [11]) Áthúzva, felette fl. 1. — [12]) Áthúzva, felette 65. — [13]) Áthúzva, felette 3. — [14]) d. 75 áthúzva, felette 60 és fl. 3 áthúzva. — [15]) d. 35 áthúzva.

czé, biró uram és az nemes tanács parancsolatjából adnak be ilyen jegyzést az mi mesterségünk felől.

Elsőben vett ebben az sokadalomban Dobraviczki István három tulkot pro fl. 36.

Item Hans Dyr vett harminczhárom tehenet, bokrát vette fl. 19.

Item Georgifi György vett 12 tehenet, bokrát fl. 18.

Item Mészáros Jónás vett meddő teheneket bokrát pro fl. 21.

Az ökörbőr eladás, melyet ez mostani sokadalomban adtunk el, igy következik.

Az mostani sokadalomban adtuk el az ökörbőrnek és tehénbőrnek párját fl. 4 d. 50.[1])

Az juhbőrnek párját adtuk pro fl. 1 d. 6.[2])

Az borjubőrnek egyet pro d. 33.[3])

Az faggyúnak mázsáját pro fl. 10.[4])

Juh húsnak libra d. $2^1/_2$.[5])

Disznóhúsnak lb. d. 5.

Az tehénhúsnak lb., az ki jó d. $2^1/_2$.

Alábbvalónak lb. d. 2.

Egy kolbászt egy singnyit d. 6.

Hájnak fontját d. 10.

Sós száraz szalonnát lb. d. 12,

Correcta per amplissimum senatum Cassoviensem M. Wass.

IX. Kovácsczéh árszabása.

Tisztelendő nemes biró urunk, tisztelendő nemes tanácsbeli uraink. Uraságtoknak az szegény, alázatos kovács czéh, szolgálatunkat ajánljuk. Mivel uraságtok megparancsolta, hogy az mi munkánkat irás szerint uraságtoknak eleiben adnánk, azért minthogy tudja uraságtok, hogy az mi mesterségünk számtalan sok dologból áll, nem irhatunk mindenfélét be, hanem az ki legderekasabb, azt adjuk uraságtok eleiben irásunkban.

Elsőben egy öreg furmány szekeret miért vasazunk fl. 9.

Egy közép szekeret avagy kocsit megvasazni uj vassal fl. 7.[6])

Egy új kereket új vassal megvasazni d. 90.[7])

Egy kereket ó vassal, ha mind ó, megvasazni d. 45.[8])

Egy első tengelyt rudastól új vassal megvasazni fl. 1.[9])

Egy hátulsó tengelyt új vassal megvasazni d. 75.[10])

Egy bokor vödröt új vassal megvasazni fl. 2.[11])

Egy bokor szántó vasat megnádlani az ember vasával fl. 1. d. 10.[12])

Egy új kapát megcsinálni d. 36.[13])

Egy kapát megcsinálni d. 25.[14])

Egy új lőcsöt megcsinálni d. 15.[15])

[1]) Áthúzva s helyette: Adják az ökörbőrnek párját fl. 4, tehénbőrnek bokrát fl. 3. d. 25.

[2]) Áthúzva, felette d. 80. — [3]) Á., f. 25, — [4]) Á., f. 8.

[5]) Ettől kezdve Vass Mihály jegyző keze irása.

[6]) Áthúzva, felette 6. — [7]) Á., f. 75. — [8]) Á., f. 36. — [9]) Á., f. d. 75. — [10]) Á., f. 60. — [11]) Á., f. fl. 1. d. 20. — [12]) Á., f. d. 90. — [13]) Á., f. 26. — [14]) Á., f. 18. — [15]) Á., f. 10.

Egy csatlóvasat boritékjával együtt megcsinálni d. 15.
Egy kisefát uj vassal megvasazni d. 70.[1]
Egy keresztfát megvasazni hámfástól d. 40.
Egy ajtóra való szerszámot uj vasból d. 50.
Egy lánczos kisefát uj vassal megcsinálni d. 50.
Egy új sínvasat felvonni d. 26.[2]
Egy ó sínvasat felvonni d. 6.
Egy uj marokvasat felverni d. 8.
Egy ó marokvasat avagy karikát felverni d. 4.
Egy lovat uj patkóval megpatkolni d. 48.[3]
Egy lovat ó patkóval megpatkolni d. 16.

Azt pedig uraságtok nyilván jól tudja, hogy az mi mesterségünk igen nehéz és veritékes munka, ugy a minthogy abban egy ember semmit sem vihet végre, hanem cselédet kell tartanunk és arra sokat költenünk, az szénhez és vashoz igen drágán jutunk, mert sokszor más idegen helyről nagy költséggel és fáradsággal kell vasat szerzenünk, mert az voghházból való vasból csak velve (= verve?) avagy igen ritkán munkálkodhatunk tisztességesen. Ilyen és ehhez hasonló sok szükséges voltát mesterségünknek, melyet az régi időhöz bizony nem tehetünk, hanem hova-tovább mind fogyatkozást látunk, ugyanazért az böcsületes kovács czéh is előtte viselvén az uraságtok parancsolatját, ki-ki jó lélekkel szólván hozzá, nehéz mesterségünknek mivoltát uraságtok eleiben terjesztjük.

Uraságtoknak az szegény alázatos kovács czéh kész mindenekben örömest szolgálni.

X. Lakat- és puskagyártók árszabása.

Az mi nemes és tiszteletendő biró urunk és az böcsületes tanács parancsolatjából mi lakatgyártó czébeli mesterek az mi mesterségünkről való limitatiónkat eképen jegyeztük fel.

Elsőben egy fejérvári zabolát csinálunk fl. 1. d. 25.[4]
Item egy igyenes rúdú zabolat fl. 1.[5]
Item egy török kengyelvasat fl. 1. d. 20.[6]
Item egy tányér kengyelvasat fl. 1.[7]
Item egy baba kengyelvasat fl. 1.[8]
Item egy széles sarkantyú fölszögezésével, patkolásával d. 40.[9]
Item egy kis sarkantyút fölszögezésével, patkolásával d. 33.[10]
Item egy kengyelvas ónozásától d. 25.[11]
Item egy zabola ónozásától d. 25.[12]
Item egy sarkantyú ónozásától d. 10.[13]
Item egy csizma patkolástól d. 10.[14]
Item egy jó pisztolypuska, az ki minden szerszámával és táblájával ödzött fl. 8.[15]

[1]) Á., f. 40. — [2]) Á., f. 19. — [3]) Á., f. d. 36, *egyet. per d.* 9. — [4]) D. 25 áthúzva. — [5]) Áthúzva, felette d. 65. — [6]) Á., f. d. 90. — [7]) Á., f. d. 75. — [8]) Á., f. d. 60. — [9]) Á., f. 33. — [10]) Á., f. 25. — [11]) Á., f. 18. — [12]) Á., f. 18. — [13]) Á., f. 6. — [14]) Á., f. 9. — [15]) Á., f. 7.

Item egy közönséges pisztolyt fl. 6.[1])
Item egy jó bányai (= iglóbányai?) puska, az ki csontos az agya és rézzel boritott fl. 7.[2])
Item egy közönséges bányai puska fl. 6.[3])
Item egy puskatisztítástól, az ki igen rozsdás d. 35.[4])
Item az ki igen nem rozsdás d. 25.[5])
Item egy puskakerek vágástól, serpenyő forrasztástól d. 24.[6])
Item egy puskakerek csinálástól, az, kit bécsi aczélból csinálunk d. 50.[7])
Item egy puskakócstól (= kulcs) az ki szép d. 32.[8])
Item egy puskaforma csinálástól d. 20.[9])
Item egy öreg sotó szögház, ki általjáró d. 6.[10])
Kicsinytől penig d. 5.[11])
Item egy karabin puskától, az ki jó fl. 8.[12])
Item egy balta csinálástól, az ki rezes fl. 1. d. 25.[13])
Item az ki paraszt és sima fl. 1.[14])
Item egy vőgyes csákánytól, aki rezes fl. 1. d. 25.[15])
Item egy soba pléhet, az ki nem ólmos minden szerszámával fl. 3. d. 50.[16])
Item az ki alább való penig fl. 2.[17])
Item egy dupla pléhet, az ki klincsestől, két zárostól, pántostól, ütközöstől, fogantóstól minden szerszámával ónozott fl. 8.[18])
Item egy ajtókócstól d. 20.[19])
Item egy kisebbet d. 15.[20])
Item egy négyelő lóvakarót ónosat d. 60.[21])
Item annál alábbvalót d. 25.[22])
Item ónos csattokat hevederben valót bokrát d. 12.[23])
Item egy öreg lakatot kapura valót fl. 1. d. 50.[24])
Item annál alábbvalót fl. 1.[25])
Item annál is alábbvalót d. 50.[26])
Item negyediket d. 15.[27])

Ezeket meglátván uraságtok megitélheti ez mostani időben az vasat miképen adják és az bécsi aczélt, ónot font számra és egyéb eszközöket, ugymint az ólomnak fontját d. 33, az vasnak mázsáját fl. 4. d. 80, az jó bécsi aczélnak rudját fl. 5, az réznek fontját d. 32, egy mázsa pléhet fl. 14, az nyers faggyúnak fontját d. 10 és egy szekér szenet fl. 3, legalább fl. 2. d. 50.

Mindezek igy lévén uraságtoknak alázatosan könyörgünk, uraságtok mindenekben cselekedjék atyaiképen, hogy mesterségünkben meg ne fogyatkozzunk, sőt inkáb abban jó módjával életünknek tisztességes keresésére procedálhassunk, kiért uraságtoknak teljes életünkben való alázatos szolgálatunkat ajánljuk. Correcta M. Was.[28])

1) Á., f. 5. — 2) Á., f. 5. — 3) Á., f. 4. — 4) Á., f. 20. — 5) Á., f. 10. — 6) Á., f. 15. — 7) Á., f. 32. — 8) Á., f. 20. — 9) Á., f. 15. — 10) Á., f. 5. — 11) Á., f. 3. — 12) Á., f. 6. — 13) 25 áthúzva. — 14) Á., f. d. 60. — 15) 25 áthúzva. — 16) 50 álhúzva. — 17) Á., f. fl. 1. d. 50. — 18) Á., f. 6. — 19) Á., f. 15. — 20) Á., f. 10. — 21) Á., f. 40. — 22) Á., f. 18. — 23) Á., f. 10. — 24) 50 áthúzva. — 25) Á., f. d. 75. — 26) Á., f. 33. — 27) Á., f. 12. — 28) Más kézzel.

Kivül: Az cassai lakatgyártó mesterembereknek munkájoknak limitátiójok.
Anno 1627., 15. Augusti.

XI. Pánczélgyártók és fegyverderékkészítők árszabása.

Az pantzir müvemnek feljegyzése.

Egy merő pantzír (= pánczél) apró szemes, köröskörnyül rézzel, nyolcz vagy több font nyomó, egy-egy fontot pro 50 denár. Megkészül 12 hét alatt. Annak az ára 31 fl.[1])

Item Öregszemü merő pantzír, annak fontja pro 50 denár. Megkészül 8 hét alatt. Eladatik pro 15 fl.[2])

Item egy bokor aprószemü pantzír ujj. Megkészül 5 hétig. Annak az ára 6 fl.[3])

Item egy öreg szemü pantzír, megkészül 3 napig. Az ára 3 fl.

Item egy aprószemü pantzírsisak, annak a teteje 1 fl. Megkészül 8 napig, annak ára pro 6 fl.[4])

Item egy bokor dupla pantzírkeztyü. Az börnek ára d. 50 Megkészül 2 napig. Annak ára 2 fl.

Item egy bokor öregszemü pantzírkeztyü. Az bőrnek ára d. 9. Megkészül egy napig. Annak az ára 125. d.

Az fódozást ami illeti, az ő mivolta szerint megböcsültetik.

Anno 1633 die 28 Februarii rectificáltuk.

Az fegyverderék müvemnek feljegyzés

Elsőben. Veszek egy mázsát, aczélos pléhet pro 25 fl. Csinálok annak matériából harmadfél fegyverderekat, teszen egy fegyverderék 10 fl. Az bogláros szegeknek az ára 150 denár. Az bőr hozzája 75 den. Megkészül 3 hét alatt. Megvagyon magamnak minden költségem nélkül egy-egy fényes fegyverderék in fl. 12. d. 15. Annak az ára per 30 fl.[5])

Item egy fekete zománczos fegyverderéknek lövés ellen matériát veszek per fl. 10. Eladtam per fl. 18.[6])

Item köz fegyverderekat adom el fl. 9.[7])

Item. Egy éppen fényes sisaknak az ára fl. 6.[8]) Annak pléhet veszek d. 75. Bőrét 45 d. Kovácsszenet hozzá d. 6. Tetejét 50 d. Szegeket 75 d. Megkészül 3 napig. Áll mindenestül magamnak 2 fl. 50. d.

Item. Másféle tisztított sisak magam költségemmel áll 250 denár, eladom per fl. 3. d. 75.[9])

Item Egy fekete zománczos sisaknak az ára fl. 3.[10])

Egy bokrát pantzír szemes karvasat adom per fl. 3. d. 25.[11])

Item. Köz bokrát bőren szegezve per fl. 2. Megkészül 2 napig.

[1]) Áthúzva, felette 28. — [2]) Áthúzva, felette 12. — [3]) Áthúzva, felette 5. — [4]) Áthúzva, felette 5. — [5]) Áthúzva, felette 26 detur. — [6]) Áthúzva, felette 16. — [7]) Áthúzva, felette 7 fl. 50. — [8]) Áthúzva, felette 5. — [9]) 75 áthúzva. — [10]) Áthúzva, felette fl. 2. d. 50. — [11]) Áthúzva, felette fl. 2. d. 50.

Az pléhnek ára per 1 fl. Az szegek, csattok és szíj hozzá magam költségem kívül teszen egy bokor karvas 2 fl.

Anno 1663. die 28. Februarii rectificáltuk.

XII. Nyiröczéh árszabása.

Tisztelendő nemes és becsületes uram, biró uram, azonképpen tisztelendő becsületes tanácsbeli nemes uraim.

Uraságtok parancsolatja szerint *én* is ezen mesterségemhez való eszközöket, az mi kivántatik, uraságtok eleiben irás szerint beadtam.

Elsőben is egy bécsi nyirő ollót legalább vehetek fl. 8,
az köszörülésétől kell adnom d. 75,
emellett két embernek ételt-italt adnom.

Hogyha penig egyszer öt ollót megköszörültetek, tehát tovább esztendőnél nem mivelhetek vele.

Az posztóknak nyirése penig sing számra ekképpen következik:
Elsőben a skarlátnak singitől d. 5.
Item az gránátnak „ d. 5.
Item az fajlondisnak „ d. 5.
Item az septuchtól „ d. 5.
Item az karaziától „ d. 2.
Item az maisner posztónak singitől d. 3.
Item az kizmiczer „ „ d. 2.
Item az fodoritásnak akárminemü posztó legyen singitől d. 6.
Item egy öreg ó mente forditásáért és nyirésétől d. 25.[1])
Item egy ó dolmány forditásától és nyirésétől d. 20.[2])

Ezeket böcsületes nemes uraim, mióta az czéhben vagyok, még az olcsó időben is ez szerint míveltünk.

Anno *1633*, die 28. Februarii rectificáltuk és helybenhagytuk.[3])

Kivül: Uraságtoknak alázatos szegény szolgája Nyrő János.

XIII. Szabók árszabása.

Anno *1627* die 3. Augusti.

Az mi becsületes nemes biró urunk és az nemes becsületes tanácsnak parancsolatjából lőn az mi mesterség(ünk)nek és mívünknek megtaxálása illyenképen.

Egy öreg galléros gránát tafotával avagy kamukával bélelt mentétől fl. 2, d. 25.[4])

Félszer mentétől fl. 1, d. 50.[5])

Gallératlan mente failondisból, az ki merő bélelt fl. 1, d. 35.[6])

Az kinek csak az alja bélelt kívül (üres.)

Granát avagy fajlondis nadrágtól, az kinek az varrása meg vagyon boritva d. 50.[7])

Karasia mentétől, az ki merő bélelt fl. 1, d. 25.[8])

[1]) Áthúzva, felette 18. — [2]) Áthúzva, felette 16. — [3]) Más kézzel. — [4]) Áthúzva, felette fl. 1, d. 80. — [5]) 50 áthúzva. — [6]) d. 35 áthúzva, felette 20. — [7]) Áthúzva, felette 36. — [8]) 25 áthúzva.

Felszertől d. 75.[1]
Karasia, londis. septuch dolman, az ki merő bélelt fl. 1, d. 25.[2]
Felszertől d. 75.[3]
Karasia nadrágtól, az kinek az varrása meg vagyon boritva d. 35.[4]
Az ki nem boritott d. 25.[5]
Kizmiczer mentétől, az ki bélelt d. 65.[6]
Béletlen d. 56.[7]
Dolmánytól, az ki bélelt d. 75.[8]
Felszertől avagy ó nadrág bélelt d. 50.[9]
Nadrágot d. 20.
Granat avagy failondis süvegtől d. 25.[10]
Bársony dolmánytól fl. 4.[11]
Atlasz fosztántól fl. 9.[12]
Kanavász dolmánytól fl. 4.[13]
Kamuka dolmánytól fl. 4.[14]
Muhar dolmánytól, az ki bélelt fl. 2.[15]
Bársony avagy kamuka avagy atlasz szoknyától az (ki) prémmel rakott fl. 6.[16]
Az mely szoknyának csak kétszeres az prémje fl. 4.[17]
Ránczosan kamuka avagy atlasz szoknya fl. 4.[18]
Tafota szoknyától, az ki prémes fl. 2.
Ránczostól, az (ki) prémes fl. 3.[19]
Angliai szoknyától, az ki az alján kilenczszer prémmel meg vagyon rakva fl. 3.[20]
Failondis, csimaszin, vása, sája szoknyától fl. 2.[21]
Ránczostól, az ki prémes fl. 2.[21]
Kizniczertől, az ki prémes az válla és az szoknya alján d. 40.
Az ki nem prémes d. 35.
Fodrigler mintegy (üres.)
Septuch szoknyátul, az ki prémes fl. 1. d. 25.[22]
Az ki nem prémes fl. 1.[23]
Egy kis bársony subától, az ki prémes és bojtos bársonynyal meg vagyon bélelve fl. 3.[24]
Kamuka kis suba fl. 2.[25]
Tafota suba fl. 1, d. 50.[26]
Muhar subától, az ki prémes d. 75.
Kamuka avagy kanavász szoritótól fl. 1.[27]
Muharból prémes d. 50.
Prémetlen d. 40.[28]
Kamuka ránczos ködmönt fl. 3.[29]
Muharból fl. 1, d. 50.[30]
Abából köpenyeg, az ki czifrás és bélelt fl. 1.[31]

1) Áthúzva, felette 60. — 2) 25 áthúzva. — 3) Áthúzva, felette 60. — 4) Á., f. 27. — 5) Á., f. 20. — 6) Á., f. 50. — 7) Á., f. 36. — 8) Á., f. 60. — 9) Á., f. 40. — 10) Á., f. 20. — 11) Á., f. 3. — 12) Á., f. 8. — 13) Á., f. 3. — 14) Á., f. 3. — 15) Á., f. fl. 1, d. 50. — 16) Á., f. 3. — 17) Á., f. 2. — 18) Á., f. 3. — 19) Á., f. fl. 2, d. 25. — 20) Á., f. fl. 2, d. 50. — 21) Áthúzva, felette fl. 1, d. 75. — 22) Á., f. d. 75. — 23) Á., f. d. 50. — 24) Á., f. 2. — 25) Á., f. fl. 1, d. 50. — 26) 50 áthúzva, felette 25. — 27) Á., f. d. 75. — 28) Más kézzel. — 29) Á., f. fl. 2, d. 50. — 30) 50 áthúzva, felette 25. — 31) Á., f. d. 75.

Felszertől d. 50.
Muhar szoknyától, aki prémes fl. 1, d. 75.
Ha prémetlen fl. 1.
Vásári mü
Az karasiának végét ha megvehetni fl. 33, kiből négy dolmány kitelik, ehhez külön hozzátudván bélését, zsinórt, kapcsot adhatni fl. 12.
Summa az négy dolmánynak fl. 48.
Az kizniczernek végét ha megvehetni fl. 23, kiből öt dolmány, külön hozzátudván bélését, zsinórt, kapcsot, adhatni egy dolmányt fl. 8.
Karasia nadrágot fl. 4.
Kiszniczert fl. 2, d. 10.
Kintula nadrágot fl. 2, d. 35.
Abából négy nadrág telik, egyiket fl. 2, d. 20.
Az [1]) vásári mívet hagyják az ő jó lelkiismeretekre az posztónak megvételéhez képest, illendő áron adják, panasz ne érje őket.
Correcta.

XIV. Szücsczéh árszabása.

Az böcsületes szücsczéhnek limitátiója in anno *1633.*
Elsőben egyenként való nyuszttal egy galléros mente megbélelésétől fl. 4.
Item egyenként való nyesttel egy galléros mentétől fl. 3.
Item egy subácskát egyenkint való nyuszttal megbélelni fl. 2.
Item egy galléros mentét hiúz mállal megbéleni fl. 1, d. 50.
Item egy mentét farkasbőrrel megbélleni fl. 1.
Item egy mentét egyenkint való rókaháttal avagy róka mállal való megbéléstől fl. 1, d. 25.
Item ha ó béléssel d. 60.
Item egy kocsisnak való mente megbélesétől, ha maga ad bélést hozzája d. 45.
Item egy asszony embernek való ránczos ködmön megbélésétől fl. 1.
Item egy asszony embernek való kis subácskától, az kinek nyest az eleje d. 50.
Item egy gerezna gallérozástól, az munkától, mivelhogy egy irhát is kell hozzája adnia fl. 1.
Ha az ember ad petyvetet hozzája, de ha az szücs ad petyvetet hozzája tehát fl. 1, d. 80.
Item egy gyermeknek való petyvet süvegecskét d. 60.
Item egy hasi bőrtől való kigyártástól d. 3.
Item egy nyest csávválásától d. 6.
Item egy nyuszttól való kicsávválástól d. 8.
Item egy rókabőr kicsávválástól d. 12.
Item farkasbőr kicsávválástól d. 40.
Item egy báránybőr kicsávválásért d. 6.
Item egy tatárkesztyü megbélésért d. 18.
Item egy vidrabőr kicsávválástól d. 20.

[1]) Ettől kezdve más kézzel.

Item egy asszonyembernek való öreg ránczos ködmönnek az ára fl. 4, d. 50.
Item egy férfi embernek való ködmön fl. 3.
Item egy süveg megbélésért, ha maga ad bélést hozzája d. 25.
Item egy férfiembernek való kesztyünek az ára d. 36.
Item egy rókahát bélésnek az ára fl. 18.
Item egy rókamálnak az ára fl. 18.
Item egy róka hát magán fl. 1, d. 20.
Egy mál is az szerént fl. 1, d. 20.
Item egy rókaláb bélésnek az ára fl. 7.
Egyéb vadmarhának árát nem szabhatjuk, mivelhogy készen másunnan hozzák; ha drágább s néha olcsóbb, ha nem akkorbeli időhöz kell almaztatni magunkat, ugymint gerezna és gereznabélések, fekete nyúl, fekete kecskebőr, nyest, nyuszt, hiúz és egyéb idegen országban termett vad bőrök.
Anno 1633, die 28. Februarii rectificálván ez felől megírt summákat, az melyet helyben hagyván.[1])

XV. Timárok árszabása.

Nemes, nemzetes, becsületes uraim, alázatos szolgálatunknak ajánlása után kegyelmeteknek minden lelki és testi jókat a nagy Istentől kivánjuk.
Emellett mivelhogy minekünk az nemes, nemzetes és becsületes biró urunk meghagyta, hogy lelkiismeretünk szerint fateáljuk, min a mi becsületes gerber czéhben a bőröket vesszük és eladjuk, ő kegyelme parancsolatjának helyt adván im mindeneket specificálunk.
Először egy bokor jó nyers ökörbőrt veszünk fl. 9, és néha egyet fl. 5.
Egy bokor középszerü ökörbőrt fl. 8.
Egy bokor legalábbvalót fl. 7, d. 50, fl. 7, fl. 6.
Egy bokor jó tehénbőrt fl. 6. d. 50, fl. 5. d. 50 és néha fl. 4. d. 50, fl. 4, bőröknek mivolta szerint.
Egy juhbőrt d. 60 avagy d. 50.
Egy kecskebőrt d. 75 — d. 60.
Egy borjúbőrt d. 36 — d. 33.
Következik a mint kikészített bőrt eladunk.
Először egy bokor legfőbb ökörbőrt fl. 11.
Középszerü ökörbőrt fl. 10.
Legalábbvalónak bokrát fl. 9.; fl. 8. d. 50.
Egy bokor legfőbb tehénbőrt fl. 8. avagy fl. 7.
Egy bokor középszerü tehénbőrt fl. 6., fl. 5. d. 50.
Legalábbvalónak bokrát fl. 4, fl. 3. d. 50.
Csizmadiáknak legfőbb talpbőrből egy metszést fl. 1. avagy d. 90. avagy d. 80.
Ami hozzá tartozik.

[1]) Ez a sor más kézzel.

Szepesben egy köböl cserért adnunk kell d. 70, 75 és húsz bőrre öt köböl cser kivántatik.

Egy szekér meszet veszünk fl. 1, d. 50.

Ezen öt avagy hat hétig cseléddel munkálodnunk kell, mig kikészitetik. Hogyha a csizmadiáknak avagy némely vargának azt eladjuk, egy jó ideig és némelytől majdan egy esztendeig az árát nem vehetjük. És ha szintén az alföldre menni akarnánk bőröket venni, elegendő bőrt ott nem szerezhetnénk, mert ott oly jó bőröket nem kaphatnánk, mint itthon. Innét (v. ismét?) ez esztendőn a bőröket nagy áron is vennünk kellett és annyira igyekeztünk becsületes csizmadia és varga czéhnek bőrökkel szolgálni és kedveskedni, hogy 5 kiválva, minden mészárosnak bőrre pénzt adtunk és úgy mi a bőröket lábon vesszük. Hogyha pedig ezt nem cselekedtük volna, tehát legfőbb bőröket az henplerek (= kontárok) elszedtenek volna. Azért a mészárosok, kik pénzt erre felvettek, magokat obligálták, hogy másnak a bőröket el nem adják.

Kegyelmeteknek, mint becsületes magistratusának szolgálatját ajánlja

Gerber czéh.

Kivül 18. századi kézzel: „1656. Limitatio coetus cerdonum."

Valamennyinek eredetije Kassa sz. kir. város levéltárában.

Közli: *Kemény Lajos.*

POZSONY VÁROS UTCZÁINAK FÖLMÉRÉSE 1732-BEN.

Abmessung derer Gassen der Statt Presspurg.[1])

	Kloffter
Von Vedriczer Thor bis Graff Erdődi Behausung	46
Von dannen bis an das Eckh von Fischer-thőrel	100
Weiter bis an das Pakai'sche Haus	22
Weiter bis Ertzbischöfliche Residenz	44
Bis an die Huter-gassen [2])	25
Bis an das Lorentzer-Thor	10
Von Graff Erdődi bis Graff Carl Zitschi Behausung	73
Von dannen bis an das Micheler-Thor	97
Von Fischerthőrl bis an das Kinedische Eckhaus	25
Von dannen bis an das grünne Stübel [3])	26
Die Satlergassen [4])	47

[1]) Pozsony ó-városi kerületének ezen fölmérése a *város világitása* szempontjából történt. E fölmérés mellett van *Nádasdy Lipót* gróf helytartótanácsos 1732. máj. 7-iki fölterjesztése a helytartótanácshoz, továbbá Pozsony város ó-városi kerületének nyomtatott térképe, jelzésekkel és a házak számozásával, ami valószinüleg az országgyülésekre érkezők elszállásolása czéljából készülhetett.

[2]) Pozsony ó-városának képe azóta is alig szenvedett változást; az utczák elnevezése ma is ugyanaz, csak egy-kettő kapott — a lassan terjedő magyarosodás révén — új elnevezést. A fenti ma is Kalapos-u.

[3]) Zöldszoba-u.

[4]) Ma Deák-u.

	Kloffter
Das ganze Schustergässl[1]	50
Das Schneeweissgässl[2]	48
Die Schlossergassen[3]	45
Die Pfaffengassen[4]	103
Di Hutergassen bis an das Eck des Hutergässl	35
Von dannen bis an die Ursuliner Kirchen	70
Weiter bis an die Schlossergassen	40
Das Gassl neben der Erzbischofflichen Residenz bis an die Ursulinerin	32
Das Huter gässl	36
Zwischen der P. Jesuiten und Ursulinerin	60
Das Jesuitengässl[5] bis an das Collegium	20
Das Rathgassl[6]	26
Auf den Blatz von Jeszenák- bis Carzoli'schen Haus	22
Vom Pelcz- bis Herrn Paluska Haus	20
Von Herrn Paluska bis vor das Tierenbacherische Haus	29
Von Wais'ischen Haus bis an die Schlossergassen	30
Von Graff Carl Zitschi Bischoffen Gassen[7]	44
Von Cammer Haus bis Pfaffen-gassen	36
Das Gässl hinter den Clarisser-Kloster	65
Summa orgiarum facit nr.	1326

Ex quibus pro singula lampade 6 orgias repartiendo constituerent lampades no. 221.[8])

Eredetije az Orsz. Levéltár helytartótanácsi osztályának „Mensium, Litterae Comitatuum, civitatum stb.“ cz. gyüjteményében (1732. máj. 7.).

1) A Zöldszoba-utczába olvadt.
2) Ma Corvin-u.
3) Lakatos-u,
4) Káptalan-u.
5) Jezsuita-u.
6) Ma Apponyi-u.
7) Ma Pázmány-u.
8) Vagyis 6 ölenkint egy lámpát állítván fel, összesen 221-re lett volna szükség; arra nézve, vajjon ezen ügyben történt-e további intézkedés, megvalósult-e zen tervbevett világítás, adataink nincsenek.

A NAGY-MUZSAJI KŐBÁNYA RENDTARTÁSAI ÉS LELTÁRA.

I. Az musai kübányáról való jedzés és alkuvás.

Anno 1658. die 28. Aprilis alkuttam meg az malom kü-bánya mivelésitül ez szerént az mívesekkel:

1. Hogy minden második bokor *malomkő* enyém légyen, úgyhogy ha két bokor öreg követ felvágnak, egyik bokra enyim, másik övék; az kisded bokor kövek is az szerint.

2. Az bánya szükségére való *vas*, *aczély* szerzésére követ adjanak el, és abbul vasat, aczélt vévén, annak is hasonfele az enyémből tudódjék ki, fele pedig az övékbül. Az tisztitására is az bányának magoknak legyen gondviselése, és amiért az szakmányos tisztí'ja, annak is hasonfele az enyimbül, hasonfele pedig az övékbül tudódjék ki; egyszóval, azmint hogy az mívelések felében esik, azhová tartom költség is minden, felében tudódik. Actum in Nagy-Musay, die 28. Aprilis, anno 1658.

Ezt is hozzátevén, hogy az szokás szerént, ha oly követ ütnek fel, az mely alatt más bokor kő marad, az 1—1 pint bor arra kitudódjék; de ha kű nem marad alatta, nem tartoznak adni; azmint akkor az bornak iczéje fog járni.

Az ebéd véka, mely egy-egy köböl buza, annak is fele enyém, fele övék. Eddig már vágtak ki két 5—5 arasz bokor malomkövet, egy hat arasz öreg követ, fél öt arasz.

II. Az 1700. évi rendtartás.

Anno 1700. Nagymusai kübányám jobbára végső pusztulásra és romlásra jutván, kéntelenítettem kiváltképpen való nagy költséggel restaurálásához hozzá fognom és kezdenem; melyben, minthogy az bányászok az proventusnak felét szokták vala venni, hasonlóképen feliben tartoztak volna succurrálni, de a mostani szükölködések és szegénységek annyira elégséges nem lévén, és én csak magam saját költségén vitetvén véghez az munkát, egyeztem meg véllek ez alább megirt conditiók szerint, tudniillik:

1-mo Hogy mégis teljességel ne láttassanak is nem segiteni, egyeztem meg véllek ezen költségemnek csekély részeiben való megfordulásáért 3 pár hét arasz malomkövekben, melyeket tartozzanak számomra az magok részibül megadni és elkésziteni.

2-do Minthogy peniglen ez jobbára az én költségemhez képest csak semmi, azért ennek utánna az bányámot nem feliben, mint eddig, hanem harmadában dolgozzák és müveljék, úgymint: Ha számomra két pár követ vágnak, akar nagy, akar kicsiny legyen, az harmadik pár hasonló az enyémhez üvék légyen; szintén úgy, ha pénzen adják, 2 forintja az enyém, harmadik nékik maradjon.

3-tio Azalatt is erős munka és eszköz kévántatván az bányához, ami vas és aczélbeli szükség következik, minthogy az haszonban harmadosok lesznek, mind ezeknek is megszerzésének költségében harmadában tartozzanak succurrálni, úgyszintén az bánya tisztitásában is (kire magoknak szükséges szorgalmatosan vigyázni). Az szakmányosoknak harmadában az magok részikbül tégyenek contentust.

4-to. Valamikor penig szakmányost fogadnak, az ottvaló udvarbirám hirivel fogadjanak, és az előtt alkudjanak meg is. Úgy, valamikor követ adnak el, az is mindenkor az gondviselőm jelenlétében adódjék el, és mindaz bányászoknál, mind az gondviselőmnél fel légyen irva, mely nap, kinek, mennyit, s minemű követ adnak el, és szakmányossal is, melyikkel mennyiben alkhattak meg, kirül is gondviselőm hiteles testimoniálisokat végyen. számadásában könnyebbségére való nézve.

5. Ezen jószágnak mind hasznavitele az szorgalmatos dolgozásban és művelésben állván, hogy az bányászok is annyival is jobban reája érkezhessenek, praesentibus minden névvel nevezendő, más rendbéli ura dolgától, mindazokat, valamely jobbágyim bányászok, vagy az bányászságot űzik, libertálom és felszabadítom, nem kévánván semmi egyébnémű dolgozásokat; úgy mindazonáltal, hogy ük is mind az én nagyobb hasznomért, mind az magokéért az heverést fére tévén, szillyel való járásnák békét hagyván, az bányának munkálkodásán s művelésén mindenkor, amikor annak ideje vagyon, szüntelen rajta legyenek, és dolgozzanak, ha mi föld, vagy kű kihordandó esik, mindgyárt igyekezzenek annak tisztitására, hogy az jó időn az idejöket ne vesztegessék.

6. Az kű eladásában penig, valamig az gondviselőm az vevő emberrel az alkuban véget nem szakaszt, mindaddig az áldomásrúl, és ebéd-vékárúl semminemü emlékezet ne légyen, hanem azután szabadossan megvehessík; úgy mindazonáltal, hogy nem hamis, hanem kassai véka legyen, hogy annyival inkább az vevők az bányátúl ne idegenedjenek.

7. Minden kű felütésétül, azmely alatt más pár kű marad, ha hetedfél, vagy 6 arasz, 2 pint borral, vagy a helyett 36 pénzzel megelégedjenek. Az apró kövektül peniglen, ugymint 5, $4^1/_2$, s 4 arasztúl, ha más pár marad alatta, egy pint bor, avagy 18 pénz járjon, mely is nem elébb, hanem a kű eladásakor adódjék meg, holott penig az félütött kű alatt semi kű nem marad, haszonra való salariumok is semmi sem jár.

8. Hogy annyival is jobb kedvek lehessen az munkára, noha mind az ebédvékábúl, mind az áldomásbúl két része engem concernálna de jure, mindazonáltal egészben az megirt conditiók szerént nékik engedtem: de ha alkuvás előtt találnák ezeket emlegetni, vagy megvenni az vevőkön, tehát az gondviselő, büntetésül az két részt számomra kivégye.

9. Mindezen ebéd-véka, mind az áldomás az alkuváson felől, és annak utánna praetendáltassék az vevőkön, nem az én gondviselőmön.

10. Hogy az áldomásital miá és más heverés miá, ez időt hiában el ne töltsék, az gondviselőnek szorgalmatos gondja légyen az bányászokra, és azt semmiképen meg ne engedje, kiváltképen mikor az bányában kűpad tisztán vagyon; ha kin penig az heverést eléri, semmi mentségét nem adhatván, szabadosson 1—1 forinttal megbüntesse, s el se mulassa.

11. Az műszerhez megkévántatván egy kovács mesterember is, azért annak esztendőbeli fizetésére tartozom, és az bányászok is tartoznak velem együt egypár hat arasz küvel, kiért ü is tartozik szüntelen

az müszereket élesiteni és ujítani, hogy rajta elmulván az bányászok ne heverjenek.

12. Ha mi romladozott csákány, vagy szeg esik, az bányászok el ne hányják és vesztegeljék, hanem gondviselöm kezébe adván, fordittassék haszonra.

13. Mindezekben szentül és igazán üköt megtartom, s nem háborgatom; s valami üköt concernálja, kiadatom; s ha mi injuriájok lészen, (megjelentvén) megorvosoltatom; ugy mindazáltal, hogy ük is az specificált conditiókat minden bontakodás nélkül, rendesen s igazán megtartsák, és az bányát szorgalmatosan müveljék. Kinek is nagyobb bizonyságára adtam ezen levelemet. In Károly, die 23. Martii, 1700.

III. Leltár 1700-ból.

Conscriptio bonorum Nagy-Musalyiensium illustrissimi domini Alexandri Károlyi, inclyti comitatus Szatthmariensis supremi comitis sequitur modo subsequenti.

Az bánya két részben vagyon. Az régi bányában három legény; az úr ő nagysága emberei kettei, harmadik gazda Beregi; ezeknél vagyon csákány nr. 10, azki jó; ismét törött csákány 3; egyik-egyik csákány 3 singvasból álló; szeg 13, sulyok nr. 1; pűröj hiános nr. 1; félkézverő nr. 1. azkivel éleznek polócz 41; rudvas, azkivel szoros helyen emelgetnek s feszegetnek 1; rudvas két darabban; 14 arasz félszál aczél és négy csákányra való kapa nr. 1. Malomkövek.

Az uj bányában négy személy; hárma az ur ő nagysága emberei, negyedik Kökényesdi uramé. Ezeknél vagyon csákány az ki jó 10; hiános 6; szeg 28; sulyok 2; az egyik rossz; polócz 14. Bányához való rudvas, kivel erős helyen emelnek nr. 1; aczélbúl való rudvas, az eszközökre csinálandó nr. 1; fél szál aczélkapa 1; malomkövek.

Láncz, az bányákhoz való, vagyon egy 40 szemből álló, egy ujjnyi vastagságu; az egyik végén horog vagyon, az más végin nagy karika.

Más láncz, 47 szembül álló; annak is vaskarika az végin. Harmadik láncz, 42 szembül álló, az egyik végin horog, az más végin a lánczszem.

Mindháromnak eredetije a gróf *Károlyi* nemzetség budapesti levéltárában Lad. 16. no. 60. és no. 82. alatt.

4-to. Valamikor penig szakmányost fogadnak, az ottvaló udvarbirám hirivel fogadjanak, és az előtt alkudjanak meg is. Úgy, valamikor követ adnak el, az is mindenkor az gondviselőm jelenlétében adódjék el, és mindaz bányászoknál, mind az gondviselőmnél fel légyen irva, mely nap, kinek, mennyit, s minemü követ adnak el, és szakmányossal is, melyikkel mennyiben alkhattak meg, kirül is gondviselőm hiteles testimoniálisokat végyen. számadásában könnyebbségére való nézve.

5. Ezen jószágnak mind hasznavitele az szorgalmatos dolgozásban és müvelésben állván, hogy az bányászok is annyival is jobban reája érkezhessenek, praesentibus minden névvel nevezendő, más rendbéli ura dolgától, mindazokat, valamely jobbágyim bányászok, vagy az bányászságot üzik, libertálom és felszabadítom, nem kévánván semmi egyébnémü dolgozásokat; úgy mindazonáltal, hogy ük is mind az én nagyobb hasznomért, mind az magokéért az heverést félre tévén, szillyel való járásnák békét hagyván, az bányának munkálkodásán s müvelésén mindenkor, amikor annak ideje vagyon, szüntelen rajta legyenek, és dolgozzanak, ha mi föld, vagy kü kihordandó esik, mindgyárt igyekezzenek annak tisztitására, hogy az jó idűn az idejöket ne vesztegessék.

6. Az kü eladásában penig, valamig az gondviselőm az vevő emberrel az alkuban véget nem szakaszt, mindaddig az áldomásrúl, és ebéd-vékárúl semminemü emlékezet ne légyen, hanem azután szabadossan megvehessík; úgy mindazonáltal, hogy nem hamis, hanem kassai véka legyen, hogy annyival inkább az vevők az bányátúl ne idegenedjenek.

7. Minden kü felütésétül, azmely alatt más pár kü marad, ha hetedfél, vagy 6 arasz, 2 pint borral, vagy a helyett 36 pénzzel megelégedjenek. Az apró kövektül peniglen, ugymint 5, $4^1/_2$, s 4 arasztúl, ha más pár marad alatta, egy pint bor, avagy 18 pénz járjon, mely is nem elébb, hanem a kü eladásakor adódjék meg, holott penig az felütött kü alatt semi kü nem marad, haszonra való salariumok is semmi sem jár.

8. Hogy annyival is jobb kedvek lehessen az munkára, noha mind az ebédvékábúl, mind az áldomásbúl két része engem concernálna de jure, mindazonáltal egészben az megirt conditiók szerént nékik engedtem: de ha alkuvás előtt találnák ezeket emlegetni, vagy megvenni az vevőkön, tehát az gondviselő büntetésül az két részt számomra kivégye.

9. Mindezen ebéd-véka, mind az áldomás az alkuváson felől, és annak utánna praetendáltassék az vevőkön, nem az én gondviselőmön.

10. Hogy az áldomásital miá és más heverés miá, ez időt hiában el ne töltsék, az gondviselőnek szorgalmatos gondja légyen az bányászokra, és azt semmiképen meg ne engedje, kiváltképen mikor az bányában küpad tisztán vagyon; ha kin penig az heverést eléri, semmi mentségét nem adhatván, szabadosson 1—1 forinttal megbüntesse, s el se mulassa.

11. Az müszerhez megkévántatván egy kovács mesterember is, azért annak esztendőbeli fizetésére tartozom, és az bányászok is tartoznak velem együt egypár hat arasz küvel, kiért ü is tartozik szüntelen

az müszereket élesiteni és ujítani, hogy rajta elmulván az bányászok ne heverjenek.

12. Ha mi romladozott csákány, vagy szeg esik, az bányászok el ne hányják és vesztegeljék, hanem gondviselöm kezébe advás, fordittassék haszonra.

13. Mindezekben szentül és igazán üköt megtartom, s nem háborgatom; s valami üköt concernálja, kiadatom; s ha mi injuriájok lészen, (megjelentvén) megorvosoltatom; ugy mindazáltal, hogy ük is az specificált conditiókat minden bontakodás nélkül, rendesen s igazán megtartsák, és az bányát szorgalmatosan müveljék. Kinek is nagyobb bizonyságára adtam ezen levelemet. In Károly, die 23. Martii, 1700.

III. Leltár 1700-ból.

Conscriptio bonorum Nagy-Musalyiensium illustrissimi domini Alexandri Károlyi, inclyti comitatus Szatthmariensis supremi comitis sequitur modo subsequenti.

Az bánya két részben vagyon. Az régi bányában három legény; az úr ő nagysága emberei kettei, harmadik gazda Beregi; ezeknél vagyon csákány nr. 10, azki jó; ismét törött csákány 3; egyik-egyik csákány 3 singvasból álló; szeg 13, sulyok nr. 1; pűröj hiános nr. 1; félkézverő nr. 1. azkível éleznek polócz 41; rudvas, azkivel szoros helyen emelgetnek s feszegetnek 1; rudvas két darabban; 14 arasz félszál aczél és négy csákányra való kapa nr. 1. Malomkövek.

Az uj bányában négy személy; hárma az ur ő nagysága emberei, negyedik Kökényesdi uramé. Ezeknél vagyon csákány az ki jó 10; hiános 6; szeg 28; sulyok 2; az egyik rossz; polócz 14. Bányához való rudvas, kivel erős helyen emelnek nr. 1; aczélbúl való rudvas, az eszközökre csinálandó nr. 1; fél szál aczélkapa 1; malomkövek.

Láncz, az bányákhoz való, vagyon egy 40 szemből álló, egy ujjnyi vastagságu; az egyik végén horog vagyon, az más végin nagy karika. Más láncz, 47 szembül álló; annak is vaskarika az végin. Harmadik láncz, 42 szembül álló, az egyik végin horog, az más végin a lánczszem.

Mindhámomnak eredetije a gróf *Károlyi* nemzetség budapesti levéltárában Lad. 16. no. 60. és no. 82. alatt.

VEGYESEK.

Ajancza-szekér. (V. ö. Gazd. tört. Szemle V. 238.) Sopron város vámtarifájában az 1394. évből két tétel így hangzik:
Item von aym awntz wagen geladen mit gesaltzen vischen 12 den.
Item von aym deygsl wagen mit gesaltzen vischen geladen 24 den.

Fejérpataky Régi számadás-könyvek 145. l. *Kr. L.*

Zsigmond király „quarting"-jal. Vonatkozással dr. Kováts Ferencz érdekes dolgozatára, Zsigmond quartingjainak hivatalos árfolyama 1432-ben 1000 quarting = 1 arany forint = 100 új dénár volt, amint ez kitünik a királynak rendeletéből Zsidóvár jobbágy népeihez, melyet kivonatban Horváth Mihály közölt (Magyar tört. tár IX. 140.). Az illető passus így hangzik:

„Census et collectas ex parte Vestri .... cum nova majori nostra moneta, que jam in regno nostro Hungarie de nostra disposicione pro denariis pro tempore currentibus cursum habet, cujusque centum faciunt florenum auri, vel cum florenis auri in specie, aut valore eorundem cum minori nostra moneta quarting vocata, puta, pro uno quoque floreno auri, seu pro centum denariis ipsius majoris monete nostre singulos decem florenos per centum, prout videlicet jam per Prelatos et Barones nostros dispositum est et ordinatum, ita videlicet, ut ubi hactenus in sortem hujusmodi censuum seu collectarum unum Centenarium Denariorum pro tempore currenti soluistis, ibi nunc pro talismodi Centenario Denariorum unum florenum auri in specie vel centum denarios pretacte nove monete nostre, qui unum florenum auri representant sen valorem eorundem cum dicta moneta Quarting appellata, decem ut prefertur florenos per centum ... persolvere debeatis."

Amint azt egy más dolgozatban kimutattam, a 14. század folyamában egy arany forint értékének 16 magyar garas felelt meg hivatalbeli számításoknál s egy ily garas „finom" (vegyileg nem teljesen tiszta) ezüsttartalma 3·07 gramm vala, tehát egy arany forintnak megfelelt 3·07 × 16 = = 49·12 gramm „finom" ezüst. Még eddig nem sikerült megállapítanom pénzbeváltási adatokból, hogy valjon ez a viszony továbbra is fönnállott, de mint látom dr. Kováts más úton arra az eredményre jutott, hogy az arany forintnak megfelelő átlagos ezüstsúly 45·81 gramm volt.

Miután továbbá 100 új dénár ment egy arany forintra, a királyi rendelet értelmében, egy új dénár ezüsttartalma 0·49 gramm vala, egy quartingé pedig 0·049 gramm. De két bártfai adat szerint 1432-hen egy „florenus auri facit 11 florenos (camere)“ és „flor. auri 11 = flor. (camerae) 122“ (121 ?) tehát már ebben az évben is 1100 quartingot számítottak az arany forintra, a quarting ezüsttartalma tehát valószinűleg csak $\frac{0 \cdot 49}{11} = 0 \cdot 0446$ gramm vala, ami a dr. Kováts kiszámította értéknél, t. i. a 0·458 grammnál is kevesebb ezüstöt ad.

Bártfán azonkivül még bártfai forinttal is számítottak, mely ½ kamara forinttal volt egyértékű. Így pl. ugyancsak 1432-ből van egy ilyenféle adatunk: „Item tribus muratoribus per 4½ florenos civitatis facit florenos camerae flor. 6 den 75.“ t. i. 3 × 4·5 bártfai forint = 13·5 bártfai forint = 6·75 kam. frt.

Kassán is 2 kassai forintot számítottak egy kamaraforintra, amint ez kitűnik egy másik bártfai adatból (szintén Fejérpatakynál 336. lap) hol 2½ kassai frt = 1¼ kam. frt 1434-ben. *Kropf Lajos.*

Az első lutri Ausztriában. Lipót király és császár, országaiban, az adók elviselhetetlenségét és türhetetlenségét, a közjó és üdv rovására maga is sajnosan tapasztalta. Elhatározta tehát, hogy atyai gondja tárgyává teszi a közjó megmentését. Ezzel a frázissal teszi közhirré Lipót, hogy a „közjó megmentésének előmozdítására“ akart vállalkozni valami Léwi Dávid nevű trieszti zsidó is, midőn 1703-ban azt az ajánlatot tette, hogy az állam bevételeit egy igen alkalmas s nem terhes módon évi 100,000 frttal növelni volna hajlandó. Lipót és az örökös pénzzavarokkal küzködő bécsi udvari kamara 1703. márcz. 13-án (Bécsi közös pénzügyi ltár, Hoffinanz, 13,937. fasc.) Léwi zsidónak ezen tervéért 40,000 frtot igértek.

Ez a honmentő eszme pedig nem volt más, — mint lutri, melynek tervét 1704. márczius 15-én részletesen ki is fejtette.

Léwi egy Bécsben felállítandó lutrival óhajtotta a kincstárt nagyobbmérvű haszonhoz juttatni.

Az ő „Lotto, oder Glückshafen in Wien“ czímű vállalatának tervezetét így képzelte:

1. 100,000 frt haszon jutna ő felségének. 2. 100,000 czédulával felállítja a lottót, amelybe bel- és külföldiek, 3 hónapi időtartam alatt, 2—2 tallért fizetnének be, vagyis minden egyes czéduláért 4—4 frtot adnának. A 3 hó a kihirdetéstől kezdődnék. 3. Az Am Hof nevű nagy téren, meg a Grabenen egy-egy kunyhót állítana föl, ahol egy-egy assistens volna, aki a felektől vásárolt czédulákat aláírná. Ezeken kívül még egy pénztárnokra vagy commissáriusra és irnokra lesz szükség. Pénztárnoknak legjobb volna egy ügyes ügynök, ez szedné be minden este a befolyt összegeket. 4. A vállalat 400,000 frtot hozna, ebből 593 nyeremény biztosíttatnék, még pedig:

1 = 25,000 frtos
1 = 15,000 „
1 = 12,000 „
2 = 10,000 „
4 = 4,000 „
8 = 2,000 „
8 = 1,500 „
20 = 1,000 „
40 = 500 „
24 = 400 „
20 = 300 „
és 464 = 200 frtos nyeremény; továbbá, aki az első számot vásárolná, az: 1100 frtot, a ki pedig az utolsót venné meg, az: 500 frtot kapna. Az összes kiadás tehát 266,000 frtra rúgna, ő felsége részére pedig 100,000 frtot fizetne ki a vállalat. A fönnmaradt 34,000 frtból Léwi részint a maga kiadásait fedezné, részint pedig a saját hasznára szolgálna.

5. Ha pedig a 100,000 czédula elkelt, ugyanannyit kellene ujranyomatni és számoztatni. Minden egyes czédulát kis pléhcsöveoskébe dugva, a kirendelt biztosok jelenlétében, zárt edénybe helyeznének el, amelynek kulcsát aztán ez a bizottság venné magához. Azután 593 számozott fehér czédulát kellene készíttetni, amelyeknek mindegyikére a reá eső nyeremény volna följegyezve, ezek a fehér czédulák is hasonló módon elzárva őriztetnének. A nyilvános húzás napját azután az elöljáróság rendelné el. Ezen a meghatározott napon, egy erre kijelölt kis fiu két kezével a két — bizottságilag megnyitott edényből — egy-egy czédulát huzna ki, azt a bizottságnak adná át, amely aztán, az azon levő nyerőszámot és nyereményösszeget, vagy azt, hogy a czédula bianco, azaz, hogy semmit sem nyert, hangosan kikiáltaná. A húzás műveletét addig folytatnák, amíg csak a lottó ki nem ürülne.

Ő felsége ezt a „Glückshafen"-t csakugyan engedélyezte és ki is hirdettette (U. o. 13,946. fasc.), de további sorsáról nincsenek adataink.

Ezen, az osztrák lottó legrégibb történetére vonatkozó, de hazánkat is közelről érdeklő (mert bizonyosan magyarok is részt vettek ebben az első lutriban) adatok annyival becsesebbek, mert az osztrák lottó történetírójának: dr. Sieghart Rudolfnak a „Wiener Staatswissenschaftliche Studien" czímű vállalatban megjelent művében „Geschichte und Statistik des Zahlenlottos in Oesterreich" (Freiburg i. B. stb. 1898.) mindezeket hiába keressük, s azokról semmit sem tud. *Dr. Takáts S.*

Tagányi Károly.

A jelen számmal csendesen, minden feltűnés és feltűnési szándék nélkül válik meg a „Gazdaságtörténelmi Szemle“ szerkesztésétől annak hét hosszú éven át buzgó előharczosa, főmunkatársa és utóbb szerkesztője *Tagányi Károly*. Eltávozása folyóiratunknak pótolhatatlan vesztesége, mert ő működésének hosszú idején át az igazi tudós tiszta, önzetlen lelkesedésének egész hevével, gazdag szaktudományának bő kincseivel támogatta, ápolta, nevelte a hazai történetírás ezen fiatal csemetéjét, mely hű gondozása alatt sokatigérő, jelentőségteljes tudománytárrá növekedett. Azt, hogy most a Szemle VIII. évfolyamának megjelenésekor, büszkén tekinthetünk a tudományos s gazdaközönségnek átadott hét kötet gazdag, sokoldalú becses tartalmára, — azt csaknem egészen *Tagányi Károlynak* köszönhetjük. Igaz, hogy oly hézagpótló tudományos vállalatnál, a mely annyira versenyen kivül áll a tudományos folyóiratok közt, annyira sajátos és közérdekű programmot képvisel, — annak fejlesztése szép és hálás feladat; de ritka és nem eléggé méltánylandó azon fáradhatatlan tevékenység, a melylyel *Tagányi* e feladat nehezebbik részét, — a kezdet akadályainak elhárítását — megoldotta és sohasem lankadó buzgalommal a feladat másik részének megoldásába bocsátkozott, hogy a folyóiratot a már kezdetben elért magas színvonalom megtartsa. *Tagányi Károly* nemcsak saját czikkeivel, a melyek közül különösen a »*földközösség története*« forrásmunka gyanánt tekintendő, — nemcsak számos, megbecsülhetetlen okmányadat közlésével, irodalmi termék birálatával és ismertetésével járult a Szemle tartalmasságának és tudományos értékének jelentékeny növeléséhez, hanem bátran állíthatjuk, hogy a leköszönt szerkesztő a Szemle

minden egyes eddig megjelent sorába — az igen tisztelt szerző urak önállóságának teljes elismerése mellett — saját lelkesedésének, saját, soha nem pihenő munkásságának szellemét lehelte.

A munkatársak hadseregének *Tagányi* volt a vezére, a ki harczosait biztos szemmel, mindig a Szemle ügyének előmozdítására való tekintettel választotta meg és buzdította, a Szemle gazdagítására felkérte és a legnagyobb önzetlenséggel minden egyesnek tudományos működését a legméltányosabban érvényre juttatni igyekezett.

Ő maga, a »Gazdaságtörténelmi Szemle« intézője, szerényen folytatta működését; a maga személyét előtérbe soha sem helyezte; a maga nézeteit alig-alig nyilvánítván, szóhoz juttatott minden arra érdemest és saját maga hallgatagon s csendesen igazgatta a Szemle sorsát.

És midőn a Szemle megválni kénytelen érdemes szerkesztőjétől, a ki jövőjét oly szilárd alapokra helyezé, a midőn a Szemle munkatársai a volt szerkesztőtől elbucsuznak, nem hiszem, hogy akadjon munkatárs és olvasó, a ki elismerését s hálás köszönetét *Tagányi Károly*-tól megvonná, hogy akadjon, a ki *Tagányi Károlyt* munkájának hét esztendeje alatt meg ne szerette volna, tisztelni meg ne tanulta volna. Ha ily meleghangú személyi vonatkozású nyilatkozat tudományos folyóiratban tán szokatlan, legyen ez kivétel, mint a hogy kivételes, feledhetetlen *Tagányi Károly* szerkesztői működése.

Azt hiszem azonban, hogy bátran adhatok azon reményünknek kifejezést, hogy a Szemle gárdájának, ha eddigi vezérétől megválni is kénytelen, továbbra is sikerülni fog folyóiratunkat a tudományosság azon magaslatán megtartani, a melyre ezt a volt szerkesztő emelte.

Ezen szándékunk minél hathatósabb támogatására én is, akire mint *Tagányi Károly* utódjára oly nagy, felelősségteljes feladat hárult, ezen az uton is felkérem a Szemle eddigi kipróbált érdemes munkatársait.

Pozsony, 1901. márczius havában.

Dr. Kováts Ferencz.

AZ ÁLLATVILÁG S A GAZDASÁGI CULTURA.[1])

Irta: ORTVAY TIVADAR.

Történelem és tapasztalat egyaránt bizonyítják, hogy az állatok világában *állandó ősi állapotokról* nem lehet szó. A változás folytonszerű, a mennyiben egyes fajok helyütt vagy eltünnek, vagy oly helyeken, hol előbb ismeretlenek voltak, feltünnek. E változás okai a legkülönbözőbbek, sokszor, talán a legtöbb esetben tisztán s biztosan kijelölhetők, olykor azonban ki nem nyomozhatók. Manap már tisztán és biztosan tudjuk, hogy *a létért való küzdelem* helyenkint megzavarja az állatok ősi állapotát. A *patkány* (mus rattus L., rattus ater L.) ma teljesen kipusztult vidékünkön.[2]) Brehm A. szerint Magyarországban már csak Mehádia vidékén maradt fenn. Elpusztította az Európában először 1729-ben megjelent *vándor patkány* (mus decumanus L.), mely nálunk is mindenfelé elterjedt.[3]) A *nagy káposzta-lepke* (pieris brassicae L.) Amerikában, hová Európából bevonult, az amerikai rokonfajokat, a *pieris oleraceát* és a *pecris protodicét* kiszorította, sőt csaknem teljesen kipusztította.[4]) A rákok közül a *cyclops vernalis Fisch* helyt enged — úgy látszik — a *cyclops strenuus*-nak, mert újabb búvárok már nem találták meg többé Erdélyben a Zseminye-, Zenoga-, Bukura- és Feketetóban, hol régibb kutatók azelőtt gyüjtötték.[5]) A harpacticidae-családhoz tartozó *canthocamtus staphilinus Jur.* a Zenoga-tóban, hol 1883-ban Daday néhányat még talált, ma már nem él.[6]) Hasonló változások mutatkoznak a madárvilágban is. Ahol a *fülemile* (silvia luscinia) kellő számban fellép, ott nincs maradása rokonának a nagyobb *magyar fülemilének* (silvia major). Pozsony környékén 25 év előtt a *magyar fülemile* még költő-

[1]) Mutatvány szerzőnek: *Pozsony vármegye állatvilága* czímű sajtókész művéből.

[2]) Kornhuber: *Bemerkungen über das Vorkommen einiger Säugethiere in Ungarn*, közzétéve a *Correspondenzblatt des Vereins für Naturkunde zu Pressburg.* 1863. II., 230—31.

[3]) *Az emlősök vándorlásáról*, közzétéve a *Term.-tud. Közl.* 1883. évf. XV., 253.

[4]) Vangel Jenő: *Nagy képes természetrajz* I., 216.

[5]) Szilády Zoltán: *A retyezáti tavak alsóbbrendű rákjai*, közzétéve a *Math. és term.-tud. Értesítő* 1900. évf. XVIII., 372.

[6]) Szilády Z. i. h. XVIII., 373.

madár volt, de már akkor is csak még az Ó-Ligetben, a Lettenhaufen nevü szigeten és alább, míg a Pötschenben, a Görögligetben és a többi felsőbb dunamenti ligetekben a silvia luscinia már uralkodott. Költés idején a silvia major már nem merészkedett itt mutatkozni, pedig 50 évvel előbb úgy a Pötschenben, mint a Görögligetben és egyebütt Dévényen felül és a bécsi Dunaligetekben is bőven volt belőle. A kisebb fülemile egyre erélyesebben szorította ki termetesebb fajrokonát a felsőbb dunai ligetekből, úgy hogy ma egész Pozsonymegyében s bizonyára a szomszédos többi vármegyék területén is egyetlen egy silvia major sem költ többé.[1])

De még inkább megzavarja az állatvilág ősi állapotát közvetve vagy közvetlenül a *cultura.* A cultura nem egyeztethető meg az állatok ősi életének érdekeivel s azért látjuk, hogy a cultura megerősödésével lényegesen változnak, helyenként egészen megszünnek az állatvilág ősi állapotai.

A cultura magával hozza ugyanis, hogy az ember a maga környezetében meg nem tűrheti azokat az állatfajokat, melyek neki könnyen veszedelmére és kárára lehetnének. A *medve*, a *farkas*, a *hiuz* például, melyek nemcsak házi és gazdasági jószágunkat fenyegetik, de részben a magunk biztonságát is veszélyeztetik, környezetünkben meg nem tűrhetők. Tényleg a cultura haladásával szorul összébb, folyton szükebbre, megélésük köre. Ma már csak az emberi lakásoktól legtávolabbra eső, legelhagyatottabb rengetegekbe szorulnak. A *medve* (ursus arctor) a középkorban még Pozsony város erdeiben és ligeteiben is annyira szapora volt, hogy tömegesen lőtték.[2]) Ma teljesen kipusztult nemcsak városunk, de megyénk területén is. Az állati gazdaságra annyira veszedelmes s a hasznos vadállományra oly végzetes *farkas* (canis lupus) már szintén egészen kipusztult nálunk.[3]) Az utolsóelőtti darabot 1857. november havában lőtték a Kis-Kárpátokban Perneknél, herczeg Pálffy vadászterületén.[4]) Az utolsó példányt pedig 1865-ben Széleskút vidékén a Raksturnon[5]) A *hiúz* (felis lynx L.), mely hajdan megyénk hegységének erdeiben szintén szapora volt,[6]) ma már azonkép nyomaveszett.

[1]) Jenikovszky Henrik, e kitünő madárismerő szíves tudósítása.

[2]) A városi számadókönyvek szerint 1467-ben 98 darabot lőttek.

[3]) Az 1892. évi vadlelövési kimutatás szerint egész Magyarországban összesen 390 db farkast lőttek, Pozsonymegyében egyet sem. (*Erd. Lapok* 1894., XXXIII. évf. 995. l.)

[4]) Benzl-Sternan gróf tudósítása. *Verhandl. d. Ver. f. Naturkunde zu Pressburg* 1858. III., 5.

[5]) Spitzer Mór úr írja nekem Széleskútról: Der letzte Wolf hier wurde vor 35 Jahren am Raksturn geschossen.

[6]) Ortvay: *Pozs. vár. tört.* II. 2., 355.

A cultura harcza azonban nemcsak a vérengző nagy emlősök fajai ellen irányul, hanem az állatvilág ama kisebb képviselői ellen is, melyek nekünk közvetve vagy közvetlenül gazdasági kárunkra avagy személyes nyügünkre és boszantásunkra vannak. A *vidra* (lutra vulgaris) veszedelmesen pusztítja táplálkozásunk egyik főanyagát: a halat; a *görény* (putorius foetidus), a *nyest* (mustela foina), a *menyét* (putorius vulgaris) baromfi jószágunkat; a *róka* (canis vulpes) a ludat, réczét, tyúkot, nyulat, őzgidát, szarvasborjút, kotló foglyot; a *vadmacska* (felis catus) az erdei és mezei szőrmés és szárnyas hasznos apróvadat: mindezek ellen tehát szintén megindította az ember az irtóhadjáratot, sőt teszi azt azon állategyedekkel szemben is, melyek nem egyéni, hanem tömeges fellépésökkel válnak nagy kárunkra, avagy gyötrelmünkre. A *szőlőtetű* (phylloxera vastatrix) szőlőinket pusztítja; a *vértetű* (schizoneura lanigera Hausm.) gyümölcsfáinkat, a *sáska* (acridium migratorium) veteményeinket, a *czinczérek* egyes fajai erdeinket, azért foly tehát mindezek ellen is irtóharczunk, mert hiszen e küzdelmet élet- és vagyonérdekeink követelik. Sok ellenséggel szemben, milyenek a *szunyogok*, *legyek*, *élősdiek*, még tehetetlenek vagyunk, de kétségtelen, hogy azok ellenében is valamikor sikeresebben fogunk síkra szállhatni, E közvetlen harcznak már is van, s a jövőben még inkább lesz szemlélhető eredménye az állatvilág ősi állapotának megváltoztatásában.

De a cultura még egyébként is hat az állatvilág ősi állapotának megváltoztatására. A cultura ugyanis megnehezíti avagy lehetetlenné teszi az oly állatok létezését, melyek a magunk s környezetünk biztonságát éppenséggel *nem* veszélyeztetik, de melynek vadászatát anyagi előnyök különösen kivánatossá teszik. Az értékes gereznája és az általa szolgáltatott erős illatú anyagért, az orvosságul használtatni szokott castoreum miatt nagyrabecsült *hód* (castor fiber) régibb időkben rendes lakója volt a Dunának, de ma már, mondhatni, teljesen kiveszett belőle. 1844-ben lőttek egy hímet Pozsonynál, 1852-ben fogtak egyet Pozsony átellenében a Pötschen-szigeten,[1]) 1856-ben pedig láttak egyet Pozsonyon alúl néhány órányi távolságban.[2]) A 80-as években a csallóközi mocsarak egyikének környékén ugyancsak észleltek oly jelenséget, egyes kisebb fáknak állati fogakkal a hódok módja szerint történt átfűrészelését, miből tehát hódak jelenlétére következtethettek, de magukat a hódokat senki sem látta. Ma sehol semmi nyoma. Mondhatni, ez a nem veszedelmes állatfaj a

[1]) Rowland pozsonyi erdőmester érdekes tudósítását l. a *Verhandl. d. Vereins f. Naturkunde zu Presb.* 1858. évf. III., 4—5.

[2]) Kornhuber: *Synopsis* 34 l.

haszna miatt való szertelen üldözésnek esett áldozatul. Igy lesz az előbb-utóbb, ha kellő állatvédelmi törvények nem lépnek életbe s illetőleg az életbeléptetettek kellő szigorral végre nem hajtatnak, egyéb fajokkal is, melyeknek kiirtását mindenképen okunk volna sajnálni.

A praehistoriai időkben hazánkban is sürün tanyázott az *őstulok* (bos primigenius Boj.), mert számos csontmaradékát találjuk, sőt tudjuk, hogy ez ősfaj még a történeti időbe is felhatolt. Julius Cäsar említi s a középkorban Német- és Angolországban, a XIV-ik században Pommerániában is még élt, de aztán végleg nyoma vész, épp úgy, amint már előzőleg nyoma vész az *őselefántnak* (elephas primigenius Bl.), az *ősorrszarvúnak* (rhinocerus tichorhinus), a *barlangi medvének* (ursus spelaeus Ros.); a *barlangi hyänának* (hyaena spelaea), az *ősszarvasnak*, a *rénnek*, a *tengeri tehénnek* s egyéb ilyen ősi fajoknak, melyeknek ugyancsak számos fossil csontmaradványa kerül elő lőszünkben, folyóágyainkban, barlangjainkban. Mindezeket az idő emésztette el, pusztulásnak, részint continentalis nagy átalakulásoknak, klimaváltozásoknak s betegségeknek tulajdonítandók, részben azonban a szertelen vadászatoknak is, melyeknek az ember részéről ki voltak téve. A *bölény* vagy *wisent* (bison Sund, bonarus Wagn.) neméből az *európai bölény* (bison europaeus Ow.) a múltban egész Európában s Ázsia nagy részében is sürün tanyázott. Említik Aristoteles és Plinius, szerepel a niebelungi énekben, lakott Nagy Károly idejében a Harzban és Szászországban, élt a XIV. században még Pommerániában, a XVIII. század közepén Törökországban, hol 1755-ben lötték le az utolsó példányt. Ugyane század elején pusztult el Lengyelországban és Litvániában is. De hazánkban is sürün lakó faj volt, a váradi káptalannak 1209—34. évközökből származó jegyzőkönyvében ismételten említvék a *királyi bölényvadászok ispánjai*, valamint az *ippi királyi bölényvadászok* s a *bölényvadászok egyik tíznagyja*[1]), mely adatok kétségtelenné teszik, hogy az állatfajt hazánkban vadászati célokra királyi és állami erdőségekben nagyban tenyésztették, de azután valamelyes oknál fogva, nyilván főleg szintén a túlságos vadászat miatt elpusztult. Még 1729-ben élt a székely erdőségekben, de ma már európaszerte elpusztult, csupán a Kaukázus rengetegeiben él még vadon s tenyésztetik a bialowiczai erdőségekben.[2])

Ám ki tagadhatná, hogy a cultura az ember direkt üldözése nélkül, közvetlenül is átalakítja az állatvilág ősi életállapotait. Az *erdészeti cultura* már nem türi manap az erdőállományban a százados kor-

[1]) *Váradi registrum* 167., 255., 290., 330. sz. Endlichernél: *Monumenta Arpadiana* 1849. Tagányinál: *Magy. Erd. Okltár* 1896. I., 4.

[2]) *A bialowiczai bölény-állomány* (*Erd. Lapok* 1894. XXXIV., 899—901.)

hadó és odvas fákat, mert e fák tönkrement gazdasági tőkéket képviselnek s íme a tapasztalás azt tanítja, hogy azokról a területekről, melyeken az erdőgazdaság a kertészethez közeledik s nagy arányokban virágágy-rendszer szerint dolgozik, onnét a *harkályok*: a *fekete harkály* (picus martius), az erdő ékessége a *nagy fakopancs* (picus maior), a *zöld küllő* (picus viridis) s egyéb harkályfélék, ezek a gazdasági jelentőség szerint általában hasznos madarak elköltözködnek, mert létfeltételük, a százados, odvas, korhadt fák hiánya következtében megszünt.[1]) A *vadgalamb* (vagyis a *kék galamb*, columba oenas), mely nagyobb folyóink mellékén elterülő ősligetekben, egyes százados tölgyfákkal beültetett legelőkön igen közönséges, a köztapasztalás szerint szintén egyre jobban fogy, amióta a rendszeresebb erdőkezelés legott fejsze alá veszi a megérett fát.[2]) De elköltözködik a *közönséges seregély* (sturnus vulgaris), ezen az állattenyésztésnek, erdészetnek és mezőgazdaságnak oly rendkivül hasznos madara is, mert vén, odvas fákkal bővelkedő erdőrészletekben szeret leginkább megtelepedni.

A *mezőgazdasági cultura* nem tűri meg a terjedelmes nádasokat s azokat letarolva, helyüket kiszárítás és lecsapolás által országszerte culturföldekké alakítja át és íme látjuk, hogy a nádas és a zsombékos pusztulásával pusztul az *örvös fáczán* (phasianus colchicus torquatus Gm.) is, melyről tudjuk, hogy az elvadulva előfordult a Fertő déli végén a partszéli nádasokban.[3])

A *közlekedési cultura* nem tűri a folyóvizek szerteszét való csapongását s békóba szorítva a vízi elem rakonczátlankodó önkényességét, mindenfelé szabályozza a vizek folyását. Ezzel a folyómenti temérdek ligetség és mocsárság szünik meg, minek a következménye az állatok világában beálló egyes nagy változások. A *gémek*-ről (ardeidae) s azok legszebb képviselőjéről: a *nemes kócsag*-ról (ardea alba L.) tudjuk, hogy azok hajdanta Magyarországban, mikor lápok és mocsarak kisérték mértföldnyi szélességben és hosszúságban a folyók medreit, mindenfelé közönségesek, sőt helyenként igen számosak voltak. A kócsag is rendesen fészkelt, még pedig telepesen egyéb fajtársaival a Fertőnél, a Hanságban, az Ecsedi lápon, a Tisza, a Duna s más folyamok mellékein elterülő nagy mocsarakban, erekben, réteken, a Balaton berkeiben, szóval minden kiterjedt ősmocsárban, mely embert s culturát nem látott. Manapság, sajnos, e szép szárnyasvilág már igen megritkult e helyeken. Csak elvétve fészkel még a régi helyeken néhány pár s igazán

[1]) Chernel J. : *MO madarai.* II., 484.
[2]) Chernel J. : *MO madarai.* II., 320.
[3]) Chernel J. : *MO madarai.* II., 335.

telepesen csupán a Balatonnál, főleg a Kis-Balatonon és a tótszentpáli Nagy-Berekben. Ha majd innen is elfogy, akkor jóformán bucsút vehetünk a lápok lakóitól s azok legelőkelőbb, legnemesebb gyönyörűséges királyi madarától, a kócsagtól.[1])

Pozsonymegyében a Súr nevű mocsaras, égeres hanság a vízi szárnyasoknak ugyancsak klasszikus területe, melyen a vadréczék, kácsák, lilék, csibék s egyéb vadszárnyasok nagy sokasága éli világát, de amióta a cultura e területhez is hozzáférkőzik s a mocsárnak újabb időkben kezdeményezett lecsapolásával az ingoványos, zsombékos, nádas területet eke alá való culturfölddé igyekszik átalakitani, a vadszárnyasok tekintetében itt is állományuk jelentékeny megfogyását tapasztalhatni. Nyilván nem érdemetlen kapcsolatosan kiemelni, hogy a *parti sas* (aquila imperialis B.), mely ezelőtt a pozsonyi és dunai ligetekben fészkelt, ma már csak átvonuló madár. A *gatyás ölyv* (archybuteo lagopus L.) is valamikor a morva és sziléz Bikesdákban s az alsó-ausztriai Középhegységben s nyilván nálunk is ugyancsak fészkes madár volt, de most már az is csak vendégként tartózkodik a Dunavidéken. A *kaczagó csér* (sterna nilotica Hasselqu., sterna arenea Wils., sterna anglica Mont. stb.) valószínűleg Pozsony megyében Apaj körül is költött, amint azt az 1838. jún. 29-ikén ott lőtt s ez időszerint a M. Nemzeti Múzeumban levő példány bizonyítani látszik[2]), de ma már megyénkben nyoma veszett e sirálynak, mert az hazánkban ezidőszerint csakis a Fertőnél fészkel még.

Az énekes madarak pusztulása átalán ismeretes. Már Darwin beszél erről, azt mondva, hogy 20 kikelő madár közül 17 pusztul el különféle módon még ugyanabban az évben s csak kettő vagy három részesül abban a szerencsében, hogy a jövő évben faját szaporítja.[3]) Xavier Raspail[4]) és René Martin[5]) a madarak pusztulását rabló emlősök és madarak támadásaira vezetik vissza.[7]) És városi kertészünk, Zednik

[1]) Chernel J.: *MO madarai.* II., 309.

[2]) Chernel: *MO madarai.* II., 57—58.

[3]) *Term. tud. Közl.* 1895. XXVII., 490.

[4]) *Bulletin de la Société zoologique de France* juniusi füzet.

[5]) *Revue scient.* 1895. évf. jul. 13. sz.

[7]) Xavier Raspail szerint egy általa egy kisebb parkban tett tapasztalata nyomán 67 megfigyelt fészek közül 41-et fosztottak ki a macskák, pelék, mókusok, szarkák és mátyások; egyet a tüskésdisznó rombolt szét, egy másik valami madárnak esett zsákmányul. Azonkivül más állatok is tizedelik a madarakat, nevezetesen a menyétek, a sikló-kigyók s kivált a viperák. Ellenben René Martin is maga megfigyelése alapján azt állitja, hogy az éneklőmadarak 100 fészke közül 65—70-et pusztítanak el következő arányban: a macska (legalább) 15-öt, a szarka és a mátyás 15-öt, a mókus 10-et, a pele és a patkány 10-et, a kigyók 8-at, a menyét 6-ot, a rablómadarak 3-at, a tüskésdisznó, borz és más állatok 1-et.

Pál, ki szerint az utolsó években az énekes madarak s kivált a fülemilék igen meggyérültek díszligetünkben, ennek okát ugyancsak a macskák és a csókák részéről való üldözésnek véli tulajdoníthatni.[2]) Azt vélem azonban, hogy a madárfogyatkozás oka egyebekben is rejlik. Mert ha tisztán csak rablóállatok üldöznék és pusztítanák madarainkat, akkor, minthogy ez a pusztítás mindenkoron megvolt, nem lehetne szó *fokozódó* madárfogyatkozásról, annál kevésbbé, mivel culturhelyeken, milyenek a nyilvános kertek, parkok, ligetek, a rablóállatok veszedelmesen el nem szaporodhatnak. A madárpusztulás egy bizonyos perczentje mindenesetre még a culturhelyeken is határozottan a rablóállatok orvoskodásának eredménye, amint tényleg pozsonyi díszligetünkben is néhány évvel előbb a szaporodni engedett peléket és mókusokat irtással kellett kevesbíteni. Ám ne felejtsük, hogy a cultura maga igen jelentékenyen szövetkezik a rablóállatokkal, ezekkel versenyezve a kedves dalosok irtásában. Mert tudjuk, hogy Olaszországban a madarak pusztítása az emberek részéről való üldözés eredménye. A női divat, madárszárnyak viselése a kalapokon, a madártollazatot keresett kereskedelmi czikké tette s ezzel megindult a madárvilág ellen való embertelen hajsza. Spanyolországban, abban az Andalusiában, melyet a bájos madárének Christobal Colon idejében, oly bűvösen zengzetes paradicsommá varázsolt, ma madárhang többé nem hallható, mert kiirtotta avagy elriasztotta a madárvilágot az emberek kegyetlensége. Nálunk is a divat megkívánja hadisarczát, mert nemcsak gyermekek pusztítják a madárfészket, de nagyon is gyakran szemlélhetjük tájainkon a főleg Bécsből érkező idegeneket, kik hálóval és puskával kerítik hatalmukba a bokrok és ligetségek daloló szárnyasait. Ami pedig különösen díszligetünket illeti, az évről-évre kevésbbé válik alkalmassá arra, hogy dalos madarak benne megszaporodjanak. A nyár folytán ott felhangzó katonai zene, a gyermekparki kintorna sivítása, a nyári színház zenéje, éneke és gyakori tüzijátéka, a lawn tenisen és a footballon mulatók zsibongása, a kávéház, a ligeti vendéglő, a nyári uszoda, a hajós-egylet, a lóversenytér s az ifjúsági torna lármája, a közeli lövölde lövöldözése, a csavargőzös s jövőmenő személy- és teherszállító gőzösök átható füttye és talán valamennyinél inkább a ligetet keresztül hasító vasút vonatainak zakatolása és fütyölése teljesen érthetővé teszik, hogy a madárvilág

[1]) In den letzten Jahren — irja nekem 1900 decz. 16-ikán — habe ich die Wahrnehmung gemacht, dass die Gesangvögel — hauptsächlich aber die Nachtigallen — sehr abgenommen haben, so dass ich mich veranlasst sah, die aus den Nachbarhäusern einfallenden Hauskatzen abzuschiessen. Ob auch die hier in so grosser Menge vorhandenen Dohlen die Nachtigallen abhalten, wäre mir genau zu wissen wünschenswerth, damit man sie ausrottet oder wenigstens verscheut.

egykori kedélyes otthonában már nem érzi jól magát s menekszik a cultura zajos világából oly félreesőbb helyre, hol dalolásában kevésbbé van zavarva.

Vannak állatfajok, melyeknek országok vagy vidékek szinterén való fellépésük, vagy arról való eltünésük valamelyes nagy politikai eseményhez van kötve. A római birodalom felvirágzásával elterjedt az imperium európai tartományaiban a *gyöngytyúk* (numida Lin.) s e birodalom bukásával aztán el is tünt. Az a gyöngytyúk, mely manap gazdasági és uradalmi udvarokban hazánkban és megyénkben is látható, ifjabb telepedésü, azt még csak a portugálok honosították meg nálunk, úgy amint ők és a spanyolok azt Amerikába is átvitték, hol aztán nemsokára elvadult. De reánk nézve még sokkal érdekesebb tény az, hogy hazánkban a honfoglalással meghonosult a *teve* (camelus L.) s mely hogy fentartotta itt faját, adatokkal bizonyítható. A Névtelen jegyző három helyen is említi ez állatot magyarságunk háztartásában. Először, mikor előadja, hogy a ruthénok vezérei, tudniillik a kievi és susdali vezér Álmos vezérnek egyebeken kívül *negyven teherhordó tevét* adtak.[1]) Másodszor, hogy mikor mondja, hogy a lodoméri vezér ugyancsak Álmos vezérnek egyebeken kivül *huszonöt tevét* és ezer ökröt adott teherhordásra.[2]) Harmadszor, mikor írja, hogy Árpád vezér Szalán vezérnek tizenkét fehér lovat, *tizenkét tevét* s egyéb ajándékokat küldött.[3]) Tudjuk, hogy a Névtelen sok helytelen dolgot állít, milyen Álmos vezérsége is, de szemelőtt kell tartanunk azt, hogy ő a *maga kora* egyes eseményeit vagy jelenségeit a honfoglalási multban mondja megtörténteknek. Imént idézett hármas adata nyilván csak azt bizonyítja, *hogy az ő idejében a tevék a magyarság háztartásában szerepeltek.* Mint III. Béla jegyzője arról tanúskodik, hogy a XII. században tevék teherhordásra (s talán lovaglásra is) nálunk alkalmaztattak s ez a bizonyítás éppenséggel klasszikus értéket nyer az által, hogy Corner Ármin a maga krónikájában, melyben az 1189-ben az I. Frigyes által vezetett s Magyarországon keresztül vonuló keresztes hadak történetét megírja, egyebek között azt mondja, hogy III. Béla magyar király a Morva folyónál[4]) a császártól elbúcsúzva, *neki drága ajándékokkal megrakott négy tevét adott.*[5]) Igy tehát, bár Leo császár, a magyarok barmairól, szarvas jószágáról szólva, a tevéket névszerint nem említi, kétségtelen, hogy a XII. század második felében

[1]) Cap. X.

[2]) Cap. XI.

[3]). Cap. XIV.

[4]) Nem Pozsonymegye határfolyója, hanem a szerbországi *Morava.*

[5]) Ad Morava fluvium Rex Ungariae valedicens Imperatori, *dedit ei quatuor camelos* pretiosis muneribus oneratos.

a magyarság még használta az ázsiai kérődzőket. Nemcsak, hogy azokat ajándékba kapta a ruthén és lodoméri vezérektől, hanem bizonyosra vehetni, hogy nagyobb számmal magukkal is hozták ázsiai hazájukból.[1]) A teve, kivált a kétpúpos czammogó teve (camelus bactrianus Erxl.), mely ősidők óta tartja fenn a szárazföldi közlekedést China, Délszibéria és Turkesztán között, s melyet ma Középázsiának minden sivatagországában tömérdek számban tenyésztenek, közönséges háziállatjának kellett lenni ázsiai őseinknek s már mai honunkba való letelepedése után sürün kaphatták a keleti rokonnépektől, a középjük a X. és XI-ik századokban letelepedett kunoktól és besenyőktől. Mondhatni, a tevék a házi gazdaságban való jelenléte határozottan *keleti* jelleget adott őseink háztartásának, mely jelleg utóbb egészen elmosódott. A keleti népek bevándorlása egyre gyérebb, az összekötő kapocs az eredeti ázsiai hazával egyre gyöngébb lett, s maga az állatfaj is, mely tudvalevőleg a nedves klima romboló hatásának ellen nem áll, tönkrement. A mi e fajból későbben, a török hódítás alkalmakor, hazánk földjére települt, állandóságra nem tehetett szert.

De folytatva a cultura hatásának kimutatását az állatvilág ősi állapotának megváltoztatására, felhozzuk, hogy amint a folyók szabályozásával a szárnyasok világában nagy változások következnek be, azonkép történik az a *halak* világában is. Dunánkban a hal már annyira megfogyott, hogy a közszükséglet fedezésére csehországi halimportra szorulunk. A mi hal halászmestereink üzletében eladásra kerül, túlnyomólag nem dunai termék, kisebb-nagyobb mennyiségben a Balatonból, a mindinkább kimerülő Fertőből, a Lajtából, Morvából, Vágból, Dudvágból, Feketevízből, avagy uradalmi és külországi haltenyésztő helyekről kerül ide.[2]) Az a tömérdek halmennyiség, mely valamikor hiteles feljegyzések szerint Dunánkat benépesítette, azóta, hogy a folyam szabályozás alá vétetett s azóta, hogy folyómentén gyárak épültek, magát a folyót pedig gőzhajók járják, szemlátomást s ijesztő mértékben fogyott meg.

Ám nagy tévedés volna mindezekből a jelenségekből a *cultura káros hatására* következtetni. Ellenkezőleg a *cultura nagyon is termékenyítőleg, szaporítólag foly be az állatvilág létszámának gyarapítására és minő-*

[1]) A közlött adatok mellett el nem fogadhatni Horváth Géza azon állítását, hogy „a teve, ámbár magyar neve török eredetü, még sem igen lehetett a honfoglalók előtt ismeretes . . . Nemzetünk a tevével csak itt Európában, valószinüleg a török háborúk idejében ismerkedett meg.“ (*A honfoglaló magyarok természetrajzi ismeretei*, közzéteszi a *Term. tud. Közl.* 1896. XXVIII., 516.)

[2]) T. i. Pozsonyba.

ségének javítására és éppen ebben rejlik annak áldásos hatása. *A cultura százával honosítja meg a hasznos fajokat és gondoskodik azok fentartásáról.* Pozsonymegyében — hogy csak erre szorítkozzunk — a *dámvad* s a külömböző fajú *fáczán* az uradalmi pagonyokban éppen a *vadászati culturának* köszöni nagymérvü elszaporodását. A már kihaló félben volt *vaddisznó-faj* tenyésztés utján jutott újabb felvirágzásához. A *páva, pulyka, gyöngytyúk* tenyésztés utján lettek nálunk honosakká. Alig van *ebfaj*, melyet vadászati avagy fényüzési czélból nálunk már meg nem honosítottak volna. Uradalmainkban a *haltenyésztési helyek* egyre szaporodnak s válnak jól jövedelmező nemzetgazdasági ágakká. *Ló-, juh-, baromfitenyésztés* folyton nemesebb s gazdaságilag értékesebb tenyészfajok felhasználásával történik. Látjuk, hogy egynémely exotikus faj: a *muflon* és a *kenguruh* is szaporítják immár faunánk sokféleségét és így az állatvilág birodalmában szemlélhető folytonszerü változatok egyre érdekesebbé teszik annak természettörténeti tanulmányozását.

Mennyire érdekes és tanulságos, ha ily tanulmányozások mellett már is világosan észlelhetjük, hogy hazánkban ott, hol a cultura legelőbaladottabb s legrégibb idő óta müködik, *az ártalmas állatfajok leginkább kiszorultak a területből.* A legtöbb *medve* Erdélyben: Brassó- és Csíkmegyében, aztán Háromszék és Fogaras megyékben s Erdélyen kivül Mármarosban található; a legtöbb *farkas* Krassó-Szörény, Hunyad, Szeben, Alsó-Fehér, Csík és Mármaros megyékben; a legtöbb *vidra* Torda-Aranyos, Mármaros, Háromszék, Krassó-Szörény megyékben; a legtöbb *borz* Alsó-Fehér, Szolnok-Doboka, Kolozs, Mármaros, Hunyad megyékben; a legtöbb *róka* ugyancsak Erdélyben: Alsó-Fehér, Szolnok-Doboka és Hunyad megyékben. Mindezekből a fajokból az ország nyugati megyéiben sokkal kisebb arányban fordulnak elő a ragodozó állatok és a hol esetleg erősebb arányokban előfordulnak, mint Árva, Zólyom, Nyitra megyékben, ott a félreeső erdők rengetegjei szolgáltatják a kellő magyarázatot, tudván azt, hogy a cultura útja nemcsak nyugat-keleti irányban vezet, hanem a geografiai területek minőségéhez képest nyugat-éjszaki irányban is.

A *hiúzra* nézve átalán érdekes látni, hogy hogyan szorul az nyugatról egyre jobban keletre és éjszakra. A középkorban még általános volt az Németország nagyobb erdőségeiben, már a 18-ik század végén s a 19-ik század első felében csaknem mindenütt kiirtották, úgy hogy Ausztriának és Poroszországnak csakis Oroszországgal határos tartományaiban található még, ellenben Oroszországban, Skandináviában és Kelet-Szibériában gyakori. Hazánkban hajdan szintén szapora volt,[1]) ma

[1]) Ifj. Lovassy Sándor: *A hiúz Magyarországban*, közzétéve a *Term. tud. Közl.* 1877. évf. IX., 383—84. Azonkiv. 1. Kornhuber: *Pr. Ztg* 1900. 137. évf. 159. sz.

már annyira ritka, hogy az 1892. évi vadlelövési kimutatás szerint egész Magyarországban mindössze csak 38 darabot lőttek.[1]) Ezek közül a legtöbb, 20 db a tiszáninneni részre,[2]) 9 db Erdélyre,[3]) 6 db a tiszántúli megyékre,[4]) csak 3 db a dunáninneni országokra esik[5]) s egy sem a dunántúlra.

Abban a mértékben, a melyben a káros és veszedelmes állatfajok nyugatról keletre, illetőleg északkeletre szorulnak, *szaporodnak nyugaton a hasznos és szükséges fajok.* Hazánk vármegyéinek területét egy közös mérték szerint számítva, *a nyugati megyék jóval nagyobb arányszámot mutatnak a keleti megyékénél.* Vadtenyésztés szempontjából az összes dunántúli vármegyék állnak elől, aztán Pozsony, Nyitra, Pest-Pilis Solt következnek, mi teljesen biztató arra nézve, hogy minél több *ártalmas vadat* tüntet el culturánk, annál bujábban kell, hogy az általa gondozott *hasznos fajok* felszaporodjanak.

---

1) *Erd. Lapok* 1894. XXXIII., 955.
2) Ungra 3, Sárosra 3, Szepesre 5, Gömörre 9.
3) Csikra 1, Szebenre 1, Brassóra 3, Háromszékre 4.
4) Hajdúra 1, Mármarosra 5.
5) Trencsénre 1, Liptóra 2.

ADATOK.

PESTVÁRMEGYE 1789. ÉVI KATASZTERI FÖLMÉRÉSE.

Másolta: HORVÁTH SÁNDOR.

Ezen összeírás rendkivüli ritkaságánál, valamint nagy részletezésénél fogva egyike hazánk mezőgazdasági történelme legfontosabb okmányainak. Az összeírás a *II. József* császár által parancsolt országos felmérés eredménye, a mely az adómentességét féltő nemesség tiltakozása és ellenszegülése mellett lett végrehajtva. *II. József* császár halála után a legtöbb összeírást a vármegyék megsemmisítették, csak épen *Pestmegye* összeírása maradt fenn, szerencsés véletlen folytán a nagyszigethi *Szily* család birtokában, mely család irataival a magyar nemzeti múzeum levéltárába került.

A mértékeket illetőleg megjegyezzük, hogy a hold 6400 négyzetölre van felosztva, a második rovatban a „64" szám 100 négyzetölre értendő. Például *Tótfalu* földesúri szántóinak terjedelme (első rovat) 39 hold, 5713 négyzetöl. Az itt először nyilvánosságra hozott anyag részletes feldolgozását lehetőleg még ez évben reméljük közzétételni.

A szerkesztőség.

I. Szántóföldek.

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Aeckern								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Tótfalu	39	57	13	74	44	1	1942	8	6
Bátya	54	29	2	—	—	—	573	49	9
Taksony	69	33	14	—	—	—	1542	55	5
Puszta-Varsány	739	45	8	—	—	—	—	—	—
Örkény	229	12	21	—	—	—	717	58	2
Nádudvar	14	11	11	—	—	—	2354	23	1
Puszta-Szántó	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kis-Harta	—	—	—	—	—	—	194	47	2
Szülle és Ülle puszták	—	—	—	1276	37	8	—	—	—
Mikla puszta	836	36	1	—	—	—	—	—	—
Egyháza	—	—	—	—	—	—	46	15	20
Uj-Hartyán	30	45	6	—	—	—	1153	19	1
Pótharasztja puszta	1041	60	23	—	—	—	—	—	—
Vatya puszta	296	—	10	—	—	—	—	—	—
Foktű	112	27	13	—	—	—	1644	25	9
Ócsa	463	37	12	—	—	—	1371	30	1
Puszta Pakony	1786	60	14	—	—	—	—	—	—
Soroksár	39	63	12	—	—	—	1732	7	1
Gubacs, Szt.-Lőrincz, Péteri	4841	6	22	—	—	—	—	—	—
Keczel	157	34	9	—	—	—	3472	58	11
Ökördi és Polgárdi puszták	1288	19	3	—	—	—	—	—	—
Szent-István	34	48	—	—	—	—	549	55	13
Szeremlye	3	27	24	—	—	—	467	23	5
Dusnok	—	—	—	—	—	—	1584	44	6
Izsák és Doromlás puszták	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bolyár	310	—	22	—	—	—	—	—	—
Faisz	1	34	19	—	—	—	216	55	14
Bék, Halász, Kas, Orosz, Kerek, Várszeg puszták	450	43	24	—	—	—	—	—	—
Haraszti	618	—	5	—	—	—	—	—	—
Vasad	614	57	17	—	—	—	128	38	19

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Aeckern								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Csév puszta	327	36	5	—	—	—	—	—	—
Uszód	23	44	2	—	—	—	1369	33	23
Kakucs	104	47	1	—	—	—	467	24	6
Tatár Szt.-György	260	60	2	—	—	—	596	33	24
Szt.-Benedek	32	58	15	—	—	—	897	27	19
Csanád	—	—	—	—	—	—	1740	18	20
Császártöltés	22	45	3	—	—	—	1642	1	1
Csala puszta	1192	28	18	—	—	—	—	—	—
Lak	31	38	7	—	—	—	713	40	17
Felső-Dabas	309	55	6	—	—		80	19	14
Hajós	2070	33	12	—	—	—	2576	12	9
Káll és Hild puszták	465	50	15	—	—	—	—	—	—
Pataj	5	49	1	—	—	—	350	49	23
Szelid, Inam és Vejte puszták	—	—	—	1453	13	8	—	—	—
Nagy-Harta, Szt.-Király, Bőd és Bakod puszták	—	—	—	3896	35	16	—	—	—
Miske	43	1	8	—	—	—	1999	3	16
Solth	—	—	—	2568	39	19	—	—	—
Káll és Révbér puszták	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Máriaháza puszta	—	—	—	5944	36	20	—	—	—
Szalk-Szt.-Márton	41	21	22	—	—	—	2388	43	22
Puszta-Szt.-Lőrincz	—	—	—	2430	61	15	—	—	—
Vadas puszta	848	60	10	—	—	—	—	—	—
Alsó-Némedi	78	46	20	—	—	—	2821	22	12
Vány puszta	58	52	9	—	—	—	—	—	—
Felső Babád puszta	10	13	20	—	—	—	—	—	—
Gyál puszta	57	5	6	2352	61	7	—	—	—
Alsó Babád puszta	50	27	11	—	—	—	—	—	—
Dab	212	52	23	—	—	—	450	43	20
Kalocsa	785	31	11	—	—	—	8357	62	13
Nagy-Nána puszta	138	14	24	—	—	—	—	—	—
Ordas	5	17	10	—	—	—	355	24	18

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Aeckern								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Imsós és Malomér puszták ...	—	—	—	315	27	6	—	—	—
Zádor puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sükösd	132	49	13	—	—	—	2279	10	2
Gyón	436	55	7	—	—	—	731	42	24
Hernád puszta	372	10	24	—	—	—	—	—	—
Essö puszta	52	31	14	—	—	—	—	—	—
Peszér és Adács puszták	115	10	11	—	—	—	—	—	—
Baracs puszta	27	27	10	—	—	—	—	—	—
Tass	464	20	3	—	—	—	1788	27	17
Halásztelke, Szt.-György puszták	1380	37	13	—	—	—	—	—	—
Egecse puszták	195	9	18	—	—	—	—	—	—
Szt.-Tamás puszta	2387	35	8	—	—	—	—	—	—
Apostag	628	54	16	210	10	4	851	63	14
Sári	114	32	1	179	39	16	1491	23	20
Besnyö puszta	—	—	—	441	27	16	—	—	—
Inárcs	225	28	21	—	—	—	89	57	8
Czibak puszta	5	3	15	—	—	—	—	—	—
Felsö és Külsö Farkasd és Felsö-Inárcs puszták	337	53	6	—	—	—	—	—	—
Gomba	1581	3	5	—	—	—	585	60	8
Tete puszta	294	57	12	—	—	—	—	—	—
Farkasd puszta	374	48	—	—	—	—	—	—	—
Kákony puszta	2	61	15	—	—	—	1043	32	3
Dunavecse	18	18	7	—	—	—	789	38	22
Fejér-Egyháza, Tetétlen, Szt.-Imre és Csanád puszták	—	—	—	8480	2	10	—	—	—
Bogyiszló	—	41	3	—	—	—	1378	31	3
Doromlás puszta	—	—	—	21	29	5	—	—	—
Bugyi	538	8	12	—	—	—	1265	51	11
Szunyog puszta	1274	46	2	—	—	—	—	—	—
Délegyháza és Ürbö puszták	2048	46	4	—	—	—	—	—	—
Ráda puszta	53	36	14	—	—	—	—	—	—
Szt.-Iván	2269	26	4	—	—	—	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Aeckern								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Ordasháza	198	20	7	—	—	—	—	—	—
Dömsöd	108	30	15	5175	52	19	—	—	—
Apaj puszta	—	—	—	757	58	15	—	—	—
Kis-Körös	30	49	2	—	—	—	174	33	22
Czebe puszta	—	—	—	1637	48	17	—	—	—
Tabdi, Csöngöd, Katkantyú és Bócsa puszták	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vadkert	—	—	—	—	—	—	884	35	6
Harka puszta	—	—	—	269	55	11	—	—	—
Kötöny puszta	—	—	—	98	4	2	—	—	—
Böszér, Csábor, és Taszlár puszták	—	—	—	—	—	—	4054	22	12
Bicske	2391	12	7	—	—	—	1293	42	21
Ság	249	18	2	—	—	—	1209	49	21
Uri	376	16	23	577	53	13	1319	37	24
Süly	59	7	12	—	—	—	948	20	15
Sáp	276	12	13	—	—	—	1295	50	8
Oszlár puszta	228	7	3	—	—	—	—	—	—
Palota	175	53	23	—	—	—	1674	19	13
Káposztásmegyer puszta	—	—	—	267	60	19	—	—	—
Valkó	1262	58	14	—	—	—	1191	2	8
Pest városa	29	28	14	—	—	—	595	22	16
Szt.-László	710	21	4	—	—	—	1412	34	20
Liget puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tura	225	13	1	197	21	23	2259	12	6
Boldogh	155	60	15	—	—	—	2118	44	19
Héviz	311	34	10	320	18	—	1730	48	23
Monostor puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Héviz-Györk	53	33	7	—	—	—	1622	34	23
Tótfalu puszta	297	61	2	—	—	—	—	—	—
Bagh	35	21	20	—	—	—	1338	56	—
Egerszeg puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aszód	52	6	19	—	—	—	887	61	4

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Aeckern								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Iklad	50	14	22	—	—	—	357	28	—
Nagy-Kartal	633	27	19	—	—	—	1284	46	10
Kis-Kartal puszta	138	7	23	—	—	—	—	—	—
Versegh	1626	36	2	—	—	—	866	36	15
Mindszent puszta	587	46	16	—	—	—	—	—	—
Varsány puszta	1449	31	6	—	—	—	—	—	—
Gödöllő	701	62	13	—	—	—	1974	61	14
Babád és Besnyő puszták	—	—	—	498	45	21	—	—	—
Kerepes	297	44	17	—	—	—	1518	34	22
Isaszeg	1702	23	8	—	—	—	1886	30	22
Nyir-Egyháza és Tápió-Sáp puszták	—	—	—	403	48	20	—	—	—
Kis-Tarcsa	9	24	21	—	—	—	964	21	16
Czinkota	1709	28	4	—	—	—	918	31	7
Csik-Tarcsa	29	38	15	—	—	—	1117	47	5
Csömör	390	43	23	—	—	—	2640	9	2
Szt.-Mihály puszta	827	43	15	—	—	—	—	—	—
Monyoród	71	9	19	—	—	—	1848	10	21
Száda	563	60	2	—	—	—	475	26	15
Szt.-Jakab puszta	279	36	5	—	—	—	—	—	—
Veres-Egyháza	91	32	2	—	—	—	2101	51	1
Mácsa	49	7	6	—	—	—	1765	27	24
Megyer puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ecskend puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Domony	339	54	18	—	—	—	425	31	18
Ancs puszta	140	39	11	—	—	—	—	—	—
Cserna puszta	112	20	12	—	—	—	—	—	—
Zsidó	489	59	—	—	—	—	469	9	21
Kis-Ujfalu	19	19	24	—	—	—	510	43	12
Tót-Györk	903	56	4	—	—	—	264	20	6
Püspök-Hatvan	357	23	5	—	—	—	1349	51	12
Szüd puszta	52	45	24	—	—	—	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Aeckern								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Acsa	621	10	5	—	—	—	1038	3	1
Csővár	763	33	22	—	—	—	522	30	2
Szilágy	42	31	23	—	—	—	723	12	15
Kis- és Nagy-Szőr, Galamb és Cserő puszták	—	—	—	266	58	10	—	—	—
Kis-Némedi	175	11	6	—	—	—	1168	46	9
Kis Hartyán	284	49	9	—	—	—	758	43	4
Bottyán	138	42	10	—	—	—	690	45	9
Kis-Szt.-Miklós	70	12	8	—	—	—	1068	50	24
Rátóth	760	43	21	—	—	—	294	43	—
Duka	145	3	4	—	—	—	408	28	2
Vácz város	11	21	21	165	41	6	2826	9	19
Sződ	274	59	3	—	—	—	916	2	16
Csörög puszta	30	57	17	—	—	—	—	—	—
Gőd puszta	1508	—	—	—	—	—	—	—	—
Csomád	208	18	21	—	—	—	647	12	5
Fóth	57	54	2	—	—	—	2073	5	22
Dunakesz Alagh pusztával együtt	—	—	—	—	—	—	1409	59	17
Alsó-Dabas	1469	13	14	—	—	—	—	—	—
Buda-Eörs	56	44	9	214	51	11	441	3	19
Csík puszta	—	—	—	301	61	3	—	—	—
Szt.-Iván	20	9	3	106	38	12	271	1	1
Békásmegyer	31	56	21	324	45	15	204	45	14
Kiszing puszta	—	—	—	140	38	23	—	—	—
Perbál	99	8	8	509	22	14	1673	38	4
Torbágy	125	44	13	353	58	1	772	18	3
Tinnye	554	9	11	—	—	—	803	11	21
Jászfalu puszta	503	21	8	—	—	—	—	—	—
Kaláz	28	6	14	—	—	—	1426	1	8
Sziget-Ujfalu	—	—	—	—	—	—	659	25	10
Üröm	14	17	15	—	—	—	443	27	14
Kovácsi	20	54	18	—	—	—	1838	13	8

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Aeckern								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Pomáz	158	17	—	117	18	—	1816	6	16
Bia	739	25	23	104	51	6	1679	39	6
Csonkatebe puszta	—	—	—	893	50	21	—	—	—
Telki és Jenő	223	8	15	24	54	24	1122	42	12
Áporka	1225	7	14	—	—	—	—	—	—
Szt.-Endre	98	15	2	—	—	—	1231	12	12
Zsámbék	146	35	7	387	54	20	3023	23	13
Anyácsa puszta	—	—	—	520	15	1	—	—	—
Boros-Jenő	19	8	8	—	—	—	549	62	5
Sziget-Szt.-Márton	—	—	—	—	—	—	647	12	8
Monostor	33	33	4	52	50	22	813	23	22
Hidegkut	228	47	5	—	—	—	895	—	16
Csép	—	—	—	—	—	—	1383	58	20
Pócs-Megyer	152	50	2	15	59	5	631	13	1
Leányfalu puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Visegrád	4	45	9	—	—	—	358	17	16
Becse	—	—	—	—	—	—	527	27	17
Csaba	106	41	10	32	25	16	1064	1	15
Páty	365	36	1	646	21	1	2656	25	1
Bogdány	7	53	17	5	3	22	1007	45	18
Várad puszta	—	—	—	182	12	—	—	—	—
Akasztó	—	—	—	—	—	—	1071	68	18
Ács puszta	196	40	20	—	—	—	—	—	—
Csepel	225	46	10	—	—	—	731	4	12
Szt.-László	16	31	23	—	—	—	331	43	22
Makád	—	41	8	—	—	—	1416	29	2
Szántó	18	47	1	—	—	—	938	53	5
Sziget-Szt.-Miklós	255	17	23	—	—	—	2959	28	21
Tököle	89	17	4	—	—	—	3608	27	10
Lóré	25	24	1	—	—	—	695	3	22
Csobánka	8	38	8	—	—	—	1518	60	—
Buda sz. kir. város	—	—	—	—	—	—	1364	12	19

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Aeckern								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Budakesz	87	30	15	522	8	4	1770	35	4
Tök	39	24	3	1103	1	13	1092	9	13
Peregh	41	21	19	—	—	—	615	24	24
Szt.-Király puszta	—	—	—	1241	59	5	—	—	—
Bankháza puszta	31	23	13	2354	39	24	—	—	—
Szt.-Kereszt	—	52	4	—	—	—	343	51	21
Promontor	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vörösvár	41	35	16	696	39	15	1290	46	19
Tétény	113	21	—	79	24	10	709	30	21
Kis-Tétény puszta	145	43	5	—	—	—	—	—	—
Török-Bálint	303	55	14	291	18	23	1117	6	9
Ráczkeve	61	6	—	—	—	—	539	29	13
Bálványos és Hugyé puszták	18	45	3	—	—	—	717	60	24
Ó-Buda	3	44	9	153	10	13	635	15	7
Solymár	25	42	9	598	56	3	777	48	2
Dány	741	11	7	—	—	—	1472	11	22
Szt.-Király puszta	—	—	—	699	2	2	—	—	—
Ó-Kécske	47	13	10	—	—	—	1362	14	11
Alpár	92	23	12	—	—	—	1448	35	7
Ujfalu puszta	—	—	—	387	12	17	139	5	10
Péteri	273	55	2	—	—	—	720	44	12
Pilis	3201	23	17	—	—	—	501	—	4
Dány-Szt.-Miklós puszta	778	29	5	2794	5	15	—	—	—
Üllő	716	52	2	311	36	11	1377	36	18
Lőb puszta	507	9	1	—	—	—	—	—	—
Keresztúr	880	45	23	704	10	12	1329	25	11
Nagy-Kőrös	2562	27	24	—	—	—	3745	34	22
Nyárs-Apáthi puszta	—	—	—	2402	14	1	—	—	—
Szt.-Király puszta	—	—	—	140	9	24	—	—	—
Szecső	286	61	11	642	13	23	872	29	13
Várak puszta	131	41	20	—	—	—	—	—	—
Mende	26	52	17	—	—	—	416	41	1

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Aeckern								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Bille puszta	847	22	18	—	—	—	—	—	—
Szt -István puszta	545	58	18	292	35	12	—	—	—
Bénye	31	13	16	983	19	19	379	50	1
Péczel	2000	15	2	—	—	—	680	63	7
Locsod puszta	118	45	24	—	—	—	—	—	—
Izsák	571	39	15	905	60	17	2024	63	16
Pahi puszta	732	54	22	—	—	—	—	—	—
Ágas-Egyháza puszta	20	12	11	13	20	3	—	—	—
Zsámbok	1363	43	12	910	34	23	828	12	4
Ecser	79	20	24	271	16	4	675	12	20
Szt.-Lőrincz-Káta	174	34	24	—	—	—	1384	10	21
Maglód	1035	9	12	37	22	5	855	5	11
Fűzberek puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gyömrő	1228	16	9	—	—	—	977	6	6
Szele	3642	62	2	—	—	—	476	40	24
Fél-Egyháza puszta	675	11	—	—	—	—	—	—	—
Berczel	15	24	15	—	—	—	1108	51	4
Tószeg	1198	—	5	—	—	—	1298	55	13
Tápió-Szt.-Márton	6333	62	2	—	—	—	517	3	12
Törtel	2877	50	15	—	—	—	—	—	—
Majosháza	504	43	6	—	—	—	—	—	—
Uj-Kécske	1365	49	7	—	—	—	—	—	—
Bőg puszta	—	—	—	—	—	—	77	25	15
Káva	602	50	13	—	—	—	355	16	18
Uj-Szász	1617	44	—	—	—	—	277	43	—
Jánoshida	69	39	14	—	—	—	1241	23	12
Tót-kér puszta	6	51	1	—	—	—	430	—	13
Irsa	3166	29	20	—	—	—	816	21	11
Mikebuda puszta	357	11	6	—	—	—	—	—	—
Vecsés	157	5	14	—	—	—	1669	60	10
Halom puszta	730	32	—	—	—	—	—	—	—
Nagy-Bócsa	1232	30	15	—	—	—	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Aeckern								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Nyár-Egyháza	1370	13	6	—	—	—	—	—	—
Csaba	1925	11	11	—	—	—	473	27	16
Tót-Almás	693	51	3	—	—	—	1095	4	14
Kóka	165	7	16	—	—	—	2511	33	7
Békás	46	10	7	—	—	—	2603	59	2
Czegléd	251	45	3	142	34	10	18087	57	16
Farmos	438	20	13	—	—	—	593	60	7
Pánd	1243	35	5	—	—	—	898	54	13
Zsiger puszta	—	—	—	1107	25	2	—	—	—
Monor	490	32	10	—	—	—	3253	1	17
Tápió-Györgye	602	46	9	—	—	—	1028	40	20
Nagy-Megyer puszta	4159	29	5	—	—	—	—	—	—
Szt.-Márton-Káta	578	55	—	—	—	—	1275	36	20
Egres-Káta puszta	570	29	1	—	—	—	—	—	—
Boldog-Káta puszta	1466	37	15	—	—	—	—	—	—
Tamás-Káta puszta	980	52	20	722	23	16	—	—	—
Kecskemét	—	—	—	—	—	—	28850	16	5
Monostor puszta	—	—	—	—	—	—	2753	56	22
Lőrincz puszta	—	—	—	5185	11	22	—	—	—
Felső-Alpár puszta	—	—	—	3007	27	20	—	—	—
Szt.-Király puszta	—	—	—	11098	—	—	—	—	—
Borbás puszta	—	—	—	1897	30	24	—	—	—
Vacs puszta	—	—	—	7578	33	22	—	—	—
Péteri puszta	—	—	—	4923	19	19	—	—	—
Bugacz puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kõncsög puszta	—	—	...	235	16	14	—	—	—
Matkó puszta	—	—	—	1965	3	11	—	—	—
Nagy-Káta	450	62	18	—	—	—	2258	62	19
Sõreg puszta	55	24	8	1720	7	14	—	—	—
Alberti	1157	32	17	2196	—	—	2196	20	18
Abony	1947	51	18	—	—	—	6068	31	12
Főösszeg	132,873	44	7	106,524	15	15	276,892	28	9

II. Rétek.

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Wiesen								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Tótfalu	9	13	21	164	18	17	324	54	12
Bátya	122	11	11	—	—	—	1274	34	19
Taksony	151	28	1	—	—	—	959	60	23
Puszta-Varsány	179	3	13	—	—	—	—	—	—
Örkény	317	42	8	—	—	—	330	21	17
Nádudvar	—	—	—	—	—	—	975	51	7
Puszta-Szántó	1142	52	20	—	—	—	—	—	—
Kis-Harta	—	—	—	—	—	—	19	24	14
Szülle és Ülle puszták	235	39	12	—	—	—	—	—	—
Mikla puszta	—	49	10	—	—	—	—	—	—
Egyháza	—	—	—	—	—	—	147	20	21
Uj-Hartyán	129	1	10	—	—	—	298	3	2
Pótharasztja puszta	2048	47	5	—	—	—	—	—	—
Vatya puszta	262	54	16	—	—	—	—	—	—
Foktü	58	15	24	—	—	—	1356	53	9
Ócsa	1307	2	17	—	—	—	531	43	16
Puszta-Pakony	1021	3	18	—	—	—	—	—	—
Soroksár	20	33	13	—	—	—	659	27	4
Gubacs, Szt.-Lőrincz, Péteri	1055	2	10	—	—	—	—	—	—
Keczel	109	14	14	—	—	—	5894	62	1
Ökördi és Polgárdi puszták	956	56	12	—	—	—	—	—	—
Szt.-István	—	—	—	—	—	—	970	33	8
Szeremlye	1230	1	—	—	—	—	1343	13	1
Dusnok	—	—	—	—	—	—	4684	61	16
Izsák és Doromlás puszták	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bolyár	621	15	15	—	—	—	—	—	—
Faisz	—	—	—	—	—	—	667	27	4
Bék, Halász. Kas. Orosz, Kerek, Várszeg puszták	850	31	24	—	—	—	—	—	—
Haraszti	90	46	21	—	—	—	—	—	—
Vasad	1100	56	15	—	—	—	37	40	23
Csév puszta	1045	18	—	—	—	—	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Wiesen								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Uszód	—	—	—	—	—	—	1770	29	6
Kakncs	359	39	14	—	—	—	255	53	—
Tatár-Szt.-György	2151	29	2	—	—	—	414	35	13
Szt.-Benedek	—	—	—	—	—	—	1310	31	23
Csanád	—	—	—	—	—	—	1687	52	18
Császártöltés	10	47	—	—	—	—	579	58	15
Csala puszta	—	—	—	—	—	—	3784	21	15
Lak	—	—	—	—	—	—	489	3	9
Felső-Dabas	428	59	8	—	—	—	72	4	7
Hajós	1216	61	15	—	—	—	1340	56	1
Káll és Hild puszták	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pataj	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szelid, Inam és Vejte puszták	—		—	1221	33	8	—	—	—
Nagy-Harta, Szt.-Király, Böd és Bakod puszták	—	—	—	3863	29	23	—	—	—
Miske	16	8	8	—	—	—	1903	37	2
Solth	—	—	—	5263	25	18	—	—	—
Káll és Révbér puszták	—	—	—	1119	63	5	—	—	—
Máriaháza puszta	—	—	—	902	43	19	—	—	—
Szalk-Szt.-Márton	29	—	8	—	—	—	887	50	1
Puszta-Szt.-Lőrincz	—	—	—	2073	22	14	—	—	—
Vadas puszta	571	49	2	—	—	—	—	—	—
Alsó-Némedi	19	25	8	—	—	—	980	48	9
Vány puszta	636	30	2	—	—	—	—	—	—
Felső-Babád puszta	942	42	3	—	—	—	—	—	—
Gyál puszta	239	21	12	416	41	1	—	—	—
Alsó-Babád puszta	1519	42	1	—	—	—	—	—	—
Dab	142	45	21	—	—	—	155	3	4
Kalocsa	1483	34	22	—	—	—	3201	39	20
Nagy-Nána puszta	152	62	13	—	—	—	—	—	—
Ordas	124	13	9	—	—	—	319	20	4
Imsós és Malomér puszták	—	—	—	134	19	15	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Wiesen								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Zádor puszta	—	—	—	258	32	24	—	—	—
Sükösd	112	26	—	—	—	—	2282	7	22
Gyón	1837	18	23	—	—	—	250	6	13
Hernád puszta	498	39	2	—	—	—	—	—	—
Essö puszta	818	53	20	—	—	—	—	—	—
Peszér és Adács puszták	3538	49	14	—	—	—	—	—	—
Baracs puszta	1487	31	19	—	—	—	—	—	—
Tass	251	9	7	—	—	—	3	20	7
Halásztelke, Szt.-György puszták	1107	60	2	—	—	—	—	—	—
Egecse puszta	418	58	9	—	—	—	—	—	—
Szt.-Tamás puszta	729	57	16	—	—	—	—	—	—
Apostag	1027	52	3	278	—	22	211	37	16
Sári	1044	37	12	1054	62	21	527	40	11
Besnyö puszta	—	—	—	103	36	19	—	—	—
Inárcs	88	3	9	—	—	—	6	48	17
Czibak puszta	202	27	13	—	—	—	—	—	—
Felsö- és Külsö-Farkasd és Felsö-Inárcs puszták	313	34	24	—	—	—	—	—	—
Gomba	378	49	23	—	—	—	105	32	4
Tete puszta	80	36	1	—	—	—	—	—	—
Farkasd puszta	83	20	4	—	—	—	—	—	—
Kákony puszta	—	—	—	—	—	—	637	38	—
Dunavecse	28	32	8	—	—	—	543	47	9
Fejér-Egyháza, Tetétlen Szt.-Imre és Csanád puszták	—	—	—	2996	51	13	—	—	—
Bogyiszló	—	—	—	—	—	—	2361	28	1
Doromlás puszta	—	—	—	4	9	8	—	—	—
Bugyi	1175	35	10	—	—	—	457	57	18
Szunyog puszta	36	28	2	—	—	—	—	—	—
Délegyháza és Ürbö Puszták	4377	51	17	—	—	—	—	—	—
Ráda puszta	1609	9	15	—	—	—	—	—	—
Szt.-Iván	628	24	9	—	—	—	—	—	—
Ordasháza	830	39	—	—	—	—	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Wiesen								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Dömsöd	—	—	—	1074	57	18	—	—	—
Apaj pnszta	—	—	—	459	22	12	—	—	—
Kis-Kőrös	—	—	—	—	—	—	4970	14	16
Czebe puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tabdi, Csöngöd, Katkantyu és Bócsa puszták	—	—	—	2293	22	5	—	—	—
Vadkert	—	—	—	—	—	—	724	17	15
Harka puszta	—	—	—	3654	27	14	—	—	—
Kötöny puszta	—	—	—	739	54	1	—	—	—
Böszér, Csábor és Taszlár puszták	—	—	—	—	—	—	1719	28	20
Bicske	430	2	12	—	—	—	324	56	20
Ság	244	4	3	—	—	—	339	18	22
Uri	56	15	13	2	19	15	384	27	1
Süly	—	—	—	—	—	—	133	57	4
Sáp	32	29	24	—	—	—	141	21	23
Oszlár puszta	130	8	4	—	—	—	—	—	—
Palota	61	12	17	—	—	—	989	52	1
Káposztásmegyer puszta	742	16	17	—	—	—	—	—	—
Valkó	89	33	18	—	—	—	114	62	24
Pest városa	424	17	2	—	—	—	3437	11	6
Szt.-László	37	43	1	—	—	—	45	45	10
Liget puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tura	357	30	10	—	—	—	930	27	24
Boldogh	85	50	17	—	—	—	954	21	14
Héviz	44	59	9	—	—	—	410	49	3
Monostor puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Héviz-Györk	—	—	—	—	—	—	340	1	8
Tótfalu puszta	77	50	17	—	—	—	—	—	—
Bagh	1	12	4	—	—	—	507	50	15
Egerszeg puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aszód	70	36	15	—	—	—	170	15	7
Iklad	50	—	11	—	—	—	100	26	6

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Wiesen								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Nagy-Kartal	—	—	—	—	—	—	245	23	3
Kis-Kartal puszta	17	42	—	—	—	—	—	—	—
Versegh	303	62	11	—	—	—	183	62	13
Mindszent puszta	32	14	16	—	—	—	—	—	—
Varsány puszta	325	34	4	—	—	—	—	—	—
Gödöllő	418	13	17	—	—	—	58	48	—
Babád és Besnyő puszták	—	—	—	260	37	5	—	—	—
Kerepes	5	32	20	—	—	—	29	49	13
Isaszegh	38	42	19	—	—	—	296	35	17
Nyir-Egyháza és Tápió Sáp puszták	—	—	—	335	55	13	—	—	—
Kis-Tarcsa	—	—	—	—	—	—	78	9	9
Czinkota	121	36	9	—	—	—	1141	48	—
Csik-Tarcsa	—	—	—	—	—	—	2004	46	6
Csömör	24	19	3	—	—	—	171	52	4
Szt.-Mihály puszta	661	62	11	—	—	—	—	—	—
Monyoród	250	42	8	—	—	—	53	18	18
Száda	119	41	—	—	—	—	21	14	14
Szt.-Jakab puszta	53	1	22	—	—	—	—	—	—
Veres-Egyháza	29	51	2	—	—	—	460	10	4
Mácsa	2	46	21	—	—	—	596	1	9
Megyer puszta	253	45	6	—	—	—	—	—	—
Ecskend puszta	3	28	22	—	—	—	—	—	—
Domony	9	1	11	—	—	—	147	47	23
Ancs puszta	67	1	9	—	—	—	—	—	—
Cserna puszta	40	34	1	—	—	—	—	—	—
Zsidó	45	48	22	—	—	—	122	10	5
Kis-Ujfalu	4	21	10	—	—	—	84	42	18
Tót-Györk	209	22	16	—	—	—	56	58	23
Püspök-Hatvan	15	10	18	—	—	—	253	4	15
Szüd puszta	61	15	12	—	—	—	—	—	—
Acsa	197	23	7	—	—	—	224	23	5

Flächen-Innhalt

Nahmen der Gemeinden	An Wiesen								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Csővár	110	50	17	—	—	—	98	19	3
Szilágy	27	61	7	—	—	—	140	52	20
Kis- és Nagy-Szőr, Galamb és Gserő puszták	51	5	12	371	47	5	—	—	—
Kis-Némedi	35	31	24	—	—	—	119	41	14
Kis-Hartyán	93	50	8	—	—	—	129	12	6
Bottyán	26	5	—	—	—	—	86	15	15
Kis-Szt.-Miklós	3	—	22	—	—	—	412	35	14
Rátóth	288	43	22	—	—	—	85	7	6
Duka	91	5	17	—	—	—	132	4	20
Vácz város	97	47	21	137	10	21	366	8	6
Sződ	599	50	21	—	—	—	259	55	9
Csörög puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Göd puszta	1087	33	10	—	—	—	—	—	—
Csomáel	—	—	—	—	—	—	15	49	11
Fóth	2	54	10	—	—	—	408	46	2
Dunakesz, Alagh pusztával együtt	—	—	—	—	—	—	319	38	8
Alsó-Dabas	861	26	3	—	—	—	—	—	—
Buda-Eörs	35	41	10	40	31	10	49	40	1
Csik puszta	—	—	—	37	41	—	—	—	—
Szt.-Iván	24	2	7	7	15	23	—	—	—
Békásmegyer	3	—	10	102	42	19	59	19	10
Kiszing puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Perbál	63	6	18	62	21	14	93	57	23
Torbágy	19	3	22	—	—	—	175	16	23
Tinnye	55	29	14	—	—	—	46	11	19
Jászfalu puszta	185	28	24	—	—	—	—	—	—
Kalász	—	28	14	—	—	—	193	33	16
Sziget-Ujfalu	—	—	—	—	—	—	115	6	21
Üröm	—	24	22	—	—	—	9	15	21
Kovácsi	5	15	24	—	—	—	79	21	1
Pomáz	179	51	9	—	—	—	419	40	7

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Wiesen								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Bia	142	7	12	6	59	14	141	7	18
Csonkatebe puszta	—	—	—	259	10	15	—	—	—
Telkí és Jenő	78	61	20	—	—	—	39	18	20
Áporka	55	50	6	—	—	—	—	—	—
Szt.-Endre	48	16	8	—	—	—	293	3	12
Zsámbék	—	—	—	—	—	—	126	3	10
Anyácsa puszta	—	—	—	40	29	24	—	—	—
Boros-Jenő	—	—	—	—	—	—	7	50	19
Sziget-Szt.-Márton	—	—	—	41	53	5	290	27	16
Monostor	8	45	18	30	12	12	205	38	15
Hidegkut	26	2	3	—	—	—	16	18	23
Csép	—	—	—	34	13	15	141	45	20
Pócs-Megyer	—	24	16	—	—	—	—	—	—
Leányfalu puszta	134	58	22	131	14	22	—	—	—
Visegrád	15	49	22	—	—	—	375	4	22
Becse	270	37	8	—	—	—	224	61	12
Csaba	13	48	—	—	—	—	127	19	6
Páty	92	19	9	—	—	—	102	48	8
Bogdány	18	36	22	—	—	—	211	15	24
Várad puszta	—	—	—	118	16	—	—	—	—
Akasztó	—	—	—	—	—	—	2275	31	19
Ács puszta	758	—	23	—	—	—	—	—	—
Csepel	203	32	3	—	—	—	870	7	22
Szt.-László	1	31	1	—	—	—	69	3	8
Makád	42	38	19	—	—	—	231	38	21
Szántó	2	13	6	—	—	—	118	24	1
Sziget-Szt.-Miklós	84	27	24	—	—	—	246	17	16
Tökölc	60	34	11	—	—	—	153	56	10
Lóré	1	58	18	—	—	—	58	37	21
Csobánka	5	56	18	—	—	—	104	17	13
Buda sz. kir. város	185	7	17	—	—	—	1581	48	2
Budakesz	13	43	18	35	54	22	138	14	17

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Wiesen								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Tök	50	27	1	—	—	—	160	45	—
Peregh	5	18	18	—	—	—	47	60	9
Szt.-Király puszta	—	—	—	492	42	8	—	—	—
Bankháza puszta	34	11	4	36	29	21	—	—	—
Szt.-Kereszt	—	—	—	—	—	—	132	—	—
Promontor	—	—	—	18	52	1	—	—	—
Vörösvár	14	1	2	27	63	17	299	28	15
Tétény	124	34	22	—	—	—	96	21	24
Kis-Tétény puszta	23	8	3	—	—	—	—	—	—
Török-Bálint	87	37	19	—	42	18	—	—	—
Ráczkeve	20	—	3	287	26	17	1283	34	18
Bálványos és Hugyé puseták	—	—	—	—	—	—	1035	6	14
Ó-Buda	16	16	—	29	20	7	809	29	—
Solymár	9	23	6	32	24	6	192	42	19
Dány	57	20	15	—	—	—	607	63	19
Szt.-Király puszta	—	—	—	56	13	1	—	—	—
Ó-Kécske	1505	18	14	—	—	—	745	22	10
Alpár	242	15	16	—	—	—	399	2	3
Ujfalu puszta	—	—	—	1888	11	24	32	51	9
Péteri	59	53	13	—	—	—	30	52	21
Pilis	466	15	12	—	—	—	81	25	19
Dány-Szt.-Miklós puszta	628	30	2	—	—	—	—	—	—
Üllő	449	42	10	—	—	—	718	25	24
Lőb puszta	686	11	13	—	—	—	—	—	—
Keresztúr	73	53	16	—	—	—	299	19	20
Nagy-Kőrös	190	41	1	—	—	—	13017	49	9
Nyárs-Apáthi puszta	—	—	—	3151	13	20	—	—	—
Szt.-Király puszta	—	—	—	131	33	3	—	—	—
Szecső	430	16	18	—	—	—	184	31	—
Várak puszta	120	30	12	—	—	—	—	—	—
Mende	—	—	—	—	—	—	30	26	12
Bille puszta	361	26	14	—	—	—	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Wiesen								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Szt.-István puszta	28	45	12	15	40	13	—	—	—
Bénye	—	—	—	63	37	12	76	19	7
Péczel	225	46	12	—	—	—	113	35	6
Locsod puszta	114	34	19	—	—	—	—	—	—
Izsák	1376	40	20	524	1	2	1015	41	10
Pahi puszta	2329	9	6	—	—	—	—	—	—
Ágas-Egyháza puszta	3250	11	6	13	20	3	—	—	—
Zsámbok	391	11	6	—	—	—	33	46	1
Ecser	26	20	10	—	—	—	100	42	7
Szt.-Lőrincz-Káta	108	39	1	—	—	—	522	54	12
Maglód	123	8	16	—	—	—	52	25	22
Tűzberek puszta	114	47	9	—	—	—	—	—	—
Gyömrő	331	11	22	—	—	—	145	45	1
Szele	1708	24	8	—	—	—	234	33	7
Fél-Egyháza pnszta	1906	29	22	—	—	—	—	—	—
Bercsel	52	38	19	—	—	—	810	36	9
Tószeg	339	39	2	—	—	—	496	59	24
Tápió-Szt.-Márton	1168	62	15	—	—	—	298	21	22
Törtel	1995	44	1	—	—	—	—	—	—
Majosháza	127	54	7	—	—	—	—	—	—
Uj-Kécske	964	52	3	—	—	—	—	—	—
Bőg puszta	—	—	—	—	—	—	11	56	19
Káva	43	57	11	—	—	—	30	30	8
Uj-Szász	3333	29	12	—	—	—	—	—	—
Jánoshida	106	48	22	—	—	—	17	5	13
Tót-Kér puszta	203	27	21	—	—	—	—	—	—
Irsa	191	21	—	—	—	—	55	9	16
Mikebuda puszta	1419	40	11	—	—	—	—	—	—
Vecsés	—	—	—	—	—	—	421	29	3
Halom puszta	1240	1	14	—	—	—	—	—	—
Nagy-Bócsa	3291	40	8	—	—	—	—	—	—
Nyár-Egyháza	254	47	10	—	—	—	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Wiesen								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Csaba	131	32	15	—	—	—	179	28	—
Tót-Almás	116	9	14	—	—	—	294	18	13
Kóka	46	55	—	—	—	—	443	45	5
Békás	—	—	—	—	—	—	348	56	22
Czegléd	1429	10	17	285	44	10	5898	10	20
Farmos	1789	57	2	—	—	—	231	40	4
Pánd	162	57	3	—	—	—	118	55	3
Zsiger puszta	—	—	—	426	28	10	—	—	—
Monor	91	9	18	—	—	—	726	3	15
Tápió-Györgye	364	9	24	—	—	—	435	30	22
Nagy-Megyer puszta	2255	40	10	—	—	—	—	—	—
Szt.-Márton-Káta	453	5	6	—	—	—	325	14	4
Egres-Káta puszta	2599	51	16	—	—	—	—	—	—
Boldog-Káta puszta	1688	40	16	—	—	—	—	—	—
Tamás-Káta puszta	73	46	18	64	29	21	—	—	—
Kecskemét	—	—	—	—	—	—	4306	10	5
Monostor puszta	—	—	—	—	—	—	1696	24	7
Lőrincz puszta	—	—	—	1879	7	24	—	—	—
Felső-Alpár puszta	—	—	—	300	50	23	—	—	—
Szt.-Király puszta	—	—	—	1600	42	4	—	—	—
Borbás puszta	—	—	—	52	47	21	—	—	—
Vacs puszta	—	—	—	754	51	20	—	—	—
Péteri puszta	—	—	—	515	45	2	—	—	—
Bugacz puszta	—	—	—	2144	14	12	—	—	—
Köncsög puszta	—	—	—	1565	18	9	—	—	—
Matkó puszta	—	—	—	470	48	5	—	—	—
Nagy-Káta	186	45	18	—	—	—	1051	4	19
Sőreg puszta	285	61	5	—	—	—	—	—	—
Alberti	367	63	15	—	—	—	92	30	24
Abony	6	12	—	—	—	—	8	—	—
Főösszeg	104,036	47	9	49,995	60	15	122,769	27	10

III. Legelők.

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Hut- und Gäns-Weyden											
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig			Gemeinschaftlich		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Tótfalu	—	—	—	—	—	—	1102	21	1	—	—	—
Bátya	1715	20	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Taksony	—	—	—	—	—	—	1572	46	20	—	—	—
Puszta-Varsány	1188	3	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Örkény	8566	—	12	—	—	—	1592	54	1	—	—	—
Nádudvar	—	—	—	—	—	—	1858	10	6	—	—	—
Puszta-Szántó	76	34	22	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kis-Harta	—	—	—	—	—	—	100	1	17	—	—	—
Szülle és Ülle puszták	463	54	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mikla puszta	4432	10	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Egyháza	—	—	—	—	—	—	649	14	24	—	—	—
Uj-Hartyán	—	—	—	—	—	—	1046	52	15	—	—	—
Pótharasztja puszta	3373	46	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vatya puszta	2938	54	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Foktű	20	27	21	—	—	—	979	22	16	—	—	—
Ócsa	2885	54	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Puszta-Pakany	2760	30	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Soroksár	—	—	—	—	—	—	1167	17	13	—	—	—
Gubacs, Szt.-Lőrincz Péteri	4001	48	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Keczel	364	28	23	—	—	—	8007	17	18	—	—	—
Ökördi és Polgárdi puszták	4950	63	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-István	—	—	—	—	—	—	1028	26	7	—	—	—
Szeremlye	—	—	—	—	—	—	905	5	11	—	—	—
Dusnok	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Izsák és Doromlás puszták	2234	36	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bolyár	584	39	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Faisz	—	—	—	—	—	—	824	43	17	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Hut- und Gäns-Weyden											
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig			Gemeinschaftlich		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Bék, Halász, Kas, Orosz, Kerek, Várszeg puszták ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Haraszti	1020	44	2	—	—	—	1116	55	—	—	—	—
Vasad	1866	54	6	—	—	—	326	22	4	—	—	—
Csév puszta ...	1509	7	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Uszód	—	—	—	—	—	—	1998	55	1	—	—	—
Kakucs	61	—	15	—	—	—	—	—	—	1627	23	22
Tatár-Szt.-György	—	—	—	—	—	—	651	23	16	3080	17	24
Szt.-Benedek ..	—	—	—	—	—	—	1067	21	15	—	—	—
Csanád	—	—	—	—	—	—	2958	63	16	—	—	—
Császártöltés ..	—	—	—	—	—	—	3128	16	6	—	—	—
Csala puszta. .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lak	—	—	—	—	—	—	339	25	21	—	—	—
Felső-Dabas	200	2	12	—	—	—	1	48	8	—	—	—
Hajós	4182	28	15	—	—	—	2657	2	7	—	—	—
Káll és Hild puszták	529	57	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pataj	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2978	9	3
Szelid, Inam és Vejte puszták ...	—	—	—	195	27	16	—	—	—	—	—	—
Nagy-Harta. Szt.-Király, Böd és Bakod puszták...	—	—	—	1315	59	9	—	—	—	—	—	—
Miske...	6	37	11	—	—	—	1528	50	13	—	—	—
Solth...	—	—	—	4529	11	2	—	—	—	—	—	—
Káll és Révbér puszták	—	—	—	808	32	—	—	—	—	—	—	—
Máriaháza puszta	—	—	—	798	58	14	—	—	—	—	—	—
Szalk-Szt.-Márton	39	50	7	—	—	—	2176	13	23	—	—	—
Puszta-Szt.-Lőrincz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vadas puszta ...	5	30	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Alsó-Némedi... ..	—	—	—	—	—	—	2428	74	23	—	—	—
Vány puszta... ...	841	60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Hut- und Gäns-Weyden											
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig			Gemeinschaftlich		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Felső-Babád puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gyál puszta	195	37	14	813	25	5	—	—	—	—	—	—
Alsó-Babád puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dab	—	—	—	—	—	—	383	37	4	—	—	—
Kalocsa	—	—	—	—	—	—	7127	35	23	—	—	—
Nagy-Nána puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ordas	—	—	—	—	—	—	675	21	16	—	—	—
Imsós és Malomér puszták	—	—	—	19	19	22	—	—	—	—	—	—
Zádor puszta ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sükösd	—	—	—	—	—	—	5525	58	15	—	—	—
Gyón	880	8	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hernád puszta ..	3761	11	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Esső puszta	1360	11	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Peszér és Adács puszták	19422	20	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Baracs puszta ..	7466	61	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tass	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1016	62	22
Halásztelke, Szt.-György puszták	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Egecse puszta ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Tamás puszta	909	39	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Apostag	—	—	—	—	—	—	—	—	—	512	4	7
Sári	93	58	10	—	—	—	2905	43	13	—	—	—
Besnyő puszta ...	—	—	—	60	34	13	—	—	—	—	—	—
Inárcs	671	46	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Czibak puszta ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Felső- és Külső-Farkasd és Felső-Inárcs puszták...	1697	54	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gomba	348	8	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tete puszta	200	38	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Farkasd puszta ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kákony puszta ...	—	—	—	—	—	—	3276	40	10	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Hut- und Gäns-Weyden											
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig			Gemeinschaftlich		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Dunavecse	—	—	—	—	—	—	2454	35	17	—	—	—
Fejér-Egyháza, Tetétlen, Szt.-Imre és Csanád puszták	—	—	—	4151	10	1	—	—	—	—	—	—
Bogyiszló	—	—	—	—	—	—	2179	45	14	—	—	—
Doromlás puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bugyi	760	17	17	—	—	—	—	—	—	2411	52	19
Szunyog puszta	3079	13	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Délegyháza és Ürbő puszták	1214	42	24	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ráda puszta	346	4	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Iván	118	34	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ordasháza	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dömsöd	—	—	—	1813	19	22	—	—	—	—	—	—
Apaj puszta	—	—	—	1199	14	9	—	—	—	—	—	—
Kis-Kőrös	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Czebe puszta	—	—	—	1880	38	17	—	—	—	—	—	—
Tabdi, Csöngöd, Kaskantyú és Bócsa puszták	—	—	—	12309	57	21	—	—	—	—	—	—
Vadkert	—	—	—	—	—	—	10139	22	7	—	—	—
Harka puszta	—	—	—	43	11	—	—	—	—	—	—	—
Kötöny puszta	—	—	—	3200	4	2	—	—	—	—	—	—
Böszér, Csábor és Taszlár puszták	—	—	—	—	—	—	14328	14	18	—	—	—
Bicske	—	62	20	—	—	—	—	—	—	3	2	3
Ság	—	—	—	—	—	—	1291	21	22	—	—	—
Uri	—	—	—	—	—	—	—	—	—	334	21	24
Süly	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1093	10	4
Sáp	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1256	21	4
Oszlár puszta	72	31	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Palota	—	—	—	—	—	—	2157	10	6	—	—	—
Káposztásmegyer puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	522	27	23

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Hut- und Gäns-Weyden											
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig			Gemeinschaftlich		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Valkó...	—	—	—	—	—	—	501	19	6	—	—	—
Pest városa	7078	38	21	—	—	—	15	27	2	—	—	—
Szt.-László	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17	22	24
Liget puszta... ...	—	—	—	18	1	17	—	—	—	—	—	—
Tura	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2647	3	17
Boldogh	—	—	—	—	—	—	924	19	15	—	—	—
Héviz...	—	—	—	—	—	—	439	10	22	—	—	—
Monostor puszta	160	11	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Héviz-Györk... ...	—	—	—	—	—	—	571	52	22	—	—	—
Tótfalu puszta . .	11	43	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bagh	—	—	—	—	—	—	294	44	18	—	—	—
Egerszeg puszta	—	—	—	233	32	8	—	—	—	—	—	—
Aszód...	—	—	—	—	—	—	357	16	23	—	—	—
Iklad	—	—	—	—	—	—	2	9	20	—	—	—
Nagy-Kartal	—	—	—	—	—	—	35	51	4	—	—	—
Kis-Kartal puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Versegh	—	—	—	—	—	—	—	—	—	82	22	6
Mindszent puszta	9	48	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Varsány puszta..	360	12	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gödöllő	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1924	7	4
Babád és Besnyő pusztâk...	—	—	—	190	60	9	—	—	—	—	—	—
Kerepes	—	—	—	—	—	—	711	53	11	—	—	—
Isaszegh	—	—	—	—	—	—	—	—	—	274	38	16
Nyir-Egyháza és Tápió-Sáp pusztâk	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kis-Tarcsa ...	—	—	—	—	—	—	1103	8	3	—	—	—
Czinkota	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Csik-Tarcsa	—	—	—	—	—	—	4068	17	6	—	—	—
Csömör	—	—	—	—	—	—	814	47	16	—	—	—
Szt.-Mihály puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Monyoród	—	—	—	—	—	—	1299	1	22	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Hut- und Gäns-Weyden											
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig			Gemeinschaftlich		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Száda	—	—	—	—	—	—	425	33	8	—	—	—
Szt.-Jakab puszta	557	22	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Veres-Egyháza ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1549	16	2
Mácsa	—	—	—	—	—	—	109	3	7	—	—	—
Megyer puszta ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ecskend puszta...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Domony	—	—	—	—	—	—	—	—	—	801	27	19
Ancs puszta... ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cserna puszta ...	9	46	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zsidó...	—	—	—	—	—	—	252	6	17	—	—	—
Kis-Ujfalu	—	—	—	—	—	—	316	31	10	—	—	—
Tót-Györk	—	—	—	—	—	—	—	—	—	143	7	3
Püspök-Hatvan .	174	58	8	—	—	—	37	27	20	—	—	—
Szűd puszta... ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Acsa	—	—	—	—	—	—	222	61	20	—	—	—
Csővár	—	—	—	—	—	—	96	54	6	—	—	—
Szilágy	—	—	—	—	—	—	262	2	14	—	—	—
Kis- és Nagy-Szőr Galamb és Cserő puszták...	13	30	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kis-Némedi	—	—	—	—	—	—	385	32	24	—	—	—
Kis-Hartyán	—	—	—	—	—	—	—	—	—	552	32	24
Bottyán	—	—	—	—	—	—	513	34	19	—	—	—
Kis-Szt.-Miklós ...	—	—	—	—	—	—	853	62	15	—	—	—
Rátóth	1417	24	17	—	—	—	1	61	11	—	—	—
Duka	111	51	19	—	—	—	225	62	14	—	—	—
Vácz város	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1586	14	21
Sződ	4	44	5	—	—	—	1069	28	13	—	—	—
Csörög puszta ...	782	61	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Göd puszta	1920	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Csomád	—	—	—	—	—	—	—	—	—	428	12	23
Fóth	—	—	—	—	—	—	1984	55	3	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Hut- und Gäns-Weyden											
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig			Gemeinschaftlich		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Dunakesz, Alagh pusztával együtt	—	—	—	—	—	—	2666	46	16	—	—	—
Alsó-Dabas	577	45	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Buda-Eörs	—	—	—	—	—	—	—	—	—	544	22	14
Csik puszta	—	—	—	81	19	17	—	—	—	303	45	22
Szt.-Iván	—	—	—	—	—	—	54	47	8	—	—	—
Békásmegyer	—	—	—	—	—	—	351	31	18	—	—	—
Kiszing puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Perbál	—	—	—	—	—	—	373	34	20	—	—	—
Torbágy	—	23	6	—	—	—	—	—	—	109	58	5
Tinnye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	82	1	6
Jászfalu puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kaláz	—	—	—	—	—	—	409	30	20	—	—	—
Sziget-Ujfalu	—	—	—	88	62	5	371	18	6	—	—	—
Üröm	—	—	—	—	—	—	323	5	4	—	—	—
Kovácsi	—	—	—	—	—	—	319	14	17	—	—	—
Pomáz	288	3	5	—	—	—	164	12	18	—	—	—
Bia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	583	8	17
Csonkatebe puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Telki és Jenő	—	—	—	—	—	—	—	—	—	500	28	3
Áporka	761	36	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Endre	—	—	—	—	—	—	417	18	9	—	—	—
Zsámbék	—	—	—	—	—	—	627	3	1	—	—	—
Anyácsa puszta	60	63	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Boros-Jenő	—	—	—	—	—	—	378	60	22	—	—	—
Sziget-Szt.-Márton	—	—	—	—	—	—	526	11	12	—	—	—
Monostor	—	—	—	—	—	—	994	22	9	—	—	—
Hidegkut	—	—	—	—	—	—	—	—	—	451	63	5
Csép	22	2	19	—	—	—	935	1	22	—	—	—
Pócs-Megyer	—	—	—	—	—	—	—	—	—	833	30	18
Leányfalu puszta	29	32	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Visegrád	—	—	—	—	—	—	—	—	—	194	34	1

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Hut- und Gäns-Weyden											
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig			Gemeinschaftlich		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Becse	42	48	10	—	—	—	520	9	1	—	—	—
Csaba	—	—	—	—	—	—	195	30	21	—	—	—
Páty	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1188	38	2
Bogdány	—	—	—	—	—	—	106	44	12	—	—	—
Várad puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Akasztó	—	—	—	—	—	—	1119	17	14	—	—	—
Ács puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Csepel	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1206	63	8
Szt.-László	—	—	—	—	—	—	63	12	16	—	—	—
Makád	324	21	—	—	—	—	809	63	5	—	—	—
Szántó	—	—	—	—	—	—	1	12	2	—	—	—
Sziget-Szt.-Miklós	—	—	—	—	—	—	2358	20	9	—	—	—
Tököle	172	4	16	—	—	—	935	2	8	—	—	—
Lóré	—	—	—	—	—	—	440	48	13	—	—	—
Csobánka	284	39	17	—	—	—	106	11	9	—	—	—
Buda sz. kir. város	44	32	1	—	—	—	—	—	—	1543	21	11
Budakesz	—	—	—	—	—	—	24	—	14	—	—	—
Tök	—	—	—	—	—	—	743	29	3	—	—	—
Peregh	—	—	—	—	—	—	872	27	7	—	—	—
Szt.-Király puszta	63	20	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bankháza puszta	9	38	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Kereszt	—	—	—	—	—	—	55	32	—	—	—	—
Promontor	130	3	14	—	—	—	93	21	5	—	—	—
Vörösvár	—	—	—	—	—	—	96	61	11	—	—	—
Tétény	—	—	—	—	—	—	—	—	—	354	4	22
Kis-Tétény puszta	854	19	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Török-Bálint	—	—	—	—	—	—	—	—	—	614	51	9
Ráczkeve	—	—	—	—	—	—	2545	35	18	—	—	—
Bálványos és Hugyé puszták	—	—	—	—	—	—	88	30	6	—	—	—
Ó-Buda	—	—	—	—	—	—	1082	42	11	—	—	—
Solymár	—	—	—	—	—	—	128	16	17	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Hut- und Gäns-Weyden											
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig			Gemeinschaftlich		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Dány	—	—	—	—	—	—	1122	22	4	—	—	—
Puszta-Szt.-Király	188	51	9	498	62	21	—	—	—	—	—	—
Ó-Kécske...	6455	54	—	—	—	—	1443	28	—	—	—	—
Alpár...	—	—	—	—	—	—	1565	58	10	—	—	—
Ujfalu puszta ...	—	—	—	4923	44	17	—	—	—	—	—	—
Péteri	11	8	5	—	—	—	276	23	7	—	—	—
Pilis	—	—	—	—	—	—	2034	44	2	—	—	—
Dány-Szt.-Miklós puszta	2006	61	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Üllő	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1450	40	13
Lőb puszta	1596	8	22	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Keresztúr	125	43	24	—	—	—	—	—	—	1777	36	17
Nagy-Kőrös	21329	10	6	—	—	—	2978	16	22	—	—	—
Nyárs-Apáthi pta	—	—	—	2977	6	17	—	—	—	—	—	—
Szt.-Király puszta	—	—	—	126	59	5	—	—	—	—	—	—
Szecső	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2925	17	8
Várak puszta ..	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mende	114	22	14	—	—	—	114	44	9	—	—	—
Bille puszta	356	30	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-István puszta	147	45	—	124	9	14	—	—	—	—	—	—
Bénye	111	50	19	—	—	—	721	33	1	—	—	—
Péczel	75	47	17	—	—	—	—	—	—	617	60	11
Locsod puszta ...	11	61	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Izsák	2336	30	14	—	—	—	232	20	20	4824	19	12
Pahi puszta	3740	40	14	965	48	17	—	—	—	—	—	—
Agas-Egyháza pta	6494	55	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zsámbok...	283	54	22	—	—	—	13	13	2	—	—	—
Ecser...	—	—	—	—	—	—	772	27	23	—	—	—
Szt.-Lőrincz-Káta	—	62	13	—	—	—	673	55	—	—	—	—
Maglód	—	—	—	—	—	—	—	—	—	760	57	18
Tűzberek puszta...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gyömrő .	428	54	8	—	—	—	—	52	11	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Hut- und Gäns-Weyden											
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig			Gemeinschaftlich		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Szele	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5691	36	2
Fél-Egyháza puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Berczel	—	—	—	—	—	—	1074	13	1	—	—	—
Tószeg	1763	20	24	—	—	—	3637	30	13	—	—	—
Tápió-Szt.-Márton	1546	26	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Törtel	3952	22	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Majosháza	500	5	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Uj-Kécske	2870	19	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bög puszta	466	26	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Káva	613	40	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Uj-Szász	4251	47	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Jánoshida	—	—	—	—	—	—	1862	11	6	—	—	—
Tót-Kér puszta	—	—	—	—	—	—	146	34	13	—	—	—
Irsa	74	57	19	—	—	—	—	—	—	1987	31	18
Mikebuda puszta	7171	57	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vecsés	—	—	—	—	—	—	1142	26	7	—	—	—
Halom puszta	1978	—	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nagy-Bócsa	7897	61	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nyár-Egyháza	450	6	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Csaba	—	—	—	—	—	—	—	—	—	830	9	24
Tót-Almás	49	26	1	—	—	—	—	—	—	969	47	12
Kóka	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2573	39	3
Békás	—	—	—	—	—	—	977	5	—	—	—	—
Czegléd	577	26	19	1200	38	6	15567	18	1	—	—	—
Farmos	1826	29	20	—	—	—	1207	7	3	—	—	—
Pánd	908	21	24	—	—	—	33	5	23	—	—	—
Zsiger puszta	—	—	—	37	26	22	—	—	—	—	—	—
Monor	1355	15	11	—	—	—	4	5	3	2415	24	17
Tápió-Györgye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1445	18	16
Nagy-Megyer pta	569	21	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Márton-Káta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1596	26	19
Egres-Káta puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Flachen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Hut- und Gäns-Weyden											
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig			Gemeinschaftlich		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Boldog-Káta puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tamás-Káta puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kecskemét	—	—	—	—	—	—	19891	43	15	—	—	—
Monostor puszta	—	—	—	—	—	—	5003	58	14	—	—	—
Lőrincz puszta	—	—	—	3960	46	21	—	—	—	—	—	—
Felső-Alpár puszta	—	—	—	3065	50	17	—	—	—	—	—	—
Szt.-Király puszta	—	—	—	2713	49	17	—	—	—	—	—	—
Borbás puszta	—	—	—	56	60	2	—	—	—	—	—	—
Vacs puszta	—	—	—	2339	56	10	—	—	—	—	—	—
Péteri puszta	—	—	—	1521	25	8	—	—	—	—	—	—
Bugacz puszta	—	—	—	9028	51	4	—	—	—	—	—	—
Kőncsög puszta	—	—	—	6423	58	12	—	—	—	—	—	—
Matkó puszta	—	—	—	2609	24	—	—	—	—	—	—	—
Nagy-Káta	460	13	5	—	—	—	2548	45	6	—	—	—
Söreg puszta	3090	28	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Alberti	23	52	—	—	—	—	946	8	16	—	—	—
Abony	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4428	45	24
Főösszeg	197,936	8	11	76,386	39	19	198,564	9	2	67,644	34	18

IV. Kertek és nádasok.

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Haus-Gemüss- und Obstgärten, dann parificirten Rohr								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Tótfalu	1	12	—	18	1	5	4	54	17
Bátya	—	—	—	—	—	—	—	52	18
Taksony	3	44	9	—	—	—	5	39	19
Puszta-Varsány	11	56	18	—	—	—	—	—	—
Örkény	—	—	—	—	—	—	14	55	24
Nádudvar	—	2	15	—	—	—	573	17	10
Puszta-szántó	379	18	17	—	—	—	—	—	—
Kis-Harta	—	—	—	—	—	—	16	60	—
Szülle és Ülle puszták	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mikla puszta	5	45	13	—	—	—	10	—	18
Egyháza	—	—	—	—	—	—	226	38	4
Uj Hartyán	1	39	9	—	—	—	9	30	11
Pótharasztja puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vatya puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Foktű	31	—	10	—	—	—	742	22	12
Ócsa	1242	58	3	—	—	—	10	—	18
Puszta-Pakony	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Soroksár	—	—	—	—	—	—	28	5	11
Gubacs, Szt.-Lőrincz, Péteri	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kecsel	—	8	17	—	—	—	40	52	7
Ökördé és Polgárdi puszták	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-István	535	39	1	—	—	—	113	52	1
Szeremlye	1	49	3	—	—	—	16	58	2
Dusnok	—	—	—	—	—	—	82	22	4
Izsák és Doromlás puszták	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bolyár	6	17	19	—	—	—	—	—	—
Faisz	—	—	—	—	—	—	59	13	3
Bék, Halász, Kas, Orosz. Kerek, Várszeg puszták	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Haraszti	4	39	3	—	—	—	—	—	—
Vasad	202	35	15	—	—	—	52	9	18

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Haus-Gemüss- und Obstgärten, dann parificirten Rohr								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Csév puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Uszód	—	—	—	—	—	—	24	58	2
Kakucs	—	36	12	—	—	—	6	11	5
Tatár-Szt.-György	94	5	13	—	—	—	4	52	6
Szt.-Benedek	—	28	21	—	—	—	137	29	13
Csanád	—	—	—	—	—	—	671	36	20
Császártöltés	—	21	17	—	—	—	42	50	22
Csala puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lak	337	57	19	-	—	—	12	44	3
Felső-Dabas	39	57	3	—	—	—	—	—	—
Hajós	19	50	19	—	—	—	149	53	18
Káll és Hild puszták	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pataj	10	17	22	—	—	—	175	3	6
Szelid, Inam és Vejte puszták	—	—	—	284	25	8	—	—	—
Nagy-Harta, Szt.-Király, Bőd és Bakod puszták	—	—	—	2687	57	3	—	—	—
Miske	132	60	12	—	—	—	331	13	8
Solth	—	—	—	1729	19	20	—	—	—
Káll és Révbér puszták	—	—	—	1403	58	21	—	—	—
Máriaháza puszta	—	—	—	255	43	22	—	—	—
Szalk-Szt.-Márton	—	—	—	—	—	—	77	49	6
Puszta-Szt.-Lőrincz	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vadas puszta	1059	53	14	—	—	—	—	—	—
Alsó-Némedi	1	26	4	—	—	—	360	47	21
Vány puszta	—	48	—	—	—	—	—	—	—
Felső-Babád puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gyál puszta	37	17	2	—	—	—	—	—	—
Alsó-Babád puszta	7	21	—	—	—	—	—	—	—
Dab	126	46	2	—	—	—	15	6	23
Kalocsa	859	48	20	—	—	—	5125	34	21
Nagy-Nána puszta	—	—	—	--	—	—	—	—	—
Ordas	—	61	1	—	—	—	116	29	23

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Haus-Gemüss- und Obstgärten, dann parificirten Rohr								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Imsós és Malomér puszták ...	—	—	—	21	37	23	—	—	—
Zádor puszta ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sükösd ...	3261	19	16	—	—	—	76	39	15
Gyón ...	44	40	—	—	—	—	42	63	8
Hernád puszta ...	3	35	15	—	—	—	—	—	—
Esső puszta ...	—	10	14	—	—	—	—	—	—
Peszér és Adács puszták ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Baracs puszta ...	3	55	10	—	—	—	—	—	—
Tass ...	84	49	16	—	—	—	20	32	13
Halásztelke, Szt.-György puszták	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Egecse puszta ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Tamás puszta ...	1036	34	3	—	—	—	—	—	—
Apostag ...	468	20	1	—	58	15	8	16	11
Sári ...	270	39	19	—	—	—	215	24	21
Besnyő puszta ...	—	—	—	212	48	14	—	—	—
Inárcs ...	46	6	18	—	—	—	—	—	—
Czibak puszta ...	18	8	6	—	—	—	—	—	—
Felső- és Külső Farkasd és Felső-Inárcs puszták ...	404	17	22	—	—	—	—	—	—
Gomba ...	8	9	9	—	—	—	33	33	—
Tete puszta ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Farkasd puszta ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kákony puszta ...	44	53	7	—	—	—	715	36	12
Dunavecse ...	2	28	9	—	—	—	153	9	9
Fejér-Egyháza, Tetétlen, Szt.-Imre és Csanád puszták ...	—	—	—	6258	22	3	—	—	—
Bogyiszló ...	3371	26	13	—	—	—	—	—	—
Doromlás puszta ...	—	—	—	14	9	19	—	—	—
Bugyi ...	750	5	11	—	—	—	141	35	9
Szunyog puszta ...	270	6	10	—	—	—	—	—	—
Délegyháza és Ürbő puszták ...	720	3	20	—	—	—	—	—	—
Ráda puszta ...	121	19	17	—	—	—	—	—	—
Szt.-Iván ...	333	24	3	—	—	—	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Haus-Gemüss- und Obstgärten, dann parificirten Rohr								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Ordasháza	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dömsöd	—	—	—	1211	35	13	—	—	—
Apaj puszta	—	—	—	3863	16	20	—	—	—
Kis-Kőrös	—	—	—	—	—	—	189	8	—
Czebe puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tabdi, Csöngőd, Kaskantyú és Bócsa puszták	—	—	—	366	50	—	—	—	—
Vadkert	—	—	—	—	—	—	117	53	8
Harka puszta	—	—	—	208	37	24	—	—	—
Kötöny puszta	—	—	—	85	41	13	—	—	—
Böszér, Csábor, és Taszlár puszták	—	—	—	—	—	—	408	48	12
Bicske	62	60	5	—	—	—	67	50	3
Ság	7	56	13	—	—	—	2	58	11
Uri	10	63	14	—	—	—	42	58	22
Süly	4	50	11	—	—	—	44	30	11
Sáp	7	20	9	—	—	—	33	55	5
Oszlár puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Palota	1	9	19	—	—	—	—	34	15
Káposztásmegyer puszta	163	54	7	—	—	—	—	—	—
Valkó	5	58	33	—	—	—	20	4	11
Pest városa	167	12	20	—	—	—	539	5	23
Szt.-László	9	46	13	—	—	—	10	36	12
Liget puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tura	588	11	1	—	—	—	156	14	1
Boldogh	105	24	—	—	—	—	—	—	—
Héviz	79	21	5	—	—	—	3	21	9
Monostor puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Héviz-Györk	—	—	—	—	—	—	8	49	2
Tótfalu puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bagh	1	22	18	—	—	—	2	55	2
Egerszeg puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aszód	28	60	21	—	—	—	18	22	11

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Haus-Gemüss- und Obstgärten, dann parificirten Rohr — Obrigkeitlich — Joch	64	□ Klafter	Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet — Joch	64	□ Klafter	Unterthänig — Joch	64	□ Klafter
Iklad	2	16	2	—	—	-	8	52	20
Nagy-Kartal	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kis-Kartal puszta	1	29	10	—	—	—	—	—	—
Versegh	23	14	24	—		—	27	10	16
Mindszent puszta	—	53	12	—	—	—	—	—	—
Varsány puszta	14	10	3	—	—	—	—	—	—
Gödöllö	21	35	7	—	—	—	18	58	6
Babád és Besnyö puszták	7	53	4	—	—	—	—	—	—
Kerepes	—		—	—	—	—	9	18	12
Isaszegh	1	59	11	—	—	—	43	22	5
Nyir-Egyháza és Tápió-Sáp pusztak	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kis-Taresa	—	3	8	—	—	—	1	25	8
Csinkota	9	31	19	—	—	—	14	32	10
Csik-Taresa	—	23	19	—	—	—	9	53	13
Csömör	9	29	8	—	—	—	12	53	22
Szt.-Mihály puszta	—	—	—	—	—	—	-	—	—
Monyoród	1	22	—	—	—	—	13	16	17
Száda	—	38	20	—	—	—	25	53	9
Szt.-Jakab puszta	1	32	15	—	—	—	-	—	—
Veres-Egyháza	2	10	1	—	—	—		—	—
Mácsa	32	34	11	—	—	—	34	20	19
Megyer puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ecskend puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Domony	22	48	6	—	—	—	7	42	3
Ancs puszta	10	—	6	—	—	—	—	—	—
Cserna puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zsido	2	2	19	—	—	—	35	10	12
Kis-Ujfalu	—	33	1	—	—	—	21	25	2
Tót-Gyork	1	32	9	—	—	—	5	17	8
Püspök Hatvan	35	45	16	—	—	—	8	20	12
Szüd puszta	—	9	15	—	—	—	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Haus-Gemüss- und Obstgärten, dann parificirten Rohr								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich,			Unterthänig		
				durch die Unterthanen benutzet					
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Acsa	15	48	14	—	—	—	14	51	16
Csővár	5	23	9	—	—	—	5	49	9
Szilágy	—	41	2	—	—	—	13	22	17
Kis- és Nagy-Szőr, Galamb és Cserő puszták	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kis-Némedi	3	48	11	—	—	—	23	3	19
Kis-Hartyán	9	42	22	—	—	—	—	56	3
Bottyán	1	—	4	—	—	—	8	16	17
Kis Szt.-Miklós	—	—	—	—	—	—	12	—	5
Rátóth	10	55	1	—	—	—	5	22	1
Duka	4	7	24	—	—	—	3	4	20
Vácz város	16	3	4	26	15	8	220	5	23
Sződ	13	26	5	—	—	—	9	74	13
Csörög puszta	67	33	1	—	—	—	—	—	—
Göd puszta	45	13	3	—	—	—	—	—	—
Csomád	—	33	11	—	—	—	5	41	20
Fóth	6	33	24	—	—	—	22	24	2
Dunakesz, Alagh pusztával együtt	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Alsó-Dabas	64	28	8	—	—	—	—	—	—
Buda-Eörs	—	7	17	8	4	—	2	32	2
Csik puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Iván	1	47	4	—	—	—	3	42	16
Békásmegyer	1	7	3	48	44	23	—	—	—
Kiszing puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Perbál	8	12	1	—	—	—	12	26	11
Torbágy	—	21	4	—	—	—	11	7	4
Tinnye	17	46	2	—	—	—	12	15	18
Jászfalu puszta	—	—	—	—	—	—	—	-	—
Kaláz	—	38	24	—	—	—	22	9	23
Sziget-Újfalu	—	6	4	—	—	—	30	22	7
Üröm	—	—	—	—	—	—	17	18	13
Kovácsi	1	59	16	—	—	—	33	17	1

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Haus-Gemüss- und Obstgärten, dann parificirten Rohr								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Pomáz	5	11	11	—	—	—	91	56	16
Bia	325	44	5	—	—	—	17	5	12
Csonkatebe puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Telki és Jenö	—	52	6	—	—	—	7	6	1
Áporka	8	8	5	—	—	—	—	—	—
Szt.-Endre	5	27	7	—	—	—	307	41	1
Zsámbék	24	25	5	—	—	—	64	32	7
Anyácsa puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Boros-Jenö	—	40	9	—	—	—	37	57	1
Sziget-Szt.-Márton	—	—	—	—	—	—	10	1	19
Monostor	1	39	2	—	49	16	—	—	—
Hidegkut	8	16	16	—	—	—	16	55	17
Csép	—	—	—	—	—	—	8	37	18
Pócs-Megyer	1	23	5	—	—	—	1	53	8
Leányfalu puszta	1	9	16	19	5	24	—		—
Visegrád	6	44	7	—	—	—	58	40	20
Becse	—	—	—	—	—	—	460	52	21
Csaba	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Páty	8	16	20	—	—	—	37	37	14
Bogdány	1	38	18	—	—	—	11	13	23
Várad puszta	—	—	—	—	—	—	—		—
Akasztó	—	—	—	—	—	—	49	43	16
Ács puszta	3255	52	21	—	—	—	—	—	—
Csepel	—	22	9	—	—	—	1	14	5
Szt.-László	—	41	12	—	—	—	25	60	20
Makád	132	15	21	—	—	—	8	—	15
Szántó	1	27	6	—	—	—	15	24	23
Sziget-Szt.-Miklós	4	24	8	—	—	—	137	59	11
Tököle	—	5	23	82	25	9	22	10	21
Lóré	1	22	11	—	—	—	30	1	24
Csobánka	—	4	5	—	—	—	33	—	8
Buda sz. kir. város	—	35	10	—	—	—	77	12	3

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Haus-Gemüss- und Obstgärten, dann parificirten Rohr								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Budakesz	2	26	4	—	—	—	76	33	20
Tök	13	30	20	—	—	—	33	14	2
Peregh	1	8	18	—	—	—	18	23	15
Szt.-Király puszta	2	56	22	—	—	—	—	—	—
Bankháza puszta	1	3	10	—	—	—	—	—	—
Szt.-Kereszt	1	25	—	—	—	—	18	12	5
Promontor	6	47	21	—	—	—	43	49	24
Vörösvár	18	23	2	4	32	17	4	56	16
Tétény	9	56	18	—	—	—	9	13	2
Kis-Tétény puszta	—	5	12	—	—	—	—	—	—
Török-Bálint	6	46	17	—	—	—	12	22	22
Ráczkeve	6	55	7	—	—	—	16	55	15
Bálványos és Hugyé puszták	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ó-Buda	93	60	15	—	—	—	49	47	13
Solymár	—	33	5	—	—	—	21	49	23
Dány	—	26	3	—	—	—	9	44	5
Szt.-Király puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ó-Kécske	—	30	15	—	—	—	1594	47	13
Alpár	—	54	24	1220	38	24	8	16	13
Ujfalu puszta	—	—	—	1154	1	16	—	—	—
Péteri	—	20	3	—	—	—	—	29	1
Pilis	59	15	23	—	—	—	196	59	21
Dány-Szt.-Miklós puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Üllő	4	17	4	—	—	—	54	41	17
Löb paszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Keresztúr	125	53	15	—	—	—	—	1	2
Nagy-Kőrös	43	39	22	—	—	—	98	5	21
Nyárs-Apáthi puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Király puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szecső	27	47	11	—	—	—	50	50	6
Várak puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mende	3	43	3	—	—	—	1	4	9

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Haus-Gemüss- und Obstgärten, dann parificirten Rohr								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Bille puszta	3	39	8	—	—	—	—	—	—
Szt.-István puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bénye	1	1	9	—	—	—	13	36	16
Péczel	30	4	1	—	—	—	10	19	12
Locsod puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Izsák	—	57	14	—	34	15	4	31	21
Pahi puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ágas-Egyháza puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zsámbok	41	16	18	—	—	—	110	5	19
Ecser	1	30	18	—	—	—	17	2	21
Szt.-Lor[illegible]cz-Káta	5	6	2	—	—	—	16	27	23
Ma[illegible]od	4	4	21	—	—	—	3	52	16
Fü[illegible]berek puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
[illegible]yömrő	64	14	13	—	—	—	82	32	4
S[illegible]	325	19	11	—	—	—	28	8	3
Fe[illegible]-Egyháza puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
B[illegible]	63	18	3	—	—	—	28	29	—
Tos[illegible]g	—	—	—	—	—	—	31	11	7
Tapio Szt.-Marton	148	54	11	—	—	—	26	24	1
Tortel	22	45	18	—	—	—	—	—	—
Majosh[illegible]za	2	20	16	—	—	—	—	—	—
Uj-Kecske	10	51	23	—	—	—	—	—	—
[illegible]og puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ka[illegible]a	6	25	11	—	—	—	4	32	21
Uj-Szasz	7	32	9	—	—	—	3	30	22
Jánosh[illegible]da	9	23	8	—	—	—	18	8	21
Tot-Kér p[illegible]szta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Irsa	45	30	15	—	—	—	24	5	13
Mi[illegible] bárta puszta	2	58	24	—	—	—	—	—	—
Vecsés	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Halom puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nagy-Bo[illegible]sa	7	28	22	—	—	—	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Haus-Gemüss- und Obstgärten, dann parificirten Rohr								
	Obrigkeitlich			Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzet			Unterthänig		
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter
Nyár Egyháza	21	6	9	—	—	—	—	—	—
Csaba	3	62	4	—	—	—	—	—	—
Tót-Almás	3	3	19	—	—	—	23	14	3
Kóka	33	59	8	—	—	—	43	16	10
Békás	—	14	13	—	—	—	29	59	7
Czegléd	146	42	—	—	—	—	117	63	21
Farmos	—	6	3	—	—	—	3	13	6
Pánd	7	15	24	—	—	—	8	54	15
Zsiger puszta	—	—	—	—		—	—	—	—
Monor	—	27	18	—	—	—	19	20	20
Tápió-Györgye	4	34	7	—	—	—	20	5	14
Nagy-Megyer puszta ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Márton-Káta	3	4	10	—	—	—	31	59	23
Egres-Káta puszta ..	573	13	14	—	—	—	—	—	—
Boldog-Káta puszta ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tamás-Káta puszta ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kecskemet	—	—	—	—	—	—	376	36	8
Monostor puszta	—	—	—	—	—	—	286	31	17
Lőrincz puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Felső-Alpár puszta ...	—	—	—	571	8	10	—	—	—
Szt.-Király puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Borbás puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vacs puszta	—	—	—	76	49	5	—	—	—
Péteri puszta ...	—	—	—	9	11	1	—	—	—
Bugacs puszta ...	—	—	—	3	7	23	—	—	—
Köncsög puszta ...	—	—	—	47	36	4	—	—	—
Matkó puszta	—	—	—	61	3	5	—	—	
Nagy-Káa	36	49	5	—	—	—	29	12	7
Söreg puszta	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Alberti ...	15	32	17	—	—	—	113	4	17
Abony	—	—	—	—	—	—	8	6	12
Főösszeg	24,054	44	52	21,956	32	23	18,377	48	24

V. Szöllők.

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Weingärten							
	Obrigkeitlich			Unterthänig			Geldbetrag der ganzen Wein-Erträgniss nach den Local-Preis	
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	fl.	kr.
Tótfalu [1]	5	63	—	383	24	9	2543	50 10/16
Bátya	—	—	—	—	—	—	—	—
Taksony	1	50	11	79	3	15	1099	28 8/16
Puszta-Varsány	—	—	—	—	—	—	—	—
Örkény	—	—	—	—	—	—	—	—
Nádudvar	—	—	—	477	27	9	6746	23 7/16
Puszta-Szántó	—	—	—	—	—	—	—	—
Kis-Harta	—	—	—	110	16	19	1455	34
Szülle és Ülle puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Mikla puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Egyháza	—	—	—	75	18	11	865	24 6/16
Uj-Hartyán	—	—	—	39	38	12	545	35 10/16
Pótharasztja puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Vatya puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Foktű	—	—	—	—	—	—	—	—
Ócsa	26	52	11	177	56	23	3631	48 6/16
Puszta-Pakony	—	—	—	—	—	—	—	—
Soroksár	—	—	—	167	24	7	2416	31 2/16
Gubacs, Szt.-Lőrincz, Péteri	—	—	—	—	—	—	—	—
Keczel	—	—	—	296	35	4	3356	51 9/16
Ökördi és Polgárdi puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-István	—	—	—	231	26	4	3068	43 14/16
Szeremlye	—	—	—	—	—	—	—	—
Dusnok	—	—	—	20	27	7	111	2 4/16
Izsák és Doromlás puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Bolyár	—	—	—	—	—	—	—	—
Faisz	—	—	—	—	—	—	—	—
Bék, Halász, Kas, Orosz, Kerek, Várszeg puszták	—	—	—	—	—	—	—	—

[1]) Herrschaftliche Weingärten in Verpachtung durch die Unterthanen.

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Weingärten							
	Obrigkeitlich			Unterthänig			Geldbetrag der ganzen Wein-Ertrăguiss nach den Local-Preis	
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	fl.	kr.
Haraszti	—	—	—	34	48	24	402	$31^{2}/_{16}$
Vasad	—	—	—	—	—	—	—	—
Csév puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Uszód	—	—	—	—	—	—	—	—
Kakucs	13	60	23	—	—	—	190	$11^{4}/_{16}$
Tatár-Szt.-György	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Benedek	—	—	—	—	—	—	—	—
Csanád	—	—	—	54	3	5	531	$47^{4}/_{16}$
Császártöltés	21	58	17	158	44	10	2882	$54^{6}/_{16}$
Csala puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Lak	—	—	—	—	—	—	—	—
Felső-Dabas	20	11	19	—	—	—	257	$36^{3}/_{16}$
Hajós	—	—	—	261	61	2	3351	15
Káll és Hild puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Pataj	2	38	7	583	37	20	4982	$29^{10}/_{16}$
Szelid, Inam és Vejte puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Nagy-Harta, Szt.-Király, Böd és Bakod puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Miske	—	—	—	64	25	19	594	$50^{7}/_{16}$
Solth	—	—	—	729	26	16	8748	$44^{4}/_{16}$
Káll és Révbér puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Máriaháza puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Szalk-Szt.-Márton	—	48	6	246	33	24	3009	$6^{6}/_{16}$
Puszta-Szt.-Lőrincz	—	—	—	—	—	—	—	—
Vadas puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Alsó-Némedi	—	—	—	77	20	3	848	$55^{8}/_{16}$
Vány puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Felső-Babád puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Gyál puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Alsó-Babád puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Dab	6	11	23	65	2	8	1139	$20^{4}/_{16}$
Kalocsa	—	—	—	140	34	—	1072	$1^{14}/_{16}$

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Weingärten							
	Obrigkeitlich			Unterthänig			Geldbetrag der ganzen Wein Erträgniss nach den Local-Preis	
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	fl.	kr.
Nagy-Nána puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Ordas	—	—	—	35	14	3	211	$18\frac{12}{16}$
Imsós és Malomér puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Zádor puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Sükösd	—	—	—	177	50	19	1637	$16\frac{14}{16}$
Gyón	5	10	12	26	19	6	294	$28\frac{14}{16}$
Hernád puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Esső puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Peszér és Adács puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Baracs puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Tass	14	34	10	91	41	1	1443	$56\frac{4}{16}$
Halásztelke, Szt.-György puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Egecse puszta	7	40	12	—	—	—	103	42
Szt.-Tamás puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Apostag	9	24	4	94	48	16	965	$55\frac{2}{16}$
Sári	13	11	12	—	—	—	36	$58\frac{8}{16}$
Besnyő puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Inárcs	—	—	—	—	—	—	—	—
Czibak puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Felső- és Külső-Farkasd és Felső-Inárcs puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Gomba	30	13	20	229	29	6	2042	$34\frac{11}{16}$
Tete puszta	—	—	—	62	17	17	762	$30\frac{15}{16}$
Farkasd puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Kákony puszta	—	—	—	25	34	19	299	47
Dunavecse	2	33	23	613	43	24	7774	$35\frac{9}{16}$
Fejér-Egyháza, Tetétlen, Szt.-Imre és Csanád puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Bogyiszló	—	—	—	—	—	—	—	—
Doromlás puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Bugyi	14	14	5	67	4	9	1105	$38\frac{4}{16}$
Szunyog puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Délegyháza és Ürbő puszták	—	—	—	—	—	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Weingärten							
	Obrigkeitlich			Unterthänig			Geldbetrag der ganzen Wein-Erträgnisse nach den Local-Preise	
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	fl.	kr.
Ráda puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Iván	—	—	—	—	—	—	—	—
Ordasháza	—	—	—	—	—	—	—	—
Dömsöd	11	23	21	273	15	15	3871	32 1/16
Apaj puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Kis-Kőrös	—	—	—	358	4	5	3124	4 13/16
Czebe puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Tabdi, Csöngöd, Kaskantyú és Bócsa puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Vadkert	—	—	—	171	58	10	2070	13 9/16
Harka puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Kötöny puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Böszér, Csábor és Taszlár puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Bicske	68	19	1	29	—	7	974	42
Ság	6	59	1	61	46	3	502	5 10/16
Uri	18	2	1	87	33	12	844	15
Süly	17	48	14	98	47	6	1111	37 8/16
Sáp	20	43	19	94	30	12	1655	26 4/16
Oszlár puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Palota	—	—	—	80	23	20	665	14
Káposztásmegyer puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Valkó	—	—	—	99	16	11	945	39 6/16
Pest városa	—	60	9	719	17	18	25038	58 2/16
Szt.-László	—	—	—	50	40	15	567	10 5/16
Liget puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Tura	3	15	19	271	55	20	4829	48 12/16
Boldogh	—	—	—	—	—	—	—	—
Héviz	1	43	6	163	19	12	2284	56 4/16
Monostor puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Héviz-Györk	4	39	19	153	36	16	2568	41 4/16
Tótfalu puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Bagh	—	—	—	97	59	22	541	46 14/16

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Weingärten							
	Obrigkeitlich			Unterthänig			Geldbetrag der ganzen Wein Erträgniss nach den Local-Preis	
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	fl.	kr.
Nagy-Nána puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Ordas	—	—	—	35	14	3	211	$18\frac{12}{16}$
Imsós és Malomér puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Zádor puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Sükösd	—	—	—	177	50	19	1637	$16\frac{14}{16}$
Gyón	5	10	12	26	19	6	294	$28\frac{14}{16}$
Hernád puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Essö puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Peszér és Adács puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Baracs puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Tass	14	34	10	91	41	1	1443	$56\frac{4}{16}$
Halászte'ke, Szt.-György puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Egecse puszta	7	40	12	—	—	—	103	42
Szt.-Tamás puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Apostag	9	24	4	94	48	16	965	$55\frac{2}{16}$
Sári	13	11	12	—	—	—	36	$58\frac{8}{16}$
Besnyö puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Inárcs	—	—	—	—	—	—	—	—
Czibak puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Felsö- és Külsö-Farkasd és Felsö-Inárcs puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Gomba	30	13	20	229	29	6	2042	$34\frac{11}{16}$
Tete puszta	—	—	—	62	17	17	762	$30\frac{15}{16}$
Farkasd puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Kákony puszta	—	—	—	25	34	19	299	47
Dunavecse	2	33	23	613	43	24	7774	$35\frac{9}{16}$
Fejér-Egyháza, Tetétlen, Szt.-Imre és Csanád puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Bogyiszló	—	—	—	—	—	—	—	—
Doromlás puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Bugyi	14	14	5	67	4	9	1105	$38\frac{4}{16}$
Szunyog puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Délegyháza és Ürbö puszták	—	—	—	—	—	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Weingärten							
	Obrigkeitlich			Unterthänig			Geldbetrag der ganzen Wein Ertrages nach den Localpreis	
	Joch	64	Klafter	Joch	64	Klafter	fl.	kr.
Ráda puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Iván	—	—	—	—	—	—	—	—
Ordasháza	—	—	—	—	—	—	—	—
Dömsöd	11	23	21	273	15	15	3871	32 4/16
Apaj puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Kis-Körös	—	—	—	358	4	5	3124	4 13/16
Czebe puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Tabdi, Csöngőd, Kaskantyú és Bócsa puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Vadkert	—	—	—	171	58	10	2070	13 9/16
Harka puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Kötöny puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Böszér, Csábor és Taszlár puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Bicske	68	19	1	29	—	7	974	42
Ság	6	59	1	61	46	3	502	5 10/16
Uri	18	2	1	87	33	12	844	15
Süly	17	48	14	98	47	6	1111	37 8/16
Sáp	20	43	19	94	30	12	1655	26 4/16
Oszlár puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Palota	—	—	—	80	23	20	665	14
Káposztásmegyer puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Valkó	—	—	—	99	16	11	945	39 6/16
Pest városa	—	60	9	719	17	18	25038	58 2/16
Szt.-László	—	—	—	50	40	15	567	10 8/16
Liget puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Tura	3	15	19	271	55	20	4829	48 12/16
Boldogh	—	—	—	—	—	—	—	—
Héviz	1	43	6	163	19	12	2284	56 4/16
Monostor puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Héviz-Györk	4	39	19	153	36	16	2568	41 4/16
Tótfalu puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Bagh	—	—	—	97	59	22	541	46 14/16

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Weingärten							
	Obrigkeitlich			Unterthänig			Geldbetrag der ganzen Wein-Erträgniss nach den Local-Preis	
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	fl.	kr.
Egerszeg puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Aszód	32	39	7	144	15	18	3161	$45\,^{4}/_{16}$
Iklad	15	19	1	43	18	7	1532	$20\,^{13}/_{16}$
Nagy-Kartal	—	—	—	—	—	—	—	—
Kis-Kartal puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Versegh	9	33	6	31	38	16	518	$10\,^{8}/_{16}$
Mindszent puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Varsány puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Gödöllő	33	30	15	322	51	21	3792	$7\,^{8}/_{16}$
Babád és Besnyő puszták [1]	68	38	15	—	—	—	2302	$53\,^{7}/_{16}$
Kerepes	11	5	24	67	32	13	578	$8\,^{7}/_{16}$
Isaszegh	—	—	—	189	—	20	617	$2\,^{8}/_{16}$
Nyir-Egyháza és Tápió-Sáp puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Kis-Tarcsa	—	—	—	24	54	12	191	48
Czinkota	10	37	5	69	36	13	1024	$38\,^{1}/_{16}$
Csik-Tarcsa	—	—	—	59	37	2	710	36
Csömör	24	49	9	91	49	10	1619	$^{9}/_{16}$
Szt.-Mihály puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Monyoród	—	—	—	109	17	—	1146	27
Száda	23	53	18	193	26	18	3016	$56\,^{4}/_{16}$
Szt.-Jakab puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Veres-Egyháza	6	57	8	394	—	11	4759	$59\,^{1}/_{16}$
Mácsa	—	—	—	105	57	1	735	$24\,^{9}/_{16}$
Megyer puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Ecskend puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Domony	28	36	20	66	34	14	1524	$37\,^{4}/_{16}$
Ancs puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Cserna puszta	1	59	10	63	59	22	1012	27
Zsidó	10	57	12	75	17	9	655	12

[1]) Der Weingarten ist auch verpachtet.

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Weingärten: Obrigkeitlich Joch	64	□ Klafter	Unterthänig Joch	64	□ Klafter	Geldbetrag der ganzen Wein-Erträgniss nach den Local-Preis fl.	kr.
Kis-Ujfalu	—	—	—	60	3	6	614	39 6/16
Tót-Györk	29	22	8	89	19	8	1242	9 10/16
Püspök-Hatvan	—	—	—	66	62	7	704	26 4/16
Szűd puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Acsa	40	38	24	121	33	6	1770	11 4/16
Csővár	16	12	—	82	34	2	954	18 10/16
Szilágy	—	57	9	89	24	19	1038	6 4/16
Kis- és Nagy-Szőr, Galamb és Cserő puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Kis-Némedi	25	45	20	124	3	13	1561	42 15/16
Kis-Hartyán	13	30	16	80	—	15	955	40 5/16
Bottyán	16	12	4	64	61	5	676	6 6/16
Kis-Szt.-Miklós	—	—	—	65	41	13	674	1 8/16
Rátóth	15	56	19	112	63	5	2183	56 14/16
Duka	2	51	21	90	8	8	1972	37 8/16
Vácz város [1]	75 16	38 49	4 4	1774	45	19	40321	38 4/16
Sződ	1	22	17	218	50	20	4166	51
Csörög puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Göd puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Csomád	—	—	—	47	36	9	312	30
Fóth	20	54	9	166	28	—	2079	26 14/16
Dunakesz, Alagh pusztával együtt	—	—	—	54	32	13	393	26 1/16
Alsó-Dabas	7	31	22	—	—	—	88	33 9/16
Buda-Eörs	—	42	4	708	49	16	38332	46 8/16
Csik puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Iván	—	—	—	27	20	12	163	56 4/16
Békásmegyer	—	32	11	178	32	17	6173	16
Kissing puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Perbál	—	—	—	117	29	7	2636	15

[1]) Die untere Zahl von Obrigkeitlichen Weingärten ist in Verpachtung.

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Weingärten							
	Obrigkeitlich			Unterthänig			Geld-Betrag der ganzen Wein-Erträgniss nach dem Local-Preis	
	Joch	64	Klafter	Joch	64	Klafter	fl.	kr.
Torbágy	7	10	12	139	52	20	4166	48 12/16
Tinnye	9	38	10	121	25	24	1929	39 6/16
Jászfalu puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Kaláz	—	—	—	117	3	15	3519	—
Sziget-Ujfalu	—	—	—	56	11	15	908	45
Üröm	—	—	—	90	34	18	3000	3 12/16
Kovácsi	—	—	—	54	29	13	267	50 10/16
Pomáz	44	22	17	582	16	7	22196	6 12/16
Bia	—	—	—	272	33	19	7042	58 12/16
Csonkatebe puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Telki és Jenő	5	47	1	149	56	21	4309	24 4/16
Áporka	17	25	5	—	—	—	236	30 12/16
Szt.-Endre	163	42	18	1832	47	9	54957	24
Zsámbék	—	—	—	274	49	22	7374	48 12/16
Anyácsa puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Boros-Jenő	—	—	—	134	29	—	4277	48 12/16
Sziget-Szt.-Márton	—	—	—	30	6	14	472	15
Monostor	—	—	—	—	—	—	—	—
Hidegkut	6	62	4	86	55	14	1983	45
Csép	—	—	—	77	35	18	1019	8 4/16
Pócs-Megyer	—	—	—	—	—	—	—	—
Leányfalu puszta	1	9	16	396	61	22	12348	35 14/16
Visegrád	—	—	—	194	74	1	2659	16 11/16
Becse	—	—	—	27	48	6	308	38 13/16
Csaba	—	—	—	200	52	20	2411	12 12/16
Páty	—	50	13	351	51	12	5825	6 3/16
Bogdány	—	51	3	407	20	7	12473	49 11/16
Várad puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Akasztó	—	-	—	174	39	4	1675	39 6/16
Ács puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Csepel	—	—	—	38	10	18	615	19 1/16
Szt.-László	—	—	—	21	17	18	19	1 12/16

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Weingärten: Obrigkeitlich, Joch	64	Klafter	Unterthänig Joch	64	Klafter	Geldbetrag der ganzen Wein-Erträgniss nach den Local Preis fl.	kr.
Makád	—	—	—	69	48	4	869	15
Szántó	—	—	—	120	9	2	1883	31 14/16
Sziget-Szt.-Miklós	2	6	22	171	2	5	1914	24 12/16
Tököle	1	30	6	254	37	2	3037	23 7/16
Lóré	2	30	13	33	1	4	638	48 12/16
Csobánka	—	—	—	244	10	2	6524	38 14/16
Buda sz. kir. város	—	—	—	3720	46	22	216383	31 2/16
Budakesz	—	52	17	232	50	24	6017	30
Tök	—	—	—	181	18	15	4594	22 8/16
Peregh	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Király puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Bankháza puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Kereszt	—	—	—	61	19	8	213	22 8/16
Promontór	13	36	4	1148	28	8	41640	19 2/16
Vörösvár	—	—	—	88	28	6	1281	41 4/16
Tétény	16	5	6	906	30	18	47873	28 8/16
Kis-Tétény puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Török-Bálint	6	—	20	112	18	10	3077	—
Ráczkeve [1]	—	—	—	571	16	5	8717	36
Bálványos és Hugyé puszták [1]	—	—	—	—	—	—	—	—
Ó-Buda [1]	—	—	—	964 3[1]	20 38[1]	3 10[1]	39187 115	16 14/16
Solymár	—	—	—	87	47	1	561	11 4/16
Dány	—	—	—	106	2	24	1149	41 4/16
Szt.-Király puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Ó-Kécske	—	—	—	—	—	—	—	—
Alpár	—	—	—	63	61	17	809	15
Ujfalu puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Péteri	9	53	19	35	32	21	498	34 8/16
Pilis	62	25	6	189	55	8	3340	6 9/16

[1]) Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzt.

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Weingärten							
	Obrigkeitlich			Unterthänig			Geldbetrag der ganzen Wein-Erträgniss nach den Local-Preis	
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	fl.	kr.
Dány-Szt.-Miklós puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Üllő	3	29	13	106	46	16	817	12
Löb puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Keresztúr	12	46	4	109	45	17	2658	48 12/16
Nagy-Körös	271	—	14	2560	35	17	31814	13 7/16
Nyárs-Apáthi puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Király puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Szecső	12	36	22	196	50	23	1761	22 8/16
Várak puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Mende	—	—	—	31	32	21	479	54
Bille puszta	11	49	—	57	51	10	1009	9
Szt.-István puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Bénye	5	3	9	62	32	20	546	8 7/16
Péczel	66	36	19	89	—	19	1627	35 10/16
Locsod puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Izsák	36	36	1	132	54	13	1553	18 12/16
Pahi puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Ágas-Egyháza puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Zsámbok	—	—	—	37	5	8	389	19 14/16
Ecser	—	—	—	83	41	19	1371	26 4/16
Szt.-Lőrincz-Káta	—	—	—	—	—	—	—	—
Maglód	43	8	20	110	4	19	2451	30
Tüzberek puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Gyömrő	38	59	21	62	8	7	763	48 12/16
Szele	9	18	20	—	—	—	83	48 12/16
Fél-Egyháza puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Berczel	20	40	13	—	—	—	295	4 8/16
Tószeg	—	—	—	—	—	—	—	—
Tápió-Szt.-Márton	3	8	17	—	—	—	20	48
Törtel	7	1	—	—	—	—	35	16 2/16
Majosháza	8	2	16	—	—	—	218	27
Uj-Kécske	42	49	12	—	—	—	445	40 9/16

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Weingärten							
	Obrigkeitlich			Unterthänig			Geldbetrag der ganzen Wein-Erträgniss nach den Local-Preis	
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	fl.	kr.
Bög puszta	—	—	—	29	48	—	107	6
Káva	30	4	4	27	50	4	1020	$25^{13}/_{16}$
Uj-Szász	—	—	—	—	—	—	—	—
Jánoshida	—	—	—	—	—	—	—	—
Tót-Kér puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Irsa	54	22	2	—	—	—	554	$18^{2}/_{16}$
Mikebuda puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Vecsés	—	—	—	—	—	—	—	—
Halom puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Nagy-Bócsa	—	—	—	—	—	—	—	—
Nyár-Egyháza	—	—	—	—	—	—	—	—
Csaba	13	56	2	159	43	2	209	$48^{12}/_{16}$
Tót-Almás	16	11	11	80	50	13	1242	39
Kóka	7	53	10	356	55	13	5618	$48^{12}/_{16}$
Békás	—	—	—	—	—	—	—	—
Czegléd	—	—	—	1061	42	13	10580	$34^{2}/_{16}$
Farmos	—	—	—	—	—	—	—	—
Pánd	47	43	16	57	36	13	1344	30
Zsiger puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Monor	9	63	16	485	48	11	7341	$36^{6}/_{16}$
Tápió-Györgye	—	—	—	—	—	—	—	—
Nagy-Megyer puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Márton-Káta	21	62	16	159	—	11	2220	$22^{8}/_{16}$
Egres-Káta puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Boldog-Káta puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Tamás-Káta puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Kecskemét	—	—	—	4013	13	5	43742	$^{6}/_{16}$
Monostor puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Lőrincz puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Felső-Alpár puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Király puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Borbás puszta	—	—	—	—	—	—	—	—

Flachen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Weingärten							
	Obrigkeitlich			Unterthänig			Geldbetrag der ganzen Wein-Erträgniss nach den Local-Preis	
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	fl.	kr.
Vacs puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Péteri puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Bugacz puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Kőncsőg puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Matkó puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Nagy-Káta	14	13	19	197	16	—	2828	54
Sőreg puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Alberti	24	61	9	226	5	21	4748	$26^{10}/_{16}$
Abony	—	—	—	2	18	8	13	$37^{7}/_{16}$
Főösszeg	2033	--	11	40,862	48	5	933,485	$8^{3}/_{16}$

(Vége köv.)

UTASITÁS A SZENDRŐI URADALOM UDVARBIRÁJA RÉSZÉRE 1652-BŐL.

Vitézlő Saramko Imre uramnak. Szendrei udvarbirónak. instructiója.

Az tekintetes, és méltóságos gróf *Hadadi Vesselényi Ferencz* uram ő nagysága etc. megtekintvén hüséges jámbor szolgálatját, és az oeconomiában jó gazdához illendő szorgalmatosságát és experientiáját az vitézlő Saramkó Imre uramnak, Szendrő várának, és ahoz rendelt józságainak udvarbiróságának tisztit adta és conferálta ő kegyelmének, ez ide alól megírt articulosok, punctumok és conditiók szerint.

Primum, et ante omnia, mivel *Szendrőnek* kiváltképen való jövedelme az udvarbirónak serény majorkodtatásábul függ; teljes tehetségével azon legyen, hogy valamit ma elvégezhet, azt holnapra ne halassza, mert az halogatásból ember semmi hasznot nem vehet, s nem is remélhet, minden faluiban azért ő nagyságoknak elsőben valamennyi jobbágyi vadnak, és lesznek, azoknak és fioknak neveket felirassa, hogy igy ha azok közül akármelyike más ur birodalma alá találtatnék is menni, vagy vitetni, ez uton, és módon is tudathassék meg, és találtassék fel, és el ne idegenülhessen az ő nagysága jószágábul, azon kivül az szolgáltatásnak rendesebb és hasznosb mivoltára nézve minden jobbágyoknak sessióit kiki micsoda helyben egész, fél

avagy negyed részen lakik, lábos marhájokkal, jövedelmekkel, adajokkal és szolgálatjokkal, s abban való reditusokkal együtt az urbarium szerint commune vallja és regestrálja az biráknak, és hites embereknek bizonyság tételek szerint. Magát penig az jószágban ugy viselje udvarbiró uram, hogy az úr ő nagysága jobbágyai nem hogy fogyjanak, hanem inkább gondviselése alatt augeáltassanak, mint marhájok számában, és értékekben is, mert ha épülnek, jó industriáját mutatja, ha penig fogynak, és szegényednek alatta, az ő nagysága jobbágyi, káros negligentiáját experiáltatja, és az ily kárt ő nagyságok el nem szenyvedhetik.

2.*) Az ur kárával hasznot magának se az mi uré, sem az jobbágyéből ne hajtson és keressen ...... nagyságátul rendeltetett praebendájával és fizetésével contentus ...... az ur jövedelme közé ne egyelítse, sem pénzével maga ...... söt az maga pénzével is oly kereskedést ne indítson, ki az ur jövedelmének elfogyatkozására lenne, ha kártul magát óni akarja.

3. Minthogy az úr ő nagysága mostan itt nem lakik ...... kántor éllést fogyatkozás nélkül oly szorgalmatosan kiszedesse ... uram, és jó helyben tartsa, hogy Isten ő nagyságát meghozván ez el ... szerint az ő idejében, terminusa előtt harmad nappal, oda az hova ő ... parancsolják minden kár nélkül szolgáltassa; mert ha késön küldi, ottan az őnagyságok konyhája megfogyatkozik gondviseletlenségek és restségek miatt, valamit pénzen vesznek az ő nagyságok konyhájára valót, az elküldésig mind udvarbiró uram adja meg ezt az magáéból; Az mely élést penig az ő idejében tempore exactionis, igen szemes legyen, hitvány, éhel holt tyukot, ludat, borjut el ne vegyen, és az kiket el veszen is, oly provisió alatt küldje, hogy az kik az idő alatt az utban gondviseletlenség miatt, avagy helyben is hitványság miatt meghalna, maga fizeti meg az kárt, és számadásakor defectusban irják.

4. Ithon nem létében ő nagyságok, haszontalan és csak kenyér vesztegető szolgákat ne tartson, és azokat, kik nélkül ő nagyságok el lehetnek, el bocsássa, mert az mit a féle heverő haszontalan szolgára költ, maga vallja kárát.

5. Az mikor isten az urat és asszonyt ő nagyságokat ide hozza, akkori költségrül udvarbiró uram kulcsár, abrak, és praebenda osztó sáfár az minden napi kiosztott praebendárul, borrul, czipórul, abrakrul, husrul, tyukrul, ludrul, egyszóval valamit az honyhára, avagy nyersen praebendásoknak ebédre, az szerint vacsorára kiad, azokrul regestrumot csináljon, azokban minden költséget szorgalmatosan consignáljon, számadásában való könnyebbségére, és az mikor az ur és asszony ő nagyságokkal az ő nagyságok praefektusa jelen lészen az regestrumot ő kegyelmének bepraesentálja minden napon, és loco quietantiae subscribáltassa. Az hol penig praefectus uram távol volna, az komorniknak avagy hopmesternek, és az ő nagyságok elmenetelekor azon erogatiókról ő nagyságokkal quietáltassa magát; az bornak kiosztogatásáról penig, nem hordórul, mint ez ideig, hanem az mi az ő nagyságuk asztalára elkel, itczérül itczére tartson számot, és az mikor vendégi vadnak ő nagyságoknak, és az költség megszaporodnék, azoknak neve-

*) A 2. és 3. pontban a kipontozott helyek az eredetiben ki vannak szakitva.

ket, számokat mindenkor felírja, hogy az erogátiót hitelesben adhassa be regestromában, azt is szorgalmatosan observálja, hogy az ő nagyságok szolgájoknak kinek mennyi borok és ser praebendájok jár, igazán kiadja; de az minden napi diariumban felirja azoknak neveket, mert történik gyakorta, hogy az mely szolgák praebendások egyszer itten vadnak, azok közül sokan ki ide s ki amoda az ő nagyságok parancsolatjok szerint elmennek, és méltatlan dolog volna az távol levőknek praebendájokat számban adni, et absentes pro praesentibus consignálni. Mikor azért az oly szolga elmegyen, és mikorra megjöjjön, az kinek praebendája mikor szünt volt meg, és mikor kezdette volt meg jövetele után kiadni azokat, observálja, és az diariumban beadja; mert azon kivül semmi erogatióját számadásakor nem acceptálják, hanem az mit ezen rendelésen kivül elkölt, maga fizeti meg.

6. Az úr és asszony ő nagyságok jelen nem létekben az oly szolgáknak, kik az magok dolgokban járnak, semmit ne adjon udvarbiró uram, az kik penig az úrtól, vagy aszonytól ő nagyságától küldetnek, azokat, kik legyenek, mi dologban járnak, mikor jöttek, és mely nap mentenek el, szorgalmatosan felirja, és azokra feljebb praebendájoknál ne költsön, mert számadásában nem acceptáljuk.

7. Ha mikor uton járó úr avagy főrend az ő nagysága házához, avagy jószágában meg tálálna szállani, kiváltképen, kik ő nagyságoknak jó akarói, avagy az olyanoknak csak szolgája lenne is, azoknak ugy igyekezzék udvarbiró uram gazdálkodni, kiből se az úr böcsületi meg ne sértődjék, se tékozlás, s vesztegetés az ő nagyságok élésekben ne legyen belőle, és az ilyeneknek személyeket, jöveteleket, és elmeneteleket hites emboreknek recognitiójával igazán azokra költ erogatióival diligenter felirja számadásában való könnyebbségére. Ezen kivül udvarbiró uram semmi rendbeli uton járó embereknek az ő nagyságok jószágaiban gazdálkodást meg ne engedjen; sőt minden utonjáróknak, és az végbeli s csavargó katonáknak magok és lovok depascuatiójoktól az szegény népet igen megoltalmazza; et casu quo az insolens latrok, avagy praesidiarius katonák és akármi rendőn levők, legyenek is azok az kik az ő nagyságok szegényit javokban, marhájokban, és személyekben nyomorgatnák, idejét, helyét, személyekkel idejin ő nagyságoknak, avagy praefektus uramnak igazán beadják, kik ellen animadversiót teljesen ő nagysága, és az szegénység is securitásban maradhasson.

8. Mindenféle gabonabeli majorságokat, buzát rozst, árpát, zabot, borsót, lencsét, tatárkát, ténkelyt, lent, kendert, egy szóval mindenféle leguminákat, valamit az a föld megteremhet, kiváltképen ez Szendrei, Czehi mezőn, kertekben, kit kit az ő alkalmatos jó idejében bőven vettessen udvarbiró uram. Azokat penig az időnek javán, szárazban és kár nélkül vettesse fel, és takartassa be, az jó időrül el ne halassza, és ezekből kárát ő nagyságoknak ugy tartoztassa el, hogy ezekben esendő károkat maga fizeti.

9. Udvarbiró uram, ispánok és kulcsár az úr jobbágyaival sem magoknak sem másoknak semmiféle munkát ne tetessenek, se ne szántassanak, hogy az urnak, az szegénységnek aféle szolgáltatásokbul kára ne következzék, mert az szegénység el nem győzvén az sok munkát, nagy szegénységre és pusztulatra jut dolga. Az jobbágyság az udvar-

biró kérésére semmit ne miveljen, mivel az udvarbirák barátságos kérések az szegénységnek terhes parancsolatja, semmit sem mernek elhalgatni, tartván attól, ha kérését elhalgatják, rancortul viseltetvén ellenek, nagyobb terhekkel aggraváltatnak tőlök. Valamint azért az ur jobbágyaival, akármi uton és módon magoknak az tisztviselők miveltettenek, szántattanak vettettenek, és kaszáltattanak, az oly vetemények, és feltakart szénák, termésestül, gyümölcsöstül, az ur számára takartassanak be, mert az mely industriával magok számokra az tisztviselők ezen dologhoz hozzá érkeznek, azon industriával ő nagysága occonomiájához miért nem érkezhetnének, és annyival az ő nagyságok majorságát miért nem öregbittették.

10. Az jobbágyoknak szolgáltatásának rendes módjáról udvarbiró uram praefectus uramtúl oly informátiót vegyen, és ahoz magát ugy alkalmaztassa, hogy minden dolgokat az jó időnek javán vitessen végben, mert ha felettebb való terheltetés miatt az jobbágyság elpusztul, avagy káros, esős időben való szolgáltatásbul az urnak kára, és az szegénységnek barmában, szekerében fogyatkozása s kára esik, az mint ez elmult esztendőben is esett, azokat az udvarbiró fizeti meg.

11. Az ur jószágiban az hol pusztàk találtatnak, reá vigyázzon udvarbiró uram, hogy azokat, avagy javát az földeknek az ur számára vettesse be, az többit dézmára adja, réteit az puszta helyeknek avagy pénzen adja el, avagy az ur számára kaszáltassa, és jó helyben kár nélkül rakattassa.

12. Az ur jószágiban tilalmas makkos erdőkbül semmi nemü épületre avagy tüzre való fát tisztviselő uram más idegen ur jobbágyinak, főképen sem titkon, sem nyilván, pénzen és akármi kedveskedésére eladni ne merészeljen, valamint tisztességet szereti, mert aféle titkos erdölésekbül per unum subreptitium sokszor sok perpatvar cum detrimento dominii proprietarii szokott lenni, alioquin notabilem poenam incurrit.

13. Maga számára udvarbiró ispán, az ur jószágiban földet, rétet, szőlőket, gyümölcsös kertet és akármi ortványokat ne vásároljon, s másoknak eladni se engedjen, ha kárát vallani nem akarja, mert ha az jobbágy örökségét kezdi eladni, végtére házát is pusztán szokta hagyni, és nagy kárára az urnak elszokott bujdosni.

14. Az vetésnek idejét Isten behozván, az mikor ideje vagyon arra gondja legyen, és szorgalmatosan hozzá lásson, ő maga is ott forgolódjék, hogy az szántás jól és szépen essék, és jól boronáljanak, minden vetéseknek, tavasziaknak és őszieknek köböl számokra regestromot tartson, mennyi köblöt vetett, és azon mennyi kereszt, avagy kepe takarodik, igen szorgalmatosan felirja; az jószágban pedig sehul kétféle szaput, mérczét köblöt, az szerint messzelyt, itczét, csöbröt ne tartson, hogy naggyal levegyen, kicsinnyel adja ki. Tetézve avagy egyenesen való mecz vagy szapu megrugdosásbul se keressen privatum commodumot, és az szegénységnek kárt ne szerezzen, mert ha ezt cselekszi, severa animadversióban veszi az ur ő nagysága érette.

15. Arra is az udvarbiró gondot viseljen, az vetésnek idején az mag mellé bizonyos hites embert állasson, az ki jelen legyen az magkimérésnek is idején, és recognitiót tartson róla, hogy az mennyi magot ratióiban felir, hogy vetett az földben, az ugyan el is legyen valóság-

gal vetve, melyre az hites ember is számot tartson, alioquin az maga consignatiójával az hites ember recognitiója nélkül számadását nem rectificálhatja.

16. Minden erogatiórul az feljebb megirt articulushoz accomodálja magát, azonkivül az ur és asszony ő nagyságok, és az praefectus commissiójok nélkül senkinek semmit ne adjon, (megmaradván mindazáltal az uton járókról adott articulus), mert verbalis commisiókat az számvevő nem acceptál, valakinek penig az commisiók és rendelések szerint is az mit erogál, quietantiát extraháljon attól. Viszont ha valakitül mit percipiál, maga keze irásával czédulát adjon nekie, maga is igaz ratiót tartson, és ratióját producálván, ugy adjon számot róla.

17. Az aratást Isten behozván, mindenféle gabonáit, őszi, tavaszi vetését ő nagyságoknak az ő idejében arattassa és takartassa be, füveit lekaszáltatván, jó száraz időben rakassa, hordassa kazalokban, ugy hogy sem az asztagokban, sem kazalokban vigyázatlansága és gondviseletlensége miatt kár ne essék esős időkben, avagy az kertekben az barmok miatt, mert akármi módon esett kárát ő nagyságok majorságiban az udvarbiró fizeti meg.

18. Az úr ő nagysága csűreiben való fogyatkozásokat jól megvizsgálja, és egyéb épitések között azoknak fogyatkozásit, melyeket látand, késedelem nélkül megépittesse, hogy az ő nagyságok takarmánya ne károsodjék meg benne mert megfizeti az olyan kárt. Ezenkivül gaztul, ganéjtul, régi gyült hulladék polyvátul az csüröket tisztán tartsa, muttassa ebből is jó forgolódását.

19. Mikor az buza, rozs, árpa, zabhordásnak ideje leszen, ha csürben, vagy asztagokban majorság vagy dézmát hordat be udvarbiró uram, az csűr és asztag mellé hites embert állasson, csürben és mindenik asztagban mennyi számu kereszt életet rakat, szorgalmatosan felirassa és az kereszt avagy kalangya mennyi kévébül áljon, annak számát ne változtassa. Az hites hites ember az asztagra hányónak kévéit olvassa meg és ugy rója kereszt, avagy kalangya számra, melyet elvégezvén, az egész majorságban mennyi kereszt buza és több őszi, tavaszi, mindenféle vetések lettenek extractusban vegye, az dézmában jutott gabona számmal együtt, és késedelem nélkül azoknak extractusát az hites ember ravásával praefectus uram kezéhez küldje hogy az urat és asszonyt ő nagyságokat tudhassa róla informálni. Elvégezvén az asztagok rakását eo facto igen szépen befedesse póznáztassa, hogy esős időben károkkal ő nagyságoknak ki ne keljen, és az madarak is meg ne vesztegessék, kikben, ha mi kár esik, az ő nagyságok kárát udvarbiró uram fizeti meg.

20. Az csépeltetés dolgában pediglen ily mód observáltassék, hogy mind majorság, dézma, buza, gabona és leguminák elcsépeltetése jó alkalmatosságokkal jó időben kár nélkül legyen; és elsőben mindenik félében két keresztet, avagy kalangyát elcsépeltetvén az hites birónak jelenlétében szórassék, tisztittassék, és mérettessék meg, kiről az biró igaz rovást csináljon, és tartsa meg, s az udvarbiró bona fide notálja, és az birónak defacto czédulát adjon róla, hogy igy constatálhasson mennyi kereszt avagy kalangyából mennyi szemet kelljen várni, és az szerint mikor melyik féle buzának, egyébféle gabonának, asztagnak és

akármiféle leguminának elcsépeltetésének vége leszen, mindeniknek proventusát in granis mennyi lett legyen belőle, irva adják be praefectus uramnak. Az először próbának tudására elcséplett két kereszt avagy kalangyának szemérül való igaz jegyzéssel egyetemben. Az csépeltetésnek idején az cséplők mellé vigyázó hites embert rendeljen, hogy polyvával is el ne lopják, és midőn az cséplést elvégzik, az derék méretésen is hites birák vagy polgárok ott is jelen legyenek, az mérésekrül igaz ravást tartsanak és az udvarbirótul minden mérésrül czédulát vegyenek. Arra is gondot viseljenek az tisztviselők, hogy se magok sem cséplők oly frausban ne találtassanak, hogy az csépletéskor, buza, gabona, vagy akármi legumina körül forgolódván, az eleit, javát magok számokra ne tulajdonítsák, az alját, utolját, avagy ocsojával elegyelitetettet az úr számára ne hagyják, és az buza gabona receptióját és erogatióját ne confundálják, hanem igazán administrálván külön külön discreta ratiót adjanak róla, mert ha contra praescríptam ordinationem cselekeszik udvarbiró uram, sok diffikultásokban és suspitióban involválja magát, mivel számadását ezen rendelés szerint kivánják tüle.

21. Az cséplőkre ugy vigyázzanak az tisztviselők, hogy hogy mindenféle szalma törek, polyva és felezet külön külön kár nélkül az baromnak téli tartásokra diligenter conserváltassanak, az szalmát szép kazalakban, mint szintén az széna kazalat ugy rakattassa az cséplőkkel, hogy valami kár ne essék belőle.

22. Minthogy Isten jó voltából az ő nagyságok majoriban mindenféle lábas marhák szaporodnak, széna bőven takartassék és az mint feljebb meg van irva, jó módjával rakattassanak be, hogy az ő nagysága marhái meg ne fogyatkozzanak, és éhezésre, éhel halásra ne jussanak, de minthogy az széna sok felé kelletik, és nemcsak az ott levő marhákkal való megetetésre, hanem ha mikor kivántatik, más majorban is adhasson belőle, és pénzé is tehessen, melynek mind takarításáról, költéséről igaz számot is tartson, és adjon. Azt penig jól meglássa, hogy az szénába semmi uton és módon kivül veszni ne szenvedjen, kiváltképen maga privatumáért. Az időt se causálja, mert ha gondviseletlensége miatt, az esős idők miatt kinn vesz, maga fizeti meg azt a kárt.

23. Mindenféle lábas marháira ő nagyságoknak, valamik inventarium szerint kezében adatnak, oly gondot viseljen, hogy nem csak megtekintélje, de azoknak nyavalyájokra is igen vigyázzon, és ha valamelyiknek mi nyavalyájok esik, megorvosoltassa, jó gondviselő pásztorokat tartván mellettek. És mindjárást esztendő bejövet, telelő helyekrre, és télben etetésére oly szorgalmatos gondja legyen, hogy szaporodások gondviseletlensége miatt el ne vesszen, ha kárt nem akar szenvedni. És mindenféle ő nagyságok marháinak hasznok, sajtjok, vajok, túrójok, gyapjok, külön külön annak módja és szokott rendi szerint megtakaríttassanak és az hova kivántatik, avagy convertálni parancsolják ő nagyságok, oda erogáltassanak.

24. Az ő nagyságok majorjában, tyúk, lud, réczék, pávák, indiák, juh, disznó, öreg lábasmarhák, mentől több lehet, szaporíttassanak, majorbeli cselédeknek, és szolgáknak, béreseknek hiába ne fizessen, alioquin az számvételkor reá irják az udvarbiróra.

25. Az méhek szaporitásában, és mentől többnek tartásában is, nem kisebb forgolódással munkálkodjék; mint egyéb majorságokra való gondviselésben, és valahol aféle majorságot tarthat, tartson, és ahoz értő embert az zsellérek közül állasson, és rendeljen hozzájuk, kik rajzásuknak idején egyéb szolgálattal ne bántson, dézmában is, az mijut, jó köpüvel vegyen, buzán is szerezzen.

26. Az mely majorságbeli marha eladni való leszen, az udvarbiró akkorra tartsa eladását, az mikor jobb ára lehet; időnek előtte ára alatt el ne vesztegesse, eladásának is jó idejét el ne mulassa; az ág marhákat kivágassa és az féléknek árán ünőket, és gyermekdedeket vegyen, hogy igy az majorság jobban szaporodhasson.

27. Minden szombaton az majornétul tyukmonyakról, vajrul, turórul számot vegyen, és az várban behordja, és mindeneknek erogáczióirul diariumot tartson, hogy azokról számot is adhasson, ki ha rosz, avagy tékozlásban találtatik, arról animadvertáljon.

28. Mindenféle gyümölcset mind az szendrei szőlőkben és annak lábain, mind az jószágban, az puszta telkeknek kerteiben; az hol találtatnak, mindenütt bőségésen az böjtre aszaltasson, nyersen is elrakni valót betakartasson, ugy hogy fogyatkozása ő nagyságoknak aféléből se legyen, sőt úgy mutathatná meg oeconomica industriáját, ha pénzen is adhatna el ezekből.

29. Kerteiben ő nagyságoknak mindenféle veteményt, melyek nélkül egy nap is el nem lehetnek, az ő nagyságok házainak szükségére oly bőséggel vettessen, udvarbiró uram, hogy nem csak szendrei konyhájában szükségére legyen elegedendő, hanem máshova is, azhova ő nagyságok rendelik, administrálhasson elég képen. Az kertésznek hijában ne fizessen, fizetését véle megszolgáltassa, alioquin nem acceptáltatik, és, mint mások, pénzt is teremtsen az kertbül, s az kertésznek is ismét fizessen.

30. Lenre. kenderre, mind az ő nagyságok majorságiban valókra, mint dézmábul esendőkre, gondja legyen, áztatására, szárasztására és megcsinálására is, ugy, hogy mikor asszonyom ő nagysága felőle parancsol, kár nélkül, készen, kötésekben oda küldhesse, fonattathassa, szőtethesse.

31. Udvarbiró uramnak az sütésre szorgalmatos gondviselése legyen, ugy, hogy egy véka vagy szapu fehér czipónak való buzalisztből az ur asztalára ötven czipó süttessék. Az praebendásoknak egy véka lisztbül hatvant, mert ratiót is az szerint exigálnak tőle. Derczéje, korpája az apró marháknak tartassék, melyről szorgalmatos számot is tartson.

32. Az vámoknak exactióira, mind Szendrőben és másutt is, azhol volna, hites embereket állasson, az kikkel együtt az udvarbiró is az vám hasznárul peculiáris rátiot tartsanak.

33. Az úr ő nagyásága jószágában, mikor az makknak Isten termését adja, azt idején megczirkáltatván, hiteles emberekkel mindenfelé hirt adjon, és mennél több sertésmarhát reá szerezhet, szerezzen, sőt pedig maga industriáját mutatván, mentől jobb haszonra nyereségre való hizatlan marhákat vegyen és meghizlaltatván az makkon, ugy adassa el. Jövedelmét ő nagyságoknak igyekezzék ezzel is minden jó al-

kalmatossággal szaporitani, makkot is az zselléremberekkel disznók és malaczok tartására bőséggel szedessen.

34. Az mészárszéknek is continna intertentiója nem utolsó jövedelme lehet Szendrőnek, azért arra is oly szorgalmatos gondviselése legyen udvarbiró uramnak, hogy mindenféle mészárszéken való jó kövér marhát az időnek változása szerint eleget szerezzen, és adjon az mészárosnak, nem ugy mint ez ideig, hogy negligentiája miatt maga az úr mészárosa maga hasznára vágott hust, ezután az ő nagysága széki husból meg ne fogyatkozzék, kiből az ott való cseléd is tápláltassék, udvara ő nagyságának gyertyával és bőrrel interteneáltassék, és, ha miegyéb haszna lehet is, nem másoknak, hanem ő nagyságoknak ususára convertáltassék.

35. Az korcsmákra való borrul, és, az hol helye vagyon, serről is idején provideáljon, az korcsmák üresen ne álljanak, ha abból való kárát őnagyságoknak fizetni nem akarja, az hol penig az ur bora és seri elfogyna, nyereségre másoktul is addig bornak szerit tegye, maga avagy baráti borát, serit az ur jószágiban sohul, se titkon, sem nyilván élete és tisztessége vesztése alatt ne árultassa, ha pedig maga borát udvarbiró uram adná ki az ur korcsmájára, in casu defectus, azt annak előtte hites biróval megkóstoltatván az mint megitélhetik, hogy mástól is olyan bort vehetne, az szerint szabassa annak is árát, melyet kivévén belőle, azon kivül lucruma épen az ő nagyságok számára maradjon. Az hordók mérésének idején is az hites birák, avagy polgárok közül, és az korcsmáros jelen legyen, kinek udvarbiró uram czédulát adjon róla minden hordó megmérése után, hogy ők is recognitiót tehessenek az hordónak quantitásárul, mindenik hordóban mennyi szinbor és mennyi itcze seprő lehetett benne. Az borseprőt ő nagyságok számára égettessék ki, és égett borából való jövedelmet is külön percipiálja, és külön rátiót tartson róla, czédulát adván az égetőnek egy kiégetésre mennyi seprőt adott, és mennyi jó égett bor lett belőle. Czégér nélkül való korcsmákra explorátorok által vigyáztasson, hogy azoktul az ő nagyságok korcsmáinak jövedelme ne minuáltassék, ha kit rajta érhetnek, személyválogatás nélkül bora elvonattassék, avagy hordójának feneke kivágattassék és tizenkét forinttal megbüntettessék, de az ő nagyságok jobbágyit is az más emberek korcsmájára való menéstül, azokrul való borhordatástul, tizenkét forinttal eltiltsa, az ki ez ellene vétene, megvegye az birságot az ur számára rajta, alioquin maga adja meg az birságot.

36. Az malmok gondviselésére, és jól igazán való őrlésekre hites molnárokat, és azoknak szolgáit is megeskűdtesse udvarbiró uram, az kik senkinek vám nélkül ne őröltessenek. Az mely malomban az molnár nem árendás, hanem harmados, annak szabad kenyeret soha ne engedjen, hanem minden szombaton az buzavám megosztatván, heti kenyerére egy kassai szapu buzát adjon az molnárnak az kimérés előtt az közbül, az hites biró maga, avagy hites polgár az molnárral minden héten minden mérésről regestrumot avagy ravást tartson, udvarbiró uram is az mit az malmokbul percipiál, ne csak maga notálja, hanem az birónak és az molnárnak minden méréskor czédulát adjon; és az honnét sabathalis jure papoknak, mestereknek, avagy deákoknak, azt

ezután is igazán kiszolgáltassa, és meghagyja. Az jó molnárokat penig ajándékért, és maga privatumjáért ne változtassa, hogy valami rosszakat, avagy igazságtalan embereket állasson helyében, az úr ő nagysága malmaira szorgalmatos gondot viseljen, hogy goudviseletlensége miatt ne romoljanak, pusztán, haszon nélkül ne álljanak, mert az mennyi idő alatt haszontalanul állani comperiáltatnak az malmok, ő nagyságok károkat az udvarbirón veszik meg. Mely dolgot sernevelő házakra és serneveléseknek procreatiójára értsen udvarbiró uram, puszta malomhelyek is, az hol találtatnak, malmot csináltasson reá, hiában ne tartsa az helyt, sem másoknak megcsinálni az ur kárára ne engedje, mint ez ideiglen Nandıákon és másutt, melyből mennyi kára következett ő nagyságoknak, kik azelőtt a Josvai malomban őrlöttenek, mostan immár minden haszon nélkül paraszt jobbágy percipiálja az ő nagyságok proventusát, azon károknak helyében állatásáról és satisfactiojárul is gondoskodjék udvarbiró uram.

37. Pisztrángos és kövihalas patakokat tizenkét forint birság alatt az ő nagysága jószágiban tilalmason tartsa és kerültesse is, hogy vigyázatlansága miatt lopva ne halásszák, hanem az ő nagyságok szükségére tartsa, hogy az folyó vizek és patakok az ritkább halászással szaporodjanak.

38. Az szendrei határban levő majorság szőllőket ugy purálja udvarbiró uram, hogy azoknak minden míveket jól és az időnek javán excolálja, mert ha az szőllők munkái meglesznek is, de hogy ha nem az ő idejekben adja meg munkáját, kiből vagy soványodik, pusztul és megragyálván az hőségekben való kapálás és kötözés miatt, vagy rosszul való fedése miatt töve kiszáradna az kemény hidegekben, avagy vesszőt nem nevelhetne, abbeli károkat ő nagyságok megböcsültetvén udvarbiró uram fizeti meg. Az szüretnek idejét penig az mikor Isten előhozza, az szőllőnek mustját, lőréit, jó és minden szag, penész nélkül való hordókban szüresse be; az terkelyét sertés marhák tartására kiváltképen mikor makk nem terem elrakassa. Az boroknak, lőréknek töltésekre, tisztán tartásokra, és velek való jó bánatásra s akkor való minden eszközökre szorgalmatos gondja legyen, mert ezeknek fogyatkozásából is maga vall kárt.

39. Mindenféle majorságit ő nagyságoknak gyakran meglátogassa, azokra következhetendő károkat eltávoztassa, füvekben, vetésekben és egyébféle takarmányban ő nagyságoknak kár ne essék.

40. Téli időn hordófalakat, abroncsot és szőllőkarókat bőven hasogattasson és az romlott kertelésekre is, majorház, csűr, sernevelő és minden szükséges helyekre karókat és vesszőt vágasson és az földnek fagya után, mindjárást minekelőtte tavaszi vetés és szőllő munka megindulna, sövények fonatait elvégeztesse.

41. Az alsó várban, majorban, az hol valami fogyatkozást, ruinát, lát, azt minden más napra való halasztás nélkül, ha mikor szükséges, restauratiók kivántatnak, azokat helyre állatni el ne mulasza. Az várnak kapuközit, piaczát, s főképen házait igen tisztán tartassa, söpörtesse, kéményt tisztíttassa, elromlott, kéményeket felálassa és minden helyeket csinosan tartván, ob infectionem evitandam, az rabokkal minden undokságokat felszedessen, és kivitettessen.

42. Az ő nagyságok jószágiban jobbágyi, hogy gondviselése alatt szaporodjanak, arra kiváltképen való jó mód az, hogy nemcsak az elbujdosott jobbágyoknak vissza vételére, és helyben letelepedésekre, hanem puszta helyeknek idegenekből való megtelepitésére is szorgalmatos vigyázása, gondviselése és igyekezeti legyen.

43. Méltó vigyázás leszen arra is, hogy ha mely falui ő nagyságoknak pusztulni kezdene, azoknak romlások, pusztulások nem az gondviselők privatuma miatt, és azoknak elviselhetetlen keménységek s kegyetlenségek miatt esik és leszen-e? Melyben ha az gondviselők közül comperiáltatik, kemény büntetés nélkül el nem szenvedik ő nagyságok. Itt azért udvarbiró uram az ő alattok levő ispánok ellen vigyázzon és gyakran az biráktul értekezzen, kiki az czélen kivül nem jár-e és maga privátumival az szegénységnek rövidséget, és ő nagyságoknak károkat nem tesznek-e, kik ha olyanoknak találtatnak, de facto praefectus uramnak értésére adja, és ellenek severe animadvertáljon.

44. Az jövevények, minthogy az jószágnak szaporodására valók, ha valamely faluiban ő nagyságoknak olyak találtatnak, avagy szállani és telepedni akarnának, és olyakat udvarbiró uram biztassa ideig való szabadsággal, és az dolgot ő nagyságokkal, vagy praefectussal közölje, kinek illendőképen ideig bizonyosan ugyan meg is adja, de jól reá vigyázzon, hogy az szabadság idejének elteléséig jól épüljön, az ki örökösen meg is maradhasson.

45. Szőllőknek, mezőknek, réteknek, és erdőknek vigyázására, ujonnan mindenütt kerülőket eskessen, olyakat midazáltal, kik mesterség nélkül való zsellérekből álló emberek legyenek, és ne jobbágyok, az kik se pénzért, se barátságért senkinek az erdőket ne hagyják vágni, és hordani, czirkálókat rendelvén utánok, ha kerülik-e igazán az szőllőket és erdőket, és ha valamely latorságban tapasztaltatik, igen megveresse három pálczával hogy másszor jobban őrizze őket.

46. Az úr ő nagysága jószágiban noha törvénnyel is sok dolgoknak kell eligazitódni, azokra oly vigyázása legyen az udvarbirónak, hogy az igazságnak megtartásával az ő nagysága dolgai jó progressust vehessenek. Az nehéz causákat penig, ugy mint jószág dolgát in genere határok igazitását, emberhalált, és egyéb nehéz dolgokat magátul el ne igazitsa, hanem ő nagyságoknak, avagy praefectus uramnak, idején értésére adja, és attól várjon.

47. Kemény birsággal az szegénységet ne terhelje udvarbiró uram, hanem az törvény szerint való birság, mely egy forintot meg nem halad, az legyen udvarbiró uramé. Egyéb accidentiák pedig, ugy mint magvaszakadt embereknek marhái, testamentomban legált akármi jók, törvény szerint megsententiázott, és elszökött jobbágynak marhái, melyek legitime ő nagyságokra devolváltanak, azon képen az egy forint felett való birságok is, ő nagyságok számára percipiáltassanak az udvarbirótúl et fide mediante consignáltatván ez ilyenek számadásra elő is állattassanak.

48. Az ur ő nagysága jószágiban puszta házhelyek után való földeket, réteket, szőlő örökségeket penes inquisitionem ha abalienáltattanak volna, kikéresse és az ő nagysága jószágához minden industriával reincorporálja, udvarbiró uramnak peniglen kiváltképen való vigyázása oly helyeken legyen az ily örökségeknek kikeresésében, az hol az ő

nagysága jószágiban nemes emberek laknak, kiknél ha olyan földeket talál avagy az ő nagysága jobbágyi pénzen adták volna el házok után való földöket, az olyakat megdézsmálják kedvezés nélkül, hanem ha az urnak ő nagyságának annuentiáját látja.

49. Mikor bolmi kereskedéseknek is ideje lenne, meg nem indul benne az udvarbiró, sőt ha hozzá kezd is, abból maga hasznát követi inkább, hogy sem az ő nagysága jövedelmét öre¿bítené inkább, valami haszon szerzést az számvételkor itélhetni hogy negligált, vagy maga ususára convertált, akár pedig az ő nagysága jövedelméből másnak indulgeált, reá irják és meg is veszik rajta.

50. Ha az ő nagysága jobbágyi közül valaki oly vétekben esnék, kiért halált érdemelne, avagy sulyos birságot, és az udvarbirónak kedvét keresvén, büntetetlen maradna, avagy elbocsáttatnék ajándékért, vagy vigyázatlansága miatt elszaladna, és elmenne, az minemü büntetésnek törvény szerint kellett volna lenni, azt az udvarbirón veszik meg birságul.

51. Mikor valamely munkát az jószágnak végben kellene vinni, és az udvarbiró azon dologra csak némely restét fordítaná, pénzt avagy ajándékot venni, az többit is az munkából való kiengedésekért, az ilyen excessus is post diligentem inquisitiónem illendő büntetéssel redundál az udvarbíróra.

52. Minden angariában udvarbiró uram summarius extractust adjon be a praefectus uramnak kezéhez, de universis perceptis, et erogatis, hogy az mikor micsoda perceptióknak és erogatióknak az ur ő nagysága tőle végire akar menni, tudósíthassa mindenkor fölötte ő nagyságát informálni. Hogy penig mind magának az udvarbirónak administratióiban az úrnak ő nagyságának is az számvétetésben jobb alkalmatosság lehessen, minden esztendőben számot adjon, ugy hogy esztendeje elközelítvén, esztendeje előtt egy hónappal generale regestromát az számvételre és arbitrativa revisiora sine ulteriori dilatione beadja, ha az arestomot, és egyéb alkalmatlanságokat el akarja kerülni, mely rendtartás singulis annis observáltassék, hogy tessék meg az udvarbirónak industriája s forgolódása, és az ő nagyságok jövedelminek szaporodása.

53. Minden rendekkel ugy tartsa barátságát, hogy az egyenetlenlensége miatt pört és galibát az urnak nagy kárával ne szerezzen, ugy viselje magát, hogy az utánna valók társul se vegyék, mindazáltal kit kit az ő rendi szerint megbecsüljön.

54. Az meddig udvarbiró uram tisztiben leszen az ő nagyságok jószáginak semminemü határit el ne hagyja idegeníteni, és foglalni, kiknek alkalmazásában praefectustul értsen, és neki hiré adja, ha holmit azokban bántani, occupálni et ratione earundem metarum impetálni kezdenének, oltalmazásirul tetszését vegye, és azt kövesse, sőt ha el találták volna foglalni és idegeníteni, azoknak is recuperatiójára szorgalmatos gondot viseljen, az ő nagyságok erdeit, kiváltképpen az várhoz közelebbvalókat igen tilalmasan tartsa, senkinek azokból ne is kedveskedjen.

55. Az udvarbiró, ha tovább tisztiben meg nem akarna maradni esztendőinél, esztendejének eltelése előtt két hólnapokkal az praefectus-

nak adja értésére, hogy más gondviselőrül idején provideálhasson, és az által ratióit és difficultásit eligazítsa.

56. Az várat szorgalmatos jó gondviselésével egyszer is, másszor is buzával, lisztel, abrakkal, borsóval, lencsével, kásával, darával, aszu gyümölcscsel, vajjal, turóval, sajttal, szalonnával mézzel, eczettel, kender- és lenmagolajjal, kertbeli veteménynyel, és mindenféle éléssel, fával bőven megrakja, takarja, az régieket elköltvén az mindennapi szükségre ujabbakat tegyen helyekben, és igy mindenkor oly bőséggel legyen élése az ő nagysága házának, hogy az mikor Isten ő nagyságokat Szendrőben viszi, semmiből olyankor fogyatkozása ne legyen, ne is kapjon asztán kétfelé.

57. Mindezeknek pedig effektuálását udvarbiró uram az jószágnak jövedelmébül végbe viheti, ha per supinam negligentiam et ignaviam az jó alkalmatosságokat el nem mulatja, és ha az jószágnak szolgáltatását juxta lidem exhibitum colonorum regestrum, et supranotatos praesentis instrtuctionis suae articulos magát accomodálja. Az ki mindazáltal nem csak az ordinarius processusra nézvén, hanem az helynek commoditásához képest, qui locus est omnis generis allodiationis capacissimus, nem azt az mi volt, hanem az mi meglehet végbe vinni, mert valamit per socordiam, et negligentiam elmulat, rátióiban irják.

58. Végezetre szorgalmatosan eltávoztassa udvarbiró uram, hogy adósságokban akármi vételnek és kereskedésnek alkalmatosságával az urat ő nagyságát, és magát, úgy ne invonválja, hogy azokat regestromának beadásáig nem complanálná, restantiákat az jószágban kin ne hagyjon, hanem mindeneket intra tempus administrationis officii sui provisoratus exigáljon, mert azután nem mindenkor leszen exactióiban módja, ratióiban levő difficultásit sem complaválhatja, mert tempore exactionis suae rationis imide s amoda való mutogatásának helye nem leszen.

59. Mivel pedig ez egynehány számú instructiónak punctumi magában mindeneket nem comprehendálhatnak, az udvarbirónak maga virtusa és diligentiája az, hogy látván, s értvén minden állapotokat, és jó alkalmatosságokat, semmit azokban el ne mulasson, praefectusnak hiré adja, és hagyása szerint cselekedvén, és magát viselvén, azt kövesse, cselekedje mindenekben, valami az ő nagyságok javára, oltalmazására, megtartására jövedelmeknek öregbitésére, és károknak akármiből is eltávoztatására legjobbat feltalálhat, hogy hasznos szolgálatjával tehesse érdemessé magát az ő nagyságok kegyelmességének elvételére. Datum in oppido Josva, die 22 februarii, anno domini 1652. Lecta et extradata per me, Petrum Szirmay m. p.

Eredetije az Országos Levéltár kamarai osztályának utasitásai közt.

Másolta *dr. Kárffy Ödön.*

VEGYESEK.

Zsigmond király „quarting"-jai. Kropf Lajos úrnak a Szemle f. é. 1. számában a 46—47. lapon közölt észrevételeihez félreértések kikerülése végett annyiben szükséges hozzászólanom, hogy én nem állítottam soha, de nem is állíthattam, hogy a quarting ezüsttartalma 0·458 gramm lett volna olyan időben, a midőn „a magyar aranyforintnak megfelelő átlagos ezüstsúly 45·81 gramm volt." Először is tekintetbe kell venni azt, hogy ezen egyenértéket mi úton nyertem? A bécsi denárok forgalma egészen más jellegű volt, mind a Zsigmond-féle quartingoké. Míg az első pénzfaj a közforgalomnak kedvelt pénze volt, addig a quartingoktól mindenki szabadulni igyekezett. A bécsi denár meglehetősen állandóan lett gyártva, a quarting azonban nem; utóbbi pénzfajra nézve „Városi adózás a középkorban" czímű munkámban kimutattam, hogy 1432—1435 évek között az aranyforint quarting ára 1000 darabról 6000 darabra felszökött (15. lap). Ugyanott kimutattam azt is, hogy Zsigmondnak 1430. évben kelt Pozsonyra néző pénzverési privilegiuma szerint eredetileg 0·06 gramm ezüsttartalmú quartingok verettek. Zsigmondnak egész pénzverési politikája külömben oda irányúlt, hogy az ezüstpénzt váltópénz jellegével felruházza. Ezt azonban középkori ember nem fogadta el, és Zsigmond pénzrendszere: 1 forint = 100 denár (moneta maior) = 200 féldenár (fillér, moneta minor) = 400 quarting, bizony csődöt mondott. Tanúlságos példát nyújt erre ugyancsak Zsigmond királynak Kolozsvár számára kiadott kiváltságlevelének (Jakab Elek: Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez. Első kötet. 1870. 164. lap.) a következő idézete: . . . „quod de una Marca (Budai márka) puri exeant denarij sexcenti quorum Centum currant pro floreno auri . . ." Az aranyforintnak piaczi ezüstegyenértéke tehát 1/6 márka, vagyis 40·834 gramm ezüst volt volna, ha a forgalomban tényleg ily viszony állt fenn a két érme között.

A kiváltságlevél a 1426. évből való; nem vonatkoztatandó-e a nagy denárok ezen tartalommeghatározása azon „nova major moneta"-ra, a melyet Zsigmond a Kropf Lajos úr által idézett okmányban 6 évvel később említ? A kolozsvári okmány beváltási díjnak egy márka tiszta ezüst után 50 denárt állapít meg, azon adat értelmében, „ut Marca puri argenti Budensis valeat quingentos et quinqu-

aginta denarios monete maioris supra dicte quorum scilicet Centum currunt pro floreno auri." 1433-ban (lásd Szemle VII. évfolyam 395. lap) Bártfán egy márka tiszta ezüst 5 aranyforintért volt eladó. Kitetszik ezen adatból, hogy az ezüst ára aranyban olcsóbb volt 1433-ban, mint ezüstben 1426-ban. Ugyanezen jelenséget tapasztalhatjuk a bécsi pénzverőnapló jegyzeteiben is, a hol ezüstben kevesebb „Schlagschatz" számíttatik mint aranyban. Ezen intézkedés a pénzverő közegek azon igyekezetéből magyarázható, hogy a közönség a beváltandó ezüstért inkább ezüstpénzt, mint aranypénzt kérjen. Ha összevetjük a közölt adatokat, úgy igen nagy valószínüséggel következtethetjük, hogy az 1432. évi új nagy denárok ugyanazon pénzláb szerint gyártattak, mint a mely az 1426. évi kolozsvári okmányban meghatároztatott. Ha az 1432. évi egyenlősítést, a melyet maga Kropf Lajos úr észrevételei elején felállított, t. i. 1000 quarting = 1 arany forint = 100 új denár, megtoldjuk az 1426. évi pénzlábból nyert ezüst súlylyal, akkor 100 új denár, valamint 100 quarting is — sem 49·12 gramm, sem 45·81 gramm, de 40·834 gramm ezüstöt tartalmazott. A quarting ezüsttartalma tehát valószínüleg csak 0·0408 gramm vala, a bártfai 1100 quartingos relatio pedig az aranyforint egyenértéke gyanánt 44·9174 gramm ezüstöt tüntet fel, mely súly igen közel jár az általam megállapított, s a bécsi dénárok ezüsttartalmából kiszámított súlyhoz. Ha végül azt vesszük, hogy a bártfai számadások relatioi 1432. évben 1100—1150 quarting közt ingadoznak, úgy a quartingokban kifejezett forintegyenérték a fenti pénzláb szerint 46·9581—44·9174 gramm közt ingott, a középszám pedig 45·9377 gramm. A bécsi dénároknak (szintén középszám!) átlag egyenértéksúlyától ezen szám csak 0·1277 grammal tér el.

Dr. Kováts Ferencz.

GAZDASÁGTÖRTÉNETI ÉRTESITŐ.

Az „ETHNOGRAPHIA“ 1900. évfolyamának 7—10. füzetében minket érdeklő közlemények: *Krausz Sámuel:* A vérbabona. — *Patkanov S.:* A szabirok nemzetisége. — *Sebestyén Gyula:* A magyar varázsdob. — Néphit és népszokások: *Nagy József:* Hegyhát-vidéki (vasmegyei) népszokások. — *Margalits Ede:* Boszorkánypörök Horvátországban. — *Balló István:* Régi paraszt háziorvosságok. — *Peterdi László:* Eljegyzési és lakodalmi szokások. — *Marmula János:* Árvamegye lengyel ajkú lakosainak néprajzi leirása. — A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője: *Nécsey István:* Vászonsimító üveg. — *Szinte Gábor:* A székely ház. — Ujra székely ház. — *Nagy József:* A hegyhát vidék néprajzához. — *Nécsey István:* Az ingcsatt (szpinka). — *Bátky Zsigmond:* Még egy-két adat a faragott élű sarló elterjedéséhez.

A „SZÁZADOK“ 1900. évi folyamának 7—10. füzetében minket érdeklők: *Thallóczy Lajos:* Nagy Lajos és a bulgár bánság. — *Stessel József:* Locsmánd vár és tartománya. — *Wertner Mór:* A Zichy-család ősei. — A Kórógyiak őse. — *Domanovszky Sándor* és *Vértesy Jenő:* Nagy Lajos első hadjárata Velencze ellen.

„JAHRBÜCHER FÜR NATIONALÖKONOMIE UND STATISTIK.“ LXXII—LXXIV. kötet (harmadik sorozat 17—19. kötet). 1899—1900. Gazdaságtörténelmi vonatkozású czikkek: *Stieda Vilmos:* Városi pénzügy a középkorban (LXXII. k. 1. lap). — *Beloch Gyula:* A velenczei köztársaság népességtörténete (LXXIII. k. 1. lap). — *Kulischer József:* A tőkekamat fejlődéstörténetéhez (LXXIII. k. 305. l., LXXIV. k. 449., 593. l.). — *Mamroth Károly:* Anglia agrár fejlődése (u. o. 721. l.). — *Schaube Adolf:* Szent Lajos király első keresztes hadjáratáról való váltólevelei és azok szerepe a genuai pénzpiaczon (u. o. 145. lap). *Rachfahl Felix:* A földtulajdon történetéhez (LXXIV. k. 1., 161. l.). — *Wachsmuth C.:* Gazdasági állapotok Egyptomban a görög-római korszak alatt (LXXIV. k. 771. l.). — Azonkívül minden kötetben a német gazdaságtörténelmi irodalom felsorolását és egyes kiválóbb munkák kritikáját találjuk. *Dr. K. F.*

VÁROSAINK LAKOSSÁGÁNAK KERESETI VISZONYAI A 18. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN.

Irta: Dr. Thirring Gusztáv.

I.

A demografiai kutatások történetében új irányt jelölnek ama törekvések, melyek régmult idők népesedési viszonyainak rekonstruálását czélozzák, és e vizsgálódások nemcsak a demografiai tudomány fejlődését jelentik, de egyúttal a történelem nélkülözhetetlen segédeszközeivé is váltak. Valóban hézagos maradna valamely ország történelme, ha politikai és müvelődési története mellett nélkülöznünk kellene népesedésének történetét, mert hiszen az utóbbi minden további fejlődés alapja és főfeltétele. A demografiai kutatásoknak ezen történelmi ága ez okból az újabb időben — különösen külföldön — szép lendületet vett s egyes országok vagy városok népesedéstörténetéről immár becses munkák állanak rendelkezésünkre.[1] Hazánkban a demografiai kutatásnak ezen ága még egészen fiatal hajtása a tudománynak, melynek legkiválóbb képviselője dr. *Acsády Ignácz* történettudósunk, ki történelmünk különböző szakainak népesedési viszonyait igyekezett rekonstruálni[2] s a pragmatica sanctiokorabeli népességről írt nagybecsü munkájában kiváló példáját nyújtotta annak, miként lehet a történelmi forrásokat és a levéltári anyagot a történelmi demografia czéljaira kiaknázni.

Az elmult századokból a népesedés viszonyait feltüntető statisztikai adatok csak korlátolt terjedelemben vagy egyáltalában nem állván rendelkezésre, a demografia ezen ága leginkább levéltári kutatásokon épül fel. Régi összeírások, polgárlajstromok, adójegyzékek, egyházi anyakönyvek s hasonló iratok nyújtják a szükséges anyagot, melyből népesedésünk multjának képét megrajzolhatjuk. Leginkább történettudó-

---

[1]) Igy p. o. Bücher: Die Bevölkerung von Frankfurt a. M. im. 14. und 15. Jahrhundert, Tübingen 1886; Jastrow: Die Volkszahl deutscher Städte am Ende des Mittelalters, Berlin 1886; Paasche, Eheberg, Schönberg és mások hason irányú munkái.

[2]) Acsády Ignácz: Magyarország népessége a pragmatika sanctio korában (Magy Statisztikai Közlemények, XII. kötet, 1896). Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd uralkodása alatt, Budapest 1888; A magyar jobbágynépesség száma, stb.

sok foglalkoznak ezért a demografia ezen ágával, de a statisztikus sem zárkózhatik el tőle, s statisztikai érzék és a statisztikai módszerek ismerete nélkül a historikus sem boldogulhatna e téren. E sorok írójának sikerült az országos levéltárban végzett kutatásai folyamán az elmult évszázadok népesedési viszonyaira vonatkozó bő anyagot összegyüjteni, melynek statisztikai szempontból való kiaknázását czéljául tűzte ki; s midőn teljesen tudatában van annak, hogy ebbeli vizsgálódásai a történelmi kutatásnak rá nézve idegen mezejére vezetik, szüségesnek tartja annak hangsúlyozását, hogy előtte nem lebeg más czél, mint hogy az összegyüjtött adatoknak közzététele és feldolgozása által népességünk demografiájához újabb adalékokat szolgáltasson.

Ez alkalommal városaink lakosságának mult századbeli kereseti, illetve foglalkozási viszonyait kivánjuk szemügyre venni, melyekre nézve az 1787-ik évi (József-féle) népszámláláson kivül az 1777. és 1782. évi conscriptiók nyujtanak becses anyagot.[1]) E két összeírás teljesen egyöntetü alakban közli a népesség számát nem szerint és a nemeken belül a felnőttek (adulti) és a kiskorúak (minorennes) megkülönböztetésével; igen gazdag anyagot nyújt továbbá a népesség foglalkozási és kereseti viszonyainak megitélésére, mint ezt alább tüzetesen részletezni fogjuk. Az 1782. évi összeírás ezenfelül a népesség hitfelekezeti viszonyait is feltünteti még pedig négy felekezet (Catholici, Acatholici, Sismatici, Judaei) megkülönböztetésével, végül pedig a születésekre, halálozásokra és esketésekre vonatkozólag is közöl bő adatokat, míg az 1777. évi conscriptió a fentemlitett szempontokon kivül még csak a házaspárok számára terjeszkedik ki.

Mindkét összeírás a szabad királyi városokat öleli fel, melyekhez az 1782. évi még a bányavárosokat csatolja hozzá. Az 1777. évi összeírás 38 szabad királyi városra terjeszkedik ki, u. m.:

a Duna jobb partjáról: *Sopron*, *Ruszt*, *Kőszeg*, *Győr*, *Komárom*, *Székes-Fejérvár*:

a Duna bal partjáról: *Pozsony*, *Szent-György*, *Bazin*, *Modor*, *Nagy-Szombat*, *Szakolcza*, *Trencsén*, *Beszterczebánya*, *Zólyom*, *Breznóbánya*, *Libetbánya*, *Korpona*, *Körmöczbánya*, *Selmeczbánya*, *Bélabánya*, *Bakabánya*, *Esztergom*;

---

[1]) Mindkét összeirás eredményei az országos levéltárban találhatók fel: az elsőnek czime *Conscriptio Arimarum in Liberis Regiisque Civitatibus pro 1777 adpromtata*; az utóbbié: *Conscriptio Animarum in Liberis Regiisque ac Montanis Civitatibus pro anno 1782.* Az elsőnek eredményeit szerző ismertette a *Földrajzi Közlemények* 1898. évi XXVI. folyamában (199—230. lap), ahol a kereseti viszonyok is röviden tárgyalva vannak; az utóbbiakra vonatkozó adatok tüzetes feldolgozását (még pedig az 1782. évi összeirás adataival kapcsolatban) csak e helyen veszi az olvasó.

a Duna-Tisza közéről: *Buda*, *Pest*, *Szeged*, *Zombor*, *Ujvidék*;

a Tisza jobb partjáról: *Bártfa*, *Kis-Szeben*, *Eperjes*, *Késmárk*, *Lőcse*, *Kassa*;

a Tisza bal partjáról: *Felsőbánya*, *Nagybánya*, *Szatmár-Németi* és *Debreczen*.

Két városnak, *Kis-Martonnak* és *Ujbányának* rovatai a táblázatban üresek; ezekkel együtt a sz. k. városok száma Magyarországon (Erdély és Horvát-Szlavonország nélkül) 40-re száll fel. Az 1782. évi összeirás az említetteken kivül még *Pécset* (mely csak 1780-ban lett sz. k. várossá), *Szabadkát* (mely 1779 óta sz. k. város), valamint *Eger* érseki várost, továbbá hat horvát-szlavonországi várost, (u. m. *Zágráb*, *Károlyváros*, *Kaproncza*, *Kőrös*, *Varasd* és *Pozsega*) öleli fel s így összesen 49 várost foglal magában. De csak 38 azon városok száma, melyek adatai mindkét évből egyaránt megvannak és mivel *Selmeczbánya* adatai nem egyöntetüek,[1]) a két év összehasonlításakor csakis 37 városra fogunk kiterjeszkedni.

A kereseti viszonyok tekintetében mindkét összeirás igen gazdag anyagot nyújt, bár korántsem ad teljes foglalkozási rendszert. A két összeirás ugyanis — teljesen egyöntetüleg — a következő foglalkozási csoportokat különbözteti meg:

papok (ecclesiastici),

szerzetesek és apáczák (religiosi claustrales),

szabadművészetek tanítói (artium liberalium instructores),

tisztviselők, köz- és hivatalbeli alkalmazottak (officiales, ministri et servi publici),

iparosok és kézmüvesek (opifices)

kereskedők (mercatores et quaestores),

napszámosok (operarii diurnistae),

tanulók (scholas frequentantes),

idegen helyről odakerült tanulók (advena scholarum et condiscendarum artium liberalium causa isthic commorantes),

közintézetekben elhelyezett szegények (pauperes in fundationibus et xenodochiis),

házaló koldusok (pauperes ostiatim mendicantes),

szolgák és cselédek (servi et ancillae),

végül a foglalkozási schémába bele nem illő árvák (pupilli et orphani).

---

[1]) *Selmeczbánya* népessége 1777-ben a bányásznépesség nélkül van kitüntetve, innen a nagy különbség a két év népszáma között (2,709 és 20,753). *Schwartner* a bányászok számát mintegy 10,000-re teszi. (Statistik des Königreiches Ungarn. Pest, 1799. I. köt. 146. l.)

Mindezen foglalkozási ágak nem szerint vannak kimutatva, a kereskedők és iparosok pedig azonfölül három felé választva aszerint, amint mesterek vagy önálló vállalkozók (magistri), czéhbeli legények (sodales) és tanonczok vagy inasok (tyrones). Az 1777. évi összeírás ezenkívül minden foglalkozási ágon belül megkülönbözteti a katholikusokat az egyéb hitfelekezetűektől, úgy, hogy érdekes bepillantást nyerünk a foglalkozás és hitfelekezet közti összefüggésbe is. Az a 14 foglalkozási ág, melyet a conscriptiók részleteznek, az összlakosságnak több mint két ötödrészét öleli fel; sajnos azonban, hogy az őstermelőkről, a bányászokról, a vagyonukból élőkről és a katonaságról semmiféle adatot nem tartalmaznak.

A két összeírás a Helytartó Tanács által, valószinüleg adóztatási czélból rendeltetett el s így hivatalos jellegében egyúttal a megbízhatóság zálogát bírjuk. Sajnos, hogy az összeírások keresztülvitelére vonatkozó utasításokat nem bírjuk s így a végrehajtás módozatai felől sem vagyunk tájékoztatva. Egészben véve azonban a nagy gond, melyel e kimutatások szerkesztve vannak, arra utal, hogy az összeírások eredményei eléggé megbízhatók. Bár a mult századbeli összeírások egyike sem volt teljesen hibátlan s az itt tárgyalandó két conscriptióban is találunk téveseknek látszó adatokat, melyek leginkább egyes rovatok helytelen értelmezésből eredtek: egészben véve az adatok oly jól illeszkednek az 1720. és 1787-iki összeírások nyujtotta keretbe s az 1777. és 1782. évi összeirások adatai oly szépen egyeznek egymással, hogy gondos és lelkiismeretes keresztülvitelükben alig kételkedhetünk. Megjegyezzük még, hogy az 1777. évi összeírást Schwartner is említi[1]) s abból egy-két adatot közöl is, az 1782. éviből pedig Marczali közli a kereskedők és iparosok főösszegét, anélkül azonban, hogy az összeírás gazdag anyagát egyébként bármikép felhasználná.[2])

Az alább tárgyalandó városok jelentőségének jellemzésére előrebocsátjuk 1777. és 1782. évi népszámukat, melléjük állítva egyúttal összehasonlítás és ellenőrzés czéljából az 1787. évi József-féle népszámlálás által konstatált népszámukat is.

---

[1]) Statistik des Königreiches Ungarn. Pest, 1799. (első kiadás), 144. lap, ahol az ipari és kereskedelmi ágakról készitett táblás kimutatást emliti.

[2]) *Marczali Henrik*: Magyarország története II. József korában. Budapest 1881—1888. I. k. 109. lap, III. kötet 250. és 275. lap. Marczali az I. k. 109. l. jegyzetében hivatkozik is a „mellékelt conscriptió" adataira, de ez a conscriptió a munkában sehol sincs közölve.

	1777	1782	1787
Duna jobbpartja.			
Sopron	11,318	12,242	12,113
Ruszt	1,069	1,054	1,105
Kis-Marton	—	2,265	2,549
Kőszeg	4,158	5,050	4,966
Győr	11,574	12,193	12,822
Komárom	9,831	10,630	12,067
Székes-Fejérvár	11,202	10,744	11,780
Pécs	—	8,949	8,992
Duna balpartja.			
Pozsony	28,737	29,233	26,898
Szent-György	1,819	2,097	2,399
Bazin	3,957	4,005	4,359
Modor	4,379	4,925	4,801
Nagy-Szombat	5,631	7,037	7,102
Szakolcza	5,156	5,699	5,707
Trencsén	2,811	3,069	3,033
Beszterczebánya	4,995	4,988	5,041
Zólyom	1,808	1,779	1,695
Breznóbánya	2,074	2,603	2,949
Libetbánya	1,192	1,188	1,280
Korpona	2,847	2,707	2,903
Körmöczbánya	10,566	10,386	5,244
Újbánya	—	2,932	3,020
Selmeczbánya [1]	2,709	20,753	18,774
Bélabánya	1,424	1,543	1,680
Bakabánya	2,200	2,287	2,353
Esztergom	5,151	5,169	5,423
Duna-Tisza köze.			
Buda	22,019	23,220	24,873
Pest	13,021	17,558	22,417
Szeged	16,708	19,116	21,519
Szabadka	—	19,190	20,708
Zombor	11,294	13,377	13,360
Ujvidék	7,930	5,871	8,998
Tisza jobbpartja.			
Bárfa	3,096	3,536	3,760
Kis-Szeben	2,198	1,997	2,255
Eperjes	5,743	5,798	6,000
Késmárk	3,949	3,873	4,170
Lőcse	4,529	5,034	4,984
Kassa	6,367	5,858	7,905
Eger	—	15,013	16,852

[1]) Lásd a jegyzetet a 131. lapon.

	1777	1782	1787
Tisza balpartja.			
Felsőbánya	3,165	3,095	3,819
Nagybánya	2,155	3,028	3,882
Szatmár-Németi... ...	5,126	7,231	8,209
Debreczen	25,747	27,600	29,153
Horvátország.			
Zágráb	—	2,689	2,815
Károlyváros	—	2,311	2,740
Kaproncza	—	3,234	3,417
Kőrös	—	1,617	1,705
Varasd	—	3,580	4,814
Pozsega	—	1,452	2,002
Összesen...	269,655	370,805	391,412
37 magyar város ...	266,946	286,820	303,024

E felsorolásból két mozzanat ötlik szemünkbe; egyik az, hogy hazánk városainak népszáma meglehetős csekély volt, hiszen legnépesebb városaink sem érték el a 30,000 főt; másik az, hogy 1777-től 1787-ig való népszaporulatuk is mérsékelt volt, évi 1·4 százalékra is alig rúgott. Daczára ennek, még sem vonhatjuk jelentőségüket kétségbe, mert az anyagi és szellemi műveltség góczai voltak már akkor is. Sajnos, hogy statisztikai adataink alig vannak, melyekből városainknak a vidékkel szemben való fejlettebb állapotát bizonyíthatnók; de a József-féle népszámlálás is arra enged következtetni, hogy városaink népessége — minden egyéb hibái és fogyatkozásai mellett is — már akkor is magán viselte a városi jelleget, mely őt a vidéki népességtől megkülönböztette. Ennek a jellegnek megítélésére alkalmasak lehetnek az 1777. és 1782. évi conscriptiók azon adatai, melyek a lakosságnak foglalkozási, illetve kereseti viszonyait feltüntetik s melyeknek tüzetesebb elemzését e dolgozat czéljául tekintjük.

II.

Az 1777. és 1782. évi összeírások főbb eredményeit az alábbi összeállításban közöljük, melyben egyrészt valamennyi város adatait foglaljuk össze, másrészt pedig — összehasonlítás czéljából — azon 37 városét, melyek mindkét összeírásban egyaránt előfordulnak.

	Összes városok		37 város	
	1777	1782	1777	1782
Papok	848	1,386	841	975
Szerzetesek és apáczák	1,732	2,115	1,732	1,602
Szabadművészetek tanítói .	401	663	385	546
Tisztviselők	3,351	5,663	3,322	4,809

	Összes városok		37 város	
	1777	*1782*	*1777*	*1782*
Iparosok és kézművesek ...	30,891	40,409	30,317	33,713
Kereskedők	3,089	4,025	3,064	3,348
Napszámosok	28,187	42,295	28,179	31,832
Cselédek	22,285	28,843	21,945	24,174
Tanulók	13,615	16,247	13,284	14,390
Idegen tanulók	7,335	8,755	7,139	7,274
Szegények közintézetben ...	1,049	1,873	1,048	1,624
Házaló koldusok	3,237	2,846	3,226	2,376

Az egyes foglalkozási ágak közül először az *értelmiséghez* tartozókkal kivánunk foglalkozni. Ide számíthatjuk a papokat, szerzeteseket, apáczákat, a tanszemélyzetet és a közhivatalnokokat, kiket az összeírások elkülönítve mutatnak ki. Az *egyházi személyzet* legkivált három városban volt — a népesség számához viszonyítva — erősen képviselve: *Nagy-Szombaton*, *Budán* és *Kassán*. Maga a papság *Budán* volt legszámosabb, de igen jelentékeny volt még *Nagy-Szombaton* és *Győrött*. Mindahárom helyen fontos egyházi intézmények körül tömörült nagy számmal; így Nagy-Szombaton az egyetem, a papnevelő- és hittani intézet és több más egyházi intézmény magyarázza ki a papság nagy számát, Győr a püspök és káptalan széke, Budán római katholikus és görög keleti püspök székel. Majdnem mindenütt katholikus a papság, csak néhány városban iratott össze másvallású lelkész. A szerzetesek Pozsonyban, Budán, Pesten, N.-Szombatban, Pécsett, Egerben, Eperjesen, Kassán, Szakolczán és Győrött találtattak legnagyobb számmal, míg apáczák csak Pozsonyban, Budán, Nagy-Szombatban, Győrött, Sopronban és Kassán éltek. Nem-katholikus lelkészt nagyon keveset mutat ki az 1777. évi összeírás, leginkább a Duna-Tisza közén.

Felette csekély számmal voltak ez időben a szépművészetek *tanítói*; 1777-ben 401, 1782-ben (a horvát városokkal együtt) 663 volt. Figyelemmel kell azonban arra lenni, hogy az iskolák nagy része szerzetes rendek kezében volt s így ezeknek egy része szintén a tanügy munkásaihoz számítandó. A legnagyobb számmal találtattak tanítók *Pozsonyban*, ahol ezen időben egy archigymnasium (előbb jezsuiták gymnasiuma), egy ág. evang. gymnásium, orsolyaszüzek leányiskolája, főnormáliskola és több más tanintézet állott fenn, továbbá Pesten, Debreczenben, Sopronban és Budán. A városok közül Pozsony, Sopron, Beszterczebánya, Selmeczbánya, Eperjes és Késmárk, az ág. evang. hitvallásúak jóhírű tanintézeteinek székei nagyobb számú ág. ev. tanárt gyüjtöttek falaik közé; a helvét hitvallásúak közoktatásügyének központja Debreczen volt.

Hadd álljanak itt ama városok, melyekben az egyházi és iskolai személyzet nagyobb összeggel szerepel:

	1777-ben				1782-ben			
	pap	szerzetes	apácza	tanító	pap	szerzetes	apácza	tanító
Sopron	30	48	32	22	25	49	31	24
Győr	102	69	23	4	39	61	28	23
Pécs		nincsenek adatok			70	107	—	21
Pozsony	81	175	185	95	91	178	212	74
Nagy-Szombat	130	95	40	?	129	91	31	23
Buda...	302	170	62	20	502	118	—	79
Pest	13	130	22	44	12	114	—	28
Kassa	28	80	27	10	18	61	29	39
Eger		nincsenek adatok			238	115	—	29

A *tisztviselői kar* száma legjobban jellemzi városaink mult századbeli politikai jelentőségét. A tisztviselők és közhivatalnokok magas aránya mutatja, hogy városainknak — mint az önkormányzat szerveinek — azon időben jelentékeny szerepök volt; egyes városokban viszonyaikhoz mérten felette sok tisztviselőt találunk, (az összlakosság 2—3 százalékáig, míg ma a tisztviselők aránya sehol sem tesz egy percentet); így Pozsonyban, mely akkor az ország fővárosa, a helytartó tanács, a magyar királyi udvari kamara, az országgyülés, a főparancsnokság és több más főhivatal székhelye volt, 1777-ben 576, 1782-ben 488 tisztviselőt irtak össze, Debreczenben 286-ot (illetve 265-öt), Budán 205-öt (211-et), Pesten 198-at (91-et), Beszterczebányán 151-et (216-ot), Kassán 143-at (315-öt), Körmöczbányán 137-et[1],) Győrött 132-őt (152), Kőszegen 105-öt (137-et), Pécsett 168-at, Egerben 233-at stb. A lakossághoz viszonyítva Beszterczebányán, Breznóbányán, Kőszegen, Kassán, Késmárkon és Pozsonyban volt a tisztviselők száma a legnagyobb.

Fellette jellemző s élénken világítja meg a nem katolikus hitfelekezetek jogállapotát és súlyos helyzetét az, hogy az 1777-ben működő 3351 tisztviselő között nem kevesebb, mint 2872 volt katholikus és csak 479 egyéb vallású. A protestánsok előtt még a legtöbb helyen el volt zárva a közhivatalnoki pálya, még a tisztán református Debreczenben is 286 hivatalnok közül 237 volt római katholikus.

III.

Az *iparosok* számra nézve a városi elemnek legerősebb osztályát tették; 1777-ben 38 magyar városban 30,891[2]), 1782-ben 49 magyar és horvát városban 40,409 iparos és kézműves iratott össze, ha pedig azt

---

[1]) Körmöczbányáról az 1782. évi összeírás 1391 tisztviselőt mutat ki, ami nyilván téves (talán 139?).

[2]) Schwartner 1777-ből 30,921 iparost említ a városokban. Id. m. 144. és 230. lap.

a 37 várost veszszük szemügyre, melyre vonatkozó adataink mindkét évből vannak, azt látjuk, hogy a kézművesek és iparosok száma (összefoglalva mestert, legényt és inast)

1777-ben	30,317
1782-ben	33,713

volt; egészben véve a két összeírás adatai szépen összevágnak s az iparosok számának a népesség átlagos szaporulatát (5·5%) kétszeresen meghaladó növekvése (13%) az iparnak némi fellendüléséről tanuskodik. Ez a fellendülés annál fontosabb, mivel köztudomás szerint a mult századbeli hazai ipar még nagyon fejletlen volt s az iparosok száma — a népességhez viszonyítva — jóval csekélyebb volt, mint napjainkban. Ez az arány ugyanis csak 10·9% volt, tehát majdnem felével kisebb, mint ma.

Népességünknek az ipari foglalkozásoktól való idegenkedését már Schwartner[1]) is említi. Csak némileg is vagyonos iparos (professionista) fia — mondja ő — rendszerint kereskedő vagy tudós lesz. Még a komornyikok és házmesterek fiai is idegenkednek a kaptafától és szövőszéktől. Ez a büszkeség az országnak s a polgári népességnek kárára van. Az iparosczéhek túlnyomóan németekből állanak, mivel a magyar leginkább csak a csizmadia-, szabó- és gombkötőipart űzi. Schwartner a czéhkényszert okolja az ipar hátramaradottságáért, mihez a mesterjog megszerzésének megnehezítése — különösen a városokban — hozzájárul. Az ipar pangása arra indítja II. József alatt a helytartótanácsot, hogy a városokhoz kérdést intézzen, hol mily mesteremberek letelepedése volna még kivánatos. A beérkezett válaszok a viszonyok kedvezőtlen voltát tanusítják. Több város, közte Pozsony, Kassa, Komárom és a felvidék kisebb városai, panaszkodnak, hogy iparosaik nem élhetnek meg s leginkább föld- vagy szőlőművelésre szorulnak; Bélabánya azonban különféle iparos megélhetését biztosítja. De az iparpártolás akcziója abban marad, mivel II. József az osztrák iparosok érdekeit félti.[2])

Feltűnő, hogy bár az iparosok absolut száma természetesen a nagyobb városokban volt legnagyobb, mégis a népesség számához viszonyítva nem ezekben, hanem a kisebb vidéki városokban volt az iparosok aránya a legjelentékenyebb. Ez áll különösen a felföld kis városairól, de néhány dunántúli városról is, melyekben az iparosok száma az össznépesség ötödrészét is meghaladta. Az iparos népességnek ez a magas aránya összefügg e városok történeti fejlődésével s azzal a körülmény-

---

[1]) Id. m. 143. lap.

[2]) Marczali Henrik: Magyarország története II. József korában. Budapest, 1881. I. kötet, 116. s köv. l.

nyel, hogy e városok évszázadok óta góczpontjai voltak az iparos törekvéseknek. E városokban különösen a német elem gyakorolta az ipart, mely arra legtöbb hajlamot és képességet tanusított. Az említett városokon kívül az iparosok nagyobb tömörülését találjuk még Pesten, melyben már akkor is az iparnak legkülönfélébb ágait üzték; jóval kevésbbé iparosjellegü volt Buda, mely azonban lassanként a testvérváros nyomdokaiba kezdett lépni. Valamennyi város közül az Alföld városai voltak azok, melyekben kézmü és ipar legkevésbbé honosodott meg. Szeged, Zombor, de különösen Szabadka ebben a tekintetben alig különböztek az alföldi kisközségektől, melyeknek magyar lakossága már akkor is idegenkedett az ipari foglalkozástól. A magyar városok közül egyedül Debreczenben és Szatmár-Németiben pezsdült élénkebb ipari élet.

Az alábbi felsorolásban közöljük ama városokat, melyekben az iparosok a két év valamelyikében az össznépességnek legalább 15 százalékára rugtak. Ezek a következők:

	1777	*1782*
Beszterczebánya	23.3%	23.8%
Selmeczbánya	21.2%	— [1]
Bártfa	19.3%	16.8%
Zólyom	18.9%	27.1%
Kis-Szeben	18.2%	17.4%
Kőszeg	18.0%	15.7%
Trencsén...	17.4%	14.9%
Eperjes	16.5%	16.2%
Komárom	16.3%	13.9%
Pest	16.2%	13.9%
Késmárk...	15.7%	16.9%
Szatmár-Németi	15.1%	12.5%
Kassa	14.6%	15.9%
Löcse	12.8%	16.7%
Libetbánya	12.8%	15.2%
Újvidék	11.1%	16.2%

Meg kell itt még jegyeznünk, hogy a horvát városokban az iparos elem általában véve számosabb volt, mint Magyarországon; az 1782. évi összeírás tanúsága szerint különösen Zágráb (25.9%), Pozsega (23·2), Károlyváros (20·2) és Varasd (18·5) tüntek ki iparos fejlettségüknél fogva, de még a kis Kapronczában és Körösön is a lakosságnak mintegy tizedrésze kézmüves.

---

[1]) Az 1782. évi, 20,753 főnyi népszámhoz képest az arányszám rendkívül csekély (3%) volna; tekintettel a 131. lap jegyzetében felhozottakra, e számot annál kevésbbé állítjuk be a föntebbi sorozatba, mivel maga az iparosok száma 1777-hez képest (574-ről 624-re) emelkedett.

Ezekkel szemben legcsekélyebb az iparűzők aránya a következő városokban:

	1777	1782
Szabadka	—	2·1
Zombor	3·3	3·2
Ruszt	5·6	5·1
Körmöczbánya	5·6	5·2
Szeged	5·6	5·5

Az iparosok arányán kívül azonban az absolut számuk is nagyon élénken jellemzi a városok viszonyait, miért is az alábbiakban azon városokat felsoroljuk, melyekben az iparosok száma ezernél magasabb volt. Ezek voltak:

	1777	1782
Pozsony	3205	3184
Debreczen	2714	3251
Pest	2106	2448
Buda	1984	3255
Komárom	1607	1476
Győr	1388	1491
Sopron	1334	1356
Székes-Fejérvár	1200	1328
Beszterczebánya	1162	1185
Szeged	942	1052
Eger	—	1409
Pécs	—	1126

Mindezen városokban — az egy Komárom kivételével, ahol apadás észlelhető — az iparos elemek száma jelentékenyen emelkedett. Különösen nagy ez az emelkedés Buda városánál, ahol az öt év alatt az iparosok száma a legények és tanonczok számának megkétszereződése folytán annyira felszökött, hogy minden más magyar városon túltett. Ily nagy létszámot Budán kívül csak Pozsony és Debreczen mutathat fel.[1])

[1]) Sem az 1777. évi, sem az 1782. évi összeírás nem részletezi az iparosokat egyes iparágak szerint; hogy ebben a tekintetben némi tájékoztatást nyujthassunk, *Schwartner* alapján (I. kiadás, I. kötet 234. l.) közöljük Debreczen városának czéhbeli iparosait és kereskedőit az 1795. évben. Ezek a következők voltak: 28 asztalos, 28 kádár, 11 borbély, 11 könyvkötő, 562 csizmadia, 23 csontból dolgozó csutorás, 116 gerencsér, 51 fésüs, 39 gombkötő, 144 gubacsapó, 71 bognár, 11 késes, 37 kovács, 7 német kőmüves és ács, 12 kalapos, 33 kötélverő, 36 lakatos, 97 mészáros, 18 marhahentes, 63 sertéshentes, 17 mézkereskedő, 12 mézeskalácsos, 9 német szabó, 7 német czipész, 9 nyerges, 22 olajos, 4 ékszerész, 55 paplanos, 52 köpenyegszabó, 80 szappanos, 45 magyar házi szabó, 133 magyar vásári szabó, 39 szijgyártó, 129 szűcs, 13 takács, 15 téglaégető, 16 vasárukereskedő, 182 varga, 50 magyar ács, 19 marhaalkusz (sőregyüjtő), 38 marha- és lókereskedő, 18 sertéskereskedő, 39 molnár

Mindamellett, hogy az ipar egyes helyeken a népesség jelentékeny részét foglalkoztatta, városaink ipara mégis igen kezdetleges volt. Voltaképpen csak kézművesség létezett; a mai értelemben vett tulajdonképeni iparról (gyári- vagy nagyiparról) még akkor alig lehetett szó. Hogy ez tényleg így volt, az az iparosok foglalkozási viszonyáról rendelkezésünkre álló adatokból világosan kitűnik. Az iparral foglalkozók között volt ugyanis

	mester	czéhbeli legény	inas
1777-ben (38 város)	14,051	12,232	4,608
1782-ben (49 város)	18,301	15,496	6,612

száz iparos között volt tehát átlag

	1777-ben	1782-ben
Mester	45·5	45·3
Legény	39·6	38·4
Inas	14·9	16·3

az összes segédszemélyzet tehát alig volt számosabb a mestereknél, 10 mesterre átlag csak 12 segédmunkás jutott. Ami ipar tehát a mult században létezett, *kisipar* volt a szó legszorosabb értelmében; a legtöbb mesterember segéd nélkül dolgozott, legfeljebb 1—2 legénye vagy inasa volt, a több munkást foglalkoztató ipari vállalatok száma igen csekély volt. Legkisebbszerű volt az ipar a következő városokban, melyekben a segédek és tanonczok száma rendkivül csekély volt:

	mester		legény és tanoncz		1 mesterre jut alkalmazott		100 iparos közt mester	
	1777	*1782*	*1777*	*1782*	*1777*	*1782*	*1777*	*1782*
Breznóbánya	240	90	58	67	0·2	0·6	80·5	57·3
Libetbánya	115	131	38	50	0·3	0·4	75·2	72·3
Bakabánya	174	303	46	67	0·3	0·5	79·1	81·9
Felsőbánya	151	128	63	78	0·4	0·6	70·6	60·4
Szatmár-Németi ...	554	584	219	318	0·4	0·5	71·7	64·7
Nagybánya	220	263	83	173	0·4	0·7	72·6	60·3
Korpona	176	180	83	98	0·5	0·5	68·0	64·7
Szakolcza...	348	356	174	219	0·5	0·6	66·6	61·9
Késmárk	412	449	209	205	0·5	0·5	66·3	68·6
Ruszt	42	48	20	11	0·5	0·2	68·9	81·4

18 magyar süvegcsináló és 76 czéhbeli kereskedő; összesen 2495 czéhbeli iparos és kereskedő. Ezenkivül Schwartner 334 czéhen kívül álló iparost és kereskedőt részletez, mindössze tehát 2829 önálló iparost és kereskedőt. A segédek száma 682, a tanonczoké 953 volt. Az iparral és kereskedéssel foglalkozók összes száma tehát 1795-ben 3464-re rugott, tehát körülbelül ugyanannyira, mint 1782-ben (3251 iparos, 215 kereskedő). Schwartner még felemlíti, hogy magába a csizmadiák czéhébe nem kevesebb mint 562 mester, 256 segéd és 186 inas, összesen tehát 1004 egyén volt beírva.

Ha ezekkel szembeállítjuk azon városokat, melyekben az ipari segédmunkások aránylag számosabban élnek, a következő felsorolást nyerjük:

	mester		legény és tanoncz		1 mesterre jut alkalmazott		100 iparos közt mester	
	1777	*1782*	*1777*	*1782*	*1777*	*1782*	*1777*	*1782*
Pozsony	870	977	2335	2207	2·7	2·3	27·1	30·7
Pest	647	628	1459	1820	2·3	2·9	30·7	25·7
Komárom	512	719	1095	757	2·1	1·0	31·9	48·7
Buda...	654	704	1330	2551	2·0	3·6	33·0	21·6
Kassa	314	340	619	591	2·0	1·7	33·7	36·5
Székes-Fejérvár...	404	473	796	855	2·0	1·8	33·7	35·6
Selmeczbánya ...	215	238	359	386	1·7	1·6	37·5	38·1
Eperjes	365	389	584	549	1·6	1·4	38·5	41·5
Nagy-Szombat ...	278	328	444	307	1·6	1·0	38·5	53·3
Sopron	527	563	807	1223	1·5	2·2	39·5	31·5

A *kereskedelem* a városi lakosságnak még jóval kisebb részét foglalkoztatta, mint az ipar. A sz. k. városokban élő kereskedők száma 1777-ben 3089, öt évvel reá ugyanazon városokban 3385, az összes magyar és horvát városokban 4025 volt. Bár a haladásnak némi nyomai e rövid öt évi időszakban is mutatkoznak, mégis fejletlennek s csekélynek kell az akkori kereskedelmet mondani, különösen az iparhoz viszonyítva, mely tízszer annyi egyénnek biztosította a megélhetést.[1]) Kétségtelen tehát, hogy a kereskedelem jelentősége jóval mögötte maradt az iparé mögött s bár a 18. század folyamán történt nagy telepítések természetszerüleg új kereskedelmi góczpontokat létesítettek, ez az újabb lendület sem sokat változtatott a gazdasági élet fejletlen voltán s szűk kereteit nem birta érezhetően kitágítani.

A legélénkebb kereskedelmi góczpontok egyrészt a Duna mentén sorakoztak, másrészt túlnyomóan az ország északi részeiben képződtek. De míg az utóbbi helyen csak lokális jelentőségű kereskedelmi góczok fejlődtek, addig a dunai hajózás hatása alatt keletkezettek a kereskedelem tulajdonképeni emporiumaivá emelkedtek. Igy látjuk kiemelkedni kereskedőik nagy száma folytán egyrészt Pestet, Budát, Pozsonyt, Győröt, Komáromot, Ujvidéket — mint a legfontosabb kereskedelmi s hajózási vonal mentén fekvő városokat, melyek az országos kereskedelmet lebonyolítják, míg másrészt Modor, Nagyszombat, Beszterczebánya, Kassa

---

[1]) A 18-ik század második felében a városok lakosságának 10·9 százaléka foglalkozott iparral, 1·4 százaléka kereskedéssel. Jelenleg az 1891. évi népszámlálás adatai szerint) az iparosok aránya 18·6, a kereskedőké 4·1%; a kereskedelem tehát háromszorta nagyobb néptömeget foglalkoztat, mint egy századdal korábban, míg az iparosoknál az emelkedés négyötödöt alig tesz ki.

s Eperjes városában ugyan saját szerény lakosságuk számához képest jelentékeny a kereskedők aránya, de számuk magában véve oly csekély, hogy országos jelentőséget egyáltalában nem tulajdoníthatunk nekik. E tekintetben leginkább Kassa és Eperjes lepnek meg, ahol daczára annak, hogy egyik legfőbb forgalmi vonal mentén feküsznek, a kereskedők száma igen csekély volt. A dunai forgalom telepein kívül még egy jelentékeny kereskedelmi góczpontja volt az országnak: Debreczen, mely mint a felföld és Erdély kereskedelmének közvetítője mindinkább előtérbe kezdett lépni s a pesti piaczot is veszélyeztette.

Az alábbi összeállításban feltüntetjük egyrészt azon városokat, melyekben a kereskedőnépesség absolut száma szerint legnagyobb volt, másrészt pedig azokat, melyekben a kereskedéssel foglalkozó egyének a népességhez viszonyítva jelentékeny arányban szerepeltek.

a) Absolut számokban:

	1777	*1782*
Pest	489	462
Buda	318	322
Debreczen	291	215
Pozsony	289	315
Győr	259	368
Komárom	235	515
Újvidék	226	146
Sopron	116	121
Szabadka	—	132
Szeged	88	110
Eger	—	153

b) A népességhez viszonyítva (%)

	1777	*1782*
Pest	3·8	2·6
Újvidék	2·8	2·5
Komárom	2·4	4·9
Győr	2·2	3·0
Nagybánya	1·8	0·8
Buda	1·4	1·4
Modor	1·2	0·2
Debreczen	1·1	0·8
Beszterczebánya	1·1	1·5
Nagyszombat	1·1	0.7
Kassa	1·0	1·1
Pozsony	1·0	1·1
Eperjes	1·0	0·8

Ezzel szemben legcsekélyebb volt a kereskedők aránya Libetbányán, Korponán, Szakolczán, Ruszton, Bakabányán, Körmöczbányán, Zólyomban, Breznóbányán, Szent-Györgyön, Kis-Szebenben és Felsőbányán, ahol a lakosságnak csak 1—2-tized százaléka foglalkozott kereskedelemmel.

A horvát városok közül csak Károlyvárosban találunk nagyobbszámú kereskedőt (103 fő, vagyis 4·4%), minden egyéb városban jelentéktelen a kereskedői elem képviseltetése.

Ha már a felsorolt adatok a kereskedelem alárendelt szerepéről tanuskodnak, úgy az alább közlendők a kereskedelem szerény méreteiről még világosabb képet fognak nyujtani. A kereskedelmi népességnek foglalkozási viszony szerint való megoszlása ugyanis arról tesz tanúságot, hogy a 18. század kereskedelme városainkban teljesen a kiskereskedelem bélyegét hordja magán, mely nagyobbszabású kereskedelmi válla-

latokat még egyáltalában nem ismervén, többnyire segédszemélyzet nélküli üzletekben bonyolódott le. A kereskedelmi népesség között volt ugyanis:

	1777-ben	1782-ben
önálló kereskedő	2,058	2,404
czéhbeli segéd	648	1,097
inas	382	524

vagyis száz kereskedő között találtatott

önálló kereskedő	66·6	59·7
czéhbeli segéd	20·7	27·2
inas	12·4	13·1

Kétségtelen tehát, hogy a kereskedőknek fele — talán több is — segédszemélyzet nélkül dolgozott, sőt nem egy városunkban, mint Bazinban, Modorban, Szent-Györgyön, Breznóbányán és Ruszton a kereskedőknek egyáltalában semmiféle segédszemélyzetük nem volt. De a viszonyok kezdetlegessége még szembeötlőbbé válik, ha arra utalunk, hogy Debreczenben is 1782-ben 204 önálló kereskedőre csak 11 alkalmazott, Szabadkán 118-ra csak 14 iratott össze. Nagyon kevés az a város, melyben az alkalmazott kereskedelmi személyzet legalább akkora volna, mint az önálló kereskedőké, p. o. Pozsony, Újvidék, Sopron, sőt van egy, Komárom, ahol az alkalmazott segédszemélyzet az önállók számát jelentékenyen meghaladja.

Az 1777. évi összeírás az okból is nagy figyelmet érdemel, mivel a foglalkozási ágakat vallás szerint is megkülönbözteti; a conscriptió ugyan csak katholikusokat és nem-katholikusokat különböztet meg, de ez a megkülönböztetés oly mély bepillantást enged a 18. század társadalmi s felekezeti viszonyaiba, hogy az ez irányban felismerhető viszonyok taglalásáról e helyen nem mondhatunk le.

Az előző századok vallási villongásai és tilalmai, melyek a protestáns és egyéb katholikus felekezetek elől jóformán elzárták a hivatalnoki pályát, ezen felekezeteket az ipari és kereskedelmi pálya választására késztették. Míg a tisztviselőknek csak 14 százaléka volt nem-katholikus, addig az iparosok közül már 39%, a kereskedőknek pedig már nagyobbik fele, t. i. 54%. Különösen feltünő jelenség, hogy míg az iparossegédek és tanonczok között sokkal több volt a katholikus, addig a mesterek között határozott többségben voltak az egyéb hitfelekezetek. Ezt a jelenséget leginkább azon városokban észlelhetjük, ahol erős katholiczismus mellett aránylag kevés protestáns él vagy a két felekezet körülbelül egyensúlyban van, mégis az iparos-mesterek közt feltünő számosak a protestánsok. Íme néhány példa:

	az össznépség közül kath.	egyéb vallású	az iparosmesterek közül kath.	egyéb vallású
Sopron...	51·4	48·6	42·7	57·3
Ruszt	58·7	41·3	28·6	71·4
Kőszeg...	67·8	32·2	52·4	47·6
Pozsony	80·8	19·2	68·3	31·7
Szent-György	73·5	26·5	52·2	47.8
Bazin	57·7	42·3	29·2	70·8
Modor	40·3	59·7	17·7	82·3
Szakolcza	87·0	13·0	73·3	26·7
Trencsén	71·2	28·8	58·5	41·5
Beszterczebánya ...	48·0	52·0	33·1	66·9
Körmöczbánya ...	87·6	12·4	58·1	41·9
Selmeczbánya... . .	59·2	40·8	43·3	56·7
Bélabánya...	79·1	20·9	53·9	70·7
Bakabánya...	50·0	50·0	29·3	70·7
Buda	91·9	8·1	76·9	23·1
Kis-Szeben...	66·2	33·8	40·5	59·5
Eperjes...	74·2	25 8	59·2	40·8
Késmárk	41·0	59·0	11·9	88·1
Lőcse	63·5	36·5	22 9	77·1
Kassa	84·1	15·9	64·7	35·3
Felsőbánya...	45·3	54·7	19·9	67·7
Nagybánya...	46·2	53·8	32·3	67·7

E jelenség arról tanuskodik, hogy a protestánsok nagyobb előszeretettel választották az iparos pályát, mint a katholikusok, kik számos olyan pályára is léphettek, mely a többi hitfelekezetek elől el volt zárva. Az a körülmény pedig, hogy a protestánsok csakis a mesterek körében vannak túlsúlyban, a segédek és tanonczok között pedig nem, arra utal, hogy a protestánsok — kik között a körülmények kényszerítő hatása folytán több intelligens elemnek kellett lennie, mint a katholikusok közt — hamarább igyekeztek magukat önállósítani, mint a katholikusok, kiknek tehetségesebb ifjai nagyobb előszeretettel és biztosabb kilátásokkal léphettek a papi vagy tisztviselői pályára.

A kereskedők között minden foglalkozási viszonyban számosabbak voltak a nem-katholikusok, kik — úgylátszik — ezen pálya iránt különös előszerettel viseltettek. Kétségtelen, hogy közöttük nagyobb számmal voltak görögök és szerbek, kik a mult század üzleti életében azt a szerepet vitték, melyet ma az izraeliták. Feltünő számosak voltak Pesten, ahol ők bonyolították le a kereskedelem legnagyobb részét; ők voltak akkor az igazi nagykereskedők és vetélytársaikká csak II. József korában váltak lassanként az előbb a városokból jóformán teljesen kizárt izraeliták, kiknek a házalástól való eltiltását még 1786-ban is kérelmezte — bár eredménytelenül — a pesti kereskedők testülete.

Az alábbi összeállítás képet nyujt arról, hogy az 1777. évi összeírás adatai alapján miképen oszlottak meg az összes magyar városokban a kereskedők és iparosok vallás szerint: ez adatok jelentőségét akkor ismerhetjük fel teljességében, ha szemügyre vesszük, hogy akkor a városok összlakosságának 64·9 százaléka volt katholikus és csak 35·1 százaléka másvallású.[1]) Az összes városokban összeíratott:

		katholikus	nem-kath.	együtt	százalékokban katholikus	százalékokban nem-kath.
Iparos	mester	6·933	7·118	14·051	49·3	50·7
	legény	9·053	3·179	12·232	74·0	26·0
	inas	2·875	1·733	4·608	62·4	37·6
Összesen		18·861	12·030	30·891	61·1	38·9

		katholikus	nem-kath.	együtt	százalékokban katholikus	százalékokban nem-kath.
Kereskedő	önálló	946	1·112	2·058	46·0	54·0
	legény	306	342	648	47·2	52·8
	inas	170	213	383	47·0	53·0
Összesen		1·422	1·667	3·089	46·0	54·0

IV.

A városi népségnek jelentékeny részét a *napszámosok* képezték. Vajjon ezen, kezük nyers munkája után élő tekintélyes népség miként oszlott meg a főbb kereseti ágak között, nevezetesen mekkora hányada tartozhatott az ipar vagy kereskedelem, s mekkora része a mezőgazdaság körébe, azt — ilynemü adatok hiányában — megállapítani nem lehet. 1777-ben 35 városban[2]) 28,187 napszámost írtak össze; öt évvel reá ugyanezen városok 31,832 napszámost mutattak ki, míg az összes magyar s horvát városokban 42,295-re rúgott a számuk. A két összeírás közti különbség egészbenvéve megfelel a városi népesség szaporulatának, de egyes városok tekintetében oly nagy eltéréseket veszünk észre, melyeket másból, mint a felvételi eljárásban foganatosított módositásokból vagy a napszámosok fogalmának eltérő értelmezéséből kimagyarázni nem lehet. Ezek az eltérések helyenként öt-hatszáz, sőt Modorban közel kétezer lélekre rugnak s így nagyon megnehezítik az adatoknak helyes megítélését s a belőlük levonható következtetések tekintetében óvatosságra intenek. A két conscriptió összes rovatai körül ez az egyedüli, melynek megbizhatósága kifogás alá eshetik.

---

[1]) V. ö. *Dr. Thirring Gusztáv*: Városaink népesedési viszonyai 1777-ben. (*Földrajzi Közlemények* XXVI. kötet 199—230. lap.)

[2]) Bazinból és Nagyszombatból hiányzik a napszámosok száma.

A napszámosok száma a két összeírásban következőképen van kimutatva:

	1777	1782
Sopron	913	1,231
Ruszt	—	269
Kis-Marton	?	425
Kőszeg	584	647
Győr	1,854	2,567
Komárom	1,069	685
Székes-Fejérvár	2,208	2,742
Pécs	?	813
Pozsony	3,032	2,820
Szent-György	10	65
Bazin	?	922
Modor	269	2,025
Nagy-Szombat	?	209
Szakolcza	796	403
Trencsén	481	482
Beszterczebánya	400	414
Zólyom	121	170
Breznóbánya	99	104
Libetbánya	114	59
Korpona	—	24
Körmöczbánya	218	846
Ujbánya	?	312
Selmeczbánya	8	15
Bélabánya	16	6
Bakabánya	384	125
Esztergom	345	219

	1777	1782
Buda	6,544	7,185
Pest	2,318	1,924
Szeged	348	425
Szabadka	?	192
Zombor	285	98
Ujvidék	98	85
Bártfa	173	173
Kis-Szeben	93	269
Eperjes	281	553
Késmárk	762	716
Lőcse	59	256
Kassa	1,247	820
Eger	?	5,311
Felsőbánya	612	536
Nagybánya	987	933
Szatmár-Németi	115	136
Debreczen	1,444	1,840
Zágráb	—	103
Károlyváros	—	104
Kaproncza	—	1,110
Kőrös	—	360
Varasd	—	140
Pozsega	—	140

Az ezen adatokban mutatkozó eltérések következtében e viszonyoknak tüzetesebb tárgyalásába nem bocsátkozhatunk. Legyen ezért elég arra utalnunk, hogy a városok közül különösen Buda, Pozsony, Pest, Székesfejérvár és Győr válnak ki a napszámosok nagy számánál fogva.

A dolog természetéből folyik, hogy a napszámosok között jóval több volt a férfi, mint a nő; 1777-ben 16,955 férfi- és 11,232 nőnapszámost írtak össze, 1782-ben 25,459 férfit és 15,836 nőt; a férfiak tehát a napszámos népességnek mindkét évben egyaránt 60 százalékát tették. Ez a többlet azonban nem egyenlő az egyes városokban, de nem is található fel mindenütt. Mig egyes helyeken olyan magas, hogy női napszámos alig van, addig másutt nőtöbbletnek enged helyet. Példaképpen említjük a következő városokat:

	1777		1782	
	férfi	nő	férfi	nő
Sopron	752	161	891	340
Komárom	910	159	469	216
Pozsony	2,517	515	2,313	507
Esztergom	283	62	172	47
Pest	1,420	898	1,516	408
Szeged	309	39	373	52
Szabadka	—	—	173	19
Felsőbánya	592	20	526	10
Nagybánya	621	366	663	270
Debreczen	1,262	182	1,459	381

Ezzel szemben azon városok közül, melyek a női napszámosoknak jelentékenyebb többlete által tünnek ki, kiemelhetők:

Trencsén	76	405	67	415
Beszterczebánya...	153	247	134	280
Késmárk	325	437	313	403

A napszámos népességnek hitfelekezeti eloszlása felette érdekes bepillantást enged a népesség alakulásába, tekintettel a foglalkozás és a felekezet közötti összefüggésre. A városi népesség (az 1777. évi összeírás szerint) kétharmadrészben (64·9%) római katholikus volt és csak harmadrészben (35·1%) más felekezetű. Daczára ennek a napszámosok között jóval sürübb volt a katholikusok száma; csak 23·1%-uk volt a katholikus, ellenben 76·9% római katholikus. Különösen feltünő a katholikusok nagy száma a napszámosok körében azon városokban, melyekben a protestáns népesség nagyobb számmal él. Ime nehány példa 1777-ből:

	katholikusok százalékos arányszáma az össznépességben	a napszámosok közt
Sopron	51·4	57·7
Kőszeg	67·8	77·8
Beszterczebánya ...	48·0	63·2
Breznóbánya	38·7	62·6
Bártfa	53·8	79·8
Kis-Szeben	66·2	93·5
Eperjes	74·2	85·4
Késmárk...	41·0	60·6

Oly társadalmi jelenséggel állunk itt szemben, mely figyelmünket nagy mértékben leköti s melynek okait egyrészt abban találhatjuk meg, hogy a napszámosoknak jelentékeny része már akkor is a szomszédos vidékről került, melynek lakossága tulnyomóan katholikus volt, másfelől pedig abban, hogy a szegényebb néprétegek általában gyakoriabbak voltak a katholikusok között. Ebben a tekintetben még a két nem között

is elég nagy különbséget találunk; a férfi napszámosok között ugyanis 73·8 százalék (12,507 lélek) volt katholikus, a nők közül ellenben nem kevesebb mint 81·6 százalék (t. i. 9,156 lélek).

A napszámos népessségnél nem kevesebb figyelmet érdemel a *cselédség* létszáma. Számra nézve a legnépesebb társadalmi rétegekhez tartozott, mely közvetlenül az iparosok és napszámosok után következett. Összeíratott ugyanis

	férfi cseléd	női cseléd	összesen
1777-ben	7,129	15,156	22,685
1782-ben	10,023	18,820	28,843

ha pedig csak az 1777-ben összeírt városokra vagyunk tekintettel, ezekben 1782-ben 7,940 férfi- és 16,234 női cselédet írtak össze, összesen tehát 24,174 lelket. A két összeírás a cselédek száma tekintetében meglehetősen megegyezik.

Az alábbiakban felsoroljuk azon városokat, melyekben a cselédek száma az összlakossághoz viszonyítva egyrészt legnagyobb, másrészt legkisebb volt.

	1777	*1782*		*1777*	*1782*
Nagy-Szombat	16·6	14·1	Felsőbánya	2·5	3·2
Beszterczebánya	16·5	15·0	Zombor	2·9	6·0
Kassa	13·5	15·7	Bakabánya	3·5	4·8
Trencsén	13·2	10·9	Újvidék	4·1	8·4
Nagybánya	12·8	8·3	Buda	4·1	4·5
Pozsony	12·7	12·4	Szent-György	4·4	4·1
Selmeczbánya	12·5	2.4[1]	Debreczen	5·0	6·1
Zólyom	12·3	15·4	Modor	5·2	4·9
Sopron	12·3	9·4	Bélabánya	5·5	5·5
Bártfa	12·2	8·7	Esztergom	6·3	3·6
Győr	10·8	12·2	Szabadka	?	3·5
Zágráb	?	24·0			
Varasd	?	11·7	Kaproncza	?	5·4

Egészben véve azt látjuk ezen felsorolásból, hogy a cselédek aránya Éjszaki- és Nyugati-Magyarország városaiban volt legnagyobb, bár ott is találunk egyes városokat, melyekben csekély volt a cselédek száma. Ezzel szemben feltűnően kevés volt a cseléd az Alföld városaiban, amely jelenséget a statisztika ma is az alföldi nagy parasztvárosok egyik jellemző tulajdonságaként ismer. Általában mondhatjuk, hogy a cselédek száma és az iparos jelleg között bizonyos összefüggés ismerhető fel. Az iparos városok túlnyomó részben nagy számú cselédség által tűnnek ki, míg azon városokban, ahol az ipar alárendelt szerepet visz, a cselédek aránya is kisebb. Mivel pedig az ipar és keres-

[1]) Lásd a jegyzetet a 131. lapon.

kedelem a városi jelleg egyik sajátos mérvét képezi, mondhatjuk, hogy a tulajdonképeni városi élettel már a 18. században is a nagyobb cselédarány járt karöltve. Természetes, hogy amennyiben adataink csakis a városokra vonatkoznak, a vidékről azonban egyáltalán nem állnak rendelkezésre, ezen tételt csak annyiban vagyunk képesek bizonyítani, amennyiben a gazdasági s társadalmi fejlődés alsóbb fokán álló városainkban — nevezetesen az alföldi városokban — a cselédség kisebb arányát észlelhetjük. Szeged, Zombor, Ujvidék, Debreczen és Szatmár-Németi tényleg megerősitik állításunkat, melyet különösen akkor látunk hathatósan támogatva, ha csakis a tulajdonképeni házicselédségre — a női cselédekre — vagyunk tekintettel.

Az aránylag csekély cselédségü városok között találjuk azonban az ország fővárosát, Budát is, mely értelmiségénél s politikai jelentőségénél fogva kétségkivül a legfejlettebb társadalmi viszonyokat tanusító városok közé sorolandó. Budán ugyanis 1777-ben csak 902, 1782-ben 1050 szolga és cseléd létezett, vagyis az összlakosságnak 4·1, illetve 4·5 százaléka. Budának ez a kivételes helyzete mindenesetre figyelmet érdemel s ha nem is tudjuk e feltünő jelenségnek okát adni, némi magyarázatként hivatkozhatunk arra, hogy Buda nem tartozott a nagyiparú városok közé s így részben ez a körülmény magyarázhatja a cselédség kisebb arányát. De utalhatunk arra is, hogy Buda városában majdnem teljesen hiányzott a férficselédség, mely egyebütt mindenütt a cselédségnek tekintélyes részét képezte. Ez a férficselédség, szolganépség voltaképen bizonyos tekintetben idegen elemet képez a cselédség körében; a tulajdonképeni házicselédség mindenütt túlnyomóan nőkből áll, a férfiszolgák pedig vagy gazdasági cselédek vagy hivatalokban, üzletekben, vállalatokban alkalmazott szolgák, kik társadalmi s foglalkozási szempontból más elbírálás alá esnek. Szorosan véve el kellene e két rendbeli cselédséget egymástól választani, hogy a tulajdonképeni házicselédségről, — mint a háztartás kiegészitő részéről — világos képet nyerjünk. Ily elválasztás Buda városát valamivel kedvezőbb színben tünteti fel, bár még mindig a kisebb cselédségü városok között foglal helyet. A többi városokra nézve is pregnánsabb képet nyerünk ezen elválasztás után, mely a női cselédségnek az összlakossághoz való viszonyát illetőleg a nevezetesebb városokban a következő arányszámokra vezet:

	1777	*1782*		*1777*	*1782*
Kassa	11·4	13·8	**Győr**	7·8	9·1
Beszterczebánya	12·4	12·6	**Pozsony**	8·3	7·8
Eperjes	8·8	9·9	**Sopron**	9·1	7·1
Késmárk	10·5	9·4	**Lőcse**	6·1	6·6

	1777	1782		1777	1782
Komárom	5·7	6·2	Debreczen	2·5	3·4
Pest	6·2	6·0	Székes-Fejérvár	4·3	2·5
Pécs	—	5·0	Szatmár-Németi	2·2	2·4
Körmöczbánya	4·0	4·6	Szeged	2·4	2·3
Újvidék	3·0	4·3	Zombor...	1·1	1·8
Eger	—	4·2	Szabadka	—	0·9
Buda	3·8	4·0			

Horvát városok 1782-ben: Zágráb 14·3, Károlyváros 11·0, Varasd 5·6.

A házi cselédség alacsony száma az alföldi városokban, melyekhez itt még Székes Fejérvár is csatlakozik, nagyon jellemző s élesen elkülöníti őket az északi és nyugoti városoktól, melyek között Kassa, Beszterczebánya, Eperjes, Késmárk, Győr, Pozsony és Sopron különösen kiválnak a magas cselédarányuk által. Vajjon szabad-e e magas arányt egyúttal a kedvezőbb vagyoni állapot kritériumául is elfogadnunk, miként azt a modern statisztika teszi, egyelőre eldöntetlenül kivánnók hagyni, mert a háztartás összetételéről sokkal kevesebb adattal rendelkezünk, semhogy e fontos kérdés taglalásába bocsátkozhatnánk. A fentebb közölt felsorolás azonban valószínüvé teszi, hogy a cselédlétszám a mult századra nézve is a vagyonosság fokmérőjéül szolgálhatna.

A házicselédek kiválasztása után fenmaradó férficselédek, mint említők, részben gazdasági cselédek, részben hivatalokban, üzletekben, vállalatokban alkalmazott szolgák, inasok s egyéb szolgálattevő egyének. Ez a három kategória (gazdasági, hivatalbeli és ipari szolga) a conscriptiók eredményeiben nincs szétválasztva s nem is választható szét, némi következtetést azonban az egyes kategóriák számerejére mégis vonhatunk. A tapasztalat azt mutatja s a két összeírás adatai is bizonyítják, hogy a hivatali és ipari szolgaszemélyzet seholsem éri el, de még csak meg sem közelíti a házicselédség számát; ahol tehát a férfi és női cselédek száma egyenlő vagy az előbbi az utóbbit meghaladja, ott okvetlenül nagyobbszámú gazdasági cselédség jelenlétét kell feltételeznünk. Ha minden további mérlegelés nélkül kikeressük ezen városokat, a következő neveket találjuk:[1])

[1]) Kis városokat, hol a számok nagyon aprók, itt figyelmen kivül hagyunk, mivel a kicsi — s esetlegességektől erősen befolyásolt — számoknak bizonyító erejük nincsen. Ez okból hagyjuk ki a fentebbi felsorolásból Korponát, Libetbányát, Bakabányát, Ujbányát és Kis-Martont. E városokban egyébiránt — Kis-Martontól eltekintve — a bányaipar okozhatja a férfi szolgaszemélyzet nagy számát.

	1777		1782	
	férfi-	női	férfi	női
	cselédség		cselédség	
Székes-Fejérvár	394	481	246	269
Szeged...	699	403	671	446
Zombor	194	129	562	240
Szabadka	—	—	509	171
Debreczen...	660	641	919	942
Újvidék	88	234	245	250

Meggyőzőbben mi sem bizonyíthatja fentebbi állításunkat, mert ime Alföldünk legfontosabb gazdasági góczpontjai ama városok, ahol a szolgaszemélyzet körében a férfiak száma túlhaladja vagy legalább eléri a nők számát. E városokban a mezőgazdasági cselédség már a mult században is jelentékeny részét tette a népességnek s így e városoknak par excellence földmüvelő jellege abban is kifejezést nyert.

Miként a napszámos népesség, úgy a szolgák és cselédek hitfelekezeti viszonyai is különös figyelmet érdemelnek. Azok után, amiket a napszámosokat illetőleg már fentebb elmondottunk, nem akarunk ismétlésbe esni s igy röviden csak annyit említünk meg, hogy bár (az 1777. évi adatok szerint) a városi lakosságnak 64·9 százaléka volt katolikus, a férfiszolgák közül 75·8, a női cselédek közül 74·9 százaléka vallotta e hitfelekezetet. A katholikusoknak a cselédség körében való erős képviseltetése hasonlóképen az erősen protestáns szinezetü városokban ötlik szemünkbe; legyen elég arra hivatkoznunk, hogy Késmárkon, ahol a lakosság nagyobbik fele (59%) protestáns, 390 katholikus (férfi és női) cselédekkel szemben csak 82 más vallású találtatott. Hasonló az eloszlás a következő városokban:

	katholikusok százalékos eloszlása	
	az össznépességben	a szolgák és cselédek között
Sopron ...	51·4	61·7
Kőszeg	67·8	73·1
Komárom	58·4	67·5
Bazin...	57·7	74·9
Modor	40·3	56·2
Trencsén...	71·2	83·6
Beszterczebánya ...	48·0	53·4
Zólyom	32·2	42·0
Breznóbánya	38·7	67·0
Libetbánya	10·1	19·3
Korpona	47·0	63·5
Bélabánya	79·1	91·0
Bártfa	53·8	82·3
Kis-Szeben	66·2	84·0
Eperjes	74·2	91·0
Késmárk...	41·0	82·6
Felsőbánya	45·3	67·5
Szatmár-Németi ...	19·1	32·1

Miként e felsorolásból látszik, a cselédek még a napszámosokon is túltesznek, amennyiben ezeknél még sokkal gyakoribb az az eset, hogy körükben jóval több a katolikus vallású, mint a népesség átlagában. Nemcsak gyakoribb ez az eset, de sok esetben még nagyobb is az eltérés, mint a napszámosok tekintetében, bár a nem tekintetében lényegesebb eltérést nem vehetünk észre.

V.

Városaink 18-ik századbeli szellemi kulturájára élénk világot vetnek az összeírásoknak amaz adatai, melyek a *tanulókra* vonatkoznak. Mindkét összeirás kitünteti az iskolába járók számát még pedig megkülömböztetve a helybeli tanulókat az iskola látogatása czéljából beköltözött idegen tanulóktól. Maguk ez adatok, valamint nem szerinti eloszlásuk és az 1777-ik évi conscriptioban felekezet szerint történt megkülönböztetésük rendkivül becsesek városaink kulturális viszonyainak felismerésére; mert a mig a helybeli tanulók száma az iskoláztatás állapotára enged következtetést, addig az idegen tanulók kontingense egyúttal arról is nyujthat felvilágositást, mekkora hatása volt a városi szellemi góczpontoknak a vidék közmüvelődésének fejlődésére. Mindkét tekintetben meglehetős kedvezőtlen kép tárul elénk. Az iskolába járó, helybeli tanulók száma 1777-ben 13,615-re, 1782-ben ugyanezen városokban 14,418-ra, valamennyi (magyar és horvát) városban 16,247 lélekre rugott, vagyis a népességnek 4—5 százalékára. Ámde e tekintetben az egyes városok között rendkivül nagy az eltérés; a mig a tanulók aránya egyesekben meglehetősen magas, addig másutt minimális kicsiny. Sajnos, hogy a tanulóknak az iskolák fokozata és jellege szerinti eloszlását illetőleg nincs semmi adatunk, úgy hogy az elemi iskoláztatás állapotát megitélni nem birjuk, amire annál is inkább szükségünk volna mivel a tanulóknak a conscriptióban közölt számai természetesen aszerint nagyobbodnak vagy kisebbednek, amint egyes helyeken közép- vagy magasabb iskolák léteznek vagy nem. Ennek szemelőtt tartásával közöljük az alábbiakban ama városokat, melyekben a helybeli tanulók aránya (az összlakossághoz viszonyitva) egyrészt legnagyobb, más részt legkisebb volt.

E városok a következők:

	1777	*1782*		*1777*	*1782*
Nagybánya	13·5	7·6	Bélabánya	1·1	2·8
Selmeczbánya	12·2	1·1[1])	Zombor	1·3	1·8
Bártfa	9·2	1·8	Nagy-Szombat	1·3	6·4

[1]) Lásd a jegyzetet a 131. lapon.

	1777	1782		1777	1782
Lőcse	9·5	6·1	Kőszeg	1·4	2·3
Szatmár-Németi	8·6	8·9	Esztergom	1·6	3·4
Felsőbánya	8·3	5·7	Szeged	2·1	1·4
Debreczen	7·6	7·5	Kassa	2·2	10·5
Késmárk	7·3	7·4	Korpona	2·3	2·6
Modor	6·7	5·9	Székes-Fejérvár	2·5	4·1
Kis-Szeben	6·3	8·0	Zólyom	2·8	4·0
Pest	6·2	2·3			
Komárom	6·0	5·9			
Beszterczebánya	6·0	5·0			

Nem bocsátkozva a topografiai eltérések magyarázatába, ezúttal csak arra a nagy különbségre akarunk utalni, mely az iskolába járó fiuk és leányok tekintetében fennáll. A tanulók között volt ugyanis:

1777-ben (38 város)	9,473 fiú	4,142 leány
1782-ben (38 város)	10,468 „	3,950 „
1782-ben (összes városok	11,942 „	4,305 „

A mult századbeli nőoktatás fejletlensége semmiben élesebb kifejezést nem nyerhet, mint a nőtanulók számának alárendeltségében. Az iskolába járó lányok az összes tanulóknak csak harmadrészét teszik és ez az arány a vizsgálatunk tárgyát képező lustrum álatt még apad is. Egyes helyeken pedig az iskolás leányok száma oly minimális, mintha ott a leányok részére egyáltalában nem léteztek volna iskolák. Ily állapotokat nemcsak egyes kicsiny városokban találunk, minők Szent-György, Trencsén, Zólyom, Libetbánya, Korpona, Bélabánya, sőt Esztergom is, valamint a horvát városok, de az Alföld nagy városai Szabadka, Zombor, Újvidék sem külömböznek amazoktól. Mily primitivnek kellettek az iskoláztatás viszonyainak lenniök, ha Zomborban és Szabadkán, 13,000, sőt 19,000 lakóval biró városokban nem több mint 32 vagy 34 nőtanuló járt iskolába! De aránylag primitivnek kellett egyébütt is lenniök, ha figyelembe vesszük, hogy az iskolába járó leányok a női népességnek átlag csak 2—3 százalékát tették.

A nemek tekintetében fennálló különbség még sokkal nagyobb az *idegen tanulóknál.* Ezek majdnem kizárólag fiúk s elenyésző csekély köztük a leányok száma, a mi nagyon természetes, mivel a városok a nőnevelés tekintetében alig nyújtottak többet a vidéknél. Az idegen helyről jelenlevő tanulók száma volt ugyanis:

1777	6,998 fiú	337 leány	együtt	7,335
1782	8,059 „	696 „	„	8,755

Egyes városok kiváló tanintézeteit nagy számmal kereste fel a vidéki fiatalság, mely a dolog természeténél fogva, majdnem kizárólag fiúkból állott. Igy találunk nagyobb számú idegen tanuló fiatalságot (fiúkat) a következő városokban:

	1777	1782
Sopron	508	489
Pozsony	745	531
Nagy-Szombat	700	625
Buda	634	525
Pest	496	151
Kassa	434	428
Eger	—	618

Ezzel szemben idegen nőtanulókat csak Budáról (1782-ben 272) és Körmöczbányáról (142) látunk kimutatva.

Miként a fentebb felsorolt foglalkozási ágak tekintetében, úgy a tanulók tekintetében is figyelmet érdemel a hitfelekezeti arány. A nem-katholikus elem itt is sokkal magasabb arányban van képviselve, mint amely az összlakosság hitfelekezeti eloszlása tekintetében megilletné. 7,441 katholikus mellett 6,174 nem-katholikus íratott össze, *vagyis a tanulóknak 45·4 százalék volt a katholikus* (szemben az összlakosság 35 százalékával), *a leányok közül éppen 54·3%*. A protestánsoknak a közmüvelődésben való erős szereplése kulturtörténelmünk szemtpontjából felette fontos. Láttuk, hogy a köztisztviselői pályáról leszorított protestánsok az iparban és kereskedelemben erősen tért foglalnak, ahol a mesterek közt jelentékeny számot tesznek; látjuk most nagy túlsulyukat a tanulók körében. És ezzel szemben láttuk azt, hogy a napszámosok és cselédek közt sokkal kisebb számmal szerepelnek, mint ami őket az össznépességnek megfelelőleg megilletné. Mind e jelenségek élesen jellemzik a protestantismusnak a közéletben, különösen kulturális irányban való terjeszkedésére irányuló törekvését.

Végül az *alamizsnából* és *közjótékonyságból élőkről* kell megemlékeznünk. 1777-ben 4,286, 1782-ben 4,719 ily egyén íratott össze, még pedig 1777-ben 2,090 férfi és 2198 nő, 1782-ben pedig 2,264 férfi és 2,455 nő. A közsegélyezésre utaltak között már akkor is többségben voltak a nők. A szegényeknek kisebb része (u. m. 1,049, illetve 1,873 egyén) közintézetekben volt elhelyezve vagy alapítványokból tartatott fenn; 3,239, illetve 2,846 egyén pedig koldulással tengette életét. Aránylag legtöbb szegény találtatott Pesten, Budán, Nagybányán, Szakolczán és Beszterczebányán; ellenben a hatósági vagy társadalmi jótékonyságnak semmi nyoma sem látszik nehány felföldi városon kivül még Szabadkán sem.

Ezekben röviden összefoglaltuk a két összeírás eredményeit, amenynyiben azok a népesség kereseti viszonyaira vonatkoznak. Kétségkivül érdekes világot vetnek városaink mult századbeli gazdasági állapotára s azt hisszük, ama kor gazdaságtörténetének irója fog azokból egyetmást merithetni, a mi az akkori állapotok jellemzésére felhasználható.

TÁBLÁZATOK.

Táblá-

I. A népesség főfoglalkozási

Városok	Papok	Szerzetesek	Apáczák	Szépművész. tanitói	Tisztviselők, hivatalnokok és közszolgák	Iparosok, kézművesek	Kereskedők és üzérek	Napszámosok férfi	Napszámosok nő
Duna jobbpartja									
Sopron	30	48	32	22	75	1,334	116	752	161
Ruszt	2	—	—	2	9	62	1	—	—
Kőszeg	13	—	—	7	105	747	31	278	306
Győr	102	69	23	4	132	1,388	259	946	908
Komárom	1	46	—	5	49	1,607	235	910	159
Székes-Fejérvár	16	55	—	—	66	1,200	97	1,055	1,153
Duna balpartja									
Pozsony	81	175	185	95	576	3,205	289	2,517	515
Szent-György	1	12	—	—	20	157	4	3	7
Bazin	4	27	—	4	57	424	33	?	?
Modor	1	3	—	10	57	521	51	111	158
Nagy-Szombat	130	95	40	?	?	722	60	?	?
Szakolcza	5	74	—	2	98	522	3	357	439
Trencsén	10	22	—	6	37	489	13	76	405
Beszterczebánya	31	1	—	38	151	1,162	56	153	247
Zólyom	2	—	—	3	17	341	3	63	58
Breznóbánya	—	12	—	3	54	298	4	39	60
Libetbánya	1	—	—	1	11	153	—	91	23
Korpona	1	11	—	3	55	259	—	—	—
Körmöczbánya	4	31	—	11	137	594	11	145	73
Selmeczbánya	7	—	—	16	29	574	25	8	—
Bélabánya	1	—	—	1	15	110	—	6	10
Bakabánya	1	—	—	—	26	220	2	158	126
Esztergom	2	30	—	—	56	434	28	283	62
Duna-Tisza köze									
Buda	302	170	62	20	205	1,984	318	3,197	3,347
Pest	13	130	22	44	198	2,106	489	1,420	898
Szeged	3	53	2	—	96	942	88	309	39
Zombor	10	16	—	10	50	375	59	155	130
Újvidék	17	—	—	4	51	877	226	73	25
Tisza jobbpartja									
Bártfa	4	17	—	6	61	598	12	88	85
Kis-Szeben	2	10	—	7	40	400	6	82	11
Eperjes	4	81	—	19	85	949	58	136	145
Késmárk	—	5	—	11	85	621	29	325	437
Lőcse	5	25	—	4	58	579	26	36	23
Kassa	28	80	27	10	143	933	65	616	631
Tisza balpartja									
Felsőbánya	4	—	—	5	41	214	9	592	20
Nagybánya	3	26	—	6	42	303	38	621	366
Szatmár-Németi	7	—	—	12	78	773	54	92	23
Debreczen	—	15	—	10	286	2,714	291	1,262	182
Összesen	848	1339	393	401	3351	30891	3089	16955	11232

zatok.

ágainak áttekintése 1777-ben.

Szolga, cseléd		Tanuló		Idegen tanulók		Szegények				Árvák		Össz-lakosság
						közintézetben		koldulók				
férfi	nő	fiú	leány	fiú	leány	f.	nő	férfi	nő	fiú	leány	
361	1,027	371	207	508	39	26	112	66	92	9	—	11,318
31	75	20	32	—	—	5	9	—	—	2	2	1,069
126	260	57	1	203	—	12	6	20	29	20	4	4,158
355	895	329	86	179	21	30	21	23	34	125	273	11,574
83	563	387	199	273	—	8	24	116	74	122	58	9,831
394	481	204	80	124	—	7	20	11	33	38	36	11,202
1,274	2,389	1,047	607	745	95	200	93	141	207	96	154	28,737
14	66	46	22	100	—	2	8	3	2	9	10	1,819
69	253	134	41	—	—	2	7	8	26	19	17	3,957
60	166	157	135	81	17	5	7	13	9	11	15	4,379
356	576	40	32	700	12	12	12	32	36	109	80	5,631
151	185	263	37	52	1	6	6	49	62	17	19	5,156
80	292	116	15	256	—	4	4	4	4	—	1	2,811
156	668	187	115	82	9	—	—	29	73	33	87	4,995
84	138	41	9	—	—	4	8	—	—	1	1	1,808
88	127	30	45	93	—	1	4	1	1	6	5	2,074
43	40	36	16	—	—	—	-	4	6	—	—	1,192
175	135	53	14	77	—	7	—	3	—	20	13	2,847
266	420	456	165	84	11	16	28	64	80	2	5	10,566
40	300	278	53	196	—	—	1	6	5	2	3	2,709
23	55	16	—	—	—	—	—	1	10	—	—	1,424
47	30	60	36	—	—	3	1	10	3	5	4	2,200
85	238	84	—	38	—	—	—	10	28	18	21	5,151
62	840	996	177	634	—	30	21	361	289	283	226	22,019
300	810	552	260	496	34	35	42	272	228	169	146	13,021
699	403	252	102	257	—	8	5	35	18	26	9	16,708
194	129	120	25	70	9	—	—	70	50	26	20	11,294
88	234	234	24	22	—	10	12	77	61	20	21	7,930
111	267	175	111	47	—	1	8	23	8	70	52	3,096
47	196	94	44	74	—	2	5	1	1	5	5	2.198
130	505	236	56	275	5	9	21	31	27	115	157	5,743
58	414	196	91	289	10	5	13	1	7	29	17	3,949
67	278	319	111	215	16	2	4	16	12	7	21	4,529
134	723	84	54	434	24	12	22	26	19	—	—	6,367
29	51	175	88	—	—	—	—	11	26	40	39	3,165
104	172	186	104	29	—	2	4	38	26	11	14	2,155
85	114	237	206	55	2	—	5	13	32	24	33	5,126
660	641	1,205	742	310	32	20	30	15	15	?	?	25,747
7129	15156	9473	4142	6998	337	486	563	1604	1633	1489	1568	269655

Város	Papok	Szerzetesek	Apáczák	Szépművészetek tanítói	Tisztviselők, hivatalnokok és közszolgák	Iparosok, kézművesek	Kereskedők és üzérek	Napszámosok férfi	Napszámosok nő
Duna jobbpartja.									
Sopron	25	49	31	24	88	1356	121	891	340
Ruszt	2	—	—	2	30	59	2	111	158
Kis-Marton	4	19	1	3	39	265	17	199	226
Kőszeg	8	10	—	11	137	794	36	284	363
Győr	39	61	28	23	152	1491	368	1664	903
Komárom	10	36	—	11	94	1476	515	469	216
Székes-Fejérvár	17	58	—	9	84	1328	85	1384	1358
Pécs	70	107	—	21	168	1126	84	610	203
Duna balpartja.									
Pozsony	91	178	212	74	488	3184	315	2313	507
Szent-György	1	11	—	2	26	158	3	32	43
Bazin	4	28	—	6	68	569	12	424	498
Modor	1	3	—	10	28	544	8	710	1315
Nagy-Szombat	129	91	31	23	43	635	51	112	97
Szakolcza	3	74	—	3	86	575	8	213	190
Trencsén	6	25	—	6	50	457	17	67	415
Beszterczebánya	25	4	—	50	216	1185	74	134	280
Zólyom	2	—	—	2	17	442	6	88	82
Breznóbánya	—	11	—	5	55	157	5	43	61
Libetbánya	1	—	—	2	21	181	2	25	34
Korpona	1	6	—	5	66	278	5	7	17
Körmöczbánya	6	45	—	16	1391	537	30	816	30
Ujbánya	2	1	—	2	22	251	10	263	49
Selmeczbánya	10	4	—	18	53	624	27	8	7
Bélabánya	1	—	—	2	19	107	—	2	4
Bakabánya	1	—	—	2	16	370	3	82	43
Esztergom	5	28	—	9	108	601	69	172	47
Duna-Tisza köze.									
Buda	502	118	—	79	211	3255	322	4141	3044
Pest	12	114	—	28	91	2448	462	1516	[illegible]08
Szeged	—	57	—	—	123	1052	110	373	52
Szabadka	3	22	—	4	58	400	132	173	19
Zombor	2	22	—	8	25	423	71	59	39
Ujvidék	10	—	—	6	37	950	146	60	25
Tisza jobbpartja.									
Bártfa	2	18	—	6	51	593	18	81	47
Kis-Szeben	2	10	—	13	37	347	6	97	172
Eperjes	6	75	—	15	77	938	44	290	263
Késmárk	3	5	—	13	89	654	—	313	403
Lőcse	13	23	—	12	66	843	47	233	23
Kassa	18	61	29	39	315	931	67	560	260
Eger	238	115	—	29	233	1409	153	2554	2757
Tisza balpartja.									
Felsőbánya	5	—	—	6	46	206	22	526	10
Nagybánya	4	25	—	6	57	436	24	663	270
Szatmár-Németi	3	4	—	11	36	902	59	108	28
Debreczen	15	21	—	7	265	3251	215	1459	381
	1302	1539	332	623	5382	37788	3771	24329	15687
Horvátország.									
Zágráb	35	28	—	26	69	698	26	44	59
Károlyváros	3	21	—	1	18	467	103	68	36
Kaproncza	4	16	—	—	24	276	40	499	611
Kőrös	4	37	—	6	45	182	23	173	187
Varasd	33	76	29	5	81	662	45	266	190
Pozsega	5	37	—	2	44	336	17	80	60
	84	215	29	40	281	2621	254	1130	1149
Főösszeg	1386	1754	361	663	5663	40,409	4025	25,459	16,836

ágainak áttekintése 1782-ben.

Szolga, cseléd		Tanuló		Idegen tanuló		Szegények közintézetekben		Szegények koldulók		Árvák		Össz-lakosság
férfi	nő	fiu	leány	fiu	leány	fér.	nő	férfi	nő	fiu	leány	
283	872	425	260	489	19	32	40	124	95	18	19	12,242
32	70	26	13	—	—	7	9	2	—	5	1	1,054
154	141	71	41	—	—	4	6	7	13	1	8	2,265
110	355	111	5	313	—	12	12	10	17	42	3	5,050
375	1108	252	50	284	37	62	42	143	76	71	199	12,193
155	656	453	176	144	—	6	20	49	66	105	64	10,630
246	269	412	32	110	—	8	22	31	35	18	21	10,744
264	450	279	56	215	13	12	19	36	40	46	35	8,949
1356	2272	1011	507	531	29	135	91	79	73	80	96	29,233
33	53	75	22	118	4	2	8	5	1	5	3	2,097
59	198	95	51	22	2	8	18	11	17	7	11	4,005
65	175	152	138	88	—	4	8	7	9	13	14	4,925
296	696	243	197	625	67	142	17	40	43	54	38	7,037
104	273	136	25	53	—	6	6	27	51	20	27	5,699
70	263	133	23	239	1	5	3	5	5	2	7	3,069
115	631	138	112	213	3	5	11	14	46	58	65	4,988
111	163	68	4	10	—	4	8	—	—	1	—	1,779
84	111	41	19	45	—	—	3	1	1	5	1	2,603
55	58	32	6	1	—	1	4	2	5	1	1	1,188
176	125	56	16	78	—	4	10	1	3	27	9	2,707
224	482	462	195	330	142	107	341	53	109	8	8	10,386
131	127	59	23	1	2	5	7	10	12	6	9	2,932
121	367	258	70	293	4	1	2	16	14	10	10	20,753
24	61	38	6	—	—	—	—	3	5	2	1	1,543
38	70	60	16	6	—	1	2	7	5	10	5	2,287
94	94	156	19	192	—	7	10	7	18	36	45	5,169
122	928	1515	130	525	272	18	9	76	103	204	102	23,220
453	1054	311	95	151	17	29	53	138	145	85	160	17,558
671	446	242	32	171	—	7	10	57	63	17	20	19,116
509	171	162	34	18	—	—	—	69	65	11	17	19,190
562	240	206	32	51	1	4	4	35	22	19	20	13,377
245	250	260	30	15	—	16	10	65	36	11	12	5,871
69	236	47	17	14	—	1	8	16	9	22	—	3,536
47	211	99	60	100	1	1	7	3	2	3	1	1,997
125	570	190	42	306	9	6	17	23	16	26	31	5,798
50	362	185	101	241	11	4	15	14	17	24	17	3,873
110	334	239	66	291	23	4	8	12	10	8	16	5,034
111	810	495	123	428	15	13	18	35	21	49	18	5,858
186	637	485	106	618	14	29	26	38	32	170	100	15,013
26	74	124	52	—	—	1	2	3	3	—	—	3,095
71	182	154	79	83	—	—	12	14	22	16	16	3,028
133	173	427	213	133	—	1	7	10	7	16	24	7,231
919	942	1141	916	214	7	58	38	53	49	64	79	27,600
9184	17760	11524	4210	7759	693	772	963	1347	1381	1396	1333	355,922
260	385	68	—	149	—	73	14	10	12	19	16	2,689
108	254	54	39	3	—	—	8	—	—	20	11	2,311
78	97	36	5	5	—	1	3	15	9	12	8	3,234
86	73	53	—	33	—	—	—	2	13	7	16	1,617
217	201	101	51	60	3	19	20	20	29	29	21	3,580
90	50	106	—	50	—	—	—	5	3	9	8	1,452
839	1060	418	95	300	3	93	45	52	66	96	80	14,883
10,023	18,820	11,942	4305	8059	696	865	1008	1399	1447	1492	1413	370,805

3. Az iparosok és kereskedők részletezése foglalkozási viszonyuk szerint 1782-ben.

Város	Iparos és kézműves				Kereskedő			
	mester	czéhbeli legény	inas (tanoncz)	együtt	önálló	czéhbeli legény	inas (tanoncz)	együtt
Duna jobbpartja:								
Sopron	563	621	172	1356	63	32	26	121
Ruszt	48	9	2	59	2	—	—	2
Kis-Marton	143	86	36	265	10	4	3	17
Kőszeg	385	322	87	794	18	11	7	36
Győr	599	656	236	1491	283	41	44	368
Komárom	719	618	139	1476	152	350	13	515
Székes-Fejérvár	473	622	233	1328	42	21	22	85
Pécs	468	443	215	1126	52	19	13	84
Duna balpartja:								
Pozsony	977	1737	470	3184	150	133	32	315
Szent-György	99	49	10	158	3	—	—	3
Bazin	276	236	57	569	12	—	—	12
Modor	345	149	50	544	8	—	—	8
Nagyszombat	328	222	85	635	26	15	10	51
Szakolcza	356	160	59	575	4	1	3	8
Trencsén	242	115	100	457	15	1	1	17
Beszterczebánya	502	461	222	1185	59	9	6	74
Zólyom	269	66	107	442	6	—	—	6
Breznóbánya	90	37	30	157	5	—	—	5
Libetbánya	131	29	21	181	1	—	1	2
Korpona	180	60	38	278	5	—	—	5
Körmöczbánya	237	232	68	537	23	3	4	30
Ujbánya	163	58	30	251	10	—	—	10
Selmeczbánya	238	297	89	624	15	6	6	27
Bélabánya	61	28	18	107	—	—	—	—
Bakabánya	303	31	36	370	2	1	—	3
Esztergom	299	208	94	601	47	14	8	69
Duna-Tisza köze:								
Buda	704	1931	620	3255	170	88	64	322
Pest	628	1436	384	2448	241	150	71	462
Szeged	626	286	140	1052	58	25	27	110
Szabadka	255	83	62	400	118	7	7	132
Zombor	268	81	74	423	52	9	10	71
Ujvidék	356	298	296	950	71	25	50	146
Tisza jobbpartja:								
Bártfa	377	112	104	593	13	3	2	18
Kis-Szeben	227	65	55	347	4	—	2	6
Eperjes	389	364	185	938	22	14	8	44
Késmárk	449	130	75	654	—	—	—	—
Lőcse	414	290	139	843	42	3	2	47
Kassa	340	398	193	931	32	20	15	67
Eger	593	603	213	1409	91	39	23	153
Tisza balpartja:								
Felsőbánya	128	47	31	206	12	5	5	22
Nagybánya	263	107	66	436	16	4	4	24
Szatmár-Németi	584	175	143	902	50	5	4	59
Debreczen	1979	654	618	3251	204	4	7	215
Együtt	17074	14612	6102	37788	2209	1062	500	3771
Horvátország:								
Zágráb	236	250	212	698	19	7	—	26
Károlyváros	202	178	87	467	93	5	5	103
Kaproncza	160	67	49	276	31	5	4	40
Körös	114	42	26	182	13	1	9	23
Varasd	273	290	99	662	25	15	5	45
Pozsega	242	57	37	336	14	2	1	17
Együtt	1227	884	510	2621	195	35	24	254
Főösszeg	18301	15496	6612	40409	2404	1097	524	4025

4. Az iparosok részletezése foglalkozási viszony és hitfelekezet szerint 1777. évben.

Város	Mester		Czéhbeli legény		Inas (tanoncz)		Együtt		
	Katholikus	Egyéb hitf.	Katholikus	Egyéb hitf.	Katholikus	Egyéb hitf.	Katholikus	Egyéb hitf.	Öszszesen
Duna jobbpartja.									
Sopron	225	302	427	224	84	72	736	598	1334
Ruszt	12	30	9	9	1	1	22	40	62
Kőszeg	185	168	209	93	59	33	453	294	747
Győr...	520	45	595	52	170	6	1285	103	1388
Komárom	309	203	596	279	152	68	1057	550	1607
Székes-Fejérvár	404	—	626	—	170	—	1200	—	1200
Duna balpartja.									
Pozsony...	594	276	1471	415	362	87	2427	778	3205
Szent-György ...	47	43	41	10	10	6	98	59	157
Bazin	77	187	72	57	16	15	165	259	424
Modor	56	260	61	84	20	40	137	384	521
Nagy-Szombat ...	278	—	302	1	141	—	721	1	722
Szakolcza	255	93	125	12	33	4	413	109	522
Trencsén	144	102	104	32	70	37	318	171	489
Beszterczebánya	159	322	221	246	106	108	486	676	1162
Zólyom	43	160	26	46	16	50	85	256	341
Breznóbánya ...	62	178	17	19	6	16	85	213	298
Libetbánya	10	105	1	17	3	17	14	139	153
Korpona	68	108	35	18	14	16	117	142	259
Körmöczbánya...	147	106	180	86	41	34	368	226	594
Selmeczbánya ...	93	122	182	99	45	33	320	254	574
Bélabánya	35	30	14	10	11	10	60	50	110
Bakabánya	51	123	11	16	7	12	69	151	220
Esztergom	273	—	125	1	35	—	433	1	434
Duna-Tisza köze.									
Buda	503	151	1048	32	229	21	1780	204	1984
Pest...	645	2	1090	29	340	—	2075	31	2106
Szeged	479	17	292	2	150	2	921	21	942
Zombor...	114	79	86	22	50	24	250	125	375
Ujvidék...	145	231	142	145	81	133	368	509	877
Tisza jobbpartja.									
Bártfa	183	191	73	83	41	27	297	301	598
Kis-Szeben	94	138	54	42	43	29	191	209	400
Eperjes...	216	149	282	101	139	62	637	312	949
Késmárk	49	363	44	105	28	32	121	500	621
Lőcse	78	263	72	80	32	54	182	397	579
Kassa	203	111	301	115	130	73	634	299	933
Tisza balpartja.									
Felsőbánya... ...	30	121	26	9	6	22	62	152	214
Nagybánya... ...	71	149	18	43	2	20	91	212	303
Szatmár-Németi	37	517	13	67	9	130	59	714	773
Debreczen	39	1673	62	478	23	439	124	2590	2714
Összesen ...	6933	7118	9053	3179	2875	1733	18861	12030	30891

5. A kereskedők részletezése foglalkozási viszony és hitfelekezet szerint 1777-ben.

Város	Önálló keresk.		Czéhb. legény		Inas (tanoncz)		Együtt		
	Kath.	Egyéb hitf.	Kath.	Egyéb hitf.	Kath.	Egyéb hitf.	Kath.	Egyéb hitf.	Összesen
Duna jobbpartja:									
Sopron	23	31	18	24	7	13	48	68	116
Ruszt	—	1	—	—	—	—	—	1	1
Kőszeg	11	8	2	4	4	2	17	14	31
Győr	142	53	20	19	19	6	181	78	259
Komárom	92	87	11	8	19	18	122	113	235
Székes-Fejérvár	45	8	14	12	7	11	66	31	97
Duna balpartja:									
Pozsony	88	45	59	51	27	19	174	115	289
Szent-György	4	—	—	—	—	—	4	—	4
Bazin	15	18	—	—	—	—	15	18	33
Modor	25	26	—	—	—	—	25	26	51
Nagy-Szombat	23	—	25	3	9	—	57	3	60
Szakolcza	1	2	—	—	—	—	1	2	3
Trencsén	10	3	—	—	—	—	10	3	13
Beszterczebánya	15	25	6	3	3	4	24	32	56
Zólyom	1	1	—	—	1	—	2	1	3
Breznóbánya	1	3	—	—	—	—	1	3	4
Libetbánya	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Korpona	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Körmöczbánya	5	3	1	1	—	1	6	5	11
Selmeczbánya	9	2	5	5	3	1	17	8	25
Bélabánya	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bakabánya	—	2	—	—	—	—	—	2	2
Esztergom	17	2	5	1	3	—	25	3	28
Duna-Tisza köze:									
Buda	153	118	19	9	13	6	185	133	318
Pest	117	121	83	100	28	40	228	261	489
Szeged	31	36	2	10	2	7	35	53	88
Zombor	13	23	3	9	3	8	19	40	59
Ujvidék	35	81	9	48	9	44	53	173	226
Tisza jobbpartja:									
Bártfa	3	4	—	3	1	1	4	8	12
Kis-Szeben	1	3	1	1	—	—	2	4	6
Eperjes	28	13	4	5	3	5	35	23	58
Késmárk	7	15	2	3	—	2	9	20	29
Lőcse	2	14	4	3	—	3	6	20	26
Kassa	12	15	8	14	4	12	24	41	65
Tisza balpartja:									
Felsőbánya	4	—	2	—	3	—	9	—	9
Nagybánya	5	33	—	—	—	—	5	33	38
Szatmár-Németi	7	43	1	1	2	—	10	44	54
Debreczen	1	273	2	5	—	10	3	288	291
Összesen	946	1112	306	342	170	213	1422	1667	3089

zerint (1777-ben).

közintézetben		Kolduló szegények				Árvák			
nő		férfi		nő		fiú		leány	
kath.	egyéb	kath.	egyéb	kath.	egyéb	kath.	egyéb	kath.	egyéb
58	54	37	29	54	38	4	5	—	—
5	4	—	—	—	—	—	2	—	2
6	—	17	3	21	8	20	—	4	—
21	—	22	1	32	2	86	39	191	82
24	—	66	50	46	28	104	18	49	9
20	—	11	—	33	—	36	2	36	—
92	1	120	21	170	37	72	24	118	36
3	5	3	—	2	—	5	4	5	5
6	1	8	—	19	7	10	9	11	6
3	4	8	5	5	4	5	6	7	8
12	—	32	—	36	—	109	—	80	—
6	—	45	4	57	5	15	2	13	6
4	—	4	—	3	1	—	—	—	1
—	—	13	16	39	34	23	10	46	41
8	—	—	—	—	—	1	—	1	—
4	—	—	1	—	1	2	4	3	2
—	—	1	3	1	5	—	—	—	—
—	—	2	1	—	—	10	10	6	7
23	5	60	4	73	7	—	2	3	2
1	—	2	4	2	3	—	2	—	3
—	—	1	—	9	1	—	—	—	—
1	—	7	3	3	—	3	2	2	2
—	—	10	—	28	—	18	—	21	—
21	—	361	—	289	—	268	15	198	28
42	—	270	2	227	1	150	19	140	6
5	—	33	2	15	3	24	2	8	1
—	—	40	30	20	30	10	16	7	13
6	6	37	40	30	31	9	11	8	13
8	—	17	6	5	3	43	27	34	18
5	—	1	—	1	—	3	2	2	3
17	4	29	2	22	5	63	52	87	70
10	3	1	—	6	1	5	24	4	13
4	—	14	2	4	8	2	5	16	5
22	—	18	8	16	3	—	—	—	—
—	—	3	8	15	11	16	24	21	18
4	—	2	36	4	22	2	9	3	11
1	4	6	7	11	21	9	15	8	25
—	30	1	14	—	15	?	?	?	?

3. Az iparosok és kereskedők részletezése foglalkozási viszonyuk szerint 1782-ben.

Város	Iparos és kézműves				Kereskedő			
	mester	czéhbeli legény	inas (tanoncz)	együtt	önálló	czéhbeli legény	inas (tanoncz)	együtt
Duna jobbpartja:								
Sopron	563	621	172	1356	63	32	26	121
Ruszt	48	9	2	59	2	—	—	2
Kis-Marton	143	86	36	265	10	4	3	17
Kőszeg	385	322	87	794	18	11	7	36
Győr	599	656	236	1491	283	41	44	368
Komárom	719	618	139	1476	152	350	13	515
Székes-Fejérvár	473	622	233	1328	42	21	22	85
Pécs	468	443	215	1126	52	19	13	84
Duna balpartja:								
Pozsony	977	1737	470	3184	150	133	32	315
Szent-György	99	49	10	158	3	—	—	3
Bazin	276	236	57	569	12	—	—	12
Modor	345	149	50	544	8	—	—	8
Nagyszombat	328	222	85	635	26	15	10	51
Szakolcza	356	160	59	575	4	1	3	8
Trencsén	242	115	100	457	15	1	1	17
Beszterczebánya	502	461	222	1185	59	9	6	74
Zólyom	269	66	107	442	6	—	—	6
Breznóbánya	90	37	30	157	5	—	—	5
Libetbánya	131	29	21	181	1	—	1	2
Korpona	180	60	38	278	5	—	—	5
Körmöczbánya	237	232	68	537	23	3	4	30
Ujbánya	163	58	30	251	10	—	—	10
Selmeczbánya	238	297	89	624	15	6	6	27
Bélabánya	61	28	18	107	—	—	—	—
Bakabánya	303	31	36	370	2	1	—	3
Esztergom	299	208	94	601	47	14	8	69
Duna-Tisza köze:								
Buda	704	1931	620	3255	170	88	64	322
Pest	628	1436	384	2448	241	150	71	462
Szeged	626	286	140	1052	58	25	27	110
Szabadka	255	83	62	400	118	7	7	132
Zombor	268	81	74	423	52	9	10	71
Ujvidék	356	298	296	950	71	25	50	146
Tisza jobbpartja:								
Bártfa	377	112	104	593	13	3	2	18
Kis-Szeben	227	65	55	347	4	—	2	6
Eperjes	389	364	185	938	22	14	8	44
Késmárk	449	130	75	654	—	—	—	—
Lőcse	414	290	139	843	42	3	2	47
Kassa	340	398	193	931	32	20	15	67
Eger	593	603	213	1409	91	39	23	153
Tisza balpartja:								
Felsőbánya	128	47	31	206	12	5	5	22
Nagybánya	263	107	66	436	16	4	4	24
Szatmár-Németi	584	175	143	902	50	5	4	59
Debreczen	1979	654	618	3251	204	4	7	215
Együtt	17074	14612	6102	37788	2209	1062	500	3771
Horvátország:								
Zágráb	236	250	212	698	19	7	—	26
Károlyváros	202	178	87	467	93	5	5	103
Kaproncza	160	67	49	276	31	5	4	40
Körös	114	42	26	182	13	1	9	23
Varasd	273	290	99	662	25	15	5	45
Pozsega	242	57	37	336	14	2	1	17
Együtt	1227	884	510	2621	195	35	24	254
Főösszeg	18301	15496	6612	40409	2404	1097	524	4025

4. Az iparosok részletezése foglalkozási viszony és hitfelekezet szerint 1777. évben.

Város	Mester		Czéhbeli legény		Inas (tanoncz)		Együtt		
	Katholikus	Egyéb hitf.	Katholikus	Egyéb hitf.	Katholikus	Egyéb hitf.	Katholikus	Egyéb hitf.	Öszszesen
Duna jobbpartja.									
Sopron	225	302	427	224	84	72	736	598	1334
Ruszt	12	30	9	9	1	1	22	40	62
Kőszeg	185	168	209	93	59	33	453	294	747
Győr	520	45	595	52	170	6	1285	103	1388
Komárom	309	203	596	279	152	68	1057	550	1607
Székes-Fejérvár	404	—	626	—	170	—	1200	—	1200
Duna balpartja.									
Pozsony	594	276	1471	415	362	87	2427	778	3205
Szent-György	47	43	41	10	10	6	98	59	157
Bazin	77	187	72	57	16	15	165	259	424
Modor	56	260	61	84	20	40	137	384	521
Nagy-Szombat	278	—	302	1	141	—	721	1	722
Szakolcza	255	93	125	12	33	4	413	109	522
Trencsén	144	102	104	32	70	37	318	171	489
Beszterczebánya	159	322	221	246	106	108	486	676	1162
Zólyom	43	160	26	46	16	50	85	256	341
Breznóbánya	62	178	17	19	6	16	85	213	298
Libetbánya	10	105	1	17	3	17	14	139	153
Korpona	68	108	35	18	14	16	117	142	259
Körmöczbánya	147	106	180	86	41	34	368	226	594
Selmeczbánya	93	122	182	99	45	33	320	254	574
Bélabánya	35	30	14	10	11	10	60	50	110
Bakabánya	51	123	11	16	7	12	69	151	220
Esztergom	273	—	125	1	35	—	433	1	434
Duna-Tisza köze.									
Buda	503	151	1048	32	229	21	1780	204	1984
Pest	645	2	1090	29	340	—	2075	31	2106
Szeged	479	17	292	2	150	2	921	21	942
Zombor	114	79	86	22	50	24	250	125	375
Ujvidék	145	231	142	145	81	133	368	509	877
Tisza jobbpartja.									
Bártfa	183	191	73	83	41	27	297	301	598
Kis-Szeben	94	138	54	42	43	29	191	209	400
Eperjes	216	149	282	101	139	62	637	312	949
Késmárk	49	363	44	105	28	32	121	500	621
Lőcse	78	263	72	80	32	54	182	397	579
Kassa	203	111	301	115	130	73	634	299	933
Tisza balpartja.									
Felsőbánya	30	121	26	9	6	22	62	152	214
Nagybánya	71	149	18	43	2	20	91	212	303
Szatmár-Németi	37	517	13	67	9	130	59	714	773
Debreczen	39	1673	62	478	23	439	124	2590	2714
Összesen	6933	7118	9053	3179	2875	1733	18861	12030	30891

5. A kereskedők részletezése foglalkozási viszony és hitfelekezet szerint 1777-ben.

Város	Önálló keresk.		Czéhb. legény		Inas (tanoncz)		Együtt		
	Kath.	Egyéb hitf.	Kath.	Egyéb hitf.	Kath.	Egyéb hitf.	Kath.	Egyéb hitf.	Összesen
Duna jobbpartja:									
Sopron	23	31	18	24	7	13	48	68	116
Ruszt	—	1	—	—	—	—	—	1	1
Kőszeg	11	8	2	4	4	2	17	14	31
Győr	142	53	20	19	19	6	181	78	259
Komárom	92	87	11	8	19	18	122	113	235
Székes-Fejérvár	45	8	14	12	7	11	66	31	97
Duna balpartja:									
Pozsony	88	45	59	51	27	19	174	115	289
Szent-György	4	—	—	—	—	—	4	—	4
Bazin	15	18	—	—	—	—	15	18	33
Modor	25	26	—	—	—	—	25	26	51
Nagy-Szombat	23	—	25	3	9	—	57	3	60
Szakolcza	1	2	—	—	—	—	1	2	3
Trencsén	10	3	—	—	—	—	10	3	13
Beszterczebánya	15	25	6	3	3	4	24	32	56
Zólyom	1	1	—	—	1	—	2	1	3
Breznóbánya	1	3	—	—	—	—	1	3	4
Libetbánya	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Korpona	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Körmöczbánya	5	3	1	1	—	1	6	5	11
Selmeczbánya	9	2	5	5	3	1	17	8	25
Bélabánya	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bakabánya	—	2	—	—	—	—	—	2	2
Esztergom	17	2	5	1	3	—	25	3	28
Duna-Tisza köze:									
Buda	153	118	19	9	13	6	185	133	318
Pest	117	121	83	100	28	40	228	261	489
Szeged	31	36	2	10	2	7	35	53	88
Zombor	13	23	3	9	3	8	19	40	59
Ujvidék	35	81	9	48	9	44	53	173	226
Tisza jobbpartja:									
Bártfa	3	4	—	3	1	1	4	8	12
Kis-Szeben	1	3	1	1	—	—	2	4	6
Eperjes	28	13	4	5	3	5	35	23	58
Késmárk	7	15	2	3	—	2	9	20	29
Lőcse	2	14	4	3	—	3	6	20	26
Kassa	12	15	8	14	4	12	24	41	65
Tisza balpartja:									
Felsőbánya	4	—	2	—	3	—	9	—	9
Nagybánya	5	33	—	—	—	—	5	33	38
Szatmár-Németi	7	43	1	1	2	—	10	44	54
Debreczen	1	273	2	5	—	10	3	288	291
Összesen	946	1112	306	342	170	213	1422	1667	3089

…zerint (1777-ben).

közintézetben		Kolduló szegények				Árvák			
nő		férfi		nő		fiú		leány	
kath.	egyéb	kath.	egyéb	kath.	egyéb	kath.	egyéb	kath.	egyéb
58	54	37	29	54	38	4	5	—	—
5	4	—	—	—	—	—	2	—	2
6	—	17	3	21	8	20	—	4	—
21	—	22	1	32	2	86	39	191	82
24	—	66	50	46	28	104	18	49	9
20	—	11	—	33	—	36	2	36	—
92	1	120	21	170	37	72	24	118	36
3	5	3	—	2	—	5	4	5	5
6	1	8	—	19	7	10	9	11	6
3	4	8	5	5	4	5	6	7	8
12	—	32	—	36	—	109	—	80	—
6	—	45	4	57	5	15	2	13	6
4	—	4	—	3	1	—	—	—	1
—	—	13	16	39	34	23	10	46	41
8	—	—	—	—	—	1	—	1	—
4	—	—	1	—	1	2	4	3	2
—	—	1	3	1	5	—	—	—	—
—	—	2	1	—	—	10	10	6	7
23	5	60	4	73	7	—	2	3	2
1	—	2	4	2	3	—	2	—	3
—	—	1	—	9	1	—	—	—	—
1	—	7	3	3	—	3	2	2	2
—	—	10	—	28	—	18	—	21	—
21	—	361	—	289	—	268	15	198	28
42	—	270	2	227	1	150	19	140	6
5	—	33	2	15	3	24	2	8	1
—	—	40	30	20	30	10	16	7	13
6	6	37	40	30	31	9	11	8	13
8	—	17	6	5	3	43	27	34	18
5	—	1	—	1	—	3	2	2	3
17	4	29	2	22	5	63	52	87	70
10	3	1	—	6	1	5	24	4	13
4	—	14	2	4	8	2	5	16	5
22	—	18	8	16	3	—	—	—	—
—	—	3	8	15	11	16	24	21	18
4	—	2	36	4	22	2	9	3	11
1	4	6	7	11	21	9	15	8	25
—	30	1	14	—	15	?	?	?	?

ADATOK.

LÓZS VÁROS ÚRBÉRI SZERZŐDÉSE 1635-BŐL.

Transactio

inter generosum dominum Adamum Viczay tanquam dominum terrestrem ab una, parte vero ab altera inter cives oppidi Loós, authoritate illustrissimi domini Nicolai Eszterházy de Galantha, regni Hungariae palatini, praeside magnifico domino Paulo Eszterházy etc. arbitris vero magnifico domino Ladislao Révai, admodum reverendo domino Stephano Jauriensi, abbate Szekszardiensi et de Hahott, necnon lectore ecclesiae Jauriensis, generoso ac egregio Valentino Récsei, Joanne Vittnyédi et Georgio Angyal anno 1635 die 30. Januarii facta et in certa puncta redacta.

1. Hogy esztendő által, minden héten, aki egész helyes polgár, két napi szolgálattal tartozzék gyalogul az földes urnak, barmával pedig és szekerével egy napot. Az félhelyes pedig gyalogul egy napot, barmával pedig és szekerével tartozzék mással egyben fogni, és akivel együé fogott, az is félhelyes levén, ketten tartozzanak egy héten egy napot szolgálni. Takarásnak idején, valameddig az aratásnak és buzabetakarásnak, úgy mint buzabehordásnak ideje tart, az egészhelyes maga befogván marháját, egész héten szolgáljon; az félhelyes csak felényit, úgymint három napot, ha maga fog be, ha pedig mással, aki félhelyes, azok is ketten egész hetet szolgáljanak. Az zsöllér esztendő által minden héten csak egy napot szolgáljon, de Szent-Iván-naptól Szent-Mihály-napig két-két napot minden héten, mely zsöllért, ha levéllel küldené valahova az földesúr, azon az héten más szolgálatot az földesúr nem veszen, szolgálatja heti számban bevétettetvén.

2. Az szántóföldek ganajozása, azmint annak előtte szokás volt, hogy az heti szerben vétettetett, most is az szerént bevétettessék, és az régi mód szerént viseltessék.

3. Az bécsi szekerezés, az mint ennekelőtte, szintén úgy ennekutánna is viseltessék, egész városul két szekeret adván az földesurnak, és nem többet. Hogyha Ujhelyben kivántatnék pedig szekerezés, afféle elküldettetett jobbágy onnéjd hazul, semmit ne szolgáljon; hogyha pedig valamely szekerezésre készerejtetett jobbágy az heti számot megszolgálta volna arra az hétre, melyben utra küldetik, elmenjen ugyan az utra, de ahelyett az következendő héten semmit ne szolgáljon. Ezenkivül minden egyébféle szekerezés az heti szolgálatban számláltassék és tudattassék, az egy malomban váló vitel kivül, a szerint továbbá is

megirattatik. Hogyha pedig az földesúr valamely héten az jobbágynak munkát és dolgot nem adna, avagy adhatna, avval annak az héten köteles szolgálatja el ne muljon, hanem más időben és más alkalmatossággal ugyan beszolgálja, azmint az földesurnak kivánsága és parancsolatja helyeztetni fogja az szolgálatok.

4. Az karácson fáját minden helyes polgár az fölül megirt szolgálat módja szerént minden egyéb szolgálat kivül tartozzék bevinni, nem többel, hanem kiki egy szekérrel.

5. Az malomszerben való szolgálat ennek utánna abban maradjon, hogy valamikor az szükség kivánja, az heti szolgálat kivül szerrel tartozzanak az malomban vinni és visszahozni, és az, hogy számba be ne vétettessék, minthogy nem elegendő fáradság, az napi dolgozásnak elvesztésére.

6. Derék aratáshoz, az mint annak előtte is megtartattatott, az egész város minden cselédestül, ha úgy kivántatnék, egy nap az földesurnak aratni elmenjen, és az földesúr akkor nekik étellel tartozzék.

7. Hogyha az cséplést az pajtában idegenek, avagy az helyben valók föl nem fogadnák, tartozzanak az zsöllérek renddel csépölni részében egy-egy asztagot az régi szokás szerént.

8. Az szántásban az régi szokás szerént mind őszre, mind tavaszra, minden helyes polgár tartozik egy holdat megszántani, bevetni és beboronálni. Az félhelyesek pedig kotten egybefogván hasonlóképpen tartoznak egy-egy holdat; azt pedig úgy, hogy ahol kivántatik, és az földesúr parancsolja, akár Ivánban, akár pedig más helyen. Ezt pedig úgy értsék, hogyha mikor az heti szekerezésért az lósi határban, és nem másutt, egy nap szántatni akar az földesúr, azmint az szekerezésre befognak, azszerént egy nap tartozzanak szántani, minden egészhelyes egy nap, ha maga fog be, ha pedig ketten, két nap tartoznak; az félhelyes felényivel tartozik, mely ebbeli szántásra való tekéntetbül földesurok is nem veszen kilenczedet az jobbágyságon, hanem csak az dézmát az régi szokás szerént, azt is krajczárossan.

9. Az szolgálatban pedig az ország törvénye szerént oly rend tartassék, hogy mindjárt napfölkeletkor fogjon be, és déltájban egy óráig etetvén, viszontag napnyugotig dolgozzon. Ugyanezent tartsák meg, az gyalog munkások is az gyalogszer járásban.

10. Az szőlőktül az régi szokás szerént az hegyvám és pénzen vett tized megadattassék.

11. Az szőlőhegybül ebédre és vacsorára való gyümölcsöt az hit szerént való hegymester illendő és képe szerént, az régi szokás szerént maga vigyen be az földesurnak. Hogyha pedig az földesurnak szolgája, avagy akárki más bemenvén valamely szőlőben, kárt tenne, mindjárt megfogattassék, és a földesúr kezében bevitettessék, kit az földesúr érdeme szerént tartozzék mindjárt megbüntetni; holott pedig vele nem birna az hegymester, avagy az szőlőnek gazdája, panaszolja be az földesurnak, és az tartozzék elővenni és megbüntetni.

12. Az borfoglalás az földesúr akaratjából az régi szokás szerént legyen, és azmint valójában jár, az szerént fizesse meg az árát az földesúr azon bornak árábul, ha másonnan mindjárt szerét nem tehetné, observálván azt, hogy mihelyest az bor elkél, ottan az bor ára meg-

adattassék. Ha az bor árában pedig még az földesúr ide hátra adóssa maradt volna, számot vctvén vele, tartozzék megadni az földesúr az hátra maraet adósságot. Hasonlóképen, ha kinek az bucsuzás alatt törvény nélkül valamijét elvette volna az földesúr, és az valóságosan viceispán, szolgabiró és esküdt uramék előtt megprobáltatnék, comperta rei veritate visszaadattassék.

13. Ha mi borok az elfoglalás után az jobbágyságnál megmaradnak, és valamely idegen ember azokra reá árulna, szüksége lévén az földesúrnak azokra is, tartozzék az polgár inkább az földesurnak pénziért adni, hogysem mint az idegennek; nagyobb jussa levén reá, hogy az alkvás szerént az ára meglegyen az bornak, avagy mindjárt megadattatván, avagy az polgárral való végezés szerént, midőn legyen meg az bornak az ára.

14. Az borárulás csak az szerént marad, azmint ennek előtte volt, úgymint: Szent-Mihály-naptul fogvást nagykarácson-napig, kivévén az vasárnapokat. Az korcsomapénz is az elsőbbeni szokás szerént maradjon.

15. Az jobbágyságnak adaja az szerént legyen, azmint ennek előtte volt. Egész helytül 3 tikot, 2 kappant, 4 kenyeret, 5 tikmonyat és 2 réczét adjon. Az félhelyes félannyit, az zsellér semmit ne adjon.

16. Ha valaki meghal az jobbágyság közül, az előbbeni szokás szerént való hagyománynak érdeme tartassék meg, úgy mint az 400 bécs.

17. Mivelhogy úgy találtatik, hogy azmely rét neheztelésben vétettetett, fenékföld, és az aratás után való kaszálásra nézve semmi károkra nem következik az városiaknak az füelés, minthogy az vidékiek is nem neheztelik az pünkösdig való füelést. Azért az füelés úgy engedtetik meg az földesurnak, hogy az házi szolgák lovait ott ne füeltesse, hanem csak az magáét *és az hozzá tartozó szolgák lovait.*[1])

18. Az földesurnak házi és egyéb tulajdon szolgái, ha az városban az jobbágysághoz beszállanak is szállásra, de az jobbágyság se szénát, se abrakot, se ételt neki ne adjon. Hanem ha idegen vendég érkeznék az földesurhoz, és be nem férnének az kastélyban és az istállókban, akkor szállással és szénával tartozzanak afféléknek az jobbágyok mentül mértékletesebben lehet. Több szükségeket azok is az kastélybél várják.

Ultimum. Midőn az földesúr avagy házasodik, avagy atyafiát házasejtja, avagy körösztölőt tart, mindenféle éléssel, arra illendőre és zabbal is tartozzék az jobbágyság de nem pénzzel.

Pro conclusione, confirmatione et totius transactionis ratihabitione legyen, hogy ha ki az két fél közül in communi et in particulari seorsim et singillatim az városiak közül az megirt punctumok szerént szolgálatát nem helyeztetné, az földesurnak jussát be nem adná tehát azon minden okvetetlen az földesúr 12 forintot vehessen, toties quoties az ellen cselekedvén. In communi pedig ha az város közönségesen vétene ugyanazon felül megirt dolgokban az földesúr ellen, tartóztatásban vévén szolgálatját és vakmerőségre dolgát, az földesúr ugyanazon megirt 12

[1]) Idegen kézzel betoldva.

forintot seorsim et singillatim minden ez ellen vétett személyen minden pör-patvar nélkül megvehesse. Holott pedig az földesúr az felül megirt punctumok azt az végezést meg nem tartaná, hanem az jobbágyságot ebben megbántaná és megháborgatná, coram vicecomite, judice nobilium et ipsorum assessore comperta rei veritate autoribus iisdem tervatis servandis, mindjárt afféle megbántódott jobbágy földesura szárnya alól elbucsuzhassék, és tartozzék elbocsátani, ha más valami módon nem complacálhatja az megmaradásra. Hogyha pedig az jobbágyság az földesúr akaratja és parancsolatja kivül notable és szenvedhetetlenképen az tisztviselőtül, avagy valamely szolgátul megbántódnék, avagy megkárosodnék, annak ürügyével az jobbágy el ne bucsuzhassék, de az földesúr azzal tartozzék, hogy efféle szolga megbüntettessék, és azon szolga marhájibul avagy fizetésébül az suadalmas jobbágy megelégejtettessék.

Eredeti fogalmazványa az Orsz. Levéltár kamarai osztályában.

Másolta *Dr. Döry Ferencz.*

PESTVÁRMEGYE 1789. ÉVI KATASZTERI FÖLMÉRÉSE.

Másolta: HORVÁTH SÁNDOR.

(II. közlemény.)

(Az I. közleményt lásd f. a 62—114. lapokon.)

VI. Erdők.

Flächen Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Wirklichen Wald-Area							
	Obrigkeitlich			Unterthänig			Geldbetrag des Holzes, was nach dem Durchschnitt der Schlag Jahren auf 1 Jahr nach dem Local-Preis ohne Schlagerlohn ausfällt	
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	fl.	kr.
Tótfalu	1521	43	—	—	—	—	1653	7 8/16
Bátya	420	16	9	—	-	-	698	2/16
Taksony	175	6	22	- -		--	182	15
Puszta-Varsány	12	24	—	-	—	—	10	46 14/16
Örkény	62	58	17		—	-	151	15
Nádudvar	—	—	—	-		—	-	
Puszta-Szántó	—	—	—	-	—	-	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Wirklicen Wald-Area							
	Obrigkeitlich			Unterthänig			Geldbetrag des Holzes, was nach dem Durchschnitt der Schlag Jahren auf 1 Jahr nach dem Local-Preis ohne Schlagerlohn ausfallet	
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	fl.	kr.
Kis-Harta	232	18	11	—	—	—	278	45
Szülle és Ülle puszták	179	5	17	—	—	—	197	—
Mikla puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Egyháza	—	—	—	108	21	9	101	31 4/16
Uj-Hartyán	162	19	1	—	—	—	2004	4/16
Pótbarasztja puszta	597	2	20	—	—	—	1095	23 4/16
Vatya puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Foktű	18	50	24	8	13	15	21	33 4/16
Ócsa	308	23	5	—	—	—	473	15
Puszta-Pakony	—	—	—	—	—	—	—	—
Soroksár	220	1	4	—	—	—	396	—
Gubacs, Szt.-Lőrincz, Péteri	—	—	—	—	—	—	—	—
Kecsel	172	53	8	—	—	—	86	25 10/16
Ökördi és Polgárdi puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-István	1202	14	3	—	—	—	1166	1 8/16
Szeremlye	—	—	—	—	—	—	—	—
Dusnok	1123	61	8	—	—	—	512	21 10/16
Izsák és Doromlás puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Bolyár	30	—	—	—	—	—	27	20
Faisz	441	23	14	96	12	23	1529	32 6/16
Bék, Halász, Kas, Orosz, Kerek, Várszeg puszták	1726	—	7	—	—	—	1726	7
Haraszti	53	22	22	128	46	20	391	31 2/16
Vasad	2	4	20	—	—	—	3	56 8/16
Csév puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Uszód	69	41	17	31	25	13	36	24 8/16
Kakucs	409	37	17	—	—	—	918	17 2/16
Tatár-Szt.-György	190	54	10	—	—	—	333	52 8/16
Szt.-Benedek	396	36	21	—	—	—	356	52 8/16
Csanád	1305	—	—	—	—	—	1066	10
Császártöltés	—	—	—	—	—	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Wirklichen Wald-Area							
	Obrigkeitlich			Unterthänig			Geldbetrag des Holzes, was nach dem Durchschnitt der Schlag Jahren auf 1 Jahr nach dem Local-Preis ohne Schlagerlohn ausfallet	
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	fl.	kr.
Csala puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Lak	723	2	10	—	—	—	542	15
Felső-Dabas	28	28	20	—	—	—	35	—
Hajós	259	24	10	—	—	—	152	41$^{4}/_{16}$
Káll és Hild puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Pataj	1021	42	1	—	—	—	644	59$^{1}/_{16}$
Szelid, Inam és Vejte puszták	16	29	2	—	—	—	19	37$^{8}/_{16}$
Nagy-Harta, Szt.-Király Böd és Bakod puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Miske	—	—	—	—	—	—	—	—
Solth	87	12	18	—	—	—	54	23
Káll és Révbér puszták	137	9	10	—	—	—	85	37
Máriaháza puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Szalk-Szt.-Márton	433	12	13	—	—	—	437	58
Puszta-Szt.-Lőrincz	—	—	—	—	—	—	—	—
Vadas puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Alsó-Némedi	—	—	—	21	35	—	25	37$^{8}/_{16}$
Vány puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Felső-Babád puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Gyál puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Alsó-Babád puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Dab	221	15	22	—	—	—	199	22$^{10}/_{16}$
Kalocsa	—	—	—	—	—	—	—	—
Nagy-Nána puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Ordas	130	21	11	62	54	3	163	36$^{12}/_{16}$
Imsós és Malomér puszták	371	35	12	—	—	—	133	52$^{8}/_{16}$
Zádor puszta	603	38	12	—	—	—	216	32$^{8}/_{16}$
Sükösd	2216	29	21	29	49	6	2353	40$^{8}/_{16}$
Gyón	23	25	22	—	—	—	50	12$^{12}/_{16}$
Hernád puszta	36	44	5	—	—	—	69	42$^{12}/_{16}$
Esső puszta	26	53	2	—	—	—	46	38$^{4}/_{16}$

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Wirklichen Wald-Area							
	Obrigkeitlich			Unterthänig			Geldbetrag des Holzes, was nach dem Durchschnitt der Schlag Jahren auf 1 Jahr nach dem Local-Preis ohne Schlagerlohn ausfallet	
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	fl.	kr.
Feszér és Adács puszták	334	58	1	—	—	—	318	30
Baracs puszta	317	60	3	—	—	—	711	6
Tass	—	—	—	—	—	—	—	—
Halásztelke, Szt.-György puszták	211	12	22	—	—	—	196	$4^{12}/_{16}$
Egecse puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Tamás puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Apostag	281	57	22	—	—	—	308	$57^{6}/_{16}$
Sári	93	11	19	15	61	5	126	42
Besnyő puszta	75	41	12	—	—	—	108	$13^{8}/_{16}$
Imárcs	45	5	10	—	—	—	72	$42^{12}/_{16}$
Czibak puszta	45	60	14	—	—	—	77	$40^{8}/_{16}$
Felső- és Külső Farkasd és Felső-Inárcs puszták	145	19	19	—	—	—	325	$23^{8}/_{16}$
Gomba	165	50	24	—	—	—	306	$7^{4}/_{16}$
Tete puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Farkasd puszta...	—	—	—	—	—	—	—	—
Kákony puszta	1028	29	1	—	—	—	1141	$49^{12}/_{16}$
Dunavecse	—	—	—	157	9	6	124	$51^{6}/_{16}$
Fejéregyháza, Tetétlen, Szt.-Imre és Csanád puszták... ...	—	—	—	—	—	—	—	—
Bogyiszló	1079	6	16	—	—	—	799	$21^{10}/_{16}$
Doromlás puszta	2214	3	9	—	—	—	1638	50
Bugyi...	—	—	—	—	—	—	—	—
Szunyog puszta...	—	—	—	—	—	—	—	—
Délegyháza és Ürbő puszták...	—	—	—	—	—	—	—	—
Ráda puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Iván...	—	—	—	—	—	—	—	—
Ordasháza	—	—	—	—	—	—	—	—
Dömsöd	88	53	7	289	—	7	336	$51^{2}/_{16}$
Apaj puszta...	—	—	—	—	—	—	—	—
Kis-Körös	—	—	—	97	59	15	24	6
Czebe puszta	—	—	—	—	—	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Wirklichen Wald-Area							
	Obrigkeitlich			Unterthänig			Geldbetrag des Holzes, was nach dem Durchschnitt der Schlag Jahren auf 1 Jahr nach dem Local-Preis ohne Schlagerlohn ausfallet	
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	fl.	kr.
Tabdi, Csöngöd, Kaskantyú és Bocsa puszták	184	8	11	—	—	—	160	19 8/16
Vadkert	162	57	22	—	—	—	217	15
Harka puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Kötöny puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Böszér, Csábor és Taplár puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Bicske	94	17	12	—	—	—	208	39 2/16
Ság	—	—	—	—	—	—	—	—
Uri	605	5	5	—	—	—	1532	17
Süly	324	12	11	—	—	—	507	58
Sáp	570	61	1	—	—	—	1255	49
Oszlár puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Palota	2	23	5	—	—	—	2	19 8/16
Ksposztásmegyer puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Valkó...	3571	6	16	—	—	—	8272	31
Pest városa	43	63	20	—	—	—	75	30 6/16
Szt.-László	2332	54	12	—	—	—	4955	22 8/16
Liget puszta..	—	—	—	—	—	—	—	—
Tura	592	15	6	—	—	—	1187	19 4/16
Boldogh	—	—	—	—	—	—	—	—
Héviz...	1244	33	14	—	—	—	1933	9 6/16
Monostor puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Héviz-Györk...	633	33	15	—	—	—	732	15
Tótfalu puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Bagh	2578	16	8	—	—	—	3349	35
Egerszeg puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Aszód	565	58	18	—	—	—	714	19 4/16
Iklad	934	28	18	—	—	—	1602	8
Nagy-Kartal	1692	32	24	—	—	—	2014	4 2/16
Kis-Kartal puszta	105	34	16	—	—	—	125	—
Versegh	925	55	3	6	10	20	923	16 3/16

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Wirklichen Wald-Area							
	Obrigkeitlich,			Unterthänig			Geldbetrag des Holzes, was nach dem Durchschnitt der Schlag Jahren auf 1 Jahr nach dem Local-Preis ohne Schlagerlohn ausfallet	
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	fl.	kr.
Mindszent puszta	557	62	13	—	—	—	916	$36^{10}/_{16}$
Varsány puszta	703	46	10	—	—	—	809	$37^{8}/_{16}$
Gödöllő	3808	44	9	—	—	—	4804	$7^{8}/_{16}$
Babád és Besnyő puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Knrepes	1641	50	9	—	—	—	3200	55
Isaszegh	4362	25	23	—	—	—	5281	30
Nyir-Egyháza és Tápió-Sáp puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Kis-Tarcsa	14	57	16	—	—	—	18	45
Czinkota	—	—	—	—	—	—	—	—
Csik-Tarcsa	—	—	—	—	—	—	—	—
Csömör	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Mihály puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Monyoród	781	38	—	—	—	—	751	$24^{6}/_{16}$
Száda	293	63	8	—	—	—	348	—
Szt.-Jakab puszta	845	4	—	—	—	—	754	$52^{8}/_{16}$
Veres-Egyháza	762	24	5	—	—	—	889	30
Mácsa	2956	13	5	—	—	—	3399	$25^{5}/_{16}$
Megyer puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Ecskend puszta	1927	34	11	—	—	—	2210	$57^{3}/_{16}$
Domony	426	42	23	—	—	—	525	17
Ancs puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Cserna puszta	149	15	15	—	—	—	134	$22^{8}/_{16}$
Zsidó	874	41	5	—	—	—	1003	$6^{6}/_{16}$
Kis-Ujfalu	458	23	1	—	—	—	594	$40^{14}/_{16}$
Tót-Györk	688	—	3	—	—	—	442	38
Püspök-Hatvan	1837	40	—	—	—	—	1250	$4^{14}/_{16}$
Szüd puszta	500	3	22	—	—	—	350	3
Acsa	1917	14	8	—	—	—	1711	15
Csővár	1034	49	23	—	—	—	1298	$33^{8}/_{16}$
Szilágy	2216	62	2	—	—	—	1473	$26^{4}/_{16}$

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Wirklichen Wald-Area							
	Obrigkeitlich			Unterthänig			Geldbetrag des Holzes, was nach dem Durchschnitt der Schlag Jahren auf 1 Jahr nach dem Local-Preis ohne Schlagerlohn ausfallet	
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	fl.	kr.
Kis- és Nagy-Szőr, Galamb és Cserő puszták	—	—	—	—	—	—	—	—
Kis-Némedi	182	35	3	—	—	—	177	35
Kis-Hartyán	58	36	13	—	—	—	80	$37\frac{8}{16}$
Bottyán	322	36	22	—	—	—	403	$13\frac{12}{16}$
Kis-Szt.-Miklós	130	27	5	—	—	—	130	$22\frac{8}{16}$
Rátóth	49	10	15	—	—	—	55	15
Duka	167	20	10	—	—	—	347	$2\frac{8}{16}$
Vácz város	1657	35	22	—	—	—	1905	$25\frac{4}{16}$
Sződ	—	—	—	—	—	—	—	—
Csörög puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Göd puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Csomád	234	60	7	—	—	—	344	30
Fóth	186	4	3	—	—	—	429	26
Dunakesz — Alag pusztával együtt	—	—	—	—	—	—	—	—
Alsó-Dabas	27	40	13	—	—	—	34	$1\frac{6}{16}$
Buda-Eörs	62	13	24 }	—	—	—	1174	$41\frac{4}{16}$
Csik puszta	785	35	12 }	—	—	—	—	—
Szt.-Iván	690	—	—	—	—	—	891	21
Békásmegyer	—	—	—	—	—	—	—	—
Kiszing puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Perbál	939	46	—	—	—	—	858	$52\frac{8}{16}$
Torbágy	1224	27	—	—	—	—	1395	$25\frac{4}{16}$
Tinnye	735	23	—	—	—	—	} 1226	$5\frac{2}{16}$
Jászfalu puszta	555	16	22	—	—	—	}	
Kaláz	866	5	12	—	—	—	1076	$7\frac{2}{16}$
Sziget-Ujfalu	272	63	3	27	8	—	403	22
Üröm	—	—	—	—	—	—	—	—
Kovácsi	2335	10	18	—	—	—	1888	45
Pomáz	3141	55	24	—	—	—	3218	15
Bia	1080	—	23	—	—	—	1468	$37\frac{12}{16}$

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Wirklichen Wald-Area							
	Obrigkeitlich			Unterthänig			Geldbetrag des Holzes, was nach dem Durchschnitt der Schlag Jahren auf 1 Jahr nach dem Local-Preis ohne Scslagerlohn ausfallet	
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	fl.	kr.
Csonkatebe puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Telki és Jenő	1458	55	2	—	—	—	2245	$56^{1}/_{16}$
Áporka	38	1	24	—	—	—	51	$50^{10}/_{16}$
Szt.-Endre	1920	31	16	—	—	—	3146	15
Zsámbék	278	6	15	—	—	—	615	$37^{1}/_{16}$
Anyácsa puszta	302	23	16	—	—	—		
Boros-Jenő	346	45	8	—	—	—	350	$18^{4}/_{16}$
Sziget-Szt.-Márton	—	—	—	24	38	—	18	45
Monostor	131	6	12	—	—	—	229	$22^{8}/_{16}$
Hidegkut	574	16	13	—	—	—	775	$7^{8}/_{16}$
Csép	54	30	23	7	57	5	41	$7^{8}/_{16}$
Pócs-Megyer	—	—	—	—	—	—	—	—
Leányfalu puszta	1870	—	—	—	—	—	1683	—
Visegrád	3704	63	—	—	—	—	6112	$16^{14}/_{16}$
Becse	—	—	—	201	18	18	139	$22^{8}/_{16}$
Csaba	2529	41	15	—	—	—	3975	$9^{6}/_{16}$
Pály	1226	42	12	—	—	—	1691	$51^{8}/_{16}$
Bogdány	1734	27	5	—	—	—	1817	$11^{4}/_{16}$
Várad puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Akasztó	13	16	23	—	—	—	9	—
Ács puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Csepel	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-László	2490	39	8	—	—	—	2787	15
Makád	721	61	8	—	—	—	696	$10^{8}/_{16}$
Szántó	1100	—	—	—	—	—	1686	$57^{6}/_{16}$
Sziget-Szt.-Miklós	138	63	20	79	12	22	238	45
Tököle	658	50	18	—	—	—	594	$44^{10}/_{16}$
Lóré	67	57	16	41	5	4	136	$10^{8}/_{16}$
Csobánka	1190	48	—	—	—	—	1302	$15^{4}/_{16}$
Buda sz. kir. város	2176	35	19	141	32	5	4204	$10^{12}/_{16}$
Budakesz	4553	24	—	—	—	—	86[illegible]2	$56^{4}/_{16}$

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Wirklichen Wald-Area							
	Obrigkeitlich			Unterthänig			Geldbetrag des Holzes was nach dem Durchschnitt der Schlag Jahren auf 1 Jahr nach dem Local-Preis ohne Schlagerlohn ausfallet	
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	fl.	kr.
Tök	245	6	12	—	—	—	284	$37^{8}/_{16}$
Peregh	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Király pészta	62	7	19	—	—	—	139	$41^{4}/_{16}$
Bankháza puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Kereszt	2172	60	3	—	—	—	2487	$22^{8}/_{16}$
Promontor	—	—	—	—	—	—	—	—
Vörösvár	919	41	—	—	—	—	529	30
Tétény	46	43	4	—	—	—	85	$42^{6}/_{16}$
Kis-Tétény puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Török-Bálint	1538	31	16	—	—	—	1666	$41^{4}/_{16}$
Ráczkeve	262 222*)	53 —	3 24	767	16	20	948	$26^{4}/_{16}$
Bálványos és Hugyé pusztàk	—	—	—	83	36	3	—	—
Ó-Buda	27	50	17	— 23	— 21	— 19*)	15	$33^{12}/$
Solymár	879	36	16	—	—	—	2006	15
Dány	180	8	—	—	—	—	528	$49^{8}/_{16}$
Szt. Király puszta	1541	62	—	—	—	—	4510	11
Ó-Kécske	125	24	8	38	10	22	252	$1^{10}/_{16}$
Alpár	—	—	—	—	—	—	—	—
Ujfalu puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Péteri	438	20	12	—	—	—	418	$53^{6}/_{16}$
Pilis	776	60	5	—	—	—	1514	$25^{12}/_{16}$
Dány-Szt.-Miklós puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Üllő	164	23	3	—	—	—	441	45
Lőb puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Keresztúr	128	7	21	—	—	—	82	$11^{2}/_{16}$
Nagy-Körös	2010	44	19	—	—	—	4014	$29^{4}/_{16}$
Nyárs-Apáthi puzzta	—	—	—	—	—		—	—
Szt.-Király puszta	—	—	—	—	—	—	—	—

*) Obrigkeitlich, durch die Unterthanen benutzt.

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Wirklichen Wald-Area							
	Obrigkeitlich			Unterthänig			Geldbetrag des Holzes, was nach dem Durchschnitt der Schlag Jahren auf 1 Jahr nach dem Local-Preis ohne Schlagerlohn ausfallet	
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	fl.	kr.
Szecső	610	30	10	—	—	—	1472	$34^{12}/_{16}$
Várak puszta	563	13	7	—	—	—	2053	$16^{4}/_{16}$
Mende	610	54	10	—	—	—	794	8
Bille puszta	492	51	12	—	—	—	650	34
Szt.-István puszta	179	20	21	—	—	—	81	$14^{12}/_{16}$
Bénye	107	53	24	35	13	12	132	30
Péczel	1167	34	2	—	—	—	1664	$1^{8}/_{16}$
Locsod puazta	1670	34	—	—	—	—	3613	$30^{12}/_{16}$
Izsák	—	—	—	—	—	—	—	—
Pahi puszta	113	53	18	114	9	18	221	$58^{8}/_{16}$
Ágas-Egyháza puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Zsámbok	299	22	19	—	—	—	566	$44^{4}/_{16}$
Ecser	228	5	15	—	—	—	427	$39^{6}/_{16}$
Szt.-Lőrincz-Káta	47	62	23	—	—	—	92	7
Maglód	—	—	—	—	—	—	—	—
Tűzberek puszta	715	18	18	—	—	—	985	$54^{4}/_{16}$
Gyömrő	955	48	2	—	—	—	1027	$37^{2}/_{16}$
Szele	4	28	6	—	—	—	5	$32^{8}/_{16}$
Fél-Egyháza puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Bercsel	38	34	10	—	—	—	86	$37^{8}/_{16}$
Tószeg	—	—	—	—	—	—	—	—
Tápió-Szt.-Márton	84	37	13	5	61	19	268	$26^{4}/_{16}$
Törtel	—	—	—	—	—	—	—	—
Majosháta	—	—	—	—	—	—	—	—
Uj-Kécske	10	40	—	—	—	—	8	$49^{10}/_{16}$
Bőg puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Káva	162	4	6	—	—	—	186	$39^{7}/_{16}$
Uj-Szász	—	—	—	—	—	—	—	—
Jánoshida	—	—	—	—	—	—	—	—
Tót-Kér puszta	—	—	—	—	—	—	—	—

Flachen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Wirklichen Wald-Area							
	Obrigkeitlich			Unterthänig			Geldbetrag des Holzes was nach dem Durchschnitt der Schlag Jahre auf 1 Jahr nach dem Local-Preis ohne Schlagerlohn ausfallet	
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	fl.	kr.
Irsa	—	—	—	—	—	—	—	—
Mikebuda puszta	222	34	11	—	—	—	820	17
Vecsés	171	33	8	—	—	—	267	$37^{8}/_{16}$
Halom puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Nagy-Bócsa	79	20	1	—	—	—	195	$48^{12}/_{16}$
Nyár-Egyháza	—	—	—	—	—	—	—	—
Csaba	160	37	3	—	—	—	361	15
Tót-Almás	23	13	2	—	—	—	151	$11^{10}/_{16}$
Kóka	278	45	21	—	—	—	815	$25^{8}/_{16}$
Békás	4	7	3	—	—	—	5	$9^{6}/_{16}$
Czegléd	179	33	11	—	—	—	234	$3^{12}/_{16}$
Farmos	—	—	—	—	—	—	—	—
Pánd	170	14	17	22	18	17	358	$20^{4}/_{16}$
Zsiger puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Monor	309	58	4	—	—	—	778	41
Tápió-Györgye	—	—	—	1	—	—	—	$28^{2}/_{16}$
Nagy-Megyer puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Szt.-Márton-Káta	270	22	22	—	—	—	692	$4^{8}/_{16}$
Egres-Káta puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Boldog-Káta puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Tamás-Káta puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Kecskemét	306	22	8	130	61	17	1145	$35^{14}/_{16}$
Monostor puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Lőrincz puszta	81	14	—	—	—	—	184	$45^{8}/_{16}$
Felső-Alpár puszta	40	31	13	—	—	—	70	$51^{12}/_{16}$
Szt.-Király puszta	473	45	13	—	—	—	1251	$57^{8}/_{16}$
Borbás puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Vacs puszta	1061	32	1	—	—	—	1982	$38^{8}/_{16}$
Péteri puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Bugacs puszta	—	—	—	—	—	—	—	—

Flächen-Innhalt.

Nahmen der Gemeinden	An Wirklichen Wald-Area							
	Obrigkeitlich			Unterthänig			Geldbetrag des Holzes, was nach dem Durchschnitt der Schlag Jahren auf 1 Jahr nach dem Local-Preis ohne Schlagerlohn ausfallet	
	Joch	64	□ Klafter	Joch	64	□ Klafter	fl.	kr.
Köncsög puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Matkó puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Nagy-Káta	51	27	14	—	—	—	49	7
Söreg puszta	—	—	—	—	—	—	—	—
Alberti	238	43	3	—	—	—	617	$3^{12}/_{16}$
Abony	—	—	—	—	—	—	—	—
Föösszeg	134,629	45	22	2795	24	17	192;324	$11^{10}/_{16}$

Eredetije a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában a nagyszigethi Szily család iratai közül.

VEGYESEK.

A báti vámról. Hontmegye nyugati szélén van Bát város, mely hajdanában a bakonybéli apátság vámszedő helye volt és pedig mint központ, mert a Dezsenyén át Solymoshoz vezető útvonal szintén az apátsági vámrészhez tartozott úgy, hogy Solymoson is szedett az apátság vámot, továbbá kissé északkeletre, Almáson. Almás kettő van, Alsó- és Felső-Almás s ezekből az utóbbi tartozott a béli apátság birtokába.

A bakonybéli apátságnak 1037-i adománylevélben mint tributum de Foro Regine fordul elő [1]) s később német néven tényleg Frauenmarkt néven emtegették; a Sz.-László-féle bakonybéli birtokösszeirás mint mercatum Regine-t emlegeti [2]) s tényleg a királynéi birtokok sorában találkozunk vele a későbbi oklevelekben.

Az apátság középpontjától, a veszprémmegye közepén fekvő Bakonybéltől messze-távol esik ez a vámhely s mégis mig aránylag közelebb eső birtokait elvesztette az apátság az Árpádkor folyamán, addig ez a következő időben is jövedelmei között marad. Különben az Árpádkor folyamán a XII. sz.-tól nem emlékeznek meg róla az oklevelek, minek talán az az oka, hogy a XIII. sz. utolsó negyedében a béli kolostor leégett és mint elmondják, nagyobb számu oklevele is veszendőbe ment; de a mellett is szól a hiány, hogy békés birtok lehetett, mert különben a perlekedések tárgya levén, nagyobb gonddal óvták volna a reá vonatkozó okleveleket.

Csak 1358. táján nyerünk felvilágosítást a vámról s kezeléséről. 1358. jun. 20-án N. Lajos rendeletet küld a báti tanácshoz, hogy azt a házhelyet, melyet a bakonybéli apát ősidőktől fogva bír a vám szedője számára, adják vissza s engedjék meg, hogy Magyar Péter apát házat emelhessen.[3]) Tehát ott tartotta az apát a vámosát, kinek számára építkezni is akar, midőn a város lefoglalta a házhelyet.

A várossal támadt, hamar elsimult összeütközésen kivül veszedelmesebben fenyegeti a báti vám sorsát az, hogy a kereskedők, miért, miért

[1]) Pannonhalmi rendi ltár C. 49 E_2 = Fejér I. 327.

[2]) U. O. C. 15, O_6 = Wenzel I, 31.

[3]) N. Lajos rendelete a pannonhalmi r. ltárban. C. 49, Pp. Egy nappal utóbb Erzsébet királyné is ad ki rendeletet, u. o. C. 52, T.

nem, kezdték elhagyni a régi utat s Bát elkerülésével szállították tovább az áruikat. A király, kihez a panasz jutott, a garam-szent-benedeki konventot bizta meg, hogy tegye közhirré, hogy a kereskedők büntetés terhe alatt ne járjanak új utakon, mely Solymosról Bakának visz, hanem a régi szokott menetben Bát utbaejtésével haladjanak tovább áruikkal [1]) A konvent 1366 okt. 28-án Sarlón, 29-én pedig Bacson eleget is tett a királyi rendeletnek.[2]) Talán ekkor is Léva ura, Nelepchfia Iván okozza, hogy a kereskedők új utakra térnek, mint 1381 juliusában, mikor Iván biztatásai ellenében nádori intézkedéssel kellett gondoskodni a régi utak védelméről. Különben az apátnak, Pálnak vámosa rövidesen bánt el az ily útkerülőkkel: elfogta, áruikból kifosztotta őket.[3])

Hogy minden gond nélkül jövedelmezzen a vám, az apátság a jövedelmet kevéssel utóbb (1381—1386 közt) Horchi Czakónak akarja bérbeadni; tervéről azonban kénytelen elállani, mert a városbeliek kijelentik, hogy Horchi Czakó már annyi kárt okozott a városnak, hogy ők meg nem tűrik maguk közt, inkább asszonyukhoz, a királynéhoz fordulnak védelemért.[4]) Pál apát méltányolta a polgárság vonakodását s Hantzmann városbirónak adta ki évi 5 márkáért a vámot. Ennek halála után özvegye kérte, hogy hadd tartsák meg ő és fiai a bérletet,[5]) de, ha teljesült is a kérelem, valami sokáig nem maradt a családnál.

A város szempontjából legelőnyösebb lett volna, ha a polgárok egyetemlegesen veszik bérbe a vámot, mely egyéb érdekükkel is kapcsolatos, mint azt János apáthoz (1386—1399) írt levelök mutatja. Jakab biró és az esküdtek ugyanis azzal a kérelemmel fordulnak az apáthoz, hogy, mivel ők a város hasznának, gazdagodásának előmozditására sz.-lőrinczi (aug. 10) vásártartásra szereztek engedélyt, a miről már náluk van a megpecsételt kir. adománylevél, engedje meg az apát, hogy a vásárra jövő szabadállású emberek 8 napig vámmentességet élvezzenek — négy napig a vásár előtt s négy napig utána, kivéve a teherrel egyszerűen továbbtartó embereket — s adjon erről nyilt engedélylevelet.[6]) Tekintve, hogy ez a kérelem utóbb nem került szóba, valószinüen nem hiába kérelmeztek.

Zavaróan foly be a báti vám kezelésébe, birlalásába a vitéz és hatalmas Lévai Cseh Péter, ki mint De Benziis Gualdo András spalatói érsek és béli kormányzó panaszából megtetszik, 1419-ben Bátot appendixeivel, Solymossal és Almással együtt lefoglalta.[7])

Ha kiszabadul is a foglaló kezéből Bát, nem sokáig hagyja békén,

1) U. o. C. 50, R_4 N. Lajos és Erzsébet 1366. aug. 30-i rendelete.
2) A Konvent nov. 3-i jelentése u. o. C. 51, G_3
3) U. o. C. 50, S_3
4) Datálatlan oklevél Pál apáthoz, u. o. C. 49, Ll.
5) Datálatlan u. o. C. 50, N_4.
6) Datálatlan u. o. C. 52, V.
7) A garam-szent-benedeki konvent nov. 22-i jelentése u. o. C. 51, H.

mert már 1423 jun. 24-én Garai Miklós nádor előtt ujra tiltakozik az apátság, hogy Lévai Cseh Péter lefoglalta a báti vámot.[1]) Különben ekkor szélesebb téren folyhatott a foglalás, mert a sági prépost is tiltakozik, hogy alsó-almási vámjára Cseh Péter rátette kezét.[2]) A tiltakozást csakhamar egyezség követte. Legalább jul. 16-án a garam-szent-benedeki konvent már arról ad bizonyítványt, hogy Suttoris György, báti esküdt, Lévai Cseh Péter nevében 17 arany forintot fizetett le erre az évre, az apát megbizottjainak, Almádi Mihálynak s Giczi Ferencznek kezéhez.[3]) Persze ezzel egyáltalán nem volt az mondva, hogy örökös békére lépnek. Annyira nem, hogy már 1424 szept. 27-én az apátság nevében István bakonybéli szerzetes tiltakozik, hogy Cseh Péter a báti vámot s ehhez mint fővámhoz (tributum capitale) tartozó Solymoson és Almáson beszedni szokott vámokat magának foglalta le.[4])

Ujra sikerült azonban kimenteni a vámot a foglaló kezéből s ez után a város vette bérletbe. 1425 nov. 20-án megjelentek a garam-szent-benedeki konvent előtt Péter béli szerzetes és Gál báti vámos és kijelentették, hogy a város sz. Mihálykor fizetendő évi 17 frtért bérbe veszi a béli apátság vámját azzal a kötelezettséggel, hogy, ha a terminust be nem tartja, duplán tartozik a bérösszeget megadni.[5])

Talán Cseh Péter további erőszakoskodása is oka volt, hogy a bátiak éppenséggel nem valami jó fizetők, mert 1433. aug. 30-án István sz.-kereszti apát, mint Miklós bakonybéli apát ügyvivője, négy évi hátralékról, 70 frtról ad nekik okt. 16-ára halasztást, mely alkalomra Péter biró kötelezte a várost, hogy duplán fizet, ha ezt a teminust sem akarná vagy tudná betartani.[6])

A város később pontosan tesz eleget a kötelezettségnek s az 1435. okt. 16-án kötött uj szerződés értelmében[7]) 1436. márcz. 24-án Meyzner Miklós biró le is fizette a 17 frt tartozást s ujabb kötelezettséget vállalt a város nevében, hogy ezt a bérösszeget évenként okt. 16-án a város megadja.[8])

Meddig tartott ez az állapot, nem tudom megmondani. Az bizonyos, hogy 1460 febr. 28-án már az elveszés fenyegette ezt a jövedelmet, mert Gergely milkói püspök, az apátság kormányzója szükségesnek látta, hogy Mátyás királyt a vámnak akár Országh Mihály, akár Lévai Cseh Péter fia László, akár esetleg más részére történő adományozástól eltiltani.[9])

Hogy azonban a tiltakozás most nem mentette meg a báti vámot az

[1]) U, o. C. 57, Y.
[2]) Orsz. Ltár. M O D L, 11437. sz.
[3]) Pannonhalmi r. ltár, C. 50, X_4.
[4]) U. o. C. 51, J.
[5]) U. o. C. 51, F.
[6]) U. o. C. 50, O_4.
[7]) U. o. C. 51, H_2.
[8]) U. o. C. 50, P_4.
[9]) U. o. C. 51, G.

apátságnak, az mutatja, hogy a XVI. sz. közepéig neve sem kerül többé elő az apátság iratai közt, sőt a XVI. sz. második felében készült birtok-összeállitás,[1]) mely pedig elveszett birtokokra is figyel, még csak azt sem említi róla, hogy valaha apátsági birtok volt. Közli: *Srs.*

Kassa város számadása a Bethlentől bérelt pénzverésről 1629.

A pénzverés bérleteért fizet a város évi	56,000 frtot
Az 1625-ik évre ő felségének adott kölcsönre kell még fizetni	9500 „
Az 1622—29. évi királyi adó (census)	3600 „
Az összes tartozás	74,100 frt.[2])

Fizetett rá a város:

Ő felsége 4 ízben elengedett	14,500 f.
Különböző kassai kereskedők követelései, melyeket a város egyenlített ki (bizonyára Bethlen helyett) .	1804 f. 1/2 d.
169,000 tégláért ő felsége háza részére	507 f.
1 hordó bor	14 f.
A kamarai ház után 8 évre eső bér	480 f.
1621-ben a város királyi census fejében többet fizetett mint kellett volna	360 f.
A Kassán lévő hadi szertár részére 45 mázsa vasat adtak két ízben	194 f. 40 d.
A kőmiveseknek fizettek	100 f.
Bornemissza János főkapitánynak	100 f.
Néhai Kriztel György kassai postamoster fizetésére . .	108 f. 80 d.
Több ízben ő felsége kamarájának	10,262 f. 31 d.
Az uj 5 latos pénzből adtak át ő felségének 1626-ban .	7523 f.
A kamarai perceptornak készpénzben különböző összegekben az 1626., 1627., 1628. és 1629. években	65,735 f. 76 d.
A tartozás még	8365 f. 24 d.
De e tartozásra is adtak ő felségének	
1. a liszkai szőlőjére kölcsön	10,000 f.
2. bizonyos széplak-apáti birtok ő rá iratásáért . .	400 f.

Ezek fejében a tartozás elengedtetett. Kelt Kassán 1629. nov. 20. Bélaváry Dávid.

Latin eredetije Kassa város levéltárában 6239. sz. alatt.

Közli *Kerekes György.*

Két magyar borkereskedő-telep Lengyelországban a XVII. században. Hogy a lengyelországi borkereskedelmünk nagy volt, mindenki tudja; de részletes, biztos adatot erre csak keveset kutattak föl. Nekem sikerült Kassa város levéltárában néhány oklevelet találnom, melyekből tudtommal

[1]) V. ö. Wenzel. AUO. VI, 37.s kk. ll. = Pannonhalmi r. ltár C. 49·M.

[2]) A fenti összeg csak 69,100 frtot tesz ki.

eddig teljesen ismeretlen s meglepő dolgok derülnek ki. Nevezetesen Duklán, mely Lengyelországban azon út mentén van, mely a duklai szoroson át a Visztula folyam vidékével köti össze hazánk éjszakkeleti nagyobb városait s a délebbre eső bortermő vidékeket: borral kereskedő magyar telep volt. A „duklai letevő hegyen lévő magyarságnak," „Lengyelországban, Duklán lévő magyarok közönségének" nevezte magát. Kicsiben olyan volt mint a németek londoni Aczéludvara s nizsny-novgorodi Olai-udvara. Hazai törvények szerint élt s ügyes-bajos dolgaiban anyavárosához (Kassához) fordult védelemért.

Hogy mikor keletkezett ez a telep s meddig állott fenn, még most nem tudjuk; de az alábbiakban közöljük a rá vonatkozó, talált oklevelek bő tartalmát, miből némi képet szerezhetünk róla. Ez oklevelek elseje 1616-ban kelt, az utolsó 1634-ben; a vállalat tehát nemcsak olyan ideiglenes, hanem állandóbb volt.

1616. évben Széchi András deák-gönczi lakos ugyanitt lakó Szabó Jánosnak Duklán lerakott borai mellett szolgája lett, hogy borait jó módjával eladja és gondját viselje. De nagyot vétett ura ellen, miért is elismeri, hogy 29 f. 68 denárral adós neki s kötelezi magát, hogy Lengyelországba Duklára érvén ez összeget nagy emberséggel megadja neki s e mellett bizonyos elcserélt 16 aranyat viszont ismét jó aranyul megszerez. Miket, ha nem tesz meg, ura őt elfogathatja s mindaddig elcsukva tarthatja, míg ki nem elégíti. Mind erre 5 tanú előtt kötelezi magát.[1])

1617. év. Kassán lakó Szabó Mihály Bartosfalusy uram jobbágyát szekeresnek fogadta, hogy borait Duklára bevigye. Be is vitte, de Szabó Mihály maga Duklára nem jött el, a mint fogadta. A szekeres várta több napig s „róirásra"[2] költött, mivel pedig nem tudott fizetni sem ő, sem „a többi szekeresek", kezességet vállalt értök. Hazajövén, Kassára ment s fizetését és költségeit kérte. De Szabó Mihály semmit sem adott, hanem ismét elküldte Duklára (bizonyára újabbi borszállítmánynyal) mondván, hogy utána megy és ott megfizet neki, a mit ismét nem teljesített. Mivel pedig Szabó Mihály egyáltalán nem tudott fizetni, az 58 f. 50 denár adósságban lovát és szekerét elvették. A szekeresek pedig megfogatták őt. (Úgy látszik, nagyobb borszállítmány lehetett s mintegy főbb fuvarozó, több társat fogadott magához.) Ügyében, hogy igazságot szolgáltassanak neki, Bartosfalusy tisztje, Déri János ír Herknechtről 1617. febr. 23-ikán Kassa város tanácsához.[1])

„A Lengyelországban Duklán lévő magyarok közönsége" Kassához 1617. jan. 16-ikán a következő tartalmú levelet irja: Nagy dologban kelletik kegyelmeteket megkeresni. Mi, kik Lengyelországban borral kereskedünk, minden dologban országunk

[1]) Kassa város levéltára. 5641. sz. — [2]) ? Talán rovásra? Szerk.
[3]) Kassa levéltára 5782/62.

igazságától függünk. Most pedig, a mi eddig nem volt, kicsinytől nagyig személy szerint az itteni törvény elé idéznek bennünket, mondván, hogy sokan az itteniek közül panaszolkodnak a hordók kicsinysége miatt, hogy 1611-ben Varsón az országgyűlésen azt határozták, hogy senki 4 Barillás, azaz 6 csöbrös hordónak alatta be ne merjen Lengyelországba menni. A ki megteszi, arra súlyos büntetést mérnek, a mint ezt kegyelmetek a mellékelt idézőből is láthatják. Pedig ily dolog elintézése (t. i. a hordók nagyságának megállapítása) sőt kisebbé is, nem minket, hanem palatinus, generális uramékat, a vármegyéket és kegyelmeteket illeti. Kérjük tekintsék országunk és a mi kárunkat, állapítsák meg a vármegyével együtt, hogy mit tegyünk, mert félünk a büntetésektől. Arról is kellene határozni, tekintve a megfogyatkozást, mert a magyarság nagyobb részint Lengyelországból él pénzzel, itt pedig mindenféle pénz elkél s el kell venni a magyaroknak fehérgarast, polturát, sillinget, az aranyat harmadfélforinton, kiből az országnak nem kis kára vagyon.[1])

1629-ik év. Poroszlay István javaira a duklai arendator zsidó (bizonynyal a regale bérlő) és egyebek (más követelők) arestomot tettek. Almássi István, akkori kassai biró febr. 12-ikét tűzte ki, hogy ekkor mind neki, mind másoknak igazságot fog tenni s e végből bizonyos emberét ki is küldte. „A duklai letevő helyen lévő magyarság“ (ez a levél aláírása) fejenként kéri a birót, hogy ez ügyet jól intézze el, nehogy a jövőben valami jóakaró kassai concivisnek valami nagy kára következzék e dolog miatt. E levél 1629. febr. 9-ikén kelt.[2])

1629-ik év. Dukla város átír Kassára, hogy az ottani regale bérlő panaszkodott Szabó Tamás ellen, mivel már évek óta adósa 3000 frttal, miről adott is kötelezvényt s eddig mintegy 30 hordó bort fizetésben. De most nem akar fizetni s az ott hagyott bornak mincs értéke. Fizetessék meg.[3])

1634. „Duklán lakó, most makoviczai szegény rab, Maady György“ Makoviczáról arra kérte a birót, hogy tekintvén az Istent és szegény árváit, adjon neki testimonális levelet (bizonyítványt) valamint Dukla városa is adott. Továbbá mint kegyes patronusa és factora, engedje meg cursorának (futárának), hogy jóakaró embereit, kik ajánlották is segítségüket, bejárhassa s koldulással megszerezze az adóság kifizetéséhez szükséges pénzt mert e nélkül nem szabadulhat meg. Mind itt Magyarországon, mind Lengyelországban királyi városokban is megengedtetett ebbeli segítségre széjjel járatnia. Ezt tanácsolta neki sok emberséges embere.[4])

A másik borkereskedő-telep, Jászlóban, Lengyelországban volt, mely Dukla fölött szintén azon út mentén van, mely Hegyaljáról, Kassá-

1) Kassa v. levéltára 5782/53.
2) Kassa v. levéltára 6291/91.
3) Kassa v. levéltára 6291/136.
4) Kassa v. levéltára 6533/61.

ról, Eperjesről Galicziába vezet. E telepről szól az alábbi 1633-ból való oklevél, melynek tartalma a következő:

Hopporsorom Mihályt latrok, tolvajok megölték. Minden bizonynyal kassai polgárnak kellett lennie és a családjának Kassán kellett laknia; de üzleti dolgai és ügyei künn voltak Lengyelországban és pedig főkép Jaszlóban, hol a kereskedő-telep egyik tagja volt. Azonban, úgy látszik inkább csak amolyan külső tag. Kassa városa az ottani kereskedőknek ír, hogy özvegyére és árváira való tekintettel segítsék üzleti dolgait rendezni. Erre ők azt felelik, hogy semmi dolgát nem ismerik, mert velük nem közlötte. Csak most halála után látják, hogy sok emberrel volt kötése, mi miatt majd minden nap sokat búsulnak (sok a bajuk). Legelőször is a kassai kamara nevével tilalmat tettek és lakatot vetettek pinczéire (bizonyára harminczad adósság miatt). Január 17-ikére saját törvényeink szerint quindenát tűztek ki ők „az egész itt benn való nemes magyar gyülekezet“, melyen a többi itt lévő arestálók is jelen lesznek. Akkor kitetszik, kinek van több jussa javaihoz. Az árvákat Kassa tanácsa kedvéért örömmel segítik, de ezek is küldjenek teljhatalmú megbizottat az napra.[1])

Kerekes György.

[1]) Kassa v. levéltára. [illegible]

A MAGYAR KIRÁLYI POSTA A XVII. SZÁZAD KÖZEPÉN.[1])
(1642—1664.)

Irta: MUNKÁS LÁSZLÓ.

A XVII. század közepén a magyar királyi posták igazgatásában lényeges változás állott be. Mig ugyanis *Bornemisza* István főpostamester elmozdításáig [2]) (1635.) a posták dolgában az uralkodó legnagyobb részt saját személyében intézkedett és arra a nádor, mint a király törvényes helyettese, gyakorolt befolyást: a mondott időtől fogva a nádorral folytatott nem csekély küzdelem után[3]) lépésről lépésre nemsokára a pozsonyi kamara — mely időközben a többi kamarák (a szepesi és nedeliczi horvát-szlavon) felett is első szerephez jutott — ragadta magához a posta igazgatását is és az egész magyar királyi postaintézményt saját hatáskörébe vonta be.

Bornemisza után a főpostamesterek kivétel nélkül a pozsonyi kamara alkalmazottaiból kerülnek ki, sőt utóbb, hogy a postát még szorosabban a kamarához csatolják, a főbb postahelyeken, melyeket postamester vezetett, lassankint többnyire az ottani harminczados lett egyuttal a postamester is, ezekhez osztattak be a kisebb posták, kiknek vezetői veredarius nevet viseltek és mindkettőjük postiliói vagyis postalegényei. Ez egyébiránt kivételesen már azelőtt is előfordult, de csak a pozsonyi kamara fenhatósága alatt lett ez a szokás kivételből szabálylyá.

A pozsonyi főpostamesterek addigi *külön postaszámadásai* már *Ekker* alatt megszüntek, de utódai által sem folytattak, mert a posták számadása a harminczadok számadásába olvadt bele és miután a posta már azelőtt is a harminczadok jövedelméből tartatott fenn, az egyesítés igen természetesnek mutatkozott; sőt hol még a postamester nem is volt harminczados, járandóságait többnyire a helybeli harminczadtól kapta. Igy lett *Holló Zsigmond* nagy-sárosi haminczados egyszersmind postamester,[4]) *Palánky Mihály* tokaji harminczados egyuttal ottani

[1]) Felolvastatott a „*Posta és Távirda Szakkör*"-ben 1900. decz. 1-én.

[2]) V. ö. G. T. Sz. IV. évf. 1. és 49. lap, valamint VI. évf. 97. lap.

[3]) L. *Eszterházy Miklós* nádor számos levele a pozsonyi kamarához. Országos Levéltár. Kamarai levelek. 1646—1649. B) és C) csomókban.

[4]) Orsz. Levéltár. Kamarai levelek 1660—1669. A) csomó.

ról, Eperjesről Galicziába vezet. E telepről szól az alábbi 1633-ból való oklevél, melynek tartalma a következő:

Hopporsorom Mihályt latrok, tolvajok megölték. Minden bizonynyal kassai polgárnak kellett lennie és a családjának Kassán kellett laknia; de üzleti dolgai és ügyei künn voltak Lengyelországban és pedig főkép Jaszlóban, hol a kereskedő-telep egyik tagja volt. Azonban, úgy látszik inkább csak amolyan külső tag. Kassa városa az ottani kereskedőknek ír, hogy özvegyére és árváira való tekintettel segítsék üzleti dolgait rendezni. Erre ők azt felelik, hogy semmi dolgát nem ismerik, mert velük nem közlötte. Csak most halála után látják, hogy sok emberrel volt kötése, mi miatt majd minden nap sokat búsulnak (sok a bajuk). Legelőször is a kassai kamara nevével tilalmat tettek és lakatot vetettek pinczéire (bizonyára harminczad adósság miatt). Január 17-ikére saját törvényeink szerint quindenát tűztek ki ők „az egész itt benn való nemes magyar gyülekezet", melyen a többi itt lévő arestálók is jelen lesznek. Akkor kitetszik, kinek van több jussa javaihoz. Az árvákat Kassa tanácsa kedvéért örömmel segítik, de ezek is küldjenek teljhatalmú megbizottat az napra.[1])

Kerekes György.

---

[8]) Kassa v. levéltára. 6500/19.

A MAGYAR KIRÁLYI POSTA A XVII. SZÁZAD KÖZEPÉN.[1])
(1642—1664.)

Irta: MUNKÁS LÁSZLÓ.

A XVII. század közepén a magyar királyi posták igazgatásában lényeges változás állott be. Mig ugyanis *Bornemisza* István főpostamester elmozdításáig [2]) (1635.) a posták dolgában az uralkodó legnagyobb részt saját személyében intézkedett és arra a nádor, mint a király törvényes helyettese, gyakorolt befolyást: a mondott időtől fogva a nádorral folytatott nem csekély küzdelem után[3]) lépésről lépésre nemsokára a pozsonyi kamara — mely időközben a többi kamarák (a szepesi és nedeliczi horvát-szlavon) felett is első szerephez jutott — ragadta magához a posta igazgatását is és az egész magyar királyi postaintézményt saját hatáskörébe vonta be.

Bornemisza után a főpostamesterek kivétel nélkül a pozsonyi kamara alkalmazottaiból kerülnek ki, sőt utóbb, hogy a postát még szorosabban a kamarához csatolják, a főbb postahelyeken, melyeket postamester vezetett, lassankint többnyire az ottani harminczados lett egyuttal a postamester is, ezekhez osztattak be a kisebb posták, kiknek vezetői veredarius nevet viseltek és mindkettőjük postiliói vagyis postalegényei. Ez egyébiránt kivételesen már azelőtt is előfordult, de csak a pozsonyi kamara fenhatósága alatt lett ez a szokás kivételből szabálylyá.

A pozsonyi főpostamesterek addigi *külön postaszámadásai* már *Ekker* alatt megszüntek, de utódai által sem folytattak, mert a posták számadása a harminczadok számadásába olvadt bele és miután a posta már azelőtt is a harminczadok jövedelméből tartatott fenn, az egyesítés igen természetesnek mutatkozott; sőt hol még a postamester nem is volt harminczados, járandóságait többnyire a helybeli harminczadtól kapta.

Igy lett *Holló Zsigmond* nagy-sárosi haminczados egyszersmind postamester,[4]) *Palánky Mihály* tokaji harminczados egyuttal ottani

[1]) Felolvastatott a „*Posta és Távirda Szakkör*"-ben 1900. decz. 1-én.

[2]) V. ö. G. T. Sz. IV. évf. 1. és 49. lap, valamint VI. évf. 97. lap.

[3]) L. *Eszterházy Miklós* nádor számos levele a pozsonyi kamarához. Országos Levéltár. Kamarai levelek. 1646—1649. B) és C) csomókban.

[4]) Orsz. Levéltár. Kamarai levelek 1660—1669. A) csomó.

postamester,[1]) *Danéczy György* a midőn a kassai harminczadosságot elnyerte egyenesen folyamodott az eperjesi postamesterségért is, mint a mi azzal együtt szokott járni,[2]) *Vőcsey János* galgóczi postamestert pedig 18 évi szolgálata után utasították, hogy adja át Sirsich ottani harminczadosnak a postamesterséget és menjen Beszterczére, (Besztercze-bányára) a beszterczei és illavai posták administratióját átvenni.[3]) *Sirsich* alias *Horváth Gáspár* 1669-ben lett Trencsénben harminczados és egyuttal postamester.[4]) A szathmári postamester *Stenzel Kristóf* a hozzá beosztott többi postákkal együtt járandóságait rendesen a szathmári harminczadosnál vette fel, ugy szintén *Horváth Péter* eperjesi postamester az eperjesitől, *Soos* kassai postamester a kassaitól stb.[5]) Megesett egyébként, hogy postamesterből lett a harminczados, így *Seldner János* lőcsei postamester ugyanott lett harminczados.[6])

Ekker Lukács volt az első pozsonyi főpostamester, ki ezen hivatalt a pozsonyi kamara pártfogása mellett és indítványára nyerte meg. Utána *ifjabb Bornemisza István* egy negyedévi hivataloskodása után *Serpente Ferdinánd* szintén a pozsonyi kamara embere viselte azt, de csak két évig, mert a harmadik évben pestisben elhalt.[7])

Serpente után 1645-ben *Angarani Tamásnak* a kamara fogalmazójának adományoztatott a pozsonyi postamesterség[8]) s ennek csakhamar meggyült a baja *Paar Károly* osztrák örökös főpostamesterrel, a ki ujra megkisérté családja privilegiumának Magyarországon is érvényt szerezni és 1646-ban panaszt emelt III. Ferdinánd királynál Angarani ellen. De már akkor Eszterházy Miklósnak 1645-ben bekövetkezett halála és utódja gróf Draskovics Jánosnak rövid hivataloskodása után gróf Pálffy Pál a pozsonyi kamara volt prefektusa volt a nádor, a ki a Paar család aspiráczióival szemben ugyanazon álláspontot foglalta el, mint elődei. Erre mutatnak az 1646. szeptember 15-én és 19-én a pozsonyi kamarához intézett királyi leiratok,[9]) melyekben a többi között ezek állanak: „Paar Károly panaszt tett, hogy Angarani is azon van, hogy ő senki másnak csak ő Felségének és ő Felsége ezen országbeli kama-

1) Orsz. Levéltár. Benigna Resol. 1654. febr. 7.
2) Ugyanott. Kamarai levelek. 1660—1669. *C*) csomó.
3) Ugyanott. Kamarai levelek. 1660—1669. *A*) csomó.
4) Ugyanott. Benigna Resol. 1669. nov. 24.
5) Nemzeti muzeumi könyvtár. Fol. Lat. 879. és 2769.
6) Orsz. Levéltár. Benigna Resol. 1638. febr. 13.
7) Ugyanott. Kamarai levelek. 1610—1619. *D*) csomó. Ebbe került tévedésből Angaraninak — már akkor a kamarai számvevőség főnökének — 1670-ből való egy informatiója, melyben ezen adat foglaltatik.
8) Ugyanott. Benigna Resol. 1645. nov. 8.
9) Ugyanott. Benigna Resol. 1646. szept. 15. és 19.

rájának van alárendelve; meghagyandó tehát Angaraninak, hogy ezentul mindazon dolgokban, miket neki Paar az udvari postaprefectúra útján rendel, vagy a miben intézkedik, minden kifogás nélkül, (absque omni tergiversatione) járjon el és ő Felsége szolgálatában magát ahhoz tartsa." Hogy e parancs ismét *nem* foganatosíltatott, az bizonyára csak Pálffy nádor és a pozsonyi kamara támogatása mellett volt lehetséges; a kik a magyországi posta felett való fenhatóságukat továbbra is megtartották.

A postaszolgálat egyébiránt egyre hiányosabb lett. Az 1648. november 3-án kelt kir. leirat[1]) azt mondja, hogy: „a Magyarországon elhelyezett postáknál nagy rendetlenségek és zavarok állottak be, a postások nem járnak el rendesen hivatalukban, sőt olyanok is vannak, kik hivatalaikat másoknak bérbeadják, mert maguk azt vezetni nem képesek. Innen van, hogy a levelek nemcsak nagy késedelmet szenvednek, de gyakran fel is nyittatnak, sőt el is vesznek. Ezen rendetlenségek állítólag onnan erednek, mert a főpostamester a *szokásos* hivatali vizsgálatokat nem teljesíti; küldje ki őt ennélfogva a kamara vizsgálatra, hogy a postások ismét visszatérve a jó rendhez és fegyelemhez, a leveleket pontosan hordják stb."

Angarani tehát kiküldetett, és kiküldetésének eredményéről 1649-ben gróf Pálffy Pál nádornak Bajmóczon referált; a miről postatörténelmi munkájában Szádeczky is megemlékezik.[2])

Ezen vizsgálatok tehát már azelőtt is *szokásban voltak* és hogy azokat már Bornemisza István is gyakorolta, egy a pozsonyi kamarához intézett általam ujabban feltalált leveléből kitetszik.[3])

Mindjárt a hivatalbalépése után t. i. utasította Bornemiszát a kamara, hogy a nádornál jelentkezzék és a posták állapotját vizsgálja meg. Ezen megbizatásáról a következő levélben ad számot a kamarának: „Az Ngod s kegyelmetek parancsolatja szerint mind Palatinus uramnál voltam és mind inquiráltam az postákat Bajmócig, azonképen az ujvári uton levőket is. Az ujvári uton lévők, mivelhogy messze kellett Mocsonokra kerülni és nem is járt el ketteje tisztében, másokat fogattam, kettőt Sopornyára helyeztettem és mivelhogy nem találhatni mindenkor efféle lovasokat ily szük és drága időben, három lovat vettem nekik és ujonnan megesküttettem őket. Az kassai uton lévőkben 4 defectust (hiányt) találtam, ugy mint Gerencsért, Rippényt, Tapolcsánt és Sámbokrétet, kiknek csak egy-egy lovuk volt mostan; Rippényt és Tapolcsánt megváltoztattam és olyakat hattam az két helyben, kik velem eljárhatnak tisztekben. Az gerencsérinek még egy lóra szegődtem, az

[1]) Orsz. Levéltár. Benigna Resol. 1648. nov. 3.

[2]) Kéziratban a posta és táv. tanfolyamon kézikönyv gyanánt használtatik.

[3]) Orsz. Levéltár. A pozsonyi kamarához irott levelek kelet nélkül *H*) csomó.

régi szolgálatja kedvéért még ad finem istius angariae (ezen évnegyed végéig) megpróbálom. Az bajmóczinak is megirtam, sub ammissione officii (hivatalvesztés terhe alatt) az zsámbokréti filiálisát helyben helyeztesse, ne legyen fogyatkozás ő miatta is. Bajmóczon tul lévők mind helyben vannak, bizonyosan végére mentem; hanem Andaházynak és Bohusnak írtam, ők is subscribálják (irják alá) az postaczédulákat. Az galgóczi uton eleget inquiráltam (nyomoztam), de mindenkor voltak lovai, fogatta s intettem is ennek utána continue (folyton) két lovat tartson otthon és egyéb szükségére más lovakat tartson."

„*Hogy azért nekik is legyen mi mellett megmaradni és akárki is ne hatalmaskodjék rajtuk, az régi szabadságokban maradhassanak;* meg is kérem Nagyságod és kegyelmeteket, az minémű elébbeni privilégiumokat beattam, revideálja, hogy nyomathassak egynehány exemplart (példányt)."

Ebből az látszik, hogy a postáknak már akkor is megvolt a magok instructiója, több mint valószinű azonban, hogy az ugyanaz volt, a mi az osztrák örökös tartományokban érvényben állott. Legalább Szent-Benedeky Márk a kamarai számvevőség főnöke 1654 április 17-én a pozsonyi kamarához irott levelében[1]) azt irja, hogy: „a postamestereknek adatni szokott instructió az itteni számvevőségnél nem található, szükségesnek mutatkozik tehát, hogy azon instructiókból, melyeket a bécsi udvari főpostamestertől szoktak kapni, — daczára, hogy a posták fizetésöket innen huzzák — a számvevőség is kapjon."

De visszatérve Angaranira; jellemző, hogy hivatalos körutjáról nem Paarnak, hanem a nádornak referált, sőt egyéb bajaiban is ehhez folyamodott.[2]) Pálffy nádor hatalmas pártfogója is volt neki — a mint ez 1649 szeptember 21-én Bajmóczon kelt s a pozsonyi kamarához intézett következő leveléből kitetszik:[3])

„Az Ő Felsége parancsolatjára kegyelmetek által instituált vizitátiójából visszajövén, Pozsonyi Postamester Angarani Tamás ur érkezék ide, kit magunk elibe hivatván, kérdeztük utjának fructusát (eredményét) ő kegyelmétől s az Posták rendét és állapotjukat; kire mondá ő kegyelme, hogy az mely helyekben fogyatkozások voltanak volna is, azokat postamesterek által remediáltatta (helyrehozatta) s magunk is tapasztalhatóképpen veszük eszünkben, hogy csak máris két-három nappal is előbb járnak az levelek, hogy sem ennek előtte. Tudakoztuk azt is ő kegyelmétől, hogy mit fizetnek az többi postamesterek az ő filiálisoknak? mondá, hogy egy lóra egy hónapban három forintot és

1) Országos levéltár. Kamarai levelek. 1650—1659. *B*) csomó.
2) U. o. Benigna Resol. 1649 júl. 8.' 1651 márcz. 8., május 31.
3) U. o. Kamarai levelek 1640—1649. *A*) csomó.

ha mi Curirpénzök jön, annak is felét elveszik; kérdeztük, ha ő kegyelme is azt cselekedte-e a maga filiálisaival? mondá, hogy nem, hanem valamit egy perceptor adott, — csak az fél kurirpénzt tudván ki belőle — épen megadta nekik. Kihez képest akaránk kegyelmeteket requirálnunk és kérnünk, hogy kegyelmetek adassa kezében ő kegyelmének az filiálisok fizetését is a *régi szokás szerint*, az mint a többi postamestereknek is adatik; miként mind az fél Curirpénzét vehesse ki, mind pedig nagyobb respectussal és obedientiával (tisztelettel és egedelmességgel) legyenek ő kegyelméhez az posták, s az többi postamestereknél főbb helyet tartva, aziránt is conditiója (helyzete) ne legyen alábbvaló; s valamint kegyelmetek a maga auctoritását conserválni (tekintélyét fentartani) kivánja, úgy adassa és adja meg kinek-kinek az övét is, s igy fognak az dolgok rendesen és sietséggel folyni és járni. Tudjuk mi azt s talán kegyelmetek között is lehetnek olyak, az kik emlékeznek arra, hogy az *pozsonyi postamesternek semmi dependentiája* (*függése*) *nem volt az kamarától, hanem csak az udvartól*, de mivel fizetését, onnét vötte és az tisztet is egy nehányaknak mi szerzettük, mi tétettük az juramentumok formájába (az eskümintába) azt, hogy onnét dependeáljon (függjön) s tudtuk is őket tractálni (velük bánni); a ki megérdemlette, gratiát (ajándékot) is szerzettünk neki, a ki pedig rosszul viselte magát, amoveáltuk (elmozdítottuk), kiben — értvén az Udvarnál is az olyannak rossz és comprobált (kifogásolt) magaviseletét — nem tettek difficultást (nem okoztak nehézséget). Továbbá látván és tudván azt jól, hogy az posták nem egyébért, hanem az közönséges és országos jóknak sietséggel való alkalmaztatásokra nézve rendeltettek s nekünk is tisztünk és hivatalunk szerint szükségesképpen kelletik az olyanokra vigyáznunk; szóllottunk és most is kérjük kegyelmeteket, hogy meggondolván, hogy az pozsonyi postamester nem kurir, sem pedig köz- és kamara postája, hanem Ő Felsége officiálisa (tisztviselője) és ha miben köz és általa járandó dolgokban vét, professionatus és más állapotú személy lévén az alatta valóknál, megbüntetheti mindenkor Ő Felsége; csak kegyelmetek is adassa meg neki mind respectusát (tiszteletét), mind ahhoz való remediumokat (eszközöket) ne tetessen neki injuriát (igazságtalanságot) s nem lészen semmi panasz; és minthogy mi promoveáltuk az tisztre (mi hoztuk be a hivatalba), nem látván és esmérvén ő kegyelmében semmi vétket, az mely az közönséges jónak promotiójában (előmozditásában) valami gátot tenne, mind kegyelmetek, mind Ő Felsége előtt protegálni akarjuk. Melyet akartunk kegyelmeteknek értésére adnunk. Isten tartsa meg kegyelmeteket jó egészségben. Ex arce mea Bajmócz die 27. Septenbris 1649 (Bajmócz várában 1649 szeptember 27-én).

Paulus Pálffy s. k.

Ezen levélből a pozsonyi postamester helyzetére nézve a következők tünnek ki:

1. hogy Angarani és a pozsonyi kamara közötti viszony nem a legharmonikusabb lehetett; a mennyiben a nádor kénytelen mellette egész mentő és védő levelet írni a kamarának és a kamarát kérni, hogy adja meg neki, a mi őt megilleti;

2. hogy a posták fizetése nem ment többé Angarani kezén keresztül, mint Paar Péter és Bornemisza idejében; sőt a pozsonyi postamester filiálisait, a közvetlen alárendelt veredáriusokat is a kamara Angarani kikerülésével közvetlenül fizette és fizettette. Azért kell a nádornak a kamarát megkeresni, hogy „adassa kezében ő kegyelmének (t. i.) Angaraninak) az filiálisok fizetését is *a régi szokás szerint.*“ E tekintetben különben a pozsonyi kamara számvevőségének egy 1667. február 5-én kelt jelentése ad bővebb felvilágosítást. A nádor (már akkor Wesselényi Ferencz) t. i. meghagyja a kamara számvevőségének, hogy az 1655 óta (akkor lett t. i. Wesselényi nádor) a posták részére teljesitett kifizetésekről adjon kimutatást. A számvevőség azt jelenti, hogy 1655-ről nincs a postákról külön nyilvántartás (Regestrum Connumerationis Postarum), az utolsók 1647. és 1648-ból valók, 1648 óta nem tartották számon külön a postákat (ab 1648 nulla nova connumeratio postarum facta est).[1]) Ebből különben az is kitünik, hogy Pálffy nádor levelének nem igen volt foganatja, mert az általa kivánt *régi szokásra* a pozsonyi kamara többé nem tért vissza. Egyébiránt éppen Pálffy volt az, a ki kamarai prefektus korában Bornemisza idejében a nádori befolyást a kamarai ügyekre csorbítani igyekezett, nádor korában azután volt elég alkalma azt megbánni.

A panaszok a posta ellen különben egyre szaporodtak, sőt Pálffy maga sem bizott benne. Így írja 1650. május 10. a pozsonyi kamarának Eperjesről,[2]) hogy „országos dolgokkban kurirokkal küldte a leveleit Pozsonyig, melyeket Ő Felségéhez maga főpostamester úr fog Bécsbe felvinni pro celeriori resolutione (gyorsabb elintézés végett).“ Ebből meg az látszik, hogy a főpostamester maga is hordta a nagyobb fontosságú leveleket és az udvari embereknél közbenjárt, hogy azokra mielőbb megkaphassa az elintézést. Ezen levelében utóirat gyanánt ez áll „kérjük kegyelmeteket, a mint annak előtte is kértük, az postákat informálja és informáltassa (utasitsa és utasítassa) mert nem következik így jó az dologból“. Az esztergomi érsek is így ír: Mindjárást nem javallottuk, hogy az extraordináriának (rendkívüli gyülésnek) elhalasztása felől Palatinus Úrhoz szóló levelet *csak postára* adta kegyelmetek.“

[1]) Országos levéltár. Kamarai levelek 1660—1669. *C*) csomó.

[2]) Országos levéltár. Kamarai levelek 1650—1659. B. csomó.

Wesselényi Ferencz a felsőmagyarországi hadak főkapitánya — a ki utóbb (1655-ben) nádor lett — gyakran panaszkodik a posták késedelmes járása ellen a királynál, hogy Ő Felsége leveleit „egy hónap alatt“ juttatják hozzá Kassára[1]) (per spatium unius mensis); egy másik panasza szerint a pozsonyi postamester csaknem valamennyi levelét felnyitja és úgy adja tovább, sőt sokáig magánál tartja és pedig oly leveleket, melyeket sürgős ügyekben küld Ő Felségének, vagy Lobkovitz herczegnek, Puchaim generálisnak stb.[2]); ismét egy másik esetben panaszolja,[3]) hogy posták Kassáról-Pozsony felé nincsenek jól elhelyezve, és a jelen viszonyokhoz képest nincsenek elegendőképen ellátva, és ebből a rendeletek késedelmes végrehajtása sőt a foganatositás elmaradása származik.

III. Ferdinánd király teljes igyekezettel azon volt, hogy ezen mizériákon segítsen. Wesselényihez 1650 decz. 18. intézett levelében értesíti Wesselényit, hogy „a mi a pozsonyi postaprefectus gyanus viselkedését illeti, meghagytuk“ — ugymond — „a kamarának, hogy a felügyeletet szorgalmasabban gyakorolja, és a miért leveleidet visszatartja, vagy felnyitja rendreutasitassék“ stb.[4]) Az 1652. jul. 24. és 25. kelt kir. leiratok a posták gyorsabb járását sürgetik.[5]) Végre az 1652. nov. 30. kelt királyi leirat elrendeli, hogy úgy a kamarának mint a nádornak levelezése is ne a postán, hanem futárok által továbbitassék.[6])

A késedelmeknek magyarázatát azonban részben megadja az 1652. decz. 28. kelt s az udvari kamarától a pozsonyi kamarához a király nevében intézett leirat, a melyen nincs a király aláírása. Különben is ritkábbak kezdenek lenni a király sajátkezüleg aláirott intézkedései a posták dolgában; és azoknál is, a melyeket a király ír alá, ez a passus kezd szokássá válni a pozsonyi kamarához intézett leiratoknál, hogy az „Önök alázatos folyamodványára és a mi udvari kamaránknak e tárgyban adott véleményadására“ (ad demissam vestr aminstantiam et per Cameram nostram Auiicam desuper factam humillimam relationem). Ebből az látszik, hogy a mint a pozsonyi kamara előbb magához ragadta a posták feletti rendelkezést, úgy most már az udvari kamara hozta magától függésbe a pozsonyi kamarát. A nádori befolyást annak idején a pozsonyi kamara igyekezett megnyirbálni a maga javára, most pedig azt az udvari kamara foglalta le a maga részére; és itt is bebizonyult a régi igazság, hogy a hol a magyarok áskálódtak egymás

[1]) Országos levéltár. Benigna Resolutio 1650. okt. 22.
[2]) U. o. Benigna Resolutio 1651. jan. 7.
[3]) U. o. Benigna Resolutio 1652. decz. 18.
[4]) U. o. Kanczelláriai osztály, Történelmi emlékek.
[5]) U. o. Benigna resolutio 1652. jul. 24. 25.
[6]) U. o. Benigna resol. 1652. nov. 30.

ellen abból a hasznot mindig a német vitte el. A posták dolgában az udvari kamara ragadta magához a főbefolyást, sőt maga Pálffy Pál a nádor és Wesselényi is gyanuba keveredett, amint azt a fentemlített kir leirat mutatja.[1]) Ezen királyi leirat érdekes világot vet úgy a pozsonyi postamester helyzetére, mint az udvari kamara fondorlataira, azért érdemes vele bővebben is foglalkozni.

Az udvari kamara ugyanis ezt írja a pozsonyi kamarának: Ő Felsége szándékát a posták dolgában, melyet november 30-iki levelökben közöltek, nem kellőképen hajtották végre, a mint erről a haditanácstól[2]) is jött értesités, hogy tehát Ő Felsége akaratát jobban megértsék, tudatja, hogy Ő Felsége nagyobb gyorsaságot kíván; levelei és dolgai a rendes módon továbbítassanak ugyan, de nem úgy mint eddig, hogy a veredáriusok csak egy lóval utazzanak, de azt akarja Ő Felsége, hogy a futárok módjára az egyik postától a másikig a lovakat felváltsák (ab una posta ad aliam equos mutent) és éjjel-nappal fussanak (currant) míg csak a kitüzött helyre be nem érnek; ezért rendes fizetésükön felül külön dijazásban is részesüljenek, *de csak akkor, ha külön így kivántatik.* A mi illeti Magyarország nádorát és Wesselényi urat[3]) — *mint uraságtok is emlitik* — a kik Ő Felsége ezen kegyes elhatározásával visszaélhetnének és azon helyekre magándolgaikat is küldözhetnék; azon úgy lehet segíteni, hogy a pozsonyi postamester ezen leveleket — *úgy a mint arra utasítva van* — (prouti in mandatis habet) nekem — Radoltnak[4]) — ide küldi; ha mindazon levelek az itteni belső titkos tanácsos urak által felbontatnak, könnyü megtudni, volt-e szükség külön futárra, és ha azt találjuk, hogy azok a mondott nádornak és Wesselényinek magán dolgai, melyek a rendes módon lettek volna küldhetők, nem fogjuk elmulasztani a kellő eljárást alkalmazni."

A levelek panaszolt késése, felbontása és visszatartása tehát onnan is származhatott, mert a nádor és Wesselényi leveleit előbb a pozsonyi postamester által Bécsbe küldették, ott felbontották, elolvasták és csak midőn Pozsonyba visszakerültek, továbbították a rendeltetési helyre. A híres „fekete kabinet" megkezdte müködését és hogy a fenti ürügy alatt folytatott kémkedés bizonyára nem maradt csak annyiban, nem küldenek-e a nádor és Wesselényi a külön postával magándolgaikban is leveleket; azt hazánk az ezen időre következett történetének gyászos lapjai eléggé mutatják.

[1]) Országos levéltár. Benigna Resol. 1652. decz. 28.

[2]) A bécsi udvari haditanács is kezdi magát a magyarországi posták dolgába beleártani.

[3]) Akkor — 1652-ben — még Pálffy Pál volt a nádor és Wesselényi a felsőmagyarországi hadak főkapitánya.

[4]) Radolt volt akkor az udvari kamara igazgatója.

Wesselényi panaszai a posta ellen csak nem akarnak véget érni; 1653. jun. 20 ismét panaszolja, hogy a posták, különösen a pozsonyi és azon vidékiek, a leveleket elkéstetik és sokáig visszatartják; kéri tehát, hogy kötelességökre szoritassanak, és ha nem teszik, szigoruan büntettessenek. Ez értelemben intézkedik a megfelelő kir. leirat[1]) 1653 május 10-én pedig Wesselényi sürgeti, hogy a Kassától Tokaj felé lévő posták hozassanak rendbe. Erre azonban az udvari kamara azt válaszolja, hogy az udvari hadi tanács azt nem találja szükségesnek, ennélfogva gróf Wesselényi értesitendő, hogy a mondott posták tárgyában Ő Felségét tovább ne molestálja.[2])

1654-ben meghalt Pálffy Pál nádor, kinek kezdeményezésére 1654-ben Krakkó-felé lett volna postajárás berendezendő. A pozsonyi kamarának ugyanis meghagyatott, hogy ezt Pálffyval egyetértőleg rendezze be;[3]) — de hogy ez megtörtént-e? annak nyomára nem akadtam.

1655-ben gróf Wesselényi Ferencz választatott nádorrá, de azért megmaradt a felső-magyarországi hadak főkapitánya is; a költőink által (Gyöngyössy István, Arany János) megénekelt regényes módon Murány vára és az ahhoz tartozó — ma a Coburg herczeg kezén lévő — óriási uradalmak birtokába jutván, Murány várában telepedett le; nádorrá történt megválasztatása után azonban a király Zólyomban 4 házat ajándékozott neki, hogy a nehezebben hozzáférhető Murány helyett oda tegye át székhelyét[4]) (pro commodiori residentia sua) utóbb Breznóbányan[5]) kapott a zólyominak megszüntetésével székhelyet, és pedig előbb a zólyomi, utóbb a breznóbányai szabad királyi városi taksáknak az ő és neje Szécsy Mária részére való adományozása mellett.

A régi postavonal ezen helyeket nem érintvén, Wesselényinek első teendői közzé tartozott Beszterczebányán és Garam-Szent-Kereszten postákat állittatni.[6])

Tudott-e Wesselényi afelől, vagy nem, hogy Angarani pozsonyi postaprefectus az ő leveleit továbbitás előtt Bécsbe küldözgette az udvari kamarához, a hol azokat feltörték, elolvasták és csakúgy küldték vissza Pozsonyba továbbitás végett, (nem lehetetlen hogy ezt a király sem tudta;) annyi bizonyos, hogy Wesselényi úgy III. Ferdinándnál mindvégig, úgyszintén eleinte I. Leopoldnál is nagy kegyelemben állott;[7])

[1]) Orsz. levéltár. Ben. Resol. 1653. jún. 20.

[2]) U. o. Ben. Resol. 1653 május 10.

[3]) U. o. Ben. Resol, 1651 jún. 28.

[4]) U. o. Benigna Resol. 1655. máj 10. és jun 24.

[5]) U. o. Benigna Resol 1666. jun. 3.

[6]) U. o. Kamarai levelek 1630—1639. *D*) csomó Tévedésből ezen csomóban van Wesselényinek idevágó 1657. nov. 28-án Beszterczebányán kelt levele.

[7]) U. o. Ben. Resol. 1657. máj. 12. Wesselényinek a pozsonyi királyi várban, ha a király nem volt ott, szálló engedélyeztetett (hospitium conceditur),

és több mint valószinü, hogy Angarani az 1657. jul. 6. kelt kir. leirattal Wesselényi befolyása következtében mozdittatott el a pozsonyi postaprefectusságból.

Helyébe *Lauzer Gáspár* volt győri harminczadhivatali ellenőr (contrascriba) lett pozsonyi főpostamester. Angarani ezen kir. leirat szerint „a kamara előtt is tudvalévő okokból" mozdittatott el; de hogy mik voltak ezen okok, az sehol sincs világosan megmondva; más hivatal elnyeréséért beadott folyamodványaira történik hivatkozás az udvari kamara leirataiban, hogy folyamodványa «mellékelve van» de ez a melléklet a melyből tán meglehetne valamit tudni, mindenütt hiányzik. Az tény, hogy Angarani puhára esett; mert 1645. és 46-ban szenvedett nagy kárai kárpótlása fejében 1600 forint gratiát (ajándékot) [1]) 1660-ban pedig jobb hivatalt kapott; elnyervén a pozsonyi harminczadosságot [2]) azon feltétel alatt, hogy «magát ezentul jobban fogja viselni» utóbb a pozsonyi kamara számvevőségének lett a főnöke és egész 1680 körül bekövetkezett haláláig az is maradt.

Lauzer Gáspár 1657-től egész 1664-ben bekövetkezett haláláig birta a pozsonyi postamesterséget (vagy főpostamesterséget, — nevezik igy is, ugy is) de hogy az ő hatásköre sem volt a posták fizetése dolgában a régi, kitünik a Nemzeti Muzeumban lévő 1660. évi számadásából,[3]) mely szerint a pozsonyi kamarától kapott dotatioból csak az ő 8 filiálisainak fizetett, és csakis ezzel számolt el, a többi postákról számadásában nincsen szó; azok már máshonnan kapták fizetésöket. Máskülömben megmaradt egyébb intézkedési köre, mint azt egy 1661 ápr. 2-án a pozsonyi kamara által részére kiadott instructio mutatja [4]) Ebben meghagyatik neki, hogy az összes postamesterek, veredáriusok és filiális postáknál szorgalmasan tartson vizsgálatokat, meg vannak-e lovaik és hivatali felszereléseik, melyek után fizetést huznak, oly számban és állapotban, mint azt tartani kötelesek? alkalmasak-e a szolgálatra és serények-e a szolgálatban személyenként? hogyan kapják a filiálisták negyedévenkint fizetésöket főnökeiktől, nem-e valami levonással és évnegyedenkint egyszerre-e vagy csak részletenkint és milyen pénzben? hogyan járnak el a curirpénzekkel? kiknek gondatlansága, vagy hanyagsága miatt akadnak meg hosszabb ideig a levelek és staféták; tudja ki, kik továbbitják a postát postaczédula nélkül (absque scheda) — amint azt Lauzer is több izben panaszolta, — kik azok, a kik saját hasznukra a

[1]) Orsz. levéltár. Kamarai levelek 1610—1619 *D*) csomó melybe tévedésből Angarani 1676-ból való levele is belekerült, melyben azt maga is állitja.

[2]) U. o. Benigna Resol. 1660 márcz. 31.

[3]) Nemzeti Muzeum fol. Lat. 2769.

[4]) Orsz. levéltár. Kamarai levelek 1660—1669. *C*) csomó.

Curirokat a legközelebbi postán tul is, sőt a postauttól eltérőleg is küldözik, és az által a szomszéd postáknak kárt okoznak. Nyomozza ki, kik adják a rábizott postakürtőt magánembereknek kölcsön? tudakozódjék a szomszéd lakosoknál is ezen visszaélések tárgyában. Úgy szintén azokat is, akik netalán valakitől sérelmet szenvedtek, hallgassa ki, jegyezze fel, hogy utjáról visszatérve a kamara vele értekezvén, a bajokat orvosolhassa.« Ezen instructióból látható, milyen visszaélések és rendetlenségek harapóztak el azon időben a postaszolgálatban.

Lauzer müködéséből érdekes még felemliteni, hogy ő is panaszolja, hogy bánnak el Bécsben a postaküldeményekkel. 1663-ban a pozsonyi kamarához intézett levelében azt irja,[1]) hogy ő a kamara leveleit és csomagjait szokott módon rendezve és kötözve elküldte Bécsbe, de azokat ott összekeverték, feltépték, összehányták és sérült állapotban küldték vissza és e miatt oly késedelmek támadtak, melyeknek Isten, ember látja ő nem az oka; kéri a kamarát, hogy e tekintetben intézkedjék.

Érdekes még ezen időből gróf Zichy István pozsonyi kamarai prefectusnak Sopronból a kamarához intézett levele, melyben irja: »Sopronban commissión lévén a palatinussal és a többi convocatussal (öszszehivottakkal) állittasson a kamara Lauzer által még egy postát Gátán; Eszterházy Pál gróf is fog Széleskuton és Ruszton postákat állitatni, hogy a levelek Pozsony és Sopron között gyorsabban szállittassanak; a miből az látszik, hogy szükség esetén, magánemberek is megtoldták a királyi postát[2]) és még nem vették szigoruan azon királyi jogot, hogy postát csak a királynak szabad állitani.

Lauzer idejében rendeltetett el, hogy a posta Bécsből Morvaország felé, Bécs Nikolsburg, Lundenburg, Hradisch (úgy van irva, hogy: Lumpenburg és Radics) és Trencsénen át közlekedjék;[3]) a Győr felé menő posta pedig Óváron (Magyar Óváron) keresztül járjon, a hol szintén posta állittatott, hogy Bécscsel gyorsabb legyen a levelezés.[4])

Több mint valószinü, hogy ezen időszakban is változott a posták állománya Magyarországon, de megfelelő névjegyzéket — bizonyosan azon okból, a mit már fentebb is emlitettem, hogy a postákat külön számon nem tartották, — nem találtam.

Lauzer Gáspár 7 évi postamesterkedése után 1664-ben meghalt, utódja Pakay Benedek kamarai fogalmazó lett, kiről és általában a következő korszakról — ha körülményeim engedik — egy más alkalommal fogom kutatásaim eredményét bemutatni.

1) Országos levéltár. Kamarai levelek, 1660—1669. *C*) csomó.
2) Országos levéltár. Kamarai levelek 1660—1669. *A*) csomó.
3) U. o. Benigna Resol. 1663. okt. 25.
4) U. o. Benigna Resol. 1663. jul. 25.

és több mint valószinü, hogy Angarani az 1657. jul. 6. kelt kir. leirattal Wesselényi befolyása következtében mozdittatott el a pozsonyi posta-prefectusságból.

Helyébe *Lauzer Gáspár* volt győri harminczadhivatali ellenőr (contrascriba) lett pozsonyi főpostamester. Angarani ezen kir. leirat szerint „a kamara előtt is tudvalévő okokból" mozdittatott el; de hogy mik voltak ezen okok, az sehol sincs világosan megmondva; más hivatal elnyeréséért beadott folyamodványaira történik hivatkozás az udvari kamara leirataiban, hogy folyamodványa «mellékelve van» de ez a melléklet a melyből tán meglehetne valamit tudni, mindenütt hiányzik. Az tény, hogy Angarani puhára esett; mert 1645. és 46-ban szenvedett nagy kárai kárpótlása fejében 1600 forint gratiát (ajándékot)[1]) 1660-ban pedig jobb hivatalt kapott; elnyervén a pozsonyi harminczadosságot[2]) azon feltétel alatt, hogy «magát ezentul jobban fogja viselni» utóbb a pozsonyi kamara számvevőségének lett a főnöke és egész 1680 körül bekövetkezett haláláig az is maradt.

Lauzer Gáspár 1657-től egész 1664-ben bekövetkezett haláláig birta a pozsonyi postamesterséget (vagy főpostamesterséget, — nevezik igy is, ugy is) de hogy az ő hatásköre sem volt a posták fizetése dolgában a régi, kitünik a Nemzeti Muzeumban lévő 1660. évi számadásából,[3]) mely szerint a pozsonyi kamarától kapott dotatioból csak az ő 8 filiálisainak fizetett, és csakis ezzel számolt el, a többi postákról számadásában nincsen szó; azok már máshonnan kapták fizetésöket. Máskülömben megmaradt egyébb intézkedési köre, mint azt egy 1661 ápr. 2-án a pozsonyi kamara által részére kiadott instructio mutatja[4]) Ebben meghagyatik neki, hogy az összes postamesterek, veredáriusok és filiális postáknál szorgalmasan tartson vizsgálatokat, meg vannak-e lovaik és hivatali felszereléseik, melyek után fizetést huznak, oly számban és állapotban, mint azt tartani kötelesek? alkalmasak-e a szolgálatra és serények-e a szolgálatban személyenként? hogyan kapják a filiálisták negyedévenkint fizetésöket főnökeiktől, nem-e valami levonással és évnegyedenkint egyszerre-e vagy csak részletenkint és milyen pénzben? hogyan járnak el a curirpénzekkel? kiknek gondatlansága, vagy hanyagsága miatt akadnak meg hosszabb ideig a levelek és staféták; tudja ki, kik továbbitják a postát postaczédula nélkül (absque scheda) — amint azt Lauzer is több izben panaszolta, — kik azok, a kik saját hasznukra a

[1]) Orsz. levéltár. Kamarai levelek 1610—1619 *D*) csomó melybe tévedésből Angarani 1676-ból való levele is belekerült, melyben azt maga is állitja.

[2]) U. o. Benigna Resol. 1660 márcz. 31.

[3]) Nemzeti Muzeum fol. Lat. 2769.

[4]) Orsz. levéltár. Kamarai levelek 1660—1669. *C*) csomó.

Curirokat a legközelebbi postán tul is, sőt a postauttól eltérőleg is küldözik, és az által a szomszéd postáknak kárt okoznak. Nyomozza ki, kik adják a rábizott postakürtőt magánembereknek kölcsön? tudakozódjék a szomszéd lakosoknál is ezen visszaélések tárgyában. Úgy szintén azokat is, akik netalán valakitől sérelmet szenvedtek, hallgassa ki, jegyezze fel, hogy utjáról visszatérve a kamara vele értekezvén, a bajokat orvosolhassa." Ezen instructióból látható, milyen visszaélések és rendetlenségek harapóztak el azon időben a postaszolgálatban.

Lauzer müködéséből érdekes még felemliteni, hogy ő is panaszolja, hogy bánnak el Bécsben a postaküldeményekkel. 1663-ban a pozsonyi kamarához intézett levelében azt irja,[1]) hogy ő a kamara leveleit és csomagjait szokott módon rendezve és kötözve elküldte Bécsbe, de azokat ott összekeverték, feltépték, összehányták és sérült állapotban küldték vissza és e miatt oly késedelmek támadtak, melyeknek Isten, ember látja ő nem az oka; kéri a kamarát, hogy e tekintetben intézkedjék.

Érdekes még ezen időből gróf Zichy István pozsonyi kamarai prefectusnak Sopronból a kamarához intézett levele, melyben irja: »Sopronban commissión lévén a palatinussal és a többi convocatussal (öszszehivottakkal) állittasson a kamara Lauzer által még egy postát Gátán; Eszterházy Pál gróf is fog Széleskuton és Ruszton postákat állitatni, hogy a levelek Pozsony és Sopron között gyorsabban szállittassanak; a miből az látszik, hogy szükség esetén, magánemberek is megtoldták a királyi postát[2]) és még nem vették szigoruan azon királyi jogot, hogy postát csak a királynak szabad állitani.

Lauzer idejében rendeltetett el, hogy a posta Bécsből Morvaország felé, Bécs Nikolsburg, Lundenburg, Hradisch (úgy van irva, hogy: Lumpenburg és Radics) és Trencsénen át közlekedjék;[3]) a Győr felé menő posta pedig Óváron (Magyar Óváron) keresztül járjon, a hol szintén posta állittatott, hogy Bécscsel gyorsabb legyen a levelezés.[4])

Több mint valószinü, hogy ezen időszakban is változott a posták állománya Magyarországon, de megfelelő névjegyzéket — bizonyosan azon okból, a mit már fentebb is emlitettem, hogy a postákat külön számon nem tartották, — nem találtam.

Lauzer Gáspár 7 évi postamesterkedése után 1664-ben meghalt, utódja Pakay Benedek kamarai fogalmazó lett, kiről és általában a következő korszakról — ha körülményeim engedik — egy más alkalommal fogom kutatásaim eredményét bemutatni.

[1]) Országos levéltár. Kamarai levelek, 1660—1669. *C*) csomó.
[2]) Országos levéltár. Kamarai levelek 1660—1669. *A*) csomó.
[3]) U. o. Benigna Resol. 1663. okt. 25.
[4]) U. o. Benigna Resol. 1663. jul. 25.

A MAGYARORSZÁGI PÁPAI ADÓSZEDŐK SZÁMADÁSAI A 13. és 14. SZÁZADBAN.[1])

Irta: Kropf Lajos.

E számadások a *Monumenta Vaticana* 1-ső és 2-ik kötetében jelentek meg. Az első kötet bevezetésében a kiadó, dr. Fejérpataki László, megigérte ugyan, hogy a pénzértékek meghatározását és az indexeket a kötet második része fogja tartalmazni s azért e tekintetben az érdeklődőket arra a részre utalta, de tudtommal ez eddig még nem jelent meg.

Schönvisner régebben és Belházy ujabb időben hasznukra forditottak egy-egy elszigetelt adatot belőlük, de egész terjedelmükben intensive még tudtommal senki sem méltatta azokat figyelemre.

I.

Mielőtt azonban tárgyunkhoz fognánk, tanácsos lesz a terminologiára nézve némi megállapodásra jutnunk.

Belházy meghatározásai folytán a magyar, vagyis budai márka mindenkoron 245·5894 grammot nyomott.[2]) Számításainkban azonban megelégedhetünk egy kerek számmal, t. i. 245·6 grammal, mert ez elegendőleg pontos megközelítés középkori számításoknál.[3]) Ne feledjük el pl., hogy még 1761-ben is az ágostai „Münztag"-on minden egyes

[1]) Ezen alaposan és szorgalmas forráskritikával megirt értekezést egész terjedelmében közöljük, noha szerző némely következtetését elfogadhatónak nem tartjuk. Észrevételeinket az értekezés végén fogjuk közölni s egyelőre csak a *«Pozsonyi pénzviszonyok»* czimű, a Gazdaság Történeti Szemle 1900. évi folyamában megjelent czikkre utalunk. *Szerk.*

[2]) Joh. v. Belházy *Wiener Numism. Zeitsch.* XXVIII. 186.

[3]) A Kölnben talált és kölni márkát képviselő két «Muttergewicht» közül az egyik 233·3808 gramm, a másik ellenben 234·062 gramm sulyú volt. Az ú. n. pile de Charlemagne (lucus a non lucendo?) egyes darabjainak súlya nyomán a párisi márka 244·144 és 244·576 gramm között ingadozik. Szántszándékosan is megváltoztatták a márkát. Igy pl. Ennen közöl egy 13. századbeli följegyzést Kölnből «mutante moneta cambient magistri monete custodi (Domcustos) novam marcam pro antiqua marca.» Benno Stilliger alább id. m. 198. l. — Mint látom, a *Gazdaságtört. Szemle* 1900. novemberi füzetében dr. Kováts Ferencz a budai márka súlyául 245·005 gr.-ot fogad el. A különbség oly csekély, hogy középkori számításoknál, akármelyik értéket fogadhatjuk el.

„Wardein“ a saját „kölni márkájával“ jelent meg[1]) s hogy persze ezek mind különböző súlyúak valának. A középkorban ugyanis nem határozták meg a „Standard“ súlyt oly praecisioval, mint manapság.[2]) Igy pl. ismerjük III. Henrik angol király rendeletét 1266-ból, melyben elrendeli, hogy az angol penny súlya egyenlő legyen 32 buzaszem súlyával a kalász közepéről, 20 penny pedig legyen egy uncia és 12 uncia egy font.[3]) A pénzverésnél később (VIII. Henrik korában) a Troy pound-ot fogadták el, melynek súlya mai napság 373·242 gramm, a márka tehát 248·828 gramm.

A márkát nálunk 4 fertóra osztották, a fertót pedig 12 pondusra.[4]) Előfordul azonkivül még az uncia (8 uncia = 1 márka) és a lotho (1 uncia = 2 lotho[5]); továbbá a sectinus és kuntinus (1 márka = 32 sectinus = 64 kuntinus[6]) és cseh és lengyel számadásokban még a scotus és kwartnik (1 márka = 24 scotus = 96 kwartnik[7]). A könnyebb áttekintés kedvéért adjuk a következő táblázatot:

1 márka	= 4 ferto	= 8 uncia	= 16 lotho	= 32 sectinus	= 48 pondus[8])	= 64 kuntinus
	1 „	= 2 „	= 4 „	= 8 „	= 12 „	= 16 „
		1 „	= 2 „	= 4 „	= 6 „	= 8 „
			1 „	= 2 „	= 3 „	= 4 „
				1 „	= $1^1/_2$ „	= 2 „

1 márka	= 4 ferto	= 8 uncia	= 16 lotho	= 24 scotus
	1 „	= 2 · „	= 4 „	= 6 „
		1 „	= 2 „	= 3 „

[1]) Dr. Arnold Luschin *Münzgeschichtliche Vorstudien* 1871.

[2]) Nálunk a standard úgylátszik kő volt. Egy 1321-iki okiratban fordul elő ez a passus. «Unum fertonem fini argenti cum *lapide* Budensi.» *Anjou-kori okmánytár* I. 644.

[3]) «In the reign of Henry III. (A. D. 1266) by the consent of the whole realm of England the measure of our Lord the King was made, viz. that an English penny called a sterling round and without clipping, shall weigh 32 wheatcorns in the midst of the ear.« ..C. H. Dowling *Metric Tables* p. x.

[4]) Wenzel *Árp. Okm.* XII. 272. hol 40 márka fizetendő három egyenlő részletben, t. i. 13 marcae plus ferto plus 4 pondera; tehát 12 pondera = 1 ferto és 4 ferto = 1 márka. A. D. 1279.

[5]) *Mon. Vat. Hung.* I. 407. «....ad pondus Vngaricum due uncie faciunt lotonem (így! de megfordítva) et 4 lotones unum fertonem (ami helyes!) gravis fertonis.» A *Liber Censualis*-ban is (A. D. 1192.) «Simigiense monasterium debet fertonem aut duas uncias auri....ad pondus Hungariae» (Muratori-nál). A Fabre-féle új kiadás a szerző halála miatt megakadt.

[6]) U. o. I. 93. «Kuntinus facit quartam partem trium ponderum» és «Sectinus facit unum pondus cum medio.» — Quintinus valet 1/64 partem Unius marcae Kirsch. alább id. m. p. 97. — In qualibet marcha sunt 64 quintini u. o. (p. 97.).

[7]) Erre van akárhány példánk. A «quarting»-ot nálunk csak Zsigmond király idejében találjuk.

[8]) Pondus seu pisetum 1451-ben. — *Magy. tört. tár.* IX. 153.

A márka, ferto, pondus stb. eleintén csak súlymértékek valának, mint ez a Ducange *Glossarium*-ában található, akárhány idézetből kitetszik és nemcsak aranyat és ezüstöt, hanem sót, vajat, viaszt stb. is mértek velük. Lassankint azonban az egy márkára, fertóra stb. eső pénzdarabok számát jelölték meg velük s azért minden egyes esetben figyelemmel kell lennünk arra, vajjon *marca ponderata* vagy pedig *marca numerata*-val van-e dolgunk. (Németül *Gewichts-marke* és *Zahl-marke.*)

Nálunk magyaroknál azonfölül még divott a *pensa*, mely eleinte valószinüleg szintén súly volt, de mint ilyen, csakis Szent István király törvényeiben fordul elő s még ebben az esetben is némely íróink, mint pl. dr. Pauler Gyula, pénzdarabnak tekintik. Annyi azonban bizonyos, hogy a pápai adószedők számadásaiban és a velük egykoru vagy közel egykoru magyar és osztrák okiratokban pensa mindig számot jelent, még pedig kivétel nélkül 40 darabot. Igy pl. 5 pensa, azaz 200 darab banális ment a zágrábi *marca numerata*-ra és 10 pensa, azaz 400 drb bécsi denár rendesen egy másik *marca numerata*-ra.

Fordult elő nálunk azonkivül a *talentum* és *libra* is, de csak ott, hol német, osztrák vagy olasz (főleg velenczei) befolyás uralkodott. Igy pl. van reá példánk Pozsonyban és Beszterczebányán[1]) és István erdélyi vajda is említ 1346-ban egy okiratban „mille marcas puri argenti ponderis Wiennensis aut duo millia talenta latorum denariorum Wiennensium pro quocunque talento sex pensas latorum denariorum Wiennensium computando.“[2]) Belházy e passusra azt jegyzi meg[3]), hogy itt valószinüleg hiba van, mert István vajda bizonyára nem tudta, hogy 2 talentum bécsi dénár milyen márkával volt egyértékü. Ha ő nem tudta, úgy tudták azt bizonyára mátkájának, Buchheimi Ágnes prókátorjai, kiknek az említett okirat szerkesztésénél mindenesetre volt volna valami mondókájuk, ha kliensük számára „pro dote et dotalitio“ 1000 bécsi márka helyett csak 1000 troyesi márkát ajánlott volna a vőlegény, azaz Belházy theoriája szerint 276·283 kilogramm ezüst helyett csak 245·549 kilogrammot.

A *talentum* és *libra* különben változatlanul 240 dénárt tartalmazott (vagy garast a velenczei számadásoknál t. i. a *libra grossorum*). Csak két kivételt ismerek e szabály alól.[4])

1) Dr. Fejérpataky László *Magyarországi városok régi számadáskönyvei* 1885.

2) Alf. Huber *Münzgeschichte Oesterreichs im 13—14 Jahrhundert.* (Archiv für oest. Geschichte) Band XLIV.

3) Id. helyen. 203. lap.

4) A. D. 1248. «.... dando et solvendo solidos 20 denariorum Venetorum grossorum minus denario uno pro libra computando lib*ram* ipsorum grossorum pro lib*ris* viginti sex denariorum Venetorum parvorum.» Wenzel XI. 362. Két értelemzavaró hibát kijavítottam. A másikról e dolgozat végén.

Rupp[1]) nem tudom, mi okból, 45 denárt számít a pensára, Károly Róbert uralkodása elején, de mint azt e folyóiratban már kimutattam, már Szent István király idejében is valószinüleg 40 dénár ment a pensára, ha t. i. az ő pénzei finom ezüstből készültek és átlag 0·768 gramm súlyúak valának.[2])

Pauler Gyula szerint nálunk a márkát és a talentumot vagy librát egyenlőnek tartották, de erre csak egy esetet képes idézni 1194-ből s ez az okmány már sem kelt bizalmat, mert az eredeti okmányban 300 *márka* ezüstről, 50 tehénről és 10 mansiones servorumról, a megerősítésben pedig 300 *libráról* (nem említve, hogy ezüst vagy micsoda) „ad edificationem monasterii“ van szó, az ötven tehén százra nőtt, a harmadik tételből pedig „20 mancipes servorum“ lett.[3])

Másutt a font és márka jóval különböző volt. Igy pl. Angliában, Velenczében, stb. a márka = $^2/_3$ font sterling, Kölnben 1 márka = fél font, Austriában 1 márka = $1^1/_2$ talentum denariorum Viennensium stb.

A mi már most az ezüst finomságát illeti, a finom és nem finom ezüst megjelölésére számos kifejezéssel találkozunk a középkorban, úgymint argentum finissimum, purissimum, finitum, purum, finum, purum et finum, fusum, coctum, mundiatum, examinatum, probatum, defecatum, bonum, mercimoniale, banale, terrestre, monetatum, nigrum, legale, commune, usuale stb.

Az ezüst finomságának megjelölésére nálunk a *combustio* szót használták, mert az ezüst-tartalmat rendesen tüzpróbával vizsgálták meg. Igy pl. Lendvay Miklós „banus totius Sclavoniae“ 1344-iki rendeletében[4]) a következő passust találjuk:

„Hoc expresso quod quia in examinatione octo ponderum argenti (denariorum nove monete) duo pondus (így!), saltem quartus, in carbone defalcatur et remanebit, ob hoc si ipsa sex pondera in tribus vel in quatnor denariis, non ultra, casualiter diminucionem in statere predicta paterentur, hujus ratione dicti comites camerarum nostrarum absque aliqua vindicta habeantur, nisi in usum non attrahant“.[5])

[1]) A vegyesházbeli királyok pénzeiről szóló rész elején. Latin kiadása Budae 1846.

[2]) Matlekovics. *Magyarország az ezredik évben.* VII. 135.

[3]) Az ország déli részeiben később, t. i. a 14. században több helyen számítottak 240 dénárt (= 6 pensát) a márkára s ily esetben persze 1 talentum = 1 libra = 1 márka.

[4]) A *Spom. gr. Zagrebe* után közli C. Truhelka (Wissensch. Mittheilungen aus Bosnien u. d. Hercegovina. VI. 464).

[5]) Habsburgi Rudolf egy 1282-iki rendeletében is a következő passus fordul elő; ... de quolibet marca argenti 13 solidos et 4 denarios in pondere, qui examinati et ad ignem positi reddent marcam in pondere quatuor denariis tantum minus.“ Stilliger (alább id. m. p. 185.).

Ebből az is világos, hogy nálunk a combustio a finom ezűst és nem a fémkeverék hányadrészében volt kifejezve, mint ez némelykor történt külföldön. Igy pl. Luschin idéz egy példát a salzburgi érsek egy 1286-iki okiratából, t. i. „addito uno lotone cupri ad marcam puram argenti" s hogy az ily keverékből „340 denarii cudi debent".[1])

A hivatalbeli tűzpróba részletes leírását, úgy a mint az Angliában dívott, egy a 12. század végéről reánk maradt kézirat örökítette meg.[2]) E szerint a megvizsgálandó dénárokból félretettek 44 solidust (tehát 528 dénárt) s ezeket lepecsételték. Azután átadták a „fusor"-nak, ki a hivatalos bizottság előtt fölbontotta a zacskót, megszámlálta a dénárokat s megmérlegelte azokat, hogy nyers súlyuk teljességéről meggyőződjék. Azután 20 solidust (240 dénárt = 1 librát) tégelyben a tűzre tette s midőn a megolvasztott fém külső kinézése után itélve a tüzpróba végét érte, a visszamaradt ezüstöt újra megmérlegelték s a mutatkozó hiányt dénárokban mérték meg. Ha a vicecomes nem volt megelégedve az elért eredménynyel, más 20 solidussal ismételték a próbát. A fusornak fáradozásáért járt 2 dénár. Hogy mi történt a többi pénzzel, azt nem tudjuk meg.

Sok érdekes adatot közöl azonfölül Hubert Hall is a *Red Book of the Exchequer* 3. kötetében, mely a Master of Rolls Seriesben jelent meg, de adatait más alkalommal remélem bemutathatni.

A „finom ezüst" alatt persze nem szabad chemikailag tiszta ezüstöt értenünk a középkorban.

Azt, hogy nálunk mit értettek finom ezüst alatt, még nem sikerült megállapítanunk. Blancard szerint a középkori technikával az ezüstöt $16^2/_3$ pro mille-nál finomabban soha elő nem állították.[3]) Franczia-országban pedig a finom ezüst *argent-le-Roy* néven volt ismeretes, melynek $^{23}/_{24}$-ed része volt tiszta ezüst.[4]) A pénzek finomságát (le titre des monnaies) „deniers" és „grains" szerint fejezték ki. A $^{23}/_{24}$ rész finom ezüst „à 12 deniers" volt, a deniert pedig 24 „grains"-re osz-

[1]) Wiener. Num. Zeitschrift. VIII. 27).

[2]) *Dialogus de Scaccario*, Lásd William Stubbs *Select Charters ... of English Constitutional History.* (5. edition.) Oxford 1884. E helyen leginkább a következő fejezetek érdekelnek bennünket: „Quid ad militem argentarium" (p. 190); „Quid ad fusorem" (p. 191); „A quibus vel ad quid instituto fuerit argenti examinatio" (p. 193), mely utóbbiból megtudjuk, hogy az ezüst megvizsgálását II. Henrik király idejében (1154—1189) hozták be; alkalmasint csak 1180 után, mely évben a király „fecit in Anglia novam monetam fieri ... vetus namque moneta corrupta fuit". Ben. Abb. I. 263. (Stubbs p. 133).

[3]) Adolf Schaube *Wechselbriefe K. Ludwigs des Heiligen* (Jahrb. f. Nat. O. u. St. LXXIII. 165).

[4]) F. de Saulcy *Doc. rel. à l'histoire des monnaies* Paris 1879 vol. I. p. XII.

tották. A mit nálunk röviden *tertiae combustionis*-nak neveztek, azt Francziaországban „à 8 deniers d'argent-le-Roy"-nak hivták.

Egy adószedő nálunk, t. i. Gentilis (1308—1311) legtöbb esetben megjelöli, hogy „ariento fino di Venezia"-val van dolga. Ez azt jelenti, hogy $^{63}/_{64}$-ed finomságú ezüstöt ért alatta, mert a velenczei köztársaságban divó szokás szerint minden ezüstöt, melyet „massa"-ban vagy „bullion"-ban (rudakban stb.) importáltak, vagy mely egyáltalában a piaczra került, külön e czélra kiküldött hivatalnokok (massarii di moneta) megvizsgálták és esetleg hivatalos bélyegükkel vagy pecsétjükkel látták el. A *massarius* esküvel kötelezte magát, hogy a velenczei garasok előállítására szánt ezüstöt mindaddig visszateszi a tüzbe, míg márkájában egy unciának egy nyolczadrészénél több réz van.[1])

Mély Sándor szerint, mint már említettük, Szent István pénzei tiszta (?) ezüstből készültek.[2]) Egy 1248-iki okiratban pedig a magyar király emlit „20 marcas in moneta nostra pro qualibet marca octo pensas vel in argento cujus decima pars comburetur".[3]) Tehát az illető márkára ment $8 \times 40 = 320$ denár, az ezüst finomsága pedig $^{9}/_{10}$ rész volt. Ha tehát később, t. i. 1323-ban Károly Róbert király meghagyja kamaragrófjainak, hogy verettessenek „bonos novos denarios, scilicet oct (ave combust) ionis per totum regnum nostrum ad pondus denariorum banalium antiquorum quod Stephanus banus tempore domini Bele regis . . . cudi fecerat",[4]) ez talán csak a régi banális denárok súlyára és nem egyszersmind ezüst-tartalmukra vonatkozik.

A *decima combustio* valószínüleg a friesachi dénárokkal került hazánkba, még pedig minden látszat szerint Kölnből. Legalább van két okiratunk 1233-ból, melyben a fizetés „in bonis frixaticis" eszközlendő, vagy pedig „in argento cujus decima pars comburetur".[5]) S valószínüleg ez is maradt a combustio Róbert Károly idejéig. Ilyen finomságot említenek pl. egy-egy okirat 1269-ből, 1272-ből és 1297-ből.[6])

Miután pedig, mint már emlitettem, a középkorban vegyileg tiszta ezüsttel nem dolgoztak, de másrészt a magyar finom ezüst compositióját eddig még nem ismerjük, számításaink alapjául velenczei finom ezüstöt fogunk használni, azaz $^{63}/_{64} = 0{\cdot}985$ finomságút. Abban az esetben t. i.,

1) „Et faciam fieri monetam istam grossam de tam bono argento quod non callet ultra medium quarterium pro marcha vel inde inferius, ad racionem boni argenti". Nagl, alább id. m. XXVI. 148.

2) Matlekovics, id. mű VII. 135. *Belházy* is ezen nézetet vallja: *„tiszta vagy megközelítően tiszta"*. Szerk.

3) Wenzel, alább id. m. VII. 266.

4) *Anjoukori Okm.* II. 58. számos helyen kipontozva.

5) Wenzel id. m. VI. 260., 251.

6) Id. m. VIII. 242., III. 281. és Teutsch-Firnhaber *Urkunden-buch* I. 203.

midőn *modern* vegyelemzések alapján valamely pénzdarab középkori finom ezüsttartamára nézve akarunk következtetést vonni, tanácsos lesz mindig a modern módszerekkel meghatározott finom ezüsttartalomhoz valamely csekélységét, mondjuk $^{1}/_{63}$ rész rezet adni, hogy középkori fogalmakhoz mért finom ezüstre változtassuk át az illető értéket.

Abban is eltérek a külföldi íróktól, hogy egy cseppet sem törődöm vele, hogy valami régibb pénzdarab mily értéket képvisel mai napság és ajánlom ezt íróinknak utánzásra. Elégedjünk meg vele megtudni, hogy egy bizonyos dénár vagy garas finom ezüsttartalma mennyi gramm volt. Mint látni fogjuk, ez sem mindig könnyü dolog és számos esetben csak problematicus értéket képvisel. Miért kuszáljuk össze még inkább föladatunkat avval, hogy átszámítjuk az ezüst értékét arany értékre, midőn tudjuk, hogy a két nemes fém értéke korántsem volt oly állandó még a középkorban sem, mint azt bimetallista jóakaróink velünk elhitetni akarják[1]) s azonfölül még az arany és ezüst vevőképessége szintén ingadozott.

II.

(1281—1286.)

Ebben az időközben Modenai Gellért (Gerardus de Mutina) volt az adószedő hazánkban, ki „per diversa pondera" a következő összegeket gyüjtötte itt össze:

2928 marcas 4 uncias 5 pondera „argenti"
9 venetos grossos de argento
2 florenos auri
3 marchas auri Transilvani
1 unciam 4 yperpera auri boni de Paliola.

Ebbe a kimutatásba nincsen fölvéve a „Sclavonia"-ban összeszedett adó, mert ez külön van közölve „Racio decime collecte in Sclavonia" czímen, mely összesen rugott

4375 librae 10 solidi 10 denaire-ra venetorum parrorum, mely összegből 170 „ — „ — debent computari ad grossos.

[1]) Igy például a 13. század közepén írja Albert von Beham: „Quando marca argenti datur pro 16 solidis tunc marca auri valet 8 marcas argenti vel 16 talenta Patavensia; vel quando valet 18 solidos marca argenti, tunc valet marca auri 10 et 8 talenta Patavensia vel novem marcas argenti. Quando valet marca argenti 20 solidos Patavienses, tunc valet marca auri 20 libras vel 10 marcas argenti." Itt solidus alatt a forgalomból teljesen eltünt 30 dénáros (arany) solidust kell értenünk, melyből 8 ment egy talentumra. *Solidus longus*-nak is nevezték, ellentétben a 12 dénáros *solidus brevis*-szel, melyből tehát 20 ment a talentumra. Igy pl. a klosterneuburgi kolostor 1256-iki számadásaiban „32 solidos breves Wiennensis monete pro 8 bizanciis aureis". *Wien. Num. Zeitschrift.* VIII. 295.

Ámi azonnal szemünkbe ötlik a fönnebbi kimutatásból, az az összegyüjtött arany csekély mennyisége, minek az a magyarázata, hogy ámbár Firenzeben 1252 óta már vertek arany forintokat, nálunk még, úgy látszik, nem jutottak forgalomba. Ha, mint ezt egy előbbi közleményemben bizonyítgattam, Szent-István király törvényében a *pensa* szó súlyt jelent és a „pensa auri" kifejezés „egy pensa arany"-nak fordítandó és nem „egy arany pensá"-nak, úgy bátran állíthatjuk, hogy Károly Róbert volt az első fejedelem, ki arany pénzt veretett Magyarországon.

A kimutatásban adott „2 florenos auri" alatt persze flórenczi forintokat kell értenünk,[1]) mert más ekkor meg nem igen volt; [2]) az „auri Transilvani" alatt pedig Erdélyben termelt aranyat, még pedig nem szín-aranyat, mert különben nem volt volna szükség a „Transilvanum" jelzőre, melylyel egy bizonyos fokú finomságot akartak jelezni, épp úgy, mint pl. Gentilis a „fine ariento di Vinizia" kifejezéssel.

Áz „aurum bonum de Paliola" kifejezéssel némely írók fön vannak akadva, mint pl. Baumgarten,[3]) ki mesés dolgokat beszél e kitünő finomságú *lengyel* aranyról, magas értékéről, pedig egyszerüen poraranyt vagy aranyt szemecsekben jelent, tehát nem massában. „Quod aurum est in pulvere, qui dicitur de Palholia" idézi maga Baumgarten[4]) egy 1313-iki okiratból. „Auri minuti de Palhola" pedig kétízben található Kirsch munkájában. Különben a középkori latin és ó-franczia nyelv szótáraiban is találhatunk elég idézetet[5]) e tekintetben.

Az „yperperum" az uncia egyötöd részét tette ki s mindenhol használatos volt, hol mozlim befolyás alatt meg byzanczi aranyokban

[1]) A velenczei tanács 1284. okt. 21-iki ülésében határozta el a *ducatus aureus* veretését, melynek értéke ugyanaz volt, mint a florenczi arany forinté. L. Nagl alább id. m. XXVI. 159.

[2]) Több író szerint a forintra nézve a legrégibb adat nálunk 1278-ból való és Wagner közli (unum florenum auri) *Analecta Scepus.* I. 119.

[3]) B. Baumgarten *Die Camera Collegii Cardinalium* 1898. — Egy másik író, dr. Adolf Gottlob csak idézőjelek közt említi aurum „de Paliola". *Die päpstlichen Kreuzzugs-Steuern des 13-ten Jahrhunderts.* 1892. p. 273.

[4]) Id. m. CCXII. és 170.

[5]) Igy pl. Ducange *Glossarium* s. v. Paleola. — 1269-ben „aurum vel argentum in massa vel in Paleola". — V. ö. Fréd. Godefroy *Dict. de l'ancienne langue française* (Paris 1888) s. v. paillole. Igy pl. „la paillole d'or fin" — „or en paillole et en tarin" — „Il ya un grand fleuve en Inde qui traist ariere de pailliole". A. D. 1528. — Kirschnél háromizben „auri minuti de Palhola". pp. 56., 59., 79. — L. azonkívül Adolf Schaube „Ein italienischer Coursbericht von d. Messe von Troyes aus dem 13. Jahrhundert." *Zeitschrift f. Social. u. Wirthschaftsgeschichte.* Band 5. Heft. 3. — Nálunk pl. a Tapolnicha folyóból mostak aranyat. *Anjoukori okm. tár.* V. 19.

midőn *modern* vegyelemzések alapján valamely pénzdarab középkori finom ezüsttartamára nézve akarunk következtetést vonni, tanácsos lesz mindig a modern módszerekkel meghatározott finom ezüsttartalomhoz valamely csekélységét, mondjuk $^1/_{63}$ rész rezet adni, hogy középkori fogalmakhoz mért finom ezüstre változtassuk át az illető értéket.

Abban is eltérek a külföldi íróktól, hogy egy cseppet sem törődöm vele, hogy valami régibb pénzdarab mily értéket képvisel mai napság és ajánlom ezt íróinknak utánzásra. Elégedjünk meg vele megtudni, hogy egy bizonyos dénár vagy garas finom ezüsttartalma mennyi gramm volt. Mint látni fogjuk, ez sem mindig könnyü dolog és számos esetben csak problematicus értéket képvisel. Miért kuszáljuk össze még inkább föladatunkat avval, hogy átszámítjuk az ezüst értékét arany értékre, midőn tudjuk, hogy a két nemes fém értéke korántsem volt oly állandó még a középkorban sem, mint azt bimetallista jóakaróink velünk elhitetni akarják[1]) s azonfölül még az arany és ezüst vevőképessége szintén ingadozott.

II.

(1281—1286.)

Ebben az időközben Modenai Gellért (Gerardus de Mutina) volt az adószedő hazánkban, ki „per diversa pondera" a következő összegeket gyüjtötte itt össze:

2928 marcas 4 uncias 5 pondera „argenti"
9 venetos grossos de argento
2 florenos auri
3 marchas auri Transilvani
1 unciam 4 yperpera auri boni de Paliola.

Ebbe a kimutatásba nincsen fölvéve a „Sclavonia"-ban összeszedett adó, mert ez külön van közölve „Racio decime collecte in Sclavonia" czímen, mely összesen rugott

4375 librae 10 solidi 10 denaire-ra venetorum parrorum, mely összegből 170 „ — „ — debent computari ad grossos.

[1]) Igy például a 13. század közepén írja Albert von Beham: „Quando marca argenti datur pro 16 solidis tunc marca auri valet 8 marcas argenti vel 16 talenta Patavensia; vel quando valet 18 solidos marca argenti, tunc valet marca auri 10 et 8 talenta Patavensia vel novem marcas argenti. Quando valet marca argenti 20 solidos Patavienses, tunc valet marca auri 20 libras vel 10 marcas argenti." Itt solidus alatt a forgalomból teljesen eltünt 30 dénáros (arany) solidust kell értenünk, melyből 8 ment egy talentumra. *Solidus longus*-nak is nevezték, ellentétben a 12 dénáros *solidus brevis*-szel, melyből tehát 20 ment a talentumra. Igy pl. a klosterneuburgi kolostor 1256-iki számadásaiban „32 solidos breves Wiennensis monete pro 8 bizanciis aureis". *Wien. Num. Zeitschrift.* VIII. 295.

Ami azonnal szemünkbe ötlik a fönnebbi kimutatásból, az az összegyüjtött arany csekély mennyisége, minek az a magyarázata, hogy ámbár Firenzeben 1252 óta már vertek arany forintokat, nálunk még, úgy látszik, nem jutottak forgalomba. Ha, mint ezt egy előbbi közleményemben bizonyítgattam, Szent-István király törvényében a *pensa* szó súlyt jelent és a „pensa auri" kifejezés „egy pensa arany"-nak fordítandó és nem „egy arany pensá"-nak, úgy bátran állíthatjuk, hogy Károly Róbert volt az első fejedelem, ki arany pénzt veretett Magyarországon.

A kimutatásban adott „2 florenos auri" alatt persze flórenczi forintokat kell értenünk,[1]) mert más ekkor meg nem igen volt;[2]) az „auri Transilvani" alatt pedig Erdélyben termelt aranyat, még pedig nem szín-aranyat, mert különben nem volt volna szükség a „Transilvanum" jelzőre, melylyel egy bizonyos fokú finomságot akartak jelezni, épp úgy, mint pl. Gentilis a „fine ariento di Vinizia" kifejezéssel.

Az „aurum bonum de Paliola" kifejezéssel némely írók fön vannak akadva, mint pl. Baumgarten,[3]) ki mesés dolgokat beszél e kitünő finomságú *lengyel* aranyról, magas értékéről, pedig egyszerüen poraranyt vagy aranyt szemecsekben jelent, tehát nem massában. „Quod aurum est in pulvere, qui dicitur de Palholia" idézi maga Baumgarten[4]) egy 1313-iki okiratból. „Auri minuti de Palhola" pedig kétízben található Kirsch munkájában. Különben a középkori latin és ó-franczia nyelv szótáraiban is találhatunk elég idézetet[5]) e tekintetben.

Az „yperperum" az uncia egyötöd részét tette ki s mindenhol használatos volt, hol mozlim befolyás alatt meg byzanczi aranyokban

[1]) A velenczei tanács 1284. okt. 21-iki ülésében határozta el a *ducatus aureus* veretését, melynek értéke ugyanaz volt, mint a florenczi arany forinté. L. Nagl alább id. m. XXVI. 159.

[2]) Több író szerint a forintra nézve a legrégibb adat nálunk 1278-ból való és Wagner közli (unum florenum auri) *Analecta Scepus.* I. 119.

[3]) B. Baumgarten *Die Camera Collegii Cardinalium* 1898. — Egy másik író, dr. Adolf Gottlob csak idézőjelek közt említi aurum „de Paliola". *Die päpstlichen Kreuzzugs-Steuern des 13-ten Jahrhunderts.* 1892. p. 273.

[4]) Id. m. CCXII. és 170.

[5]) Igy pl. Ducange *Glossarium* s. v. Paleola. — 1269-ben „aurum vel argentum in massa vel in Paleola". — V. ö. Fréd. Godefroy *Dict. de l'ancienne langue française* (Paris 1888) s. v. paillole. Igy pl. „la paillole d'or fin" — „or en paillole et en tarin" — „Il ya un grand fleuve en Inde qui traist ariere de pailliole". A. D. 1528. — Kirschnél háromizben „auri minuti de Palhola". pp. 56., 59., 79. — L. azonkívül Adolf Schaube „Ein italienischer Coursbericht von d. Messe von Troyes aus dem 13. Jahrhundert." *Zeitschrift f. Social. u. Wirthschaftsgeschichte.* Band 5. Heft. 3. — Nálunk pl. a Tapolnicha folyóból mostak aranyat. *Anjoukori okm. tár.* V. 19.

számoltak az emberek, mint pl. Syriában, Egyptomban, Konstantinápolyban, Szicziliában, Genuában, az iberiai félsziget déli részeiben stb.

Miután egy uncia arany megért 5 forintot,[1]) Modenai Gergely az 1 unciát és 4 yperperát beváltotta 9 arany forintért.

A Sclavoniában összegyüjtött adópénzek mind „Veneti parvi"-ra vannak redukálva, azaz velenczei „*kis*" dénárokra, melyekből 26 darabot számítottak egy „grosso"-ra, vagyis „*nagy*" dénárra.

Papadopoli közöl egy táblázatot a velenczei ezüst pénzek értékéről[2]) stb., melyben a legrégibb „grosso" Enrico Dandolo idejéből van datálva „circa 1200"-ból és értékéül „26 piccoli" van adva. Ugyanazon táblázat szerint „circa 1270" a grosso értéke 28 piccoli vala; 1282-ben 32 piccoli[3]) és „circa 1350"-ben 48 piccoli. Mint látjuk azonban, még 1281—1286 közt is a velenczei grossora 26 „veneti parvi"-t számítottak s hibáról szó sem lehet, mert az említett arány számtalanszor fordúl elő a számadásokban és ezek pontosságáról van alkalmunk meggyőződést szerezni.

Van azonban említés a számadásokban a kis dénárok egy más fajtájáról is „ad Venetos parvos", melyből 31 (vagy talán 32) ment a velenczei garasra és „hibás olvasással aligha van dolgunk, mert ad minutos" denarios-t is emleget és megkülönbözteti ezeket a többi kis dénároktól.

Gerardus szerint továbbá a 2 arany forint értéke = L. 4—0—2 Venetorum parvorum volt[4]) és 1 márka argenti Ungarie = L. 10—0—0 Venetorum parvorum, tehát kerekszámban a magyar ezüstmárkája 5 aranyforintot ért.

Papadopoli számításai szerint továbbá a velenczei garas átlagos súlya 2·178 gramm vala[5]) és finom tartalma 0·965, tehát Gerardus márkájának értéke

$$= \frac{2{\cdot}178 \times 240 \times 10}{26} \times \frac{965}{985} = \text{tehát}$$

kerekszámban 197·0 gramm vala velenczei finom ezüstben.

[1]) „5 florenis auri pro uncia qualibet" írja maga Gerardus több helyen.

[2]) Nic. Papadopoli *sul valore della moneta Veneziana* 1885.

[3]) Papadopoli az idősebb Marino Sanutora hivatkozik, ki szerint 1282-ben „valet ... grossus venetus de argento parvos denarios venetos 32. Ita quod Septem grossi cum dimidio 20 soldorum parvorum summam perficiunt et 20 Soldi grossorum venet, ad summam 32 librarum ascend unt". Mely számítás teljesen pontos.

[4]) Ez megegyezik avval az adattal, melyet Nagl közöl (alább id. m. XXVI. 162.), hogy 1291-ben egy másik pápai adószedő, Lanfranc de Scans számadásaiban 1 lira di grossi = 13 aranyforint.

[5]) Dr. Alfred Nagl. *Die Goldwährung im Mittelalter* (Wiener Num. Zeitsch.) XXVI. 154.

Egy arany forintnak pedig megfelelt 197·0 grammnak ötödrésze, tehát 39·4 gramm velenczei finom ezüst.

Lengyelországban pedig az argentum fusum márkáját $9^{3}/_{4}$ libráért adta el velenczei kis dénárokban. Tehát márkája ez esetben megért

$$\frac{965}{985} \times 9^{3}/_{4} \times \frac{240 \times 2{\cdot}178}{26} = 192{\cdot}04$$

gramm velenczei finom ezüstöt. A két eredmény közötti különbség oly csekély, hogy hajlandó vagyok azt az árfolyam különbségének tulajdonítani s azt hinni, hogy Gellért mindkét esetben ugyanazt a márkát értette. Hogy azonban micsoda márkát használt, azt adatok hiányában bajos volna tüzetesen meghatározni.

Miután azonban senkisem tudja, hogy Papadopoli mily úton számította ki a velenczei márka súlyát, czélszerü lesz őt egy más adattal ellenőrizni.

Gerardus azt állítja, hogy járt neki napidíj fejében 3 sol. sterling (pro suis stipendiis); 6 évre és 5 hónapra (2340 napra); ez pedig kitett 351 libras sterlingorum vagy 1404 libras Turonens. parvorum; a libra Venet. grossorum pedig = 6—5—0 Tur. parv.

Már pedig Thorold Rogers szerint[1]) a penny sterling súlya 1300-ig 22·5 troy-grain volt, finomsága $^{11}/_{12}$, tehát színezüsttartalma 20·625 troy-grain, azaz 1·3365 gramm, a turonensisé 0·334 gramm és a velenczei garasé 2·088 gramm, tehát valamivel kevesebb a Papadopoli kiszámította értéknél. (2·178 × 0·965 = 2·102.)

A *denarii turonenses* értékét illetőleg persze ösztönszerüleg, úgyszólván d'Avenel munkájához fordul az ember[2]) de kevés haszonnal, mert szerző táblázataiban a *livre tournois* színezüsttartalmát így adja:

1226-tól 1290-ig	90·00 gramm
1291-től 1300-ig	72·00 gramm

Már pedig van adatunk reá, hogy például Szent Lajos idejében (1253-ban) a *denarius turonensis* finom tartalma 0·3318 gramm vala és a libráé 79·63 gramm, a *combustio* pedig $^{1}/_{24}$ (argent-le-Roi.[3]) Gerardus adatai szerint pedig az ő idejében (tehát 1281. és 1286. közt) a libráé 80·16 gramm.

Gellért az ő számadásaiban sajnálatunkra nem említ bécsi dénárokat s azért azoknak finom ezüsttartalmát nem vagyunk képesek meg-

[1]) Th. Rogers *History of Agriculture and prices.* 1868.
[2]) Le vicomte G. d'Avenel *Histoire écenomique* (1894) I. kötet.
[3]) Adolf Schaube *Die Wechselbriefe* i. m. 178.

határozni az ő számadásaiból. Van ugyan e czélra egy adatunk 1288-ból, tehát csak két évvel Gellért sáfárkodása után, mely szerint „sex pensae denariorum Viennensium minus decem denariis ad presens dimidiam marcam fini argenti et tria pondera faciunt."[1]); csakhogy mint látjuk, a márka nincsen megnevezve s azért legföljebb találgatásra vagyunk utalva.[2])

Végre Lengyelországban Gellért összegyűjtött 1246 marc., 6 unc., 1 scot ad diversa pondera, Poloniae in bono argento fuso et examinato és 5016 marc. minus $^1/_2$ scoto argenti nigri sive monetati usualis és azonfölül még 21 marc. 1 unc. 2 scot. auri de Paliola ad diversa pondera et valores. Totum argentum 6262 marc. 6 unc. $^1/_2$ scot. „praeter aurum." Ami helyes.

A lengyelországi márkák közül a következőket említi:

Ad pondus Posnaniense
„ „ Nesnense (Gnesen)
„ „ Cracoviense
„ „ Wratislaviense.[3])

De csak a poseni márka kiszámítására van egyetlen egy adatunk ami magában véve ugyan nem elegendő, mert hiányzik az, amit egy német író „das feste tertium comparationis"-nak nevez; de meg kell elégednünk evvel is és türelmesen bevárnunk, míg másvalahonnan kerül más adatunk az összehasonlításra.

Gerardus följegyezte ugyanis, hogy a Lengyelországban összegyüjtött „fekete" ezüstből egyet-mást beváltott Esztergomban tiszta ezüstért és két és fél márka fekete ezüstöt kellett adnia egy márka finom ezüstért (argenti fusi, de quo fuit computata una marcha de fuso pro duabus et di midia de nigro propter vilitatem argenti ut testificatur capitulum Strigoniense). Tehát a lengyel fekete ezüst oly rossz volt, hogy csak 1 márka finom ezüstöt kapott minden $2^1/_2$ márkájáért és azért jónak látta nyilvános okiratot eszközölni ki ennek bizonyságáért az esztergomi káptalantól, mert különben el sem hitték volna neki

[1]) Wenzel IX. 485.

[2]) Luschin, Muffat, Belházy és mások már megbirkóztak e kérdéssel, több-kevesebb szerencsével.

[3]) Az adószedő, mint látjuk, megkülönbözteti a boroszlói márkát a krakkói márkától s azért Piekosinski Ferencznek nincs igaza, midőn azt állítja, hogy „le marc de Cracovie du XIV.-ème siècle est sans doute le marc de Breslau." (*Moneta polska w dobie Piastovskiej* stb. a krakkói akadémia franczia kiadású *Bulletin*-jében 1898. áprilisi füzetében röviden ismertetve.) Ugyane forrás szerint a krakkói márka súlya (kerek számban) 198 gramm volt akkoron és 48 garast számítottak a marca-pagamentira. De erről bővebben alább.

otthon. Mint tudjuk[1]), Lengyelországban ekkor még sok hitvány, vékony lemez-pénz (bracteata) vala forgalomban s azért nincs min csodálkoznunk.

Gerardus tehát okiratilag vala képes kimutatni, hogy 101 márkát 4 unciát vásárolt de argento fuso ad rationem $2^1/_2$ marcarum argenti nigri pro uno fuso, azaz eladott 254 márkát argenti nigri, ami nem egészen helyes, de a különbség csak 2 uncia s az ilyen „error calculi" nem ritka középkori számadásokban.

Egy másik adat szerint, továbbá 42 márka argenti fusi in pondere Strigoniensi faciunt 53 marchas argenti fusi ad pondus Posnaniense, quae faciunt de nigro 132 marcas et $4^1/_2$ uncias, hol ismét $^1/_2$ uncia eltérés van. A pondus Strigoniense valószínüleg ugyanaz volt, mint a budai márka[2]) és ily föltevés helyessége mellett a poseni márka súlyául kapnak 194·627 grammot, ami valószinüleg közel jár a valósághoz. A lengyel márkával azonban czélszerübben majd Gentilis számadásaival fogunk foglalkozhatni.

Egy más alkalommal $76^1/_2$ márkát és 5 pondust kapott 191 márkáért és 4 unciáért (itt is van egy kis hiba), de nyilvános okirata erre nincs neki „nisi per quoddam argumentum", hogy az ezüst ugyanabból a provinciából, azaz Poloniából került hozzá, tehát épp oly rossz volt, mint előbb. Pedig nem volt volna fölösleges, mert saját kimutatása szerint jobb ezüst is került ki Lengyelországból. Van ugyanis egy tétel számadásaiban, mely szerint 940 márka és $7^1/_2$ uncia fejében „assignat" 627 márkát, 2 unciát és 3 scotust „quas dicit debere computari pro qualibet marcha una et dimidia" — és *mirabile dictu*! átszámítása teljesen pontos ez esetben.

A három provinciában összegyüjtött adó 74,579 libra, 9 sol. és 8 den. Venet. parvorum volt, de sajnálatunkra nem teszi ki, hogy ebből mennyi esett Magyarországra. Mint láttuk, a magyarországi ezüst egyrészének márkájáért kapott 10 librát Ven. parv., de talán többet a többiért. Az erdélyi arany nincsen, úgy látszik, beleszámítva a fönnebbi összegbe, mert azt beváltatlanul adta át Alfaniéknak (mercantores de Societate Jacobini Alfani de Florentia), a kik a begyüjtött pénz elszállítását magukra vállalták dús commissio fejében. A 9 arany forint „pro una uncia et 3 yperperis auri" teljesen eltünik a számadásokból.

A Lengyelországban gyüjtött ezüst egy csekély részeért, tudniillik 33 márka 2 scotus argenti fusi kapott L. 322—10—0 den. Ven. parv.,

1) Lásd pl. K. Stronczynski *Dawne monety polskie dynastyi Piastow i Jagiellonow*. Piotrkow 1883—85. Három kötet. Ez különben csak „képeskönyv."

2) A. D. 1296....pro 250 marcis argenti Budensis vel argenti mercimonialis ad. rationem Bud. Wenzel XII. 586.

ami L. 9—15—0 den. Ven. parv. pro marca és nem L. 9—10—0 mint Gerardus állítja.

Ha már most ezen adatok alapján kisértjük meg az összegyüjtött összegeket velenczei dénárokra átszámítani, úgy azt találjuk, hogy az eredmény jóval kevesebb, mint a Gerardus' részéről bevallott összeg, amint ez kitünik az alábbiakból.

A magyarországi adó után tehát tegyük föl kapott:

	L.	s.	d.
2928 márka 4 uncia 5 pondus ezüst per L. 10. 0. 0. ... =	29,286	0	10
9 velenczei garas } saját adatai nyomán	0	19	6
2 arany forint } saját adatai nyomán	4	0	2
9 arany forint (mondjuk)	18	0	9
összesen L.	29,309	1	3

Sclavoniában saját följegyzése szerint: L. 4735 . 10 . 10.

Lengyelországban[1]) pedig:

Ezüst	1246 márka	6 uncia	1 scotus	per L. 9 . 15 . 0 =	L. 12,156	4	4
„	627 „	2 „	1 „	„ 6 . 10 . 0 =	4,077	7	11
„	4388 „	5 „	$1\frac{1}{2}$ „	„ 3 . 18 . 0 =	17,116	12	3
Arany	21 „	1 „	2 „	„ 80 . 0 . 0 =	1,696	13	4
				Összesen L.	35,046	17	10

	L.		
Tehát Magyarországban	29,309	1	3
Sclavoniában	4,735	10	10
Lengyelországban	35,046	17	10
Összesen L.	69,091	9	11

Tehát kerekszámban $29\frac{1}{2}$ ezer librát den. Ven. parvorum gyüjtött össze Gellért hazánkban, a mi 295,000 talentum évi jövedelmet, de még ennél is többet képvisel, mert persze volt ez alkalommal is mint később elég behajtatlan hátralék.

[1]) A számításnak alapjául az szolgál, hogy mint láttuk, a lengyel adónak egy részének márkáját Gellért $9\frac{3}{4}$ font ven. parvorum-ért adta el, hol *argentum fusum*-nak jelöli meg a finom ezüstöt.

Az *argentum nigrum* egy része, mint tudjuk, az *argentum fusum* árának $\frac{2}{5}$ részét, egy másik része annak $\frac{2}{8}$ részét érte; de az előbbiből valószinüleg több volt, mint az utóbbiból. „Les bractéates continuent (a 13. században) à former le principal élément de la circulation métallique, mais il se rencontre toutefois. de loin en loin, un *denier* à double empreinte . . . La période du *gros* d'argent commence en Pologne sous Casimir III. le Grand (1333—1370).“ A. Engel et R. Serrure *Numismatique au moyen-âge* (Paris, 1894) II. 868.

Az arany márka értékét hol 15, hol 18 márka fekete ezüstével teszi egyenlővé Gellért.

Saját költségeit 620 márka ezüstre teszi, al-tizedszedőiét pedig $153^{3}/_{4}$ márkára, összesen tehát $773^{3}/_{4}$ márkára, azonkivül a 9 velenczei garast, a 2 aranyforintot és egy sectinus ezüstöt is fölemésztett a kiadás. Megmaradt tehát 2928 márka 4 uncia 5 pondus ezüst, melyből $73^{3}/_{4}$ márkát Zágrábban, a topuskoi monostorban s máshol helyezett el „in Hungaria", argentumban, bonum argentumban, argentum banalisban és „in uno sifo auri", melynek értékét 22 márka ezüstre becsüli, de mely számitásai szerint úgy látszik, csak 20 márkát ért.

A maradékot Alfaniék megbizottjának adta át, t. i. 2081 márka és $3^{1}/_{2}$ pondus ezüstöt.

A Slavoniában gyüjtött adóösszegből L. 4202. 11. o. Ven. parv.-t adott át Alfaniéknak a pápai kamara részére, saját költségeik fejében (pro eorum laboribus et expensis) pedig L. 373—17—0 in Venetis parvis ad grossos; összesen tehát L. 4576. 8. o. Ven. parv.-t, melyből L. 756—8—0 „ad grossos", azaz garasokban kellett kifizetniök, L. 3446—0—0 pedig „ad parvos", a miből világos, hogy Velenczében már kétféle „parvi denarii" voltak forgalomban ez időtájt, különben nem volt volna szükséges a megkülönböztetés. Gellért azonfelül még átadott nekik L. 282—0—0 parvorum, valami okból, minek az volt a következménye, hogy a szlavoniai adóból L. 147—17—2 *parv.*-mal többet fizett, mint a mennyi 25 librára rúgó saját költségeinek levonása után nála maradt, mint az ő maga is észre vette.

Lengyelországban is így járt. Itt mint láttuk valami négyféle márkával kellett dolgoznia, volt háromféle ezüstje t. i. argentum fusum és az „argentum nigrum sive monetati usualis" két fajtája és azonkivül még aranya is „de Paliola".

Saját és al-tizedszedőinek kiadásait, a különféle kanonokoknál és klastromokban letételbe helyezett vagy Alfoniéknak átadott összegeket mind kimutatja részletesen, de itt is annyira összezavarodik, hogy a végleges számadásnál kisül megint, hogy a kelleténél többet fizetett argentum fusumból, viszont megmaradt nála valami argentum nigrumból. Hosszú disquisitióban kimutatja, hogy a pápai kamara mennyivel adósa neki, s viszont mennyivel adósa ő a kamarának. Mindez azonban nem érdekel bennünket.

Elég az hozzá, hogy az adószedési költségek Lengyelországban voltak

	44	márka	7	uncia	2	scot.	arg.	fusi
és	678	„	4	„	0	„	„	nigri
összesen tehát	723	márka	3	uncia	2	scot.		

A letételbe helyezett pénzek pedig valának

180	márka	7	uncia	1	scot.	arg.	fusi
556	„	6	„	0	„	arg.	nigri,

mely utóbbi összegbe van foglalva 15 márka fekete ezüst „pro una marcha auri depositi in Ungaria ad pondus Cracoviense.“ S azonfölül a Lengyelországban letett arany összege 21 márka 1 uncia 2 scot, csakhogy ez a mennyiség nem igen világos az adott részletekből.

Végre az összes mennyiség a lengyelhoni adóból „depositum apud Jacobum Alfani et ejus socios mercatores de Florentia in auro estimato ad argentum et in argento

2332 márka 1 uncia 2 scot. arg. fusi
apud eosdem 1763 „ 0 „ 0 „ „ nigri.

Alfoniék — így folytatja — kaptak összesen 6176¼ márkát arg. tam fusi quam nigri quam usualis sen monetati

3 márkát auri Transulvani és
4858 lib. 8 sol. Venet. parvorum.

Az erdélyi aranyon fölül tartozásuk tehát L. 53,472—6—0 Venetorum parvorum, mely összegből L. 48,148—13—6 computari debent ad parvos in grossis scil, 26 Ven parvis pro grosso argenteo és L. 5323—12—6 ad Ven. parvos, 31 denariis pro quolibet grosso computatis.

De ők csak L. 40,327—9—10 Ven. parvos igértek, még pedig L. 36,599—9—10 ad grossos és L. 3728—0—0 ad minutos és a különbséget L. 13,144—16—2 ad grossos zsebre gyürték „pro suis laboribus et expensis, quos substinuerunt in receptione depositorum praedictorum“. Ez körülbelül 25 százalék a commissióért és pedig nem pénzért, melyet ők kölcsön adtak, hanem olyanért, melyet ők kölcsön vettek, a mely privilegiumért nekik kellett volna fizetniök, ha t. i. hazánk és Olaszország közt rendes forgalom állt volna fön. Igy pl. 1320 augusztus havában a Trapezuntban székelő velenczei bailo jelenti a dozsénak, hogy 1958 lib. 4 sol. 3 den. többletet küld haza, melyért nyilvános árverés alkalmával Jacopo de'Priuli 8⅖ százalék hozzáadásával (tehát nem 25 százalék levonásával) 2122 lib. 14 sol. 9 denárt ajánlott s kötelezte magát ez összeget október végén sérelmetlenül (salvos in terra sine periculo) Velenczében lefizetni.[1]) Mint látni fogjuk, Rufinus de Civinio számadásainál a bankárháznak fizetett összeg jóval kevesebb volt 25 százaléknál.

Alfaniék képviselője, Nerus de Societate Alfanarum, az átvett összegeket részben ezüstben, de zömét aranyban fizette ki. Fizetései közt találjuk a következő tételeket:

In mutuo solvit 15,608 uncias 18 tarenos 2 granos auri de pecunia decime Ungarie et Slavonie

[1]) Adolf Schaube. *Das älteste Cambium* (Jahrbücher für Nat.-Oek. Statist.) LXV. 155.

4000 marchas sterlingorum bonorum.

16,000 uncias auri de dicta decima Ungarie 900 uncias auri in florenis, az unciát 5 forinttal számítva.

In quodam aliv mutuo 15,600 uncias auri et 300 uncias auri „*in aug.*“ így rövidítve, hol bizonyára augustalisokat kell értenünk.

Item 732 uncias 26 tar. auri in florenis auri, öt forintot számitva ismét az unciára.

Ultro dictam quantitatem 53 uncias 28 tarenos auri.

Ámbár a tizedek eredeti rendeltetése a szent-föld fölsegélése, keresztes hadjáratok szervezése volt a pogányok ellen, jó részük Anjou Károly, Róbert Károly királyunk nagyapjának kicstárába került, állítólag Sicilia védelmére.

A mi az említett súlymértékeket és pénznemeket illeti, a florenczi fontból (339‘052 gramm) 96 forintot vertek, az unciából tehát nyolczat[1]) s azért az öt forintot érő uncia nem lehetett más, mint az uncia ponderis generalis[2]) vagy ponderis generalis regni Siciliae, vagyis a messinai uncia, mely majdnem ugyanaz volt, mint a kölni és az angol sterlingek unciája.[3])

Az arany pedig tulajdonképpen nem volt arany, hanem úgynevezett *aurum tarinorum* (tari arany), melyben volt 68 százalék arany, 24 százalék ezüst és 8 százalék réz. Ugyanily keverékből verték az augustalis aranyokat, melyekből kerek számban 46 ment a troyesi márkára.[4]) Pegolotti szerint az ő idejében tehát a 14. században egy augustalisra $1^1/_4$ forintot számítottak.

Az arany unciáját 30 tarenira, a tarit pedig 12 granira osztották.

Ha az angol penny sterling szinezüst súlyához (1·3365 gramm) adunk $^1/_{63}$-rész rezet s az ily keverék súlyát 160 (dénár)ral szorozzuk, a marca denariorum sterlingorum kapunk 217·24 grammot, a mi nagyon közel jár a 64 garasos marca fini argenti súlyához (218·31 gramm), mely Károly Róbert magyar király 1335. és 1336-iki pénzverési rendeleteiben szerepel.

---

1) Nagl. id. m. XXVI. 76.

2—3) U. o. XXX. 260—275. — Nálunk pl. Mária, V. István leánya átvett az angol királytól 800 uncias auri ponderis generalis pro valore duorum millium librorum Turonensium.“ 1285-ben. (Wenzel IV. 326.)

4) De egy livre tournois finom ezüst tartalma Gellért idejeben 80·16 gramm vala, $2^1/_2$ livre tournoisban volt tehát 200·40 gramm finom ezüst, mely megért 5 forintot, tehát egy forint = 40·08 gramm finom ezüst, a mi körülbelül megegyezik a fönnebb talált értékekkel, t. i. 39·40 gramm.

ADATOK.

A NAGYBÁNYAI ESZTERGÁLYOSOK CZÉHSZABÁLYAI 1716.

Nos Joannes Beczkoi judex primarius caeterique jurati senatores, ac tota jurata communitas liberae, et regiae civitatis Rivulidominarum sive Nagybánya: damus pro memoria, universis et singulis quibus expedit, modernis scilicet et futuris, praesentes nostras visuris: qualiter providi magistri *Tornarii* Joannes, Kupás, Gyarmati, Stephanus, Petrus, Kupás, Georgius, Tálas, Csongárdi, Michael Mikes, Kupás, Samuel Szendrei, Kupás, Michael Váradi, Kupás, Joanneso Miszti, Kupás, Sámuel Gyarmati Kupás, etc. inhabitatores civitatis nostrae personaliter venientes in praesentiam nostram, produxerunt et praesentaverunt nobis quosdam articulos, tenori, infrascripti humillime suplicantes et petentes a nobis, ut ipsos etiam certis immunitatibus, libertatibus, consvetudinibus ac usibus, ex peculiari provisione, ac benevolentia ornaremur, articulosque eorundem pro veris ac privilegiatis literis agnoscentes, acceptare et concedere dignaremur, quibus uti, frui ac gaudere possint et valeant. Quorum vulgaris tenor talis est.

1. Kivántatik minden esztendőnkint, egyéb jól rendeltetett czéheknek rendtartások szerint, hogy két czéh mesterek választassanak bizonyos napon, ugy mint vizkereszt napján, az kik is hüttel legyenek kötelesek az czéhnek minden articulusaira és rendtartására. Ha penig oly személy találtatnék az kupás [1]) mesterek közül, az kit az czéh communi suffragio az czéhmesterségre elválasztana és az a személy fel nem akarná venni engedetlenségbül, büntetése legyen egy magyar forint. Ha ugyan mégis megkinálják az czéhmesterséggel, és magát vakmerőségre vetvén, mégis engedetlenkednék, mestersége letétessék, és keze megfogassék mind addig, valamig fel nem veszi az czéhmesterséget.

2. Kivántatik ez is, hogy ugyanakkor két szolgáló mesterek is választassanak, az kik esztendeig viseljék az szolgáló mesterséget és esztendő eltelvén köszönjék utánnok való két ifju mesterekre ezek is hüttel legyenek az czéh rendtartásaira kötelesek, és ha oly ifju mester találkozik, hogy utánna való ifju mester nem lenne, mindaddig viselje az szolgáló mesterséget, mig utánna való következik és az két szolgáló mesterek közül az első köszönje arra, az ki utánnok beáll az czéhben, ha kettő nem következik, egyszersmind az második mind addig viselje

[1]) Az *esztergályosokat* másként *kupásoknak* is nevezték.

mig ő utánna is más ifju mester áll bé a czéhben, az is ugy köszönje arra az ifju mesterre, az köszönésben penig légyen olyan rendtartás, hogy az czéhnek tartozzék adni egy tál étket, egy pecsenyét, egy kenyeret. nr. 12. czipót és egy veder bort.

3. Az ki czéhünkben bé akar állani, szükség hogy jó és jámbor nemzet legyen, melyrül producálja nemzetségi levelét, tanuló levelével együtt; az czéhben beálló pénzt adjon fl. 6. Az czéhben való következésekor az 6 forintból az mit az czéh költ, tartozzék az beálló ifju mester az felét az költségnek megfizetni. Az czéhnek csináljon mester remekben egy fél vedres csűsszáju fél oldalu lapos palaczkot, egy fél vedres csatornás fedeles kupát, egy tángyéros tornyos kalamárist. Mely mester remekeket tartozzék 15-öd nap alatt elkésziteni és az czéh eleiben béadni; mely remek darabokbul az palaczk legyen az akkori városunknak főbirájáé és az két darabja az czéhé: mely remekcsinálás mellett két látómesterek lévén, tartozzék az remekcsináló személy panasz nélkül tisztességes étellel, itallal az remek mestereknek gazdálkodni, mig remek darabjait megcsinálja, tálas mesterek is egy czéhet tartván velünk, tartoznak remekkel czéhünkben állani remekjeknek nemek egy öreg boritó, egy öreg pecsenye tángyir, mely remekjeknek egyik darabja, ugy mint az pecsenye öreg tángyir az akkori városunknak főbirájáé, mely remekjeknek is csinálása mellett két látó mesterek lévén, tartoznak ő kigyelmek is az feljebb megirt rendet követni, mely remek mely remek darabokban ha mi hiba találtatik, büntetése lészen 1—1 forint, és két czéhmesternek 2 pár zémes kesztyüt: azonban az mely ifju mester czéhünkben áll, akár kupás akár tálas, a tábla járásért tartozik d. 24, felvétel pénz d. 24, jégveremre fl. 1., szünyegre d. 40, artikulusra d. 50 adni.

4. Kivántatik ez is, hogy az mely inas az ő urának mesterének az tanitásirt nem akar fizetni, szolgáljon három esztendejig, az ilyen inas az szegődségkor adjon az czéhben beálló pénzt fl. 1, az ilyen inast tartozik az ura beszegődtetni az két czéhmesterek előtt, akkor adjon egy tál étket, egy pecsenyét, ahoz illendő kenyeret és egy kupa bort, szegődetlen penig ura két hétnél tovább ne tarthassa, hanem beszegödtesse, és ha az szegődség után urát ok nélkül elhagyja, harmad nap alatt haza nem menne, tartozzék azután ujabban egy forintot adni és ugy fogadják asztán vissza az inast. Ruházatot kell adni az két esztendőre, 2—2 vászon inget, 2—2 vászon lábravalót ujat, egy uj szukmánt, és egy uj kimizer nadrágot elégedendő lábabelit, harmadik esztendőben pediglen két hétben egy napja liszen, mely napon az ura kenyere mellett maga fájából dolgozhatik, maga viaszából felkészitvén magának. Az ilyen inast az ura külső belső munkára elküldheti. Aki penig az ő urának az tanitásirt fizet, külső munkára az ura nem erőltetheti, hanem az ház körül minden tisztességes dologra elküldheti, az kit erejével felérhet, ruházattal az ilyen inasnak semmivel nem tartozik az ura egyébbel, hanem csak lábabelivel, ez ilyen inas is adjon szegődéskor egy tál étket, egy pecsenyét ahhoz illendő kenyeret és egy kupa bort. Az czéhnek egy forintot. Az felszabadulandó inasok tartoznak az czéhnek 16 font hussal, sülve-főve, egy öreg kenyérrel, 30 pénz ára pereczczel, és egy veder borral.

5. Ha valamely mesterember közülünk nehéz betegségben esik, tartozik két-két mesterember minden éjszakára virasztani, és ha holta történik vagy magának vagy háza népének, tartozzék azt tisztességesen az temetőhelyre kisérni, és ha oly személy találkoznék, ki itt városunkban volna, egészségben lenne, és hirével esnék az dolog, elmenne az temetés előtt czéhmestere hire nélkül, büntetése légyen f. 1. Hogy ha penig, oly mesterember lenne, a kinek annyira való értéke nem találkoznék, az kibül eltemettethetné, tartozzék az czéh közönségesbül eltemettetni, és az testét az temető helyre kisérni, az ki penig az kisirőben jelen nem lenne, büntetése legyen egy forint.

6. Szükség, hogy az mely ifju nötelen mesterember közinkben áll, esztendő alatt megházasodjék, hogy ha esztendő alatt meg nem házasodik, büntetése légyen fl. 1. Az második esztendőben is ha meg nem házasodik fl. 2. Az harmadik esztendőben is ha meg nem házasodik, müve feltiltassék, és keze megfogassék mindaddig, valamig meg nem házasodik.

7. Ha mesterembernek megmaradott özvegy feleségét veszi idegen mesterlegény, czéhünkben bé akar állani, tartozzék szükségesképen az palaczkot megcsinálni, az két darab közül mindazáltal választhat, hasonlóképen ha rendünkön lévő mesterember fia vagy penig mesterember leányát külső kupás legény veszi el, az is annyival tartozik s az béálló pénznek is felét tegye le, az feljebb megirt mód szerint az bekövetzéskori költségnek is felét az czéhnek letegye, és remekje mellett az két látómestereknek tisztességes étellel és itallal panasz nélkül gazdálkodni tartozik. Az két czéhmesternek is tartozzék két pár zémes kesztyüt adni.

8. Semminémü időben szabad sokodalmon kivül az kupás és tálas renden kivül, müvet az kit másutt csinálnák, szabad ne ligyen béhozni és árulni, se piaczon, se titkon házaknál ha az itt való kupás és tálas mesterembertül nem veszik és ne ligyen szabad csinálni czéhen kivül embernek itt városunkban azféle müvet, kit mi kupás és tálas mesterek müvelünk, hahogy penig valamely helységbül városunkra szabad sokadalmon kivül mesterségünk rendi szerint való munkát hoznának vagy boltban vagy háznál titkon árulnának, mi mesteremberek megtudván, biró uramnak és az nemes tanácsnak hirt adván, azon munkát szabadosan elvehessük, melynek is fele ligyen az nemes tanácsé, az fele penig az czéhé, hogy ha penig városunkra vagy városunk határára valami kontár találna jönni, kupás vagy tálas renden lévő mühelyét elkészitvén mesterségét követné, és nekünk hirünkkel esvén, biró uramnak és az nemes tanácsnak hirt adván, müvet és minden müszerét szabadosan elhozhassuk, melynek is fele az nemes tanácsé, fele penig az czéhé legyen.

9. Hogy ha valaki czéhünket akarja hivatni, müvünkhöz való dologirt tégyen le d. 24. és ugy gyüjtesse öszve az czéhmester az czéhet, hasonlóképen aki czéhünket halottjának tisztességes temetésére elakarja hivatni, adjon fl. 1. az czéhmesternek és ugy hivassa az czéhmester akkor is az czéhet, és ha oly személy találkozik az mesterek közül, hogy itthon, városunkban egészségben lenne, s az temetésre el nem menne, büntetése legyen fl. 1.

10. Ha valamely mesterember közülünk czéhünkbül, czéhünk hire nélkül kontárkodni menne, és czéhünk igazságát esztendőnként bé nem szolgáltatná, és az szolgálómesterségen is által nem ment volna, és visszajönne városunkban, annak utánna addig ne müvelhessen maga részére, se titkon, valamig czéhünk igazságát ujabban bé nem szolgáltatja, mindenekrül az oda fel megirt mód szerint.

11. Kivántatik ez is, hogy esztendőnként czéhünknek articulusa elolvastassék, ugy mint czéhmester választásakor és mikor ifjumester áll közinkben, hogy azok is jobb móddal tudják az czéh rendihez szabni magokat.

12. Hogy ha az czéhmester az szolgálómestert valamely mesterember házához küldi zálogirt, és az mesterember az zálogot kivévén az szolgálómester kezébül, oda nem engedvén néki az zálogot büntetése légyen fl. 1.

13. Hogy ha valamely mesterembert az kupás és tálas mesterek közül az czéhmester hivatná az czéhnek dolgájirt és az az mesterember maga segédségébül el nem menne, büntetése legyen fl. 1.

14. Minden sokadalomnak első napján mülátó mester uraimék müvet látván, és hibát találván, ugy mint szekercze faragást, hasadást, vagy fahajat, vagy viaszolatlant, az hol szükséges volna hasonlóképen tálasmester uraiméknak is munkájokban, ha olyan hibák találtatnak, minden hibának 3—3 pénz az büntetése.

15. Szükség hogy az leginyeknek is attyok legyen, hogy ők is jó módjával regula szerint tisztességesen éljenek, hogy rendkivül ne legyenek ha leginy városunkban nincsen, hanem csak az lejend a ki akkor városunkban jött, tartozzék az atyamester házát megkeresni és az atyamesternek tartozik szolgálni 3-ad napig, ha mühelyeket akar kerestetni, az hová illendő lészen, elkezdvén az két czéhmesteren kinálja meg mind addig renddel véle, valamig hely adatik néki és ha mesterleginy vagyon, az attyok hivassa azt és az által kináltassa meg renddel az mestereket. Ha kontár leginy jő városunkban, tovább két hétnél senki müvet ne adjon neki, ha pedig olyan legény lejend, az ki kontár, helyen igazán kitöltötte esztendejét, és levele vagyon róla, esztendejig béveszük leveléért, ilyen formán, hogy renddel szolgáljon bennünket, és ugy adunk czéhünk pecséti alatt való levelet néki, hogy ha pedig valamely mesterember valaki leginyit titkon idő előtt, vagy maga vagy háza által hivna, czéhmester és atyamester hire nélkül büntetése légyen fl. 1. És ha valamely mesterleginy az urát el akarja hagyni, annak előtte két héttel hirré adja az urának, hogy ő reá ne bizzék és müvet ő reá nézve fel ne fogadjon, ez ilyen leginy, ha azt nem cselekszi, addig az urát el ne hagyhassa, valameddig annakutánna azon bucsuhetit ki nem tölti. A mesterleginynek fizetése lészen hétre d. 33. Az ilyen fizetett leginynek az mesterségben rendi ez, hogy palaczkot egy napszámban nr. 6. vagy 6 itczét csináljon, kettős palaczkot nr. 4 itczére valót csináljon, itczés kupát fedelest 5-öt. messzelyes kupát nr. 4-et, nr. 12-tős egybejáró pohárt egy napi számban tudhatni, egy tábori kalamárist egy napi számba, két tornyos kerekded kalamárist egy napi számba, apró gömbelyig kalamárist fedelestül 10-et egy napi számba apró egy italu fedeles kupát 10-et, borstörőt reszeletlen 7-et, talpas pohárt 12-őt,

talpatlant nr. 16, egy hájas kupát egy napi számba, egy itczés palaczkot nr. 4. egy napi számba, messzelyes palaczkot nr. 5-öt egy napi számba. Tálas mester uraimék rendin való mesterlegény nr. 33. pénzre csináljon 33 tánygyirt, egy polturás tálat 26-ot, egy öreg boritó egy napi számba. A ki pediglen 24 pénzre dolgozik, csináljon egy napi számba nr. 4. tángyirt, polturás tálat 20-at egy napi számba, középszer boritot 2-öt egy nap számba. Az mely kupás mesterlegény 24 pénzre dolgozik, tartozik palaczkot 5 itczére dolgozni, itczés kupát, fedelest, négyet messzelyes kupát fedelestül, 5-öt borstörőt, rezetlent, 6-ot, rezezve pedig 5-öt, apró egy italu kupát, fedelestül 8-at, egybejáró pohárt 10-et, egy nap számba. Ha tábori kalamárist csinál, vagy kerekded tornyos kalamárist, más napi számábul egy itcze munkát az leginynek az ura kihagyjon, talpas pohárt 10-et, talpatlant pediglen 14-et, hájas kupát ha csinál, az leginynek az ura más napi számábul egy itcze munkát kihagyjon, itczés palaczkot csináljon hármat, messzelyest 4-et, egy napi számba, apró gömbelyig kalamárist nr. 8 egy napi számba.

16. Hogyha valaki, mikor az czéhmesterek az czéhet hivatják czéhünknek szükségeért, és valamint az jelt elbocsátja, vagy 1 forint büntetése alatt, vagy 24 pénz büntetés alatt, és az jel házánál éri, és egészségban vagyon, és az czéhmestertül szabadsága nincsen az elmaradásra, büntetése légyen az szerint, az mint az jel járt.

17. Esztendőnként kivántatik bizonyos napokon czéhünknek hogy gyülési legyenek, hogy magunkhoz való müvünkhöz illendő dolgokrul beszélgessünk, és egyéb aprólék dolgokat eligazitsunk egymás között Az napok legyenek az 3 sátoros innepeknek 4-ik napján, és az 4 szabad sokadalmaknak 3-ik vagy 4-ik napján, ezeken az napokon pedig az czéh jele járjon 1 forint büntetés alatt, az ki vakmerőségre veti magát hogy bé nem megyen, azzal büntessék meg, a mint a jel járt.

18. Kivántatik az is, más jól rendeltetett czéheknek rendtartások szerint, esztendőnként bizonyos napon, ugymint czéhmester választásának napján minden kupás mesterember tegyen az czéhnek ládájában feltétel pénzt d. 24.

19. Hogyha valaki czéhünk pecsétjit czéhünkbeli dolgáért levelére akarja nyomatni, akár inas, akár legény, mesteremberen kivül, vagy mesterember fián kivül tartozik létenni d 24.

20. Az czéhmester az szolgálómestert, az czéhnek bizonyos szükségejért mindenkoron szabadoson hivathatja, ha penig maga negédségebül el nem menne, ithon egészségben lévén, büntetése legyen fl. 1 és ha az czéhnek tisztességes mulatsága vagyon, az szolgáló mestert az czéhmester elküldhesse szabadoson, minden véteminyeknek végben vitelére, az borhordásra is köteles légyen.

21. Hogy ha az czéh mulatsága között találkoznék oly mesterember, aki megrészegedvén garázdálkodnék, czéhmesterének és az czéhnek engedelmes nem lenne, hanem engedetlenkednék, büntetése légyen fl. 1, és ha oly cselekednék, az ki nem az czéhet illetné, s magok között el nem tudnák igazitani, tartozzanak az czéhmesterek biró urамnak és az nemes tanácsnak hirré adni a dolgot.

22. Kivántatik ez is, hogy az czéhben micsoda jól rendelt rendben

szoktanak ülní az mesteremberek, az szerínt viseljék magukat mint halottnál, mint penig az piaczon való árulásban, az rendet minden mesterember megtartsa, ha ebben valaki negédségbül engedetlenkednék, vakmerőségre vetvén magát büntetése légyen fl. 1.

23. Hogy ha valamely kupás mesterlegény czéhünkben tanult volna, és az czéhen kivül kontárkodott volna, czéhünkben jönne müvelésnek okáért, addig ne müvelhessen, valameddig az czéhnek 1 forintott nem ád az kontárságért, ha pedig mindjárt czéhünkben akar állani egyéb jól rendeltetett czéheknek rendtartások szerint adjon fl. 6 az kontárságirt és ugy álhasson közinkben.

24. Ha valamely kupás mester ember, maga költségével legényt hozat másunnat, avagy magához, akar öregmester legyen az akar ifjumesterember legyen, senki tőle el ne vehesse, ha az legény az szállást szereti, és az gazda is szeretvén az legényt, valameddig szolgálatját akarja venni.

25. Hogyha az Uristen valakit, czéhünkbeli embert, sulyos betegséggel meglátogat hosszas ideig, és czéhünkből legényt kiván mühelyében, sem czéhmester sem öreg mesterember ellent tartó ne helyesen benne, hanem az nyavalyás embernek szüségére oda adják az legényt, ha kivánja valakitül.

26. Hasonlóképen az szegény özvegy asszonyi állat, özvegységre maradván közöttünk, czéhünkben mentül jobb mesterlegény lészen, azt kell odaadni, ha kivánja tölünk, hogy kára ne következzék az nyavalyás tudatlan asszonyi állatnak, de az olyan mesterlegénynek jobb fizetésének kell lenni, mivel minden sulyos dolog csak magán fordul meg.

27. Ha czéhünkbéli mesterember más házánál vagy korcsmán magát rosszul viseli, mesterember társát megszidalmazza, vagy becsteleniti egybenveszvén vagy üstökvonás, vagy pofozkodás lenne belőle büntetése légyen 1 forint.

28. Ha valamely mesterember az árulásban, a piaczon, avagy másutt, akarholott valakinek vagy müvét meggyalázza, vagy az vivőt más elől elhivja, büntetése legyen fl. 1, hasonlóképen külső helyekre rendünkön levő kupás és tálas mesterember müvet vásárra viszen, hasonlatosképen az itthon való jó rendtartás szerint kövesse az árulásban az rendet. A müvet penig házrul házra, és boltrul boltra egymás akaratja ellen ne hozdozza, ha penig vakmerőképen az müvet felragadná és házrul házra boltrul boltra hordozná, tehát büntetése légyen fl. 1.

29. Szükség az is, hogy ha városunkban felesen hoznának viaszat és rendünkön való mesterember megtudja, mivel az viasz szükséges az mi munkánkhoz, az czéhmesternek hirré adja, hogy a czéhmester is az czéhnek tudtára adja, hogy az mely mesterembernek szüksége volna viaszra, pénzen vehessen benne, hasonlóképen mint hogy az münek való fa, gyakorta megszükül közöttünk, senkinek az piaczon kivül másutt fát szabad ne legyen venni, ha szent Miklós pénzt nem adott rája, azonban mikor legszükebb az münek való fa, egy mesterember egyedül egy terhet más czéhbeli társa nélkül ne vegyen, ha a mely kupás mesterembernek münek való fája nincsen, pénzzel vehessen a ki penig vakmerőképen ez ellen cselekszik, büntetése legyen fl. 1.

Limitationes operum eorundem operariorum ternatorum.

Az féloldalu csüs száju lapos palaczk itczéjének az ára d. 15.
Az közönséges palaczknak itczéjének az ára d. 15.
Egy itczés fedeles kupának az ára d. 10.
Messzelyes kupának az ára d. 06.
Egy itczés bokály forma fedeles kupának az ára d. 12.
Egy messzelyes bokály forma kupának az ára d. 08.
Egy italu apró kupáknak egynek az ára d. 04.
Az kerekded tornyos kalamárisnak az ára d. 10.
Az borstörőnek az javának az ára d. 10.
Az alábbvalónak az ára d. 09.
Talpas pereczes pohárnak az ára d. 04.
Az talpatlan pohárnak az ára d. 03.
Az vizipuskának az ára d. 60.
Egy hájas kupának, az ára d. 48.
Egy pár bormirő itczének messzelyestül az ára d. 24.
Az metsző-kés nyélnek és az karózó-kés nyélnek az ára, ha az nyelvet az késbe belé csinálja az ára d. 03.
Az reszelő nyélnek az ára d. 02.
Tábori srófos kalamárisnak diófábul az ára fl 1.20.
Tábori srófos kalamárisnak jávorfából az ára fl 1.

Tálas müvek limitátiója.

Az öreg remek makkos kassai boritónak mely negyedes az ára d. 72.
Az alábbvalónak az ára d. 60.
Mégis alábbvalónak az ára d. 45.
Annál is alábbvalónak az ára d. 30.
Egy mezőre való 10 itczés öreg fatálnak az ára d. 24.
Nyolcz itczésnek az ára d. 18.
Hat itczésnek az ára d. 15.
Négy itczésnek az ára d. 06.
Két itczésnek az ára d. 03.
Tejszürőnek az ára d. 03.
Egy öreg jávorfa vajkos tángyérnak az ára d. 03.
Nyárfa tángyirnak az ára 02.

Quorum supplicatione modo quo supra praemisso benigne exaudita et admissa, petitionique eorum ut veritati consonae benevole annuentes, imo considerantes in hac fragili societate hominum, quam sit perutilis, quam necessarius ordo bonus, disciplinaque regularis honestatis, perpendentes etiam, qualiter in omnibus bene constitutis civitatibus honesti artifices magistri laudabili ceha confraternitateque singulari, veluti symbolo quodam charitatis sint conjuncti, et confoederati, aequoque ac legitimo moderamine ad viam communis justitiae, modestiae, temperantiae, christianaeque militiae, non secus ac manu ductore gubernati, nos quoque eosdem magistros tornarios, amodo inposterum, successivis semper temporibus, certis libertatibus, consvetudinibusque in articulis eorum insertis, et in scriptis literisque hasce privilegibus (igy!) omnia et singula in eis contenta, accepta, grata, rataque habentes, donavimus, prout donamus, ratificamus, roborificamus, jure perpetuo, et irrevocabiliter tenendas, habendas et pariter utendas. Jn cujus

rei memoriam firmitatemque perpetuam, praesentes literas nostras, pendentis et authentici sigilli nostri munimine roboratas, praemissis magistris tornariis, jurium ipsorum futuram, uberiorem ad cautelam, benevole duximus dandas et concedendas. Datum in civitate libera ac regia Rivulidominarum, sive Nagy-Bánya, die 21 mensis octobris anno domini 1716.

Scriptum et ex annuentia amplissimi senatus per juratum civitatis notarium Johannem Gálffy a Rivulis extradatum.

Egykoru hivatalos másolata az orsz. Levéltár helytartótanácsi osztályában a „*Mechanica*" czimü gyüjteményben fasc. 79. Nagybánya No. 1. alatt.

Másolta : *Dr. Kárffy Ödön.*

SZTRECSÉNY VÁR UDVARBIRÁJÁNAK UTASITÁSA 1640 KÖRÜL.

Instructio pro domino provisore Castri Sztrecsen et castelli Teplicze Jeremia . . . aliss extradata die.

Megáldván Isten bennünket ujabb szent áldásival s megszaporitván lakó helyeink és jószágink, minek előtte minden különb különb tisztviselőinknek tisztartóinknak és perczeptorinknak kinek-kinek különb különb jószáginkhoz illendő specialis instructiót kiadjuk, ez egynehány generalis punctumokat praemittáljuk: mindenekhez kiki ugy accomodálja magát hogy letévén a régi kovászt mindenkor szemek elett viseljék, mert egyébiránt tudva legyen mindeneknél, magunk után leendő inspectorinknak, és számvevő szolgáinknak industriáján és vigyázásokon az mennyire fogunk épiteni, az magunk két szemünkkel is bizony hozzá tekéntjük, s a ki mint viseli magát, s mibe tapasztaltatik, mind jót, gonoszt magának tulajdonitson.

1. Minden jónak eredeti elő Istentül lévén, annak dicsőségét szeme előtt viselvén Sztrecseni és Tepliczei tiszttartónk mindenekben ugy accomodálja magát, hogy mind maga, s mind alatta valói Isten ő szent felsége haragját ne gerjessze, hanem inkább minden cselekedetiben promoveálja szent neve dicsiretit, legfőképen pedig mivel ezen jószágunkban sok pápista is vagyon, azokat nem hogy háborgatni, avagy háborgattatni merészelje, de inkább ha mi spontanea promotióját láthatja az catholica religióban, tartozik mindjárt hirünké adni.

2. Elrendelt akaratunkból nem csak Sztrecseni, hanem minden jószáginkban ensztendőbeli proventusi a prima januarii fognak kezdődni és akkor is végződnek: ahoz képest minden jószáginkbeli tisztartóinknak is a szerint kölli folyni conventiónknak kegyelmed is azért ugy viseljen mindenekre gondot, hogy mind jószágbeli bor, sör, egy sorral minden rendbeli proventusokat esztendőnként usque ad festum nativitatis Christi szedhessen és percipiálhasson.

3. Karácsony után lévén már minden perceptiók az kegyelmed kezénél, mind az várban, kastélyban, majorokban, egy szóval valami inventariumhoz való, mindjárt mindeneket inventálván, adja arra deputált bizonyos embere kezeihez pro conservatione, az mig kegyelmed

az számadástól megjőn lépéséről, adván instructiót is nekie, mihez tartsa magát.

4. Kegyelmed maga személyében, valamint az több tisztviselők pro prima januarii Lipcse várában comparáljon, holott vagy leszünk in persona jelen, avagy praefectusnak . . . készen találja kegyelmed arrai deputált jámbor szolgáinkat az kik kegyelmedőt . . . többiétül is számot fognak venni, et consequenter usque ad februarium az censust . . . peragálják.

5. Hogy pedig in medio tempore mink is jobban megnyughassunk az kegyelmed industriában, s kegyelmed is számadásához készebb lehessen, pro una quavis angaria, ugymint in aprili, julio et octobri, pro prima cujusvis mensis kévánunk az maga perceptióját, s industriáját praefectusunk kezihez, valahol leszen administráltatni.

6. S minemő pénzt erogáljon pedig, mennyi, miképen, mint és mire s minémöt conserváljon, és miképen, arra különb és magányos instructiója leszen tisztartó uramnak.

7. Ezen specificált punctumok, hogy continuns ususban vitessenek itt Sztrecsenben, és Lipcsei jószágban rendeltük Ghbellany Miklós uramot, az ki minden angariában extractust kezihez vehesse s Isten karácsony önnepét hozván, mind két felét meginventaltathasson és ugy feljül specificált mód szerint pro prima cujusuis januárii Lipcsén számot is vehessen, kinek ez éránt egynihány punctumbeli iustructiókat is kiadatjuk.

Az mi az specialis gazdálkodást illeti.

1. Látni való ezen Sztrecsény jószágunk ez elmult esztendőkben felette elpusztult, melyre nézve az szegénysig adaját az mennyire lehetett alá is szállitottuk; vigyázzon annak okáért tisztartó uram arra kiváltképen, hogy az kiadatott uj urbarium szerint, (az kivel, ugy tudjuk, meg nem sirtődik az szegénység) mindeneket beszedje ugyan, de viszontag, az discretiót megtartsa mindenekben, ugy hogy idején praemoneálja az szegénységet. Sok restantákot egy más hátára ne gyöjtsen minden munkát az maga idejében adjon eleikben, haszontalanul idestova ne küldezzen etc., mert ilyenekből csak romlása következik az szegénységnek.

2. És mivel Isten áldomásából az Sztrecsenyi és Tepliczei majorinkat még két rendebelivel megszaporitottuk ugymint Ghbellanban és Czaczán, azokban jó majorosokat tartson, mindenikébe mindenféle majorságot szaporitson, tikot, ludat bővebben és legalább 100—100 hizlalni való kappant, ki ha itt nem lakunk, elkél pénzen Solnán. Minden majorunkban pedig az 1C0—100 fejős tehenet megtartsa, azoknak valamennyi ökörborjujuk lészen, azt mint neveltesse, mely majorságot nyarátszaka szokás szerint az hegyekben jó pascuatióra disponáljon Télbe pedig szalmával táplálja. Azok pedig közé senki idegen marháját fogadni ne engedjen.

3. Juhokat ezeret az Kisuczákon, ezeret ismét itt Terchován és Besztercze táján tartasson, ürüket mentől többet szaporitson, tudom azt, ha el kellene is adni, drágábban adhatni báránynál. Juhászgazdákat pedig olyanokat fogadjon, az kik legalább egy tiszed juhtul másfél mázsa bronzát adhasson.

4. Ezen szép majorság jövedelmet penig, mind vajat, bronzát, turóját, gyapjut, magunk, felesigünk, avagy praefectusunk hire nélkül sehová el ne pazdorolják, egyébaránt a mikor, minek jó ára lenne, hirünké adhatja.

2. Az felül specificált majorokhoz szép szántó földeinknek bevetésére, a szerint kerteinknek és épületire s keritisire, karó és vesszü hordásra s több hasonló mindennapi gazdai munkákra kévált képen való gondja legyen, vigyázván arra, hogy mindeneket az maga idejében miveljen, hogy az mit ujságon kölli mivelni, azt az hó fogytán ne miveljen et e converso.

6. Isten az aratást előhozván, elsőben is minden különb különb majorokhoz, az mely gabonával Isten megáld bennünket, Sztrecsenyi kapitány uram és több embersiges emberek előtt consignatióban vegye azután jó módjával mikor betakaritja, és az pajtákban rakatja, embersóges eskütt emberek előtt s az kapitány előtt, egy kepét kicsépeltessen hogy se tisztartó uram az cséplőktől se consequenter mink is ne csalattassunk.

7. Igy az kepéket mig az mezőben signálván, s esküdt cséplőket tartván, mindenkor az méréskor ha lehet maga jelen legyen, ha nem, ahoz exmittált falusi biró, avagy esküdt ember, az ki mindeneket igazán rovásra róván, az rovásokat megtartsa, hogy az számadás az rovásokkal conportáltathassék.

8. Az lent, kendert el ne felejtse tisztartó uram azt penig bőven vettesse, kiben felesigünk parancsolatjához tartsa és accomodálja magát.

9. Minden különb különb majorunkhoz való réteinket lekaszáltatván, szénát betakartassa, az minthogy az hegyekben lévőket is jó helyre rakattassa, főképen az kiszucza mellett lévő hegyekről mind az Czaczai major mellé hordatván, jó módjával kazalban tetesse, a hogy az viz meg ne ártson neki.

10. Az megnevezet Czaczai és Ghbellányi majorinkhoz, mivel mig istállók és pajták kévántatnak, azokat jó módjával, mikor az szegénység reá érkezik fölépéttesse, meghordatván a télen az fáját.

11. Mindeneknek előtte pedig ugyan ottan Czaczán az egyik korcsmaházat minden procrastinátió nélkül sörfőző házra forditsa, ugy hogy mihent mi Beszterczéről az üstöket megküldjük, mindjárt helyére állittassa és sört főzetessen. Medio tempore pedig az sörföző kádakra és több eszközökre és kéváltképen jó sörfőzőre gondot viseljen, hol ott közel lévén olt az fa, legtöbb sört főzettetni, oly lévet főzzenek pedig hogy ha jól nem főzzék, és az korcsmárosnál vagy az jószágban el nem kelne, tisztartó uraim számadása leszen.

12. Ugyan ott az Czaczán az másik korcsmaház mellett, Isten kikeletet adván érnünk egy öreg szekérszint kölli csináltatni, a hol nem csak az szekerekkel mindjárást mind lovastul beállhassanak sőt ugyan ott kifogván, mindjárt két felől az lovak állása lehessen.

13. Hasonlóképen Sztreczen alatt is az vámot meg kölli épittetni oly formán, az mint magunk adjuk delineatióját.

14. Az mi az derekasabb várbeli és kastélybeli munkákat illeti azokrúl különb instructiója levén, kapitány uramnak és delineatiója is,

arról ezen instructiójában sokat nem irunk, mindazáltal azért tészünk mentiót felőle, hogy tisztartó uram feletkezzék el rúla.

15. Térek az korcsmákra: elsőben arra tisztartó uramnak gondja legyen, hogy az több korcsmák is ugyan, de legfőképen az Czaczai bor, sör, égett bor nélkül ne legyen, az mint hogy ottan az szénát és az abrakot az korcsmárosnak nem engedjük, legyen mind az széna abrak mienk, járjon fizetése az korcsmárosnak.

16. Az korcsmákra pedig csak ne szoruljon hanem az egész jószágban tiltsa meg sör és pálinka főzést, se pedig más honnan birság alatt be ne hozzák, ha nem szokott esztendőbeli átalagokon kivül Kiszuczaiak Czaczáról, az több jószágon pedig Sztreczénből és Tepliczéről vegyen sört magának, melyhez elegedendő rézfazekat is kölli szerezni, és az sörfőző házak mellett égettetni. Minden szaladból pedig két két korczot vehetni arra, s ha az elég nem lészen, pénzes árpából kölli közettetni, azt az korcsmárosoknak kölli adni, ugy mint másutt jár.

17 Ezt mindenek felett tévén magában, az korcsmabeli jövedelemből az mi specialis avagy praefectusink kommissió nélkül sehova egy pézt is ne tegyen, hanem idein legyen gondja ő kegyelmének annak az árából az korcsmákra fogyathatatlanul jó bort szereztessen, és árultasson, kinek hogy magva ne szakadjon, ám most is hagytunk bor akó nr. — a szerint árpát is az sör főzésre. Egy szóval nem is acceptáljuk, ha az speciális commissiónk nélkül valamint erogál.

18. Térek énnét az jószág minden rendbeli proventusokra, melyeket in specie miképen kölli szedni, és mire vagy forditani, avagy reserválni, mivel arra speciális memoriálét adott praefectus uram, tisztartó uram, ahoz tartsa magát, és azon kévül semmit sem szolgáljon egyébaránt számodásában bé nem vitetődjék.

19. Az sót két izben adják esztendőben, az kit jóvában kölli venni, az pedig szép fejér legyen, egy szálon, 40 és 50 is mázsa szokott lenni azt kapitány és mások praesentiájában, dum commode fieri potest, maga számra kölli falukra osztani, fl. 5 mázsáját. Az mindenik szóbul az kastély és majorok szükségére egy darabot kölli venni, A szerint bronczát, vajat, turót, és heringet urbarium szerint kölli kiosztani az jobbágyokra.

20 Valamennyi tyuk, lud és egyéb victuale szükség felett marad azt mind pénzé köll tenni, az urbarium continentiája szerint.

21. Az csipgabonát az jobbágyoktól bizonyos terminuson kiszedvén azt az földekben ne vesse, mivel nem egyféle gabonából áll, hanem más szükségére forditsa.

22. Az vármegyire adandó taxákat ne szedje az tisztartónk, de az vármegye perczeptora, vigyázzon azért arra, hogy az szegénység ne csalattassék az quietantiákkal, az minthogy maga is minden perceptiókrul azonnal quietálja őket.

23. Az malombeli perceptiókra is szorgalmatos gondja legyen, ugy hogy molnárnál kezein legyen az egyik rovás, az másik az tisztartónál.

24. Szabad asztala egy szóval senkinek ne legyen, se csapra bort soha ne tartson, szakasztva lévén mindenek deputálva, ét sine expressa vel nostra, vel domini praefecti commissione senkinek ne gazdálkodjék

szolgáink közül, hanem ha történet szerint valami kedves atyánkfia, avagy barátunk találna erre menni, quietálván magát véle.

25. Mikor itt nem lakunk, az pisztrángos patakra szorgalmatos vigyázás legyen sohová csak egy pisztrángot se tegyenek, hanem, két-három öreg bárkákat csináljanak, és naponként gyüjtsék, hogy az mikor vagy Hereczben jönnének, avagy ide fordulnánk, tehát lehessen elegedendő halunk. Azt cselekedvén másféle halainkkal is. Az tók csinálására s meghalasitására szorgalmatos gondja legyen.

26. Soha magának jobbágyinkat ne dolgoztasson, lovait annyival inkább ne fárasztassa semminemő praetextus alatt, mert az rontja leginkább az szegényeket, s magát is leghamarább nótálhatja.

27. Az prókátorok pénzét kiszedvén, igazán megfizessenek az prókátoroknak.

28. Azon is mesterkedjék az tisztartó, mikor mód lehet, az derék dolgoktul öresednék, mentől több meszet égettessen az vár alatt, követ töressen.

29. Mivel az méh sem enni sem innya nem kévánn, hanem csak jó gondviselést, azon legyen tisztartó uram, hogy az jószágban feles méhet tartson.

30. Vigezetre tudjuk azt: az jó gazdaság nem az hosszu álló punctumokbeli instructiókbul szokot állani, hanem az magános industriájából az jó gazdának. Ezenfelül specificált punctumokat nem ugy tartsa, mint ha ehez több nem kévántatnék, hanem azzal mutassa inkább hüségét, gondviselését, oeconomiáját, hogy az mit irással nem comprehendáltatott is, maga serénységével, és szép értelmivel helyre hozza, legfőképen azt nem tekintvén, hogy az várhely kapitánynak némely különb gondviselésre punctumi vannak azokban is steune adlaboráljon, főképen az határinkra való vigyázásban, mindeneknek előtte az uj nyert falukban, a Kiszucza mellett, mivel az igen uj jószágok, ha mit sérelme nélkül az szegénységnek az mi jónkra szaporithat el ne mulassa. Ha mindenestül nem volnának tilalmasak az patakok megtiltsa, azok mellé jó gondviselő halászokat rendelvén, hellyel-hellyel haltartó bárkákat főképen galóczáknák valót. Az szerint erdőket is megtiltasson, erdő őrzöket megrendelvén, azokkal alkudjon, egy szóval efféle gazdasághoz tartozandó alkalmatosságokat ha indurál, azzal mutatja meg industriáját.

31. Az ki nagyobb, nem is tartjuk derék gondviselőnek ha csak mindenekben az mi instructiónkbul vár, avagy az mindennapi paraszti munkát ennyi kéz-láb által viteti vighez, hanem ha magától vitt és proqualitate temporis et loci szemlátomást hasznos dolgokat épit, azzal mutatja meg jobban s viselheti az industriosus tisztartó nevét.

32. Concludálván irásunkat, ha mi inconvenientia avagy határokban, avagy pedig az jószág között, várban avagy kastélyban történnék azt éjjel nappal, ha oly szükséges dolog magunknak, ha pedig halad-ható, praefectusunknak idején hiré adjon, ugy hogy az várbeli kapitány-nyal mindenekben az mi hasznunkra való egyet irtse, ő kegyelmek mindenekben jó correspondentiát tartson, az egyetlenséget félre tévén inkább hasznos dolgainkban vile szüntelen consultalkodjék, egyik az másikat segitse, elgondolván: uraim, nem maga dolga, kapitány uram-

nak kiadott punktumokban pedig ugy adlaboráljon, hogy ha az iránt valami akadálást tenne, avagy nem pareálna, nagy számadásával lenne. Egyébaránt eljárván minden ezen felül specificált dolgokban hiv szolgálatjának érdemes jutalmát várhatja.

Eredetije 1640 körüli írással az orsz. Levéltár kamarai osztályának utasitási közt.

Másolta : *Dr. Kárffy Ödön.*

GRÓF ESTERHÁZY MIKLÓS NÁDOR[1]) UDVARI RENDTARTÁSA (1630 KÖRÜL).

Mivelhogy az isteni félelem és jó rendtartás azhol nincsen, ott böcsület és egyesség nem lehet, s mindenek confusióban is vagynak, kivántatik annak okáért, hogy valakik palatinus gróf uram ő nagysága kötelessége alá adják magokat, ez alább megírt articulusokhoz tartsák és alkalmaztassák mindenképen magokat.

1. Mindenekelőtt és mindenekfelett az isteni félelmet és Istennek való szolgálatot előttök viselvén, jó és igyenes erkölcsben viseljék magokat, senki közzülök az reggeli, estveli és csendítésekre való imádságit el nem mulatván.

2. Mikor az úr nyolcz óra tájban misére megyen reggel, mindennap jelenlegyenek azkik akkor udvarnál vagynak, s ha ki nem catholicus is közzülök, szabadon imádkozhatik az kápolnában, azki penig catholicus, az ugyan tartozzék bemenni bizonyos ok és méltó mentség nélkül.

3. Vasárnap és ünnepnapokon kiváltképpen tartozzék mindenik az isteni szolgálatra bemenni a kápolnában, ha ki penig catholicus lévén, nagy bizonyos ok nélkül azt elmulatná, érteni kell, hogy az urral egy házban nem lakik és meg is büntetődik érdeme szerint.

4. A ki közzülök catholicus, tartozzék minden nagy innepekben legalább meggyónni és communicálni, s egyéb aránt is hogy rühes juhnak ne találtassék, s valami czégéres vétekben ne essék, arra minden rendnek nagy gondja legyen, kiváltképpen penig ha ki minden esztendőben husvétre meg nem gyónnék és communicálna, catholicus lévén, akkor az udvarnál való papnak bizonyos tekintetből való engedelme nélkül tudni kell, hogy az urral az sem lakhatik és meg is büntetődik,

5. Magok közt penig nagy egyességet és szeretetet kiván az úr ő nagysága, mintha mind atyafiak volnának, s ha ki közzülök verekednék. s kiváltképpen kardoskodnék, vagy üstököt vonna, s rút átkokkal szitkozódnék, bizonyos, állapotjához való büntetés alá véttetik.

6. Azmikor melyknek másiktól mi hamissa vagyon, azt az praefectusnak, vagy hadnagynak, vagy hopmesternek, vagy penig komorniknak jelentse meg először kiki, azmint az ő állapotja vagyon, s azok igazitsák el; hol nem, azután az urnak is tartozzék megmondani panaszát, de maga magának biróságot semmi uttal ne vegyen.

7. Ha mi oly czégéres vétket látna valamelyk akárkitől is az udvarban, tartozzék megjelenteni az urnak; hol penig tudván azt, nem cselekedné, részesnek itéltetik az vétekben és kiüzetik az udvarból.

[1]) Nádorrá választva 1625-ben.

8. Ha mikor idegen emberek, s kiváltképpen valami főrendek jőnek az urhoz, kiki vigyázzon arra, közzülők, hogy azoknak böcsületet adjanak, és azonban az uraim közzül, mig az urral való szembelételek vagy választjok lehet, tartsák tisztességes beszéddel őket.

8. Azmikor az urnak vendégi, vagy atyafiai jönnek hozzá, azoknak szolgájokkal ne üljenek mindnyájan rendet az uraim, hogy ott részegeskedjenek véllek, s gyakorta mások józanon, s talám csak kelletéig sem iván, az maga szolgái közzül azt sem tudja némelyik mit miveljen, hanem praefectus, hadnagy, hopmester és komornik egyet-kettőt az uraimban rendelvén az vendég szolgáihoz, azok úgy kívántatván, gazdálkodjanak tisztességesen nekiek.

10. Kiki mind az ur alatt valók közzül rendelt asztalához ülvén, ott minden az ő hivataljához alkalmaztassa magát az ülésben is, és ételét végezvén, az kinek mi szolgálatra vagy udvarlásra kell menni, abban eljárjon.

11. Senki, minekutánna az úr ő nagysága belső házában bemegyen, itt künn zajgásnak és boritalnak ne ereszkedjék akár ebéd után s akár vacsora után, hanem kiki az ő rendit megtartván, csendességben és vesztegségben legyen.

12. Estve, minekutánna az kapukat betennék, és maga is az ur hálóházában bemenne, s letakarodnék, azután alá s fel az házakban és piaczon senki ne járjon bizonyos ok és engedelem nélkül, mert oly helyen hál azzon éjjel, azhol talán nem akarna.

13. Az tisztviselők ellen senki közzülök akárminemü renden levő legyen is, ne zúgolódjék, s annyival inkább szidalommal ne ilesse őket s még némi, penig csak legkissebet is ne merészeljen közülök, ha reá nem bizatott, mert gyalázattalvaló büntetést vészen érette: hanem ha kinek mi hamissa lészen tölök, magát találja meg az urat róla.

14. Az főuraimot az utánna valók magoknál nagyobb böcsületben tartsák, és illendő tisztességet tegyenek nekik minden alkalmatossággal, valamint kinek-kinek az ő rendi hivatalja és fizetése vagyon.

15. Az uraimék penig, az kiknek continuusoknak kell lenni udvarnál, azok helyiben lévén, az kik közzülök ki akarnak menni, az úr hirével járjanak. Az lovas ispiák is aszerint, mint az többi, mindenkor az úr körül legyenek, és az mikor szükség, étket is fogjanak, quartirokba az úr engedelme nélkül ki se merészeljenek menni.

16. Az quartirokban levő uraim közzül, kik nem continunsok, penig az hadnagy, vagy, ő itt nem létében, komornik gondviseléséből hét számra járjanak be, mindenkor három-három, vagy négy-négy főlegény, avagy az mikor mint meg leszen hagyva nekik.

17. Azkik házi szolgák házoknál lakván, csak azmikor hivatja őket az úr, vagy magoknak mi szükségek vagyon, ugy jöhetnek be, de úgy, hogy az mikor magok othon vagynak, quartirokban ne tartsák itt lovokat és szolgájokat.

18. Az étekfogók, azkik nevezetben vagynak, azokon kivül mások szükség nélkül abban ne ártsák magokat; kiknek mindenkor negyede hét számra itt benn legyen udvarnál, és tisztire vigyázzon, s az többi quartirokban, hét számra járván ezek is be, és senki közzülök hir nél-

kül ne merészeljen imide-amoda járni, se az ki itt benn van, se az ki quartirjában, s ezek az hetesek penig mindenkor az palotában legyenek és uton ők is? az úr szállásán háljanak avagy mindjárt mellette; s ha ki bizonyos maga dolgában kereséstképen valahová megyen, hetes lévén, tartozik mást substituálni helyette, s kit pedig az úr küldene el, az hadnagy vagy komornik rendeljen mást helyette.

19. Az étekfogó ifjak azmikor elhozzák az étket, azután ne járjanak imitt amott, hanem udvart állván, az másik fogást is másod-magával az vice-asztalnok adassa ezektől s úgy menjen az többi aztán érette: s mindaddig jelen is legyenek, még az gyümölcsöt beadják, melyet be advân, úgy menjenek ők aztán enni; de arra is szorgalmatos vigyázások legyen, hogy tevén (?) az gyümölcsöt, imide-amoda ne kapdossák, hanem az pohárnoknak kezében adják.

20. Az étekfogók felszedvén az asztalról az étket, az uraim közzül azkik az úr asztalán kivül, vagy magán öttenek, vagy az komorniknál, udvarhoz menjenek, és még az gyümölcsöt felszedik, ott udvart állván, vagy ők, vagy azkik asztalnál ültenek, azok adják az mosdovizet be.

21. Azkik az uraim közzül az quartirokban künn lesznek, igen jól meglássák, hogy se idegenektől, vagy valami utonjároktól, se penig az szegénységtől panaszt magokra ne hozzanak, hanem szép csendesen élvén ott, minden parancsolatra készen legyenek, megelégedvén azzal azmit az szegény ember ád nekik a rendelés szerint; mert ha ki annál többre kényszeriti az szegénységet, szolgálatjában is tudják, és meg is büntetik.

22. Senki quartirt se változtasson magától, és egyik az másik quartirjára se szálljon hanem ha kinek mi abbeli panasza vagyon, bejövén, akire az quartirok igazitása bizattatott, attól várjon, és azt is jól eszekben kell venniek az quartirokban levő uraimnak, hogy az mikor másutt van, akár az úr, s akár az maga dolgában is, arra az üdőre, mig otthon nem volt, semmit az szegény embertől ne vegyen, mert azt is szolgálatjában tudják, és az parancsolatnak általhágásáért büntetést is veszen.

23. Mindenkor az ifjakban és étekfogókban ketten hárman hét számra benn tartsák egy-egy lovokat, az szerint az uraim közzül is, az ki itt benn leszen, egyiknek legalább benn legyen egy lova, hogy, ha hova küldeni kell, mindenkor készen lehessen: kik lovoknak héti abrakjokat az quartirokból hozzák magokkal be.

Hogy kiki az ő fizetése szerint lovas szerivel meglegyen, az igen kévántatik, ne csalja se magát, se az urát meg, mert erre vigyázás leszen; s valaki szerestől meddig nem volt, fizetéséből veszik ki, és ha valamint az szolgálatnak ideje bejönne, s jelen szolgástól, lovastol nem lehetne, büntetését is foghatja venni.

25. Holmi rossz, hitván paripát, rosz kantárt és holmi rosz gyermeket szeriben senki ne tartson, mert nem leszen fizetése reá, hanem ha ki gyermekinast akar tartani, és holmi rossz, terhes paripát, azt szeri felett tartsa.

26. Minden rend penig az neki adott ordinatióhoz tartsa magát, s azt semmi uton elmulatni ne merészelje, hanem ha bizonyos ratiokból, kiről mentséggel tartozik, és azmikor mely órát hagynak jelenlétére,

nem arra, hanem jó szolgának hivatalja szerint, előbb legyen jelen, és ne őtet az úr, hanem ő várja az urat.

27. Ha mikor uton vagyon az úr, azkik ő nagyságánál lesznek az uraim közzül, azoknak arra igen szorgalmatos gondjok legyen, hogy mind urok, mind magok böcsületéket előttök viselvén, szép móddal, és jó rendben járjanak az úr szekere előtt, és senki imitt-amott se ne maradozzon, se elől ne menjen, hanem együtt járjon az urral, mindenkor az ifju legények közzül egynehányan szintén mellette avagy utána járván az úr szekerének. Amikor penig az ur megszáll, mindenféle panasztól igen megótalmozzák magokat, mert ha ki vagy erővel elveszen valamit az szegény embertől, vagy egyébképen is megháboritja őket, ugyanott mindjárást kemény büntetése leszen.

28. Azt is szükséges tudniok azon lovas uraimnak, hogy ha mikor mezőre szállunk, avagy mi hosszu utra mennénk mivel esztendős fizetések felett hópénzek fog járni, senki közzülök az ur asztalához és konyhájára ne támaszkodjék, hanem csak az, kit hinak és az ifjak, az kik étket fognak az urnak.

29. Azmikor penig kinek az uraim közzül esztendeje elközelget tartozzék szándékjáról egy holnappal azelőtt tudósitani az urat, és megjelenteni esztendejének idejét s szolgálathoz való kedvet is, erre penig nemcsak az lovas uraim, de egyebek is kötelesek lesznek.

30. Ezeken kivül minden egyéb rendes jó szokás alatt bejött és megtartatott vitézlő törvényekhez is, mind kötelesek lesznek az ő nagysága szolgái, mind quartirjokban, mind udvarnál, mind penig mezőn, és táborokban is, ugy kivántatván, hogy azzal mind urok, s mind maguk jó neveket és böcsületeket neveljék; s az jó és szép rendtartás is megmaradván köztök, azzal uroknak hozzájok való jó akaratját is neveljék magokhoz, és magok fizetéseket is panasz nélkül vehessék.

Továbbá fizetések penig ordinarie az ur szolgálatjában levő lovas uraimnak e szerint leszen:

Először, azkik házakon kivül az ur mellett laknak, akár continue udvarába, s akár hét számra az quartirokból bejárván, azoknak minden lovokra esztendő alatt tizennyolcz-nyolcz forintot adnak.

Ezenkivül személyekre, azkik mennyi lóval lesznek, mindenik lovára mindannyi nyolcz-nyolcz forint fog járni; akiből ruházzák magokat esztendőre, avagy az úr azon pénzben fog posztót adni nekik.

Ezenkivül magoknak, szolgájoknak, ételek, italok lovoknak abrakjok, szénájok, úgy azért, hogy az régi szokás szerint Szent-György-napjától fogvást Szent-Mihály-napig abrakjok lovoknak nem fog járni, hanem azmikor az füvelésnek ideje leszen, füvelőhelyt mutatnak nekik.

Az étekfogóknak penig tisztességes ruhájok fog járni egyenlő mindnyájoknak, és rókamál béllések, nekik is lovasszerekre szintén anynyit adván, mint az többinek, az személyi pénzen kívül ruhájok járván ő nekik.

Ezek felett, ha mikor uton avagy táborban leszen az úr, hópénzek fog járnil megmaradván az esztendős fizetés is, úgymint hóra négy-négy forint.

Ha mikor penig kit közzülök csak magán utra küldene, azmint az úr rendeli, annyi lóval, vagy csak magán is, akkor diáriomjok fog

járni, azaz egy napra dén. 4; háromlovu fölegénynek magára, lovára, szolgájára dén. 24. Ha penig ki főembert küldene az úr valami követségben, avagy valami oly szolgálatban, annak ahoz az állapothoz képest leszen tisztessége és költsége azmint az ur rendeli, és az dolog maga állapotja kivánja.

Mindezek felett, azkik az úr szolgái közzül ő nagysága mellett türtenek volna az elmult háboruban, elejtől fogvást megtartván az ő igazságokat és hüségeket, rendelt ő nagysága mindeniknek egy-egy lóhelyt, úgy hogy azt esztendőnként megadják néki, lovat és szolgát nem tartván is reá, valamig valami más jó akaratját nem fogja ö nagysága hozzájok mutatni.

Az házi szolgáknak penig az ő bizonyos fizetések ez leszen:

Mindenik lovára, az mennyi lóval leszen, huszonöt-öt forintot adnak, azokon kivül, azkik az háboruban ő nagysága mellett türtenek, mert azoknak személyekre is fizetése leszen, azmint az úr gratiája fogja tartani.

Azmikor uton vagynak vagy táborban, s magán is az úr szolgálatjában, ugyanaz felül megirt mód szerint leszen, ezekben és állapotjok.

Ha penig az úr hivatja maga dolgában udvarhoz őket, akkor magoknak asztalok leszen, és szolgájoknak quartirjok, avagy ugyan udvartól azoknak is ételek. Ha mikor penig magok dolgában járnak, akkor csak magoknak leszen asztalok, avagy legföllebb másodmagokkal.

Azkik penig maga az úr jószágában laknak szolgái közzül, azoknak az ő fizetéseket kinek-kinek állapotja és értéke szerint, az mint házánál vagyon, és az üdő hordozza, úgy fogják rendelni, most ki-ki közzülök úgy maradván azmint mostan vagyon.

Az inasok az több kiadott articulusokat is megtartván, amelyek őkat illetik, kötelesek lesznek azokon kivül ezekre is:

1. Reggel és estve mikor az úr vetkezik és öltözik, mind jelen legyenek és ott szolgáljanak, hét számra ketten ketten öltöztetvén és vetkeztetvén ő nagyságát.

2. Azután rendszerint az külső házat mindennap kisepervén, és megtisztogatván, azt megfüstöljék, és hogy abban semmi csintalanság ne találtassék, ő gondjok leszen.

3. Nyolcz órakor, mikor az úr misére megyen, mint ottben legyenek az kápolnában, és valaki közzülök azt elmulatná bizonyos ok és mentség kivül, ebédje az többivel ne lehessen, se az ebédi praebendáját ki ne adják.

4. Az miséről vissza jövén, ha az úr belső házában bemegyen ők, az ebéllő-házban legyenek, hanem rendszerint kettő mindenkor közzülök az második házban legyen úgyhogy, ha mikor melyjét közzülök elküld az úr, ahelyett meg mindjárt más menjen be, az többi ott künn lévén csendességben.

5. Mikor az úr az külső házban kimegyen, akkor az inasok mind kimenjenek, és addig senki közzülök be ne jöjjön, még nem csenditnek.

6. Mindennap ebéd előtt legalább egy órát, úgymint az mise után mind együtt lévén, azki többet tud hozzája közzülök, valami históriát

vagy más kőnyvet olvasson, azkit az úr kezekben fog adni, azont mivelvén ebéd után is egy vagy két óráig.

7. Azmikor az ur eszik, akkor mind jelen legyenek, és imideamoda senki közzülök ne sétáljon, s az hopmester, vagy ifjak hadnagya és komornik hire nélkül csak az kapun se menjen ki akármely időben is.

8. Vacsora után, mihelyen az úr, házában bemegyen, ők is szép csendesen végezzék vacsorájokat, italnak és részegeskedésnek ne adják magokat, mert ha ki abban találtatik, kapu között veretik meg.

9. Levetköződvén és takarodván az úr, ottan ők is mind letakarodjanak az ebéllő házban, s kettőnél több az úr hállóháza előtt ne háljon, ki rendelve lészen. Ha penig ki közzülök játékban vagy boritalban mulatván az üdőt, le nem takarodnék, megveretik az kapu között.

10. Mikor idegen ember jön az urhoz akárminemü renden levö is, meglátván az alkalmatosságot ő közzülök az, ki akkor az úr ajtaja előtt leszen, mondja be, s az szerint, ha valahonnét levelet hoznának is, akár szorgalmazza az szembelételt, s akár ne.

11. Az főuraimot az inasok megböcsüljék, rendet vélek ne üljenek és ne trécseljenek amazoknak akaratja nélkül, s főképpen az idegen embernek nagy böcsületet tegyenek, csak kicsiny renden levőnek is.

12. Ha mit az úr házában hallanak azt ki ne vigyék s egyebütt is az bejárók leveleket senki közzülök olvasni ne merészeljen igen nagy erős büntetés alatt.

Az mostani inasoknak penig kinek-kinek ez leszen hivatalja:

Az úr iró- és háló-házának Dankovits viselje gondját, azt tisztán tartván és gyakorta füstölvén, s arra vigyázván, hogy mikor az úr kimegyen onnét, mindjárt betegye, senkit oda be nem bocsájtván.

Az úr italára viseljen Baksai gondot, kire hittel legyen köteles, és abban igen igazán és hiven, s józanon járjon el.

Az úr ő nagysága mindenféle ruháinak az szabó gondviselése után tisztával együtt viselje gondját Marsowski.

Az úr tisztájára Jó Miklós viseljen itthon gondott, és az szokás szerént kikérvén is, azt az háló házban behozván, tegye az rendelt helyre, kezkönyőcskét penig minden reggel tisztát hozzon be.

Az reggeli mosdásra viseljen Listius gondot, azt tisztán és jó idején fölhozván, azon mosdómedenczének is ő viselvén gondját.

Az szombati tál vizre legyen Ficzkónak gondja, ki hogy igen tisztán legyen ahoz való edényével, jól meglássa.

Az asztalnál való tányérbeadásra .... viseljen gondot, jól meglátván, hogy az tányérok tiszták legyenek, és hogy el se téveszsze, kit mindenkor asztalkezkönyő által adjon be.

Az külső háznak tisztán való tartására Danielnek legyen gondja, melyet, minekelőtte az úr fölkelne, szépen megsöpörje, és megfüstölje és mikor mi ott eszünk, ebéd után is mindenkor kitisztetsa és megfüstölje s azszerént, mikor idegen emberek járnak be.

Azmikor penig uton vagyunk, akkor azkik kisértők az urral lesz-

*) A név helye üresen van hagyva.

nek, mind egy, s mind más dologra, minthogy nem nagy hivatalok, azok viseljenek gondot.

Ha ki penig beteg volna köztök, annak hivatalját az hopmester avagy az komornik rendelje másnak.

Ezeken kivül is minden hüséggel és igazsággal, s nagy szorgalmatos szolgálattal tartoznak az urnak az inasok, mint azkik ő nagysága körül és házában forgolódnak.

Eredeti fogalmazványa a nádornak sajátkezü betoldásaival, az orsz. levéltár kamarai osztályában.

Másolta *dr. Döry Ferencz.*

IRODALOM.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE
1894—1900.

A „Közgazdasági Lexikon“ I. kötetének a 733. s köv. lapjain megjelent magyar gazdaságtörténelmi bibliographia kiegészítése s folytatásaképen elősoroljuk az 1894. évtől 1898-ig megjelent, ott elő nem sorolt, valamint a Lexikon megjelenése után 1900. év végéig kiadott fontosabb belföldi munkákat.

Abauj-Torna vármegyék monographiája. I. köt. Abauj-Torna vármegye nemes családai. Irta Csoma József. Kassa. 1897.

Acsády Ignácz: Két pénzügytörténelmi tanulmány. I. A pozsonyi és szepesi kamarák 1565—1604. II. A jobbágy-adózás 1564—76-ban. Budapest. 1894.

Aldor Imre: Dósa György és a parasztlázadás. Budapest. 1898.

Alsó-Fehér vármegye monographiája. I. kötet. 2. rész. Nagy-Enyed. 1899.

Baross Károly: Magyarország szőlőtermelésének multja és jelene. Budapest. 1896.

Bontz József: Keszthely város monografiája. Keszthely. 1896.

Borovszky Samu: A nagylaki uradalom története. Budapest. 1900.

Demkó Kálmán: Lőcse története. Budapest. 1898.

Dézsi Lajos: Magyar író és könyvnyomtató a XVII. században. Budapest. 1899.

Éble Gábor: Az ecsedi uradalom és Nyiregyháza. Budapest. 1898.

Gombos Ferencz Albin: Az 1437-ik évi parasztlázadás története. Budapest. 1898.

Háromszékmegye. Emlékkönyv Magyarország ezeréves fennállása ünnepére. Sepsi-Szent-György. 1899.

Hradszky József: A szepesi tíz-lándsások széke, vagy a „kis-vármegye“ története. Budapest. 1898.

Illés Aladár edvi: A középkor vasművessége. Budapest. 1898.

Illés József: Az Anjou-kori társadalom és az adózás. Budapest. 1900.

Illésy János: Községi kiváltságlevelek jegyzéke. Budapest. 1898.

Jancsó Benedek: Román politikai és történelmi tanulmányok. 3 kötet. Budapest. 1895—99.

Jankó János: Herkunft der magyarischen Fischerei. Mit einem vorläufigen Berichte des Grafen Zichy. Budapest und Leipzig. 1900.

Körömy Árpád: Hazánk iparviszonyairól. A czéhek szabályozásától a mohácsi vészig. 1376—1526. Budapest. 1900. (Iparosok olvasótára 4. évf. 10. sz.)

Kováts Ferencz: Városi adózás a középkorban. Pozsony város levéltárának anyaga nyomán. Pozsony. 1900.
Laveley Emil de: A tulajdon és kezdetleges alakjai. 2 kötet. Budapest. 1897—98.
Máday Andor: A női munka. Budapest. 1899.
Matlekovits Sándor: Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye. Szterényi József közreműködésével. 9 kötet. Budapest. 1897—98.
Matlekovits Alexander von: Das Königreich Ungarn. 2 kötet. Leipzig. 1900.
Milhoffer Sándor: A régi Egyptom mezőgazdasága. A mezőgazdaság őstörténelmének ismertetése. Budapest. 1899.
Milhoffer Sándor: A régi Egyptom mezőgazdasága. Budapest. 1900.
Ortvay Tivadar: Pozsony város története. Eddig 5 kötet. Pozsony. 1892—1900.
Peisner Ignácz: Budapest a XVIII. században. Budapest. 1900.
Roscher Vilmos: A nemzetgazdaság a classikai ó-korban. Budapest. 1897.
Stassik F.: A volt határőrvidéki házközösségek. Nagy-Becskerek. 1900.
Sváby Frigyes: A Lengyelországnak elzálogosított 13 szepesi város története. Lőcse. 1898.
Szabolcs vármegye. Irták a „Magyarország vármegyéi és városai"-nak Szabolcs vármegyei helyi munkatársai. Budapest. 1900.
Szeremley S.: Hódmező-Vásárhely története. Kiadja a város közönsége. I. k. Kezdettől I. István királyig. Budapest. 1900.
Tagányi Károly: A földközösség története Magyarországon. Budapest. 1895.
Tagányi Károly: Magyar erdészeti oklevéltár. 3 kötet. Budapest. 1896.
Tagányi Károly: A régi országos levéltár. Budapest. 1897.
Tagányi Károly: Az erdélyi udvari kanczelláriai levéltár. Budapest. 1898.
Thirring Gusztáv: Városaink népesedései viszonyai 1777-ben. Budapest. 1898.
Tomcsányi Gyula: A garammenti kincstári erdőkben alkalmazott szállítási rendszer ismertetése, történeti visszapillantással az erdészeti szolgálat és kezelés fejlődésére. Beszterczebánya. 1895.
Wiener Moszkó: A magyar czukoripar története. Adalékok a gazdasági növényipar történetéhez Magyarországon. I. Budapest. 1897.
Zsilinszky Mihály: Csongrád vármegye története. I—II. kötet. Budapest. 1897—98.

Barcza Imre: „Közgazdasági irodalmunk 1886—1900." czímű összeállítása alapján a Közgazdasági Szemle „Irodalom" czímű rovatai felhasználásával.

A MAGYARORSZÁGI PÁPAI ADÓSZEDŐK SZÁMADÁSAI A 13. és 14. SZÁZADBAN.

Irta: KROPF LAJOS.

(Befejező közlemény.)

III.

(1308—1311.)

Ebben az időszakban Gentilis bíboros volt a pápai adószedő. Számadásai[1]) olasz nyelven vannak fogalmazva és nagyon megrongált állapotban maradtak reánk. Ezekben számtalanszor fordul elő ez a kifejezés: ennyi vagy annyi „marchi di fine ariento di Vinizia al peso di Bedoara". A velenczei finom ezüst alatt, mint láttuk, oly ezüstöt kell értenünk, melynek combustiója $^1/_{64}$; „al peso di Bedoare" alatt pedig „budavári", azaz budai súlyt kell értenünk. Ez kitetszik általában az egész szövegből s különösen egy helyből, melyben egyik adószedő fölsorolja utiköltségeit.[2])

A bíboros egy helyen följegyezte, hogy egy budai márka velenczei ezüst hány arany forintot ért, de az illető hely megcsonkult (a ragione . . . . . d'oro il marco). De más helyeken említi, hogy a budai márkára 96 velenczei garas, az arany forintra pedig 24 ilyen garast számítanak („contati i detti Viniziani Soldi otto di grossi per marco al peso di Bedoara" [p. 451.] és „Contati i detti Veniziani grossi a ragione di soldi II. Veniziani grossi il fiorino). Tehát a budai márka 4 arany forintot ért.[3])

Egy más helyen (p. 462) pedig azt írja, hogy fiorini quaranta d'oro al 16 grossi Praghensi *la marcha*", de ez tollhiba „*il fiorino*" helyett. Csehországban időközben fontos reform állott be. II. Wenczel (1278—1305), a mi Wenczelünk apja, ugyanis a század végén vagy vége felé garaso-

1) *Mon. Vatic. Hung.* II. kötet.

2) 24. okt. 1309. (p. 459)..." per parte di Soldi 14 grossi Praghensi che deti conti doveano pagare per loghiera di tre navi che portaro l'arnese del Cardinale di Bedoara à Strigone" (tehát 3 hajó bérletéért Budavárától Esztergomban).

3) Más helyen is (*Mon. Vaticana.* II. 417.)....£ 1. 11. 3. di grossi Ven. = = 15 flor. d'oro soldo 1 e 3 grossi; tehát 30 soldi di grossi = 15 fiorini d'oro. — Ismét L. 6. 5. o. grossi Ven. = $62^1/_2$ forint. (U. o.)

kat veretett, melyeknek Rappe közlései szerint[1]) két válfaja volt a forgalomban, t. i.

Súly 3·5 gramm finomság 0·930 színezüsstartalom 3·255 gramm
és „ 3·659 „ „ 0·622 „ 3·347 „

Ezen értékeket több ezer példány beolvasztása alapján határozták meg.

Mint látni fogjuk, a következő időszakban, tehát 1317—1320. között is a márka fini argenti ad pondus Budense 4 forintot ért és ugyanannyit 64 cseh garas.

De 96 velenczei garas $^{965}/_{985} \times 2·178 \times 96 = 204·85$ gramm velenczei ezüst és 64 cseh garas $= 64 \times 3·255 \times {}^{64}/_{63} = 211·63$ velenczei ezüst. Tehát egy márka „ariento di Vinizia al peso di Bedoara" átlagos értéke 208·24 gramm velenczei ezüst.

Egy más alkalommal Gentilis kapott „$10^{3}/_{4}$ marchi meno due grossi Praghensi d'ariento di paghamento al detto peso (t. i. di Bedoara)" egy boroszlói baráttól „i quale dise che li dono furono per la valuta di soldi cinquanta di grossi Praghensi". Tehát egy budai márka di pagamento „állítólag" = 56 cseh garassal. S a marca pagamenti úgy viszonylott a márka velenczei finom ezüsthöz, mint 56 : 64, tehát *octava combustio*-val van dolgunk, ha a velenczei ezüstöt finom ezüstnek veszszük.

Másrészt a fönebb kiszámított 208·24 gramm egyhetedrészszel megtoldva csak 237·99 grammot ad, azaz 7·61 grammal kevesebbet a magyar márkánál.

Különben a budai marca di pagamento és finom márka között fönálló viszonyra van több adatunk Gentilis számadásaiban. Igy pl.:

$39^{1}/_{8}$ marca di pay. al peso di Bedoara = $33^{5}/_{8}$ di arg.-fino. al peso di B.

$60^{1}/_{4}$ m. ugyanabból plus 6 cseh garas = $51^{5}/_{8}$ u. a.

$61^{1}/_{2}$ u. a. minus 2 cseh garas = $52^{5}/_{8}$ u. a.

A bíboros számítása minden egyes esetben vagy hibás vagy pedig mi nem értjük meg őt. Ha hibás, úgy föltünő, hogy mint az angol mondaná „there is method in his error". Mert ha 64 cseh garast számítunk a finom márkára, a marca pagamenti értékéül következetesen körülbelül $54^{3}/_{4}$ cseh garast kapunk, mintha $1^{1}/_{4}$ garast levontak volna márkánkint a beváltásnál.[2])

[1]) *Wiener Numism. Zeitschrift.* XX. 237. és köv.

[2]) A 451. lapon van egy igen megcsonkított hely, melyből azt gyaníthatjuk, hogy 8 soldo velenczei garast számítottak egy budai finom márkára (contati...... Viniziani soldi otto di grossi per marco al peso di Bedoara) és 6 soldot és 8 garast a keverékmárkára (ariento a soldi sei e otto Veniziani). A viszony tehát annyi, mint 96 : 80 és sexta combustioval van dolgunk. A fönnebb adott 3 adatból ellenben

Végre Gentilisnél két adatot találunk a krakkói márkára nézve. Egyízben $3987^1/_2$ márka di fine ariento di Vinezia al peso di Cracovia = 3255 márka al peso di Bedoara. Másodízben pedig $333^1/_2$ krakkói = $272^1/_4$ budaival. Ha a budai márka 245·6 gramm, úgy a krakkói első ízben 200·493, másodízben 200·484, átlag pedig 200·485 gramm.

A régi lengyel márkára nézve van több adatunk.

Friedensburg szerint[1]) állítólag 1300 előtt csak 155·853 gramm volt, 1300 után 187·024 gramm. De itt mindenesetre valami félreértés van. Annyi bizonyos, hogy vannak adataink[2]), mint pl.:

(A. D. 1335) marca polonici ponderis, 48 grossos pro marca qualibet computando.

(A. D. 1337) marca grossorum Pragensium polonici numeri et ponderis.

(A. D. 1343) marca grossorum Pragensium polonici et Vratislaviensis numeri 48 grossos pro marca qualibet computando.

Tehát 48 prágai garassal számították a marca numeratát Lengyelországban, melyek velenczei ezüstben adnak Gentilis korára

$$48 \times 3{\cdot}255 \times {}^{64}/_{63} = 158{\cdot}72 \text{ grammot.}$$

Másrészt Kirmis szerint[3]) a krakkói márka súlya a 14. században a 17. század közepéig 197·68 gramm volt és hivatkozik Piekosinski könyvére[4]), melyet nem volt alkalmam látni.

Luschin szerint[5]) a krakkói márka 1836 előtt 198·9 gramm volt; bizonyítékokkal nem szolgál.

Végre Albert von Beham szerint az ő idejében vagy valamivel később a 13-ik században t. i. „nota marchan polonorum esse minorem pondere Ratisponensi tribus lothonibus et quintino.“[6]) Tehát marca polonica = 246·144 $(1-{}^3/_{16}-{}^1/_{64})$ = 196·246 gramm.

Van még egy adatunk a lengyel márkára nézve Gentilis szám-

majdnem teljes pontossággal septima combustiót kapunk. Van egy negyedik adatunk is ugyanazon lapon, t. i. marchi quindici e fertone I. e I. lotto d'ariento al peso di Bedoara marchi XIII. di fine ariento.....(csonka hely). Tehát 245 lotto a keverékből = 208 lotto finom ezüsttel: septima combustio adna 210 latot, octava 216 latot, sexta pedig csak 204 latot.

1) F. Friedensburg. *Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter* (Cod. Dipl. Silesiae vol. XIII.) a bevezetésben és táblázatokban.

2) U. o. p. 316.

3) *Zeitschrift d. hist. Gesellschaft für Posen.* IV. kötet.

4) Piekosinski *O monecie i stopie menniczéj w Polsce w XIV. i XV. w.* (Krakkó 1878.)

5) Id. m. a táblázatokban.

6) „Albert v. Beham“ ex. Const. Stöfler (Lit. Verein v. Stuttgart vol. 16.) p. XXIII.

adásaiban, mert szerinte 310 márka di fine ariento di Vinezia al peso die Corte di Roma = 348¾ márkával al peso di Cracovia.

De Nagl szerint[1]) a Curia romana márkája 1 kuntinus híjján 8 florenczi uncia volt, tehát 222·503 gramm. És így az ennek megfelelő marca di Cracovia 197·78 gramm, vagyis majdnem pontosan ugyanaz, mint a Piekosinski könyvében adott érték.

Egy esetben még Gentilis 60 garassal számítja lengyel földön a márkát, de ebben talán a *sexagena*, vagyis a cseh „Schock groschen" befolyását kell látnunk. (p. 453).

IV.

(A. D. 1317—1320.)

Ebben az időszakban Rufinus de Civinio volt a pápai adószedő[2]), kinek napidíja 2 arany forint volt, mivel teljesen megelégedve lehetett, mert utódja, mint látni fogjuk, csak másfél forintot kapott.

Az ő idejében is a *marcha fini argenti ad pondus Budense* 4 arany forintot ért és ugyannyit ért 64 cseh garas (quorum Boeminorum 64 faciunt unam march m fini argenti quae valet 4 florenos auri.[3]) A *marcha Boeminorum* azonban csak 62 cseh garast ért (quorum qualibet valet 4 florenos auri minus 2 Boemgrossis).

A cseh trónon ekkor I. János ült (1310—1346), kinek pénzeiből uralkodásának folytán nyolcz különböző fajta került forgalomba.[4])

Rappe közli a reájuk vonatkozó adatokat, melyeket itt reprodukálunk.

Finom ezüst	3·376	3·367	3·41	3·337	3·161	3·136	3·09	3·067
súly (nyers)	3·678	3·679	3·763	3·640	3·424	3·5	3·5	3·4
finomság	0·918	0·915	0·907	0·917	0·917	0·895	0·883	0·902

Rappe a finomság sorrendjében közli azokat, én a finom ezüst súlyának adom az elsőséget, de egyik sorozat sem adja persze a garasok khronologikus rendjét. II. Wenczel király pénzeihez a negyedik csoport áll legközelebb. Ha tehát egy cseh garas értékéül 3⅓ grammot veszünk, úgy a magyar márka megért

$$64 \times 3^1/_3 = 213^1/_3 \text{ grammot}$$

színezüstben vagy kerek számban, mondjuk 216 grammot velenczei

[1]) Id. m. pp. 72. és 248.

[2]) Számadásait Theiner is közli, de nincs benne köszönet.

[3]) Kitschnél azonban computando 17 Bohemicales denarios (grossos) pro singulis florenis. p. 97.

[4]) Heinr. Rappe *Wiener Num. Zeitschrift* XX. 237. stb

finom ezüstben, a valóságban valószínüleg többet vagy kevesebbet, mert az arany és ezüst relatiója bizonyára megváltozott.

Pozsonyban bécsi dénárokkal számítanak, melyekből 400 darab[1]) megy egy márka numeratara, melyből „qualibet valet 3½ florenos." Miután pedig körülbelül 54 gramm velenczei ezüst felelt meg egy forintnak, a bécsi dénárok márkája megért 189 gramm velenczei ezüstöt.

A *szebeni* prépostságban 176 banális dénárt számítottak a marca numeratara s egy ily márka megért 3 aranyforintot, tehát 162 gramm velenczei ezüstöt.

A *pécsi* egyházmegyében 240 banálist számítottak egy fizető márkára, s ennek értéke szintén 3 forint volt, tehát szintén 162 gramm velenczei finom ezüst.

A *győri* egyházmegyében találkozunk egy márkával, melyre 56 cseh garast számítottak. Tehát a márka megért 189 gramm velenczei ezüstöt.

Erdélyben találkozunk egy igen érdekes följegyzéssel, mely így hangzik:

„29 marche fini argenti ad pondus Transsylvanum que valent 24 marchas et 3 uncias et terciam partem unius uncie et duos 57 partes unius uncie ad pondus Budense", melyek 4 forintjával számítva kitesznek 97 florenos auri et 11 Boeminos grossos, ami majdnem pontos. Ha a budai márka 245·6 gramm volt, úgy a fönnebbi adatokból az *erdélyi márkának* értékeül 206·828 grammot kapunk, a mi majdnem megegyezik avval, amit II. András 1224-iki kiváltság-leveléből tudunk, melylyel megengedte az erdélyi szászoknak az ő márkájuk használatát. Az illető passus így hangzik:

„. . . . cum nullo alio pondere nisi cum marca argentea, quam . . . . pater noster Bela eisdem (fidelibus nostris hospitibus Teutonicis Ultrasilvanis) constituit viz. quintum dimidium (azaz *ötödfél*) fertonem Cibiniensis ponderis cum Coloniensi denario nisi discrepent in statera."[2])

A szebeni márkának 4½ fertója a fönnebb kiszámított érték szerint 232,681 grammot nyom, a középkori kölni márka Luschin idézett müve szerint 233·684, a *discrepantia* tehát 1 gramm, tehát körülbelül egy kölni dénár.[3]) Az erdélyi marca numerata pedig megért

[1]) Igy adja, nem pedig 10 pensát.

[2]) Endlichernél p. 421.

[3]) Benno Hilliger a *Historische Vierteljahrschrift* idei (1900.) folyamában egy igen érdekes tanulmány közlését kezdette meg a kölni márkáról. Kruse szerint a kölni dénár súlya 0·91 gramm súlyban és 1·46 gramm pénzben.

$$\frac{464}{551} \times 216 = 181{\cdot}8 \text{ gramm}$$

velenczei ezüstöt.

Miután pedig a budai finom márkára 64 garas ment, egy fizető márkára pedig 56, kapunk egy garas értékéül velenczei finom ezüstben $3^3/_8$ grammot, a szebeni és bécsi banális márka értékeül 48 cseh garast, az erdélyi finom márka értékeül nem egészen 54 garast.

Könnyebb áttekintés véget az eddig kapott eredményeket egy táblázatban adjuk:

							velenczei finomezüst
Egy magyar finom márka	=	4 forint	=	64 cseh garas		=	216 gramm
10 pensa bécsi dénár	=	$3^1/_2$ „	=	56 „	„	=	189 „
Egy budai fizető márka	=	$3^1/_2$ „	=	56 „	„	=	189 „
Egy szebeni banális	=	3 „	=	48 „	„	=	162 „
Egy bécsi „	=	3 „	=	48 „	„	=	162 „

Mint látni fogjuk alább, ha helyesen értelmezzük az illető pénzverési rendeleteket úgy, midőn magyar garasokat kezdett veretni I. Károly király alatt a garas ezüsttartalma $3^3/_8$ gramm ezüstről $3^1/_{16}$ gramm ezüstre sülyedt, de azért a budai finom márkára továbbra is 64 garast, a budai fizető márkára 56-ot, a pécsi banálisra 48-at stb. számították.

Rufinus szerint, amint láttuk, a marcha argenti Boeminorumra 62 garast számítottak, finom ezüsttartalma tehát 209·25 gramm volt. Más helyen pedig azt állítja, hogy a marca argenti communis Boeminorumra 56 garas ment, tehát ugyanannyi, mint a budai marca pagamentira.

Luschin ellenben idéz[1]) 1302-ből egy adatot, mely szerint „1 mark grozzer Prager penninge und immer 64 an der Zal“ 2 talentum régi bécsi dénárt tett és már 1316-ból ismer egy adatot, mely szerint „ain march letigs silber Wienergewichts, je für ain mark 72 grozzer Prager penninge.“ E szerint tehát 480 régi bécsi dénár megért 216 grammot, 400 ugyanoly dénár tehát 180 grammot.

Miután azonban 1320 és 1340. közt „ein Mark Silber Wiener Gewichts“ értéke folyvást 72 cseh garas maradt[2]), vagy azt kell következtetnünk, hogy a két pénznem ezüsttartalma a mondott 20 esztendő

[1]) *Wiener Num. Zeitschrift.* IX. 155.

[2]) Lásd pl. Dr. Karl Uhlirz *Quellen zur Geschichte der Stadt Wien* II. Abth. I. Band passim (és I. Abth. III. Band), hol mintegy 25 adatot találunk e tekintetben. 1340-ben „70 Mark Silber Wiener *Zal*“ áll, a többi esetben pedig „Mark Silber“ vagy pedig „Mark Silber Wiener Gewichts.“ 1340 után nincs több adat az idézett gyűjteményben.

folyamában nem igen tért el egymástól, vagy pedig azt, hogy a bécsi marca pagamenti ezüsttartalma csakugyan megváltozott.

A 10 pensás márka Rufinus számadásaiban és az 1302-ben említett bécsi dénár-márka viszonya egymáshoz annyi volt, mint 5 : 6; és a budai marca fini argenti a Mark Silber Wiener Gewicht-hez mint 8 : 9.

Rufinus végszámadásaiban az egyes tételek hibásan vannak közölve, de a végeredmény, úgy látszik, helyes. E szerint ő összegyűjtött a maga számlájára 1913 forintot és 9 cseh garast és a Gentilis bibornoknak adós maradt hátralékokból 1054 forintot, összesen tehát 2967 forintot és 9 cseh garast. Ebből napidíjai főleméstettek $2 \times 872 = 1744$ frtot és a maradékot, timens viarum pericula, átadta Firenzében a Bardi-ház társainak, hogy a pénzt a pápai pénztárba jutassák, amiért az említett kalmár-bankárok körülbelül $2^{1}/_{2}$ százalékot vontak le saját rovásukra; úgy hogy a hazánkban összegyűjtött összeg felénél is jóval kevesebb, t. i. csak $1193^{1}/_{2}$ forint jutott el a kuriához.

V.

Mielőtt a pápai adószedők számadásainak vizsgálását tovább folytatnók, meg kell ismerkednünk I. Károly 1323-iki pénzverési rendeletével[1]), melyben új banálisok veretéséről intézkedik, még pedig nem kizárólag Szlavonia részére, hanem oly pénznemet akart teremteni, melyeknek széles birodalmában mindenhol legyen kelendőségük.

E banálisokat a királyi rendelet értelmében octavae combustionis, tehát $^{7}/_{8}$ rész finom ezüstből kellett verni ad pondus denariorum banalium antiquorum quos Stephanus quondam banus tempore domini Bele regis . . . cudi fecerat. A rendelet nem emliti, hogy miféle bán volt az említett István, de történetiróink egyetértőleg a Guth-Keled nemzetségből származott Istvánt vélik alatta, ki 1248—1259 közt volt dux et totius Slavoniae banus és capitaneus Styriae. A rendelet továbbá meghagyja a kamara-grófoknak, hogy pro argento vero[2]) cum pondere budensi ad unam marcam quinque pensas novorum denariorum adjanak. Ha tehát a budai márka súlyából (245·6 gramm) levonjuk $^{1}/_{8}$ részét, kapunk kerek számban 215 grammot; és ha már most e maradékot elosztjuk 200-zal, egy banális denár értékeül kapunk 1·075 gramm finom ezüstöt. Egy cseh garasért pedig adjanak a kamaragrófok 3 új dénárt, tehát 3·225 gramm finom ezüstöt, amiből persze még nem következik,

[1]) Már többször közölték. L. pl. Truhelka és *Anj. Okm.-tár.*

[2]) A „vero“ szó alatt némely író szerint „puro“-t kell értenünk, de argentum verum“ máshol nem fordul elő.

hogy a cseh garasban nem volt ennél több ezüst. De a további fejtegetésnek alapjául fogadjuk el a fönebbi eredményt.

Hat évvel később, azaz 1329-ben, Pál országbiró egy okiratában találunk egy ilyen passust: „septuaginta marcas in grossis boemicalibus vel latis Viennensibus aut banalibus regalibus nunc currentibus ad numerum Budensem."[1]) Ezt bajos volna másképp értelmezni, mint úgy, hogy az országbiró 70 $\times$ 56 cseh garast értett vagy pedig 3920 cseh garas súlyának megfelelő bécsi széles dénárokat vagy az akkoron forgalomban lévő magyar királyi banálisokat, miből ismét azt szabad következtetnünk, hogy a három pénzfaj combustiója ugyanaz volt abban az időben.

A magyar pénz finomságát ismerjük t. i. $^{7}/_{8}$-rész, azaz 0·875, de ez sem volt mind szinezüst s azért még le kell vonnunk körülbelül 0·015 részt és kapunk modern fogalmak szerint a színezüst arányául 0·860. Ha már most összehasonlítjuk e számot a Rappe közölte táblázattal, úgy azt fogjuk találni, hogy a cseh garasok leghitványabb fajtája is finomabb ezüst volt a magyar banálisoknál s azért könnyen megérthetjük, Pál uram miért volt hajlandó cseh garast fogadni el magyar pénz helyett.

Miután magyar garas ebben az időben még mindig nem volt, a budai marca pagamentire 56 cseh garast számítottak ebben az időben is.[2])

VI.

(A. D. 1332—1337.)

Ebben az időben Jacobus Berengarius és halála után Raymond de Bonofato voltak az adószedők. Számadásaik igen részletes módon maradtak fönn s a *Monumenta Vaticana* I. kötetében negyedfélszáz oldalnál többet foglalnak el. Hü képét nyujtják annak a nagy pénzzavarnak, mely ez időben nálunk uralkodott.

Az adószedők összesen összegyűjtöttek 9385$^{1}/_{2}$ márkát „ad compotum Budensem . . . . quae marca facit 56 grossos, quia omnes pecunie quae in toto isto libro continentur et qualescunque marche sunt et pecuniae, reducte sunt ad marcas predictas Budenses quia majores in pondere et numero habentur et esse noscuntur, et ubicunque nominentur pense in isto libro, semper pro 40 denarii computantur. Marche autem diversi numeri et ponderis sunt in regno Hungariae." (p. 401.)

[1]) *Anjoukori okmánytár* II. 393.

[2]) 1333 április 24-én találkozunk először magyar garasokkal. *Anjou-okmánytár*. III. 18.

Az akkoron uralkodó pénzzavar mellett tanúskodik egy másik passus is, mely szerint

„sciendum (est), quod aliquando 20, aliquando 21, et 22, et 24 grossi currebant pro uno floreno, prout toti regno constat et sic computati sunt floreni predicti (17,000 minus 21) pro 20 grossis."

Ebben az időszakban fordulnak elő első ízben „floreni auri de Hungaria" és magyar garasok is, melyeknek veretését Károly Róbert 1335 május 26-án rendelte el, midőn meghagyja Hipolit árvai grófnak, hogy „faciet fabricari florenos ad modum florenorum de Florentia, de fino auro, sed aliquantulum ponderatiores, quorum quatuor current pro marca fini argenti, tres vero cum dimidio pro marca pagamenti."

Ugyanabban a rendeletben van a garasok veretése is elrendelve, mely szerint „grossos faciet *sedecime* combustionis, incidendo de una marca 72 grossos ex quibus 64 dabantur pro marca fini argenti et 56 pro marca pagamenti."

A dénárokra nézve pedig elrendeli, hogy „parvos quidem denarios faciet tertie combustionis, incidendo de una marca 14 pensas."

Belházy szerint ugyanily rendetet ment az erdélyi kamarához 1336-ban, melyben még hozzáteszi a király, hogy „et pro quolibet grosso septem denarii."[1])

Belházy azt bizonyítgatja, hogy a garasoknál „*sedecime*" hiba „*decime* combustionis" helyett és a „marca argenti" alatt keverékmárkát kell érteni a garasoknál és finom márkát a dénároknál, mert csak így lehet — 7 dénárt egy garasra számítva — 560 dénárból 80 garas és *decima combustio*-val 72 garas egy keverékmárkából. Ez tökéletesen igaz lehet, csak azt nem értjük, hogy Hipolit mester honnan tudhatta azt, hogy egyízben finom, másízben pedig keverékmárkát kellett értenie.

Abban is egyet kell értenünk Belházyval, hogy a 64 garasos marca fini argenti és az 56 garasos marca pagamenti mindkettő fizető márka volt, nem pedig súlymárka. Tulajdonképen tehát 3 márkával van dolgunk, t. i.:

a 80	garasos	budai súlymárka	= 245·60	gramm
a 64	„	„ marca fini argenti	= 196·48	„
az 56	„	„ marca pagamenti	= 171·92	„

[1]) E rendeletekből boldog-boldogtalan idéz, de úgylátszik, még nem jelentek meg nyomtatásban. A fönnebbi részleteket Belházy adja. (W. Num. Zeitsch. XXVIII. 189.). — Truhelka ad belőle többet, de a közlött mutatványok után ítélve, a leglényegesebb dolgok kihagyásával. (Id. m. 346.) — Kautz a *Budapesti Szemle* 1876-iki folyamában is idézi, hol „triformes denarios seu florenos"-ról ír, ámbár azt hiszem, a háromféle dénárokban a garasok és apró dénárok is bele vannak értve. — Nagl szerint mindkét rendelet a *Mon. Eccl. Strigon* tervezett harmadik kötetében fog megjelenni, de Knauz Nándor azóta meghalt.

A három márka viszonya egymáshoz tehát 10 : 8 : 7-hez volt és a garas értékéül kapunk 3·07 gramm színezüstöt vagy valószinüleg csak velenczei finom ezüstöt; 20 garas tehát 61·40 gramm finom ezüstöt tartalmazott.

Azt, hogy a forint értéke 20 és 24 garas között ingadozott, két okból magyarázhatjuk leginkább meg. Vagy az arany és ezüst közötti értékarány változott folyvást vagy pedig a garas ezüsttartalma, mert az arany forint persze ugyanaz maradt. Sajnálatunkra a pápai adószedők számadásaiból kevés fölvilágosítást kapunk e tekintetben.

Az arany forint történetét szépen megírta Nagl többször idézett dolgozatában[1]), melyből jelen czélunkra elegendő lesz fölemlíteni, hogy 24 karátos aranyból verték és 96 ment a florenczi fontra. Átlagos súlya tehát 3·53 gramm vala. I. Lajos magyar király arany forintjai a nemzeti múzeumban tett mérlegelések alapján 3·545, 3·565 és 3·585 gramm súlyúak voltak. Volt azonban nehezebb darab is köztük, t. i. 3·625 gramm súlyú, tehát „aliquantulum ponderatioros“, mint Károly Róbert rendelete meghagyta.

Velenczében az első „ducatus aureus“-okat 1285 márczius havában verték, melyek értékre nézve ugyanazok voltak a florenczi forintokkal s midőn XXII. János pápa 1322-ben szintén kezdett arany forintokat veretni, külön Florenczből hozatott súlymértékeket e czélra.

Mint későbbi följegyzésekből látni fogjuk, a magyar és cseh forintok a század másik felében egyértéküek valának. Igy pl. egy 1372-iki okmányban külön meg van említve, hogy „floreni de Vngaria et Boemia sunt ejusdem valoris“, amint ezt akárhány adat bizonyítja.[2])

Ugyancsak dr. Nagl szerint I. Lajos egy arany forintja (németországi leletezés alapján) 3·583 grammot, Zsigmondé 3·562 és V. Lászlóé 3·556 grammot nyomott.

Mindazonáltal a „ducatus“ és „florenus“ közt találunk értékkülönbséget is. Igy pl. 1318 május havában

a ducatus értéke	13 sol.	8 d.	parv.	Turon.
a florenusé	14 „	6 d.	„	„

volt. [3])

Máskor pedig együtt említik, mint pl. 1370-ben 10,000 forint

[1]) Inama v. Sternegg is közölt egy czikket „Die Goldwährung im deutschen Reiche während des Mittelalters“ czím alatt de nagyon fukar forrásidézeteivel s azért dolgozatának nem vehetjük sok hasznát. L. *Zeitschrift für Social und Wirthschaftsgeschichte* III. 1.

[2]) Dr. Joh. Pet. Kirsch *Die päpstlichen Kollektorien in Deutschland während des XIV. Jahrhunderts* (Paderborn, 1894) 374. lap.

[3]) Baumgarten Id. m. p. 230.

„guter und voller, schwerer und mit Namen die vier Münzen Ducaten, Behemisch, Ungerische oder Jenauer (genuai) Guldein.“[1])

Ami a számadások részleteit illeti, találunk mindenekelőtt is egy meg nem nevezett márkát fini argenti, mely 66 garast ért (a *váradi* egyházmegyében). Már pedig 66 × 3·07 = 202·62 gram.

A *budai márka* mint láttuk 56 garas volt (ad compotum vagy numerum Budensem) és a marca fini argenti 64 garas.

Az *egri egyházmegyében* (ad numerum Agriensem) és *Boszniában* 50 garast számitottak a márkára, a *pécsi* egyházmegyében és a *szepesi* márkára 48 garast. A *győri* egyházmegyében és a *pozsegai* fő-esperestségben 40 garast.

A *zágrábi* dioecesisben 200 banális dénár ment egy márkára vagy szintén 40 garas, hol egyízben meg is van nevezve a pénzverő bán (moneta Zagrabiensis Mykzbani) ki 1336—1343 közt volt összes Szlavonia bánja.[2])

A *kalocsai* egyházmegyében számították 240 banálist egy márkára, mely 60 garast ért és 280 banálist, melyből 7 ment a garasra, tehát 40 garas a márkára

Székesfehérvárott „Viennenses valde parvi“ voltak forgalomban melyből „állítólag“ 14 ment a garasra.

A következő korszakban még apróbbakkal fogunk találkozni.

Erdélyben találunk *denarios parvos*, melyekből 8 és *banales antiquos* melyekből csak 6 ment a garasra.

Ugyancsak *Erdélyben* találunk még azonkivül:

pondus Pystriciensis és Bystricensis
lyliatos és denarios lyliatos
banales novos
banalcs antiquos
parvos
parvulos
3 fertones denariorum, loctonem cum XI. denariis computando (tehát 1 márka = 176 dénár).
obulos, azaz fél dénárokat
banales Verecenses
marcam ponderis Albensis
banales malos crucitos
grossos molles

[1]) Stuber id. m. 531. lap. — A Blagai grófok okmánytárában is egy 1279-diki okirat először centum *Florenos* auri-t emlit, de alább három ízben pro dictis centum *ducatis* auri-t.

[2]) Pór Antal *Nagy Lajos* I. 28.

banales crucitos
denarios de montanis
„ montanos
„ de monte
banales de Clusvar
$^1/_2$ marcam banalium antiquornm XI. pro lottone mint fönebb (1 márka = 176 dénár).
12 denarios pro lottone (1 márka = 192 denár).
marcam denariorum ad rationen argenti 34 pro lottone (1 m. = 544 denár.)
denarios baneles antiquos 12 pro lottone (tehát 192 = denár márka).
pondus Cybiniense
2 aureos imperiales[1])
33 denarios prolotone (1 márka = 528 dénár.)
denarios am aguilis
grossos malos
schulaquios, chulaques, thulaqios[2])
antiquos banales, 10 pro lottone (1 m = 160 den.)
marcam fini argenti Albensis.

És kapjuk mindezeket az adatokat számtalan esetben minden fölvilágosítás nélkül, hogy az egyes pénzdaraboknak mi volt az értékük.

A *veszprémi* egyházmegyében találunk 2 marcas latorum *card.* és 4 pensas parvorum *card.* (Schönwiesnernél *carol.*)[3])

A *kalocsai* egyházmegyében a már említett banálisokon kivül találunk még:

[1]) L. Wolfger püspök számadásait Leonardo Pisano munkáját (*Liber abaci*) a XIII. század elejére. A XIV. századra nézve pedig Dr. Aloys Schulte Standebs (1900.) passiw. *Gesichte des mittelalterlichen.*

[2]) „. . . mendis ubique scribarum ut adeo genuinum *vilissiamae hujus monetae* nomen ignoretur hodie“ irja Schoenwiesner *Not. Hung. rei numariae* p. 279. Tehát teljesen ismeretlen, de rossz! Nem egyéb pénz ez, mint pl. Julhatos de Nicia (Nizza) p. 406 a mi számadásainkban. Még az 1753-diki bécsi konventióban is találkozunk velük, midőn a körmöczi arany, a florenczi gigliatus és a velenczei arany zecchino értéke 4 frt. 12 kr. Conventions-Müntze-ben voltak megállapitva. L. Schaw. *History of Currency* p. 375 — „Giulati“ néven is találjuk. — Ezüst Julhatos emlit pl. egy 1321-diki nyugta „Sexaginta Julhatis pro uncia qualibes computatis, singulis florenis pro uncia qualibet computatis, singulis florenis pro 14 Julhatis 4 den. computatis et singulis Julhatis pro 18 den. Viennensibus (a franczia Vienne, nem pedig Bécs) computatis“. Baumgarten Id. m. No 251. Tehát egy ezüst Julhatus valamivel többet ért egy cseh garasnál, mert 16 cseh garas = 1 forint = 14 julhatus 4 viennei dénár.

[3]) Valószinüleg *Carolensis* t. i. I. Károly Sziczilia és Nápoly királyának ezüst dénárjai.

parva moneta Chegediensis
usualis moneta Syrimiensis
pro qualibet marca 60 vel 70 grossos tunc currentes
7 banales pro pondere (1 márka = 336 den.)

A *pécsi* egyházmegyében a már említett pénzeken kivül előfordulnak még:

moneta debilis
marca Vaciensis (bácsi)
„ Verocensis
„ Varanensis (baranyai)
de Varanensibus
5 pensae Heresianorum
in Wiennensibus
grossi regales
7 pensae banalium Herenicianorum[1])
banales Gurhes dictos[2])
14 lottos Vyennenses
A. D. 1334 in parvís Wiennensibus, 12 pensas pro marca computando (1 m. = 480 den.)
parva moneta
minuta pecunia
media pecia argenti
4 marcas de parvis Wiennensibus 10 pro grosso computando et de albis denariis 8 computando pro grosso
grossi parvi
grossi mali
marca cum 7 pensis computando (= 280 dénár).

Az *egri* egyházmegyében többször fordul elő marca Cassensis, tehát kassai márka s egyizben „particulas argenti", a *veszprémiben* pedig denarios Grecienses, Grecenses[3]) és „solvit 24 exciles".

[1]) A pécsi káptalan egy okirata 1320-ból emlit márkákat „quamlibet cum quinque pensis denariorum seu monetarum quondam Henrici bani computando" *Anjoukori okm.-tár* I. 548. A Truhelka közölte *Series banorum*-ban Henrik bán, güssingeni gróf néve okiratban utoljára 1310-ben fordul elő. (Id. m. 455. lap.)

[2]) Károly Róbert királynak már előbb idézett rendeletében 1323 jan. 6-án az erdélyi kamarához, melyben uj pénz veretését rendeli el (bonam novam monetam perpetuo durabilem et por totum regnum nostrum ubique discurrendam), a megnevezett öt kamaragróf közt előfordul ez is: Ladislaus dictus Gurches.

[3]) Bajos eldönteni, valljon gráczi vagy pedig zágrábi dénárokat kell értenünk.

A végszámadásnál találunk ily kifejezést: „90 marchas cum latis Wiennensibus ad numerum Budensem“, „55 marchas cum parvis Viennensibus pro qualibet marca 23 pensas computanto“ (tehát 1 márka = 920 dénár) és „7 marchas cum banalibus pro qualibet marcha cum 11 pensis computando et media“ (tehát 1 márka = = 460 den.).

Szathmári Miklós váltságdija fejében, ki az adószedők ügyében járt Ausztriában, hol elfogták, „solvit quingentas duas marchas et 3 fertones ad numerum Viennensem quae faciunt marchas Budenses sexcentas 36 (Theinernél 34) et unum fertonem cum dimidio.“

Soha sem lesz képes közönséges halandó e zürzavart áthatolni! Valamit azonban mégis megkisérthetünk.

A zágrábi egyházmegyében összeszedett adó kimutatásánál akárhányszor az összegek először „ad rationem Zagrabensium“ vannak adva s azután átszámítva „ad numerum Budensem“ s ámbár pontosan úgyszólván soha meg nem egyeznek a megfelelő összegek, habozás nélkül azt állíthatjuk, hogy a zágrábi márka numerata úgy viszonylott a budaihoz, mint 40 : 56, azaz 5 : 7. A zágrábi súlymárka tehát valamikor valószinüleg $^5/_7 \times 245{\cdot}6$, azaz 175·43 gramm volt. Truhelka a Brdari mellett talált banálisok súlyából és Lendvay Miklós bán 1344. rendeletének szövege alapján a zágrábi márka sulyát 178·37 grammnak számítja ki, de visszariad ezen eredménytől és hosszasabb tapogatódzás után a *marca slavonica* átlagos súlyául 237·24 grammot fogad el. Mint látjuk azonban, 56 magyar garas finom ezüst tartalma 171·92 gramm volt és 40 ilyen garas ment egy zágrábi márkára, tehát ennek finom ezüst tartalma $^5/_7 \times 171{\cdot}92$, azaz 122·80 gramm volt. Az illető banálisok finomságát nem ismerjük; később (t. i. 1344-ben) quartae combustionis valának. Truhelka közölte a banálisok vegyi elemzését, de nincsen bennük sok köszönet, mert a nyerssúlyokat, ha egyáltalában közli azokat, elválasztotta a finomsági tartalomtól s eddig még nem sikerült összeraknom, a mit szerző széthányt.

A *szepesi* márkát illetőleg egy összeg egyízben ad Budensem és ad numerum Sipciensem van adva s föltünő pontossággal kapjuk a két márka közötti viszonyt, t. i. 10 szepesi márka + 48 garas = 8 budai márka és 32 garas. Tehát a viszony 48 : 56 = 6 : 7 volt és a szepesi márka finom ezüst tartalmául $^6/_7 \times 171{\cdot}92 = 147{\cdot}36$ grammot kapunk.

A különböző márkák finom ezüsttartalma tehát volt:

váradi egyházmegye...	66 garas	=	202·62 gramm
budai marca fini argenti	64 „	=	196·48 „

kalocsai egyházmegye nyitrai főesperestség[1]	--- --- ---	60 garas	= 184·20	gramm
budai marca pagamenti	--- --- ---	56 „	= 171·92	„
erdélyi egyházmegye bosnyák „	--- --- ---	50 „	= 153·50	„
pécsi „ szepesi márka	--- --- ---	48 „	= 147·36	„
győri egyházmegye kalocsai „ zágrábi „ pozsegai főesperestség	--- --- ---	40 .	= 122·90	„

Belházy nagyon helyesen megjegyzi, hogy miután Károly Róbert rendeletében egyízben 4 forintot számítottak a marca fini argentira, másízben pedig 64 garast, egy forintra 16 garas ment — azaz ment volna, ha királyi rendelettel lehetséges volna szabályozni az arany, ezüst árait, vagy a csillagok járását. II. Lajos is például kiadott egy rendeletet, hogy fölötte rossz új dénárjának értéke legyen ugyanannyi, mint két, valamivel jobb régi dénárjáé, de mint tudjuk, csunya kudarczot vallott. Az új osztrák-magyar bankó is a hivatalbeli fölirat szerint megér pl. 100 koronát „törvényes érczpénzben", de ezalatt persze nem szabad sem aranypénzt, sem ezüstpénzt értenünk s a mi fölötte furcsa még a dologban, az az, hogy mielőtt az ezüstre ráteszik azt a hamis számot korona értékben, még a papirbankónál is jóval olcsóbb. Tehát Károly Róbert rendelete is ilyen pénzügyi fictio volt, mert mint látjuk a pápai tizedszedők számadásaiból, 16 garas helyett 20 usque 24 garast kellett adniok az arany forintért.

Ezzel teljesen megegyezik az, hogy mint azt a következő fejezetben látni fogjuk, Miczk bán 40 garasos márkájáért 1338 és 1342 közt is csak 2 forintot adtak.

Amennyire a Belházy és (máshol) Truhelka közölte töredékekből elhinnünk szabad, Károly Róbert még 1338-iki rendeletében is folytatta e fictiót és az arany forint értékéül 96 dénárt, illetőleg 16 garast nevez meg és csak az 1342-iki és I. Lajos 1343-iki rendeleteiben van a forint

[1]) In archidyaconatu Nitriensi (184. és köv. ll.) akárhány ilyenféle tételt találunk: „N. N. juratus dixit non credere suum beneficium valere ultra unam marcam et fertonem, solvit 7 grossos et medium"; vagy „ultram unam marcam et medium, solvit 9 grossos"; vagy „ultra marcam, sed solvit 6 grossos"; vagy ultra marcas duas, solvit 12 grossos." Miután a fizetett adó a bevallott jövedelem egytized részét képviseli, ha a fizetett összeget 10-zel szorozzuk és az eredményt a márkák számával elosztjuk, hányadosul kapunk egy márka = 60 garas.

90 denárral, tehát 15 garassal számítva. A körülmények is megváltoztak időközben s mint látni fogjuk, a garas árfolyama legalább egyizben csakugyan fölment annyira, hogy 15 darabot fogadtak el belőle az arany forintért.

A magyar és cseh garasokat ebben az időben úgy látszik, egyértéküeknek tartották, mert pl. Pál országbiró 1333 április 24-ikéről kelt oklevelében találunk ilyen passust: „80 marcas ad numerum Budensem cum grossis boemicalibus vel regalibus pro qualibet marca 56 grossis computatis omni alia generaliter pecunia et estimacione exclusa".[1]) A garasra pedig 6 bécsi dénárt számítottak, mint ezt Galhardus egy nyugtájából is megtudjuk.[2])

Érdekes ebből az időközből egy adat is, melyből megtudjuk, hogy a hamispénz-verőt máglyára ítélték. Igy járt pl. szegény Simai László, ki rokonai szerint ártatlanul 1336-ban „racione falsificationis monetarum dicti domini regis per comites camerarum suarum anni ipsius tanquam cussor falsarum monetarum consuetudine regni ipsius domini regis requirente incendio exstitit concrematus".[3])

VII.

(1338—1342.)

Ezen időszakban Galhardus de Carceribus és Petrus Gervasii voltak a pápai tizedszedők. De mielőtt számadásaiknak részleteibe bocsátkoznánk, szükséges lesz fölemlíteni, hogy 1338-ban Károly Róbert király eltiltotta a régibb pénzek forgalmát, mint ezt 1342-diki pénzverési rendeletének egy passusából megtudjuk.

E rendelet szerint [4]) a király a körmöczi kamarát bérbeadta Magister Hipolitus, az árvai porkolábnak 800 márkáért, partim in florenis, seu aureis denariis camerae nostrae... partim vero cum integris camerae nostrae monetis annorum praeteriti, tertii et quarti, et praesentis (tehát 1339-től 1342-ig vert dénárokban) per totum regnum uniformiter discurrendis".

Elrendelte továbbá, hogy Hipolit mester egész (tehát nem fél)

[1]) *Anjoukori okm.-tár* III. 18.

[2]) U. o. III. 455. „Unam marcham budensem sex viennenses pro grosso computando." 1338. márcz. 29.

[3]) U. o. III. 282.

[4]) Péch Antal, *Alsó-Magyarország bányamivelésének története.* I. 17. és köv. II. és teljesebben Schoenwiesnernél.

ezüst dénárokat veressen camerae nostrae, olyanokat, milyeneket már az előbbi három év folytán vertek s melyekből „in vera et tertia combustione" 12 pensát (tehát 480 dénárt) verjenek egy márka finom ezüstből és 8 pensa (tehát 320) „ex eisdem et non plures" egy budai márkát nyomjanak a mérlegben (in statera ponderabunt) „et current pro marca fini argenti in Montanis".

Utasítja továbbá a kamaragrófot és hivatalnokait (sui officiales), hogy a régi dénárokat, azaz az 1339 előttieket és a bécsi széles dénárokat váltsa be új dénárokért, adván 3 új dénárt 4 bécsiért, vagy 4 régi dénárért, melyeknek combustiója bécsi vala s melyeket 5 évvel előbb kitiltott a forgalomból („et tres ex eisdem denariis pro quatuor latis Viennensibus vel aliis camerae nostre monetis, quinti anni jam abolitis, aut etiam in aliis praecedentibus annis fabricatis, combustionem Viennensem habentibus cambientur".) Az 1339 es 1342 közt vert dénárokból hat darab érjen egy garast és 336 dénár (8 pensae ac 16 denarii) egy marca pagamentit (absque aliqua augmentatione).

A kis- és középszerü bécsi dénárokat minden uton-módon ki akarja irtani az országból (... cum parvis et etiam cum mediocribus Viennensibus quorum omnimodam exstirpationem volumus et committimus.)

A magyar arany forintot (florenum seu auream denarium camerae) 90 egész dénárért váltsa be, tehát 15 garasért.

Egy budai márka 12-karátos aranyért adjanak a kamaragróf vagy emberei 7 budai súly-márka új ezüst dénárt (septem marcas ipsorum denariorum camere cum eodem pondere Budensi levando in Statera.

Uj garasok veretéséről azonban a királyi rendelet nem tesz említést.

Miután 6 új dénár ment a garasra és 336 a marca pagamentira, ez utóbbira ment 56 garas mint régebben, a budai finom súly-márkára pedig 80 garas, a garas tehát 3·07 gramm finom ezüstöt tartalmazott mint régebben (1335-ben), az új dénár pedig $^1/_2$ grammnál valamivel többet. A marca pagamenti finom ezüst tartalma 171·92 gramm vala mint 1335-ben, a most először emlitett „marca fini argenti in Montanis" azonban csak $^2/_3 \times$ 245·60, azaz csak 163·733 grammot.[1])

Miután egy arany forintra 90 új dénárt, egy garasra pedig 6 dénárt

[1]) Tehát a marca fini argenti = 80 garas, a marca pagamenti = 56 garas, a marca fini argenti in Montanis = 53 $^1/_3$ garas. Schönwiesnernél (id. m. 311 lap) találunk ugyanabból a királyi rendeletből ilyen passust: „Item de quibustibet marcis pro lucro camere dicatis et exactis unum grossum seu unum pondus" és „alium vero grossum seu pondus." Tehát itt olyan márkáról van szó, melyre számitottak „48 grossos seu pondera"; s ha ugyanannyi értékü garasokat kell értenünk alattuk, a 48 garasos márka ugy aránylott a „marca fini argenti in Montanis"-hoz mint 44 : 53 $^1/_3$ azaz mint 144 : 160; a kettő közötti külömbség pedig 16, tehát a decima combustio nyomát ismerjük itt föl.

számítottak, egy forintra ment 15 garas és a megfelelő finom ezüsttartalom 46·05 gramm volt.

De az arany és ezüst értékeinek arányául kapunk a királyi rendelet másik pontjából $^1/_2$ budai márka 24 karatos arany = $^2/_3 \times 7$ márka finom ezüst in statera, tehát 1 : $9^1/_3$, a mi nagyon alacsony, ha összehasonlítjuk az előbbi értékkel s ezért hajlandó vagyok gyanítani, hogy az aranyat és ezüstöt talán nem mérték ugyanavval a márkával, mert példa van erre is a világtörténelemben.[1]) De térjünk át most a tized-szedők számadásaira.

Kezdjük azzal, hogy mily áron adták el az ezüstöt ad numerum Budensem „computando marcham pro 56 grossis", mint ezt tüzetesen említik a számadások.

Egyízben 345 márka (budai marca pagamentit értenek) 20 garast „computando florenum auri pro $15\frac{1}{2}$ grossis" = 1247 forint és $11^1/_2$ garas floreni auri de Ungaria, mely számítás helyes.

A „többi" 15 márkát eladták Velenczében 50 forint és 6 garasért, tehát kerekszámban $16^2/_3$ garasért kaptak egy arany forintot (hogy magyar vagy más forintot-e, azt nem emlitik).

Továbbá 12 marcas grossorum banalium az esztergomi egyházmegyéből (hol 6 banálist számítottak a garasra és 56 garast ad numerum Budensem a márkára) pro 39 florenis auri et 9 grossis Ung., 17 garast számítva a forintra, a mely számítás szintén pontos.

Egy másízben $23^1/_2$ marcas antiquorum grossorum, 56 garast számítva a márkára és 18 garast a forintra = pro 73 florenis auri és 2 grossis; a mi szintén helyes. Tehát a régi magyar garasok ezüsttartalma kevesebb volt az 1369—1342-iki törvényes súlynál, vagy pedig el voltak kopva vagy megnyirbálva.

Van továbbá egy tételünk 1340-ből, midőn pro 700 marchis grossorum ad numerum Budensem 2613 foriniot számítottak, tehát egy forintra körülbelül csak 15 garast (pontosan 700 marche grossorum *minus 5 grossis* = 2613 forint à 15 garas).

Tehát hol 15, hol $15^1/_2$, $16^2/_3$, 17 és 18 garast adtak egy arany forintért és csak elvétve emlitik, hogy „florenos auri de Florentia", vagy „de Ungaria"-t értenek alatta.

Egy más esetben is 3 florenos pro 46 grossis cum dimidio, a mi szintén $15^1/_2$ garast ad az arany forintra.

Az arany-bevételek közt előfordul ez a tétel is: sex marcas et sex pondera auri 17 carratatum pond. Budensis. Másízben aurum 18 carrattarum ponderis Budensis.

[1]) Legalább Pegolotti egy-két ízben fölemliti, hogy bizonyos helyeken az aranyat és ezüstöt ugyanavval a súlyegységgel mérték az ő idejében.

Továbbá 1341-ben 57 grossos Ungaricales cum clipeo regis (a veszprémi káptalantól) quorum 18 grossi venditi fuerunt pro uno floreno; valent 3 florenos auri cum 3 grossis (a mi helyes).

A szegedi főesperestségben Galhardus kapott egyízben 7 marcas monete Czegediensis. Azt nem említi, hogy ezt a pénzt mint számították, de vannak más följegyzései, hogy ugyanott 60 garas ment a márkára és 6 banális a garasra. Tehát a szegedi (?) márka megért 60 × 3·07 = = 184·20 gramm finom ezüstöt és 360 banális ment a márkára. Ugyanott találunk azonban 50 banales pro fertone, a mi csak 240 banálist ad a márkára.

Ugyancsak a szegedi főesperességben találjuk ezt a följegyzést: duos ciphos argenti quemlibet pro 56 grossis Hungaricalibus qui faciunt unam marcam cum dimidia et 4 grossos, sex banales pro grosso et 60 grossos pro marca computando.

Találunk azonban ama vidéken ily tételt is „Summa 108 marcas et 16 grossos quae faciunt marcas Budenses 77 marcas et 24 grossos, a mi csak 40 garast ad a márkára.

Petrus Gervasii följegyzi, hogy a „den. monete Misbani"-ból (Miczk bani) 200 dénár ment a márkára és más helyen hogy a zágrábi egyházmegyében 618 marchae cum 70 denariis monete Misbani-t kapott és fuit vendita dicta pecunia seu permutata pro 1457 florenis auri, a mi 85-nél kevesebb dénárt ad a forintra (egy márka 2·35 frt); de van más adatunk 1242-ből, midőn 5 márka monetae Misbani megért 10 forintot és 3 márka 6 forintot, tehát 1457 forintért kellett volna adniok 728½ márkát és talán toll- vagy sajtóhibával van dolgunk, vagy kétféle banális volt forgalomban.

Egy más esetben „de summa marcharum monete Zagrabiensis computando marcham pro 200 denariis recepi 22 marchas quas Venetiis vendidi pro 46 (? 44) florenis."

Tehát elfogadhatjuk egyelőre, hogy Miczk bán pénzének márkája megért 2 forintot (100 dénár = 1 forint) s hogy tehát finom ezüst tartalma volt legalább 2 × 15 × 3·07 = 92·10 gramm.[1])

A bécsi dénárokat illetőleg 1342-ben Petrus szerint Gervasii 12 pensae Viennensium latorum valént unam marcham (Budensem) et 24 grossos; computando 40 denaros Vien. pro pensa et 6 den. Vien. pro grosso. Egy széles bécsi dénár finom ezüsttartalma tehát ebben az időben 0·5116 gramm vala. Galhardus szerint is „sex Viennenses pro grosso quolibet" számit. Ez tökéletesen megegyezik Károly Róbert 1338-diki márczius havi rendeletével, melyben meghagyja Magister

[1]) L. alább a bácsi főesperestségben.

Friskónak, hogy a körmöczi kamara dénárjaiban „tantum erit de argento. quantum in lato viennensi bene ponderato“, és azért nem értjük miért ajánlott 1342-ben 3 új dénárt 4 bécsiért. Belházy szerint a denarii lati Viennenses 1284 és 1397 közt 26-szor fordulnak elő magyar okiratokban.[1])

1341-ből van egy más adatunk, mely szerint kapott az adószedő az esztergomi káptalantól 88 marchas grossorum ni latis Viennensibus et 12 marchas grossorum in banatibus computando 56 grossos pro marcha et 6 denarios *utriusque monete* pro quolibet grosso.[2]) Egy más helyen 35 Viennenses valent 6 grossos és ez a kifejezés „12 marchae banalium Strigonensium.“

A kis bécsi dénárokról van egy adatunk, hogy a veszprémi káptalantól „13 marcae 3 pensae parvorum Viennensium, decem pensas pro marcha et 40 denarios pro pensa computando fuerunt vendite pro 16 florenis.“ De itt valami csunya hiba van.

Székesfejérvárott kaptak 1341-ben egy ízben 60 den. parvulos de Alba Regali, más ízben 4 pensas parv. den. de Alba Regali 40 denarios pro pensa.

Ugyanabban az évben eladtak 36 pensas parv. den. de Alba Regali pro 4 florenis auri et 6 grossis Ungaricis; egy más ízben pedig 5½ pensát den. parv. Alb. Regal. pro 11 grossis Ungaricis. Tehát 20 székesfehérvári kis dénár ment egy magyar garasra és a kis dénárban csak 0·1535 gramm finom ezüst vala. Combustiojukat nem ismerjük. A 36 pensa tehát megért 72 magyar garast és a forintra 16½ garast számítottak a beváltásnál.

A *szerémi* főesperességben akárhányszor 7 banálist számítottak a garasra és 40 garast a márkára, tehát 280 banálist és a márka finom ezüsttartalma volt volt 122·80 gramm. Evvel megegyezik az, hogy több izben 70 banálist számítottak a fertóra.

Két ízben találánk ilyen tételt is; 8 pondera quae faciunt 8 grossos, 7 banales pro pondere computando. Tehát itt 48 garasos márkával van dolgunk.

Máshol a kalocsai megyében 240 banálist számítottak a márkára. Így pl. a bácsi káptalantól beszedtek ½ márkát 60 banales pro fertone computando. A bácsi főesperestségről is följegyezték, hogy: in isto archidiaconatu currunt 60 banales pro fertone et 40 grossi pro marca“. Tehát ugyanannyi garast számítottak a márkára mint a szerémiben, de dénárjaik valamivel jobbak voltak, mert csak hatot számítottak a garasra.

Egy más esetben 1340-ben a bácsi főesperes assignált 13 mar-

[1]) Id. m. XXVIII. 196. — Ezeknek a pénzlábja is 1338-ban változott meg.

[2]) Belházy szerint id. m.

ohas minus 30 banalibus videlicet 60 banales antiquos pro fertone computando. Et fuit actum expresse, quod si tales banales non currerent ibidem, quod ipsi solventer servarent Cameram indempnem."

Ugyancsak a főesperessel való elszámolásban előfordúl 2 florenus pro 6 pensis. Tehát egy márka 2 forintért épp úgy, mint Miczk bán pénzeiért. De ha 40 garas ment a márkára és tehát 122·80 gramm finom ezüstöt tartalmazott a márka, úgy Miczk bán pénzének más volt az árfolyama vagy pedig szintén tartalmazott 122·80 gramm finom ezüstöt, de épp úgy, mint a bácsi főesperesttől adott pénz, 20 garast kellett a banálisokból adni az arany forintért. Meglehet azonban, hogy a bácsi főesperestnél számítási hiba volt.

A *pécsi* egyházmegyében Galhardus szerint 48 garast számítottak egy márkára, de ha „centum marchae ad numerum civitatis et diocesis ejusdem . . . in banalibus csak 71 marcas Budenses et 24 grosos faciunt, úgy csak 40 garas ment a pécsi márkára.

Van ilyen följegyzés is 1339-ben: „27 marcas cum uno fertone et dimidio argenti in vasis argenteis quae vendite fuerunt pro 136 florenis auri de Ungaria" tehát a márkáért valamivel kevesebbet kaptak 5 forintnál, mert $5 \times 27\,^{3}/_{8} = 136$ forint és 49 garas.

Egy más izben 38 márkából eladtak 30-at pro 150 flor. auri tehát egy márkát 5 forintért és a maradék 8 márkát pro 39 flor. auri cum dimidio grossorum dando marcham pro 5 florenis minus duobus grossis. Ez csak úgy volt lehetséges, ha a forintját $16^{1}/_{2}$ garassal számították.[1])

A phraseologia szempontjából még érdekes ez a tétel 1339-ből:

7 fertones cum 1 loto auri tenetes

17 carattos (persze pro unica).

Szokatlan pedig ez a kifejezés: 1 marcham 3 *quartas* auri.

A forint árfolyamát garasokban a következő tábla adja:

Hivatalbeli árfolyam a király rendeletében	...	15	garas
Beváltásnál egy ízben	...	15	„
„ két „	...	$15^{1}/_{2}$	„
„ (Székesfejérvárott)	...	$16^{1}/_{2}$	„
„ (vasa argenti)	...	$16^{1}/_{2}$	„
„ egy ízben (?)	...	$16^{2}/_{3}$	„
„ „ „	...	17	„
„ (Miczk bán pénzei) (?) körülbelül	...	17	„
„ két ízben	...	18	„
„ „ „ (Miczk bán pénzei)	...	20	„

[1]) Belházy e tételnél eltévedt. Ő a „cum dimidio grossorum" alatt egy fél forintot (?) ért, de a „florenus grossorum" kifejezés tudtommal teljesen ismeretlen. A forintot is változatlanul 16 garassal számítja.

Más forrásból[1]) tudjuk, hogy a szepesi márkára ebben az időben is (1340-ben) 48 garast számitottak mint előbb. Az érintett okiratban ugyanis unam marcam denariorum numeri Scepusiensis évi fizetést emlitenek, melyet három 16 garasos részletben kellett eszközölni.

Az 1338—1342 években hazánkban összeszedett pápai adó (summa universalis omnium receptorum) facta reductione ad florenos volt 7612 forint, 14½ márka és 3 garas (így!); tehát a 3 garason kívül sok behajthatlan hátralék, mint rendesen. A bevallott jövedelem pedig volt tízszer annyi, mondjuk kerek számban 80,000 arany forint.

VIII.

(1342—1350)

Ebből az időközből nincsenek számadásaink; de más forrásból[2]) tudjuk, hogy az 1342. és 1343. királyi rendeletek értelmében vert magyar pénzeken kivül[3]) bécsi széles dénárok is voltak forgalomban melyekből 5 pensát (tehát 200 darabot) hol 10 pensát (tehát 400 darabot) számították a márkára.[4])

Van reá esetünk, hogy pl. a lucrum camerae fejében Bács, Valkó és Szerém megyék közönségei készek valának akár banálisokat, akár bécsi széles dénárokat elfogadni,[5]) miből azt vagyunk hajlandók következtetni, hogy a bécsi szélesek egy értéküek voltak az illető banálisokkal és csak egy fajtájuk volt forgalomban, de az ország különféle részeiben más és más márkával számították a bécsi széleseket épúgy, mint a magyar és cseh garasokat.

Ha 240 banális vagy széles bécsi dénár ment a márkára, úgy

[1]) *Magyar tört. tár.* IX. 118.

[2]) *Anjoukori okmánytár.* A következő idézetekben adni fogjuk az évet és lapszámot, melynek segítségével az illető helyet minden egyes esetben minden nehézség nélkül felütheti az olvasó.

[3]) Belházy idéz egyetlenegy rövid passust az 1343-diki rendeletből, de ez úgy látszik sajtóhiba 1342 helyett. Id. m. 196. lap. Mindazonáltal máshonnan tudjuk, hogy I. Lajos mindjárt uralkodása elején új pénzéket veretett, mert 1343 jun. 21-én egy a margit-szigeti apáczák érdekében kiállitott okiratban értesíti a budai és esztergomi kamara grófjait, hogy az apáczák nobis . . . firmiter assumserunt, ut denarios nostros seu monetas de novo fabricatos inter jobagiones earum et in eorundem medium currere et cum eisdem jobagionius et ad eos pertinentibus forsiter cambiri facerent incessanter. (p. 349.)

[4]) Marcae denariorum latorum Viennensium; 5 pensás márkát illetőleg lásd *Anjoukori okm.-tár* A. D. 1341. (p. 125.), 1345. (p. 525.), 1348. (p. 224.); 10 pensával. A. D. 1341. (p. 77.), 1342. (p. 196.), 1343. (p. 372.), 1347. (pp. 9., 163.), 1349. (pp. 291., 331.), 1358. (pp. 405., 418.).

[5]) 40 banales vel Viennenses. U. o. 1351-ben (p. 517.).

némelykor talentum vagy librának nevezik[1]) de akárhányszor márkának a marca numeratos.[2])

A pécsi káptalan és a pécsváradi convent előtt és Baranyában szintén 240 banálist számítottak a márkára.[3])

Találunk ilyenféle tételt is: 40 marcas latorum Viennensium ad numerum Budense,[4]) vagy pedig: 70 marcas compoti Budensis cum latis Viennensibus aut cum florenis,[5]) melyekből megint azt szabad következtetnünk, hogy 56 × 6, azaz 336 bécsi széles dénárt számítottak a budai márkára (marca pagamenti), mert még 1351-ben is 56 garas ment ily márkára.[6])

Egerben továbbra is 50 garast számítottak a márkára,[7]) de budai 56 garasos márkával is számoltak.[8])

Találunk azonfölül még ilyen márkákat is:

marca compoti Cassensis, Cassiensis és Cassoviensis[9])
marca denariorum Lyppuensis[10])
marca grossorum denariorum numeri Scepsiensis[11])
marca compoti Simigiensis[12])
Nagyváradon 50 garasos márkát[13])
a kolosmonostori convent előtt 80 garasos márkát[14])

1) 1347. (IV. p. 534.) talentum = 6 pensa, libra = 6 pensa 1351., 1357. és 1359-ben. (U. o.) Egy pozsonyi polgár végrendeletében is 1341-ben una libra denariorum Viennensium (p. 173.).

2) 1344. (p. 435.). 1345. (p. 481.)

3) 1341. (pp. 87., 89.), 1346. (p. 649.), 1347. (pp. 106., 117.), 1348. (pp. 222., 261.), 1350. (p. 360.), 1351. (p. 509.). 1352. (p. 561.); 1352. quamlibet marcam cum 6 pensis latorum Viennensium ad racionem de Baranya computando (p. 600.).

4) 1342. (p. 203.); 1347-ből is van példa (p. 150.).

5) 1346. (p. 646.)

6) 1351. (p. 524.)

7) 1341. (p. 104.); 1342. (p. 262.)

8) U. o. és p. 243.

9) 1341. (p. 71.): 1342. (pp. 241., 276.); 1342. partim in denariis pro nunc currentibus (p. 267.); 1344. (p. 434.); 1346. (p. 581.; 1348. (p. 208.); 1348 pro 240. marcis florenorum et grosorum compoti Cassensis (p. 252.); 1348. pp. 267., 270.); 1349. pro 100 marcis grossorum compoti Cassensis, sed in florenis prout tempore redemptionis ejusden in hoc regno Hungariae pro grossis combire inciperent (p. 272); 1349. (p. 320.); 1350. centum marcas grossorum compoti Cassiensis (p. 382.); marca grossorum comp. Cassensis (p. 455); 1351. numeri Cassoviensis (p. 537.).

10) 1344. (p. 412.)

11) 1348. (p. 259.); 1349. (p. 349); 1350. (p. 398.)

12) 1349. (p. 313.)

13) 1351. (p. 515.)

14) 1352. (p. 539.)

denarios Veronenses[1])
marca argenti cum pondere de Clusoar[2])
marca puri auri fini argenti (!)[3])
marca bonorum et duplatorum denariorum compoti Sirmiensis[4])
marca fini argenti.[5])

Persze aranyforintok is voltak forgalomban;[6]) és a márkát 4 forintjával szamították két izben.[7]) De ha 90 dénár ment egy forintra és 6 dénár egy garasra, mint látjuk, 60 garasos márkával van dolgunk, már pedig ez nem a közönséges compotus Budensis. Ebből az időközből más pénzverési rendeletet nem ismerünk, mint az 1343. évit.

Apró bécsi dénárokkal is találkozunk egyizben[8]) és közelebbről meg nem különhöztetett bécsi dénárokkal, melyekből csupán 4 pensát, tehát 160 darabot számítottak a márkára.[9])

Egy más alkalommal vegyesen arany és ezüsttel fizettek.[10])

Egy-egy izben pedig a budai káptalan előtt fizettek 26 *marcas gravi ponderis*, 10 pensát, azaz 400 dénárt számitva a márkára,[11]) az erdélyi káptalan előtt pedig 15 marcas antiquorum banalium.[12])

Ebbe az időközbe esik Lendvay Miklós tótországi bán pénzverési rendelete is 1344-ből, melynek értelmében a zágrábi kamara haszonbérlőit kötelesek valának de una marca argenti 372 egész dénárt (novem pensas et duodecim denarios, denariorum integrorum) quartae combustionis verni, vagy pedig 800 féldénárt vagy kisdénárt (obulosque *vel* parvos denarios camere nostre viginti pensas). Az egész dénárokból 72 currunt et vadunt pro floreno és de denariis (integris) quinque pense currunt, et de obulis decem pense pro una marca (pagamenti).

Láttuk, hogy a körmöczi kamarának dénáraiból 6 ment egy

1) 1350. (p. 375.)

2) 1350. (p. 413.)

3) 1341. (p. 78.)

4) 1346. (p. 650.)

5) 1347. (p. 142.); 1348. (p. 182.)

6) 1342. (p. 238.); 1344. pro 40 marcis composi Budensis cum florensis solvendis (p. 461.); 1349. pro florenis aureis (p. 291.); 1350. passim; 1352, pro 400 florenis (p. 563.).

7) 1350. quamlibet marcam cum 4 florenis computandó (p. 463.); 1351. pro 17 marcis composi Budensis, scilicet cum 4 florenis (p. 524.).

8) 1341. in 3 marcis parvorum denariorum . . . quodlibet jugerum pro 12 denariis parvis Viennensibus estimando (p. 99.).

9) 1343. pro 14 marcis den. viennensium (V. 377.).

10) 1341. 12 marcae és una marca auri (p. 129.).

11) 1350. (p. 405.).

12) 1345. (p. 487.)

garasra és 90 egy forintra s hogy tehát egy forint értékének a királyi rendelet értelmében megfelelt 15 × 3·07 = 46·05 gramm finom ezüst. Miklós bán rendeletében pedig 72 dénárt számítottak a forintra, tehát a márkának, melyből a tótországi dénárokat verték, megfelelt $\frac{46{\cdot}05 \times 372}{72} = 237{\cdot}925$ gramm finom ezüst, a mi közel jár a Truhelka kiszámította marca slavonica súlyához, t. i. 237·24 gramm. A marca pagamentire pedig számítottak 200 dénárt, finom ezüsttartalma volt tehát $\frac{46{\cdot}05 \times 200}{72}$, azaz 127·917 gramm, a mi közel jár azon értékhez, melyet az 1332—1337-iki időköznél kiszámítottunk, t. i. 122·80 gramm.

A bán elrendeli továbbá a kamaragrófoknak, hogy az ő új dénárjaiból adjanak egyet 3 régi dénárért; két bécsiért pedig vagy két „Grecensis" dénárért quia tercie et quarte combustionis existunt szintén egy új dénárt. A régi obolusokat pedig vagy súly szerint fogadják el, vagy adjanak egy új dénárt 4 régi obolusért. A régi dénárok azonban mindenesetre megértek többet, mert a bán szigoruan meghagyja, hogy ha valaki aranyat, ezüstöt vagy régi dénárokat az ország kárára Sclavoniából kicsempészni megkisértené és a kamaragrófoknak sikerülne őt tetten kapniok, kobozzák el minden aranyát, ezüstét és minden egyébnemü holmiját és vagyonát (ex tunc omnibus rebus et bonis suis ipsis auro, argento de denariis antiquis inventis priventur et spolientur).

Érdekes a báni rendeletnek az a része is, melyben meghatározza, hogy az új pénz verését mint kell ellenőrizni, nemcsak súlyára, hanem ezüsttartalmára nézve is.[1])

[1]) De quibus denariis nostris novis primo fabricatis unam marcam ad nos recipiendo, sub nostro sigillo, quod nos conservamus, ut si in aliqua falsitate in ampliandis denariis monete nostre in camera et in apponendis ad monetam ipsos comites camerarum nostrarum apprehendi invenire contingat, tunc eandem unam marcam contra ipsos in stateram imponemus. Quod si in aliqua nequicia comperiemus, solum quod in una marca casualiter in duobus vel in quotuor aut in sex et non ultra denariis augmentari vel diminui in stateram budensem ponendo, contingeret, sed si ultra ipsis sex denariis ipsam unam marcam in statera seu pondere posita falsitatem et diminucionem pateretur, tunc eosdem puniemus, ut exigit ordo juris. Hoc expresso, quod quia in examinacione octo ponderum argenti duo pondus, saltem quartus, in carbone defalcatur et remanebit, ob hoc si ipsa sex pondera in tribus vel in quatour denariis, non ultra casualiter diminucionen in statera predicta paterentur, hujus racione dicti comites camerarum nostrarum, obsqua alique vindicta habeantur, nisi in usum non attrahant. Si autem in pluribus infra quatuor denariis ipsa sex pondera diminucionem paterentur, extunc eis vindictam merito possent vendicare.« Truhelka id. m. p. 464.

IX.

(1350—1354.)

Ebben az időszakban Arnoldus de la Caucina volt a pápai tizedszedő. Számadásaiban azonban nem kapunk sok fölvilágosítást a magyar pénzekről.

Összesen 4739 forintot gyüjtött hazánkban (summa universalis receptorum de fructibus beneficiorum regni Ungarie per sedem apostolicam collatorum). Kiadásait nem adja.

Számadásaiban emlit florenos auri, florenos, grossos, denarios és bécsi dénárokat, mely utóbbiakból 40-et számit egy pensára, 10 pensát egy márkára és 90 dénárt egy forintra.[1])

A pénzszámítás nálunk azonban még mindig nem volt oly egyszerü, mint azt a pápai tized-szedő számadásaiból következtetnünk lehetne, mert okirataink az ellenkezőt bizonyitják. Ha például átlapozgatjuk az *Anjou-kori okmánytár* 6-ik kötetét, a következő adatokat találjuk benne:

marcas denariorum latorum Viennensium ponderis Budensis[2])
marcas fini argenti[3])
a pécsváradi convent előtt 6 pensás márkát[4])
libras lat. den. Vien., libram quamlibet seu talentum cum 6 pensis[5])
marcas computi Budensis[6])
marcas promtorum florenorum computi Cassensis[7])
marcas gravis ponderis den. Viennens.[8])
Váradon marcas grossorum[9])
marcas bonorum grossorum et florenorum compoti Cassensis[10])
florenos, florenos bonos aureos[11])

[1]) De lectoratu Wesprimiensis ecclesie . . . Solvit marcham cum dimidia et fertone et 20 Viennenses; marche faciunt 10 pensas et pensa valet 40 Viennenses; faciunt 8 florenos, computando florenum per 90 derarios. — A nyitrai püspökségben (két ízben ugyanazt említi) 2½ márka = 11 forint 10 dénár. Mindkét számítás pontos.

[2]) 1353. (p. 1.)

[3]) 1353. (p. 38.); 1355. (p. 367.); 1356. (p. 518.);

[4]) 1353. (pp. 41., 47., 90.); 1357. (p. 563.);

[5]) 1353. (p. 45.) 1355. (p. 270.); 1356. (p. 445.)

[6]) 1353. (p. 43.); 56 garas a márkára (p. 50.); 1354. (p. 174.);

[7]) 1353. (p. 44.(

[8]) 1353. (p. 61.); 1359. . . . marcas denariorum gracio ponderis videlicet 10 pensis pro quablibet marca *Magy. tört. tár* XX. 256.

[9]) 1353. (p. 77.)·

[10]) 1353. (p. 80.); 1354. (p. 257.)

[11]) 1353. (pp. 81., 97., 100.); 1354. (pp. 168., 170., 192., 230.) 1355. (p. 303., 316., 324.); 1356. (p. 429,); 1356. (p. 433.); 1357. (p. 554.)

az esztergomi megyében talenta[1])
florenos in bono auro de Hungaria[2])
marcas computi Cassensis[3])
florenos denariorum[4])
marcas auri 12 karatarum[5])
a somogyvári convent előtt marcas latorum Viennensium cum 5 pensis pro marca[6])
denarios Latos Vienenses cum 10 pensis pro marca[7])
marcas den lat. Vien. pro tempore currencium[8])
marcam cum 10 pensis computatom[9])
a szegszárdi convent előtt 6 pensás márkát[10])
marcas numeri Cassensis vel pro quolibet floreno 18 grossos[11])
marcas gross, den. numeri Scepusiensis[12])
florenos puri auri[13])
a kolozsmonostori convent előtt 50 garasos márkát[14])
az erdélyi káptalan előtt 80 garasos márkát[15])
a székesfejérvári keresztések 9 ekényi földért 3 márkát comp. Simigiensis[16])
talenta Viennensium[17])
Egerben 50 garasos márkát[18])
a csanádi káptalan előtt marcas duplicatorum denariorum monete in provincia currentis[19])
libram denariorum[20])
marcam racionsis Budensis pro 4 florenis[21]).

1) 1353. (p. 84.)
2) 1353. (p. 108.)
3) 1354. (pp. 217., 238); (1355. p. 272).
4) 1354. (p. 212.)
5) 1354. (p. 226.)
6) 1354. (p. 109.); máshol 1357. (p. 618.)
7) 1354. (p. 242.) 1354. *Magy. tört. tár* XX. 255.; 1355, (pp. 286., 297.); 3517. (p. 586.)
8) 1355. (p. 369.); 1356. (p. 455.); 1357. (p. 564.)
9) 1355. (pp. 380., 388.); 1356. (p. 419., 523.), 1357. (p. 543.)
10) 1355. (p. 387.)
11) 1356. (p. 430.)
12) 1356. (p. 444.)
13) 1356. (p. 459.)
14) 1356. (p. 503.)
15) 1357. (p. 530.)
16) 1357. (p. 585.)
17) 1354. (p. 156.)
18) 1355. (p. 285.)
19) 1355. (p. 410.)
20) 1357. (p. 550.)
21) 1355. (p. 276.)

Mint láttuk Arnoldus de la Caucina 90 bécsi dénárt számított egy forintra. Ez nem egyezik meg egészen azokkal az adatokkal, melyeket Huber közölt, mert ezek szerint a „Mark Wiener Gewicht“ és „Mark Silber“ megért 5 forintot, tehát csak 5 $\times$ 90 = 440 dénárt; egy másik adat szerint pedig ugyancsak egy „Mark Silber“ két talentumot, tehát 480 dénárt, ha csak ismét kétféle márkával, vagy pedig kétféle dénárokkal van dolgunk.[1]) A két márka viszonya egymáshoz, mint látjuk, 9 : 10, azaz decima combustio.

I. Lajosnak jól ismert 1351-iki okiratának egy passusából csak annyit tudunk meg, hogy az általa verendő dénárokból hatot, vagy pedig hat széles bécsi dénárt számítottak nálunk hivatalból a garasra s hogy mint eddig 56 garas ment a márkára.[2])

Mint láttuk, Kassának volt saját márkája és marca pagamentije, de hogy ez vagy amaz mennyi volt, még eddig nem sikerült fölkutatnom.[3])

X.

(1255—1359.)

Ezekben az években nem járt nálunk pápai tized-szedő.

Már az előbbi szakaszban közöltem egy-két adatot ebből az időközből.

[1]) *Münzgesch. Oesterreichs* pp. 518—530. — 1343. okt. 5. és 1353. ápril. — 1359. aug. 1 márka = 5 frt.; máshol pedig 990 márka arg. = 2590 forint + 250 talentum bécsi dénár + 347 márka ezüst. — Luschin is közöl két adatot (Wiener Num. 2. IX. 155.); ezek egyike szerint „cambivi 100 tal. antiquorum dem pro L. 69. 2. 0. novorum, semper dando 17. sol. 10 den. ant. pro 12 sol. nov. (tehát 520 régi dénár = 360 uj dénár) és item secundo cambioi L. 29. 6. 26. ant. = L. 22. 3. 5. novis (tehát 480 régi = 360 uj dénár). Mindkét tétel 1354-ben; 1353-ban pedig 6 alt = 5 neu egyizben és 3 alt = 2 neu másízben.

[2]) Fejér *Cod. dipl.* IX. II. 40. Az okirat felsorolja, hogy épúgy mint I. Károly idejében a lucrum camerae fejében „de quolibet integro fundo curie 3 grossi solvebantur, sic et nunc cum 3 grossis inter nostra camera cudensis quorum grossorum unus sex denarios camere nostre in valore et quantitate sex latorum Wyennensium valaet et ipsorum prossorum 14 unum fertonem faciant.“ I. Károly idejében a lucrum camerae 18 dénár (tehát 3 garas volt.

[3] Zsigmond király Kassa városának adott egyik kiváltságlevelében irja 1404-ben, hogy „ceterum mullus eorundem mercatorum advenarum et extraneorum libram aequabriam, pondera, mensuras et ulnas in hospitio ac bolta seu Camera pro usu suo habere debeat, sed ad pondus et mensuram civitatis recurrat, dempta aequabria in qua pecunia seu denarii ponderatur ac mensurantur, que eis licite admitatur... *Magy. tört. tár* IX. 131. — Hat évvel később pedig (1419-ben) „200 florenos Cassovienses valentes Centum florenos novae monetae regalis“. Schönvisner id. m. p. 318. — Az 1332—1337 időközben többször fordulnak elő „marcae Cassenses“ s ha az illető lapokon előforduló végösszegeket összehasonlitjuk az egyes tételekkel, ugy egy ízben kapunk 48 garast a kassai márkára, de másutt 70-nél is többet, de nem kerek számot.

Mint láttuk a marca gravis ponderis alatt 10 pensás márkát értettek.[1])

Érdekes az az egy adat is, melyet Huber közöl 1357-ből, mely szerint 1000 Schok prágai garas egyértékü volt 1750 font bécsi dénárral, tehát egy cseh garas megért 7 bécsi dénárt. A cseh trónon ekkor IV. Károly ült (1346—1378), de Rappe csak 1378-ból közöl adatokat a cseh garasok ezüsttartalmát illetőleg.

Ha a Hubert közölte adatban említett dénárok alatt széles bécsieket kell értenünk s nálunk időközben a garas ezüsttartalma (3·07 gramm) meg nem változott, úgy a cseh garas értékéül kapunk $^7/_6 \times 3·07$ azaz 3·58 gramm ezüstöt, tehát egy ilyen garasban körülbelül annyi finom ezüst volt, mint finom arany egy forintban.

1359-ből, azonfölül, van egy adatunk arra nézve, hogy az ezüst márkáját vagy helyesebben egy bizonyos márkáját nálunk még mindig 4 forinttal számították. I. Lajostól van ugyanis egy okmányunk, melyben a király fölmenti Sopron városát a reá kivetett 100 márkányi adó fizetésétől „quamlibet marcam cum 4 florenis computando.“ [2])

XI.

(1359—1363.)

Eltávozása után körülbelül öt év mulva Arnoldus de la Caucina visszajött hazánkba s ez alkalommal nálunk és Lengyelországban az újonnan kivetett tizedekből és előbbi útjából kifizetetlenül maradt hátralékokból összegyüjtött 7958 márkát és $4^1/_2$ scotust. Ezek alatt mindenesetre 48 garasos lengyel márkákat kell értenünk. Ő maga magyarázza meg egy helyen, hogy „marca argenti communiter valet 48 grossos Pragenses vel 25 scotos“ és 1 scotus = 2 cseh garast, 1 cseh garas pedig 16 dénárt, de nem cseh dénárt, mert ilyen aprót nem ismerünk Csehországban ebben az időben.[3])

A magyar pénzviszonyokra nézve csak annyit tudunk meg a pápai

[1]) Egyik adatunk 1353-ból, (a mennyiség megnevezése nélkül) a másik 1359-ből. — Zimmerman és Wernerék is közölnek több idevágó adatot (*marca majoris ponderis* néven), de eddig még nem akadt alkalmam az általuk nyomtatott két kötetet végig olvasni; *index rerum* pedig nincs.

[2]) *Magy. tört. tár.* IX. 118. — Fejérnél is 1352-ben „marcam qualibet pro 4 florenis.“ IX. II. 179.

[3]) Friedesburg közöl egy adatot (id. m.) 1343-ból . . . marca grossorum Praghensium polonici es Vratislaviensis numeri 48 grossos pro marca qualibet computando. — Ugyancsak szerinte 1 garas = 12 Heller (parvi), de ez ugy látszik cseh fillérekre érti, mert Rappe szerint (id. m.) I. János és IV. Károly idejében (1310—1378.) Csehországban 12 parvi ment egy garasra.

tizedszedőtől, hogy 8 denarii, de Ungaria . . . valent unum grossum Boemicalem et modicum plus, forte unum denarium (de Ungaria?), tehát körülbelül 7 magyar dénár volt egy cseh garas. Máshol különben többnyire forintokban számít.

A pápa egy régi adósától 22 év hátralékait hajtotta be, ki fizetett neki 22 uncias, azaz 2 márka 6 uncia aranyat.

Ebbe az időszakba tartozik az a zágrábbi jegyzék is 1362-ből, melyből Truhelka közöl egy-két adatot Racki közlése után. Ezen adatok szerint egy florenusra 240 dénárt számítottak, a „solidus magnus"-ra pedig csak 5 dénárt. Mint Truhelka helyesen megjegyzi, mindkét érték lényegesen elüt más forrásokból leszármaztatott eredményeinktől s azért bővebb fölvilágositást igényel; a közlött adatok elégtelensége miatt azonban nincs módunkban a jegyzéket megvizsgálni.

Érdekes azonfölül még e jegyzékben az, hogy a kiadások között kétszer előfordul a „grivna" szó, mely, mint Truhelka kimutatja, 200 dénárt ért, tehát 5 pensás márkával volt egyértelmű.

Fölemlíthetjük itt az 1368-diki évről származó zágrábi adójegyzéket is, melyet szintén Truhelka idéz. Ebben szerepelnek márkák, pensák, dénárok és bécsi dénárok, melyből szerinte kettő ért egy banálist. Az említett márkára számításai nyomán szintén 200 darab ment.

Truhelka azonkivül idéz a zágrábi káptalan 14. századbeli statutumaiból egy passust, mely igy így hangzik : „. . . et ubi dicuntur boni denarii banales, hi tales intelluguntur in comuni vocabulo, quod singuli valeant 12 parvulos bagatinos" és egy más okiratból „. . . quorum (denariorum) quisque valeat duodecim parvulos bagatinos."

XII.

(1373—1375.)

Az Arnoldus de la Caucina másodízben való eltávozása után következő 10 évből nincsenek számadásaink.

1373-ben eljött hozzánk Petrus Stephani, kinek számadásaiban találunk ily pénzfajtákat:

moneta antiqua
moneta minuta
denarii novi
„ antiqui
„ Ungaricales és de Ungaria
floreni auri Ungaricales
„ „ de camera.

Egy adata szerint 200 márka de denariis novis megért $533^1/_3$ forintot, mert 10 pensát számították a márkára és 150 dénárt a forintra (számítása helyes, ha mint rendesen 40 dénárt számítunk a pensára). Tehát egy márka de denariis novis megért $2^2/_3$ forintot s innen magyarázhatjuk meg, miért fordul elő nála oly gyakran a „tiers" és „tersias" kifejezés, mely alatt persze $^1/_3$-rész forintot ért.

1373-ban szerinte nagy drágaság, (magna Caristia) volt hazánkban. A magyar főpapoktól és alsó papságtól mindazonáltal behajtott közel 12 ezer forintot (tota summa totius decime a prelatis Ungariae et clero recepta . . . facit 11898 florenos cum dimidio et 57 denarios de Ungaria).

Ebből az összegből egy ízben átadott (feci cambium cum) Francisco Bernardi mercatore florentino Bude commoranti 4080 magyar forintot, melyekért az olasz lekötelezte magát 4000 florenos de Camera fizetni le Avignonban.

Más ízben ugyan attól kapott 2000 kamarai forintra és Avignonra szóló váltót 2040 magyar forintért.

Ismét más alkalommal van nyugtája 3000 ducatorum auri, quos emeram in Hungaria sen cambium feceram pro 3060 florenis Ungaricalibus bizonyos velenczei kereskedőktől.

Mint látjuk, tehát 2 százalék reáfizetéssel vásárolta magyar forintokért a pápai forintokat, mert ilyeneket kell persze értenünk floreni de Camera alatt és a velenczei aranyokat (ducatos à duce Venetorum). Azért nem értjük meg e tételt 1375. jan. havában „per Bertrandum Nigri pro 502 florenis parvis florenos Camere VI^c florenos" és tollhibát kell gyanitanunk.

A *Liber censualis*-ból tudjuk, hogy „in archiepiscopatu Strigoniensi Hospitale Sancti stephani, quae dicitur Obon" pápai adó fejében „unam unciam auri" fizetett évenkint. A keresztesek is ennyit fizettek és Istvánfi Péter behajtotta ezt egy csapással 24 évre s ilyképen örökítette meg számunkra e tényt: Magistratus Cruciferorum Sancti Stephani regis prope Strigonium . . . pro censu unam unciam auri ad pondus Ungaricum que facit 8 florenos auri Ungarici;" 24 évre tehát 292 florenos Ungaricus. Tehát egy magyar márka, azaz 8 uncia aranyból vertek $8 + 8 = 64$ magyar forintot. De ha a magyar arany márka 245·6 grammot nyomott volna, úgy egy forint 3·839 gramm finom aranyat tartalmazott volna, de ilyen nehezet nem ismerünk. A magyar nemzeti muzeumban eszközölt mérlegelésekből, mint tudjuk, Nagl révén, Lajos király aranyai (egynek kivételével) 3·565 grammot nyomtak nyers súlyban; $64 + 3.565$ gramm pedig ad a magyar nyers arany márkájául 228·16 grammot.

Kirsch közléseiből tudjuk, hogy ebben az időben a magyar és cseh

arany forintok egyértéküek valának s árfolyamuk 27 sol. 5 den. Avinonsium és 27 sol. 6 den. Avin közt ingadozott, a pápai forinté 28 solidus, a német azaz rhénusi forinté pedig 27 solidus volt avignoni érékben.[1])

Miután pedig a külömbség a magyar és a pápai kamara arany forintjainak árfolyamában 2 százaléknál valamivel többet képvisel, Petrus Stephani összehasónlitólag nagyon jó áron adta el magyar forintjait.

XIII.

(1375—1400.)

Petrus Stephani számadása az utolsó, melyet ismerünk, illetőleg mely nyomtatásban megjelent. Az Anjou-kori okmánytár is megszakadt a hatodik kötettel s azért mindinkább megritkul az anyag, mely pénzforgalmunk e korbeli történelméro világot vethetne.

Találunk egy pár értékes dolgot Fejérpataky László egy más kiadványában értem *Magyarországi városok régi számadás-könyvei*-t melyből kijegyzek egypár általános adatot.

Igy pl. Selmeczbányán 1364. és körülbelül 1388. közt találunk márkát, fertot, lotot, garast, ortonem et 4 florenos, florenos auri, florenos puri

1) *Die päpstlichen Kollektorien in Deutschland während des XIV. Jahrhunderts* (Paderborn 1894.). A. D. 1368. floreni de Ungaria et Boemia ejusdem valoris sunt (p. 400.)

florenus de Alemania = 26 1/2 grossi de Flandria
„ „ Ung. et Boh. = 27 „ „ „
„ „ Lothoringia = 23 „ „ „

(p. 402.) A. 1371. . . . 3500 flor. de Boemia et Ungaria = 3427 flor. de camera 2 sol. 4 den. . . . Floreni Ung. valentes reducti ad flor. Camere . . . ad rationem pro minori valentia cujuslibet Centenarii dictorum florenorum 2 flor. Cam. 2 sol. 4 den. monete Avinionsis (tehát 1 flor. Cam. = 28 sol. Avin. és 1 flor. Ung. = 27 sol. 5 den. Avin.)

(p. 374.) A. D. 1372 . . . 1300 floreni de Vngaria et Boemia coni auri et fortioris ponderis . . . — 650 flor. Ung. t Boh., singulis florenis de Ungaria et Boemie, qui sund ejusdem valoris, pro 27 sol. 6 den. et de Camera pro 28 sol. computatio, assendunt ad 638 flor. cam. 11. sol.

(p. 375.) A. D. 1374. . . . 1300 flor. auri de Ungaria et Boemia.

(p. 376.) A. D. 1374. . . . pro 600 flor. fortibus de Ung. t. Boemia, qui sunt ejusdem valoris; 1 magyar vagy cseh arany forint = 27 sol. 6 den.; 1 kamara forint = 28 sol.

(U. o.) A. D. 1375. . . . ugyanaz az árfolyam.

(p. 412.) A. D. 1375 . . . florenus de Ungaria t. Boemia = 27 sol. 6 den.
„ de Alamannia sei Renensis = 27 „
„ de Camera = 28 „

Hubernél pedig (id. m.) A. D. 1370. 10,000 Gulden guter und voller, schwerer und mit Namen die vier Münzen (t. i.) Ducaten (velenczei), Behemisch, Ungarisch oder Jenauer (genuai) Guldein."

auri (1408.-ban), ruffos florenos 1394—95-ben 300 dénárt számítottak ott a forintra és 1403-ban 91 márka és 1½ forint egyenlőnek van adva 365½ forinttal; tehát egy márka ezüstre még mindig 4 forintot számitottak.

Pozsonyban 1364. és 1410 között találunk Mark Silber Offner gewigt, phennige, libras denarium, solidos denariorum, grossos, parvos, obsolos, florenus aureus, rot gulden, stb. A solidus „triplex“ volt és 30 dénárt tartalmazott[1]), a garasra 7 dénár[2]), a libra denariorum = 240 dénárt[3]), a libra denariorum parvorum pedig 80 dénárt tartalmazott[4]).

Beszterczebányán 1386—1399 közt találunk megint ortonem, florenos in auro és sok más mindenféle értékű forintot, mint pl.

2 florenos per 40 grossos
7 „ „ 50 „
22 „ „ 60 „ conputandó
32 „ „ 43 „ „
4 „ „ 38 „
florenos computando per 80 grossos
„ „ „ 46 „

és így tovább úgy, hogy bajos elképzelni azt azt óriási khaost, amiben a jó beszterczebányai atyafiak éltek akkortájt. Érdekes még az, hogy „6 talenta mercurii pro uno floreno“ náluk „6 pfunt quecsilber vor 1 roten gulden.“

Végre Nagyszombatban 1394 és 1395-ben 300 dénárt számítottak egy forintra, 20 garast egy „gulden“-ra vagy „rot guldein“-ra és 10 solidust szintén egy „rot guldein“-ra. Van azonban „guldein“ is per 100 denarios novos.

Vegyest is fordul elő így: „12 rot guldein und 8 guldein per 10 solid. den.“

Egy más tétel szerint 90 rot guldein per 20 gross. = 120 librával! tehát egy libra 15 garas, egy solidus 30 dénár és egy garas 15 dénár. A libra tehát = 15 × 15 = 225 dénár. Ez a dolgozatom elején érintett

1) 150 denár = 5 solidus triplex.
168 „ = 5 „ 18 denár.

2) 1410-ben 7 lud à 2 garas = 98 dénár.
8 reichladen „ 4 „ = 224 „ és számos más példa.

3) 125½ dénár = ½ libra 3 (hiba 11 helyett) obuli
254 „ = 1 „ 14 dénár és sok más példa.

4) Több példa.

második kivétel. Azonfölül talentummal is számítottak s azért fordulnak ily vegyes tételek, mint „200 librae 33 talenta“ vagy „100 libre 41 talenta (minus 38 denariis)“.

Knauz is közölt egy adatot 1378-ból, mely szerint abban az időben a titeli káptalan előtt 100 dénárt számítottak egy forintra.[1])

[1]) *Magy. tört. tár* XX. 261. „ducentis florenis denariorum, florenum quemlibet per centum denarios computando.“ — Hubernél is van két adat A. D. 1375. . . . 45 ezer forint = 18 ezer Pfund Wiener Pfennige (tehát 1 forint = 96 dénár) és 1373-ban Klosterneuburgban 40 frt = 16-tal. 5 sol. 19 den. (tehát 1 frt = 100 dénár.)

ADATOK.

UTASITÁS A MURÁNYI UDVARBIRÓ RÉSZÉRE 1662-ből.

Instructio specialis
pro egregio Martino Szabó arcis Murány et bonorum
ad eandem pertinentium provisore.

Az tekintetes és méltóságos gróf hadadi *Wesselényi Ferencz* magyarországi palatinus urunk ő nagysága megtekintvén hűségét, jámbor szolgálatját, és az őeconomiában jó gazdához illendő szorgalmatosságát és experientiáját az nemes vitézlő *Szabó Márton* uramnak, *murányi* udvarbiróságnak tisztit adta és conferálta ő kegyelmének ez következendő articulusok, punktumok és conditiók szerént.

Ex primum quidem azt hozván ez mostani veszedelmes időnek állapotja magával, hogy *Murány* várának mindennap occurálandó belső külső szükségit szüntelen elméjében fogassa, hagyják és parancsolják ő nagyságok, hogy continue a *várban* resideáljon azholott tiszt uraimékkal jól correspondeálván ő kegyelme, s azokkal ottan consultálkodván mind belső, külső állapotokra gondot viseljen. Melyre, hogy jobban reáérkezhessék.

2. a jószágban continue *két hiteles embert* tartson, kiknek egyike *Garammellékére,* másika *Jósva völgyére* vigyázzon; azoknak, mire viseljenek gondot, mindennap ordinantiákat adjon, és hogy annál serényebben procedáljanak, minden héten eleibe hivassa a várba és mint viselték legyen gondját a reájok bizott dolgoknak, strictissime examinálja, reájok vigyázzon, hogy magok privatumjáért az ő nagysága dolga hátra ne maradjon.

3. Hogy ezután az ő nagysága jövedelme sok kézen ne forogjon az *jövedelmek perceptiójában* ilyen rendet kövessen: Az ordinarius proventust, *gömöri* dézmapénz-accidentiát, dan? pénz és serek árát maga percipiálja, s az szolgák pénzbeli fizetéseket onnan rendelje ki, és maga adja meg is. kinek-kinek conventiója szerént, buzabeli fizetéseket penig a *malmokból,* vagy ha azokkal fel nem érhetné, *murányi majorságból* deputálja ki, quietáltatván magát mindenikével, úgyhogy ha mi pénz, buza az szolgák fizetésétől megmarad, ő nagysága számára convertálja, s ezen jövedelmek introitusiról, exitusiról, mint szintén a többiről is helyes számot adhasson. Az *korcsmákon* elfolyt bor árát penig *Nagy Balázs murányi porkoláb* urammal ketten conserválják, egy *két különböző kulcsú ládában,* az szerént mindenféle több pénzbeli jövedel-

meket is, a felölmegirt paragraphusban speczificáli pénzbéli proventusokon kivül, úgyhogy (kitudván az pénzem vött borok capitális summáját) abból senkinek egy pénzt se adjanak ő kegyelmek asszonyunk ő nagysága és praefektus uram ő kegyelme commissiója nélkül. In tali casu penig *ketten nyissák s ketten zárják*, be is ő kegyelmek, azaránt való parancsolatokat és quietantiákat ugyanazon ládában a pénzzel együtt conserválván. Hasonlóképpen a *gömörvármegyei* dézmabuza is éppen a várbeli szükségre conserváltassék, s abból is asszonyunk ő nagysága és praefectus uram commissiója nélkül semmi ne erogáltassék.

4. *A profant dolgában* semmiképpen nem akarja ő nagysága, hogy ő kegyelme, ezelőtt continuált káros abususokat kövesse hanem azmely 125 szapu buzát adatott volt ő nagysága *Sennyei* uram kezében hogy avval inditotta volna meg az *profantsüttetést*, beszélvén a sütővel, ekkédig mint folyt légyen az ő nagysága kegyelmes parancsolatja szerént a dolog, ha szinte *Sennyei* uram vagy in parta remmissior, vagy in toto negligens volt volna is, mégis fennlégyen pro fundamento az a 125 szapu buza, s indittassa el az *profantsüttetést*, ugy hogy amikor készpénzül fizetni fog a *várbeli vitézlő rendnek*, (aminthogy ki lévén már mutatva honnan legyen meg az szolgák fizetése, úgy is kell annak lenni.) vonja ki hópénzekből a profant (*jósvai* piaczon járó buza árához képest szabott) árát. Amely profant árán megint más buzát vegyen, s azon rendet kövesse az *prófantsüttetésben* úgy accomodálván *prófantsüttetésre* vejendő buza dolgát, hogy a profanton *haszna* legyen ő nagyságának, amely hasznot pénz-introitusul tegyen be menstruatim egyébiránt valamennyi prófantot erogál ez ordinantián kivül nem acceptálja ő nagysága; ez lévén az ő nagysága sokszori kegyelmes intentiója és cathegorica resolutiója.

5. A mig a jó Isten a *rézbányán* áldását mutatja, addig éppen *Sennyei* uram liquidált restantiájából (melyhez *Kövi András* uram restantiája is accedált) teljék ki, arra való expensa, mert ő nagysága más uj jövedelmet, valamíg ebben tart, semmiképpen nem engedi arra fordítani, sőt számadáskor nem is acceptáltatik.

6. A jószágban occurálandó *causákra* vigyázása legyen, hogy az igazság megtartásával az ő nagyságok dolga jól procedálhasson, az nehéz causákat penig, úgymint: *jószág dolgát, határok igazitását, emberhalált* és egyéb *nehéz dolgokat* magától ne igazgassa, hanem praefectus uramnak értésére adja és ezaránt ő kegyelmétől várjon.

7. Legyen azon ő kegyelme, hogy valamit ma elvégezhet, holnapra ne halaszsza, mert ha mi kár az halogatásból esik, maga fizeti meg ő kegyelme.

8. Az ujonnan conscribálandó jószágot gyakran megszemlélje, és azokat az *urbárium* szerént juxta ipsorum qualitates, mind *barmos* és *gyalogszereseket* úgy szolgáltassa, hogy az szegénységnek terhére ne legyen; az értéktelemb szegényével az értékesebbnek terhét ne vonassa, ajándékért vagy valami kedvezésért az dologról el ne hagyja az maga haszna keresésének alkalmatosságáért, alioquin az olyan dologért severe animadvertál ő nagysága ő kegyelmére. Azért minden úttal-móddal az szegénységet megvizsgálván *vonó baromra* erőltesse. Kinek *barma* az ő nagysága szolgálatjában *elvész*, vagy lába törik vagy már teljes-

séggel veszendőben vagyon, az szegény embertől azt *mészárszékre* vegye avagy mást vétessen véle, *megadván az árát* vagy peniglen más marhát nekie érette, idején megirván ő nagyságának vagy praefectus uramnak opinióját, honnét legyen s melyik majorból megadása hoc per expressum declarato, valamint az szegénység, *urbariumon kivül* várbeli szolgáktól vagy más cselédtől szenved, ő kegyelme eleit vegye, lévén azon hogy azt szorgalmatosan megtakargassa, épétgesse, ne legyenek *oly bitangul, mint eddig* voltanak. Egyébiránt tantum facit, mintha maga rontaná az ő nagysága jószágát, mikor eleit vehetvén sérelme remedeálásának, szántszándékkal múlatja el.

9. Magát a jószágban úgy viseljn ő kegyelme, hogy *rendeletlen szolgáltatás* és felettébb való *keménysége* miatt az úr ő nagysága *jobbágyi* el ne bujdossanak, és marhájokban el ne fogyjanak, hanem inkább jó gondviselése alatt mind szaporodjanak, s mind értékekben és marhájok számában angeáltassanak Sőt azkiknek értékek és helyek in justa quantitate megvolnának, s ravaszságtól viseltetvén magok könnyebbségéért *barmot nem vennének*, adhibitis justis et etiam placidis mediis vélek járó barmokat vétessen, hogy minden majorságokat rendesebben és hamarabb vitethessen végben. Ha gondviselése alatt *épülnek:* jó indulatját mutatja ha pedig fogynak és *szegényednek* alatta az ő nagysága jobbágyi: káros magaviselését és negligentiáját ő nagysága el nem szenvedi.

10. Ő nagysága kárával *hasznot* magának se mi az uré, se a jószágból ne hajtson semminémő praetextus alatt, hanem rendelt praebendájával és fizetésével contentus legyen. Maga pénzét az ő nagysága jövedelme közzé ne elegyitse, sem pénzével maga számára *ne kereskedjék* sőt az maga pénzével is oly kereskedést ne inditson, ki az úr jövedelmének kárára és fogyatkozására lenne, ha kártol magát ójni akarja.

11. Minthogy urunk ő nagysága ezen jószágban continue nem lakik, az ujonnan limitált kántor-élést[1]) fogyatkozás nélkül szorgalmatosan kiszedetvén, oly helyen tartsa, hogy valahova ő nagyságok parancsolják, oda szolgáltathassa, mert ha késön küldi, valamint medio tempore pénzen vesznek az ő nagysága konyhájára, mind ő kegyelme fizeti azt meg. Annak extractiójában penig szemes legyen ő kegyelme holmi hitvány észszel holt tyukot, ludat, borjut el ne vegyen, és akiket elvészen is, oly provisióval küldje, hogy akik az idő alatt az utban gondviseletlenség miatt meghalnak, maga fizeti azt meg. Akit penig az élésnek kiszedetésére és hová szolgáltatására exactorul rendel, annak catalogusképpen eleibe adja, honnan mit és menynyit percipiáljon, s oly instructiót adjon neki, hogy valamikor mit küld, vagy sok lesz, vagy kevés, czédulát adjon mellette, hogy a kit ő nagyságok annak perceptiójára rendelnek, a szerint percipiálhassa, de perceptis penig quietáltassa az udvari hadnagygyal vagy komornikkal magát, amely quietantiát az perceptortól elvevén, tartsa számadására maga menedékére, mivel ő kegyelmének azon limitatiót introitusul köll assummálnia számadásában és számot adni róla.

12. Itthon nem létében ő nagyságoknak haszontalan és csak

[1]) Azaz *negyedévenként* a jobbágyok által beszolgáltatandó élelmi szereket.

kenyérvesztegető szolgákat ne tartson, és azokat, kik nélkül ő nagyságok ellehetnek, elbocsássa, mert valamint afélékre erogál, maga vallja kárát.

13. Amikor Isten az urat és asszonyt ő nagyságokat ide hozza, akkori költségről udvarbiró uram, kulcsár, abrak és praebenda osztó sáfár az mindennapi kiosztott *praebendáról*, borról, czipóról, abrakról, husról, tyukról, ludról, egy szóval valamit az konyhára vagy mérten praebendásoknak ebédre, az szerént vacsorára kiád, azokról regestromot csináljon azokban minden költséget szorgalmatosan consignáljon számadásának könyebbségéért és amikor az úr és asszony őnagyságokkal az ő nagyságok praefectusa jelen lészen az regestromot ő kegyelmének bépraesentálja minden napon, és loco quietantiae subscribáltassa ő kegyelmével, azhol pedig praefectus uram távol volna, ő nagyságoknak és kiváltképpen az asszonynak ő nagyságának bémutatása és az ő nagyságok elmenetelekor azon erogatiókról ő nagyságokkal quietáltassa magát.

Az bornak kiosztogatásáról pedig nem hordóról, mint ez ideig, hanem a mi ő nagyságok asztalára elkél, itczéről itczére tartson számot és amikor vendégei vagynak ő nagyságoknak, és a költség megszaporodnék, azoknak neveket, számokat mindenkor felírja, hogy az erogatiót hitelesben adhassa bé regestromában, azt is szorgalmatosan observálja, hogy az ő nagyságok szolgájoknak kinek mennyi borok ésser praebendájok jár, igazán kiadja, de az mindennapi diariumban fel irja azoknak neveket, mert történék gyakorta, hogy azmely szolgák, praebendások egyszer jelen vagynak, azok közül sokan ki ide, s ki amoda az ő nagyságok parancsolatjok szerént elmennek, és méltatlan dolog volna az, távol levőknek praebendájokat számban adni és absentes pro praesentibus consignálni. Mikorazért az oly szolga elmégyen, és mikor megjöjjön, akinek prabendója mikor szünt volna meg, és mikor kezdette meg, jövetele után kiadni, azokat observálja és az diarumban beadja, mert azonkivül semmi erogatióját nem acceptálják, hanem amit ezen rendelésen kivül elkölt, maga fizeti meg.

14. Az ő nagyságok jelennemlétekben az magok dolgokban járó szolgáknak semmit ne adjon akik pedig ő nagyságoktól küldettenek, azokat nevezete szerént, mi dologban járjanak, mikor jöttek, és mely nap mentének el, diligenter felirja. Praebendájoknál feljebb azokra ne költsön, quietáltatván magát vélek, amit reájok erogál, alioquin számadásakor reisciáltatik.

15. Ha mikor uton járó úr vagy főrend az ő nagysága házához avagy jószágban meg találna szállani, kiváltképpen kik ő nagyságoknak jóakarói, avagy az olyanoknak csak szolgája lenne is, azoknak úgy igyekezzék udvarbiró uram gazdálkodni, kibül se az úr becsületi meg ne sértődjék, se tékozlás se vesztegetés az ő nagyságok élésekben ne légyen, és az ilyeneknek személyeket, jöveteleket, mulatásokat és elmeneteleket hites embereknek recognitióival igazán azokra költ erogatióval diligenter felirja számadásában való könnyebbségéért. Ezen kivül udvarbiró uram semmi rendbeli uton járó embereknek az ő nagysága jószágiban gazdálkodást meg ne engedjen, sőt minden uton járóknak infestálásoktól és az végbeli csavargó katonáknak magok és lovak depascuatiójoktól az szegény népet igen megoltalmazza. Et casu quo az

insolens latrok avagy praesidiarius katonák és akarmi renden lévők legyenek is azok akik az ő nagyságok szegényit javokban, marhájokban és személyekben is nyomorgatnák, idejét, helyét személyekkel idején ő nagyságoknak, avagy praefektus uramnak igazán beadják, kik ellen animadversiót vehessen ő nagysága és az szegénység is securitásban maradhasson.

16. Mindenféle *gabonabeli majorságot*, buzát, rozst, árpát, zabot, borsót, lencsét, ledneket, tatárkát, tenkelyt, lent, kendert, egy szóval mindenféle leguminákat, valamit a föld megteremhet, kiváltképpen az murányi és jósvai határban lévő mezőn, kertekben kitkit az ő jó alkalmatos idejében bőven vettesen udvarbiró uram, azokat penig az időnek javán szárazon és kár nélkül vitessen fel és takartassa, az jó időről el ne halassza: és ezekből kárát ő nagyságoknak úgy távnztassa el, hogy ezekből esendő károkat maga fizeti meg.

17. Udvarbiró uram, ispányok és kulcsár az úr jobbágyival sem magoknak sem másoknak semmiféle munkát ne tétessenek, se ne szántassanak, hogy az urnak s az szegénységnek afféle szolgáltatásokból kára ne következzék, mert az szegénység el nem győzvén az sok munkát, nagy szegénységre és pusztulásra jut dolga. Az *jobbágyság* az udvarbiró keresésére semmit ne miveljen, mivel az udvarbirák barátságos kérések az szegénységnek terhes parancsolatja, melyben semmit sem mernek ellhallgatni, tartván attól ha kéréseket elhallgatják, rancortól viseltetvén ellenek, nagyobb terhekkel aggraváltatnak tőllük. Valamit azért az úr jobbágyival akármi uton és módon magoknak s az tisztviselőknek miveltetnek, szántatnak, vettetnek és kaszáltatnak oly vetemények és feltakart szénák termésestől, gyömölcsöstől az ő nagyságok számára takartassanak be, mert azmely industriával magok számokra az tisztviselők ezen dologhoz hozzáérkeztenek, azon industriával az ő nagyságok occonomiájához miért nem érkeztenek, és annyival az ő nagyságok majorságokat miért nem könnyebbitették.

18. Az *jobbágyoknak szolgáltatásának* rendes módjáról udvarbiró uram praefectus uramtól oly informatiót vegyen és ahoz magát úgy alkalmaztassa, hogy minden dolgokat az időnek javán vitessen végben mert ha felettébb való terheltetés miatt az jobbágyság elpusztul, avagy káros, esős időben való szolgáltatásból az urnak kára és az szegénységnek barmában, szekerében fogyatkozása s kára esik, azokat udvarbiró uram fizeti meg.

19. Az úr jószágában tilalmas *makkos erdőkből* semminemő, épületre avagy tüzre való fát tiszttartó uram más idegen jobbágynak főképpen se titkon, se nyilván pénzen és akarmi kedveskedésért eladni ne merészeljen valamig tisztességét szereti, mert afféle titkos erdőlésekbül per usum subreptitium sokszor sok perpatvar cum detrimento domini proprietárii szokott lenni, alioquin notabilem poenam incurrit, hoc additó, hogy afféle makkos erdőket nem hogy másnak engedné vesztegetni, de még az ő nagysága szükségére is extra casum inevitabilis necessitatis ne vágattassa.

20. Maga számára udvarbiró uram ispán az úr jószágában földet, rétet, gyömölcsös kertet és akármi ortványokat ne vásároljon, se másoknak eladni se engedjen, ha kárát nem akarja vallani, mert ha az

jobbágy örökségét kezdi eladni, végtére házát is pusztán szokta hagyni, és nagy kárára az urnak szokott el is bujdosni.

21. Az *vetésnek* idejét Isten béhozván, a mikor jó idő vagyon arra, gondja legyen és szorgalmatosan hozzálásson, ő maga is ott forgolódjék, hogy az szántás jól és szépen essék, és jól boronáljanak minden vetéseknek tavasziaknak és őszieknek köböl számokra regestromát tartsa mennyi köblöt vettet, és azon mennyi kereszt vagy kéve takarodik, igen szorgalmatosan felirja. Az jószágban pedig sehol kétféle szapút, mérczét, köblöt, az szerént messzelyt, itczét, csöbröt ne tartson, hogy nagygyal bévegyen, kicsinynyel adjon ki; tetézve avagy egyenesen való mércz vagy szapu megrugdosásából se keressen privatum commodumot, és az szegénységnek kárt ne szerezzen, mert ha azt cselekszi, severa animadversióban veszi az úr ő nagysága érette.

22. Arra is udvarbiró uram gondot viseljen az vetésnek idején az mag mellé bizonyos hites embert állasson aki jelen légyen az mag kimérésének is idején, és recognitiót tartson róla, hogy azmennyi magot ratióiban felir, hogy vettet az földben, az elis legyen valósággal vetve, melyre az hites ember is számot tartson, alioquin az maga consignatiójával és hites ember recognitiója nélkül számadását nem rectificálhatja.

23. Minden *erogatiájáról* az felljebb megirt artieulushoz accomodálja magát, azonkivül az úr és asszony ő nagyságok és az praefectus uram commissiojuk nélkül senkinek semmit ne adjon, (megmaradván mindazáltal az uton járokról irott artikulus) mert verbalis commisiot a számvevő nem acceptál. Valakinek pedig a commissiók és rendelések szerént is mit erogál quietantiát extraháljon attól. Viszont, ha valakitől mit percipiál, maga keze irásával czédulát adjon nekie, maga is igaz ratiót és instructióját producálván, úgy adjon számot róla minel bizonynyal el kell azt hinni, hogy inneg tova commissió és quietantia nélkül semmit nem acceptálnak ő nagyságok.

24. Az *aratást* Isten behozván, mindenféle gabonáit, őszi és tavaszi vetését ő nagyságoknak az ő idejekben arattassa és takartassa be, füveit lekaszáltatván, jó száraz időben rakassa, hordassa kazalokban, ugyhogy sem az osztagokban sem kazalokban vigyázatlansága miatt és gondviseletlensége miatt is kár ne essék esős időkben, avagy az kertekben az barmok miatt, mert akármi módon esett, kárát is ő nagyságoknak majorságiban udvarbiró uram fizeti meg.

25. Az ur ő nagyság *csüreiben* való fogyatkozásokat jól megvizsgálja, és egyéb épétések között azoknak fogyatkozásit, melyeket láttand, késedelem nélkül megépéttesse, hogy az ő nagyságok takarmánya ne károsodjék meg benne, mert megfizeti az olyan kárt. Ezenkivül gáztól ganéjtól meggyült hulladék-polyvától a *csüreket* tisztán tartsa, mutassa abból is jó forgolódását.

26. Mikor az buza, rozs, árpa, zab *hordásnak* ideje lészen, ha csürben vagy asztagokban majorság és dézmát hordat be udvarbiró uram, az csür, és asztag mellé hites embert állasson. Csürben és mindenik asztagban mennyi számu kereszt életet rakat, szorgalmatosan felirja, és az kereszt avagy kalongya mennyi kévékből álljon annak számát ne változtassa, az kereszt számát mindenütt húsz — húsz kévére szám-

lálván. Az hites ember az asztagra hányott kévét olvassa meg és úgy rójja kereszt avagy kalangya számra, melyet elvégezvén, az egész majorságban mennyi kereszt buza és több őszi, tavaszi mindenféle vetések lőttenek, extractusban vegye, az hites ember rovásával praefectus uram kezéhez küldje, hogy ő nagyságokat tudhassa róla informálni ő kegyelme. Elvégezvén az asztagoknak rakatását, ez facto igen szépen béfedesse póznáztassa, hogy esős időben károkkal ő nagyságoknak kine keljen, és az madarak is meg ne vesztegessék, kiben ha mi kár esik, udvarbiró uram fizeti meg.

27. Az *csépeltetés* dolgában peniglen ily mód observáltassék, hogy minden majorság, dézmabuza, gabona elcsépeltetése jó alkalmatosságokkal, jó időben kárnélkül legyen. És elsőben mindenikfélében felét szegény, felét gazdag crescentiájul proportionabiliter két-két keresztet avagy kalengyát elcsépeltetvén, az hites birónak jelenlétében szórassék, és tisztittassék és méressék meg, kiről az biró igaz rovást csináljon és tartsa meg, s azt udvarbiró uram bona fide notálja és a birónak de facto czédulát adjon róla, hogy ugy constálhasson, mennyi kereszt avagy kalongyából mennyi szemet kelljen várni, és ez szerént mikor melyik buzának egyébféle gabonának, asztagnak és akármiféle leguminúknak elcsépeltetésének vége lészen mindeniknek proventusát, in granis mennyi lőtt legyen belőle, íva adják be praefectus uramnak, az először próbának tudására elcsépelt két kereszt avagy kalongyának szeméről való jegyzésével egyetemben. Az csépeltetésnek idején az cséplők mellé hites embert rendeljen, hogy polyvával is el ne lopják, és midőn az cséplést elvégzik, az derék méretésen is hites birák vagy polgárok ott is jelen legyenek, az méretésről is igaz rovást tartsanak és udvarbiró uramtól minden méréstől czédulát vegyenek; arra is gondot viseljenek az csépletők, hogy sem magok, sem cséplők oly fraudban ne találtassanak, hogy az csépletéskor buza, gabona, vagy akarmi legumina köröl forgolódván, az eleit, javát magok számokra ne tulajdonitsák, az alját, utolját, avagy alsójával elegyelétettet az úr számára ne hagyjanak és az buza, gabona perceptióját és erogatióját ne confundálják, hanem igazán administrálván, külön-külön discreta ratiót tartzanak, mert ha kontra praescriptam ordinationen cselekszik udvarbiró uram, sok difficultásokban és suspicióban involválja magát, mivel számadását ezen rendelés szerént kivánják ő kegyelmétől.

28. Az *cséplőkre* úgy vigyázzanak az tisztviselők, hogy mindenféle szalma, törek, polyva és felezet külön-külön kár nélkül az baromnak téli tartatásokra diligenter conserváltassék, az szalmát szép kazalokban mint szintén az szénakazalat úgy rakassa az cséplőkkel, hogy valami kár ne essék belőle.

29. Minthogy isten jóvoltából az ő nagysága majoriban mindenféle lábas *marhák* szaporodnak széna bőven takartassék, és amint feljebb meg van irva, jó módjával rakattassanak bé, hogy az ő nagysága marhái meg ne fogyatkozzanak, és éhezésre, éhelhalásra ne jussanak; de minthogy az széna sokfelé kelletik, és nemcsak az ott levő marhákkal való megétetésre, hanem, ha mikor kivántatik, más majorban is adhasson belőle, és pénzzé is tehessen, melynek mind takaritásáról, költéséről igaz számot is tartson és adjon. Azt penig jól meglássa, hogy

mind az holiakon s mind más fütermő helyeken az szénában semmi uton és mádon kivül veszni ne szenvedjen, kiváltképen maga privatumáért, az időt se causálja, mert ha gondviseletlensége miatt az esős idők miatt kinn vész, maga fizeti meg azt a kárt.

30. Innégtova ne úgy viseljen gondot az *szénákra* mint ekkedig volt, hogy az holiakon sok szép széna veszett kinn, s kaszálatlan is sok maradott, mert ezután nagyobb animadversio lészen reá.

31. Mindenféle lábas *marháira* ő nagyságoknak, valamik inventarium szerént kezében adattanak oly gondot viseljen, hogy ne csak megtekintélje, de azok nyavalájokra is igen vigyázzon, és ha valamelyiknek az nyavalájok, csak megorvosoltassa, jó gondviselő pásztorokat tartván mellettek. És mindjárást esztendőbe jövet telelő helyekre és télben etetésekre oly szorgalmatos gondja légyen, hogy szaporodások gondviseletlensége miatt el ne vesszen, ha kárt nem akar szenvedni. És mindenféle ő nagyságok marháinak hasznok, sajtjok, vajok, turójok, gyapjok külön-külön, annak módja és szokott rendi szerént megtakarítassanak és azhova kivántatik, vagy convertalni parancsolják ő nagyságok oda erogáltassanak.

32. Az ő nagyságok, majoriban tyuk, lud, réczék, pávák, indiák, juh, disznók, öreg lábas *marhák*, meutől több lehet, szaporittassanak; majorbeli cselédeknek és szolgáknak, béreseknek hiában ne fizessen, alioquin számvételkor reája irják udvarbiró uramra.

33. Az *méhek* szaporitásában, mentől többnek tartásában is nem kisebb forgolódással munkálkodjék, mint egyéb majorságokban való gondviselésben és valahol aféle majorságot tarthat, tartson, és ahoz értő embert a zsellérek közzül állasson és rendeljen hozzájok, kiket rajzásoknak idején egyébb szolgálattal ne bántson, dézmában is ami jut, jó köpüvel vegyen, buzán is szerezzen.

34. Azmely majorságbéli *marha eladni* való lészen, udvarbiró uram akkorra tartsa eladását, amikor ára jobb lehet, időnek előtte ára alatt el ne vesztegesse, eladásának is jó idejét el ne mulassa. Az agg marhákat kivágassa, és azféléknek árán ünöket és gyermekdedeket vegyen, hogy igy is az majorság jobban szaporodhasson.

35. Minden szombaton az *majornétól* tyukmonyakról, vajról, turóról számot vegyen, és a várban béhordja és mindeneknek erogatiókról diariumot tartson, hogy azokról számot is adhasson, ki ha rest, vagy tékozlásban találtatik, arról animadvertáljon.

36. *Kerteiben* ő nagyságoknak minden féle veteményt, melyek nélkül egy nap is el nem lehetnek ő nagyságok házainak szükségére oly bőséggel vettessen udvarbiró uram, hogy nemcsak murányi és josvai konyhájának szükségére legyen elégedendő, hanem máshova is, azhova ő nagyságok rendelik, administrálhasson elégképpen. Az kertésznek hiában ne fizessen, fizetését véve megszolgáltassa alioquin nem acceptáltatik; mint mások pénzt is teremtsen az kertből, az kertésznek is onnan fizessen meg.

37. Lenre, kenderre, mind az ő nagyságok majorságiban valókra mind dézmából esendőkre gondja légyen, száraztatására és megcsinálására úgyhogy mikor asszonyom ő nagysága felőle parancsol, kár nélkül készen kötésekben oda küldhesse és fonathassa, szövethesse.

38. Udvarbiró uramnak az *sütésre* szorgalmatos gondviselése legyen, úgyhogy egy véka, vagy szapu fejér czipónak való buzalisztből az úr asztalára ötven czipót süttessen az praebendásoknak egy véka lisztből hatvant, mert ratió tis azszerént exigálnak tőle. Derczéje, korpája az apró marháknak tartattassék, melyről szorgalmatos számot is tartson.

39. Az *vámoknak* exactióra mind Murány alján. és más helyekben is, hol volnának, hites embereket állasson, azkikkel együtt udvarbiró uram is az vám hasznáról peculoaris ratiót tartsanak.

40. Az ő nagysága jószágiban, amikor az *makknak* Isten termését adja, azt idején megcircáltatván hiteses emberekkel, jolsvai és szécsi sokadalmakban megkiáltatván, mindenfelé hirt adjon, és mentől több sertés marhát reá szerezhet, szerezzen, sőt penig maga industriáját mutatván, mentől jobb haszonra, nyereségre való hizlalt marhákat vegyen és meghizlaltatván az makkon, ugy adassa el; jövedelmét ő nagyságoknak igyekezzék ezzel is szaporitani, makkot is az zsellér emberekkel disznók és malaczok tartására bőséggel szedessen.

41. Az *korcsmákra* való borról, és azhol helye vagyon, serről is idején provideáljon, az korcsmák üresen ne álljanak, ha abból való kárát ő nagyságoknak fizetni nem akarja, azhol penig az sere és bora elfogyna, nyereségre másokról is addig bornak szerit tegye, maga avagy barátl borát, serét sehol az úr jószágiban, se titkon, se nyilván, élete és tisztessége vesztése alatt ne árultassa. Ha penig maga borát udvarbiró uram adná ki az korcsmára in catu defectus, azt annak előtte hites biróval megkóstoltatván, amit megitélhetik, hogy mástól is olyan bort vehetni, az szerént szakaszsza annak is árát, melyet kivévén belőle, azon kivül lucruma épen ő nagyságok számára maradjon. Az hordók mérésének idején is az hites birák, avagy polgárok közül és az korcsmáros jelen legyen, kinek udvarbiró uram czédulát adjon róla minden hordó megmérése után, hogy ők is recognitiót tehessenek az hordónak quantitásáról, mindenik hordóban mennyi szinbor és mennyi itcze seprő lehetett benne Az borseprőt ő nagysága számára égetesse ki és égett borából való jövedelmét is külön perczipiálja és külön ratiót tartson róla: czédulát adjon az égetőnek, egy kiégetésre mennyi seprőt adott, mennyi jó égett bor lett belőle. Czégér nélkül való korcsmákra exploratorok által vigyáztasson, hogy azoktól az ő nagyságok korcsmáinak jövedelme ne minuáltassék. Ha kit rajta érhetnek, személyválogatás nélkül bora elvonattassék, avagy hordójának feneke kivágattassék, és 12 forintra megbüntettessék, de az ő nagyságok jobbágyit is az más emberek korcsmájára való menéstől, azokról való borhordatástól 12 forinttal megtiltsa, azki ez ellen vétene, megvegye az birságot az úr számára rajta, alioquin maga adja meg az birságot. A bor állapotjában penig kettőztetni kell az dolgot Ha az ő nagysága pénzén vött borokat árultak az korcsmákon, ahoz semmi közét ne avattassa külömben, hanem napját, óráját az borkiadásnak annak elfogyásának megmérésének és a pinczében bészolgáltatásában serény gondot viseljen : igen szorgalmatosan reávigyázzon, ha az ő nagysága pinczéiből korcsmákra való borok fogyni kezdenek, vagy ő nagysága, vagy ő kegyelme idején provideálhasson az korcsmákról. Ha ő kegyelme provideál, minthogy tiszti

is azt mutatná, valamint megveszi akóját a bornak, azon capitalist tartsa több borok vételére, lucrumát penig minden hordónak igazságosan beszolgáltatván, ő nagyságának egy fellérét is sehova ne tegye. Sőt innegtova az éget bor jövedelméből is semmit ne erogáljon commissio nélkül.

42. Az *malmok* gondviselésére és jól igazán való őrlésekre hites molnárokat és azoknak szolgáit is megesküdtesse udvarbiró uram, a kik senkinek vám nélkül ne őröltessenek. Azmely malomban az molnár nem árendás, hanem harmados, annak szabad kenyeret ne engedjen hanem minden szombaton az buzavám megosztatván, heti kenyérre egy kassai szapu buzát adjon az molnárnak, az kimérés előtt az közbül az hites biró maga, avagy az hites polgár az molnárral minden héten minden mérésről regestromot avagy rovást tartson. Udvarbiró uram is, amit az malmokból percipiált, ne csak maga nótálja, hanem az birónak és az molnárnak minden méréskor czédulát adjon, és azhonnét eddig sabbathalis járt papoknak, mestereknek, avagy deákoknak, azt ezután is igazán kiszolgáltassa, és megadja. A jó molnárokat penig ajándékért és maga privatumáért ne változtassa, hogy valami roszakat avagy igazságtalan embereket ne állasson helyében. Az úr ő nagysága malmaira szorgalmatos gondot viseljen, hogy gondviseletlensége miatt ne romoljanak, mert amennyi idő alatt haszontalanul állani comperiáltatnak az malmok, ő nagyságok károkat az udvarbiró uramon veszik meg. Mely dolgot sernevelő házakra és serneveléseknek procreatiójára is tartson udvarbiró uram. Puszta malomhelyek is, azhol találtatnának malmot csináltasson rajta; hiába ne tartsa az helyt, sem másoknak megcsinálni az úr kárára ne engedjen.

43. Az *pisztrángos és kövi halas patakok* azmely faluknak határaiban vagynak, 12 forint birság alatt az ő nagysága jószágiban tilalmasan tartsa és kerültessen is, hogy vigyázatlansága miatt lopva ne halászszák, hanem az ő nagyságok szükségére tartsa, hogy az folyóvizek és patakok az ritkább halászásától szaporodjanak halakkal; hozzá advány, mivel már három tó, ha nem négy, és igen szép haltartó lészen keze alatt, gátjairól azoknak és minden szükségéről úgy provideáljon, hogy gondviseletlensége miatt azokban kár ne essék, mert ő kegyelme vallja annak kárát. Az haltartóban szebbnél szebb, hazánkban termett pisztrángot, lepényhalat, kövihalat, kophalat, Szepesből hozott penig szép lazaczot rakva interteneálván, hogy halból az haltartók meg ne fogyatkozzanak,

44. Mindenféle *majorságit* ő nagyságoknak gyakran meglátogassa azokra következendő károkat eltávoztassa, füvekben, vetésekben és egyébféle takarmányban ő nagyságoknak kár ne essék.

45. Az várban és majorokban azhol valami *fogyatkozást.* ruinát lát, azt minden másnapra való halogatás nélkül, ha mikor szükséges restaurátiók kivántatnak, azokat helyreállatni el ne mulassa.

46. Az ő nagysága jószágiban hogy gondviselése alatt *jobbágyi* szaporodjanak, arra kiváltképen való jó mód az, hogy ne csak az elbujdosott jobbágyoknek vételére és helyben letelepedésre hanem puszta helyeknek idegenekkel való megtelepétésére szorgalmatos vigyázása, gondviselése és igyekezete légyen.

47. Méltó vigyázás legyen arra is, hogyha valamely *faluja* ő nagyságoknak *pusztulni* kezdene, azoknak romlások, pusztulások nem az gondviselők privatuma miatt, és azoknak elviselhetetlen keménységek és kegyetlenségek miatt essék és lészen-e? Melyben ha az gondviselők közül comperiáltatik, kemény büntetés nélkül el nem szenvedik ő nagyságok. Itt azért udvarbiró uram az ő alatta levő ispánok ellen vigyázzon és gyakran az biráktól értekezzen, ki-ki az czélen kivül nem jár-e? és maga privatumival az szegénységnek rövidséget és ő nagyságoknak károkat tesznek-e? kik, ha olyanok találtatnak, de facto praefectus uramnak értésére adja, et severe animadvertáljon ellenek.

48. Az *jövevények*, minthogy az jószágnak szaporodására valók, ha valamely faluban ő nagyságoknak olyak találtatnának, avagy szállani és telepedni akarnának, az olyakat udvarbiró uram biztassa ideig való szabadsággal, és az dolgot praefectus urammal közölje, kinek illendőképen ideig bizonyosan ugyan meg is adja, de jól reá vigyázzon, hogy az szabadság idejének elteléséig jól épüljön, a ki örökösön megis maradhasson.

49. Az *mezőknek, réteknek* és *erdőknek vigyázására* ujonnan mindenütt kerülőket eskessen, olyakat mindazáltal, kik mesterség nélkül való zsellérekből álló emberek legyenek, és ne jobbágyok, akik sem pénzért, sem barátságért senkinek az erdőket ne hagyják vágni és hordani, circálókat rendelvén utánok ha kerülik-e igazán az erdőket, és ha valamelyik latorságban tapasztaltatik, igen megveresse három pálczával, hogy másszor jobban őrizze őket.

50. Kemény *birsággal* az szegénységet ne terhelje udvarbiró uram, hanem az törvény szerént való birság, mely egy forintot meg nem halad, a legyen udvarbiró uramé. Egyébb accidentiákat pedig, ugymint magvaszakadt embereknek marhái testamentomban legált akarmi jók, törvény szerint megsententiázott és elszökött jobbágyinak marhái, melyek legitime ő nagyságokra devolváltatnak, azonképen egy forint felett való birságok is ő nagyságok számára percipiáltassanak et fide mediante consignáltatván ez ilyenek, számadásra elő is állittassanak.

51. Az ő nagysága jószágiban *puszta házhelyek* után való földeket, réteket, penes inquisitionem, ha abalienáltattanak volna, kikeresse, és az ő nagysága jószágában minden industriával reincorporálja; udvarbiró uramnak pediglen kiváltképen való vigyázása oly helyekben légyen az ily örökségeknek kikeresésében, az hol az ő nagysága jószágaiban nemes emberek laknak, kiknek ha olyan földeket talál, avagy az ő nagysága jobbágyi pénzen adtanak volna el házok után való földeket, az olyakat megdézsmálják kedvezés nélkül, hanem ha az urnak ő nagyságának arról ammentiáját látja.

52. Mikor holmi *kereskedéseknek* ideje lenne, meg nem indul udvarbiró uram benne, sőt ha hozzá kezd is, abból maga hasznát követi inkább, hogy sem az ő nagysága jövedelmét öregbitené, valami haszonszerzést a számvételkor itélhetni, hogy negligált, vagy maga ususára convertált, akar penig az ő nagysága jövedelméből másnak indulgeált, reáirják, és meg is veszik rajta. Ebben azért jól vigyázzon tiszttartó uram, mert akar cessans, akar currens lucrum patietur remoram, avagy suum non habebit effectum propter negligentiam suam, bizonynyal severa animadversióban vétetik.

53. Ha az ő nagysága jobbágyi közül valaki *capitalis vétekben* esnék, avagy súlyos birságot, és udvarbiró uramnak kedvét keresné, büntetlen maradna; avagy elbocsátanák ajándékért, vagy vigyázatlansága miatt elszaladna, és elmenne, az minémő büntetésének törvény szerént kellett volna lenni, azt udvarbiró uramon veszik meg birságul.

54. Mikor valamely munkát a jószágban végbe kellene vinni, és udvarbiró uram azon dologra csak némely részét forditaná, pénzt avagy ajándékot venne az többit is az munkából való kiengedéséért, az ilyen excessés is post diligentem inquisitionem illendő büntetéssel redimdál udvarbiró uramra.

55. Minden *angariában* udvarbiró uram summarius extraktust adjon be praefectus uramnak kezéhez (juxta articulum 5. generalis instruktionis,) de universis perceptis et erogatis, hogy amikor micsoda perceptióknak és erogatióknak az úr ő nagysága tőle végére akarna menni, tudosíthassa mindenkor felőle, hogy penig mindmagának udvarbiró uramnak administratióiban az urnak ő nagyságának is az számvétetésben jobb alkalmatosság lehessen, minden esztendőben számot adjon, úgy hogy esztendeje elközelítvén esztendeje előtt egy holnappal generális regestromát az számvételre és arbitrative revisióra tine ulteriori dilatione béadja, ha az árestomot és egyéb alkalmatlanságokat el akar kerülni, mely rendtartás singulis annis observáltassék, hogy tessék meg udvarbiró uramnak industriája s forgolódása és az ő nagyságok jövedelmének szaporodások.

56. Minden *rendekkel* úgy tartsa barátságát, hogy egyenleteség miatt pört és galibát az urnak nagy kárával ne szerezzen; úgy viselje magát, hogy az utána valók társul se vegyék, mindazáltal kit-kit az ő rendi szerint megbecsüljen.

57. A meddig *udvarbiró tisztiben* lészen, az ő nagyságok jószáginak semminémő határit el ne hagyja idegeniteni és foglalni, kinek oltalmazásában praefektus uramtól értsen, és ő kegyelmének hirré adja, ha hol mi azokban bántani, occupálni, et ratione carundem metarum impetálni kezdenének, oltalmazásiról tetszését vegye és azt kövesse, sőt ha el találták volna foglalni és idegeniteni, azoknak is recuperatiójára szorgalmatos gondot viseljen; az ő nagysága erdeit, kiváltképen az várhoz közelebb valókat igen tilalmason tartsa, senkinek azokból ne is kedveskedjen.

58. Udvarbiró uram, ha tisztiben tovább nem akarna maradni esztendőnél, esztendőnek eltelése előtt kéthónapokkal praefectus uramnak adja értésére, hogy más gondviselőről idején provideálhasson, és azalatt ratióit és difficultásait igazítsa.

59. Az *várat* szorgalmatos jó gonviseléssel egyszer is, másodszor is, buzával, lisztel abrakkal, borsóval, lencsével kásával, darával aszúgyümölcsel, vajjal, turóval, sajttal, szalonnával, mézzel, eczettel, kender- és lenmagolajjal, kertbeli veteménynyel és mindenféle éléssel, fával bőven megrakja, takarja; az régieket elköltvén az mindennapi szükségre, ujabbakat tegyen helyekbe, és igy mindenkor oly bőséggel legyen élése az ő nagysága házának, hogy a mikor Isten ő nagyságokat Murányban és Iolsvára viszi, semmiből olyankor fogyatkozása ne légyen, ne is kapjon aztán két felé.

60. Mindezeken penig effektuálását udvarbiró uram az jószágnak jövedelméből végben vihetni, ha per szupinam negligentiam et iquaviam a jó alkalmatosságokat el nem mulatja, és ha az jószágnak szolgáltatását accomodálja; aki mindazáltal nemcsak az ordinarius proventusra nézvén, hanem az helynek commoditásához képest, qui locus est onmis generis allodatiionis capacitsimus, nem azt ami volt, hanem ami meglehet, végben vinni intendálja, mert valamit per socordiam et negligentiam elmulat, ratióiban irják.

91. Végezetre szorgalmatosan eltávoztassa udvarbiró uram, hogy *adósságokban* akarmi vételnek és kereskedésnek alkalmatlanságával ő nagyságát és magát úgy ne involválja, hogy azokat regestromának béadásaig nem complanálná; restantiákat az jószágban kinn ne hagyjon, hanem mindeneket tempore administratiónis officii sui provisoratus exigáljon, mert ezután nem mindenkor lészen exactiójában módja, ratioiban levő difficultásit tem complanálhatja, mert tempore exactionis rationis suae imide se amoda mutogatásának helye nem lészen.

62. Ha mi injuriái ő nagysága *jobbágyinak* akarmi renden lévő emberektől eshetnének, és viszont, ha occasione quorumcemque negotiorum az ur maga személye, jószága és azoknak határi végett, avagy jobbágyi ellen postmoveálna valaki, minekelőtte prókátorok által mások processust akar indítani kegyelmed udvarbiro uram, ezelőtt ezen dolognak qualiatasiról és rendes mivoltáról praefectus uramot informálja, és ha mások modo praemisso causát suscitálnának, akárhol legyen is ő kegyelme, de facto et sine ulla temporis mora tudosítsa és de terminis causarum motarum certificálni el ne mullassa.

63. Az *rézbányára* oly vigyázása és gondviselése legyen, hogy ő nagyságát idején informálja, plus minus mennyi pénz kivántassék az bányászok fizetésére, az honnan lehessen meg, hetenkint vagy holnapokint.

64. Tudni kell ő kegyelmének, hogy semmin egyébben nem szokott ő nagysága úgy megindulni, mint mikor valaki *catholicus vallásban* piszkál, miképen hogy tudván azt ő kegyelme, hogy az regionis exercitium szabad, ő nagysága sem háborgat senkit, azért arra szorgalmatos vigyázása legyen, hogy ha valaki az murányi jószágban akar itt lakos akar jövevény megszeretné az catholica vallást, se maga ne impediálja, se másoknak inpediálni ne engedje szándékát, semminémő szin alatt, mert valakit rajtaérnek, akar ő kegyelme legyen, akar más, az ő nagysága severa animadvertióját el nem kerüli.

65. Az *murányvári plebánus* rendelt pénzbéli fizetését az honnan rendeltetett legyen ki, jól tudja, azért ezaránt való rendeléstől ne recedeáljon egyszóval, hanem azon legyen, hogy ő kegyelmének fogyatkozás nélkül megadassa az szegény emberekkel, egyéb reá háramló fizetését is megadván, ha az ő nagysága nehéz animadversióját el akarja kerülni.

66. Valamennyi buza, árpa, zab, liszt, szalonna, turó, vaj, méz, borsó, ser és egyéb akarmi névvel nevezendő *élés* murányi várban gondviselése alatt vagyon, vagy sok, vagy kevés, ő kivülette és principálisán kivül az extranentsok közül senkisem tudja annak számát.

67. Mivel penig ez egynehány számù instructiónak punctumi magában mindeneket nem comprehedálhatnak, udvarbiró uramnak maga

53. Ha az ő nagysága jobbágyi közül valaki *capitalis vétekben* esnék, avagy súlyos birságot, és udvarbiró uramnak kedvét keresné, büntetlen maradna; avagy elbocsátanák ajándékért, vagy vigyázatlansága miatt elszaladna, és elmenne, az minémő büntetésének törvény szerént kellett volna lenni, azt udvarbiró uramon veszik meg birságul.

54. Mikor valamely munkát a jószágban végbe kellene vinni, és udvarbiró uram azon dologra csak némely részét forditaná, pénzt avagy ajándékot venne az többit is az munkából való kiengedéséért, az ilyen excessés is post diligentem inquisitionem illendő büntetéssel redimdál udvarbiró uramra.

55. Minden *angariában* udvarbiró uram summarius extraktust adjon be praefectus uramnak kezéhez (juxta articulum 5. generalis instruktionis,) de universis perceptis et erogatis, hogy amikor micsoda perceptióknak és erogatióknak az úr ő nagysága tőle végére akarna menni, tudosíthassa mindenkor felőle, hogy penig mindmagának udvarbiró uramnak administratióiban az urnak ő nagyságának is az számvétetésben jobb alkalmatosság lehessen, minden esztendőben számot adjon, úgy hogy esztendeje elközelítvén esztendeje előtt egy holnappal generális regestromát az számvételre és arbitrative revisióra tine ulteriori dilatione béadja, ha az árestomot és egyéb alkalmatlanságokat el akar kerülni, mely rendtartás singulis annis observáltassék, hogy tessék meg udvarbiró uramnak industriája s forgolódása és az ő nagyságok jövedelmének szaporodások.

56. Minden *rendekkel* úgy tartsa barátságát, hogy egyenleteség miatt pört és galibát az urnak nagy kárával ne szerezzen; úgy viselje magát, hogy az utána valók társul se vegyék, mindazáltal kit-kit az ő rendi szerint megbecsüljen.

57. A meddig *udvarbiró tisztiben* lészen, az ő nagyságok jószáginak semminémő határit el ne hagyja idegeniteni és foglalni, kinek oltalmazásában praefektus uramtól értsen, és ő kegyelmének hirré adja, ha hol mi azokban bántani, occupálni, et ratione carundem metarum impetálni kezdenének, oltalmazásiról tetszését vegye és azt kövesse, sőt ha el találták volna foglalni és idegeniteni, azoknak is recuperatiójára szorgalmatos gondot viseljen; az ő nagysága erdeit, kiváltképen az várhoz közelebb valókat igen tilalmason tartsa, senkinek azokból ne is kedveskedjen.

58. Udvarbiró uram, ha tisztiben tovább nem akarna maradni esztendőnél, esztendőnek eltelése előtt kéthónapokkal praefectus uramnak adja értésére, hogy más gondviselőről idején provideálhasson, és azalatt ratióit és difficultásait igazítsa.

59. Az *várat* szorgalmatos jó gonviseléssel egyszer is, másodszor is, buzával, lisztel abrakkal, borsóval, lencsével kásával, darával aszúgyümölcsel, vajjal, turóval, sajttal, szalonnával, mézzel, eczettel, kender- és lenmagolajjal, kertbeli veteménynyel és mindenféle éléssel, fával bőven megrakja, takarja; az régieket elköltvén az mindennapi szükségre, ujabbakat tegyen helyekbe, és igy mindenkor oly bőséggel legyen élése az ő nagysága házának, hogy a mikor Isten ő nagyságokat Murányban és Iolsvára viszi, semmiből olyankor fogyatkozása ne légyen, ne is kapjon aztán két felé.

60. Mindezeken penig effektuálását udvarbiró uram az jószágnak jövedelméből végben vihetni, ha per szupinam negligentiam et iquaviam a jó alkalmatosságokat el nem mulatja, és ha az jószágnak szolgáltatását accomodálja; aki mindazáltal nemcsak az ordinarius proventusra nézvén, hanem az helynek commoditásához képest, qui locus est onmis generis allodatiionis capacitsimus, nem azt ami volt, hanem ami meglehet, végben vinni intendálja, mert valamit per socordiam et negligentiam elmulat, ratióiban irják.

91. Végezetre szorgalmatosan eltávoztassa udvarbiró uram, hogy *adósságokban* akarmi vételnek és kereskedésnek alkalmatlanságával ő nagyságát és magát úgy ne involválja, hogy azokat regestromának béadásaig nem complanálná; restantiákat az jószágban kinn ne hagyjon, hanem mindeneket tempore administratiónis officii sui provisoratus exigáljon, mert ezután nem mindenkor lészen exactiójában módja, ratioiban levő difficultásit tem complanálhatja, mert tempore exactionis rationis suae imide se amoda mutogatásának helye nem lészen.

62. Ha mi injuriái ő nagysága *jobbágyinak* akarmi renden lévő emberektől eshetnének, és viszont, ha occasione quorumcemque negotiorum az ur maga személye, jószága és azoknak határi végett, avagy jobbágyi ellen postmoveálna valaki, minekelőtte prókátorok által mások processust akar indítani kegyelmed udvarbiro uram, ezelőtt ezen dolognak qualiatasiról és rendes mivoltáról praefectus uramot informálja, és ha mások modo praemisso causát suscitálnának, akárhol legyen is ő kegyelme, de facto et sine ulla temporis mora tudosítsa és de terminis causarum motarum certificálni el ne mullassa.

63. Az *rézbányára* oly vigyázása és gondviselése legyen, hogy ő nagyságát idején informálja, plus minus mennyi pénz kivántassék az bányászok fizetésére, az honnan lehessen meg, hetenkint vagy holnapokint.

64. Tudni kell ő kegyelmének, hogy semmin egyébben nem szokott ő nagysága úgy megindulni, mint mikor valaki *catholicus vallásban* piszkál, miképen hogy tudván azt ő kegyelme, hogy az regionis exercitium szabad, ő nagysága sem háborgat senkit, azért arra szorgalmatos vigyázása legyen, hogy ha valaki az murányi jószágban akar itt lakos akar jövevény megszeretné az catholica vallást, se maga ne impediálja, se másoknak inpediálni ne engedje szándékát, semminémő szin alatt, mert valakit rajtaérnek, akar ő kegyelme legyen, akar más, az ő nagysága severa animadvertióját el nem kerüli.

65. Az *murányvári plebánus* rendelt pénzbéli fizetését az honnan rendeltetett legyen ki, jól tudja, azért ezaránt való rendeléstől ne recedeáljon egyszóval, hanem azon legyen, hogy ő kegyelmének fogyatkozás nélkül megadassa az szegény emberekkel, egyéb reá háramló fizetését is megadván, ha az ő nagysága nehéz animadversióját el akarja kerülni.

66. Valamennyi buza, árpa, zab, liszt, szalonna, turó, vaj, méz, borsó, ser és egyéb akarmi névvel nevezendő *élés* murányi várban gondviselése alatt vagyon, vagy sok, vagy kevés, ő kivülette és principálisán kivül az extranentsok közül senkisem tudja annak számát.

67. Mivel penig ez egynehány számú instructiónak punctumi magában mindeneket nem comprehedálhatnak, udvarbiró uramnak maga

virtusa és diligentiája az, hogy látván s értvén minden állapotokat és jó alkalmatosságokat, semmit azokban el ne mulasson, praefectus hirré adja és hagyása szerént cselekedvén, és magát viselvén, azt kövesse, sselekedje mindenekben, valami az ő nagyságok javainak oltalmazására, megtartására, jövedelmének öregbülésére és károknak akarmiből is eltávoztatására legjobbat feltalálhat, hogy hasznos szolgálatjával tehesse érdemessé magát az ő nagyságok kegyelmességének elvételére. Datum in arce Murány, die 7. Novembris, anno 1662. Lecta, corecta, atque ad ratificatiónem suae celsitudinis palatinalis extradata Joannem Holtmár. m. p. (P.h.)

Eredetije az Országos Levéltár kamarai osztályának utasitásai közt.

Másolta: *Dr. Dőry Ferencz.*

A VADÁSZAT HASZNA ÉS JÖVEDELMEZŐSÉGE.

Különös tekintettel Pozsony megyére.

Irta: ORTVAY TIVADAR.

A vadászat müvelődési befolyása minden ellenkező látszat daczára kétségtelen. A vadász idejének egy részét Isten szabad természetében tölti s az magában véve nemcsak testi egészségére előnyös, hanem szellemét is élénken táplálja. Testi egészségét a friss levegőben való tartózkodás előmozdítja, idegeit edzi, érzékszerveit, kivált a látás- és a halláséit rendkivül élesíti. Lehetőleg még jótékonyabban hat a szellemre. A természet egy nyitott könyv, mely telve van okulni való közlésekkel. A vadász megfigyeli a vadat, ellesi annak tulajdonságait, bepillantást nyer az állatvilág végtelenül tanulságos életébe és így érdekes és hasznos ismeretekkel gyarapítja elméjét. Nem is áll az, hogy a vadász szivét ez a foglalkozás szerfelett megkeményíti és könyörtelenné teszi.[1]) Éppen ellenkezőleg, a szelidebb s emberségesebb érzület mindinkább uralmat nyer kedélye felett, mert a kiméletnek alkalmazása mindinkább szükségesnek bizonyul előtte. A jóravaló vadász nem törekszik az állatok kiirtására és kinzására, hanem inkább is arra, hogy a maga saját haszna mellett a természet háztartásában se támadjon fogyatkozás avagy hiány. A jóravaló vadászt kétségtelenül a helyes gazdálkodási elv vezeti, nem *rabló-vadász,* hanem *gazda-vadász.* Ennyiben mondhatni tehát, hogy a vadászat müvelőleg hat egyénre s társadalomra s meg nem lephet, hogy a vadászt még egyes pápák is oltalmukba fogadták.[2])

Hogy a vadászat a mellett *anyagilag* is nagy hasznára van neki, azt eléggé megérthetni abból, hogy a társadalmi fejlődés kezdetén az emberek egyátalán *vadászatból* tartották fenn életöket. Elébb volt *vadász,* mint *pásztor.* A *vadásztársadalom* a legprimitivebb culturfok, csak aztán

[1]) Ezt a *galamblövés* s hasonló kegyetlen sportok teszik s ma a humanizmus korszakában már legfőbb ideje volna, hogy országos törvénynyel s társadalmi bojkottal lehetetlenítsék az ilyen csupa frivol mulatságból üzött embertelenséget.

[2]) 1209-ben III. Incze pápa megerősíti a Szt. Benedek Garam melletti monostorának birtokait és az apostoli szék pártfogásába veszi egyebek között terram Busolgi cum silua *et uenatoribus.* (Fejér: *Cod. Dipl.* III. I, 93. Wenzel: *Árp. Uj Okmtár* XI, 103.)

jöttek mint magasabb fokozatok előbb a *pásztor-*, később a *földmüvelő-társadalmak.* A vadásztársadalom egyéne kovából vagy obsidiánból szilánkolt fegyverei kezdetlegessége daczára is felvette a harczot az ősi nagy és hatalmas állatokkal, halálra sebezte azokat nyilával és dárdájával, agyonzúzta koponyájukat kőkalapácsával, parittyakövével vagy fadorongjával, vagy lest vetett nekik, melybe őket belecsalta, így diadalmaskodva felettök. Az ekként elejtett állatok húsával és zsírjával, meg feltört csontjaiknak velőjével táplálkozott, bőrével ruházkodott és csontjaiból készítette számos és különféle háztartási eszközeit: a tüt, az árt, a szigonyt, a korcsolyát. Szóval a vadászatnak köszönhette életbenmaradását. A vadászat valósággal *élelemkeresési* foglalkozás volt.

Mikor a társadalmi müveltség már nagyobb fejlődésnek indult, a megélhetési feltételek szaporodtak ugyan, úgy, hogy a vadászat mindinkább *szórakozási, kedvtelési* foglalkozássá lett. De azért az még akkor is egyes családokra, sőt egész osztályokra nézve *életfeltétel* maradt. Régi okirataink telvék *erdő-* és *vadóvók*, *madarászok*, *solymárok*, *hódászok*, *hálóvetők*, *nyulászok*, *agarászok*, *peczérek*, vagyis oly egyének említésével, kik a névnek megfelelő foglalkozások üzésével tartották fenn életöket. A baranyamegyei Nyáradon *madarászok* és *peczérek* laktak és Mercse komárommegyei falu szintén *madarászok* tanyája.[1]) A szepesmegyei Drautz vagy Dravetz falu az ott tanyázott *madarászoktól* (draucarii) kapta nevét.[2]) Az ujvár-megyei Domoszlóban a királyi *madarászok* öt telepe volt.[3]) Az esztergommegyei Bátorban és a nyitramegyei Halla faluban *solymárok* honoltak.[4]) A Buda közelében fekvő Solymár helység, hajdan királyi birtok),[5]) ugyancsak *solymároktól* kapta nevét.[6]) Paks, Csonak, Haraszti, Radván és egyéb falvak *agarászokéi.*[7]) A szepesmegyei Somogy falu *királyi agarászoké* s minthogy e helység közel esik Hunfalvához, a német *Hundsdorf*-hoz, meg van ezzel fejtve ennek a jelentősége is.[8]) Az Érd mellett fekvő erdőben található Kutyavár romjairól a néphit azt tartja, hogy Mátyás király *vadászkutyáinak* tanyája volt.[9]) Épp oly gyakran említetnek okiratainkban a királyi *nyulászok*, sőt a *nyulászok* egyik-másik ispánja is ismeretes.[10]) A nyitramegyei Sághon

[1]) Pesty: *A helynevek és a történelem* 35. l.
[2]) Pesty i. h. 35 l.
[3]) Wenzel: *Árp. Uj Okmtár* XI., 498.
[4]) Pesty i. h. 35. l.
[5]) Fejér: *Cod. Dipl.* IV., III. 318. IV. II., 360.
[6]) Paur: *Hazánk* I., 15.
[7]) Pesty i. h. 35. l.
[8]) Pesty i. h. 36. l.
[9]) *Vasárnapi Ujság* 1867. évf. 46. sz.
[10]) Fejér: *Cod. Dipl.* V. I. 253. és 464. VI. II., 351. XI., 413.

királyi *hálóvetők*,[1]) Sz.-Gálon, Németiben, Hortiban *királyi vadászok*,[2]) Motyován *kir. vadőrzők* voltak.[3]) Mindezek s az ezekhez hasonló egyéb adatok tehát arról tanuskodnak, hogy egész falvak népe *vadászati szolgálmányokra* volt kötelezve, megélhetési módja tehát a vaddal való foglalkozás. De sőt sokan ilyképen társadalmi emelkedésüket és családjuk rangosítását is előkészítették és tettlegesítették.[4])

A középkori szolgálmányok intézményei az újabbkor ébredésével megszüntek ugyan, de ennek daczára még ma, az egyéni függetlenségnek verőfényes korszakában is, a *vadászat* még mindig egyes *élethivatásokat* képez. Ma is az állami és családi uradalmak területén a vadászszemélyzetnek egész csoportja van alkalmazva, úgy, hogy a társadalomnak egy nem csekély százaléka ma is vadászati téren találja meg megélési módját. A vadászati élethivatás utján aztán más polgári iparosztályok is fellendülnek, szintén százakat táplálva, esetleg gazdagítva az iparmunka után folyó jövedelmekkel. Ide számíthatjuk a *cserző-* és *lágyvargákat*, *szűcsöket*, *kalaposokat*, *nyereggyártókat*, *czipészeket*, *vadkereskedőket* és egyéb iparosokat, kik állati nyersanyagok minősítésével, feldolgozásával avagy közvetítésével elégítik ki a nagyközönség különféle igényeit.

A középkori városi háztartásban — tudjuk — a vad részben *fizetés*, a város ügyeiben és munkájában fáradozók salariumának egyik neme volt. A középkorban Pozsony városában szokásos alkalmi vendéglátásokkor a városi területen ejtett vad szolgáltatta az étlap egyik tételét, másrészt az alkalmi ajándékok egyik nemét.[5]) E szerint a vadászati foglalkozás, a vadüzés mulatsága gazdasági értékkel birt. Városi életünkben ez ma, mert a közviszonyok és szokások megváltoztak, másképen van, de a város vadászati joga után ma is jövedelmet huz, mert vadászati jogát bérbeadja.[6]) Ugyanezt teszik a megye vadászati joggal biró községei is, míg azoknak, kik a vadászati jogot saját használatra maguknak fentartják, a lelőtt vadnak elárusításából kapják nem csekély jövedelmeiket.

Végigtekintve a nálunk honos vadfajokon, azt látjuk, hogy ezek részben *húsuk*, részben *szőrük* s *bőrük*, avagy *tollazatuk* miatt nyereségesek a vadászra, illetőleg a vadásztató földesúrra. *Húsa* miatt az erdei nagyvad ősidőktől fogva ösztönözte a vadászt az utánajárásra. Mindig

[1]) *Haz. Okltár* 52. l.
[2]) Tagányi: *Magy. erd. Okltár* I. 28., 31.
[3]) Tagányi: *Magy. erd. Okltár* I., 27.
[4]) *Haz. Okmtár* II., 1.
[5]) Ortvay: *Pozsony vár. tört.* II.
[6]) Az évi költségbe 1500 korona van beállítva.

jól fizető préda volt az. Az *őz*, *szarvas* és *vaddisznó* húsa kitünően értékesíthető úgy a házigazdaságban, mint a kereskedésben. Az őz czombja 3—4 frt, a szarvashús kilója átlag 60, a vaddisznóhús kilója 70 krajczár. Őzek és szarvasok bőreikkel is jövedelmeznek, bár tagadhatatlan, hogy a ligeti s a középhegyi nagyvad bőre távolról sem mérkőzhetik a magashegyiével. Pozsonymegyében is úgy a szarvasok, mint az őzek bőre tetemes mértékben silányíttatik a bőrféreg által,[1]) melytől a bőr lyukassá válik, de ennek daczára is értékesíthető az. Hogy egyátalán mennyi haszon folyik e vadfajokból, az eléggé kitetsző abból, hogy egymagában *Pozsonymegyében* évenkint átlag 210 szarvasbika, 161 szarvastehén, 65 szarvasborjú, összesen 436 szarvas; továbbá 639 őzbak, 186 őzgida, összesen 825 őz és 210 vaddisznó kerül teritékre. Mindebből magában *Pozsony* városában kerül eladásra 50--60 szarvas, 220—250 őz, 70—80 vaddisznó. Nagyrésze kiviteli czikk.

Egyes szárnyasokról szintén mondhatjuk, hogy már ősi idők óta a konyha keresett czikkei. *Fürj*, *fogoly*, *szalonka*, *fáczán*, *túzok*, *vadkacsa*, *vadlúd*, *vadgalamb* stb. mindenha ingerelték az ember inyét. A *seregélyt* sem vetették meg. Fáczán, fogoly és seregély Mátyás királyunk kedvencz ételei.[2]) A török bérletjövedelmek közt előfordulnak a *vadak* s az *aprómadarak* után befolytak.[3]) A vadszárnyasok — tudjuk — mai háztartásunkban is nevezetes konyhaigények s a vadkereskedelemnek fontos czikkei. Hogy pedig a nemzet háztartásában és állatgazdaságában mit jelentenek a szárnyasfajok, azt azzal mérlegelhetjük, hogy egymagában Pozsonymegyében évenkint átlag 99,021 db fogoly, 7183 db fürj, 162,298 db fáczán, 530 db erdei szalonka, 333 db mocsári szalonka, 6734 db vadkacsa, 383 db vizityúk, 500 db vadlúd, 247 db túzok lövetik. Csak magában Pozsonyban kerül ezekből eladásra átlag 1500—2000 db fáczán, 9—10 ezer db fogoly, 1000—1200 db vadkacsa és lúd. A fáczán 1 frt 50—2 frt, a fogoly 25—30 kr., a fürj 10, a vadkacsa 60, a vadgalamb 10 krajczárjával kél. A szalonka 2, a túzok szintén 2 frtjával értékesíthető. A lőtt szárnyasok zöme azonban külföldi piaczra kerül, főleg a fáczán Bécsbe, Párisba, Londonba, hol a kereslet, főleg mióta a fáczán és a többi szárnyasok húsát conservekül is felhasználják, felette nagy. Bécsi exporteurök a londoni Kokelkorn-czéggel állanak összeköttetésben s Pozsony egyik vendéglőse, a Berlin-testvérek nagy export-üzleteket végeznek. Az uradalmak közül főleg herczeg Pálffy Miklós, gr. Károlyi Alajos, gr. Pálffy János, herczeg Hohenlohe Chlodvig,

[1]) A pozsonyi vargák és vadkereskedők *Engerling*-nek nevezik.
[2]) *Századok* 1883. XVII., 649.
[3]) *Magy. török defterek* I., 65.

gr. Wenkheim István, gr. Zichy József stb. uradalmai említhetők. Herczeg Pálffy Miklós károlyházi, gajári, valamint malaczkai vadászterületéről egymaga évenkint vagy 3000 db fáczán vitetik külföldi piaczra.

Bőrük s *gereznájuk* miatt különösen keresettek a *vidra*, *nyest*, *nyuszt*, *hölgymenyét*, de a *róka*, *görény* és *borz* is, úgy mint régebben, míg találhatók voltak a *hód*, a *farkas* és a *hiúz* is. A *prémes* és *bélelt* öltönyöket nemcsak hazánkban, de másutt is nagyon szerették s szeretik mai napig. Őseink már ázsiai hazájukban használták a prémes öltönyöket. A Volga-melléki híres vásárok, amint az iráni felföld kereskedőit vonzották, úgy vonzották a magyarságot is s Európában nagyrészt éppen a honfoglalók hozták lendületbe a prémek után való keresletet. Mikor Aba Sámuel 1043-ban békét kötött III. Henrikkel, egyebek közt arra is kötelezte magát, *hogy neki 400 prémes mentét ád*, melyek a németségnél nagy becsben állottak.[1]) Bár az egyház a papok öltözetének az egyházi szellem komolyságával megegyező egyszerüségére nagy szigort fordított s a kirívó s tarka ruhákat a legszigoruabban eltiltotta, mégis a szőrmés öltözeteket nem kifogásolta, sőt ellenkezőleg, tilalma alól kivette akkor, mikor az 1279. évi budai zsinaton[2]) azt határozta, hogy a főpapok, kanonokok, személyes és rendi méltóságokban álló papok tarkaszinű ruhákat ne viseljenek, *hacsak nem állati szőrmék: bárány-, róka-, hiúzbőrök teszik a tarkaságot.* Tényleg egyházi díszöltönyöknél ily szőrmék alkalmazása igen gyakori volt. De nem kevésbbé a világi urakéin is. Itt is, ott is a *prém* részint béllésül, részint szegélyül lett alkalmazva. A nagy s tehetősb urak az éjszaki tartományok prémeit hozatták: Lengyel- és Oroszországból. Mátyás király udvarában ily prémekkel nagy fényt fejtettek ki. Beatrix királyné 1488-ban Krakkóba küldött czoboly- és másféle prémbőrökért télire.[3]) E város gazdag kereskedői tárházaiban a czoboly-, nyest-, hermelin- s egyéb éjszaki prémekből egész év folyamán állott a vásár.[4]) Koronázásokkor, király-

[1]) E korból Brémai Ádám különösen kiemeli, mennyire szerették a németek a *prémes ruhát.* (*Mon. Germ.* SS. VII., 374. Pauler: *A magy. nemz. tört.* I., 108. és 537.)

[2]) Insuper prohibemus ne prelati, vel ecclesiarum cathedralium canonici, aut aliqui alii in personalibus dignitatibus seu in sacris ordinibus constituti deinceps sub mantellis vel cappis pro paratura varios quoruncunque colorum sive varietatum, *nisi forte varietates huiusmodi (essent in) pellibus agninis, vulpinis et linceis.* (*Constitutiones Synodus Budensis* 1279. 2. pont. Endlichernél: *Mon. Arp.* 566—67. Peterffy: *Sacra Concilia* I., 106.) Teljesen roszul értelmezi ezt a törvényt Balics következőleg: Tilos bármely főpapnak, a kerek kőpeny alatt színes vagy különféle bőrökből (bárány, farkas, nyest) készült prémeket hordani. (*A r. k. egyház tört. MOgon* I., 450.)

[3]) *Brüss. Okmtár* I., 8. és *Orsz. Ltár* Dl. 16185.

[4]) V. ö. Csánky: *I. Mátyás udvara* (*Századok* 1883. XVII., 658—59.)

fogadáskor, nagy nemzeti ünnepségek alkalmakor, országgyűlési megnyitásokon főuraink megjelenése ma is szemkápráztatóan mutatja, hogy a becses prémek kora még nem járt le. De az éjszaki prémek mellett mindenha igen kedveltek voltak a hazai állatainktól származók is. A *farkas*bőrből készült öltöny nem volt megvetett.[1]) Abból kitünő téli öltöny készült s készül még most is ott, hol ez állat található. A *farkas* azonban kezd már hazánk nagyrészében ritkulni. Az ember jogos önvédelme s a civilisatió terjedése mindinkább az éjszaki és éjszakkeleti rengetegekbe szorítja[2]) s nagyon kemény télnek kell beállania, hogy az éjszaki és délkeleti megyékbe mélyebben behatoljon. A *hiúz*szőrme annyira keresett volt, hogy az állatot ritkává tette a rája való szertelen vadászat.[3]) Hiúzszőrmés ruhák említése gyakori.[4]) A *róka* szörméje országszerte prémül és béllésül szolgált. Nagyon előkelő, főúri családok is előszeretettel viseltek *rókabundás* öltönyöket.[5]) Pozsonymegyében is felette divatos volt az.[6]) A zsoldos nemesek, a dobosok és trombitások fizetési járulékát szintén *rókaprémes menték* képezték. A XV. században egy-egy rókaprémes mente 10 dukát értékbe számíttatott.[7]) Évek előtt a pozsonymegyei parasztság asszonynépe is nagy előszeretettel hordta a rókaprémet bundáján gallérül s így ez állatot nagyon vadászták és pusztították. Később, 10—12 év óta azonban a szücsüzletekben már nem igen keresték a rókabőrt s nagyrészt annak tulajdoníthatni, hogy ezen szaporafajú s kölönben roppant ravaszsága és

[1]) Ungnad David, Miksa császárnak 1573-ban Konstantinápolyba küldött követének udvari papja Gerlach a maga útleirásában mondja: hogy a tatai vár parancsnoka Ferdinánd *farkasbundába* volt öltözve. (Szalaynál: *Adalékok a magy. nemz. történetéhez* 213. l.)

[2]) L. *Gazdaságtört. Szemle* 1901. 2—3. füz. 52. l. — [3]) U. o.

[4]) II. Apafi Mihályné, Bethlen Kata hagyatékában említtetnek a *hiuzbőr-prémek*, az egy ládában külön elrakott *hiuz-börök*, továbbá a *hiuzmállal* béllelt galléros mente

[5]) 1277-ben a paksi káptalan bizonyitása szerint Márta asszony, István comes' özvegye férje javaiból visszakapott több tárgyat: Item vestes ipsius comitis Stephani scilicet unam tunicam striatam de Genchy, et clamidem de Genchy *cum formatura de pellibus volpinis*. (*Zichy okmtár* I., 38—39.) — II. Apafi Mihályné, Bethlen Kata már említett hagyatékának jegyzékében említvék az egy ládában elrakott *rókabőrök*, továbbá egy *fekete rókával* béllelt mente s egy *rókatorokkal* béllel bojármente. — 1502. jún. 3-ikán Veronai Bertalan arról értesíti Ferrarából az egri püspöki kormányzót, hogy küldötte, Király Tamás Ferrarába érkezett s oda Hippolit bibornok számára *4 rókaprémes zubbonyt* hozott. (Ered. levél a modenai ltárban. *M. T. A. Okl. más.* I., 222 l. 947. sz.) — II. Rákóczy Ferencz holmija közt emlittetik: egy szürke mente, *rókával* béllelt s egy pár *rókával* béllelt szürke, vadászni való strinfle. (*Tört. Tár* 1900. III. f. 351. l.)

[6]) Erről sok *végrendeleti* intézkedés tanuskodik.

[7]) Kitetszik az a modenai *Hippolit-codexek* számadásaiból. (B. Nyáry: *Századok* 1870. IV., 280.)

óvatossága miatt is a vadász fegyvere ellen meglehetősen védett állat újabban némileg szaporodik. Pozsonymegyében évenkint átlag 328 db róka lövetik, mi egy *ezer* dbon felül levő tényleges állományra enged következtetni. Fajának felvirágzásáról mindazonáltal szó sem lehet, nemcsak azért nem, mivel közártalmas s így folytonosan üldöztetik, hanem azért is, mivel bőrét, lompos farkát legújabban a külföldön is keresik. Irhája Pozsonyból és vidékéről főleg Lipcsébe vándorol. Darabjának ára nyáron 1, télen 2 frt 50 kr. A *vidra*-keztyű úri hordás volt.[1])

A *nagymenyét*, vagyis *hermelin* gereznáját, e fejedelmi prémet, régi idők óta ugyancsak értékesítették hazánkban. A honfoglalás idejéről mondja a névtelen jegyző, hogy a ruthénok vezérei, t. i. a kievi és sucsdali vezérek a honfoglaló magyaroknak egyebeken kivül *menyétbőrt* küldtek száma nélkül.[2]) Viszont Árpád Szalán vezérnek *12 hölgymenyétet.*[3]) Főuraink s asszonyaink ruhaholmija közt a *menyétbőrösök* nagy szerepet játszanak.[4]) De a külföldön is mindenkor keresett volt a *menyétbőr* s szívesen fogadták ott az ilyen küldeményt.[5]) Jó ára mellett az bizonyít, hogy a modenai Hippolit-codexek szerint 1489-ben a hölgymenyétnek 40 bőrből állott csomagja[6]) 3—5 dukáton, vagyis 65 frank 61 centimen egész 109 frank 35 centimen kelt.[7]) Pozsonymegyében a hermelin ma is elég gyakori, évenkint átlag 2433 db esik a vadász fegyverének áldozatául.

A *nyuszt* azonkép értékes gerezna gyanánt szerepel. Árpád vezér *12 nyusztbőrt* küld Szalán vezérnek[8]) jeleül, hogy ily bőrök akkor közkedveltségben állottak. Főuraink, nemességünk ruhatárában a családi mozgóvagyon egyik jelentős tárgyát a *nyusztbőrök*, *nyusztprémek*, *nyuszt-palástok*, *nyusztmenték*, *nyuszt-süvegek* és *nyusztos vitézkötések* tették.[9]) Már régi időben

[1]) Kende Gábor bújdosó vezér holmija közt volt 1686-ban *egy pár vidra-keztyű.* (*Tört. Tár.* 1900. III. f. 334. l.)

[2]) *De gestis Hung.* X. fej. — [3]) *De gestis Hung.* XI. fej

[4]) II. Apafi Mihályné, Bethlen Kata hagyatékában említvék az egy ládában levő *menyétbőrök.* A *közönséges menyétbőrből* volt ott 137 kötés. Ám nem hiányzott ott a *scythiai prém* sem. Ugyane hagyatékban említve van egy testszin sima bársony, nusztos pegymétlel béllelt nefelejts szinű posztóból, *scythiai menyétprémmel.*

[5]) 1502-ben jún. 3-ikán Veronai Bertalan Ferraráből arról értesíti az egri püspöki kormányzót, hogy küldötte, Király Tamás Ferrarába megérkezett s oda Hippolit bibornok számára egyebeken kívül *80 db menyétet* hozott. (Ered. levél a mod· ltárb. *M. T. A. Okl. más.* I., 222. l. 947. sz.)

[6]) Simbri. — [7]) B. Nyáry; *Századok* 1870. IV., 684. — [8]) *De gest. Hung.* XI. fej.

[9]) II. Apafi Mihályné hagyatékában szó van ily ruhadarabokról: hajszin sima bársony süveg *egy pár nuszttal*; baraczkvirágszinű angliai posztósüveg *egy pár nuszttal*; bársonypalást *nusztlábbal* belől, az *eléi nuszt*; bársonypalást *nusztlábbal* hátulján, az *eléi nuszt*; *nuszttal* béllelt vitézkötés. — Orbán Erzsébet 1699. évi vagyonkimutatásában olvassuk: Egy sima hamuszin atlasz *nyusztfarkas*, ezüst csipkés asszonyembernek való süveg. (*Tört. Tár.* 1899. III. f. 550. l.) — Kende Gábor holmija közt *nusztos* süveg. (*Tört. Tár.* 1900. III. f. 334. l.)

jól fizetett állat volt. A modenai Hippolit-codexek számadásaiból kitetszik, hogy a nehéz lovassági kapitány fizetése pénzen kivül egy 18 dukátos *nyusztprémes* mentéből állott.[1]) A *nyuszt-subákat* 12—18 dukátjával vagyis 262—393 frankjával fizették. Mai ára nálunk egy nyuszt-bőrnek 8—10 forint. Sőt még ennél is magasabb áron adható el főleg Bécsbe. Pozsonymegyében mindazonáltal már meglehetősen ritka jelenség. Évenkint átlag 19 db nyuszt lövetik.

A nyusztnál gyakoribb *nyest* a prémszegélyes és prémbélléses ruhák közt szintén nem csekély szerepü. A ruthének vezérei ezekből a bőrökből is küldtek a honfoglaló magyaroknak száma nélkül.[2]) A nyestbőr értéke mellett bizonyít az, hogy *nyestbőrös* rubákra készségesen adtak kölcsönt.[3]) A főurak és nejeik értékes ruházatának egyrésze *nyestbélésekből* és *prémekből* állottak.[4]) A papok egyházi öltönyeire is sürün került.[5]) Persze a *scythiai nyest-prém* kedveltebb volt.[6]) Éppenséggel hirnevessé lett hazánk történetében a *nyestbőr* mint *adó*. Ezt az adót nemcsak Szlavonia lakossága fizette,[7]) hanem fizették azt a Dráván innen eső Magyarország némely vidékei is, a mint azt eléggé bizonyítja az a körülmény, hogy némely beszakadt vendégek alóla censussal válthatták meg magukat.[8]) Pozsonymegyében a vadásznak elég alkalma van ez állatot terítékre hozni, évenkint átlag 218 db lövetik, mi egy 654 darabot tevő állományra enged következtetni. Mai ára egy-egy nyestbőrnek itt 6—8 forint, persze a nyári bőr csak $1^1/_2$—3 forinttal fizettetik.

A *borz* fehéres-szürke bundája az előbbenieknél ugyan kevesebbre becsült, de azért szintén értékesíthető. Pozsonymegyében darabja $1—1^1/_2$ forintjával kél, egészben azonban gyérebben fordul elő. A dunai Pötschenben minden évben akad 2—3 példány s néha lövésre is kerül.

[1]) B. Nyáry: *Századok* 1870. IV., 280.

[2]) *De gest. Hung.* X. fej.

[3]) 1306-ban Jób comes, nejének *nyestbőrös* öltönyét (vagium suum, sufflatam clamidem uxoris sui, *pellem marturi*) 2 márkán elzálogosította Tenkus fiának Jánosnak, (*Zichy Okmtár* I., 113.)

[4]) II. Apafi Mihályné már említett hagyatékában említvék a *közönséges nyestbéllések*, s az egy ládában külön elhelyezett *nyestbőrök*.

[5]) Tóth-Kállai Göböl Péter fia István presbiter 1400. évi végrendeletében olvassuk: Item vnam aliam Reverendam meam Grisei coloris habitam *cum mardurina subtectam* lego et commito Kalendinis preciosissimi Corporis Xpi et b. Virginis Marie de ecclesia agriensi. (*Haz. Okltár* 329. l.)

[6]) Ugyancsak Bethlen Kata, Apafi Mihályné hagyatékában előkerül a *scythiai nyest-prém*.

[7]) Wenzel: *Árp. uj Okmtár* IX. 116., 493. XI. 184—85., 228.

[8]) IV. Bélának a lipcsei vendégek számára adott 1261. évi privilegiuma. (Wenzel XI., 500.)

A hegyen-túli kerületben, a malaczkai járásban szintén található. A pozsonyvárosi erdészeti hivatal kimutatása szerint lőttek városi területen 1885-ben 2; 1886-ban 1; 1887-ben 2; 1888-ban 1; 1890-ben 2; 1899-ben 12, tehát 6 éven át évenkint átlag 5 db borzot. Az 1892. évi országos hivatalos kimutatás szerint egész Pozsonymegyében összesen 9 darabot.[1])

A *görény* szintén azon állatok közé tartozik, melyet ártalmasságán kivül bőre miatt is vadásznak. Téli bőre 2—2½ forinton, nyári bőre jóval olcsóbban, 40 krajczáron s 1 frton veszik a szőrmaárúsok. Vagy 20 év óta a divat e szőrmét elhanyagolta, úgy, hogy Pozsonyban a szűcsök csak silányabb minőségű görényszőrmét dolgoztak fel. Legújabb idők óta azonban e bőrnek tartóssága következtében kedvezőbb kereslet állott be. A legtöbb görénybőrt a gyüjtők Bécsbe viszik, honnan aztán Lipcsébe és végre Amerikába is exportálják. Pozsonymegyében e vérengző természetü ragadozó, a vadréczék, fajdfélék, vadludak, túzokok, házi szárnyasok, foglyok, fáczánok, szóval a mindenféle hasznos vadnak erdőnmezőn való eme veszedelmes ellensége nem éppen csekély számmal van képviselve. Az 1892. évi hivatalos kimutatás szerint lőttek az egész megyében összesen 1003 db görényt.[2]) Átlag mondhatni, hogy évenkint 1457 db lövetik.

Azon állatok között, melyeket húsuk s bőrük miatt vadásznak, a *nyúlféléket* is kell említenünk; és pedig a *mezei nyulat* és a *földi nyulat.* A mezei nyúl rendkivül szapora mindenfelé. Pozsonymegyében is a legszaporábbak egyike. Évenkint átlag 73,374 db lövetik s e nagy számhoz képest e megyének derék része van abban az óriási exportban, mely hazánk területéről a külföldre irányul. Egymagában Pozsony városban évenkint átlag 12—13 ezer nyúl adatik el, mi már magában véve, darabja 1 frt—1 frt 30 krajczáron adva el, nem csekély vadászati jövedelem. S minthogy az egyes években a vadászati lőjegyzék nyulakban nem igen mutat nagy hullámzást, azért bátran mondhatni, hogy a nyúl a mezei vadnak egyik legjövedelmezőbb faja. Húsán kivül bőrével is hasznos. Bőrét bundabéllésekre forditják, de szőrét eresztve nem igen keresett. Annál keresettebb a szőre a kalaposok részéről, kik azt czéljaikra kitünően felhasználják. Nyúlbőrökből 10—15 évvel ezelőtt pozsonyi nyúlszőrnyirók (névszerint 3 czég) összesen mintegy 30 ezer darabot dolgoztak fel. De ezen idő óta ez az üzleti ág, mely tisztán csak helyi s szomszédvidéki fogyasztásra dolgozott, átment bécsi és neutitscheini nyúlszőrnyírók és kalap-nagygyárosok kezeibe. Ennek követ-

[1]) *Erdészeti Lapok* 1894. XXXIII., 954.
[2]) *Erd. Lapok* 1894. XXXIII., 954.

keztében a kalapgyártás nagyipara is átment osztrák és morva czégek kezeibe, ugy, hogy most a Pozsonyban eladásra kerülő kalapok $^3/_4$ része nem Pozsonyban állíttatik ki. A szőrefosztott nyúlbőr *bőrül*, vagyis *irhául* alig nyerhet alkalmazást rétegzetessége miatt, de annál alkalmasabb enyvfőzésre, mely a vattagyártásnál használható igen jól. A nyúlbőrnek ára nálunk ezidőszerint nyáron 10, télen 25—28 krajczár.

A *földi* vagy *üregi nyúl* a nagy kár miatt, melyet erdei culturákban okoz, erősen vadásztatik ország- s megyeszerte. Pozsonymegyében évenkint átlag 20 ezer db lövetik. Vannak évek, mikor egyes vidékeken annyira elszaporodik, hogy pusztítására díj tüzetik ki. Igy herczeg Pálffy Miklós malaczkai uradalmában, hol *Bittner Gusztáv* uradalmi erdőmester tudósítása szerint 1900-ban 22 ezer dbot lőttek! Húsa ehető ugyan, de nálunk ezidőszerint semmire sem becsülik. Bőre sem értékesíthető annyira, mint a franczia lapiné, vagy a galicziai fajé, mert éghajlati viszonyainknál fogva kemény és vastag, azért ám mégis némileg pénzzé tehető, a mennyiben kalapgyártásra mint tiszta földinyúl-szőr, vagy mezeinyúl-szőrrel vegyest alkalmazható. A vattagyártásnál szükségelt enyv készítésére is épp oly jó, mint a mezei nyúl bőre. Egy-egy bőr ára Pozsonyban 8—10 krajczár, de a malaczkai határban a lövött földinyulak darabja 20—30, élőé 50—60 krajczárral is értékesíthető és tényleg értékesíttetik is. Jobbára külföldre kerül, hol szintén kalapgyártásra használják fel.

A vadászati lőjegyzékekben felsorolt állatfajok sorozatában — legalább a pozsonymegyeiekre vonatkozókban — szerepelnek még a kóbor *kutyák* és *macskák* s némely ragadozó madarak: milyenek a *sas*, *sólyom*, *karvaly*, *héja*, *kánya*, *bagoly*.

Az évenkint lövetni szokott kóbor *kutya* s *macska* ezrekre megy az országban. Pozsonymegyében évenkint átlag 1387 kutya és 2244 macska lövetik. A kutya bőre haszonnal értékesíthető. A kutya ugyanis igen jó és finom bőrt szolgáltat. Mindenha igénybe is vették már a régi korban is, mert a legjobb s legtöbb pergament, a hajdan oly nagy mennyiségben szükségelt okirathártya eb-bőrből készült. Ma czipő-, sőt keztyükészítésre is igen előnyös. Megyénkben egyes irhatimárok műhelyeiben jelentékeny mennyiségben dolgoztatik fel. Van olyan lágyvargánk Pozsonyban, ki évenkint 7—800, sőt 1000 kutyabőrt készít finom czipő- s keztyübőrré.[1]) E jelentékeny számú kutyabőr azonban nem mind Pozsonymegye területéről való, a gyüjtő zsidók hozzák a nyúzott kutyabőrt távolabbi vidékekről: Kassa s Győr vidékeiről is, úgy, hogy bizonyos, miszerint az egyes községek határaiban és egyes uradalmak területén lött ebek egy nagy része értékesítetlenül marad,

[1]) Beranek József czukermandli vargamester.

mi nyilván elég nagy vadász-gazdasági károsodást jelent. Ideje azért, hogy községek és uradalmak a maguk gazdasági érdekének szempontjából mielőbb közömbösségükkel és anyagpazarlásával felhagyjanak.

A *macskabőr* a kutyabőrnél már kevésbbé alkalmas a feldolgozásra. Szücseink és szőrmeárusaink nem ismerik üzleteikben, keztyüseink is alig. Mint bunda szőrét nagyon eresztve, béllésre éppenséggel nem alkalmas. Csak a *stiriai* macska áll előttük jó hírben. A stiriai macskatenyésztés tényleg ismeretes. Ugy látszik, némely erdélyi macskafaj is alkalmas volna a feldolgozásra, mert egy okiratunk arról tanúskodik, hogy hajdan *Kacza* község, a német *Katzendorf* Nagy-Küküllőmegye kőhalmi járásában látta el a királynőket macskabőrökkel. A kaczaiak különös szolgálmányához a macskabőr beszolgáltatása tartozott. III. Endre király egyik 1299. évi okirata szerint Detricus comes de *villa felium* a maga és a nevezett helység többi vendégnépe nevében panaszra ment a király színe elé, személyesen előadván, hogy noha már a király elődje Béla (hányadik?) azon helységet *a királynék számára szállítandó macskabőrök* kötelezettsége alól felmentette, mely kötelezettségért a falu első keletkezése óta különös kiváltsággal a Macskafalva névvel ruháztatott fel,[1]) mégis a vajda tovább is a király nevében a macskabőr-adót kizsarolja. III. Endre a helységet a nevezett bőradó alól örökre felmenti.[2]) E felmentésből mi azt gyaníthatjuk, hogy a kaczaiaknak a szolgálmány már nagyon terhükre volt, mit csak úgy magyarázhatunk meg magunknak, hogy felteszszük, hogy a kivánt számú macska előteremtése már nehézségekbe ütközött. Az a faj, mely jó szőrmét szolgáltatott, már nagyon megritkulhatott. Hogy maga a faj milyen volt, mi által különbözött a többi macskafajtól, azt mi a kivánatos adatok hiányában el nem dönthetjük, de okvetlenül jónak kellett lennie, mert különben királynéink nem használhatták s nem követelték volna. Hazánk s különösen Pozsonymegyének mai macskái béllésül nem alkalmasak, de bőrükből mindenesetre elég jó czipő- s keztyübőr készülhetne, úgy, hogy gazdasági szempontból felette sajnálatos, hogy a lőtt nagyszámú kóbormacska bőre felhasználatlanul, értékesíttetlenül marad.[3])

Az igazi *vadmacska* természetesen még sokkal jobb anyag. Ez a faj azonban már annyira ritka Pozsonymegyében, hogy évenkint átlag alig kerül 5 db lövésre. Pedig valamikor itt is szapora volt az, annyira,

[1]) ab onere prestandorum *in usum dominarum reginarum pellium felinorum*, ob quod speciali privilegio, nomineque *ville felium* ab initio mansionis eorundem hospitum ex regum liberalitate donati fuere, absoluti habeantur et exempti.

[2]) Teutsch u. Firnhaber: *Urkundenbuch zur Gesch. Sieb.* I., 209–210.

[3]) Beranek mester vargamühelyében tényleg feldolgozott *macskabőröket* nem találtam, de állítása szerint már ismételten készített e bőrből finom keztyüirhát.

hogy még a városi kertekben is mutatkozott. Nyilván a szertelen üldözés nagyrészt kipusztította, részben pedig vadonabb tájakra szorította.

Végre meg kell említeni azokat a ragadozó *madárfajokat* is, melyek a lőjegyzékben ugyancsak felsorolvák, úgymint a *sasokat*, a *sólymokat*, a *karvalyokat*, a *héjákat*, a *bussardokat* és a *kányákat*. Ezek némelyikei Pozsonymegyében is találhatók. A *kőszáli* vagy *parlagi sas* a kiskárpáti hegységben fészkel. A *császár-* vagy *parti sas* már ritkább, régebben a pozsonyi Dunaligetekben fészkelt is. A *barna-* vagy *békázó sas* nem ritka vizekhez közel eső erdőségekben. A *lármás sas* átalán hazánkban fészkelő madár. A *ráró* vagy *halászó csermöly*, hazánk e leghirhedtebb halrablója, Dévény szikláin, a Morva s Duna egybeömlésénél száz méternyi magasságban, sziklarepedésben költ. A *réti* vagy *halász sas* mint vendég látogat el az Alduna vidékéről a Morva s a Kis Kárpátok tájaira, hol többször került már lövésre. Még gyakoriabbak megyénk területén a *sólyomfélek:* a *vándor sólyom*, mely közönséges; a *kerecseny*, mely hajdan vadászatra használtatott s a solymászatban rang tekintetében mindjárt az irlandi sólyom után következett s az erdélyiek és olaszországi sólymokkal vetekedett. Hainburg és környéke már a középkorban ismeretes kerecseny sólyomtelep volt.[1]) A dévényi vár sziklafalaiban még jelenleg is meglevő régi fészköket a XVIII. században a németalföldi solymárok is ismerték s gyakran jöttek oda egyes példányok megszerzése végett.[2]) Nem ritka vendég vidékünkön a *téli sólyom;* továbbá a *kaba sólyom* vagy *herjóka*, mely mint költőmadár ismeretes; a *vörös vércse* vagy *torony-sólyom*, mely a hegyentúli vidéken a fenyvesekben fészkel; a *kék vércse*, mely szintén nem ritka.

A *karvalyfélékből*: a karvaly, a magyarság „turul"-ja s a *duplakarvaly*; a *héjafélékből* a *barna-* s a *gabona-héja;* a *bussardok* közül a *kigyász-* s a *gatyás-ölyv;* a *kányák* közül a *király-* s a *barna-kánya* Pozsonymegyében gyakori madárjelenségek s gyakran lövetnek. Évenkint átlag 1288 kánya, 1732 vércse, 632 sólyom lövetik.

Milyen fájlalandó, hogy a *vörös* és a *kék vércse*, valamint a *baglyok*, melyekből évenkint átlag 1054 db lövetik Pozsonymegyében, még folyton úgy népünk, mint intelligentiánk részéről üldözendő orvmadarakul tekintetnek, holott már eléggé ki van mutatva, mennyire hasznos, tehát mennyire kimélendő madarak azok. Idővel a jobb belátás bizonyára

1) Suntheim László, I. Miksa német császár udvari történetirója 1498—1505 közt Hainburg városa és vára mellett elhaladva, írja: *Da nischten die pesten falken und plafuez.* (A stuttgarti kir. könyvtárban *Cod. hist.* Ins. Nr. 250.)

2) Schlegel jeles hollandi ornithologus 1853. okt. 1-én kelt és Petényihez intézett idevenatkozó levele. (L. Herman O.: *Petényi S. J. a m. tud. ornith. megalapítója* 115. l.)

felül fog kerekedni, a mikor is aztán az erdész, a földmüvelő, a gazda a hasznos állatfajokkal együttesen fog a veszedelmes ellenségekkel szembeszállani. De addig is rajta kellene lennünk, *hogy a közölt tollas állatok se maradjanak a vadász-gazda javára értékesíttetlenül.* Nemzeti viseletünk megkivánja a *tolldíszt*, a miért már régi időben a ragadozó tollasok keresett állatok voltak.[1]) A lövött ragadozó madarak tollazata iparczélokra igen jól használhatók, a mennyiben belőlük portörlők, ecsettokok, fogpiszkálók és hasonló ipartermékek készülhetnek, a mint azt a franczia importczikkek mutatják. Pozsonyban a Grüneberg-czég örömest honosítaná meg a külföldi helyett a belföldi anyagból készült hasonló iparczikkeket, ha a szükségelt tollanyagot itt beszerezhetné. Fájdalom, temérdek hasznos anyag pusztul el felhasználatlanul, mert nemzetgazdasági téren nem vagyunk elég okosak és gondosak.

* * *

A vadászati jövedelmek iránt való tájékoztatás czéljából közöljük itt azt a kimutatást, mely a gr. Esterházy Mihály pozsonymegyei uradalmaiban lőtt hasznos vad után való jövedelmeket tünteti fel.[2])

É v	Cseklészi uradalom				Szempczi uradalom				Tallósi uradalom				Eperjesi uradalom				Hódi uradalom			
	Jövedelem		Lődij		Jövedelem		Lődij		Jövedelem		Lődij		Jövedelem		Lődij		Jövedelem		Lődij	
	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr
1889	2870	95	316	14	1279	15	131	53	666	95	59	36	943	36	119	88	249	15	38	08
1890	2582	80	301	67	1105	30	134	26	1065	85	66	69	1045	35	131	82	433	20	57	80
1891	1779	95	182	92	197	60	31	07	919	03	128	28	833	87	144	59	157	—	19	40
1892	3736	11	322	59	789	—	86		115	05	14	98	405	10	53	62	29	—	3	48
1893	1698	74	195	65	649	34	80	76	752	75	84	14	678	25	67	29	325	86	49	80
1894	3567	97	668	01	352	94	47	18	674	39	145	69	887	30	128	80	168	60	18	50
1895	3564	15	356	26	525	80	86	—	1369	57	204	16	1266	76	239	89	—	—	—	—
1896	3617	04	357	18	223	02	48	38	314	40	84	74	807	60	148	93	—	—	—	—
1897	2034	40	275	94	659	56	87	30	1036	83	172	95	1245	98	180	94	—	—	—	—
1898	5215	07	749	43	417	20	72	76	904	03	166	82	1082	19	192	72	—	—	—	—
10 évben összes.	30667	18	3725	79	6198	91	805	24	7818	85	1127	81	9195	76	1408	48	—	—	—	—

[1]) 1502. jún. 3-ikán ugyancsak a már többször idézett Veronai Bertalan forrárai leveléből kitetszik, hogy Király Tamás, az egri püspöki kormányzó küldötte, hozott egyebek között Hippolit bibornoknak Ferraróba 2 ezer aranyat, *19 keselyübőrt* és *11 keselyüszárnyat.* (*M. T. Akad. Okl. Más.* I., 222. l. 947. sz.) A *ráró* vagy halászó *csermöly* szárny- és sugárevező-tolla őseink kalpagjain szerepelt, a régi költők s a kurucz költészet is dicsőitik. (Chernel: *MO. madarai* II., 399.)

[2]) E becses kimutatást *Rovara* Frigyes uradalmi igazgató úr és *Frideczky* Árpád uradalmi tisztviselő úr lekötelező szivességének köszönhetem.

ADATOK.

A DEBRECZENI MÉZESKALÁCSOSOK 1713. ÉVI CZÉHSZABÁLYAI.

Nos Georgius Csipkés Comáromi judex primarius, Joannes Posalaki, Franciscus Erdődy, Joannes Veresmarty, Joannes Tikos, Joannes Váczy, Stephanus Lévay, Stephanus Comáromy, Joannes Csatáry, Michael Baranyi, Joannes Dányády, Thomas Vasas, Stephanus Domján, Nicolaus Domonkos, Stephanus Thoth senatores regian ac liberae civitatis Debreczen. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod prudentes ac circumspecti: Nicolaus Szabó, Georgius Baltasár, Joannes Szücs, Andreas Csizmadia, Franciscus Szabó, Joannes Szalai, Joannes Viski, cives et pistores panis dulciarii seu mellarii in civitate nostra residentes et constituti, juxta vetustam et landabilem rerumpublicarum bene ordinatarum, nec non regiorum ac liberarum civitatum, earumque bonis et certis legibus, privilegiis statutisque utentium societatum, consvetudinem, se se in bonum ordinem (qui rerum anima, primaque et praecipua honeste, beneque vivendi ratio esset) redigere contubernium sen ceham erigere, bonisque legibus et regulis (quibus videlicet Dei gloria, bonumque publicum promoveretur atque angeretur, perpetuo observandis, opera sua, successorumque suorum, instituere et dirigere cupientes ac satagentes, coram nobis pro dirigendis communibus civitatis nostrae negotiis, in publica domo senatoria solemniter congregatis et simul existentibus personaliter comparentes, suo, caeterorumque sociorum pistorum panis dulciarii, seu mellarii nominibus exhibuerunt et praesentaverunt nobis certos articulos (ut a simplicioribus et lingvae latinae ignaris distincte intelligi possint) nativo hungarico idiomate confectos, petentes a nobis debita cum instantia, quatenus eosdem (ad honestam inter ipsos instituendam societatem, salutaremque et bonum ordinem observandum deservientes) omnia et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, literis nostris privilegialibus insori et inscribi facere, ac pro praefatis civibus pistoribus panis dulciarii seu mellarii, nostris ipsorumque haeredibus posteris et successoribus universis perpetuo valituros et observandos extradare vellemus; quorum quidem articulorum verbalis tenor et series sequitur in hunc modum.

1. *A ceh mesterek választásárul.* Mivel minden társaságokban az szép rendnek és egyességnek megtartására megkivántatik, hogy előljárók és egymástól való függések legyenek, ugy ebben az nemes városban

levő mézeskalács-sütő társaság között is szükséges minden esztendőben ezen városbéli minden társaságoknak régi szokások szerint az uj esztendőnek első napja után következő vizkereszt napján az egész társaság öszve gyülekezvén magok közül két becsületes, alkalmatos és érdemes czéhmestereket választani, kiknek választások az város főbirájának megjelenttessék és a nemes tanácsi rend közül arra deputálandó becsületes személy által: a választott czéhmesterek az egész társaság előtt megesküdtessenek, hogy a becsületes mézeskalács-sütő czéhnek, annak minden névvel nevezendő jövedelmeinek, leveleinek és egyéb eszközeinek gondját viseljék, a czéhnek rendtartásit magok is megtartsák, alattok valókkal is megtarttassák, a czéhnek privilegiumit, szabadságit oltalmazzák, a czéhbélieket ezen privilegiális levélben megirt articulusok és igazság szerint való törvénynyel igazgassák, a vétkeseket illendőképen megbüntessék és mindenekben, valamellyek tisztekhez tartoznak, azokban hiven, igazán járjanak, és a czéhnek javára, hasznára igyekezzenek és munkálkodjanak. Ezen választó gyülésnek alkalmatosságával, minden mesterember társaságbéli állapotjának megbizonyitására tartozik letenni 4 garast.

2. *Választó gyülés elmulatókról.* Valakik a czéhbéliek közül ezen választó gyülésben jelen nem lésznek, igaz mentségek nem lévén, abban az esztendőben a czéhbül kirekesztessenek, vagy a czéh ládájában 12 forintot letenni tartozzanak, akik penig a czéhmesterséget felvállalni nem akarják, magokat 24 forinttal váltsák meg, akiknek bé nem mehetések felől igaz mentségek lészen, hirré tegyék és ha magok személyekben jelen nem lehetnek is, a czéhmesterek választására való voxokat, a megirt 4 garassal béküldjék.

3. *A czéh ládájárul.* A becsületes mézeskalács-sütő czéhnek egy jó záros ládája légyen, melyben a jövedelmek, pecsét, privilegiumos levelek, egyéb irások és más közönséges jószágok, eszközök conserváltassanak, minden benne lévőknek igaz lajstromával együtt és azon láda egyik czéhmesternek házánál, a kulcsa peniglen másiknál légyen, hogy amikor kivántatik egyező akarattal együtt nyissák fel és nyuljanak belé.

4. *Számadásrul.* A választott czéhmestereknek esztendejek eltelvén minekutána tiszteket leteszik, a czéh ládájában lévő minden eszközökrül közönséges jövedelmekrül, költségekrül a czéhnek rendesen számot adjanak és midőn számadások megvizsgáltatik és helyben hagyatik, mindenek lajstromban rendesen felirattatván, ugy tétessenek a ládában.

5. *Uj biró köszöntéséről.* Ennek a városnak dicséretes régi szokása és praxisa szerint az uj esztendőnek első napján ujonnan választott főbiráját a czéhmesterek házánál megkeresni, köszönteni, tisztességes ajándékkal megtisztelni és hogy a nemes tanáccsal együtt az előbbenieknek dicséretes példájok szerint a becsületes mézeskalács-sütő czéhet privilegiumokban, rendtartásokban megtartsa, tartassa és minden háborgatók, sértegetők ellen oltalmazza, arra szépen kérni tartozzanak.

6. *Fertyályos gyülésekről, béjáráspénzrül.* A czéhmesterek az esztendőnek minden fertályiban, avagy minden cantorban egyszer tartozzanak a czéh tábláját eljártatván, gyülést hirdetni és akkor minden mesterember a társaságbéli állapotjának megbizonyitására a czéh ládájában három garast tégyen le. Azon gyülésben ezen articulusok elolvastassa-

nak, hogy annyival is inkább elméjekben forogván a mesterembereknek, magukat tudhassák alkalmaztatni: valaki ezen béjáró gyülésben meg nem jelenik és igaz mentsége nem lészen, ötven pénzzel büntettessék meg, a megirt béjárási pénz is rajta megvétettessék.

7. *Aprólékos gyülésekrül.* Ezen kivül is mikor a szükség kivánja, mindenkor gyülések lehet az egymás között való és előforduló szükséges dolgoknak igazgatására és vighezvitelére, ekkoron is aki a hivatalra bé nem mégyen, igaz mentsége nem lévén, 4 garast tegyen le.

8. *A gyülésben való magok viseléséről.* Mikor a czéhnek közönséges gyülése lészen, egyik a másikat me ne csufolja, nevesse, illetlen, böstelen szóval, annyival inkább szidalommal ne illesse; zenebonát, veszekedést ne inditson, kiki minden hazudtolást, hamisolást eltávoztasson, magát csendesen, becsületesen viselje, ételt, italt ne tékozoljon, ne hajgáljon, hánkodjék, ugrándozzék, más embereknek beszélgetését, nevezet szerint a czéh mesterének szavát, beszédét szavával által ne öltse, meg ne háboritsa, akadályozza, aki a szerint nem cselekszik, az aprólékosokban elsőben egy forinttal, másodszor kettővel, harmadszor hárommal büntettessék, ha valaki penig attyárul, annyárul, vagy másképen megszidalmaz, megüt, ver, annak büntetése a nemes magistratust illeti.

9. *Egyéb társaságokban való magok alkalmaztatásárul.* Nem csak a közönséges gyülésekben, de azon kivül is mind a mi városunkban, mind kivül való vásárokban és egyéb társalkodásokban megkivántatik, hogy a mesteremberek, ugy cselédjek és házak népe között a szép egyezség, szent szeretet, becsület és tisztesség megtartassék és gyakoroltassék, ellenben minden veszekedés, egymás becstelenitése, szitkozódás, káromkodás, verekedés, vérontás, eltávoztatódjék; valakik azért akármely társalkodásban a mézeskalács-sütő czéhbeli személyek közül vagy maga vagy cselédje, más mester társát, vagy háza népét, cselédjét, vagy szemben vagy háta megé illetlen, becstelen, mocskos beszédekkel illeti, veszekedik, verekedik, cselekedetinek mivoltához képest a megirt mód szerint megbüntettessék.

10. *Egymás közt való törvénykezésrül és törvényes igazgatásokrul.* A mézeskalács-sütő mesterséghez tartozó és a czéhbeliek vagy cselédjek között támodható perlekedések a czéhnek gyülésében elővitetődhetnek és megitéltethetnek és az aprólékos vétkek ezen articulusokban letett módok és meghatározások szerint megbüntettethetnek, de annál feljebb menni semminémü büntetésben és birságolásban nem engedtetik. Az adósságokban ha valakinek valamely czéhbéli személyen vagy háza népén kereseti leszen, a czéh itéletet és executiót tehet hat forintokig; de személyéhez nyulni szabad ne legyen. Mivel a n. magistratust illeti. A czéhen kivül való és törvényes igazitást kivánó ember a czéhnek egyben gyüléséért három garasokat tegyen le.

11. *Appellatiorul és annak módjárul.* Ha a czéh előtt perlekedő felek közül valamelyik a czéh törvényével meg nem elégszik, szabad legyen a nemes magistratus eleiben appellálni, a czéh is tartozik felbocsátani: mindkét fél peres mellé egy-egy becsületes, értelmes mesterembert rendelvén és azok által kinek-kinek feleletit és azok után a czéh deliberatumát declaráltatván. Az appelláló fél tartozik akkor a nemes magistratusnak három garasokat letenni.

12. *Ithon esett tetemes vétkekrül, criminalékrul.* Midőn valamely mézeskalács-sütő czéhbéli mesterember, vagy annak cselédje, valakinek vérét kiontja, vagy kéket, sebet ejt rajta, annyival inkább lopásban, gyilkosságban, paráznaságban, káromkodásban és egyéb czégéres halálos vétekben esik, az olyanokrul a czéh itéletet nem tehet, hanem a nemes magistratus keze alá kell bocsátani; de a czéhből kirekesztessék, mindazonáltal ámbár az ecclesiábul kirekesztetett légyen, ha idővel vétkérül penitentiát tartván a szent ecclesiátul bevétettetik, a czéhtül is bevétethetik, a béálláspénzt avagy mesterasztalt ujonnan megadván.

13. *Utazásbéli tetemes vétkeseknek megfogásokrul.* Hasonlóképen akik a kijárásban a feljül megirt vétkekben leledzenek, az olyanok mindjárt megfogattassanak, jó őrizet alatt tartassanak és haza hozattatván érdemlett büntetés alá magistratus kezében adattassanak, cselekedetekrül való elégséges informatióval; valakik az ilyeneknek megfogásában, őrizésében, szófogadatlanok és a vétkesnek szabadulására okot adnak, hazajövén, a nemes magistratusnak hirré tenni tartozzanak, ha pedig ez ilyenek szófogadatlanok, nem a czéhbéliek, hanem cseléd vagy szolgai renden valók lesznek, azok az utban mindjárt megfogattassanak és haza hozattatván magistratus kezéhez adattassanak.

14. *Czéhben való következésrül.* Aki ezen mézeskalács-sütő mesteremberek társaságában magát akarja béavatni, szükség megbizonyitani, vagy hiteles bizonság levél, vagy becsületes emberek bizonság tétele által, hogy tisztességbéli jó hirü, nevü rendes házosságban élő széléktül származott, szabados és nem köteles személy hasonlóképen, hogy igaz czéhes helyen tanulta légyen a mesterséget. Melyet tanuló levélbül mutathat meg. Annak utánna a nemes magistratustúl a concivitási just, állapotot szerezze és nyerje meg. Ezeket végben vivén: Keresse meg a czéhet és kérjen engedelmet magának, mesterségének megpróbáltatására. Melyet megnyervén, tegyen 8 garasokat és egy pint bort le.

15. *Remek csinálásrul.* A próba vagy remek csinálás ilyen légyen, készitsen négy rendbeli mézeskalácsokat a czéh által eleiben adandó formákra, tulajdon maga kezével; melyeket elkészitvén az egész czéhbéli társaságnak előmutassa, a társaságbéliek rendrül-rendre, kézrülkézre megvizsgálván; ha minde hiba és fogyatkozás nélkül valónak nem találtatik, adjon a czéhnek büntetésében három forintot; ha penig helyességgel alkalmatlan, illetlen lejend, sem a munka, sem aki munkálodta be ne vétessék.

16. *Remek mutatásrul és mester asztalrul.* Aki a czéhben bevétetik, a mester remek bémuttatásának idején rendeltessék nékie bizonyos alkalmatos terminus a mesterasztalnak megadására, amely mikor békövetkezik, az uj mester maga vagy más ember házánál készitsen a társaságnak vendégséget, a társaságbélieknek kevesebb vagy több voltához képest, melyben légyenek ilyen étkek: első tehén hussal, velős konczczal és disznó orjával elegyesen főzött káposzta, felül eleven borssal meghintve. Második laskával avagy riskásával főtt kappan, avagy jó kövér öreg tyuk. Harmadik malacz, vagy lud, vagy rucza hussal készitett fekete lév. Negyedik lud avagy rucza aprólékjával főzött kása. Ötödik egy szép és jó tehénhusbúl és egy kövér tyukbul álló pecsenye. (Ha penig ezen vendégséget sajnálja, vagy ha azt nem akarja elkésziteni,

a helyet tegyen le kész pénz tizennyolcz forintot), az étel mellé hozasson ötven pint bort.

17. *Özvegy mester asszony állapotjárul.* Ha valamely mesterembernek özvegye marad, valamig megholt férje nevét viseli és férjhez nem mégyen, a mesterséggel és ahhoz tartozó jussal élhet, mindazonáltal, hogy a czéhbeli társaságtul függjön és annak engedelmeskedjék, becsületes jámbor legényt tartson, aki jó, próbált müvet müveljen, de inast és tanitványt fogadni nem engedtetik; hanem amely inas férje meghaltakor nála maradt, tanuló esztendeinek elteléséig, ha el nem akarja özvegy gazda asszonya bocsátani, nála kell maradni, az alább megirt büntetés alatt.

18. *Czéhen kivül való férjhez ment özvegyrül.* Ha az özvegy mester asszony más olyan férjhez mégyen, aki a mézeskalács-sütő mesterséget nem tanulta és a társaságon kivül vagyon, a mesterséget gyakorolni és árulni nem engedtetik, ha penig gyakorolja és árulja, müve elvétettessék. Melynek fele a nemes magistratusé, fele a czéhé legyen.

19. *Szolgáló mesterségnek resignatiójárul.* Az ujonnan beállott ifju mesterre, az előtt való ifju mester a szolgáló mesterséget egy pint borral a mesterasztal adásnak idején a gyümölcstál éteknek feladásakor, reáköszöntvén és kezére adván, az uj mester felvállalni és mindaddig, miglen hasonló formában másnak resignálhatja, viselni tartozik, ha akkor a szolgáló mester ezen dolgot elmulatja, azután ötven pinzzel adhatja az uj mester kezére.

20. *A szolgáló mester tisztirül.* A szolgáló mesternek penig tisztiben álljon minden napon egyszer hivatlan is a czéhmesteréket meglátogatni és a czéhnek közönséges dolgaira nézendő szükséges parancsolatokat a czéhmesterektül elvenni s azokat szorgalmatosan véghez vinni, valamennyiszer elmulatja, (helyes mentsége nem lévén) mindenkor is pénzzel büntettessék, azonkivül is valamikor hivattatik, előálljon és a mit nékie parancsolnak, engedelmeskedjék és fogyatkozás nélkül elkövesse, az engedetlenségnek büntetése 50 pénz légyen és ha engedetlensége miatt valamely kár következik, azt is megfizesse.

21. *Inas szegődtetésérül.* Aki a mézeskalács-sütésnek tanulására akarja magát adni, annak szükséges valamely mesterembernél bészegődve inasul szolgálni és tovább két hétnél bészegődetlen nem lehet a gazdjának maga mellett tartani, egy forint büntetés alatt, hanem ha bizonyos nagy okokra nézve, a czéhmesterektül tovább való halasztásra idő engedtetik.

22. *Inas szegődtetésnek rendirül* A bészegődtetés rendi ilyen legyen. Eltelvén a megirt próbahetek, ha tetszik, mind a gazdának az inast tartani, megfogadni, mind az inasnak megmaradni s szolgálni, menjen a megfogadó mesterember a beállandó inassal és azon inasért becsületes emberek kezességet vállaljanak, hogy az inas tanulásának, szolgálatjának rendelt idejét Isten segitségébül uránál, asszonyánál jámborul egészen eltölti urának, asszonyának nem csak a mesterség eránt, hanem egyéb házi tisztességes illendő és szabados dolgokban engedelmeskedik, szót fogad, urának és asszonyának reá bizandó házoknak, jószágoknak gondját viseli, kártul oltalmazza; ha valami károkra való dolgot észre vészen, idejekorán hirré teszi és mindenekben urának, asszonyának

becsületire, hasznára, javára igyekezik és munkálkodik. A gazda is jámborul jól tartsa és mesterségre szorgalmatosan tanitsa. A bészegődtetésnek kell lenni a gazda házánál, két czéhmester előtt, vagy ha magok nem érkeznének, képekbeliek, vagy deputatus mesteremberek előtt, kik mind a gazdának, mind az inasnak tiszteket elejekben számlálják, akkoron a gazda tartozik a szegődtető mestereknek két tál étket adni és két pint bort. Az inas is a czéhnek tartozik a szegődtetésnek idején letenni egy forintot.

23. *Inas esztendeirül és fizetésérül.* A mézeskalács-sütő inasnak tanuló apród esztendei aki az ura számára részébül aratni mégyen lesznek két esztendők, aki pedig aratni nem mégyen három esztendők. Fizetése mindkét rendbelinek lészen egy szür, egy aba vásári dolmány, nadrág, két fekete süveg, csizma elegendő, fejér ruha, a két esztendőnek négy pár ing, lábra való, vászon, az három esztendősnek hat pár, mindkét rendbélinek penig második esztendeiben minden két hétben magának dolgozni megengedtetik.

24. *Pénzes inasrul.* Ha valamely ember maga gyermekét pénzért akarja tanittatni 25 forintot fizessen gazdájának és minden esztendőre 2—2 köböl buzát, az ilyan inas 2 esztendőkig tanittassék és semmi házon kivül való munkára ne hajtassék, az ura is néki semmi fizetéssel ne tartozzék.

25. *Az inas és gazdája között való villongásrul.* Ha az inasnak valamely panasza lészen urátul, asszonyátul illetlen mód nélkül való tartása, verettetése, szidalmaztatása s mesterségre való nem tanittatása és egyéb dolgok felől, jelentse meg szegődtető mesterének, azok a közönséges czéh elé terjesztvén, ott igazittassék el, ha méltónak találtatik az inas panasza, orvosoltassék, vagy urával öszve békéltetvén, vagy más gazdához adattatván, hogy ha penig az inas csak valamely vakmerőségbül hagyja el urát és elmenetelinek a czéh előtt elégséges és igaz okát nem adhatná, senki a mesterek közül, meg ne fogadja és müvet ne adjon nékie, 3 forint büntetés alatt, mig a czéhet meg nem engeszteli és uránál esztendeit ki nem tölti: ha az ura kedveli és akarja; az ilyen urat elhagyó inas, ha harmadnapig oda lészen és harmadnap elmulván mégyen vissza urához, fizessen a czéhnek egy forintot, ugy mehessen és fogadtassék haza; ha az ura nem akarja visszafogadni, a czéh büntetését elvévén, más gazdához adattassék; de harmadnap alatt visszamehet büntetés nélkül, hogy ha penig egy fertály esztendeig lészen az inas kivül és azután vissza jön, ujonnan szegődtessék bé, a czéhnek mindeneket megfizetvén és elkövetvén, hogy ha továbbá az elment inas ugyan csak kimaradna és a fertály esztendőnek előtte vissza nem jönne, a kezesek tartozzanak a czéhnek fizetni 12 forintokat és az inas által tett kárért a gazdát megelégiteni.

26. *Inasok számárul.* Senkinek a mézeskalács-sütő mesterek közül, akár szegény, akár gazdag légyen egyszersmind és együtt két inasnál többet tartani szabad ne légyen és a nálla levő inasnak egy esztendeje eltelvén, a másikat ugy fogadhassa melléje.

27. *Mesterember maga fia tanitásárul.* Mely mesterember maga fiát maga akarja tanitani, szabados légyen; de bészegődtetése a megirt mód szerint és a tanuló esztendeje véle igazán kitöltessék, másképp sem

legényül a mesterségét müvelni, sem a czéhben állani nem engedtetik, kinek mindazonáltal ha rendes fizetésén felül ád, mint atyja, édes gyermekének áljon szabad akaratjában; ha penig az ilyen mesterember fiát nála lett bészegődtetésének utánna, valamely idővel más mesteremberhez akarja adni a czéhmesterek hirével megengedtetik; de ott is az atyjánál hátra maradott részét elkezdett tanuló esztendeinek egészben kitöltse.

28. *Inas felszabaditásárul.* Ki töltvén az inas tanuló apród esztendeit, vigye gazdája a czéhmesterek eleiben, jelentse meg és a közönséges gyülésben a czéhnek felnyittatott ládájánál szabadittassék fel, letévén a czéh ládájában két forintot; hogy ha az olyan felszabadittatandó inas a czéhtül rendeltetett órára meg nem jelennék, (helyes okait nem adhatván, vagy betegség nem érvén) szabadon mondathatik ugyan gazdája és czéh által; de jelen nem létéért tartozik a megemlitett két forintokon felül ötven pint bort adni.

29. *Társpohárrul, tanuló levélrül.* Az ilyen módon felszabadittatott inas, ha vándorlani akar menni és a mézeskalács-sütő mesterségben tanuló apród esztendejének jámborul kitöltése, mesterségének tanulása és felszabadittatása felöl való bizonság levelet akar magának szerezni, tartozik társpohár pinzt hat forintot fizetni, melynek negyedrésze a czéhé, a többi a mesterlegények társaságáé legyen, azt letévén, tartozik a czéh közönséges pecsétje alatt a tanuló bizonság levelet kiadni.

30. *Legény vándorlásárul.* Felszabadittatása után a mester legény tartozik a mesterségben való maga gyakorlásnak, épülésnek, látásnak, hallásnak okáért külső helyeken vándorlani, haza jüvén ezen városban a czéhben ismét egyesztendeig szolgálni, ezeket elkövetvén, ha magát a czéhben be akarja avatni, bévétethetik, végben vivén a czéhben való béálláshoz kivántató feljebb megirt dolgokat; ha penig sem vándorlásnak sem itt való legénykedésnek rendelt idejét nem akarja eltölteni, váltsa fel mindkét rendbélit hat-hat forinttal, ugy állhasson a czéhben.

31. *Czéh könyvérül.* Szükséges, hogy a czéhnek egy arra rendeltetett közönséges könyve legyen és a czéh ládájában tartassék; melyben az inasoknak mind bészegődtetéseknek, mind felszabadittatásoknak, nem különben az uj mesterember czéhben való beállásoknak esztendeje és napja, a mely czéh mesterek idejében esett felirattassék.

32. *Más inasának, legényének és vásárlók csalogatásárul.* Senkinek a mézeskalács-sütő mesterek közül szabad ne legyen másnak inasát vagy legényét gazdájátul elidegeniteni, magához hivni, hitegetni, aki azt cselekedni comperiáltatik, legénye és inasa töle elvétettessék és két forinttal megbüntettessék, a legény vagy inas is egy forintot letenni tartozzék. Nemkülönben mind a mi városunkban, mind külső városokban kirakodván, ne légyen szabad sem magoknak a mestereknek, sem cselédjeknek a vásárló embert, más elől vagy szóval elhivni, vagy intéssel elidegeniteni két forint büntetés alatt.

33. *Mesterember leányát vagy özvegyét feleségül vivő legényrül.* Ha valamely mesterlegény, aki még a czéhnek társaságában nem volt, de a mesterséget czéhes helyen tanulta, vagy özvegy mester asszonyt, vagy mesterembernek, vagy penig özvegy mester asszonynak leányát (mely még másnak ki nem házasittatott volt) feleségül vészi, hasonlóképen az itteni czéhes mesternek ezen mesterséget tanult fia a czéhben

béállván, czéhben való béálláshoz tartozó állapotokban felével tartoznak.

34. *Kontárokrul.* Ezen czéhen és társaságon kivül való semminémü rendünek nem engedtetik, sem belől a városban házaknál, sem kivül, a város territoriumán és jurisdictiója alatt a mézeskalács-sütő mesterséget mivelni, ha ezen tilalom ellen munkálkodik, vagy áruklók találtatnak, szabad légyen a mézeskalács-sütü mesternek a nemes város birája hirével müszereket és árujokat elhordani, a müszereket magoknak tartani, az elhordott áruknak pedig fele a nemes magistratusé, fele a czéhé legyen.

35. *Kontár münek sokadalomkori béhozásárul.* Mivel hogy mi körülünk sok kontárok találtatnak, mind várassokban és falukban, kik az ő mesterségeket igazán nem tanulták és nem czéhesek, az ilyeneknek szabad sokadalomra, a mézeskalács-sütő mesterségen való müvet béhozniok és árulniok nem engedtetik, rajta kapattatván pedig tülök elvétettessenek biró uram hirével, melynek fele biró uramé, fele a czéhé legyen.

36. *Külső helyen dolgozó mesterrül vagy özvegyrül.* A mely mester ember vagy özvegy mester asszony a várasból kimenvén mesterségét gyakorolná és azután haza jönne fél esztendő alatt, három forintokkal büntettessék; ha penig fél esztendő eltelvén továbbá kinnmaradna és haza nem jüne, hanem ha kinn maradásának elégséges okát adhatja, ujonan minden terhekkel következzék a czéhben.

37. *Münek megvizsgálásárúl.* A több czéhbeli társaságoknak szokások szerint, a mesterembereknek magok müvét is, a czéhmesterek minden cántorban meg látogassák, vizsgálják és a kinek müve hibásnak találtatik, a fogyatkozásnek mivoltához képest megbüntettessék és hogy a mesteremberek jó müvet müveljenek és áruljanak, arra szorgalmatos vigyázás légyen.

38. *Betegek őrizésérül.* Midőn valamelyik a mézeskalács-sütő mesterek közül sulyos betegségben esik, a több mestertársai renddel őrizzék és mellette légyenek, aki elmulatja, igaz mentsége nem lévén, egy forinttal büntettessék, ha pedig valaki magát igazán megmenti, vagy a városon nem lészen, akkoron az helyett más rendeltessék.

39. *Meghalt mesterembernek vagy halottjának temetésérül.* Ha valamelyik mesterember meghal, vagy halottja esik, akkoron minden mesteremberek, legényekkel és inasokkal együtt az halottas házhoz felgyülekezzenek és a megholtat a temetőhelyre felkisérjék és eltemessék, aki meg nem jelenik, ha csak helyes oka és mentsége nem lészen, a gazda ötven pénzzel, a legény huszonöttel büntettessék a inasrul a gazdája számot adjon és érette huszonöt pinzt fizessen.

40. *Más halott temetésrül és attul való fizetésrül.* Midőn a mézeskalács-sütő czéhet valaki halottjanak kivitelére és eltemetésére kivánja, a több czéheknek rendi és szokása szerint tartozzanak elmenni, ha a czéh nem akarja elkövetni, a nemes magistratusnak hirével esvén az engedetlenségnek érdemlett büntetésében essék, ha penig valamely mesterember az ilyen temetési alkalmatosságrul kimarad, 24 pénz büntetése legyen, az halottas ember tartozik a czéhnek egy forintot fizetni.

41. *Megszegényült beteg mesterember felsegellésérül.* Midőn a mester-

emberek közül valamelyik sulyos betegségben esik, költségbül épen megfogyatkoznék, ilyen szükségben a czéh ládájábul segittessék, olyan okkal és móddal, hogy Isten egészségre és jobb állapotra fordítván, tartozik a czéhnek vissza tériteni; ha pedig meghalna, jószágábul, a mennyire hagyott értékébül kitelhetik, minden magános adósságoknak előtte ki kell telni.

42. *Uj mesternek házasságárul.* A czéhben ujonan bévételetett mesterembernek egy esztendőnél tovább nőtelenül, házasság nélkül maradni nem engedtetik; ha elmulatja, első esztendőben három forinttal, másodikban hattal, harmadikban és azután következendőkben mindenkor 12 forinttal büntettessék.

43. *Özvegy mesterasszonynak adandó legényrül.* A mely mesterember meghal, ha az elmaradott özvegye a mesterséget müveltetni akarja, szabadosan müveltetheti; söt minden mesterembereknek előtte a czéhmesterek tartozzanak néki becsületes mesterlegényt rendelni és adni.

44. *Czéhmester és szolgáló mester kimenésekori képebeli hagyásokrul.* Mikoron az öreg czéhmesternek a várasbul valamely szükséges dolgai végett ki kelletik menni, a másik czéhmester társának, vagy ha az is jelen nem lészen, más becsületes mesterembernek hirré kelletik adni hasonlóképen a szolgáló mesternek szükséges czéhmester hirével kimenni, képebélit hadni és azt is czéhmesterének megjelenteni, minkét rendbeliek valamennyiszer elmulatják, mindannyiszor egy-egy forinttal megbüntettessenek, ha penig egy hétnél képekbéli hagyás nélkül tovább kimaradnak, két-két forint legyen büntetések.

45. *Mester maga költségén hozott legényrül.* Ha valamely mesterember idegen helyrül valamely mesterlegényt maga költségén hivat és hoz vagy hozat bé, szabad légyen mindaddig, mig mindkettőnek kedve tartja, magánál tartani, de ha a dologban valamely csalárdság találtatik, a mesterember két forinttal, a legény egy forinttal büntettessék és a legény más mesteremberhez rendeltessék.

46. *Mesterlegénynek idejérül, fizetésérül.* A mesterlegénynek szük voltához képest mind az itt tanult, mind más idegen helyrül maga okta bejött legénynek egy gazdánál vagy mesterembernél egyvégben mühelyben való létele rendeltetett nyolcz hetekre, melyek közül egyik, úgymint a nyolczadik, a legénynek számára való munkálkodásra engedtetett. Azon kivül a legjobb mesterségü és munkáju legénynek is fizetése légyen minden héten öt garas, amely mesterember penig ennél többet fizetne, megbizonyosodván dolga egy forinttal büntettessék és a legény tüle elvétettessék.

47. *Mesterlegény bucsuhetirül.* A mely mesterlegény a meghatározott időnek, ugymint a nyolcz heteknek eltelésének előtte, gazdáját el akarja hagyni, egy héttel eltelvén, a czéh előtt elhagyásának okát adni, mely ha helyesnek itéltetik, elhagyhatja gazdáját, ha penig bucsuvétlen és ok nélkül maga indulatjábul, vagy haragjábul mégyen el gazdájátul, egy forinttal büntettessék és ha a városbul el akar menni, szabadon bocsáttassék, de a városban mig az elhagyott gazdájánál hátra maradt idő ki nem telik, addig más mühelyben menni nem engedtetik.

48. *Mesterlegény mühelyben állásárul.* Mikor a külső helybül bejött,

vagy itt tanult mesterlegény műhelyben akar állani a czéhmestert keresse meg és ott, ha kivánja, tartozik egy hétig dolgozni, az egy hét eltelvén a czéhmester munkáját megvizsgálván, a mely mesteremberhez rendeli, ahoz kelletik menni és a mennyire heti bérét, avagy fizetését határozza, azzal kell megelégedni. Egy mesterembernek is nem engedtetik magátul czéhmester hire és rendelése nélkül legényt fogadni, sem a legénynek maga okta valamely gazdához állani, aki ez ellen cselekeszik, a gazdának büntetése két forint, a legényé egy forint légyen, a gazdátul a legény elvétettetik és mig ezen articulusban megirt rendet el nem követi, addig senkinél ne dolgozhassék.

49. *Jövedelmeknek nyolczadrészének scholához való adásárul.* Törvényes birságokbul és egyéb akarmely alkalmatosságokbúl béjöhető mindennemü nyolczadrésze a scholabéli diákok számára kiadattassék, a többi a társaság ládájában tétessék, conserváltassék és a mikor valamely közönséges szükségre kivántatik, közönséges akaratbul arra forditassék.

50. *Több articulusoknak csinálásárul.* Ezen articulusokon kivül ha időjártában a czéhbéli társaság magok közönséges javára szolgáló és szükséges dolgot feltalál, szabados légyen arrul rendelést tenni, de olyat, mely ennek a szabad királyi városnak, a nemes magistratusnak, nemesi szabadságának és más társaságoknak praejudiciumára, sérelmére ne légyen, melyre nézve végezéseket a nemes tanácsnak hirré tegyék; ha approbáltatik, végezéseknek és rendeléseknek olyan ereje legyen, mint ha ezen levelünkben lévő articulusok között valóságosan béirattatván volna.

51. *Ezen articulusoknak observatiójárul.* Ha penig magokat ezen articulusok szerint nem alkalmaztatják és a debreczeni nemes tanács hire és akaratja nélkül ezen articulusokban valamely változást, kisebbétést, vagy jobbitást tésznek, minden szabadságoktul és authoritásoktul megfosztatván, az előbbeni rendeletlenségre jussanak. Ezen privilegiumos levelünk is tőlök elvétessék.

Nos itaque cum in administrando officio nostro nihil magis necessarium, nihil praestantius, nihilque ad usum publicum quotidiana in humanae societatis conversatione magis proficuum, quam divinarum humanarumque jurium et legum ductu stimulis viribusque bonos quidem ad quaevis honesta pertractanda studio se excitare, et promovere, petulcos vero et desciscentes pie et paterne refrenare, inque planam vitae, moris et virtutis viam refrenare, tandemque ad arduum pietatis et honoris gradum strenuo erigere, ac promovere posse, spectemus et arbitremur, ex eo praememoratorum civium pistorum panis dulciarii seu mellarii nostrorum instantia, modo quo supra coram nobis habita tanquam justa et legitima moti ac inclinati praerecensitorum articulos nobis exhibitos et praesentatos, quoad omnes eorundem continentias et clausulas, praesentibus literis nostris, de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi faciendos, approbandos, ac saepius fatis civibus et magistris nostris pistoribus panis dulciarii, seu mellarii ipsorumque successoribus universis perpetuo valituros ac in sui ipsorum artificio et contubernio pro legibus ac regulis perpetuo observandos ac continuandos, concedendos duximus et extradandos, prout approbamus, ratificamus, concedimus et extradamus. Harum nostrarum authentico civitatis nostrae sigillo munitarum vigore

et testimonio literarum mediante. Datum in saepe fata libera ac regia civitate Debreceniensi die 19. julii, ano 1713. Per Joannem Posalaki juratum patriae notarium extradatum. m. p. L. S.

Eredetije az Orsz. Levéltár magyar udv. kanczelláriai osztályában „*Conceptus Exped.*" 1721. évi No. 35 ex Julio alatt.

Másolta: *Dr. Kárffy Ödön.*

UTASITÁS 1701-BŐL A NAGYKÁROLYI KULCSÁR RÉSZÉRE.

Károlyi kolcsár Balog Jánosnak die 4. mensis Aprilis, anno 1701 kiadatott instructiója következik e szerént.

1. Minthogy mindennemű leguminaknak és boroknak az kolcsár keze és gondviselése alá kell mindenünnen adminisztráltatni, és ő általa erogáltatni, ahoz képest megkivántatik, hogy szorgalmatos vigyázással légyen, maga dolgainak legjobb módjaival való folytatására. Mindennemű perceptiókat és erogátiókat distincte magának felirjon, és aki mit administrál, arrúl quiétantiát adjon; ellenben magának recognitiót extrahállyon.

2. Valamikor a csürben szórnak, jelen legyen, vagy hogy béhozván, ide bé is megmérjen mindenféle magot; rovást rólla tartson, kinek a fele magánál, s fele peniglen a csürbirónál álljon. Az vetni való magot szám szerént külön tartsa, az költeni valóval öszve ne elegyétse, mindeneket rostán által eresszen és a porát is hütös ember elött felmérje minthogy együtt percipiállya. A tiszta buzát az abajdoczal és rossal öszve ne egyelétse; mindenféle mag külön rakásban és szuszékban tartassék.

3. Ha 100—200 köböl élet lészen egy rakásban gyakorta megforgattassa, hogy valami módon az usok belé esvén, az urnak kára ne következzék gondviseletlensége miatt. Legkiválképpen a zabot és kölest forgattassa meg, minthogy legjobban szokott ártani azoknak a meleg.

4. Két vékát ne tartson, hogy suspitióban hozván magát, mások példájára keményen meg ne büntetessék, hanem az micsodás vékával beméri az életet, azon vékával mérje ki is. Igen jó vigyázással legyen penig, hogy kinn a jószágban és majorokban lévő vékákkal az maga vékája megegyezzen, kisebb, vagy nagyobb ne legyen, mert maga fog kárt vallani, ha az vékák meg nem egyeznek; söt ahol észre veszi, hogy vagy nagyobb, vagy kissebb az ő vékájánál a jószágban kinlevő véka, mindjárást az urnak, vagy az udvarbirónak hirré tegye, mert késő lészen számadásakor. Ha peniglen Debreczenből, vagy Ér mellől, vagy peniglen Szathmárról oda való köböllel valamit hoznak, a köblön való szaporodását jól feltegye, másként magájéból fogja pótolni.

5 Commissio nélkül senkinek semmit se erogállyon, mert számadásakor nem fog tülle acceptáltatni.

6. A kenyérsüttetésben ilyen modalitást observáljon. Az urak számára mindenkor tempestive igyekezzék szép lisztrül, úgy konyhára valórúl 5—6 köbölrül, uraim és cselédlisztrül 30—40 köbölrül provideálni, úgy hogy azmidőn malomban küld, az molnárokkal rovássa légyen,

fele magánál, s fele az molnároknál álljon, mennyit küld, hány zsákkal s hany köböllel és mennyi lisztet hoznak bé ; mert vámot nem adván belőle, több lisztnek kell béjünni, mint buza megyen ki ; azt igen számon tartsa, mind irásban, s mind rovásban.

7. A sütőknek nyomatlan és tetézve adja ki a lisztet : fejér czipónak egyszeri sütésre másfél vékát, kibül is várhat be 60 czipót; uraim lisztet 2 vékát, abbúl 100 czipót, cselédnek 1 köblöt, abbúl 300 czipót várhat be.

8. Az urak itthon lévén, felesebb cseléd vagyon, azért jól végére menjen, ordinarie asztali szolga hány vagyon, kiknek uraim czipó adassik. Ugy a szolgarendet is számlálja meg, hány személybül áll, kiknek napján 2 czipó adatik ; viszontag, hány személy, akiknek 3 czipó jár napjára ; ezt felszámlálván és a napját felirván, mikor mikor érkezett meg az úr, meddig mulatott itthon, mely nap ment el hányadmagával ; és azon lajstromot suscribáltassa az úr elmenetele alkalmatosságával, ha magával nem is az úrral, Fekete Ferencz, vagy Szathmári uramékkal. Holott peniglen feles időkig mulatna idehaza az úr ezen praxis minden szombaton véghezmehet. Mikor peniglen az urak itthon nincsenek, akkor is Fekete Ferencz, vagy Szathmári uraimék sutcriptiója alatt kiadatatott lajstrom szerint adja ki a praemendat ; másként, ha efféle lajstromokkal az kenyérre erogált buzának, rozsnak erogatióját számadáskor nem világositja, nem fog acceptáltatni.

9. Azmidőn valami uri ember feles cseléddel jü és egynehány napokig itten mulat, hasonló lajstromot suscribáltasson feljebb megirt mód szerént. De hacsak 2—3 személybül áll az vendég, 1—2 napi mulatása vagyon csak, nem szükség olyankor. Mivel a cseléd közzül is sokan gyakorta ide s tova küldettetnek, az olyanok praemendája helyett kitelik az vendégé.

10. A lisztet az malombúl meghozván, ha lehet mindenkor, ha peniglen reá nem érkezik néha-néha megmérje, hogy ha kevesebb liszt jü-é be, vagy csak annyi, mint a buza volt, hogy vagy az molnárt, vagy aki lisztet béhozza, az ember megbüntethesse, ha az liszt annyi nem lenne mint a buza, minthogy rendszerént szaporodni kellene.

11. Az korpáját penig az sütőktül igazán bészedje és kivánja, kit is szarvasok és disznók számára conserváljon. A sütők után jó vigyázással legyen, hogy vakaró helyett kenyerek is ne süljenek, és a sütéssel tisztán s takarossan bánjanak.

12. Hasonlóképpen lajstromban legyc nála suscriptió alatt, hány paripára, szekeres és gyermeklovakra ád ki abrakot ; úgy, hány katonalovára jár ki az abrak. A lovászmesterrel rovást tartson és minden szombaton ossza ki az abrakot annak jelenlétében. Mely rovásnak egyike magánál, másikja peniglen az lovászmesternél álljon. Ha mikor vendégek jünek, külön rovásra messe fel és magának maga is felirja hogy idejében jobban folyhasson számadása.

13. Arra peniglen szorgalmatos gondja légyen, hogy valami módon a konyha meg ne fogyatkozzék ; kására, árpadarája és egyéb afféle leguminája mindenkor készen legyen. A konyhára és szakácsra reá vigyázzon, hogy mód nélkül való pazarlás se legyen, a cselédnek is injuriája ne lehessen.

14. Midőn valahonnan borokat hoznak keze alá, tehát mindenkor felirja: ha majorságbor, hovávaló, ha pénzen vagy hitelben vött, kitül vétetődött, hány hordó, csöbri hogy vétetődött. Akó szerént mindenik hordóban hány csöbör van, és úgy végére menvén, aki administrálja a bort, attúl recognitiót vegyen, ő peniglen quietantiát adjon. Az hordókat megczédulázza, feltévén hovavaló bor, kitül vétetődött, hány csöbör van benne.

15. Midőn korcsomákra bort ád ki, az udvarbírótul commissiót extraháljon, és magának is fel jegyezze, feljebb megirt mód szerént.

16. Asztalon és praebendán elkölt borok eránt Kerekes Andrással correspondenter legyen, hogy valamikor valamely hordót kikezd, tehát mindjárást rovást csináljának, hogy ezen az napon, idevaló bor kezdődött ki, annyi csöbör benne, ekkor fogyott el.

17. A praebendán és asztalon elkölt borok sepreire jó gondot viseljen, meg ne vesztegettessék, hanem tisztán az égett borosnék kezekben rovás szerént adattassék. És az olyan hordókra és fenekeire jó gond viseltessék.

18. Gyakorta az hordókat megtisztogassa, abroncsait és fenekeit megnézegesse; mert ha mi kár gondviseletlensége miatt fog a borokban lenni, maga fizeti meg az árát.

19. Minden holnapban az borokat egyszer megtöltse, és jól megtisztogassa, hiteles ember praesentiájában, kitül is recognitiót exraháljon, mennyi bor ment fel az borok töltésére. Amely borokat penig a korcsomára kiád, azokat az . . . . . megtöltse és bépecsételje.

20. Midőn szalonnát kezd meg, Fekete Ferencz, vagy Szathmári uraimék előtt másálja meg, és ő kegyelmeletül mindenkor czédulát kérjen, mely napon kezdette meg a szalonnát, hány font volt benne, s mikor fogyott el. És naponként magának feljegyezze, hány font költ el, s hová erogálódott, hogy számadásakor azon lajstromát is producálhassa.

21. A túróval hasonlóképpen kell bánni. Másáltassa meg, ugyan Fekete Ferencz, vagy Szathmári uraimék előtt, és feljebb megirt mód szerént, mint a szalonnárúl czédulát vegyen; és hová erogálódik, naponként irja fel font számra. Mikor peniglen a túrót béhordják a juhászok, jó szárazon vegye bé, és font számra azután hordóra vervén, feljebb megirt mód szerént erogálja.

22. Azmely nap sajtot ád asztalra, felirja, és meddig tart azt is annótálja.

23. Minthogy az vajnak, mésznek, eczetnek, fejér lisztnek többire, konyhán majd mindennap meg kelletik lenni, és egész rendit nem szabhatni, minthogy néha büvebben kivántatik, s néha penig kevesebbel is beérni, arra nézve hütös kötelességére bizattatik, hogy annak rendivel és módjával az alkalmatosságot is megvizsgálván, erogáljon a konyhára és takarosan bánjék mindennel, a konyhára való szükségnek szine alatt penig másova semmit is, vagy jóakarója, vagy maga hasznára ne forditson. Ha comperiáltatik, exemplariter megbüntettetik.

24. Sajtot túrót, vajat, gyapjút és mindenféle leguminát szám szerént vegyen kezéhez, és úgy adjon quietantiát róla. Ha mikor penig gyapjúban, vagy túróban valami gyanusága vagyon, tehát az udvarbirónak hirt tegyen, hogy az olyanokhoz látókat megindithassa.

25. Mindenféle döglött marhának bürét külön irja és a pásztorokkal eránta rovást tartson.

26. Hasonlóképpen a megölettetett marhák, bárányok, juhok és berbécsek büreirül is rovást tartson és azokat kifeszegetve conserválja; sokáig penig ne tartsa, hanem, azki szücs kezében való, annak, aki penig vargák kezében való, azoknak quietantia, vagy rovás, szerént kiadja: idején kikészittetvén, békívánja. Az mente alá valokat jó helyen felkötve conserválja, a csizmának valókat idején, számon kiossza, és a csizmákat készen csináltatva tartsa, hogy commissio mellett az praemendásoknak erogálhassa, kit is mindenkor béirasson a conventionálében.

27. Esik esztendőt által holmi csikó, borju és őzbür; azért azokra is jól számot tartson, kit irhának, kit szironnak, kit dolmány alá szolgáknak, kit kesztyüknek kikészittesen: az őznok a szőrit penig holmit tölteni meggyüjtsön.

28. Az majorokból valamennyi apró marhát konyhára valót béhordanak, rovás mellett legyen: úgy az adó tyúkot, és ajándék tyúkot is percipiálja és erogálja a konyhára rovás mellett.

29. Valamennyi ludat az konyhára hoznak, az majorné először megmellyesse, úgy az majorban levő ludakat is megmellyesse . . . . és nagy gondja legyen az tollára.

30. Ha midőn berbeczet ölnek, úgy marhát, az fagygyára jó gondja legyen; egy berbécs faggyából kitelik 100 gyertya. Az mészárostúl administrálandó faggyúra jó gondja legyen, hogy annak idejében szép s jó faggyút olvasztva, mázsa számra vegye bé.

31. Az konyhára való húst az mészárszékből rovás mellett hordja; az fontját jól megvizsgálja, próbának okáért néha ide bé is megmérje. Ordinarie peniglen, mikor az úr itthon van, egy napra 30 font hust, azonkivül minden marhának a nyelvét és veséjét kell béhozni. Minden második marhának pedig a bélit szépen feltisztittassa és megtöltesse.

32. Tizenkét marhabőrrel is tartozik a mészáros; azt is úgy percipiálja, hogy jól legyenek; talpnak, bocskornak in tempore kikészittesse, commissio mellett erogálja.

33. Konyhára való eszközökre, úgymint fazékra, serpenyőre, etc. úgy élésház körül való rostára, szóró lapátra etc., idején való gondviseléssel, legyen, úgy szákokra és buzaszáraztókra.

34. Ha kinek conventiójára vagy az úr, vagy az udvarbiró commissiója mellett valamit erogál, ha külső cseléd, az udvarbirónak, ha belső peniglen Ferencz deák uram hirré tegye, hogy az conventionálében in tempore beirattassék, másként afféle erogatiók számadásakor nem acceptáltatnak.

Az kulcsárnak adjungálandó.

Ad punctum 2-dum. Valamikor az csürben szórnak, jelen legyen vagy hogy béhozván ide be is megmérjen mindenféle magot: s rovást róla tartson, fele nála, fele az csürbirónál állván. Az vetnivaló magot szám szerént külön tartsa, s az költeni valóval öszve ne egyelitse, mindeneket rostán által, bocsásson által és az porát is felmérje, minthogy ő együtt percipiálja.

Ad 3-ium. Legkiváltképen az zabot és kölest, kinek az meleg is megszokott ártani.

Ad 4-tum. Az vékáját penig maga is megvizsgálja, hogy az más helyeken való nagyobb, vagy kisebb ne legyen, honnat ő percipiál, mert abban maga kára leszen; habol olyat veszen észre, hirré tegye, mert számadáskor késő leszen. Ha valahonnat Debreczenbül, vagy Ér mellől, vagy Szatthmár, odavaló köböllel valamit hoznak, szaporodását az köblön jól feltegye, mert magáébúl pótolja.

Az kenyérkiadásban vagyon inkább az 6-ik punctum, hanem az kenyérsütésben illy observatio legyen.

1-mo. Az urak számára mindenkor tempestide igyekezzék szép lisztrül, úgy konyhára valórúl 5—9 köbülrül, uraim és cselédlisztrül 30 vagy 40-rül provideálni. Ugy, hogy az midőn malomba küld, az molnárokkal rovása legyen; fele magánál, fele az molnároknál álljon, mennyit küld, hány zsákkal, hány köblöt és mennyi lisztet hoznak bé, mert vámot sem adván belőlle, több lisztnek kell béjönni, mint buza mégyen ki; s azt igen számon tartsa, mind iráson, s mind rováson.

2-do. Az sütőknek nyomatlan és tetézve adja ki az lisztet; fejér czipónak egyszeri sütésre másfél vékát, kibül is várhat bé 60 czipót. Uraim lisztet 2 vékát, abbúl 100 czipót; cselédnek egy köblöt, abbúl 300 czipót; azután erogátiója legyen az specificált 6-ik punctum szerént.

3-tio. Az lisztet az malombul meghozván, ha lehet, mindenkor, ha pedig nem lehetne, ha csak néha is, megmérje, hogy ha kevesebb, mint buza volt, vagy csak annyi, az molnárt, vagy azki hozza, ha azon sül ember, megbüntethesse.

4-to. Az korpáját pedig az sütőktül igazán bészedje és kivánja, kit is szarvasok és disznók számára conserválja.

5-to. Kiadván penig az lisztet, az czipót az sütőktül mindenkor számon vegye elő, és gyakran utánnok vigyázzon, hogy vakaró helyett kenyerek is ne süljenek. És az sütéssel tisztán, takarossan bánjanak.

Ad 9-num punctum. Másként az konyhára, az szakácsokra is reá vigyázzon, hogy pazarlás ne legyen és az cselédnek injuriája se legyen.

Ad 15-um. Mikor az túrót behordják az juhászok, jó szárazon vegye bé és font számra, s azután hordóra vervén, úgy erogálja, mint az punctumban vagyon.

Ad . . . . Az lovászmesterrel az abrakolásrúl rovást tartson, és minden szombaton osztván ki az abrakot, annak jelenlétiben adja ki: vagy, ha mikor vendégek jőnek, külön rovásra felmesse, s irva is felirja.

A 18-vium. Minden holnapban legyen az borok töltögetése egyszer; tisztogatása penig gyakran. Mikor korcsomára kiviszik, is ujonnan bétöltse és pecsételje; az többi is örökké pecsét alatt álljon.

Ad 20-mum. Ha mikor vagy gyapjúban, vagy túróban valami gyanusága vagyon, tehát az udvarbirónak hirt tegyen, hogy ahhoz látókat megindithassa.

21-mum. A döglött marháknak bőreit mindenféléknek külön irja, és az pásztorokkal róla rovást tartson mindenikkel.

22. Hasonlóképpen az megölettetett marhák, bárányok, juhok, berbeczek büreiről is, és azokat kifeszengetve conserválja: sokáig penig ben ne tartsa, hanem azki szücs kezében való, annak azki penig vargák kezében valók, azoknak vagy quietantia, vagy rovás mellett kiadja, s idején kikészittetvén, békivánja; az mente alá valókat jó helyen felkötve conserválja, az csizmának valókat idején számon kiossza, és az csizmákat készen csináltatva tartsa, hogy commissióra az praemendásoknak erogálhassa, kit is mindenkor beirasson a conventionáléban.

23. Esik esztendőt által, holmi csikó, borjú és őzbűr is, mert azokra is jól számot tartson, kit irhának, kit szironnak, kit dolmány alá szolgáknak, kit keztyűknek, kiképittessen, az őznek szőrit penig holmit tölteni meggyűjtsön.

24. Az majorokbúl valamennyi apró marhát konyhára valót behordanak rovás mellett, úgy az adó tyúkot, és ajándék-tyúkot és percipiálja és erogálja az konyhára, hogy az majornék azzal magokat ne excusalhassák.

25. Valamennyi ludat az konyhára hoznak, az majorné először megmelylyesse, ugy az majorban lévőt is esztendőben kétszer megmelylyesztesd, és az tollára szorgalmatos gondod legyen.

26. Ha midőn berbecsét ölnek, úgy marhát, az faggyára gyertyának gondód legyen, egy berbecz faggyábúl kitelvén 100 gyertya is, másként az mészurostúl administrálandó faggyúra is jó gondod legyen, hogy annak idejében, szép s jó faggyút olvasztva, mázsa számra vedd bé az taxáját.

27. Az konyhára való húst az mészárszékbül rovás mellett hordasd s az fontját jól megvigyázd; próbának okáért néha ide bé is megmérd. Ordinarie penig egy napra 30 font hust, azonkivül minden marhának az nyelvét és veséjét, másodiknak penig az belit, kit is képen feltisztittass és megtöltess.

28. Tizenkét marhabőrrel is tartozván az ménszáros, azt is úgy percipiáld, hogy jók legyenek, s talpnak, bocskornak in tempore kikészittesd, s commissiók mellett erogáld.

29. Konyhához való eszközökre, úgymint fazekakra, serpenyőkre etc., úgy magad körül rostára, szórólapátokra, mire idején való gondviselésed legyen; úgy zsákokra, buzaszáraztókra.

30. Ha kiknek conventiójokra, vagy magam, vagy az udvarbiró commissiói mellett valamit erogálnak, ha külső cseléd, az udvarbirónak ha belső, Ferencz deák úrnak hirré tedd, hogy az conventionálékban beirják in tempore.*)

Eredetije a gróf *Károlyi* nemzetség budapesti levéltárában.

Másolta: Horváth Sándor.

---

*) Az első rész 25—34. pontja majdnem szorul-szóra egyezik az «adjungálás» 21—30. pontjával; az utóbbi úgy látszik, az első rész megfelelő pontjainak fogalmazványa az uraság részéről, a mely alapján valószinüen a 34. pontban megnevezett Ferencz deák az utasítást kidolgozta.

OKMÁNYOK KASSA VÁROS LEVÉLTÁRÁBÓL.

I. 1568, augusztus 20. A forrói polgárok panasza igazságtalan dézsmaszedés miatt.

Örökkévaló szolgálatunkat és magunk ajánlását irjuk kegyelmeteknek, mint bizodalmas urainknak. Ime mostan nálunk vannak a püspök számára való dézsmások, azért amiképpen ők akarnak dézsmálni mi köztünk, az soha törvény nem volt, nincs oly ember köztünk, ki azt említené avagy csak hallotta volna is, hogy akképpen dézsmáljonak, hogy amit a kilenczedben kegyelmeteknek adtunk, azt is reá tudják, annak is az helyét, ki immár mi tölünk elkölt, ugyan reá számlálják és valamit mi a kilenczedben summa szerint adtunk, annak az tizedét mi rajtunk úgy amint akarnak dézsmálni, ugyan kiveszik, ki soha törvényünk nem volt és Istennek is igazsága azt nem mutatja, hogy aki elkölt tőlünk, arról is mi dézsmát adjunk. Azért kegyelmeteknek könyörgünk, mint bizodalmas urainknak, hogy igazságunkban és a mi törvényünk volt, kegyelmetek törekedjék mellettünk, mert minekünk igen terhesnek tetszik, kit kegyelmeteknek örökké megszolgálunk, mert a dézsmások ő magoktól nem akarnak semmit mivelni, hanem ők ugyanúgy akarnak dézsmálni, a mint őket elbocsátják, Isten tartsa meg Kegyelmeteket. Datae in oppido Forró 20 Augusti anno 1568. Iudex ac jurati cives incholaeque in Forró.

Czim: Ez levél adassék a cassai főbirónak és Gressel Lénárthnak, nekünk bizodalmas urainknak tulajdon kezekben.

Eredetije Kassa városa levéltárában 2915/85 sz. a.

II. 1568, oktober 8. A regeczi udvarbíró tiltakozik a kassaiak urbérszedés ellen Garadnán.

Köszönetemet és szolgálatomat irom kegyelmeteknek.

Kegyelmeteknek e felől akarék irnom, hogy ott a garadnai hegyen vagyon az uram jobbágyinak, novaikaiaknak szölejek, vagy négy embernek, és ott Garadnán minden emberen egy-egy keböl zabot és egy-egy kappant és egy-egy kalácsot akarnának venni. Soha ennek elötte eféle adót nem adtak, kérem kegyelmeteket az uram barátságáért, kegyelmetek haggya meg az kegyelmetek dolgosának ott Garadnán, hogy ne bántsák avval az uram jobbágyit. Ne költsönek új törvényt reájájok (igy!). Isten tarcsa meg kegyelmeteket. Datum ex arce Regecz 8 die octobris, anno 1568. Stephanus Kamwthi praefectus in Regecz.

Czim: Prudentibus et circumspectis dominis judici et iuratis civibus civitatis Cassoviensis, dominis amicis mihi observandissimis.

Kassa v. lt. 2925/65. sz.

III. 1574, augusztus 8. Igazságtalan dézsmaszedés Kalsán.

Köszönetemet és szolgálatomat irom Kegyelmeteknek. Ezt akarám tudtára adni, hogy kegyelmetek irjon Ungnod Christófnak, mer az püspek dézsmása az nemes ülés földeiről, melyben az Vinche lakik ahoz való földeknek dézsmáit el akarja venni, mint egy paraszt-hely földé-

ről, mérthogy ennek előtte immár egy nehány esztendőtől fogván, először Barius András vötte el. Azért ez mostani dézsmás is, kinek Kutasy Péter neve, azt mondja, hogy irjon Kegyelmetek Ungnod uramnak, és ha Ungnod uram parancsolja, én békét hagyok az dézsmájának, de ennek kivüle én egyebet nem merek mielnie, mint az előttem való dézsmások cselekedtenek. Mostan Kegyelmetek viseljen gondot reá, mert az nemes ülésnek szabadsága elvesz. Az szaláncziak hogy az Kalsai földnek dézsmáját el ne vennék, az felől is irhat Kegyelmetek; mostan Ungnod Cristof itt Füzér tartományában leszen együtt Báthory Miklósnak, mind az kettőnek irhat uraságtok az kalsai dézsma felől. Az Uristen éltesse Kegyelmeteket. Iratott Kalsán die 8 Augusti, anno domini 1574. *Stephanus Pellio.*

Czim: Prudentibus ac circumspectis dominis domino iudici ac eius iuratis civibus civitatis Cassoviensis, dominis mihi honorandissimis etc.

Eredetije papiroson, zárlatán pecsét, Kassa város levéltárába 3219/80. sz. a.

IV. 1587, január 28. A garadnaiak urbérleszállítást kérnek.

Örökké való szolgálatunkat ajánljuk uraságtoknak, mint tisztelendő nemes urainknak és ez mellett Istentől uraságtoknak kivánunk minden jó szerencsés egészséget megadatni ez új esztendőnek folyásában. Továbbá uraságtoknak ezen könyörgünk, mint tisztelendő nemes urainknak, hogy az mely 75 öreg szál fát uraságtok reánk vetett, ezeknek meghordásira elégtelenek vagyunk, mert az drágaságban lovainkat és szekereinket nagy sokan eladtuk, melyet még most is nagy sokan közülünk helyére nem állathattak, hanem uraságtok tekintse meg szegénységünket és ha Isten az új fünek kijövését adja érnünk, tehát akkor mind fejenként rajta leszünk és meghordjuk, mert holt hitvány barmaink vadnak, az melyikünknek vagyon is, nincsen mit nekie adnunk. Annak felette az búza felől és uraságtoknak könyörgünk, mint tisztelendő nemes urainknak, hogy uraságtoknak az felét megadunk most, mert noha marhánknak szalmája volt valami fél részint, de az magja igen kevés ugyannyira, hogy immár nagy sokan vadnak közülünk buzáért bujdosóban. Az adó felől is uraságtoknak könyörgünk, mint tisztelendő nemes urainknak, hogy uraságtok most haggyék békét vele és mihelt borainkat eladhatjuk mingyárást megvisszük, mert jól tudjuk, hogy adóssok vagyunk vele. Most is nagy nyomoruságban vagyunk mind az gönczi németektől és mind az mérai katonáktól ugy annyira, hogy szénával, fával őket nem győzzük, reánk beszáll és addig rólunk el nem megyen, hanem az mi az ő kivánságok, be kell teljesitenünk, most is Mérára szekereinket elvitték fa hordania. Isten tartsa meg uraságtokat, mint tisztelendő nemes urainkat. Actum in Garadna 28 die Januarii. Iudices ac iurati cives loci eiusdem.

Kivül: Ez levél adassék az mi tisztelendő nemes urainknak, az cassai birónak az ő tanácsával egyetemben, minekünk kegyelmes urainknak mindenkoron.

Ugyanott más kézzel: „10 Februaris lectae in domo domini iudicis anno 87."

Kassa városa levéltárából.

V. 1605, február 22. Bocskay István fejedelem lószerszámot rendel Kassán.

Staphanus Bocskay de Kys Maria divina miseratione princeps Transylvaniae, partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc. Prudens de circumspecte fidelis nobis dilecte salutem et favorem. Miérthogy két rendbeli szekeres lovakat akarunk az postára küldeni, azoknak penig hámjokat, fékjeket ott Cassán kell meg csináltatni, hagygyuk azért, hogy kegyelmed mindjárást csináltasson egy rendbeli hat lóra való hámot, féket és egyéb afféle szerszámot ahhoz valót igen szépet, mind fejér bőrből, másik rendbelit hat szekeres lóra valót, cseres jóféle bőrből, veres bőrből, annak is minden szerszáma meglegyen, azaz mind az két rendbeli lovakra való hámok, fékek, buritott iztragjok (= istrángjok), gyeplőjök és egyéb azokhoz való meglegyen, ugy hogy csak az lovakat foghassák rájok. Ezoknek csináltatásával ne késsék semmit Kegyelmed, hanem mentől hamarébb lehet, készüljenek meg. Ha penig megkészülnek, az mesteremberektől megtudván, mennyi pénzben készültek legyen, Kegyelmed nekünk irja meg és mindjárást arról contentáltatjuk őket fogyatkozás nélkül, de ebben késedelem ne essék, minthogy az idő azt kivánja, hogy hamar megkészüljön. Secus non facturi. Datum ex arce nostra Sáros Patak die 22. Februarii anno 1605.

Stephanus Bochkay m. p.

M.? Kathay p. m.
cancellarius.

Czim: Prudenti de circumspecto iudici primario liberae civitatis nostrae Cassoviensi etc. fidelis nobis dilecto.

Eredetije papiroson, zárlatán pecsét, Kassa város nyilvános levéltárában 5106. sz. a.

VI. 1638, aprilis 24. Kassa város szerződése falvainak urbére felől.

Mi Cassa városának nemes birája és tanácsa, megtekintvén az ruszinai felsö- s alsó-ladnai jobbágyoknak távol és erős helyeken való lakásokat, ki miatt magok nagy fogyatkozások nélkül minden rendbeli paraszti dolgokat annak módja és rendi szerint végre nem viselhetnek, ez mellett azon faluknak határiból jobb alkalmatossággal való fabeli jövedelemnek beszolgáltatását is meggondolván, alkottunk meg az felül megnevezett három falubeli jobbágyokkal ez jelen való ezerhatszáz és harmincznyolcz és következendő több esztendőkre is ilyen formán, hogy tudniillik minden rendbeli szolgálatjuktól immunisok legyenek, úgymint szántástól, vetéstől, aratástól, takarástól, szőlőszedéstől, borhordástól, szekéradástól, hanem csak ezekkel tartozzának, az melyek következnek, ugymint: az adófizetéssel, az ajándékokkal, dézsmaadással és biró uram fájának meghozásával. Ezeken kivül viszont tartozzanak minden esztendőnként nyolczszáz öl fát vágni és az Hernád vizen az régi szokás szerint lebocsátani, hat legényeket is az fának az vizen igazgatásának és az szokott helyen ölekben rakásának okáért adni, mely fának magok fogadások szerint hosszusága egy ölnyi legyen, magossága is az fel-

rakásának hasonlóképpen. Mindazon által ugy cselekedjenek, hogy az fának megvágattatásában idejénkorán munkálkodjanak, ugy mint lett (!) tovább uj esztendőre megkészitsék és mikoron ölben rakják, az sertisztben levő tisztviselőket jó idején kihiják fogadások szerint az fának megnezésére és mérésére, hozzá tevén ezt is erős büntetés alatt, hogy senkinek sindelyt, deszkát és épületre való fákat is ne merészeljenek eladni az gróf urak hirek nélkül, hanem elsőben ő Kegyelméket kinálják meg, mivel városunk épületire szükségesképpen kell vigyáznunk, látván az épületlen állapotot, alioquin ha ezek ellen cselekesznek és fogadások szerint az vizen lebocsátandó fát is uj esztendőre meg nem késziteték s ölekben nem raknák, biró uram és az nemes tanács ezen szabadságokat de facto elvehesse, ez mellett erős büntetéssel is, valamint biró uram és az nemes tanács akarja, úgy büntettessenek meg. Mely vélek való megalkuvásunknak nagyobb bizonyságára adtuk ez levelünket városunk pecsétivel megerősitvén. Datum Cassoviae, die vigesima quarta aprilis. Anno domini millesium sexcentesimo tricesimo octavo.

Eredetije Kassa város nyilvános levéltárában 6712. sz. a.

Közli: *ifj. Kemény Lajos.*

BÍRÁLATOK ÉS ISMERTETÉSEK.

I.

Milhoffer Sándor: A régi Arábia mezőgazdasága. — Babilonia és Assziria mezőgazdasága. — A régi India mezőgazdasága. — Karthago mezőgazdasága. — A régi perzsák mezőgazdasága. — A régi Svájcz mezőgazdasága. — A szittyák mezőgazdasága. — Egy elsülyedt világrész mezőgazdasága.

8 füzet, a közös alczímmel: A mezőgazdaság őstörténelmének ismertetése. *Kassa. Vitéz A.* gazdasági szakkönyvkereskedése. 1901. Egy-egy füzet ára 60 fillér.

Az itt bemutatott nyolcz kis monografiában, a melyhez a sajtó alatt levő Khina, Japán, Főnicia és a régi zsidók mezőgazdasága, valamint a már mult évben megjelent régi Egyptom mezőgazdasága járul, szerző a mezőgazdaság őstörténelmét bemutatni kivánja. Szükségtelen hangsúlyozni ezen szerencsés vállalkozás fontosságát a magyar gazdaságtörténelemre. A honfoglaló őseink gazdálkodását leíró források gyér voltuk miatt csak azt tanusitják, hogy a magyar nemzet a Kr. u. IX. század végén kiváltképpen állattenyésztéssel, keveset magtermeléssel foglalkozó nomád nép volt. Igy szembetünő a más népek ősgazdaságával való összehasonlítás fontossága, sőt nélkülözhetlensége eleink gazdaságának reconstruálására. A szittyák s némileg a régi Arábia mezőgazdaságát tárgyaló füzetek ősnomád gazdaságot ismertetnek; Babilonia, India, valamint a perzsák mezőgazdaságának ismertetése oly befolyásokra nézve nyujt felvilágosítást, a melyeket az őshazában eleinkre a legrégibb kultura képviselői gyakoroltak. A tudákosságtól ment, röviden és világosan írt füzeteket a magyar gazdaságtörténelem kutatói és barátjai bizonyára szívesen veszik, mint minden oly közleményt, a melynek — bár közvetve — végczélja a magyar nemzeti gazdasági kultura eredetének felderítése.

Dr. Kováts.

II.

Steinhausen Georg. **Der Kaufmann in der Deutschen Vergangenheit.** Mit 150 Abbildungen und Beilagen nach den Originalen aus den 15. bis 18. Jahrhundert. Leipzig 1899. — 4. rét. 132 lap.

Bartels Adolf. **Der Bauer in der deutschen Vergangenheit.** Mit 168 Abbildungen und Beilagen etc. Leipzig 1900. — 4. rét. 143 lap.

Minkét munka a Steinhausen-féle *Monographien zur deutschen Kulturgeschichte*-féle vállalatban jelent meg „altertümliche Ausgabe“-ben, azaz vastag, reczés, zöldes papiron és régi gót betükkel nyomtatva és a történeti irodalom azon fajtájához tartozik, melyről egynémely német tudós fölötte megvetőleg mint „Bilderbücher“ emlékezett meg, melyekért azonban Eugen Diederichsnek a könyvkiadónak nagy hálával tartozik a történelem minden barátja, ki a poros aktákon kivül máshol is kutat érdekes adatok után.

Mindkét munkának azonban az a főhibája, hogy a régi képek megválogatásánál a fősúlyt metszetekre fektették s a kéziratban fönmaradt anyagot, de még a festészetet sem méltatták kellő figyelemre. Azonkívül bizonyos egyformaság is van a képekben és szerettünk volna valamivel bővebb változatosságot. Igy pl. nem tudom, vajjon a halászatnak, vadászatnak és a sportnak egyáltalában külön kötetet fognak-e szentelni, mert ezekből a szakmákból édes-kevés példa került a paraszt életnek szánt munkában, mely előttünk fekszik.

Érdekes ebben pl. a 2. számú kép, mely gólyafészket ábrázol egy kunyhó tetején a Strassburgban 1498-ban megjelent *Hortus Sanitatis*-ból és a 35. kép, mely egy flamand parasztház látképét adja Teniers D. után egy gémes kúttal, a milyent csak a magyar alföldön keresnénk. A 2. számú mellékleten pedig egy flótás és czimbalmos játszanak egy primitiv emelvényen svájczi parasztok számára.

Van a török világból is egy képünk, mely egy pogány lovaskatonát ábrázol fölnyársolt gyermekkel s rabszíjra füzött paraszt házaspárral.

Ott van továbbá szakasztott mása a magyar parasztkocsinak egy hollandi tájképen a híres Stollár Venczel rézkarcza után a 17. századból.

A szöveg persze mindkét könyvben többé-kevésbbé alárendelt szerepet játszik s nincs eléggé ügyesen megírva.

Találunk sok érdekes képet és dolgot a kereskedőnek szánt kötetben is, de még többet várhattunk volna el. Igy pl. az 59. lapon ott van Adam Rise híres *Rechenbuch*-ja czimlapjának hasonmása és a 40. lapon egy kép, mely mutatja, mint számítottak abacus-félével a 16. század elején, de a szövegben egy szóval sem emlékeznek meg róla.

Szerettünk volna többet olvasni a számításra használt Rechenpfennigekről (francziául jettons), magáról a középkori abacusról stb., a pénzről, pénznemekről, pénzváltásról stb. és még sok más dologról.

A 87. lapon van egy érdekes hasonmás, mely ötféle hamis forintnak egykorú rajzát adja a 15. század végéről, a melyeknek forgalomba való hozataláért „seind etlichen müntzer zu Göttingen in Sachsen und in andern stetten verprannt . . .“ Ez olyanféle falragasz akart lenni, mint a modern brüsszeli *Calendrier monétaire*, melyen képekben van bemutatva, hogy milyen pénzfajtákat lehet elfogadni (Pièces à accepter) s milyeneket kell visszautasítani (Pièces à refuser).

Több más kötet jelent meg már jelen vállalatban (mint pl. „Der Soldat“, „Der Richter“, „Das Kinderleben“ stb.), de ezek mind inkább a művelődés-, mint a gazdaságtörténelmet érdeklik.

Legyen szabad remélnünk, hogy a vállalatnak nemsokára nálunk is fog akadni utánzója, de azt is, hogy a képek megválasztása és a szöveg megírása jobb kezekbe fog jutni, mint a német sorozaté.

—f —s.

VEGYESEK.

Szőllőföldeknek borban megállapított vételára a középkorban. A pozsonyi középkori telekkönyvben, a melynek bejegyzései 1436. évtől 1520. évig terjednek, érdekes adatokat találunk arra nézve, hogy szőllőföldek gyakran bizonyos mennyiségű borért eladattak. Igy *Eylausimrock* gazdag pozsonyi polgártól három polgártársa 1438. előtt egy szőllőt a „Rebstockh" dülőben (Pozsonyi telekkönyv Sz. LXXIX. 1.) tizennyolcz „fuder" (karratum = 30 akó) borért azon kötelezettséggel vásárolta meg, hogy a vételár lerovása fejében az évi termés felerészét az eladónak átszolgáltassa („XVIII. fuder wein alle Jar mit halbn wein zebetzaln"). Eylausimrock 1438-ban első fizetési részletként 216 akó bort, vagyis 7 „fudert" és 6 akót kapott, s feltéve, hogy ez volt a kérdéses szőllő átlagos évi termésének fele, akkor körülbelül egy és egyharmad évi termés volt a szőllő ára. A vételárhátralék lerovása tényleg csak 1454., illetve 1455. évben lett elismerve. Ilyfajta adás-vevésről a telekkönyvben más helyen is találunk említést téve, de sem az átadandó bor mennyisége (kivéve egy esetet: 60 akó. — P. Tkv. LXXIX. 2.), sem a tényleges lerovás nagysága nincs feltüntetve. Minden tételnél azonban azt a megjegyzést találjuk, hogy a kikötött bormennyiség teljes lerovásáig az évi termés fele az eladónak átengedendő. Különben oly bekeblezéseknél is, a melyekről nem tudjuk, vajjon vételárhátralékból, vagy másféle leszámolásból eredtek, a fél évi termés beszolgáltatása ki van kötve, például Sz. LXXIII. 24: „vnd bleibt schuldig dem Hainreich Aach LXIIII, vr(nas) vini alle Jar mit halbn wein des weingarten zebetzaln als lanng daz er yn gantz zalt" (1438 körüli feljegyzés). *K. F.*

Bethlen pénzjavítási törekvése; pénzhamisítás. A mohácsi vész utáni időkben egyéb bajokon kívül nagyon gátolta a gazdasági életet az a sok zavar, a mi a pénzverés körül eláradott. Maguk a királyok is rossz pénzt vertek, miket a nép névértékükben elfogadni nem akart.[1]) A főurak közt is számos hamis pénzverő volt (Bebek Ferencz, Homonnai Drugeth Gy.). De még a polgárság körében is akadt Kassán, a mint ez a város mellékelt jegyzőkönyvi rendeletéből látható. Nagyon hasonlít e kor e nemű

[1]) Számos példa Szilágyi: Magy. n. tört. VI. kötet 375. és 376. lap.

állapota a németországi harminczéves háború korabeli ú. n. Kipper- és Wipper-korhoz.

Bethlen Gábor a gazdaság terén is számottevő uralkodó. A pénzügyi zavarokon főkép jó pénzveréssel akart segíteni. Kassára pénzverőket hozott be s állandóan gondoskodott róluk. Bethlen pénzverőházát később Kassa 56,000 frtért bérbevette.[1]) Nagybányán is állított ily pénzverőt. A lengyel polturát kitiltotta. A magyar és lengyel királyt is felszólította, hogy egyforma jó pénzt veressenek. A régi pénzt kivette a forgalomból, beváltását elrendelte, az árakat megszabatta, az ellene vétőket büntetéssel fenyegette s az ezüst kivitelét eltiltotta.

Az országgyűlések közül az 1625-iki részletesen foglalkozik a rossz pénzből származó bajok orvoslásával s három törvényczikket alkot e végből.[2])

a) Bethlen levelei a pénzjavítás ügyében.

1621.

Segesvár, deczember hó. Látva a moneták rossz volta miatt minden szomszéd országban a nagy confusiót, hogy ezt megszüntessük, Sziléziából némely monetáriusokat kértünk s ketten el is jöttek. Több társak képében végeztük, hogy e hó végén (decz. 2.) Kassára minden instrumentjükkel és több társokkal együtt bejöjjenek. Mivel mondták, hogy fára is szükségük van, adjanak nekik kegyelmetek.[3])

1623.

Udvarhely, jan. 14-ikén. Levelökből és másokéból is értjük a rossz moneták miatt támadt bajt. De innét mindjárt nem tudunk rajta segíteni, bár nekünk is nem kevés nehézségünkre vannak. De némileg kegyelmetek is oka, mert ha az elmult évben tetszésünkhöz alkalmazta volna magát, nem volna már e baj és veszekedés. Hanem e hó 18. napján megindulunk és sehol nem késve, febr. 14. táján ott akarunk lenni, s erről és másról is birodalmunk javára gondot viselünk.[4])

Várad, márcz. 31. Értesültünk, hogy egyesek ott az ezüstöt az ország kárára idegenbe kivinni meg nem szünnek. Elrendeljük a közjóért, vigyázzanak, hogy ezüstöt kereskedés okáért senki ki ne vigyen.[5])

Várad, ápr. 28. Mivel a pénzverőház szűk, a mellette bérbeadott házból szakaszszon kegyelmetek elegendő részt pénzverőmesterink számára.[6])

Zilah, jún. 21. A pénzverők megfelesedvén, a Ruber György ház minden részét bocsássák át nekik, attól a nemes embertől, a ki most birja, mindjárt, mert mindenkire hasznos dolgot müvelnek.[7])

[1]) Lásd fentebb 181. lapon.
[2]) Szilágyi: Magy. nemzet tört. VI. k. 375. l.
[3]) Kassa v. levéltára 5939.
[4]) U. ott 5992.
[5]) U. ott 5997.
[6]) U. ott 5999.
[7]) U. ott 6003.

1625.

Gyulafehérvár, decz. 12. Látva az elszenvedhetlen szükséget, melyről minden rendek panaszkodnak, melyet az eddig való garasos pénznek tulajdonítanak. A császárral egyetértve, aminemü 5- és 3-pénzes garast és apró pénzt vernek ujabban a kassai és nagybányai münzházainkban, ezután is veretjük. A Lengyelországban járó rossz polturáknak semmi ususa ne legyen, senki avval birodalmunkban javainak elvesztése mellett ne éljen, Csakis a most kibocsátandó jó pénzünkkel, 1 aranyat két frtba, 1 tallért 125 pénzbe számlálva. Császár ő felségét megtalálván, ő is igérte, hogy a jövendő új esztendő nap után mindjárt ő is a maga birodalmában ezenféle pénzt jártat, a lengyel királyt is megtaláltatja, hogy ott is a polturákat ezen ligára verjék és ezután ez 3 birodalomban egy ligára vert pénz járjon és minden kereskedés szabadosan megengedtettessék, különben magyarországi bort Lengyelországba vinni senkinek szabad ne legyen, henem kinek bor kell, jöjjön maga érte. E decretumunkat mindenütt, piaczon derék vásárokon hirdessék, az eddig való garast eltiltsák. S így a kereskedők szabadon jöjjenek-menjenek, életöket, nyereségöket keressék, a marhát Isten és igazság szerint való áron adják, azonképen mészárosok, tőzsérek (?) kenyérrel és mindenféle kereskedéssel élő rendek, szabadon vegyenek mindent, házakba gyüjtsenek hogy piaczok és maguk meg ne fogyatkozzanak, hogy a panaszkodás és nagy drágaság forduljon jó állapotra. A község is szabadon adjon, vegyen. Az eddig való garast mindazonáltal az országból senki ki ne vigye, hogy a pénz itt meg ne fogyatkozzék, erre nagy vigyázás lesz, mert mind a garast, mind a marhát elveszti, s annak felét az elfogók kapják, másik felével őt elénk hozzák. Hanem ha kinek ily garasa van, vigye a kassai és nagybányai münzházbé s onnét jó pénzt kap érte.[1])

1626.

Szeben, ápr. 5. Mivel az elmult háborus időkben vert monetáknak confusiója miatt az árak hallatlanul felemelkedtek, bár megjobbittatván a pénz állapotja, a régi ligára veretik és az aranynak és tallérnak is valóra (?) a cursusban van s nincs nagy szükség semmi marhában. Mégis hozzászokván az előbbi drágasághoz, az árakat le kell szállítani. Miért az utóbbi soproni gyűlés a pénzt az előbbi kurzusba rendelte, minden marhát és árukat a szerint rendelte limitálni. Mi is parancsoltuk kassai generálisunknak Prini Ferencznek, hogy dicionkban levő vármegyéből érdemes embereket összehiván, mindennek szabják meg árát s küldjék be helybenhagyás végett hozzánk. Kegyelmetek ezt publicálja mindenkinek s eszerint adjanak, vegyenek. Aki feljebb adja, minden kedvezés nélkül megbüntessék.[2])

[1]) Kassa v. levéltára 6091.
[2]) U. ott 6121.

b) Eperjes város levele Kassához.

Eperjes, 1622. decz. 25-ikén. Mennyi búsulás, fogyatkozás van az új moneták országunkba való bevitele miatt. Generális uram felhívott, hogy kiáltanánk ki, hogy a moneta az utolsó soproni országgyűlés végzése szerint folyjon; főkbp hogy a polturák husvétig mindenkitől 4 pénzben vétettessenek. Mivel eddig az 5 város egyetértett — bár külön uraság alatt, de egy törvény alatt vagyunk — kérdjük, van-e erről kegyelmeteknek a fejedelemtől vagy ő felségétől valami tanúsága. Itt a megye gyűlése is úgy kivánta, mint az országgyűlés. Mi is azt hiszszük, ha mindenféle poltura az aprófejeseken kivül elvétetnék 4 pénzen, nem volna oly nagy difficultas (nehézség) a pénz dolgában. Kegyelmetektől akarjuk hallani, aztán e szerint írni a többi városnak. A palatinus a napokban kérte a koronaőröknek szóló contributiót és pedig, hogy elég legyen.[1])

Kerekes György.

Földközösség Abaújban. Garadnán 1589-ben a föld felosztása miatt a község lakosai közt elégedetlenség támadt s az erről szóló iratban a falu birája következőképen adja elő a dolgot: „— az mikor az király rovója ki akart reánk róni kijönnie, annak előtte az falut készerítettem reája, hogy kimenjenek és az földet, az ki egy nyomásra való föld volna, azt elosszák.“ Majd „kimentenek és elosztották az elnyilalás után.“ Egy másik tanú vallja: „— hogy nyilat akartunk reája hánynia, volt oly közülünk, az ki azt mondta, hogy ő az ő földéből ki nem áll.“ [2]) Abaúj vármegye 1639-ik évi jegyzőkönyve is megörökítette a földközösség emlékét: „Ezeken kívül jutott *nyl* (= nyíl) szerint Farkas Jánosnak Béres István hellyestől, Kovács Máté hellyestől, Béres János hellyestől.“

Kemény Lajos.

Poltura. Mosdossy Imre 1627-ben „száz forint érő öt pénzes garast“ kér Kassa városától kölcsön, azzal okolván meg kérelmét, hogy Váradon „nem igen kellemetesek az polturák.“ (Kassa v. levéltára, 6196/75. sz. a.)

K. L.

A magyar pfennig értékéhez. Kleeperger Erhárt feldmustermaister 1530-ban nyugtatja Kassa városát négyszáz rajnai forintról, forintját 15 patzenjával, vagyis nyolczvan magyar pfennigjével. (Kassa v. levélt. 1444. sz. a.) *K. L.*

Kamat. Kassán 1574-ben 100 frt után évi 10 frt kamatot fizettek.[3] (Kassa v. levélt. 3177. sz. a.) *K. L.*

Selling. 1576-ban Szendrőből írják, „sellingvel ne fizessék ti kegyelmetek, mert bizony senki nem veszi el.“ (Kassa v. levélt. 3330/17. sz. a.)

K. L.

---

[1]) Kassa v. levéltára 5991/16.
[2]) U. ott 4121/66. sz. a.
[3] Ez a rendes középkori „Dinst“ (szolgálmány) volt. *Szerk.*

GR. BENYOVSZKY MÓRICZ HADITENGERÉSZETI ÉS KERESKEDELEM-POLITIKAI TERVEI.

1779—1781.[1])

Irta: THALLÓCZY LAJOS.

I.

1777. máj. 1-én tért vissza Párisba Benyovszky Móricz „az Indiákról", madagaszkári sáfárkodásáról számot adandó, a hol 1772 óta működött.[2]) „Francziaország szolgálatában egy ezredem lévén, a melynek ezredese vagyok, Ő Felsége rám bízta Madagaszkár-sziget főparancsnokságát és megbízott azzal, hogy egy franczia telepet alapítsak e nagy kiterjedésű szigeten; működésemet siker koronázta, a mely ma méltó jutalmat enged remélnem."

Erre vonatkozólag gr. Mercy d'Argenteau Mária Terézia királynő követe a párisi udvarnál 1777 jul. 1-én a következőket jelenté Kaunitz herczeg államkanczellárnak:

[1]) A „Nemzetgazdasági Szemle" 1879-dik évi folyama 192—215. ll. gróf Benyovszky Móricz kereskedelmi terveiről többé-kevésbé vázlatos egy tanulmányt tettem közzé. Ahhoz, a mit abban a tanulmányban megírtam s az országos levéltár Benyovszkyra vonatkozó anyagának megismételt átnézése után is helyesnek találok, nincs mit hozzátennem. Hézagosan tárgyaltam bennne Fiume visszacsatoltatásának a fontosságát. Sajnos, hogy ennek eddig nem akadt még monografusa. Egy s más állításom is megigazításra szorul, a mit ezennel teljesítek is. Újabban Madagaszkár gyarmatpolitikai történetéről és gr. Benyovszky Móricz emlékiratainak megbízhatósága, illetőleg meg nem bízható szövege felől is sok szó esett. Úgy vélem tehát, hogy alkalomszerű dolgot mivelek, ha a föntebb jelzett tanulmányban csak per summos apices idézett kereskedelmi s gazdaságtörténeti adatokat, újabbakkal, fontosabbakkal megbővítve, már csak gr. Benyovszky Móricz ebbeli működésének hív feltüntetése czéljából is eredeti szövegökben közlöm, magyarázom. Nem annyira feldolgozás ez a közlés, mint inkább levéltári előmunkálat, melynek majd Benyovszky Móricz tüzetes életirója s tengerparti kereskedelmünk történetirója veheti hasznát. A franczia külügyi levéltár felszólitására állitám össze az adatokat. Hogy a becses adatoknak ily sorozata gyült egybe, azt Károlyi Árpád, Pauler Gyula barátaimnak, továbbá dr. Schlitter J. és Beigel István kollégáimnak köszönhetem.

[2]) A Jókai Mór kiadta Gr. Benyovszky emlékiratok II. kötete függelékében közöltetnek Benyovszky Móricznak öcscséhez Emánuelhez írott levelei. A II. k. mellékletei közt I. 1777. máj. 6. Versaillesból írott levelét.

„Bizonyos ideje, hogy ide érkezett Benyovszky (Beniowsky) az a Kamcsatkából menekült s itteni (franczia) szolgálatba lépett, ismeretes magyar, hogy a tengerészeti miniszternek az általa Madagaszkárban megalapított új franczia gyarmatról jelentést tegyen. A miniszter ugyancsak meg lehet elégedve szervezkedéseivel, minthogy megkapta ama terület kormányzósági tisztét 40,000 livres évi fizetéssel s most épen a visszautazáshoz készül. Mindamellett, azok, a kik a dolgok valódi állapotát ismerni vélik, ettől az új teleptől egészségtelen éghajlata miatt nem sokat remélnek . . ." [1])

Ugyancsak Benyovszky Párisba érkezése idejében (1777. apr. 18. máj. 31-ig) II. József császár is — gr. Falkenstein álneve alatt — Párisban tartózkodott, a honnan Délfrancziaországnak s a Svájcznak kerülvén Frankfurton át aug. 1-én tért vissza Bécsbe. II. József ez alkalommal mindent megnézett, mindenkivel szóba állt. Impulsív természeténél fogva minden érdekelte. Bordeauxban Desparbes grófnő egy verssel üdvözölte, melynek végső sorai így hangzanak:

„Des bienfait sont les loix
Que votre coeur impose;
Et voyages et conquérer
Est pour vous une même chose."

A „Wienerisches Diarium", [2]) mely e sorokat közli a német muzsának loyalitásban elhaló eme soraival áll elő:

„So will er nicht, dass ihn der
Dichter preisst
Ihr Dichter! diess beweist.
Das es ein Gott ist, der in
Josephs Hülle reisst.
Weil, was die Götter thun, sich wohl von selbsten preisst."

Természetes, hogy II. József az érdekes magyar menekültet, kiről akkor Párisban sok szó esett, párisi tartózkodása alatt személyesen is megismerte. Egyenes bizonyíték ugyan nincs rá, de későbbi érdeklődése s egykét momentum régibb személyes jóindulatot tételez föl II. József részéről.

[1]) Páris 1777 VII/I. Mercy Kaunitzhoz. Ugyancsak Mercy jelenti ugyanaznap Colloredo Rudolf hgnek, a Reichshofrats alelnökének: „Es ist der aus der Russischen Gefangenschaft zu Kamtschatka entflohene Hungar, nahmens Beniowsky, der seitdem in französische Dienste getreten ist, zum Gouverneur der neuen französischen Pflanzstädte en Madagaskar ernannt worden." Bécs. Cs. és kir. áll. ltár.

[2]) 1777. 56. sz. Utazásáról Gräffer: Josefinische Curiosa. Bécs 1848. I. 96—105. l. Madame de Campan és Marquise de Deffaud levele. V. 23—32 l. Mindezekből kitünik, hogy Józsefet minden érdekelte, mindenütt megfordult s igy a „hires" magyart is okvetlenül látta. Egyébként a franczia területet csak jul. 12. hagyta el s így elég módja volt B. találkozhatni.

Mercy jelentéséből kitünik az a körülmény is, hogy Benyovszky terveit nem fogadták osztatlan tetszéssel Párisban s voltak, a kik nem hittek neki, vagy legalább is erősen birálgatták. Benyovszky ekkor már három év óta állott franczia szolgálatban, brigadéros, a Szt.-Lajos katonai érdemrend s egy ezred tulajdonosa volt. Noha kormányzósági kinevezése megtörtént, regényes multja sok szóbeszédre adott alkalmat. Hazájából elmenekülvén, szökevénynek tekintették az akkori nemzetközi jog szempontjából is. Mert, mint magyar állampolgár eladdig, uralkodójának beleegyezése nélkül állott idegen szolgálatban s azonfelül a fennálló magyar törvényes rendelkezések értelmében engedély nélkül kivándorolt, tehát szökevény állampolgárnak tekintetett. [1])

Bíztatást nyert e, vagy párisi helyzete fordult-e rosszabbra, honvágy fogta-e el, arra nincs adat, de már 1777. nyarának végén jónak látta Benyovszky, hogy hazatérhetését biztositsa. A valódi okot csak két körülményből magyarázhatjuk meg. Francziaországban nem bíztak benne s ellenségei bevádolták. Azt hitte tehát, ha visszatér Magyarországba, tapasztalatait otthon jobban értékesítheti. Nem boldogulván Párisban, megpróbálta a hazamenetel eshetőségét. Nincs kizárva az sem, hogy erre a lépésre fölbíztatták. E czélból német nyelven kérvényt intézett Mária Terézia királynőhöz. Voltakép két kéréssel fordul hozzá. Az egyik, hogy engedje meg neki a királynő továbbra is a franczia király szolgálatában való megmaradást s tekintse jó szívvel a bár idegen, de vérségi és szövetségi kapcsolat következtében vele (a királynővel) barátságos viszonyban álló királynak tett szolgálatait. Másik kérése, hogy a királynő engedje meg a hazájába való visszatérhetést, a hová majd vénségére — mostani urának alkalmilag elnyerendő engedélyével — visszatérni óhajt. Folyamodásából kitünik, hogy ekkor még nem gondolt a hazajövetelre.

Folyamodásának [2]) érdemleges része, szószerint ekképen szól:

[1]) A kivándorlás tekintetében ugyanis 1763-ig mérvadónak tartották az 1609 : XIII. és 1613 : XIV. t.-cz. abbéli rendelkezéseit, hogy azt, a ki engedély nélkül hagyja el az országot, halállal kell büntetni. A gyakorlatban azonban ezt a rendelkezést nem hajtották végre. 1763. nov. 16-án kelt a királynőnek újabb végrehajtási rendelete, mely szerint az, a ki engedély nélkül megszökik, első ízben öt évi börtönt kap, másodízben tíz évi börtönt s kényszermunkára ítélik, harmadízben sújtják aztán halálbüntetéssel. Benyovszky esetére az idézett rendelet 6 ik pontja illett: „Ha valaki a magyar korona országaiból kivándorolt, történt légyen az bármi ok, vagy ürügy alatt s vissza akar térni, ha ez nem otthonmaradási szándékból történik s ha kiderül, hogy az ilyen engedély nélkül távozott, azt le kell tartóztatni. S ha az ilyenek esetleg idegen államban vállaltak is el katonai, vagy egyéb szolgálatot, ezekkel nem elfoglalt állásokra való tekintettel, de mint szökevényekkel kell elbánni." Benyovszky 1767. szökött ki lengyel földre.

[2]) M. k. udv. kancz. lt. 1777 : 5293. Bpest, Orsz, ltár.

„Euer k. k. ap. M. erlauben allergnädigst, dass ich Allerchöchst Deroselben allerunterthänigst anzuzeigen mich unterfange, wie dass nach erlittenen vielfältigen Unglücks-fällen mich endlichen das Schiksal in die Dienst seiner Majestät des allerchristlichen König gebracht, welchem ich seit drey Jahren zu Dienen die Ehre habe und alle Ursach mit zu schmeichlen, dass meine wenige dienste Seiner Majestät höchsten Beyfall genissen, nachdem ich nebst dem Brigadiers-Caracter mit dem Militär-Orden de St. Louis, mit einem Regiment und mit der Gouverneurs Würde über die französische Etablissements in Madagaskar mich beehrt sehe. Obwohlen ich nun diessfalls alle Ursache habe mich beglükt zu glauben, so manglet mir doch ein Gegenstand zu meiner vollständigen Zufriedenheit nämlich E. M. meiner allergnädigsten Landesfürstin ausdrückliche Versicherung, dass Allerhöchst dieselbe meine dermahlige Dienstleistung gegen einen zwar fremden, jedoch durch Blut und Bündniss dero Allerhöchsten Hause allierten König nicht ungnädig ansehen, sondern vielmehr mir allergnädigst erlauben wollen, noch länger in diesen Hohen Dienste zu beharren, ohne dass ich dadurch der Allerhöchsten Gnad und Milde verlustig werde, sondern bey meiner allfälligen Zurukkunft in mein Vaterland, wo ich in meinen älteren Tägen bey erhaltener Erlaubnuss meines dermahligen Herren immer zuruckzukehren wünsche, mich viehlmer E. M. Allerhöchsten Schuzes und Gnade zu erfreuen haben möge, und welche Allerhöchste Zuheissung ich E. M. allerdemüthigst anzuflehen mich erkühne . . ."

Benyovszky folyamodása 1777. okt. havában került a *hivatalos* vélemény megadása czéljából gróf Eszterházy Ferencz m. udvari kanczellár elé. Hogy magánuton — a miben II. Józsefnek és Mercy követnek is része lehetett — jól informálták a kanczellárt, kitünik a királynőhöz intézett felterjesztéséből.[1])

A kanczellár ugyanis 1777. okt. 15. kelt fölterjesztésében[2]) igen szeliden adja elő Benyovszky Móricz esetét. 1765-ben Hrussóban Nyitramegyében kisebb hatalmaskodást követett el s a ráméért két havi börtönbüntetés elől szökött meg Lengyelországba.[3]) A kanczellár mindamellett

[1]) Öcscséhez 1777. jul. 6-án intézett levelében azt írja, hogy Ő Flge a császárné különösen fog rá ügyelni. (Emánuel ekkor a Siskovich-ezredben szolgált.) Ne lépjen idegen szolgálatba. „A jövő hónapban levelet fogok írni miattad expré Ő Flgének, a ki erre nekem legkegyelmesebben engedélyt méltóztatott adni." Jókai i. m. 386—7. l. Ez arra utal, hogy B. a bécsi udvarral Mercy révén összeköttetésben állott. A levél önérzete, hangja, ellentétben áll azzal a körülménynyel, hogy éppen akkor folyamodik kegyelemért. Még el sem engedték büntetését s máris protegál. Mindamellett bizonyos, hogy Bécsben az udvarnál hatalmas jóakarói voltak.

[2]) M. k. udv. kancz. lt. 1777 : 5293. sz.

[3]) Benyovszky M. emlékirataiban azt állítja, hogy atyjafiai kiüldözték.

megadhatónak tartja a kegyelmet s azt javasolja, hogy a kegyelmi levelet Mercy párisi követ kézbesítse neki. A legfelsőbb jóváhagyást nyert fölterjesztés szövege a következő:

„Allerunterthánigste Nota!"

Euer Majestät geruheten über die hier anverwahrte Bittschrift des in königl. französischen Diensten dermalen stehenden Benyovszky, so auf jenen Fall als er in sein Vaterland wieder zuruckkomen sollte, den Allerhöchsten Schutz und Gnad von Euer Majestät ansuchet. ein Auskunft und dieselbe begleitendes Gutachten von mir Allerhöchst zu verlangen.

Damit also Euer Majestät näher bekannt seyn möge sowohl der Ursach als wie auch die Art, warum nämlich und wasgestalten gedachter Benyovszky die kaiserl. königl. Erbländer verlassen hat? So habe nicht umhin lassen können, den ganzen Fürgang der Sache umständlich vorzulegen und zwar:

Anno 1765 ist durch den damaligen Obergespann des Neutraer-Comitats einberichtet worden, dass eben dieser Benyovszky ein Sohn des Samuelis Benyovszky in Begleitung eines ewangelischen Advocaten in ein gewisses Ort Hrussó genannt,[1]) welches ein gewisser Berthalanffy von dreyen Jahren her ganz ruhig besessen hat, gekommen sey und allda von den dasigen Innwohnern, welche ewangelisch seyn, sich auch ewangelisch zu seyn vorgegeben habe, obschon er von catholischen Eltern gebohren werden sey. Unter den Vorwand hernach, dass er auf das gedachte Ort ein rechtmässigen Anspruch habe, hat er selbes gewaltthätig occupiret, das Volck und die Innwohner bis auf die Gränze des Territorii begleitet, alldorten Wachten ausgestellett, den Wein in denen Kellereien, die Frücht in denen Grüben eigenmächtig verzehrt und obwohlen ihme durch den zu Untersuchung und Beylegung dieses aufrührerischen Unternehmens von Comitat ausgeschickten Stuhlrichter alle fernere via facti sich anmassende Unternehmungen verbotten, er aber von dem Orte abgeschaffet worden sey: deme ohngeachtet dannoch nicht nur des Stuhlrichters seine Ermahnungen und Verbott ausser aller Acht gesetzet, sondern sogar auch dem Berthalanffy mit dem Tod gedrohet und vielmehr dem Stuhlrichter auf eine verächtliche Art geantwortet hat, dass er weder von dem Ort abweichen, noch die ausgestallte Wachten widerrufen und aufheben wolle.

Worauf also dem Comitat Allerhöchst anbefohlen werden, damit er alsogleich ihme Mauritio Benyovszky und seinen Advocaten in Allerhöchsten Namen alle weiteren Gewaltthätigkeiten auf das schärfeste

[1]) Szálé Pál.

verbieten und von dem Ort Hrussó abschaffen soll; soferne er aber diesen Allerhöchsten Befehl sich nicht unterziehen sollte, so soll er allenfalls auch eingezohen und mit der Fiscal-Action belanget, der diessfällige Process vor der Execution eingeschicket werden; gleichwie es auch geschehen, dass der Process wider ihme errichtet und Anno 1767 mittels der Hungar. Staathalterey eingeschicket worden sey. Nachdeme also die Sentenz, vermög welcher er Mauritius Benyovszky auf ein zweymonatlichen Arest verurtheilet warden, auch von hieraus Allerhöchst bestättiget werden, so hat er sich derauf, wie man nach der Hand vernommmen, in Pohlen hinein geflichtet.[1])

Und in diesen bestehet der ganze Umstand, welcher ihme Benyovszky veranlasset hat, mit Hindannlassung seines Vaterlandes fremde Gränzen anzutretten. Aus diesen geruhen sodann Euer Majestät allergnädigst zu ersehen, dass er aus keiner andern Ursach sich flüchtig gemacht habe als weilen er die ihme auferlegte Straf des Arests entgehen hat wollen, das Verbrechen aber, welches diese Straf nach sich gezohen hat, in blossen widerrächtlichen Gewalthätigkeiten, welche er wider ein privatum ausgeübet hat und welche auch üble Folgerungen nach sich ziehen hätten können, bestünde. Wesshalben also bloss von Euer Majestät Allerhöchten Milde abhangen wurde, ob ihme Benyovszky die angesuchts Allerhöchste Gnade in sein Vaterland einstens wieder zuruckzukommen können angedeyhen lassen wollen? Und sollten sich Euer Majestät dazu Allerhöchst geneigt finden, so kunten die Grationales, welche nach erhaltener Allerhöchsten Resolution gewöhnlichermassen ausfertigen lassen werde, dem in Paris anwesenden k. k. Potschafter Grafen v. Merci von mir überschiket werden, damit er selbe dem mehrgedachten Benyovszky im Allerhöchsten Namen einhändigen oder übermachen soll. Wien, den 15-ten 8-bris 1777. Eszterházy. — *Placet*, a királynő irása."

Az udvari kanczellária e fölterjesztésére a királynő 1777. okt. 17-én megadta a kegyelmet Benyovszky Móricznak, föloldozta a rá kiszabott büntetés alól s mindkét nembéli leszármazottjainak azzal a kikötéssel adta vissza az előbb élvezett szabadságot, hogy az ural-

[1]) Benyovszky Móricz biographusának ez irányban Nyitra-megye levéltárában s az orsz. levéltár helytartótanácsi és táblai osztályában kell kutatnia. Romhányi János nyitra-megyei fölevéltárnok szíves közlése szerint az inquisitiok elenchusában a következő bejegyzés olvasható: Bertalanffy Aloysii pro parte contra Mauritium Benyovszky ratione patratarum tempore executionis excessuum. 1766. VII. fasc. 448. Meg van az 1766. decz. 10. fölvett tanúkihallgatási jegyzőkönyv is. Ebből Benyovszkynak Bertalanffy Alajos kosztolányi curiájában elkövetett kisebb excessusáról van szó. Az eset részleteinek kiderítése Benyovszky M. életrajzírójának lesz feladata.

kodóház irányában hivséggel fog viseltetni s azontúl nem vándorol ki többé.[1])

Mikép alakultak ügyei Párisban, történt-e s mennyiben feladás ellene madagaszkári dolgai miatt s mi adta meg hazatérésére a közvetetlen okot, arra csak a párisi levéltárak adhatnak kellő felvilágosítást. Azt sem tudom megállapitani, hogy Benyovszky Móricz élt-e az alkalommal s azonnal visszatért-e? Franczia szolgálatát illetőleg miben állapodott meg franczia tengerészeti főhatóságával, adatok híján — az itteni levéltárak alapján legalább — nem állapíthatom meg, de mindenből föltetszik, hogy jövőjét itthon akarta megalapítani.

Első dolga volt, hogy grófságért folyamodott. Bizonyára nem tette volna, ha nem bíztatják s az előterjesztésre jogosult udvari kanczellár ez irányban intést nem kap. Kitetszik ez a körülmény abból a felterjesztésből, mely grófsága ügyében a királynő elé került. Azt írja a kanczellár, hogy Benyovszky „nem igen dicsekedhetik a haza és a trón körüli érdemeivel, a grófsághoz nincs kellő módja s a felség akarata ellen lépett idegen szolgálatba, de mert ezt szükös körülményei miatt, adósságaitól kényszerítve tette s szövetséges hatalomnál állott szolgálatba s ezt ősi javainak visszaváltásával s újak vételével az országba juttatja s a felség netalán a *kanczellária előtt ismeretlen politikai okokból* óhajtja a rangemelést: az ügy eldöntését a felség kegyelmére bizza."[2])

Így csak az a hatóság ír, a mely eleve tudja, hogy az illető kérését felsőbb helyen már elhatározták. A királynő — s itt megintcsak II. József szószólását kell gyanítanunk — megadta neki a grófi czímet, rangot. A diploma általánosságban beszél Benyovszky őseinek érdemeiről, az ő kiváló személyes tulajdonságairól s a „dolgok intézésében tanusított különös ügyességéről. Kelte: 1778. apr. 3."[3])

Megjegyzendő, hogy az immár gróffá lett Benyovszky Móriczot állását illetőleg itthon franczia brigadérosnak tekintették.

II.

Gróf Benyovszky Móricz megkegyelmeztetése után itthon 1778-ban katonai szolgálatba lépett. Nem lévén czélom sem regényes múltja részleteinek a földerítése, sem életrajzának a megírása, nem akarok a

[1]) A kegyelmi levelet díjtalanul állította ki az udv. kancz. 1777 : 5868. Horányi a Nova Mem. I. k. közli.

[2]) Pauler Gyula szíves közlése.

[3]) Orsz. ltár 1624/1778. Liber Regius 51. sz. 45. l. A czímer leírása a M. Nemz. Zsk. 41. l. A szokásos taksa felét elengedték Benyovszkynak. A Nemzetg. Szemlében Wurzbach nyomán tévesen állítottam, hogy a grófi rangot a bajor örökösödési háborúban szerzett vitézi érdemekért kapta. Akkor már gróf volt.

bő Benyovszky-irodalomra[1]) kitérni. Csak azt kell constatálnom, hogy életrajzának megírói itthoni működéséről nem tudnak s csak annyit mondanak, hogy itthon nem boldogulván, visszasiet Francziaországba. Ha megemlítem azt a kontroverziát, hogy egyfelől a gróf saját állítólagos diktatuma után születési évét 1741-re helyezik biografusai, másfelől Jókai Mór az anyakönyvi kivonat értelmében 1746-ra teszi azt, ezt csak katonáskodása egyes fázisainak megmagyarázása czéljából teszem. Életrajzírói közül az egyik — Hirtenfeld[2]) — azt állítja, hogy atyja lovassági tábornok volt. A seregben abban az időben csak egy Benyovszky szolgált, a ki 1740—1744-ig az 1748 föloszlatott Tripshuszárezrednek volt a parancsnoka.

Benyovszky emlékiratai első kiadásának bevezetésében elmondja a kiadó, hogy 1741. születvén, már 15 éves korában mint hadnagy, 1756 és 1757 részt vett a hétéves háborúban. Minthogy azonban Benyovszky 1746. szept. 20. született.[3]) nem kell sokat bizonyítgatnunk, hogy 10—11 éves korában hadnagy nem lehetett s így ez az állítás nem való. A hadi levéltárból egyébként a hadnagyi szolgálatot nem is lehet megállapitani, míg annak a csapatnak nem ismerjük az állomány-kimutatását, a melyben az illető szolgált. A hadnagyokat akkor ugyanis az ezredtulajdonosok nevezték ki, a hadi tanács iratai tehát erre nézve nem is adhatnak fölvilágosítást. Benyovszky Móricz 1756/7 szolgálatának egyébként sincs nyoma.

Benyovszky leveleiből kitetszik, hogy 1778. nyarán (jul. 12.) Boulogneban Páris mellett hat hétig betegen feküdt. Azt írja,[4]) hogy a franczia szárazföldi csapatok létszámába tartozik s nem alkalmazták

[1]) A gr. Benyovszky irodalom anyagáról dr. Jankó J. Századok 1891, 718. 797. Benyovszky emlékiratainak legújabb kiadása Századok 1894. 448. l. Erre Kropf Lajos kritikai megjegyzései u. o. 646. l. és u. a. Benyovszky Móricz Lengyelországban. Századok 1897. 810. l.

[2]) Oest. Mil. Conv. Lexicon. I. 361. Ez alkalommal megköszönni tartozom a cs. és kir. hadi levéltárnak kérdéseimre adott kimerítő fölvilágosításait. A mi új van előadásomban, az nem az én munkám, hanem a levéltár derék előadójáé.

[3]) Benyovszky Móricz keresztlevelét illetőleg megjegyzem, hogy Kubicsek Ferencz verbói plébános szíves volt azt nekem megküldeni. Keresztlevele a verbói rk. anyakönyv V. k. 33. lapján olvasható.

Születési éve: Millesimus septingentesimus quadragesimus sextus 1746. Septembris 20.

Neve: Mauritius, Matheus, Michael, Joannes — masc. leg.

Szülei: Illmus Dominus Colonellus (tehát *nem* tábornok) Samuel Benyovszky et Rosa Baro. Révay rC.

Hely: Verbó.

Keresztszülei: Ocskay Mihály és neje sz. Révay Teresia Ocskón r. C.

[4]) Jókai i. m. 390 l.

a tengerészetnél. Nem nyílván tehát tere, a felséghez (XVI. Lajoshoz) folyamodott, hogy engedje meg neki a Csehországban folyó háborúban való részvételt. Levele szerint ezt már tudatta is II. Józseffel. Valami hírének kellett lenni, hogy alkalmazni fogják, mert augusztus havában (22) már Strassburgban van.[1]) Azt írja, hogy franczia tiszti fizetését is megtartotta. Megérkezését titokban akarja tartani s arra kéri öcscsét, hogy csak a felséggel és Lascy tábornagygyal tudassa megérkezése hírét. Egyenesen Bécsbe indúl.

A bajor örökösödési háború már javában folyt. Ez apró csatározásokból álló hadjáratnak a cseh-porosz határ mentén volt a színhelye. Részt vett benne a 2-ik számú karabélyos ezred, a melyben akkor B. öcscse Emánuel is szolgált.[2]) A császár Lascy és Hadik tábornagyokkal már apr. hava óta Csehországban tartózkodott. Benyovszky Móricz Bécsbe érkezése után szeptember 14-én a harcztérre sietett[3]) s öcscse ezredénél tartózkodott Königgrätz mellett. Itt érte a tényleges császári ezredesek számába történt kinevezése. Ugyanis 1778 szept. 26-án II. József a következő gr. Hadik tábornagyhoz intézett kézirattal[4]) kinevezte a Székely (ma 11.) huszárezred második ezredesévé:[5])

Lieber Feldmarschall Hadik! Ich habe den in französischen Diensten gestandenen Brigadier Benyovsky in Ihre Majestät Dienste aufgenommen als Obersten, bei dem Szekler-Huszaren-Regiment und weise ihm die ganze Oberstens Gage und Portionen, die Tafelgelder allein ausgenommen, an, welches Sie alsogleich von hier aus expediren werden, damit er ehestens zur Anstellung gelanget, da er wirklich *allhier* bei seinem Bruder, der im 2. Carabinier-Regiment angestellt ist, sich befindet.

Gitschin, den 26. Sept. 1778. Joseph Corr. m/p.

A hadi tanács Bécsből 1778 okt. 1. a következő intézvényt[6]) küldötte Benyovszkynak:

P. P.

„In Gnaden anzufügen: Wasmassen Allerhöchst gedacht Ihre Majestät

[1]) U. o. 391—2. ll.

[2]) a 8. lap 1. jegyzete.

[3]) Jókai i. m. 394. l. Benyovszky 1778. szept. 13. kelt levele.

[4]) Cs. és k. hadi ltár. H. K. R. 1778. G. no 6798—3—2386/1. V. ö. G. Amon: Geschichte des k. k. 11. Husżaren-Reg. Wien. 1878. nem épen jeles munkájával is.

[5]) Ezredparancsnoka akkor Rappolt Ferencz volt. Ugy látszik, azt remélte, hogy mindjárt tábornokká fogják kinevezni. Erre vall 1778 okt. 19. levele, melyben azt írja öcscsének: „Azt is megírtam neked, hogy ne akadj fenn rajta, a miért nem lettem mindjárt tábornokká. Igy tetszett a mi legkegyelmesebb Urunknak és én se bánom, hidd el, hogy keveset fogok veszteni általa." Jókai i. m. 401 l.

[6]) H. K. R. 1778. G. No. 6778—3—2386/1.

denselben in huldreichster Erwägung der von ihm angehofft werdenden guten Dienste und in seine Person setzenden Vertrauen zu Dero k. k. Obersten en second bei dem Szekler Husaren-Regiment vermög der unter Allerhöchster Signatur ausgefertigten Patente zu ernennen und ihm Herrn . . . die ganze Oberstens-Gage exclusive der nur allein den Obersten und Regiments-Commandanten gebührenden Tafelgelder, dann die charaktermässigen Portionen vom 26. des vorigen Monats September zu verwilligen allergnädigst geruht haben.

Welche Allerhöchste Gesinnung ihm Herrn . . . zur Nachricht und guten Versicherung bekannt gemacht wird."

Ugyancsak ez értesítéssel kapcsolatban kelt a királynő nevében kiállított ezredesi pátens, melyben Benyovszky „in mildester Anbetracht der Uns angerühmten guten Eigenschaften, dahero aus dem in dessen Person setzenden Vertrauen zu Unserem kk. Obersten zu Pferd allergnädigt stb." kineveztetik.[1])

Benyovszky azonban alig egy hónapig szolgált második ezredesi minőségében, minthogy Rappolt Ferencz az ezredparancsnok már nov. 2-án nyugdíjba ment s 1778 nov. 13-án kelt rendelettel gr. Benyovszky Móricz lett az ezred parancsnoka.[2]) Katonai szolgálatáról — a menynyiben egyéni bátorságról, a vett parancs gyors, pontos teljesítéséről van szó — csak dícséretest jegyeztek fel. 1778 okt. 17. két divisio Székely-huszárral Friedrichswald felé nyomulván, visszaszorítá az ellenséget. Kitüntette magát, mikor a b. Jaquemin Henrik lovassági tábornok vezérelte hadtestet a glatzi határ felé vonulása alkalmával fedezetkép kísérte.[3]) Huszáros bravurt fejtett ki, midőn Wurmser 1779 jan. 18. Habelschwertet és Ober-Schwedeldorfot megtámadta 822 foglyot ejtett.[4])

[1]) U. o. 3—2386/1.

[2]) G. No. 7592—3—2694. Fizetését decz. 1. folyósították. 1778. okt. 10. levelében örömét fejezte ki e fölött s abban reménykedik „hogy ő cs. felsége engem a legközelebbi hadjárat meginditásakor külön alkalmazásban szándékozik használni." Jókai 406—8. ll.

[3]) Cs és kir. hadi ltár, 1778 okt. 9. Jaquemin 1778 okt. 23. és 28. kelt jelentései. Feldacten.

[4]) A harcztérről írott levelei 1778 okt. 13, Glatz (Hummelschloss) okt. 16 (Ő Felsége *megigérte* nekem, hogy engem mielőbb meg fog vigasztalni, addig is egy csapat vezényletét bízta rám.) Okt. 16-án Wunsch porosz tábornok táborát verte föl s noha annak ágyúi voltak, egy zászlóaljat kivert s ő maga egy emberét sem vesztette el. Okt. 19. Erősen requirál és sarczol Glatzban. Hat poroszt elfogott. Decz. 10. Nouschloss. Előörsön van. Állítólag irígylik. II. József így nyilatkozott: „Az én székelyeim Benyovszky alatt mindenre képesek lesznek." Decz. 23. Sziléziába küldik előőrsre. 1779 márcz. 16-ig nincs levele, ekkor Neuschlossban van. Ápr. 24-én már Hofból ír: „az értesítést már megkaptam, hogy meg fogok szabadíttatni az ezredesi *igától*." Ekkor Barco b. altábornagyhoz volt beosztva. Levelei Jókainál i. m.

Ez alkalommal Benyovszky riasztá fel az ellenséget. Mária Terézia napján (okt. 15.) fényes nappal belovagolt Wunsch porosz generális táborába s egy embere sem veszett oda. Valami nagyobb dicsőségre azonban nem sok alkalom nyilt. A háború véget is ért 1779 máj. 13-án a tescheni békével.

Egy nappal a békekötés előtt kelt II. Józsefnek b. Caramellihez intézett következő kézirata: [1])

„Lieber General Caramelli! Bei anhitzo erfolgendem Frieden verlangt sich Oberst Benyovszky von Szekler-Huszaren dabei nicht länger angestellt zu bleiben. Sie werden ihm also mit Bezeugung Meiner, wegen seiner geleisteten Diensten und bewiesener Rechtschaffenheit geschöpften Zufriedenheit, mit *Beibehaltung seines Obersten Titels* und Gage, jedoch ohne Tafelgelder, ausser dem Regiment mit Tragung der Armee-Uniform und Vorbehaltung ihn bei sich ereignenden Gelegenheiten verwenden zu können, seinen Austritt vom Regiment bedeuten."

Wien, 12/5 1779.

Joseph m. p.
Corregens.

E kéziratból kitűnik, hogy Benyovszky nem sokáig állotta az aktív katonai szolgálatot. Kitűnik azonban az a figyelemreméltó körülmény is, hogy Benyovszky, a ki mindössze hét hónapig s 12 napig teljesített tényleges katonai szolgálatot, megtartotta ezredesi rangját, fizetését s voltakép teljes fizetéssel helyezték át a várakozó állományba. [2]) Ez a kitüntető, helyesebben kivételes bánásmód egyenesen azt bizonyítja, hogy vagy a császárnak magának volt valamelyes szándéka Benyovszkyval, vagy Benyovszky terveit oly hasznosoknak vélte, hogy azokat a maga részéről ily formában segélyezte. Benyovszky megválván a seregtől, Bécsbe ment. Aug. 4-iki levelében [3]) írja: „Ő Flge engem Fiuméba akart alkalmazni, aztán valamely követségnél, végre Ő Flge jóvoltából mielőbbi előléptetésre és alkalmazásra kiszemeltetvén, szabadsággal hazamentem." A franczia miniszterium juliusban — írja B. — visszahívta, de József császár, kinek a levelet bemutatta (aug. 3.) nem eresztette s nem sokára tábornoksággal fogja megvigasztalni. Ebből azt gyanítja, hogy Ő Flge „valamely különös alkalmazásra" tartja fenn őt, hiába hivatkozott Francziaországban lévő vagyoni érdekeire, nem eresztette el.

[1]) H. K. R. 1779. G. no 3294—3—1390.

[2]) Benyovszkyval a császár elhatározását 1779 máj. 14. 3294. sz. udv. hadtanácsi rendelvénynyel tudatták.

[3]) Jókai i. m. 415—6 ll.

Benyovszky levelének ez az előadása nem felel meg a tényállásnak. Követségről, tábornokságról szó sem lehetett. Megengedem, hogy József császár kedvetlenül fogadta Benyovszky kérését, — „L'empereur . . n'aimoit pas qu'on quittât son service", írja róla Weber[1]) — nehezen is adogatott távozási engedélyeket. Ez esetben is úgy lehetett. Miket *képzelt* azonban Benyovszky, az mellékes, de nem igaz, hogy II. József nem eresztette el Francziaországba. Az ellenkezője igaz. Mert Benyovszky *megkapta* az engedélyt s 1779 nyarán már Párisban volt. Ügyeinek rendezése azonban nem haladt előre, mert a király miniszterei csak halogatták az ő dolgát.

E kétséges állapotában egyenesen a császárhoz fordult Benyovszky. Párisból okt. 13-án azt a kérelmet[2]) intézte hozzá, hogy Mercy a követ, pártolja érdekeit a franczia minisztereknél. Folyamodása így szól:

Sir!

Votre Majesté Imperiale *m'aiant gracieusement permis de fair un voyage en France*, pour recueillir ma fortuns et ma proprieté, j'ai fait ce voyage, mais je n'ai pu rien effectuer jusqu'icy. Les ministres du roi me rejettent d'un delais a l'autre, et il est certain que sans l'appui de Votre Majesté Imperiale, je me verrai priver de ma fortune. C'est pourquoi me jettant a ses prieds, je la supplie de vouloir bien ordonner gracieusement a son ambassadeur de suivre cette affaire de mon interest.

De Votre Majesté Imperiale

Paris le 13 8-bre 779.

le tres humble et tres fidel sujet

Comte de *Benyowszky.*

II. József különös jóindulatát bizonyítja, hogy Benyovszkynak ezt a kérelmét a lehető legkedvezőbb módon intézte el, a mennyiben 1779. nov. 15-én Kaunitz herczeg államkanczellárhoz a következő kézjegyet intézte:

„Lieber Fürst Kaunitz! Aus dem nebenstehenden Schreiben werden sie mit mehrerem ersehen, was der Graf Benyowsky eigentlich für ein Gesuch darinnen äussert; wenn es ohne grossen Impegno thunlich seyn könnte, dass sich der Graf Mercy für den Benyowsky verwendete, so ist mir ganz lieb, wann sie denselben hizu anweisen wollen.

Wienn, den 15. November 779.

Joseph Corr."

1) J. Weber: Mémoires concernant Marie Antoinette. Londres. 1804. I., 64. l.
2) Mindez adatok a bécsi cs. és kir. titkos levéltárban.

Kaunitz e parancsnak nov. 11-én Mercynek adott utasításában eleget tett s Benyovszky gróf ügyét a legfelsőbb parancs következtében melegséggel ajánlotta figyelmébe. [1])

Mercy már decz. 1-én [2]) jelenthette Kaunitz herczegnek, hogy Benyovszky ügyei az ő közbenjárása következtében kedvező (a nélkül, t. i., hogy kötelezettséget vállalna érette) fordulatot vettek. Egyébként Mercy jelentésében megemlíti, hogy már a legf. parancs vétele *előtt* is pártolta Benyovszky ügyét. Igen valószinű, hogy Mercy a gróf régi párisi ismerőse lévén, terveinek, vállalatainak, sőt személyének nagy pártfogója volt. Ezen a révén II. József környezetének, sőt Kaunitz herczegnek is a rokonszenvét, érdeklődését sikerült felkölteni maga iránt.

Miképen végezte Párisban dolgát Benyovszky, sikerült-e neki s mennyi pénzt folyóvá tenni, arra ismét csak a franczia levéltári anyag adhat fölvilágosítást.

1780 elején gr. Benyovszky ismét Bécsben van s ekkor kezdődik, ha szabad ugyan így neveznem, az ő kereskedelem-politikai működése, mely nemcsak az ő élete történetének fontos lapja, de kereskedelmi vállalataink egyik érdekes frázisa lévén, teljes figyelmet érdemel.

Igaz, hogy gr. Benyovszky Móricz magánlevelei ez időből nem állanak rendelkezésemre. Meglehet, hogy végkép elvesztek.

Így csak a közlevéltárakban őrzött beadványokat s azoknak az elintézését közölhetem. Mindez csak váza annak a rövid ideig tartott, de széjjel ágazó működésnek, melyet Benyovszky itthon kifejtett.

III.

A XVIII-ik század hetedik évtizedének a vége a mi monarchiánkban is kedvezett a kereskedelmi vállalkozásnak. Ismert dolgokat kellene megismételnem az átalános okok elősorolásával. Kétségtelen, hogy II. József impulsív, mindenre kiterjedő figyelme indította meg azt a forrongást,

[1]) Kaunitz Mercyhez. Bécs 1779. 17/XI: „Es geschihet auf eigenen a. h. Befehl des Kaisers M., dass ich E. E. die Angelegenheit des in Paris anwesenden H. Grafen v. Benyovsky zur bestmöglichen Unterstützung, so viel es ohne grossen Impegno thunlich seyn dürfte, nachdrücksamst empfehle. Worin die Sache eigentlich bestehe, wird ernannter Herr Graf f. f. selbst persönlich erlaütern, und die diensamste Art, ihm hierin nützlich seyn zu können, muss ich der eignenen erlauchten Bestimmung überlassen."

[2]) „. . . habe ich übrigens unermangelt . . : auch die bereits schon zuvor angefangene Unterstützung der Angelegenheit des H. Grafen von Benyowsky mit so gutem Erfolge fort zu setzen, dass dieselbe nummehr einen günstigen Anschein zu gewinnen anfängt, indem Mr. de Satine seinen ersten Commis ernennet hat, um mit einem der besten Freunden des ernannten Grafen die Sache zu untersuchen, und zu berichtigen."

mely egyfelől a kivitel, másfelől a merkantil érdekek előtérbe helyezésével megindult. Az ő befolyásának köszönhető Fiume reincorporatiója is,[1]) mely Magyarországnak utat nyitott a tengerre. 1776—1780-ig tartott a különféle bureaukratikus szervezetek bonyolódott illetékességének a végleges megállapítása. Az éjszakamerikai függetlenségi harcz nálunk is felkölté a világforgalomban való szereplésnek nem a vágyát, de az abban való részesedésnek bizonyos szerény kivánságait. A fiumei kormányzóság, de meg a helytartótanács s az udvari kanczellária Bécsben még az akkori megkötött helyzetben is, mikor az állami kanczellária, az udvari kamara, a hadi és államtanács minden nagyobb magyar dolgot megállították, vagy megakadályozhattak — nekem legalább úgy tetszik — frisebb szemmel, nagyobb expeditivitással intézték a dolgokat. A magyar kanczellária, ha neki tetsző indítványnyal volt dolga, mindig pártolólag szólalt föl s az egyes nehézségeket eloszlatni igyekezett.

Gr. Benyovszky Móricz Párisból hazatérte után, azonnal fölismerte a helyzetet s megérezte kinél s mily irányban kezdhet olyanféle vállalatba, mely csapongó természetének megfelelt. Vállalkozó szellem és kedv nagy mértékben volt benne. Kétségtelen, hogy a *mi monarchiánk* külkereskedelmi szinvonalát tekintve, a világlátott ezredest — még ha kalandos utazásait nem is tette meg — okvetlenül meg kellett hallgatni s terveit komolyan venni. Az osztrák bureaukráczia alaposan dolgozott, de irtózott az újítástól, a magyar megkötött hatóságoknak még nem volt meg a terök, a hol alkothattak volna. Az egy Kaunitz herczeg volt az, a ki nagy tekintélyével kivihetett egyet-mást, azonban ő sem birt azzal a passiv ellenállással, mely a fölmerülő — igaz, hogy néha céltalan — tervekkel szemben kifejtve lett.

Gr. Benyovszky, a mint 1780. elején — tán febr. hó elején — Párisból visszatért, elhatározta, hogy tapasztalatait itthon fogja értékesiteni. Egész sorozatát irta meg tehát a monarchia és Magyarország tengeri és kiviteli forgalmának fejlesztésére irányuló konkrét emlékiratoknak. Ezeket 1780. márczius elején József császár és tényleges corregens elé terjesztette, a ki azután az egész munkálatot áttette jelentés tétele czéljából Kaunitz hg. államkanczellárhoz. Ez emlékiratok között első sorban kell megemlítnem Benyovszkynak azt a tervét, hogy haditengerészetet kell alapitani. 1780 márcz. 3-án kelt beadványában kifejti, hogy a monarchia kereskedelme rendkivül sokat szenved ama bizonytalan állapot következtében, mely a barbareszk (tunisz—marokko—

[1]) Ezt a kérdést Károlyi Árpád fogja földeríteni. Itt — az ő szives engedelmével — csak utalok e körülményre.

algiri) kalózok meg nem fékezett garázdálkodásának a folyománya. Haditengerészetet kell alapítani, biztosítani a kereskedelmet. Csak így lehet azt megvédeni. Ez a theoretikus része a beadványnak.

A gróf felajánlja tapasztalatait, szolgálatait e czélra. Adjon neki a császár egyszerre 500,000 frtot s azontúl évenként 45,000 frtot a fenntartásra s ő kötelezi magát, hogy a hajóhadat fejleszteni fogja. A franczia-angol háború kedvez a fölállításnak, azoknak kölcsönös féltékenysége csak előmozdítja a czélt.

Tervezetének élén a tervezett hajóhadnak részletes kimutatását és költségvetését is beterjeszti. E szerint 19 tengeri hajót tervez 320 ágyúval. A hajó legénysége: 1242 embert s 288 tengerész katonát számít. A költség: 460,000 forint. A tervezet szövege:

I. 1780 márcz. 3. Haditengerészet tervezete.

Prospectus pour former une marine pour le service de Sa Majesté impériale.

	Canons	Canons	Coustera	Equipage	Soldats
1. Vaisseau de guerre de	60	60	102,000 fl.	320	60
2. Fregattes de	32	64	97,000 „	300	60
2. Fregattes de	26	52	82,000 „	260	40
2. Kuttes de	20	40	69,000 „	136	26
2. Costers de	8	16	23,000 „	54	12
2. Chasse maréo de	6	12	16,000 „	28	12
4. Brigantins de	16	64	64,000 „	112	60
2. Canoniers de	4	8	4,000 „	18	12
2. Batteaux du port	2	4	3,000 „	14	6
19. Batimens de mer		320 =	460,000 fl. =	1242 =	288

L'utilité de la quelle, il peût etre a Sa Majesté Imperiale l'etablissement d'une marine, est fondé sur l'assurance du commerce de ses sujets; qui suffrent trop par les depredations des Barbaresques, avec lesquels on ne sçauroit liér aucun taitte — tant qu'on ne se mettra point en Etat de reprimer, et de punir leurs insolences. Sa Majesté Imperiale n'aura que se fair representé les grieffs, et plaints des commercants; elle sera dabord instruit que la crainte des Barbaresques, entraine un decouragement, sans lequel le commerce de la Mediterannée, et celui des Echelles d'Europe en Europe, augmenteroit naturellement, près d'un million par année — dans la circulation du numeraìr.

Par l'etablissement d'une marine Sa Majesté encourageroit les speculations, et expeditions des armateurs particuliers de ses sujets; telle verroit bientost encore des armateurs etrangers se mettre sous la

protection de son pavillon; et contribuer ainsi a l'augmentatlon de ses richesses et ses forces.

Un avantage particulier encore resulteroit par l'etablissement d'une marine, dans le cas d'une guerre contre les Turcs, et ce seul merite quelques sacrifice.

Aient etablie sur de tels points la necessité de former une marine, le peû de lumiers, et connoissances que j'y ai aquis dans cette partie me portent de mettre sous les yeux de mon souverain, mon maitre la proposition suivante; je proteste, que je n'ai d'autres vües, que de me rendre utile a son service, en emploiant, mon temps, mon zèl, mes connoissances, et mes facultés. Je porte mon assurance encore que je ne hazarde rien dans ma proposition l'aiant etablie sur un calcul proportioné. La voicy!

Que Sa Majesté imperiale daigne m'accorder un fond de 500,000 fl un fois pour toujours; 45,000 fls chaque année pour l'entretien de la marine, — avec ces seuls moyens, je m'engage d'etablir, et d'entretenir les batimens indiqués de l'autre costé, de les faire naviger, et d'augmenter d'une anné a l'autre leur nombre.

Les deux puissances belligerantes fournissent l'occasion la plus favorable a Sa Majesté Imperiale pour former une marine; la France aiant etablie pour baze de sa declaration, qu'elle ne souhaite rien plus ardamment; que le benefice d'un commerce de concurrence a touts les nations, ne sçauroit dementir cette supposition, et les Anglois de leurs part pour ne pas accreditér l'insinuation de la France, laisseront fair tanquillement aujourdhui, ce qu'ils n'envisageroient qu'avec jalousie dans un autre temps

Vienne le 3. Mars 1780

par le trés fidel, et tres humble sujet

Comte de Benyowszky.

Ez általánosságban mozgó tervezetet azonban kiegészíti a tervezett cs. haditengerészetnél alkalmazandó egyének létszám- és fizetési táblázatával. E szerint a személyi kiadás (élelem, mérföldpénzek stb.) 170,120 frtot tenne, a miből a kért 45,000 évi állandó tételt levonván, marad fedezetlen: 125,120 frt. Ő a befolyó jövedelemből (a kereskedők által — 10 tonnánként 3 frt — fizetendő biztosítási díj a fedezetért stb.) 193,000 frtot remél s így maradna 67,880 frt a fejlesztésre. Reméli, hogy a külföldi kereskedőktől, ótalom, illetőleg védelem czímén fizetendő összegek alapján mégegyszer annyira tehető ez a tétel.

2. Létszám-kimutatás, költségvetés.

Etat des individus composant le corps de la marine Imperiale.

	Chaquun fl.	Par an fl.
1 Cheff d'escadre commandant de la marine	4000	4000
2 Capitains des vaisseaux	2000	4000
2 Capitaines des fregattes	1200	2400
6 Lts. des vaisseaux	800	4800
6 Enseignes de vaisseaux	500	3000
6 Lts. des fregattes	400	2400
12 Gardes de pavillon	300	3600
3 Capitains de Ports	600	1800
2 Offrs maitres constructeurs ayant rang des Lts des fregattes	800	2400
3 Offrs ingenieurs de la marine avec le rang des Lts des fregattes	800	2400
3 Chyrurgiens majors de la marine	400	1200
3 Aumoniers	300	900
3 Pilottes cottiers	300	900
12 Pilottes des vaisseaux	150	1800
24 Pilottin	60	1440
12 Maitres d'equipage	90	1080
24 Ctres maitres	60	1440
6 Chyrurgien aide majors de la marine	200	1200
12 Tonneliers	60	720
12 Voiliers	60	720
6 Armuriers	60	360
12 Mtres Canoniers	60	720
260 Matelots	20	25,200
Laugmentation de la solde des dits equipages a la mer	20	25,200
La nourriture des dits equipages a la mer a 8 kr. p. jour		59,520
Supléement aux offrs mariniers p. la nourriture 3 kr. p. jour		2160
La table des offrs a la mer 1 fl. p. jour		14,760
Somme total de la depense p. année		170,120
Ne percevant que la somme de 45,000 fls par anné		45,000
Il fant que je pourvois sur les droits d'assurances, fregattes, depost et commissions la somme		125,120

Detailles de l'oeconomie de la marine.

	fl.
Les droits d'assurance et de convoi a 3 fl. p. 10 Tonne	46,000
Ancrage et apparaillages	12,000
Les frettages de 3200 tonne a 30 fl. p. tonne...	96,000
La solde des equipages et emploiés a la mer a la charge des Fretteurs...	39,000
Somme total du produit oeconomique	193,000
Deduction fait des depenses de l'autre costé	125,120
Beste pour le radoub et Pouvrages de la marine	67,880

NB. Outre ce prospectus se prestant aux intérêts des commercants etrangers, et en embrassant differents branches par soi mem on se mettra en etat de doubler ces benefices.

Le Cte de Benyowszky.

Hogy tervezetét plastice is föltüntesse és szerves munkálatot adjon, melyet a tárgyalás alapjául lehet venni, egyúttal beterjesztette:

3. a tengerészeti csapat szolgálati szabályzatát (teng. rendtartás);
4. a tengerészeti belszervezeti szabályzatot s
5. a hajólegénység fogadásának és szolgálatának szabályait.[1])

3. A tengerészeti csapat szolgálati szabályzata.

Ordonnance portant creation du corps de la marine.

Nous avons cru qu'il estoit de la derniere importance d'assurer une protection eficace et suivie au commerce de nos sujets qu'ils font par mer afin que la crainte des barbaresques n'enpeche pas de multiplier les relations utiles et benefices du dit commerce maritime qui est une des principales sources des richesses, de puissance et de la felicité des peuples. A ce fin pour ne rien laisser a desirer au bien de la navigation, nous avons estimé indispensable d'etablir une marine militaire, dont le departement sera confié a la chancellerie d'etat, et le commandement sou la direction de la dite chancellerie a un officier general capable de la preposé aux osserations qui exigent, outre le

[1]) Mennyiben alkalmazta itt a franczia haditengerészet szervezeti szabályait, s mennyiben a maga tápasztalatait, az természetesen a szakbúvárok eldöntése alá tartozik. Erről a tengerészeti tervezetről Rechberger Józsefnek a cs. és kir. haditengerészet monografusának (Gesch. der kk. Kriegsmarine I. 1882. 157—160. ll.) volt ugyan tudomása, de nagyon felületesen bánik el vele. Nem tudja, hogy Benyovszky Móricztól ered. Kaunitz fölterjesztésének csak az átalános részét adja, azt sem eléggé értelmesen s a tervezetet csak éppen, hogy érinti. Szakszerű méltatását meg éppen hiába keressük.

zèl et fidelité encore des connoissances attaché a la science de la navigation; et afin que le service soit administré dans touts les details, Nous avons dit, declaré et ordonné, disons, declarons et ordonnons, et nous plait de creer les charges suivantes.

1° Cheff d'escadre, commandant general de la marine, qui sous la direction de Notre chancellerie d'etat exercera touts les droits de l'amiral, en attendant qu'il Nous plaise et que l'augmentation de nos forces de mer exige la nomination des lts-generaux, v- amiraux et de l'amiral. Le cheff d'escadre adressera ses comptes et rapports de tous les operations corcernants la marine a la chancellerie d'etat et il recevra pareillement touts les ordres qu'il nous plaira de lui donner, per la mem voye de la dit chancellerie d'etat. Le cheff d'escadre prendra rang avec tous les generaux majors de notre armée; son traittement sera fixé a 4000 fl par an et la table a la mer.

§ 2. Capitains de vaisseau subordonnés en tout au cheff d'escadre dont le traittement sera de 2000 fl par an et la table a la mer. Ils prendront le rang avec touts les colonels de nos armées.

§ 3. Capitains de fregattes subordonés en tout au capitain de vaisseau, et aux grades superieurs, dont le traittement sera de 1200 fl par an et la table a la mer. Ils prendront le rang avec tous les Lt-Cels de nos armées.

§ 4. Lieutenants de vaisseaux subordonés en tout au capitain des fregattes et aux grades superieurs, dont le traittement sera de 800 fl par an et la table a la mer. Ils prendront le rang avec touts les majors de nos armées.

§ 5. Enseignes de vaisseaux subordonnés en tout aux lt-de vaisseaux et aux superieurs dont le traittement sera de 500 fl par an et la table a la mer. Ils prendront le rang avec tous les capitains de nos armées.

§ 6. Lts. des fregattes subordonnés en tout aux enseignes des vaisseaux et aux grades superieurs, dont le traittement sera de 400 fl par ans, et la table a la mer. Ils prendront le rang avec touts les lts de nos armées.

§ 7. Des gardes du pavillon, subordonnés en tout aux lts des fregattes et aux grades superieurs, dont le traittement sera de 300 fl par an, et la table a la mer. Ils prendront le rang avec touts les enseignes de nos armées.

§ 8. Des capitains de ports, dont le traittement sera de 600 fl par an, ils prendront le rang avec touts les seconds capitains de nos armées.

Mais parcequ'il nest pas moins necessa'ire d'affermir le comman-

dement et le service de la marine par de bonnes lois, que de rendre la navigation sure et commode par la bonté des ports, et par la force des armes, nous avons estimé necessaire pour le bien de notre service d'etablir une bonne police dans les ports, costes et rades qui sont dans l'etendue de notre domination, a ces causes de lavis de notre concert d'etat et de notre, science pleine puissance, et authorité imperiale et royale, Nous avons statué et Nous plait ce qui en suit.

De l'amiral.

§ 1. La justice sera rendu au nour de l'amiral, dans tous les sieges de l'amirauté.

§ 2. L'amiral nommera aux offices des consuls et v.-consuls, des avocats et procureurs, des greffiiers, huissiers et sergents aux sieges generaux et particuliers de l'amirauté, sans toutefois qu'ils puissent exercer qu'apres qu'ils auront obtenu nos lettres de provision.

§ 3. Lui appartiendra aussi de donner congés, passeports, commissions et sauf-conduits aux capitains et maitres de vaux. equipé en guerre, et marchandises.

§ 4. Pourra etablir le nombre necessaire d'interprests et des maitres des quais.

§ 5. Visitera ou fera visiter par telles personnes qu'il voudra, les ports, côtes et rades de nos royaumes.

§ 6. Commandera la principale de nos armées navales suivant les ordres que nous lui en donnerons.

§ 7. Le vau. que l'amiral montera, portera le pavillon quarré jaune avec l'aigle noir a deux tettes au grand mat et les quatre fanaux.

§ 8. Le diziem de tous les prises fait en mer ou sur les greves sous commission ou pavillon imperiale royale appartiendra a l'amiral avec le diziem des rançons.

§ 9. Pourra etablir dans chaque plan maritime un procureur pour la delivrance des congés.

§ 10. Faisons deffense a tous comandants generaux de nos provinces gouvernements, L.—commandants de places et autres officiers de guerre de donner aucun congé, passeport ou sauffconduit pour aller en mer.

§ 11. Declarons au surplus que nous nous sommes reservé le choix et la provision de v.-amiraux, lts-generaux, cheff d'escadre, des capitain lts-et enseignes des vaux., des capitains, lts. et garde-pavillons des fregattes, des capitains de ports et pillots de nos vaisseaux, commissaires, garde-magasins, tresorier et generalement le tous autres officiers de guerre et de finance aiant emploi et fonction dans la

marine ensemble tous, et tout ce qui peut concerné les constructions et radoubs de nos vaisseaux.

De la police des vaisseaux en mer.

§ 1. La police sur les vaisseau sera exerce' par les capitaines qui le commanderont sous l'authorité du general, ou commandant des armées navals ou escadres.

§ 2. Les commissairs ou ecrivains embarqués avertiront les commandans et capains. particuliers de ce qui sera venû a leurs connoissance et que le commandant pourra ignoré et pour cet effet ils tiendront un registre exact de tout ce qui regarde leurs fonctions.

§ 3. La st. messe sera dit tous les dimanches et fêtes a moins que le mauvois temps ne l'empeche et les autres jours autant qu'il se pourra, et les prieres se feront tous les matins, l'aumonier les disant a haute voix et l'equipage repondant a genoux. Les matelots et soldats qui manqueront d'assister a la messe ou prieres sans cause legitime, seront punis par l'attache au cabestan; et on dira les prieres encore avant chaque repas.

§ 4. Le st. sacrement ne pourra etre administré aux malades sans avertir l'officier de garde; lorsque l'aumonier le portera l'equipage sera a genoux la tette nue.

§ 5. Les blasphemateurs seront mis aux fers et punis par l'attache au cabestan, en cas de recidive ils recevront la calle.

§ 6. Ceux qui dans le vau. parleront mal de leur capitain ou offiers, qui leur manqueront de subordination seront punis de la calle et de mort, suivant l'exigence des cas et l'arreté du conseil de guerre.

§ 7. Ceux qui' s'enivreront, seront mis aux fers, en cas de recidive seront puni par la cale.

§ 8. Fait defense Sa Majesté Imperiale aux capitaines de ses vaux. de permettre aux maitre, offrs. mariniers ou matelots de vendre a bord la moindre des choses, sous quel pretext que ce soit, a peine de confiscation des denrées, de punition corporel contre les offrs. mariniers et interdiction des capitains.

§ 9. Tout jeu de carte, ou tel autre quelquonque de hazard a bord des vaux. est deffendu a peine d'interdiction des capitains et offrs.

§ 10. Ceux voleront la moindre des chose a bord des vaux. seront puni par la course de la bouline, en cas de recidive ils seront condamnés aux galeres par le conseil de guerre.

§ 11. Ceux qui envoyé a terre voleront chez les habitans seront puni de la peine de galeres.

§ 12. Les matelots ou soldats qui perdront au jeu ou vendront les moindres effets de leurs armement, seront punis des galeres.

§ 13. Defend Sa Majesté a tout personne de prendre du tabac en fumé ailleurs que vers le mât de mitaine aiant devant eux un baille d'eau pour eviter les accidents du feu.

§ 14. Ceux qui feront des ordures dans les vaisseaux seront punis des fers et condamné p. 8 jours au pain et a l'eau.

§ 15. Les vaisseux seront nettoyé tous les jours deux fois et il sera donné l'air entre les ponts; les officiers de quart tiendront la main a l'execution.

§ 16. Il sera deffendu de porter a bord aucun matière combustible en botte, caisse ou autrement, sans un ordre du capitaine.

§ 17. Il sera deffendu de porter du feu dans aucun, endroit du vau. que par l'ordre des offrs superieurs, et avec les precautions requises.

§ 18. Il n'y aura du feu allumé pendant la nuit que dans la chambre du capitaine, dans l'habitacle, dans la st. barbe et au bittes quand on est mouillé. Les offrs qui en garderont sans la permission du capitaine, seront interdits et privés d'appointemens pendant toute le campagne, et les matelots et soldats auront la calle, et perdront un mois de leur solde.

§ 19. Le feu de cuisine sera éteint d'abord apres les repas, et l'offr. de quart aura soin d'y faire jetter l'eau.

§ 20. Deffense d'aller la nuit dans la chambre aux cables ni en approcher avec du feu, sans une pressante necessité et qu'en presence d'un officier avec ordre du capitaine, a peine de la cale.

§ 21. Le maitre valet ne pourra avoir dans le fond de la cale qu'une lampe dans une lanterne, sous laquelle il tiendra une baille d'eau, et en cas qu'il ait besoin de visiter les vivres, il se servira d'une lanterne fermé, et ne le fera qu'avec la permission du capitaine a peine de punition corporel.

§ 22. Ceux qui iront dans la soutte avec poudres on qui iront aux galleries joignant les souttes, sans ordre et sans un maitre canonier, seront condamnés aux galères.

§ 23. Aucun ne pourra aller a terre sans congé du capitaine, ni rester au delà du temps porté pour son congé a peine d'interdiction pour les offrs et privation d'un mois de solde pour les matelots.

§ 24. Tout offr marinier, matelot on soldat envoié a terre pour le service du vau. qui s'ecartera du travail, sera mis aux fers trois jours au pain et a l'eau; s'il manque de retourner a bord avec ses camerades, il aura la cale.

§ 25. Le seul capitain, ou en son absence offr commandant le bord pourra donner congé aux offrs et a l'equipage d'aller a terre.

§ 26. Le capitain allant a terre ne pourra en mem temps donner congé au capitaine en seconde et an lt du vau. Veut Sa Majesté qu'il y ait toujours a bord du vau la moitié des officiers.

§ 27. Defend Sa Majesté aux offrs de ses vaux et au gens de l'equipage de mener des femmes a bord sans permis du commandant.

§ 28. Sa Majesté fait defense a tous, matelots et soldats de divertir ni jetter hors du bord aucune partie des vivres qui leurs seront présentés quand même ils seroient gaté voulant que ce qu'ils ne pourront mangé, soit donner aux bestiaux. En cas de contravention les coupables auront la calle.

§ 29. Dans les occasions de combats, tout nonobeissance sera punie de mort, et les matelots ou soldats commandé pour fair une manoeuvre, qui la laisseront sans ordre et sans l'avoir achevé, seront jettés dans les flots.

§ 30. Le capitain du vau sera obligé d'être a bord, quand il s'y fera des châtimens autres que des fers.

§ 31. S'il navigera en escadre ou en corps d'armé, il ne pourra fair aucune punition sans avoir demandé la permission a superieur l'offr qui y comandera.

§ 32. L'officier qui comandera en l'absence du capitain pourra fair mettre aux fers ceux qui commettrout des fautes. Lui deffend Sa Majesté a peine d'interdiction de les fair elargir de son authorité reservant ce pouvoir au capitain a qui l'offr sera obligé de rendre compte.

§ 33. L'ecrivain du vau tiendra un registre de ceux qui auront eté puni a bord et de leurs fautes ensemble de retranchemens qui auront eté fait sur leurs soldes et nouriture.

§ 34. Ce registre sera comuniqué a chaque retour du vaux au tresorier de la marine, qui le presentera au conseil d'administration pour ordonner la retenue des sommes auxquels les matelots et soldats auront eté condamnés.

§ 35. Si quelquun des officiers ou gens de mer estans a bord veut fair son testament, ses derniers volontés pourront etre recûes et ecrites par l'ecrivain sur son registre et signé par l'officier du quart et seront executés en cas de mort com si le testament avoit eté fait dans les formes requises.

§ 36. Si Sa Majesté estimoit apropos de fair quelques changemens dans les different conjonctions du temps a ce qui est prescript ci dessus; elle envoye ses ordres au comandant de la marine par sa chancellerie d'etat ayant le departement de la marine.

4. A tengerészet belszervezeti szabályzata.

Ordonnance portant reglement sur l'administration du corps de la marine imperiale.

Sa Majesté jugeant de la plus grande importance de prescrir des regles invariables, sur tout ce qui concerne Sa marine, et principalement sur l'administration intérieure des vaisseaux, sur la discipline et sur la subordination, considerant que si l'ordre est le principe de tout bien, c'est dans l'etat militaire de la marine qu'il est le plus interessant de le maintenir et convaincu que la force des marins est dans leurs obeissance et que c'est la discipline qui procure des victoires. Elle a ordonné et ordonne ce qui suit:

§ 1. Aussitôt que lordonnance de ce jour concernant la formation de la marine aura eté executé, il sera etabli un conseil d'administration composé d'un cheff d'escadre qui presidera toujours, d'un capitaine des vaux, d'un capit. des fregattes, d'un lieut. des vaisseaux et d'un ingenieur constructeur qui tous auront la voix deliberative, et le tresorier assistera a la tenue du conseil pouvant donner seulement son opinion.

§ 2. Le conseil qui se tiendra toujours chez le cheff sera composé' de cinque personnes, les membres absents seront remplacé par les plus anciens officiers de la marine.

§ 3. Ce conseil qui s'assemblera une fois chaque semains, et extraordinairement toutefois que celui qui devra presidé le jugera necessaire, mettra en deliberation generalement tout ce qui interesse le corps de la marine.

§ 4. Le capitain des fregattes et en son absence le lieutenant des vaisseaux fera le rapport des objets a mettre en deliberation, il en sera redigé un precis qui sera inscrit par le tresorier ainsi que la decision du conseil dans un registre qui sera etabli a cet effet appellé registre du conseil, et que les officiers signeront a chaque séance.

§ 5. Le conseil etant etabli pour veiller au bon ordre, a l'economie, a touts les fournitures necessaires au corps, pourra ordonner, verifier, approuver les marchés et les depenses, et pour juger de la conduite de ceux qu'il aura chargé de quelques details aucun des membres du conseil ne pourra etre personellement chargé d'aucun achapt.

§ 6. Le devoir de tous les officiers de la marine etant de concourir a l'avantage, et au bien general du corps le conseil chargera de l'execution de ses ordres les officiers qui auront les talents necessaires, et il en sera fait notte sur les registres; aucun officier ne

pourra se dispenser de donner ses soins a la partie du detail qui lui aura été confié par le conseil.

§ 7. Tout l'argent appartenant au corps de la marine, les effets actiffs, les decharges, tous les papiers et registres seront enfermées dans une caisse a trois serrures qui sera deposé chez le commandant du corps, le capitain qui commandera en son absence aussi (?) un cleff, le capitain de fregatte la seconde, et la troisiem le tresorier.

§ 8. Toute le fois que le tresorier recevra des fonds, il devra etre muni d'une authorisation du conseil, dans laquel la somme a recevoir sera ennoncé, la somme reçu sera deposé dans la caisse en presence des officiers chargé des cleffs avec un bordereau des especes signé du tresorier, qui aura reçu les fonds et l'enregistrement sera fixé au premier conseil sur un registre timbré, dit registre de recette et depense, et dans lesquels les recettes et depenses quelqu'onques seront portées.

§ 9. Touts les quittances finales seront signé par tous les membres du conseil d'administration, et ne seront valables, que revetu de cette forme.

§ 10. Le 1ier da chaque mois se feront tous les payemens, solde et ouvrages et il sera tirée aussi une somme de la caisse pour les avances necessairs, et les petits depenses courrants. Cette somme sera remise entre les main du tresorier, qui en sera comptable au conseil d'administration, au 1ier du mois prochain.

§ 11. La veil de chaque jour du decompte il sera dressé par chaque commandant du bord un etat de la solde qui sera signé de tous les officiers presents.

§ 12. L'officier commandant du bord chargera un offr subalterne de recevoir cher le tresorier le montant de l'etat de la solde et en fera la distribution au 1ier jour de chaque mois.

§ 13. Le capitaine retirera de l'ordinaire ce qui aura été payé pour les hommes entrés a l'hopital, deserté ou mort dans l'intervalle d'un decompte a l'autre, et ce qu'il aura retiré sera porté en recette sur l'etat du decompte suivant.

§ 14. Le tresorier tiendra un registre sur lequel il fera exactement notte de touts les mutations dont il lui sera rendu compte par l'ecrivain de chaque bord.

§ 15. Au premier de chaque mois tous les etats de la solde seront rapportés au conseil, qui apres les avoir examinés et comparés avec les comptes que doit rendre le trosorier, et avec les registres des mutations, en ordonnera l'enregistrement sur les registres de recette et depense et les dits etat de la solde et decompte seront ensuitte brulé en presence du conseil.

§ 16. Le conseil fera porter en depense extraordinaire la valeur du pain et vivres et de l'argent qu'on n'aura pû recouvrir des deserteurs, d'un decompte a l'autre, et le remplacement sera fait a la caisse.

§ 17. Le conseil chargera un officier ingenieur constructeur de la tenûe des vaisseaux et batimens de mer avec touts leurs agrées apparats et armemens. Cet officier portera en son registre le vau et batiment nommément, et article par article detaillé pour en fair son rapport d'après une declaration signé du captne du bord, au conseil d'administration. Le mem officier presentera ses demandes pour les remplacemens, radoubs et autres reparations necessaires.

§ 18. Le conseil chargera le mem officier de l'entretien des batimens et l'authorisera a fair des marchés avec les differents ouvriers et fournisseurs des agrées, apparats. Jamais ces marchés ne seront obligatoires que lorsqu'il auront été aprouvé pàr le conseil.

§ 19. Chaque capitain aura un registre sur lequel il inscrira les noms, surnoms, le lieu de naissance le signalement, la classe et l'epoque de l'engagement de chaquùn des hommes de son bord, et chaque fois qu'il mettra a la voil, il envoyera le double signé de lui a l'officier chargé par le conseil de la tenue des registres des classes.

§ 20. Le conseil d'administration etablira un munitionair pour aprovisionnement des vaux et reglera aussi (?) lui les prix fixés pour les rations.

§ 21. Lecrivain de chaque bord sera chargé de la distribution des vivres et portera les consommations jour par jour dans un de ses rgtres dit le vivres, qu'il fera arreté a la fin de chaque mois par le commandant du bord, pour etre ainsi remis au tresorier, et par lui ensuite rapporté au conseil.

§ 22. Le commandant de chaque vaisseau a bord duquel on embarquera les vivres, les visitera lui mem en presence des offrs marinier pour s'assurer de la qualité, et au cas qu'il reconnoitroit les fournitures en fraude, il portera sa declaration au conseil par ecrit.

§ 23. Le conseil chargera un officier de visiter les vaux et batimens qui devront mettre a la voile pour s'assurer qu'ils sont suffisament pourvû de vivres et d'eau.

§ 24. Les vivres seront distribués a bord a l'equipage par plus de 7 hommes qui mangeront ensemble; l'écrivain du bord en presence d'un officier, pèsera les viandes, poissons, legumes, et les distribuera ainsi au coque pour les mettre dans la chaudière.

§ 25. Il sera donné par semain quatre repas de viande trois des poissons, sept de legumes; la raon de chaque matelots $1^1/_2$ ℔

de biscuit et d'un chopin et demi de vin abrevé d'autant d'eau.

Les dimanches, mardi et jeudi 3 ℔ et $^1/_2$ du beuf, le lundi un livre et demi de lard, le mercredi, vendredi et samedi de deux ℔ de poissons, secs ou salés, chaque jour a souper 2 ℔ de poids, grueau, feves, fajoles ou autres legumes, ou un ℔ du ris crû, le tout assaissoné sçavoir la viande d'un pinte de bouillon dans lequel elle aura été cuit, pour en faire du potage, les poissons d'un $^1/_2$ ℔ d'huile, et autant de vinaigre, et les poids, feves, fajoles et autres legumes d'un demi chopin d'huille pour la ration; encore sera compris pour le dejeuné a chaque matelots un boujearon d'eau de vie.

Les seu's offrs mariniers sergents et caporaux auront pour dejeuner un $^1/_2$ ration du vin avec un sardin chaquun ou un hareng a deux, ou en place du fromage.

§ 26. Le conseil chargera un de ses membres de visité chaque vaux et batimens a son retour pour verifier, si l'equipage a eté nourri tout le cours de son voyage conformement au present reglement.

5. A hajólegénység (matrózok) fogadása és szolgálata.

Ordonnance de l'engagement des matelots pour le service de la marine imperiale.

§ 1. Le conseil de la marine chargera un officier de son corps de l'engagement des matelots qui tiendra les registres des classes cottes et paraphés, dans lesquels il inscrira les noms de batême, et le surnom des engagés avec les lieux de leurs naissance, l'age et leurs signalement.

§ 2. Il est statué que tout bon matelot qui s'enrollera volontairement, et qui sera reçu pour servir a bord des vaisseaux de S. M. I. recevra 3 fl par mois, et ne sera obligé de servir que trois ans a compté du jour qu'il aura passé la premier revû a bord de quelque vaisseau de S. M. I.

§ 3. Il est statué que tout matelot ordinair qui s'offrira volontairement, et qui sera reçu pour servir a bord des vaisseaux de S. M. I. recevra 4 fl par mois et ne sera obligé de servir que lespace de 5 annés a compter du jour qu'il aura passé la premier revû a bord des vaux de S. M. I.

Notte. Comme les matelots ordinaires doivent encore apprendre une partie de leur mestier, il est necessaire qu'ils servent plus longtems que ceux qui sont formés, et comme il ny a pas de lieu plus convenable pour les former, qu'un vaisseau de guerre, ils auront l'avantage de se perfectioner dans touts les parties de leur profession.

§ 4. Il est statué que tout homme de terre bien constitué agé de 21 ans au plus et au dessous de l'age de 35 ans qui s'offrira volontairement et qui sera reçu pour servir a bord des vaisseaux de S. M. I. recevra 3 fl par mois, et ne sera obligé de servir que 6 ans a compte du jour de sa premier revû a bord de quelqu'un des vaisseau de S. M. I.

§ 5. Si quelque matelots apres avoir servi dans la marine imperiale tout le temps requis, par la present ordonance desiroit de senroller de nouveau pour 3 ans, il recevra pendant ce service volontair additionel 6 fl des gages par mois a compter du jour de son nouvel engagement.

Notte. Il ne peut y avoir de danger que la flotte se trouve degarnie par le manque des bons matelots, au bout de 3 premier annés car si aucun de ceux qui sont en droit avoir bon congés ne voudroient prendre un nouvel engagement, les matelots ordinaires seront devenus des matelots habiles, et formés apres 3 ans de service; les hommes de tere pendant ce menu intervalle seront devenu aussi des matelots ordinaires et il y aura une succession reguliere et continuelle de ses trois classes.

§ 6. Il est statué en outre que l'expiration du terme entier du service ou des services obligatoires ou volontaires mentionés cydessus, tout matelot, recevra sa dimission a la premiere requisition; on excepte seulement le cas d'une guerre, et celui ou les vaisseaux avant l'expiration du terme auroient entrepris un voyage, alors le matelot sera obligé de continuer son service jusqu'a la 1re rentrée dans un de nos ports.

§ 7. Pour encouragé plus efficacement les matelots, gens de mer et de terre marié a s'enroller dans le service naval de S. M. J. et pour empecher que leurs femmes, et familles ne se trouve dans la detresse, il est statué que les gens de mer et de terre marié attaché au service de notre marine, pourront fair assigner a leurs femmes ou enfants 2 mois de gages a la fin de chaque demie année, a mesure que leurs paye sera echuï. (?)

§ 8. Comme les matelots et gens de mer pretendent tirer avantage de la concurrence des armateurs, insistent sur des gages exorbitantes, il est statué, afin d'ecarter a lavenir ces difficultés qu'en comencant du jour de la promulgation de la presente ordonance, aucune personne ne pourra payer ou ordonner des payes directement ni indirectement par voie des dons, pret, primm, depôt, ou tout autre invention quelquonque a aucun matelot ordinair emploié come tel a bord dés vaisseaux marchand plus de 4 fl par mois, et si quelque personne donne,

ou paye ou convienne de donner ou payer plus des gags qui sont ennoncés cydessus, contre le vrai esprit et intention de la presente ordonnance, cette personne encoura une amende de 100 fl pour chaque offense commise, il sera neantmoins permis a tout marchand, armateur ou proprietair, de donner tels gages quils voudront a touts les matelots qui produiront des certificats avoir servi le temps prescript par la présente ordonnance a bord des vaux de S. M. J.

§ 9. Comme plusieurs matelots peuvent etre reduit par l'âge ou par les infirmités a devenir a charge aux paroisses faut de pouvoir gagner leurs vies, il est statué que tout matelot qui aura servi lespace de 9 ans en qualité de bon matelot a bord des vaisseaux de S. M. I. jouira d'une pension de 30 fl par an payable sur le tresor de la marine.

§ 10. Il est statué que tout matelots qui aura été blessé et estropié a ne plus pouvoir servir, jouira de même de la pension etablie de 30 fl par an.

§ 11. Il est en outre statue que toute le fois qu'il sera ordonné d'armer en guerre, chaque offr breveté de la marine imperiale sera authorisé de prendre un tiers de chaque equipage marchande.

§ 12. Pour eviter tout subterfuge, au moyen duquel un matelot pourroit chercher a se soustraire a lobjet de cette ordonnance aucun capitain des vaux moindre de 15 Ton. qui n'auroit point servi S. M. Imperiale le temps de 3 annés prescript en qualité de bons matelots ne seroit dispensé de devoirs, ainsi que touts les offrs de la marine marchande.

§ 13. Si quelque matelot deserte le service de la marine de S. M. J. sous tel pretext que se soit, s'il est pris pour la première fois, il sera condamné a commencer son service a 3 fl par mois et le continuer ainsi tout lespace de 9 annés, pour la seconde fois il sera condamné aux galeres.

§ 14. Pour qu'il ne resulte aucun inconvenient qui porte prejudice aux matelots engagés au service de S. M. I. sur les vaux de guerre faisant le voyage des Indes, ou autres grandes courses, lorsqu'un capitain ou commandant de la flotte imperiale aura a bord du vaisseaux quil commande des hommes qui auront servi le temps prescript par la presente ordonnance, il lui sera permis de fair fair sur touts les vaisseaux ou batimens marchands qui arriveront dans le mem port, la revûe des matelots dont il sera monté, et lorsqu'il trouvera des matelots qui n'auront pas servi le temps prescript il sera authorisé d'engager ces matelots pour le service de S. M. I. en donnant a leurs

places un egale nombre d'hommes qui auront servi S. M. le temps prescrit par l'ordonnance.

§ 15. Afin de lever un fond pour fournir aux depens presents par larticle 9, il sera fait retenue de 6 kr par chaque mois sur les gages de chaque matelot servant a bord des vaux de S. M. I. Mande et ordonne Sa Majesté etc.

Gr. Benyovszky Móricz a hadi tengerészet felállítására czélzó e tervezeteivel kapcsolatban egy kiviteli válialatra vonatkozó emlékiratát (Prospectus sur entreprise d'établir une branche de commerce d'exportation) is előterjesztette a császárnak. Ez is előbb Kaunitz hg. elé került. Beadványai közt ez az egyetlen, mely komoly tárgyalás alapjául szolgált.

E vállalat alaptőkéjét 300,000 frtra tette a gróf. Főczélja, hogy Magyarország mezőgazdasági termékeit könnyen s olcsón juttassa a kivitelhez. 1780-ban — úgymond Benyovszky — egy mázsa árú szállítási költsége Pozsonytól Zenggig s Porto-Rèig 2·45—3 frtot tett, ő ezentúl s e vállalattal kiviszi, hogy csak 24 kr. kerüljön mázsája.

Gondolja pedig ezt akkép, hogy Komáromtól Futakig a *Dunán* két (mindegyiken két hajó közlekedik) állomást létesít. Továbbá a *Tiszán*: Szolnoktól Aradig s Aradtól Futakig a Maroson 4 hajóállomást tervez, minden állomásra 2 teherszállító hajót számít. Futaktól azután 15 négylovas előfogatu társzekérrel viszik az árút a Dunától a Száváig. A *Száván* fölfelé Petrinyáig 6 hajóállomást tervez, a hol ismét társzekerekre rakják az árút s a József-úton Károlyvároson át Zenggig szállítják a portékát kilencz változó állomáson. A kocsipark állomásonként 8 szekérből s 32 lóból áll.

A költségeket ekkép számítja:

		frt	frt	
1. Duna-vonal	14 dunai hajó	500	7000	16.800 frt
	56 ló	50	2800	
	56 hajós	70	3920	
	14 kocsis	60	840	
	Abrak	36	2016	
	Szerszám	4	224	
2. Tisza—Maros vonal	8 hajó a Tiszán s a Maroson	300	2400	8000 frt
	32 ló	50	1600	
	32 hajós	70	2240	
	8 kocsis	60	480	
	Abrak	36	1152	
	Szerszám	4	128	

		frt	frt	
3. Száva-vonal	18 hajó a Száván	300	5400	15,120 frt
	54 ló	50	2700	
	54 hajós	70	3780	
	18 kocsis	60	1080	
	Abrak	36	1944	
	Hajójavítás stb.		5000	
4. Futak—Mitrovicza 15 négylovas társzekér	60 ló, 8 tartalékló } 68	50	3400	8348 frt
	15 társzekér	40	600	
	15 kocsis	60	900	
	Abrak	36	2248	
	Javítás		1000	
5. Petrinja—Károlyváros—Zengg 9 állomás, 32 ló s 8 kocsi mindegyiken	288 forspontos ló, 24 tartalék ló } 312	50	15,600	31,032 frt
	72 kocsis	60	4320	
	Abrak	36	5232	
	72 társzekér	40	2880	
	Javítás		3000	
	Szállítási költség, elhelyezés		8000	
	Zsákok, ládák		10,000	
	Regie		7700	
		Összesen	110,000	

A kivitel biztosítására nehány tengeri jármü megvételét contemplálja és pedig:

	frtjával	frt
2 Brigantin (naszád)	9000	18,000
2 Kutter (gyors hajó)	6000	12,000
4 kapitány zsoldja	1000	4000
4 révkalauz	400	1600
4 fizetőmester	300	1200
48 matróz	100	4800
Élelmezés		4800
Javítások		2000
Összesen		158,400

A tengeri járművektől elnézve, 110,000 frtra megy a költség. Benyovszky azt hiszi, hogy ő évente 302,000 mázsát szállíthat e vállalattal s akkép vélekedik, hogy a fennálló szállítási üzlethez mérve mázsánként legalább 1 frt 30 kr.-t nyer s így a 453,000 frt hozamból levonva a költséget, 110,000 frtot, tiszta nyereségnek megmarad 343,000 frt.

„Hogy a kivitelből eredő hasznot — úgymond — kellőkép megvilágítsam, elég annak a körülménynek a megemlítése, hogy Angliában 1 quarter gabona ára 14 frt 54 kr. Egy quarter = $5^{1}/_{4}$ pozs. mérővel s minthogy egy pozs. mérő ára 51 kr., 1 quarter ára 4 frt 27 kr. S mégis a 10 frt 27 kr.-ral drágább angol gabonából az angolok bőven exportálnak.

Egyéb árúkat illetőleg p. o. a vásznat Lengyelországból hozhatnók. A porosz király ugyanis 60% beviteli vámmal sujtotta a lengyel vásznat azért, hogy a sziléziai vászon árát emelje s a versenyt leverje. Nagyon egyszerü lenne tehát e vásznat kiviteli czikké tenni, mert a határon áthozatván, a Vágon a Dunáig lehetne szállítani. Ezzel az egy czikkel, melyen a haszonleső porosz király annyit nyer, a mi kereskedelmi mérlegünket körülbelül 1 millióval lehetne javítni s a porosz király jövedelmét ugyanannyival csökkenteni.“

Benyovszkynak franczia nyelven szerkesztett ebbéli tervezete a következő:

6. Kiviteli vállalat tervezete.

(Végleges szöveg.)

Prospectus sur l'entreprise d'etablir une branche de commerce d'exportation.

Le fonds pour cette entreprise doivent monter a la somme de 300,000 fl.

Le principal objet de cette entreprise estant de multiplier les differents sortes d'exportation du crû du pays, elle doit avoir pour son fondement la facilité et le bon marché du transport, dont la cherté a été toujours le principale obstacle au commerce.

Les avantages de cette entreprise sont evidents du moment, qu'on s'assure, que le transport d'un quintal depuis Pressbourg jusqu'a Seigna et Porto-Ré ne coustera que 24 xr., tandis que jusqu'ici le frais du transport montoient a 2 fl. 45 xr. a 3 fl.

Operations.

On etablira un cordon depuis Comorn jusqu'a Futak en 7 station, de deux batteaux a chaque station, en outre depuis Szolnok sur la Teiss et Marosch d'Arad jusque Futak on etablira de mem 4 station de deux batteaux chaqu; en suitte depuis Futak jusque Mitrovicz on etablira 15 roulliers, attelé chaqu de 4 chevaux pour transporter les effets du Danube sur la Sava, sur la quelle on etablira six stations jusqu Petrine chaqe station de trois battaux et de Petrine on formera un cordon du roulage par terre jusque Seigna par Carlstadt sur la routte Josephine. Ce cordon comprendra neuf relais, chaqu de 8 chariots et 32 chevaux. En voicy le fraix de cet etablissement:

14 batteaux sur le Danube	à 500	7000	
56 chevaux	„ 50	2800	
56 batteliers	„ 70	3920	
14 conducteurs des chariots	„ 60	840	16,800 fl.
fourages des chevaux	„ 36	2016	
harnais	„ 4	224	
8 batteaux sur le Teiss et Marosch	„ 300	2400	
32 chevaux	„ 50	1600	
32 batteliers	„ 70	2240	
8 conducteurs	„ 60	480	8000 fl.
fourages des chevaux	„ 36	1152	
harnais	„ 4	128	
			24,800 fl.
Somme de l'autre part			24,800 fl.
18 batteaux sur la Sava	à 300	5400	
54 chevaux	„ 50	2700	
54 batteliers	„ 70	3780	
18 conducteurs	„ 60	1080	15,120 fl.
fourages des chevaux	„ 36	1944	
harnais	„ 4	216	
reparations des batteaux etc.			5000 fl.

De Futak jusqu'a Mitrovicz le roullage de 15 chariots attelé de 4 chevaux

60 chevaux, 8 de reserve } 68	„ 50	3400	
15 chariots	„ 40	600	
15 conducteurs	„ 60	900	8348 fl.
fourages	„ 36	2448	
reparations		1000	

De Petrine par Carlstadt jusqu'a Seigna 9 station de 32 chevaux et 8 chariots chaqu

288 chevaux d'attelage, 24 de reserve } 312	„ 50	15,600	
72 conducteurs	„ 60	4320	
fourages des chevaux	„ 36	5232	31,032 fl.
72 chariots	„ 40	2880	
reparations etc.		3000	

premier frais du transport et dislocation etc.		8000 fl.
a chapt des sacs, caisses etc.		10,000 „
frais de requisites		7700 „
	Total	110,000 fl.

Marine pour favoriser l'exportation

a chapt des deux brigantin ... ... „	9000	18,000	48,400 fl.
des deux lutteurs... ... ... „	6000	12,000	
solde de 4 capitaines ... ... „	1000	4000	
de 4 pilotes ... ... „	400	1600	
de 4 compte maitres... ... ... „	300	1200	
de 48 matelots ... ... „	100	4800	
nouriture		4800	
reparations et radoubs		2000	
		Total general	158,400 fl.

Ce calcul etablie demontre, qu'avec les seuls deboursé d'une somme de 100,000 Rfl. je serois a mem de transporter les poids de 302,000 quintaux jusqu'au bord de la mer, sur les quels, si je ne compte que la difference du roulage en ballance du transport d'aujourd'hui, je gagnerois pour le moins par quintal 1 fl. 30 xr. Consequament la somme de 453,000 Rfl., de la quelle les frais de l'etablissement de 110,000 fl. prelevé il me resteroit toujours un profit clair et nette de la somme de ... ... 343,000, qui me doit rassurer sur toutes les evenemens.

Pour prouver clairement le benefice d'exportation il suffira de citer, que le quarter de fromment en Angleterre couste actuellement 14 fl. 54 xr., que le quarter est egale a $5^1/_4$ mesure de Presbourg, qui font le quarter anglois ne consteroient que 4 fl. 27 xr. et non obstant la grand difference du quarter fromment Anglois, qui surmonte le hongrois de 10 fl. 27 xr. Les Anglois exportent une prodigieuse quantité.

Parmi les autres objets d'exportation il faudra comprendre les toilles, que nous nous pouvons procurer de la Pologne, sur la sortie des quels le roi de Prusse a mis un import de 60 pro cent, a fin de monter au plus haut prix des toiles de Silesie et exarté (?) tout concurrence. La speculation d'y comprendre l'exportation des toilles de Pologne, est simple, parceque les peut transporter des frontieres par la riviere de Vogh.(Vág) jusqu'au Danube ; et cette branche seule, que l'extrem accidité de roi de Prusse nous livre, augmentera a notre profit le commerce près d'un million et ballancera consequament par cette mêm somme celui du roi de Prusse.

Le comte de Benyowszky m. p.

E tervezethez van csatolva Benyovszky sajátkezű vázlata, melyben a tervezett utakat s állomásokat magyarázatkép feltünteti. Itt közöljük.

Meg kell jegyeznünk, hogy gr. Benyovszky Móricznak ez a *komoly* tervezete. Ötletről-ötletre ugrálván, gondolatait hirtelenséggel vetette papirra. Egyszerre akart mindent. Mint a „termékeny" tervezgetők átalán, azt hitte, hogy gondolatait rögtön megértik akkor is, ha az azokban rejlő ellenmondásokban ő maga nem lát nehézséget. Roppant sokat markolt egyszerre.

Ezt a tervezetet ugyanis *megelőzőleg* egy más brouillont is adott be II. Józsefhez. Mi 7. számmal jelöljük. Ugyanarról van benne szó, mint az előbb fejtegetett vázlatban. 300,000 frt alaptőkét tervez 30 darab 10,000 frtos részvénynyel.

Csakhogy ebben nem dolgozza ki az útirányt. Átalán így írja le a szállítás vonalát: Komárom—Pápa—Kanizsa—Zágráb—Károlyváros—Porto-Ré. Itt tehát kizárólag a szárazon menne végbe a szállítás: 25 állomáson, állomásonként 8 szekérrel s 32 lóval. Az első évben a költség 100,000 frt, a következőkben 60,000 frtot tenne. E tervezetben megemlíti, hogy a jelenlegi szállítási költség a pozsony—győr—komáromi—fiume—buccarii—portoréi vonalon mázsánként 2·10, 2·30—3 frtot tesz, így meg most csak 10—12 kr.-ra menne.

Fölteszi, hogy *mindennap* 840 mázsát, havonként 25,200 s évenként 302,400 mázsát lehet szállítni s 2 frtra tévén a hasznot, évenként 604,800 frt brutto, 500,000 frt netto haszon lenne belőle. Ebben is megpendíti a tengeri jármüvek beszerzését. Számításainak azonban nincs sehol reális alapja, fölteszi ezt s azt, de hogy miért, azt nem indokolja.

A vázlat szövege így szól:

7. Kiviteli társaság alapítása.

(A 6. sz. projektum első vázlata.)

Prospectus pour former une société d'exportation.

Les fonds de cette société devant former la somme de 300,000 fl., elle sera divisé en trent part chaque de 10,000 fl.

L'objet de cette société estant de multiplier les differents sortes d'exportation du crû du pays, elle doit poser pour son fondement la facilité et le bon marché du roulage et transport dont la cherté a eté toujours le principal obstacle au commerce.

Les avantages de cette société seront evidents du moment quon se rassurera que le transport d'un quintal depuis Presbourg, Raab, Comorn jusque Fiume, Buccari et Porto-Ré ne coustera que 10 a 12 xr. tandi que jusqu'ici le frais monte a 2 fl 10 xr, 30 xr. et 3 fl.

Operation de l'Etablissement.

La société formera un cordon depuis Comorn, Papa, Canischa, Agram, Carlstadt, jusqu'a Porto-Ré, ce cordon comprendra, 25 stations ou relais de 32 chevaux et 8 chariot chaque, dont les frais seront suivant.

Mise dehors de la 1-re année		fl.		fl.	Les autres		fl.
Achapt de 800 chevaux ...	a	36	cy.	28,000	100 chev.	cy.	3,600
Item de 200 chariots	a	25	„	5,000	Reparats	„	1,000
Les harnais	a	12	„	2,400	„	„	600
200 conducteurs	a	50	„	10,000			10,000
10 gardes a cheval	a	200	„	2,000			2,000
4 commis jurés	a	400	„	1,600			1,600
2 controleurs	a	500	„	2,000			2,000
1 inspecteur	a	2000	„	2,000			2,000
Reparation de chariots et ferrement	a	2000	„	2,000			2,000
La nouriture des chevaux	a	36	„	28,800			28,800
L'emplacement et loc. de 25 relais	a	300	„	7,500			1,200
Total de la depense de la 1-re année cy				92,100	Les autres	cy.	54,800
Les menus frais				7,900	Item		5,200
Total cy.				100,000	Total	cy.	60,000

Un chariot attelé de 4 chevaux prend la charge de 35 quintaux de poid, nestant emploie quaux station de $1^{8}/_{4}$, il peut faire trois course dans les 24 heures. Ainsi le transport de chaque journée sera de 840 quintaux, de chaque mois celle de 25,200 quintaux et de chaque année celle de 302,400 quintaux, sur lesquels, si ou ne compte que la difference de la balance du roulage d'aujourdhui, on gagnera par chaque quintal 2 fls ce qui donnera le benefice de 604,800 fl. et les premiers frais de l'etablissement relevés il resteroit encor profit nette, plus de 500,000 fl.

Mais comme la société doit se garder sous la puissance d'un monopole etranger, elle affectera un fond de 180,000 fl. pour achapt et entretien de quelques navires et barques et deux brigantins et le restant 100,000 fl. seront emploié pour achapt des matieres d'exportation.

Pour prouver le benefice d'exportation des grain, il suffira de cité que le quarter du froment en Angleterre couste actuellement dans le pays 14 fl. 54 kr. que le quarter est egale an $5^{1}/_{4}$ mesures de Presbourg qui ne coustent en Hongrie qu'au plus 51 xr., ainsi les $5^{1}/_{4}$ mesures de Presbourg qui font le quarter anglais ne coustent que 4 fl. 27 xr.

Non obstant le grand difference du quarter froment anglais qui surmont le hongrois de 10 fl. 27 xr., les Anglois exportent une prodigieuse quantité.

Le Comte de Benyowszky.

E vázlatot Kaunitz herczeg nem találta kielégítőnek.[1]) Még concepusnak is rossz volt. Ennek következtében írta meg a 6. sz. a. közlött tervezetet, mely már a Duna—Tisza—Maros—Száva vonalat is, mint vízi utat is fölhasználja.

Úgy látszik azonban, hogy Benyovszky e tervezeten kivül az osztrák kereskedelmi forgalmat is be akarta vonni tervezetébe. E sebtében oda vetett tervezet alapos kidolgozásának a szükségét érezte ő maga is, mert a Kaunitz hg. elé került vázlathoz mellékelte tervei érdekében teendő utazásainak következő programmját:

8. Benyovszky tervezett tanulmányútja.

Routtes du Comte de Benyowszky.

1. De Vienne par Gratz, Laybach a Triest, pour reconoitre les chemins.
2. De Triest reconnoitre le Littorale de l'Istrie, et par Fiume, Buccary, Porto-Ré, jusqua Seigna; avec les isles du Golffe.
3. De Porto-Ré reconnoitre les environs pour constater les moyens de la construction des batimens de mer.
4. Revenir sur Carlstadt, et suivre la Sava jusque Novi de là reconoitre le vallage jusqua Petervardein, ainsi que de Brod a Esszek.
5. Terminer la course par la reconnoissance du Tibisc et du Danube avec evaluation de l'etablissement des batimens armés sur le Danube.
6. De tenir un itineraire exacte de la routte, avec des observations analogues a la mission de l'envoyé 8 en 8 jour a S. M. J. par la voiye de la chancellerie d'etat.

[1]) Erre vall Benyovszkynak 1780. márcz. 24. kelt levele (Cs. és kir. titk. ltár) Kaunitz hghez:

„Excellence, J'ai l'honneur d'adresser a Votre Excellence les points en question, en la suppliant de vouloir bien m'y seconder, et maintenir par sa manudiction. J'ai l'honneur d'être avec respect.

De Votre Excellence

La tres humble et tres obeissant serviteur

Vienne, le 24 Mais 1780.

Comte de Benyowszky."

Meglehet egyébként, hogy e levél esetleg a tengerészeti projektumra is vonatkozhatik.

IV.

Kaunitz herczeg a hozzá áttett tervezetek közül csak a hadi tengerészetet illető emlékiratot méltatta figyelemre. A kiviteli illetőleg szállítási vállalatra vonatkozó terv belföldi jelentőségű lévén, azt csak a maga tájékozása végett nézte át.

A hadi tengerészet szervezésére vonatkozólag a herczeg elfogadja Benyovszky Móricz általános érdekű szempontjait, elismeri, hogy az örökös tartományok kereskedelmének valóban szüksége van tengerészetre, mely megvédje.

Rámutat a barbareszk államok kalózjáratainak a veszedelmes következményeire, hiszen 1764-ben a trieszti forgalom az előbbinek $^{1}/_{4}$-re szállott alá.

Vagy meg kell törni e rabló államokat, vagy meg kell velök egyezni. Ámde az egyezség nagyon bizonytalan kimenetelű, mert előnyös helyzetüknél fogva nem igen lehet hozzájok férni, ha nem tartják meg.[1]) Azért az egyezséget csak az erélyes védelem biztosíthatja. Benyovszky tervezete tetszik a herczegnek, jobban, mint az eddig ajánlott eszközök. Azt hiszi, hogyha rá bízzák a kivitelt, „jó kezekben" lessz. Benyovszky egyszer s mindenkorra, vagyis alapítási költségül 500,000 frtot kér s azután évenként 170,000 frtot. Az 500,000 frtot s a 450,000 frtot az állam fizetné, a 125,000 frt fedezetlen összeg azonban B. számítása szerint a biztosítási illetékekből, szállítások, tárházi, bizományi jövedelmekből térülne meg.

Kaunitz herczeg azt a nézetét fejezte ki Benyovszky javaslatával szemben, hogy a gróf javasolta jövedelmi források, ha ily összegben *tényleg* befolynának: a kereskedelmet — 125,000 frtról lévén szó — érzékenyen érintenék. Azonfelül az alapításhoz szükséges 500,000 frt, valamint az évi 450,000 frt is fedezetlen még, azért ezen a sommán felül még egy külön alapot kell létesíteni.

Ezt az alapot pedig akkép kell megteremteni, hogy az örökös tartományok (Kaunitz Magyarországot is beleérti) világi apátságait tiszta jövedelmök után e czélra meg kell adóztatni. Ettől 80,000 frtot remél, s ezzel meg volna alkotva a tengerészeti pénztár, melyből:

a) az 500,000 frtot lehetne törleszteni. Magát az 500,000 frt tőkét egy németalföldi 4%-os kölcsönnel lehetne megszerezni évi 10%-os törlesztésre;

b) továbbá a Benyovszky contemplálta jövedelmi források nem

[1]) A barbareszk államokkal való szerződésekről röviden: A. Beer: Die oesterr. Handelspolitik unter Maria Theresia und Josef II. Bécs, 1898. 89—90 ll. — Rechberger J. i. m. 48—54. ll.

folyhatván be az előirányzott sommában a beállott deficitet s a hajók, legénység stb. illetékét így lehetne fedezni.

Az apátságok megadóztatását pápai bullával — *bulla cruciataval* — lehet életbe léptetni. Szokás ez másutt is hasonló alkalmaknál. E világi apátságok amúgy is rendes adót fizetnek, nekik kell a török elleni várvédelmi munkák: a fortificatorium költségeit viselniök. Azonban ez apátságok tulajdonosai jobbára a rendek tagjai is lévén, nem valami kedvező hatással volna rájok, ha az adó felemelését az *állam* rendelné el. Legjobb tehát, ha *pápai bulla* oktroyálná rájok ez adót. Nem is szólhatnának ellene, hisz nemcsak a kereskedelemnek, hanem a *hitnek a védelméről is van szó* a barbareszkek ellen. Az adó nem is volna valami tetemes, s a klérus leggazdagabb részét sujtaná. Minthogy a magyar, német, németalföldi s lombardi apátságok kivétel nélkül fizetni tartoznának ezt az illetéket, az egyesek különnemű kiváltságait nem kell tekintetbe venni s nehézségektől tartani.

Kaunitz nem tart attól, hogy a bulla kibocsátása, t. i. a pápa rendelete, mint adózási jogalap a korona jogát csorbítaná. Egyfelől magában álló, ad hoc eset, másfelől pedig a bulla szövegére befolyást lehetne gyakorolni.

Az ekkép életbe léptetett adó eredményét a Benyovszky javasolta forrásokkal egyesíteni kell. Azonban még lehet másunnan is pénzt várni. Az alakuló félben lévő kelet-indiai társulat alapítói: Proli gr. és társai az eladott árúk után 3%-ot igérnek. Már most esetleg 3.000,000 frtot lehet esetleg évi forgalmi összegnek föltételezni. Ez esetben az ebből várható jövedelem 90,000 frtot tenne. Ámde — maga a herczeg mondja ezt — ez az ügy még nem érett meg.

A herczeg azt reméli, hogy ekképen meg lehetne valósítani a Benyovszky tervét s a barbareszk államokkal kötendő egyezkedést illetőleg a békét is meg lehet velök ujítani. A béke megkötése után egyes hajókat bérbe lehet majd adni, a legénység egy részét szabadságolni s esetleg más jövedelmi forrásokat is teremteni.

Nem kivánom Kaunitz herczeg előterjesztésének a lényegét elemezni, mennyiben mutatkozott czélszerűnek a kereszteshadjárati bullákat ily tervezetek megalapításának a keretébe vonni, s mennyiben felelt volna meg számítása az esetleg várható jövedelemnek. Itt az a lényeges, hogy az állami kanczellár a magáévá tette a Benyovszky tervét és József császárnak elvileg s a maga részéről commentálva figyelmébe ajánlotta.[1])

[1]) Előterjesztését a következő sajátkező levéllel kísérte: „Copie d'un billet autographe du Prince de Kaunitz-Bietberg à l'Empereur du 29 Mars 1780.

Supposé que V. M. ne trouve pas l'idée de la crétion d'une petite marine

Előterjesztése szó szerint a következő:

9. Kaunitz hg államkanczellár 1780. márcz. 29. előterjesztése gr. Benyovszky Móricz hadi tengerészeti tervéről

Sire!

Votre Sacrée Majesté ayant daigné m'envoyer le Mémoire ci-joint du Comte Beniowsky, il est de mon devoir de Lui ouvrir mon trés humble avis, sur le contenu de ce Mémoire, qui renferme le projet d'une sorte de marine militaire à établir et à entretenir dans nos ports de l'Adriatique.

L'objet de ce projet paroit important. Créer une marine, qui serve de protection à la navigation autrichienne, ce sera effectivement créer cette navigation elle même, presque nulle anjourd'hui. Ce sera lever par conséquant un des obstacles à la prospérité de la Monarchie; car la puissante influence du commerce maritime sur l'industrie et la richesse générale de l'état, est prouvée autant par l'exemple des nations, qui le cultivent, que par celui des nations qui en sont privées, Le commerce chez ces dernières languit nécessairement faute de ce genre de débouché, de tous le plus facile et le plus étendu. Et s'il est vrai, que des obstacles invincibles, puisqu'ils résultent de la situation physique des païs héréditaires, renfermeront toujours la navigation autrichienne dans des limites assez étroites, ils ne doivent pas empêcher, ce me semble, que du moins on ne s'efforce de la porter jusqu'au point, auquel la nature des choses permet qu'elle parvienne; en s'attachant sourtout à lever les obstacles qui ne provenant que de causes morales ne sont pas essentiellement invincibles.

Un des principaux qui se présentent à cet égard, est le danger continuel auquel les pirateries des Barbaresques exposent la navigation de la Méditéranée; obstacle si réel et si grave, que depuis la dernière rupture avec les cantons barbaresques arrivée en 1764, le nombre de nos propres vaisseaux expédiés de Trieste a été réduit, comme il a été prouvé par des relevées exactes, jusqu'au dessous du quart de ce qu'il importoit ci devant.

Le reméde à ce mal n'est pas facile, et il sera toujours onéreux. Car il n'y a pas de milieu, il faut ou être en état d'écraser ces états corsaires, ou se resondre d'acheter d'eux la paix, par des traités. Mais cette paix, d'ahord assez couteuse, est de plus très incertaine. Si l'appas du prix qui en est offert les engage à la conclure, bientôt l'appas

proportionée à Son objet, bonne et convenable *in Thesi*, tout est dit *in Hypothesi*; mais dans le cas contraire, j'espère qu'Elle pourra trouver peutêtre mes idées à cet égard, détaillées brièvement dans le rapport très humblement ci-joint digne de quelque attention."

plus fort des prises les induit à de nouvelles hostilités, et cela d'autant plus faciliment, qu'ils sont plus sûrs, que les offensés, hors d'état de punir leur infidélité, seront les premiers à renouer par de nouvelles offres.

Aussi la navigation autrichienne s'est elle constamment trouvée dans cet état de fluctuation: Les ruptures lui portoient chaque fois des coups mortels, et ses accroissemens raménoient les ruptures. Il ne suffit donc pas de faire des traités avec eux, il faut de plus leur en imposer constamment pour assurer la durée de ces traités, ainsi que pour en rendre les conditions moins onéreuses; et il paroit à cet égard certain, qu'il seroit de l'intérêt de l'état d'établir une espéce de marine militaire à la vérité proportionnée à nos moyens, mais toujours assez considerable pour contenir la fidélité des barbaresques par l'aspect d'une force du moins suffisante pour la défense et la protection du pavillon autrichien.

Le projet d'un pareil établissement a souvent été mis sur le tapis. Il a toujours échoué, soit par le défaut de sujets propres à l'exécution d'une entreprise d'un genre nouveau pour ces païs, soit et principalement par le manque de fonds assez considérables pour l'exécuter solidement.

Le projet contenu dans le mémoire du Cte Beniowsky a plus d'étendue et parait par cette raison mieux remplir le but, que tous ceux qui ont été proposés jusqu'ici; et comme il s'offre lui même pour l'éxécuter, et qu'on ne sauroit lui refuser les qualités propres à ce genre de service, jointes à beaucoup de zèle et d'activité, je croirois moyennant cela l'exécution d'un pareil projet en de bonnes mains, si la direction lui en étoit confiée.

Quant aux fonds qu'il demande, ils consistent dans une somme première de 500,000 fls et une somme annuelle d'environ 170.000 fls, dont la première lui seroit fournie par le trésor, aussi qu'environ 45,000 fls de la seconde, dans l'espoir que les 125,000 du restant seroient couverts par le produit des droits d'assurances, frettages, depôts et commissions.

Comme le mémoire du proposant n'entre à cet égard dans aucun détail ni calcul ultérieur, il m'est impossible pour le présent d'aprécier avec quelque certitude, si ces fonds serout suffisans ou non pour l'exécution du plan proposé et surtout, si le produit des droits que le Cte Beniowsky assigne, pour la plus grande partie des frais annuels, sera aussi considérable qu'il s'en flatte, sans que pourtant le commerce même ne soit trop grévé, J'avoue que je fais plus que douter sur ce second point. Comme cependant la bonté de l'établissement dépendra absolument de la solidité de l'exécution et celle-ci de la suffisance des

fonds; comme de plus il restera toujours à trouver les 500,000 fls de dotation ainsi que le revenu additionel de 45,000 fls par an, je crois de mon devoir, de soumettre aux lumières supérieures de Votre Majesté, les idées qui se sont présentées à mon esprit sur la création d'un fond suplétoire assez étendu pour faire face à tons ces objets.

Ce fond consisteroit dans une taxe imposée sur le revenu net des abayes régulières des païs héréditaires dont le montant et la répartition ne pourra être évaluée qu'après un plus mûr examen, mais qui ne pourra guères être au dessous d'un produit annuel de 80,000 fls.

Ce produit seroit versé daes une caisse de marine qui auroit le double emploi.

1° de servir de fond d'amortissement pour l'aquittement de la somme première de 500,000 fls, laquelle seroit levée à 4% par un emprunt ouvert aux Païs-Bas et qui s'éteindroit insensiblement en peu de tems par des payemens annuels de 10%.

2° de supléer au déficit dans la recette des drois ci-dessus spécifiés, pour le recouvrement du montant de la dépense de l'entretien des bâtimens, des équipages, des ports, de l'école marine etc.

Cette taxe sur les abayes pourroit être établie par une espèce de *Bulla cruciata* telle que tes rois d'Espagne, de Portugal et de Naples s'en font accorder par la cour de Rome pour les impositions extraordinaires de leur clergé, et voici les motifs qui m'engagent à proposer cette voye préférablement à toute autre.

Les abayes régulières sont déjà soumises à toutes les impositions ordinaires que payent les propriétaires et rentiers séculiers, ils payent même de plus la taxe du *fortificatorium* destinée à l'entretien des forteresses érigées contre les Turcs. Ces Abayes d'ailleurs font partie des états dans celles des provinces héréditaires qui sont pays d'état et jouissent à ce titre de privilèges plus ou moins étendus, et qui vont en quelque provinces jusqu'à rendre le consentement des états nécessaire à une nouvelle taxe.

Ces circonstances réunies font désirer une voye d'imposition qui seroit à la fois et la moins odieuse dans sa forme et la plus propre à lever les obstacles et les desagrémens que recontreroit une simple augmentation additionelle de l'impôt ordinaire du clergé.

Je présume très respectuensement qu'une bulle du Pape, telle que je l'ai proposée rempliroit le mieux tous ces buts. Les objections des abayes ainsi que du public seroient levées avec justice, par le motif de la nouvelle taxe; en effet il est équitable d'apliquer une portion de leur revenu superflu à un établissement destiné (de même que les forteresses de Hongrie) à contenir des ennemis non moins de notre foy

que de la prospérité du commerce; en même tems que le service de la religion ne souffriroit aucunement d'une taxe légère en elle même, répartie sur la portion du clergé la moins immédiatement utile à ce service et pourtant la plus riche.

Or ce motif revêtu de l'apareil et de la formalité d'une bulle papale sera d'autant plus propre à faire impression; et cette même intervention enfin assujettissant également les abayes de Hongrie, de païs allemands, flamands et de la Lombardie, fera éluder toutes les difficultés, qui résultent de la nature et de l'inégalité de leurs privilèges.

Il ne reste après cela qu'une seule objection à resoudre, c'est celle, que présente naturellement le recours à l'autorité du St Siége; mais elle s'évanouit si l'on considère que l'effet passager de ce recours borné à un cas tout-à-fait isolé et particulier, autorisé par l'exemple de nations qui se guident par des principes très éclairés en ces matières, ne saurait entrainer aujourd'hui de mauvaises conséquences pour les droits du souverain d'autant plus qu'il sera aisé d'ailleurs de sauver par la teneur de la bulle même toute fausse induction qui pourroit en résulter.

Outre cette taxe sur les abayes dont le produit seroit réuni à celui des droits indiqués par le mémoire du Cte Beniowsky; il se présente encore une nouvelle source de revenu applicable au même objet, dans la rétribution, que devra payer la nouvelle société du commerce des Indes, en cas qu'elle ait lieu. Ce secours paroit même assez considérable. Le Comte Proli et ses associés, dont j'examine à présent les propositions, s'y offrent eux mêmes d'assujétir la société à payer 3% de ses ventes, ce qui, supposé que celles-cy n'importent par an que 3 millions de florins, formeroit un article de 90,000 fls. Mais je dois réserver la discussion de cet objet pour le tems, ou toute l'affaire sera parvenue au point de maturité, anquel je serai à même de la porter en pleine connoissance de cause sous les yenx de Votre Majesté.

En attendant je me crois en droit de conclure qu'au moyen de tous ces produits, on pourra former un fond assez considérable pour exécuter et entretenir solidement l'établissement d'une marine telle, qu'elle est proposée par le dit Comte et même pour l'étendre considérablement dans la suite, ainsi que pour subvenir aux frais, que le renouvellement de la paix avec les Barbaresques coûteroit.

On peut même compter encore sur une autre resource, surtout quand cette paix sera rétablie, car alors les bâtimens de la cour pourront être affrêtés à des particuliers, les matelots licenciés, à des termes limités, à ce même usage, et par conséquent les dépenses l'entretien diminuées d'autant.

Je n'entrerai pas actuellement dans toutes les observations, qui se présentent encore à cet égard, ainsi que dans le détail des moyens d'exécution les plus utiles, et les plus propres à aplanir plusieurs difficultés faciles à prévoir; en me réservant toutefois très respectuensement d'y revenir, si Votre Majesté daigne aprouver les idées, dont je ne viens de Lui présenter, que les premiers aperçus.

Je m'abstiens de même de relever tous les avantages accessoires qui résulteront de l'établissement dont il s'agit, soit sous le point de vue du commerce soit sous celui de la politique, parmi lesquels Votre Majesté ne méconnoitra pas sans doute l'utilité, qu'il me semble y avoir à saisir, dans une époque aussi favorable que la présente, un prétexte plausible et qui seroit à l'abri de tout soupçon pour jeter les premiers fondemens d'une nature aussi grave, qu'ils paraissent se préparer inévitablement, pourront rendre non moins nécessaire qu'utile au bien essentiel de la Monarchie.

Je soumets cependant le tout aux lumières supériéures de Votre Majesté.

A Vienne ce 29. Mars 1780.

Kaunitz-Rietberg, m. p.

Hátlapján: Vortrag den 29. Martii 1780. Vorschlag des Gr. Beniowsky der Errichtung einer erbländischen Militär-Marine zu Beschüzung unserer Schiffart gegen die Barbaresquen.

Kaunitz herczeg előterjesztése *elméletileg* tetszett II. Józsefnek. A herczeg azonban, a császár előtt lévén az ügy, nem értesítette nézetéről Benyovszkyt, a ki már idegesen várta a tervezeteinek elfogadását. Alig készült el a haditengerészettel, beadta a folyószállítási javított tervezetéhez is a térképi vázlatot, még pedig egyenesen a császárhoz, 1780. máj. 20. kelt leveléhez mellékelve.

Ebben[1]) azt írja, hogy a császár a tengerészet ügyében hozzá intézett beadványait illetőleg elutazása előtt Kaunitz hghez utasította, a ki eszméit ugyan kedvezően fogadta, de még nem határozott.[2]) Benyovszky tehát *újabb* tervezetet dolgozott ki, melyet azonnal életbe léptet, mihelyt a császár beleegyezését megnyeri. Kéri, hogy Porto-Rében a saját költségére állíthasson hajógyárat, de 100,000 frt *előleg* utalványozásért esedezik. Mellékli egyúttal az előbb közlött „carte des cours de riviers"-t.

A beadvány szövege:

[1]) Orsz. levéltár udv. kancz. 3829 — 1780.

[2]) Akkor pedig már tisztában volt vele a hg. József cs. azért nem foglalkozhatott rögtön az ügygyel, mert ápr.—aug. hónapokban Oroszországba utazott.

Sire!

Persuadé de la necessité physique et politique, dans la quelle les etats de Votre Majesté Imperiale se trouvent de recevoir un soutien réel par la branche du commerce d'exportation, je n'ai pas craint de solliciter mêm de molester Votre Majesté par la presentation des memoires et plans relatifs a l'etablissement d'une marine; a Son depart Elle m'a renvoier gracieusement au Prince de Kaunitz, aupres du qui je suivis avec chaleur les interets analogues et quoique le ministre m'a parût entrer dans mes idées, rien n'est desidé et l'absence de Votre Majesté m'ôte tout espoire d'y reussir. Souhaittant neantmoins d'être utile et bon a quelque hose, j'osai former un projet que je me propose d'executer du moment, que j'aurois reçu l'agreement de Votre Majesté Imperiale. Cette entreprise ne compromettra en rien les interests de Votre Majesté et elle éveillera le gout des autres sujets a se livrer a la branche du commerce d'exportation, la seul qui doit etre la baze solide et non precaire pour procurer des richesses et des prosperités à ses peuples.

L'entretien d'un nombre des batteliers sur les fleuves et un petit pepinier des matelots formera toujours quelques sujets pour le service de Votre Majesté Imperiale. La seule grace, que je demande d'Elle est de fair des etablissements necessaires a Porto-Ré, comme magasins, corderie et chantier de construction, le tout a mes frais; peutetre pourrai jè encore faire usage des batiments, qui subsistent deja.

Sie Votre Majesté Imperiale m'honoreroit de la confiance an point de me fair avancer 100,000 fl. je rendrai un bon compte de l'emploie de cette somme; en m'accordant ce faveur Votre Majesté Imperiale me mettra en etat de me passer de tout autre secours; la suitte de mes operations justifiera la protection, qu'Elle aura accordé a un de ses plus fidels sujets. J'attendrai avec la plus viff impatience la gracieuse resolution de Votre Majesté Imperiale, a fin que la celerité de l'execution puisse repondre a mon zél.

Je suis Sire

de Votre Majesté Imperiale

Wienn le 20. May 1780.

le trés humble et trés fidel sujet

Comte de Benyowszky m. p.

J'ai joint a la presente un carte des Cours des riviers; la marque ⚓ denotera toutes mes stations des batteaux et celle de ⊕ de roulage.

Me jettant aux pieds de Votre Majesté Imperale je reclame Sa protection.

Benyovszky munkálkodásának a módjára jellemző világot vet egy apró körülmény. Midőn tervezeteit bővítgette, szüksége volt a magyarországi helyszini katonai térképre, melyet a hadi tanács levéltárában gondosan őriztek. Elment tehát a hadi tanács elnökségéhez s azt mondotta, hogy a császártól „titkos megbizatásai" (geheime Aufträge) vannak, azért van szüksége a Müller-féle nagy magyarországi térképre. A hadi tanács elnöksége máj. 22-én jóhiszemüleg reversalis mellett ki is adta neki a térképet,[1] de később mégis jelentést tett a dologról a császárnak. E jelentésre a corregens császár jun. 20-án (tehát egy hónappal később, miután Benyovszky már kivette a titkos mappát) azt felelte: „Nem tudok e megbizásról semmit. A térképet, eljárása megrovásával vissza kell követelni tőle."[2])

Benyovszky nagyon jól tudta, hogy neki megbizása nem volt, s ezzel a „pia fraus"-sal, — hogy erősebb kifejezést ne használjak, csak annak mondom — csak azért élt, hogy a térképet mennél hamarább adják ki neki. Mikor az udv. hadi tanács a császár resolutióját közölte vele, azzal védekezett, hogy a térképre neki, a hadi tengrészetre s a kelet-indiai hajózási és kereskedelmi társaság felállítására vonatkozó terveinek kidolgozása közben volt szüksége s hogy ebbéli emlékiratai elkészítését a császár jóváhagyta. A térképet s magát a promemoriát átvette a haditanács.[3])

A császár, aki ugyan nem hatalmazta fel B. e tervek beadására, de tudomása volt minderről, azt resolválta: „hogy az egész ügy maradjon úgy a hogy van (a megrovást tehát elengedi), mert azt gyanítom, hogy B. a térképet már visszaadta."[4])

Meglehet azonban, hogy a császár resolutiójának e szavai: „Die ganze Sache hat erliegen zu bleiben" a haditengerészet felállítására vonatkozó tervnek egyelőre „ad acta" tételét jelentette s így B. ez a tervezete egyelőre legalább félretétetett.[5])

Benyovszky azonban nem vesztette el a kedvét, hanem úgy látszik megtudta, hogy Kaunitz a bulla cruciata eszméjét akarja a hadi tengerészet pénzügyi alapjául venni. Mikép vonta be a kelet-indiai kereskedelmi társaság eszméjét tervezeteinek körébe, azt megállapitani nem tudom, mert a Kaunitz hghez beadott promemoriák között Benyovszkynak feb. 23. után készült ebbéli iratai nincsenek meg.

[1]) HKR. Prot. G. 3074.

[2]) U. o. 3541. „Ich weiss von dem ganzen Auftrag nichts, die Charte ist von selben mit einem Verweiss zurück zu fordern."

[3]) U. o. 3579. jun. 22.

[4]) U. o. 4319. sz.

[5]) Ezt csak a kabineti levéltár irattárából lehetne constatálni.

Tény, hogy Kaunitz 1777—1789-ig melegen pártolta Bolts Vilmosnak s Gróf Proli antwerpeni bankárnak egy szabadalmazott kelet-indiai társaság felállítására vonatkozó terveit, melyek részben (a Boltsé) legalább rövid időre meg is valósultak. Noha Kaunitz hg. szót emelt egy ily szab. részvénytársaság mellett, Mária Terézia királynő 1780. szept. 6. elhatározásában még nem adta meg Prolinak a szabadalmat.[1]) Mindezeknek a terveléseknek már akkor is az az eredendő hibájok volt, hogy a monarchiában nem találkozott rá elegendő tőke s a kereskedőkben nem volt vállalkozó szellem. A ki pedig vállalkozott, az idegen volt. Benyovszky fölkapván a Kaunitz hg eszméjét, egy ujabb beadványában (hihetőleg 1780. decz.)[2]) megint visszatért a hadi tengerészet eszméjére.

II. József e beadványt Weber ezredes[3]) útján előbb hihetőleg gr. Kolovrathoz, az udv. kamara elnökéhez küldte azzal a meghagyással, hogy elolvasása után tegye át jelentés végett Kaunitz herczeghez. 1781. jan. 14. kelt 2. levele így szól:

Ihro Mayestet der Kayser haben mir allergnädigst aufgetragen, beygehendes Schreiben des Obrist Graf v. Benyovsky Eurer Excellenz zu dem Ende zuzustellen, damit Sie es nach dessen Durchlesung, des Herrn Fürsten v. Kaunitz fürstl. Gde vorweisen, und nach Befund der Sache in Überlegung nehmen mögen, ob von der darin vorgeschlagenen

[1]) A Beer i. m. 101—111. l. Rechberger J. i. m. 142. s KK. l. Az anyag a cs. és kir. titkos közös pénzügyi lt. s a bécsi belügyi ltárakban.

[2]) Nem áll rendelkezésemre, csak Kaunitz hg véleményes jelentése s a kisérő irat ad róla felvilágositást. Cs. és kir. titk. ltár.

[3]) Weber ezredes személyiségének a földerítése kezünkbe adná Benyovszky udvari összeköttetéseinek a kulcsát. Egy Weber ezredes az 1. sz. császár-vérteseknél szolgált. Azt tudjuk róla, hogy Konrád volt a keresztneve s 1800. lett tábornokká, 1808. altábornagygyá, († 1810.) 1778-ban kapitány volt. A másik Weber, illetőleg Weber Ferencz a Stuart-ezredben szolgált, 1809-ben halt meg, mint altábornagy. E két Weber közül egyiknek sem volt valami közeli nexusa II. Józseffel, legalább ezúttal nem konstatálhattam. Volt Mária Antoinette franczia királynőnek egy Weber József (sz. 1755.) nevű tejtestvére (atyja Weber János György bécsi városi tanácsnok, anyja Huffman Mária), a kit Mária Terézia neveltetett s nagyon szeretett. Ez a Weber Mária Terézia halála után 1782-ben kikerült Párisba s tejtestvére udvaránál alkalmazást talált. 3 kötet emlékiratot írt: Mémoires concernant Marie Antoinette Archiduchesse D'Autriche, Reine de France cz. a. (London 1804.) Ezt a Webert Brockhaus „Zeitgenossen" (1886.) cz. gyüjt. generalisnak mondja, de nem adja okát. Wurzbach lexiconjában 53. r. (195. l.) fejtegeti Weber dolgát. Meglehet, hogy ez a Weber szerepel B. tervezetei átadójakép, de ennek ellentmond az a körülmény, hogy Weber József 1780. nem volt ezredes (25 éves volt) s az a Weber, a kit Kaunitz említ, nemes ember volt, ez a Weber pedig nem az.

päbstlich. Bulla zu etwaiger Errichtung einer Marine, sich was gedeyhliches versprechen lasse.

Ich mache mir diese Gelegenheit zu Nutze Eurer Excellenz jene ehrfuhrchtsvolle Verehrung erneuern, mit der ich allstets zu verharren die Ehre habe.

Eurer Excellenz

unterthäniger Diener

Wien, den 14. Jänner 1781.

Weber.

(Vége következik.)

IRODALOM.

Az 1901. év első felében megjelent honi és fontosabb külföldi gazdaságtörténelmi munkák sorozata.

Abgabenbuch der Stadt Stettin. Hrsg. vom Magistrat der Stadt Stettin. Stettin, Niekammer 1900. (VIII. 167. 8°. M. 2—.)

d'Avenel, G. (*le vicomte*), Etude d'histoire sociale. La noblesse française sous Richelieu. Páris, Colin 1901. (365. 12°. Fr. 4—.)

Artignan, Le commerce des Arméniens au 17e siècle. Nancy, Berger-Levrault & Cie 1901. (17. 8°.)

Békefi Remig, A rabszolgaság Magyarországon az Árpádok alatt. Budapest, Akadémia 1901. (40. 8° —80 f.)

Beyerle K., Grundeigentumsverhältnisse und Bürgerrecht im mittelalterlichen Konstanz. Eine rechts- und verfassungsgeschichtliche Studie mit einem Urkundenbuche und einer topographischen Karte. I. Band, 1. Teil: Das Salmannenrecht. Heidelberg, C. Winter 1900. (169. nagy 8°. M. 5—.)

Bloch Cam., Etudes sur l'histoire économique de la France (1760—1789). Paris, 1900. (IX. 271. 8°. Fr. 5—.)

Bonolis G., La giurisdizione della mercanzia di Firenze nel secolo XIV: saggio storico giuridico. Firenze, B. Seeber 1901. (140. 8°. L. 2.50.)

Bourinot (*Sir*) *John, G.*, Canada under British rule 1760—1900. Cambridge, University Press 1900. (358. 8°. S. 6—.)

Brogi Tom., La Marsica antica, medioevale e fino all'abolizione dei feudi. Roma, tip. Salesiana 1900. (435. 12°. L. 2.50.)

Bücher Karl. Die Entstehung der Volkswirtschaft. Vorträge und Versuche. 3. Aufl. Tübingen, Laupp 1900. (XI. 466. 8°. M. 6.60.)

Cheyney Edward Potts, An introduction to the industrial and social history of England. New-York, Macmillan Cy (1901. 10.317. 8°. $ 1.40.)

Darmstaedter P., Das Grossherzogtum Frankfurt. Ein Kulturbild aus der Rheinbundzeit, Frankfurt a. M., J. Baer & Cie 1901. (VI. 414. nagy 8°. M. 7—.)

Demolins E., Les grandes routes des peuples (essai de géographie sociale). Comment la route crée le type sociale. Tome I: Les routes de l'antiquité. Paris, Firmin—Didot & C. 1901. (XII. 462. 18°. Fr. 3.50.)

Documents relatifs à l'histoire de l'indrusties et du commerce en France, publiés par *G. Fagniez.* Paris, Picard & Fils 1900. (LXXIX. 350. 8°. Fr. 10—.)

Doren A., Studien aus der Florentiner Wirtschaftsgeschichte. Band I: Die Florentiner Wollentuchindustrie vom 14. bis zum 17. Jahrhundert. Stuttgart, J. G. Cotta Nachf. 1901. (XXII. 583. 8°. M. 12—.)

Dumas F., Les corporations de métiers de la ville de Toulouse an 18e siécle. Toulouse, Douladore — Privat 1900. (19. 8°.)

Francotte H. L'industrie dans la Grèce ancienne. Tome 2. Bruxelles, Société de lib. 1901. (376. 8°.)

Franklin A., La vie privée d'autrefois. Arts et métier. Modes, moeurs, usages des Parisiens du 12e au 18e siècle. Paris, Plon, Nourrit & Cie 1901. (335. 18°.)

Geschichte, Die, des Mansfelder Kupferschieferbergbaues und Hüttenbetriebes. Festschrift zur Feier des 700jährigen Jubileums. Eisleben, Schneider 1900. (98. 8°. M. 2—.)

Gleyrose P., Petrucia—Peyrusse. Histoire politique, administrative, économique et sociale d'une commune française. Paris, Giard & Brière 1900. (XII. 270. 8°. Fr. 5.)

Heck P. Beiträge zur Geschichte der Stände im Mittelalter. 1. Die Gemeinfreien der Karolingischen Volksrechte. Halle, Niemeyer 1900. (XVI. 449. 8°. M. 12—.)

Hunter Will. Wilson, A history of Britisch India. Volume II: To the union of the Old an New Companies under the Karl of Godolphin's Award, 1708. London Green & Co 1900. (VI. 420. 8°. $ 16—.)

Imbart de la Tour J., La Loire. Étude de ce fleuve en Nivernais, précédée de l'histoire de la communauté des marchands. Nevers, imp. Vallière 1900. (VIII. 391. 8°.)

Kowalewsky Maxime, Die ökonomische Entwickelung Europas bis zum Beginn der kapitalistischen Wirtschaftsform. Band I. Römische und Germanische Elemente in der Entwickelung der mittelalterlichen Gutsherrschaft und der Dorfgemeinde. Berlin, R. L. Prager 1901. (536. 8°. M. 7.50.)

Leo Heinrich, Untersuchungen zur Besiedelungs- und Wirtschaftsgeschichte des thüringischen Osterlandes in der Zeit des früheren Mittelalters. Leipzig, G. B. Teubner 1900. (93. nagy 8°. M. 3.20.)

Loncao Enr., Il lavoro e le classi rurali in Sicilia durante e dopo il feudalismo, con prefazione di G. Salvioli. Palermo, A Reber 1900. (VIII. 132. 8°. L. 2—.)

*) *May R. E.* Die Wirtschaft in Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft mit 130 Tabellen und vergleichenden Uebersichten. Zur Jahrhundertwende 1901. Berlin. Dr. John Edelheim (1900). (XVI. 727.)

Nübling Eug., Ulms Handel und Gewerbe im Mittelalter. Eine Sammlung von Einzeldarstellungen, Heft 5: Ulms Kaufhaus im Mittelalter. Ein Beitrag zur deutschen Städte- und Wirtschaftsgeschichte. Ulm, Gebr. Nübling 1900. (XXIV. 320. 4°. M. 18.)

Odobesco A., Le trésor de Pétrossa. Historique: Description. Étude sur l'orfèvrerie entique. Paris, J. Rotschild 1900. (695. Folio (16 és 365 kép.) Fr. 200—.)

Pariset E. Histoire de la fabrique lyonnaise. Étude sur le régime social et économique de l'industrie de la soie à Lyon, depuis le 16e siècle. Lyon, imp. Rey 1901. (433. 8°.)

Perkins-Stetson Ch., Mann und Frau. Die wirtschaftlichen Bezie-

*) Bírálatát lásd a „Jahrb. f. N. u. St." 75. kötetében.

hungen der Geschlechter als Hauptfaktor der socialen Entwicklung. Uebersetzt von M. Stritt. Dresden, Minden 1901. (VIII. 286. 8°. M. 3—.)

Pestalozza N., La vita economica ateniese dalla fine del secolo 6 alla fine del sec. 4 avanti Cristo. Milano, Cogliati 1901. (115. 8°.)

Petrenz O., Die Entwicklung der Arbeitsteilung im Leipziger Gewerbe von 1751 bis 1900. Leipzig, Duncker & Humblot 1901. (V. 92. 8°. M. 2 20.)

Poole, Stanley, Lane, A history of Egypt in the middle ages. London, Methuen 1901. (398. 8°. $ 8—.)

*) *Schindler Karl*, Finanzwesen und Bevölkerung der Stadt Bern im 15. Jahrhundert. Bern, Schmidt & Franke 1900. (51. 8°. M. 1.60.)

Schliz A., Das steinzeitliche Dorf Grossgartach, seine Kultur und die spätere vorgeschichtliche Besiedelung der Gegend. Stuttgart, F. Enke 1901. (52. 4°. M. 8—.)

Sée H., Les classes rurales et le régime domanial en France au moyen-âge. Paris, Giard & Brière 1901. (638. 8°. Fr. 12—.)

Sommerlad Theo, Wirtschaftsgeschichtliche Untersuchungen. Heft 1: Zur Würdigung neuester rechtsgeschichtlicher Kritik. Leipzig, B. G. Teubner 1900. (83. 4°. M. 1—.)

Stauber E., Geschichte der Gemeinde Ellikon an der Thur. St. Gallen, W. Hausknecht 1901. (VIII. 194. 8°. M. 2—.)

Stein W., Beiträge zur Geschichte der deutschen Hanse bis um die Mitte des 15. Jahrhunderts. Giessen, Ricker 1900. (VI. 151. 8°. M. 3.20.)

Szeremlei J., Hód-Mező-Vásárhely története. 2 kötet: Az ököljog kora, I. Istvántól a mohácsi vészig. Kiadja a város közönsége. Budapest, Hornyánszky biz. 1901. (XI. 476. 8°.)

*) *Tokuzo Fukuda*, Die gesellschaftliche und wirtschaftliche Entwickelung in Japan. Stuttgart, J. G. Cotta Nachf. 1900. (190. 8°.)

Towne E. C., The story of money. New-York, Dillingham Co 1900. (264. 8°. $ 1.25.)

Trépard J., L'origine des biens communaux. Besançon, impr. Jacquin 1901. (29. 8°.)

Tugan—Baranowsky Mich. v. Studien zur Theorie und Geschichte des Handelskrisen in England. Jena, G. Fischer 1901. (VIII. 425. nagy 8°. M. 8—.)

Viollet P., Les communes françaises au moyen âge, Paris. imp. nationale (1901). (158. 4°.)

Weissenborn B., Die Elbzölle und Elbstapelplätze im Mittelalter. Halle. Kaemmerer & Cie 1900. (VII. 246. 8°. M. 3.60.)

Wirth A., Volkstum und Weltmacht in der Geschichte. München, Bruckmann 1901. (VII. 236 8°. M. 4.50.)

Zehnter Joh. A., Ceschichte des Ortes Messelhausen. Ein Beitrag zur Staats und Wirtschaftsgeschichte. Heidelberg, Winter 1901. (XII. 355. 8°. M. 6—.)

Zycha A. Das Böhmische Bergrecht des Mittelalters auf Grundlage des Bergrechts von Iglau. Band 1—2. Berlin, Vahlen 1900. (8°. M. 20.)

Dr. K. F.

---

*) Birálatát lásd a „Jahrb. f. N. u. St." 75. kötetében.

VEGYESEK.

Kassai hamispénzverő polgár. 1627 november 27-én Almássi bíró előadja: Jöve a napokban hozzám Váradi Pál uram s magammal akart beszélni. Igen beteges állapottal lévén, mondám neki, hogy ki nem mehetek. De kiküldtem, akik itt benn voltak. Ekkor kivéve zsebéből hat vagy hét polturát s mondá: Uram én hites ember vagyok, ezt Boer Ferencztől kaptam, mi annak jele, hogy ő rosz pénzt ver, a szolgálója nyilván beszélte cselédeim előtt s adott is nekik ilyen pénzt. Ennek hármát gesztenyéért hozták oda.

Erre hívtam a szolgálóját, kitől megtudtam, hogy igaz a vád. Ugyanis a leány így vallott: Az uram letett 5 pénzes garast veszen jó pénzen és abból veri. A minap is 20 frt árút vett 9 frton. Két vasa van, nem igen hosszú, avval csinálja. Mikor ott kotogat, ha mi arra fordulunk, mindjárt elfordul, hogy ne lássuk, mit mivel. Ezt pedig tudja a zsellérné is, ki ott lakik, mert egyszer egymással beszélgetvén, eldugtuk a vasak egyikét. De annyira szitkozódott és búsult, hogy előadtuk. Poltura forma volt mindkét vason.

Erre előhivattam Boér Ferencz uramat és a nótárius előtt a szemébe mondtam ezt. Mire ő szörnyen esküvén, tagadta, hogy nem vert pénzt, de később mégis csak beismerte: Igaz, hogy akartam egyet metszeni, de nem tudtam.

Kiküldtük Boért és jobban examináltuk a leányt, aki ugyanazt mondta, mint előbb. Végre a zsellérnét is hivattuk, ki először tagadta, de később amit a leány mondott, egy nyomba mondta, még azt is, hogy Boér honnan vette a vasat, u. i. Toroczkay János adta neki.

Boér tagadta ezután is; de én látva a dolgot, hátra küldtem. Most kezességem kikérik, ktek lássa mit cselekedjünk.

A leányt az egész tanács elé hívták, ki nemcsak ugyanazt mondta, sőt még is jobbítá azzal, hogy a borházba is küldött olyan pénzt — hol kettőt, hol hármat a jobb poltura közt. És ha el nem vették, látni kérték, azt mondá, veres, azért nem vették el.

Boért is előhívták, felszólítva, hogy igazat mondjon.

Ezt mondá:

Mikor Toroczkay János a börtönházban ült, odajártam hozzá s egy tallért kért tőlem kölcsön, Kolozsvári Szabó Mártontól is kért majd 8 frtot

egyszer-másszor. Mikor összeveszett vele Szabó Márton, általam kérette az adósságot. Megadta, de olyan rossz pénz volt, hogy Szabó Márton, azzal, hogy neki ezek nem tetszenek, visszaküldött belőlök. Ekkor adta Toroczkay a vasakat nekem. Nem is gondoltam, micsoda vasak legyenek.

A többi dolgokat most is tagadta.

Előhozatván a vasak, a poltura egyiken most is megismerszik.

A tanács végül a következő határozatot mondta ki: Mivel, ha megint a börtönházba viszik, nyilván lesz, hogy Kassán rossz pénzt vernek s a pénzben nagy válogatás lenne s a közönséges emberek a jó pénzt sem fogják elfogadni; ha pedig szabadon bocsátjuk, ki tudja, ő felségétől micsoda nagy haragot és büntetést veszünk magunkra. Mégis az előbbi okért 13 ember kezességére bocsássuk ki. Ha elő nem állítják, 1000 frtot fizessenek.

Még 1628. máj. 4-ikén sem intézték el ez ügyet, mert ezen napról kelt jegyzőkönyvben ezt olvassuk: Boer Ferencz kéri a tanácsot, hogy dolga felől megfeledkeztek, intézzék el. A határozat csak ennyi: Elhalad. Legyen veszteg.

A későbbi jegyzőkönyvben nincs nyoma ez ügynek.

Kerekes György.

A berczeli német telepítés. Pestmegye közepén, magyarság lakta vidéken, mint oázis emelkedik ki Czegléd-Berczel német község. Két településen ment már keresztül, melyek közül az elsőre, gazdaságtörténetünk szempontjából a fontosabbra vonatkozólag iróink nem sokat tudnak mondani. Galgóczy [1]) a telepítés idejét 1787-re teszi, magáról a telepítés körülményeiről bővebb értesítést nem ad.

A czeglédi róm. kath. parochia levéltárában levő „Historia Ecclesiae et Parochiae Czeglediensis" czímű kéziratos latin nyelvű évkönyvben található feljegyzések nyomán megállapíthatjuk II. József telepítési politikája ez érdekes alkotásának keletkezési idejét, alapításának körülményeit és pusztulását. A feljegyzéseket Belkovics István akkori plebános tette, kinek előadásában, mint szemtanuéban megbízhatunk.

Czegléd város 1782-ig az ó-budai Clarissák birtoka; a rend eltörlése után a vallásalapítvány tulajdona lett. II. József telepítési politikájának jó alkalom kinálkozott, hogy e magyar vidéken, mely még a török és a rácz pusztítás folytán gyér lakossággal birt, német telepítvényt létesítsen. Az 1784. év tavaszán kibocsátott kir. rendelet folytán Czeglédnek Berczel (az egykorú feljegyzés szerint „Bertzér") nevű pusztájára részint az imperiumból, részint más német fejedelemségekből számos család telepíttetett le, kiknek a kirendelt kamarai földmérő a pusztát kiosztotta és a házhelyeket kimérte. A földbirtokon, házhelyeken kivül minden család pár hónapi élelemre szükséges gabonát, továbbá kocsit, lovat, tehenet és

[1]) Galgóczy Károly: Pest-Pilis-Solt-Kiskún megye monographiája. III. kötet, 208—209. lap.

földmíveléshez szükséges eszközöket kapott ingyen a kincstártól. Mindezen felül tíz év tartamára felmentettek a robot és a többi közterhek viselése alól.

Az új telep, mint külön község szerveztetett s így Czeglédtől elszakíttatott. A telepítvényesek mindnyájan protestansok voltak. Számukat nem tudjuk; csak a házak számából lehetne következtetést vonni; az új község 130 házból állott. Igen érdekesen jellemzi őket forrásunk. Úgy látszik — úgymond — hogy ezen külömböző vidékekről összeszedett népnek vallása sincs, bár magukat részint helvét, részint ágostai vallásuaknak mondották, mindazáltal életmódjuknál fogva nem tették magukat arra érdemessé, hogy közéjük számíttassanak. Rest életet éltek; evés és ivásban teltek napjaik; káromkodás és rút szavak forogtak lépten-nyomon ajkaikon. [1])

Részint az éghajlat szokatlansága, részint rendetlen életmódjuknak lehet tulajdonítani, hogy már ugyanazon (1784) év augusztus vége felé különféle betegségek léptek fel közöttük, melyek közül a vérhas oly erővel pusztított, hogy daczára a felsőbb helyről kirendelt külön orvosi segítségnek, legnagyobb részük elpusztult; a csekély számú megmaradott egy része hazájába menekült, más része a járvány elmultával más vidékre költözött.

Így vallott kudarczot II. József terve. Az üresen maradt falut pár év alatt lassankint Pestmegyéből beköltözött németek és csekély számban magyarok foglalták el, [2]) kik elődeiknél szerencsésebben és szorgalmasabban kezdtek a földmíveléshez, úgy hogy az 1789. évi kataszteri felméréskor a lakosság által már 1108 hold 5104 □ öl szántó, 20 hold 4013 □ öl szőllő, 28 hold 2900 □ öl kert és nádas, 810 hold 3609 □ öl területű rét volt míveles alatt. [3])

Hübner Emil.

---

[1]) Historia Eccl. et Paroch. Czeglediensis, 59—61. lap.

[2]) Ugyanott, 75—76. lap.

[3]) Magy. Gazdaságtört. Szemle, 1901. évf. 2—4. füzet.

GAZDASÁGTÖRTÉNETI ÉRTESITŐ.

Az „AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ“ 129—132. füzeteiben (1900 szeptember—deczember) minket érdeklők: Borovszky Samu. A nagylaki uradalom története. — Fraknói Vilmos. Nagy Lajos és Petrarca. — Mátyás Flórián. Szent László és Imre királyok végnapjai és II. Endre életévei, fogsága és temetése. — Fejérpataky László. II. Béla király oklevelei.

Az „ARCHAEOLOGIAI ÉRTESÍTŐ“ 1900. évi 4. és 5. számában minket érdeklő közlemények: Hampel József. Ókori sisak. — Mihalik József. Történelmi emlékeink az 1900. évi párisi világkiállítás magyar pavillonjában.

„JAHRBÜCHER FÜR NATIONALÖKONOMIE UND STATISTIK.“ 75. kötet. 1900. (III. sorozat, 20. kötet.) Kiemelendő értekezések: Below G. Nagy- és kiskereskedők a német középkorban. (1. lap.) — Jordan-Rozwadowski, Jan. A 18. század parasztjai s uraik a legújabb német kutatások megvilágításában. (337. és 478. lap.)

A „MAGYAR NYELVŐR“ 1900. évi folyamából (XXIX. kötet) minket érdeklők: Kőnig György. Egy régi magyar csízió. — Melich János. A baskir-magyar rokonság. — Simonyi Zsigmond. A doge a magyar nyelvben. — Tolnai Vilmos. Beythe András följegyzései. Pápai Páriz Ferencz följegyzései.

A „TÖRTÉNELMI TÁR“ 1900. évi folyama 3. és 4. füzeteiből minket érdeklők: Thaly Kálmán. Munkácsi leltárak s udvartartási iratok. (1680—1701.) — Dr. Komáromy András. A szabad hajdúkra vonatkozó levelek és okiratok, — X—Y. A Fejérpataky-család leveles ládájából. — *Vegyes közlések.*

A „TURUL“ 1900. évi folyamának gazdaságtörténelmi adatokat tartalmazó czikkei. Dr. Borovszky Samu. A Dobóczy-család genealogiája. (Érdekes földbirtokösszeírás a XVII. századból.) — Ifj. Kállay Ubul: A hűtlen Kozmafiak nemzetsége. — U. a. A székek megtelepedésének kérdéséhez. — Kis Bálint. A Sarmasági-család. — Majláth Béla. A thuriki és komjáthnai Thuránszky-család 1240—1526. — Makáy Dezső. A dráveczi és vinnai Draveczky-család. — Dr. ifj. Reiszig Ede. A Geregye nemzetség. — Stessel József. A Czirákyak a XIII—XV. században.

földmíveléshez szükséges eszközöket kapott ingyen a kincstártól. Mindezen felül tíz év tartamára felmentettek a robot és a többi közterhek viselése alól.

Az új telep, mint külön község szerveztetett s így Czeglédtől elszakíttatott. A telepítvényesek mindnyájan protestansok voltak. Számukat nem tudjuk; csak a házak számából lehetne következtetést vonni; az új község 130 házból állott. Igen érdekesen jellemzi őket forrásunk. Úgy látszik — úgymond — hogy ezen külömböző vidékekről összeszedett népnek vallása sincs, bár magukat részint helvét, részint ágostai vallásuaknak mondották, mindazáltal életmódjuknál fogva nem tették magukat arra érdemessé, hogy közéjük számíttassanak. Rest életet éltek; evés és ivásban teltek napjaik; káromkodás és rút szavak forogtak lépten-nyomon ajkaikon. [1])

Részint az éghajlat szokatlansága, részint rendetlen életmódjuknak lehet tulajdonítani, hogy már ugyanazon (1784) év augusztus vége felé különféle betegségek léptek fel közöttük, melyek közül a vérhas oly erővel pusztított, hogy daczára a felsőbb helyről kirendelt külön orvosi segítségnek, legnagyobb részük elpusztult; a csekély számú megmaradott egy része hazájába menekült, más része a járvány elmultával más vidékre költözött.

Így vallott kudarczot II. József terve. Az üresen maradt falut pár év alatt lassankint Pestmegyéből beköltözött németek és csekély számban magyarok foglalták el, [2]) kik elődeiknél szerencsésebben és szorgalmasabban kezdtek a földmíveléshez, úgy hogy az 1789. évi kataszteri felméréskor a lakosság által már 1108 hold 5104 □ öl szántó, 20 hold 4013 □ öl szőllő, 28 hold 2900 □ öl kert és nádas, 810 hold 3609 □ öl területű rét volt míveles alatt. [3])

Hübner Emil.

[1]) Historia Eccl. et Paroch. Czeglediensis, 59—61. lap.
[2]) Ugyanott, 75—76. lap.
[3]) Magy. Gazdaságtört. Szemle, 1901. évf. 2—4. füzet.

GAZDASÁGTÖRTÉNETI ÉRTESITŐ.

Az „AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ“ 129—132. füzeteiben (1900 szeptember—deczember) minket érdeklők: Borovszky Samu. A nagylaki uradalom története. — Fraknói Vilmos. Nagy Lajos és Petrarca. — Mátyás Flórián. Szent László és Imre királyok végnapjai és II. Endre életévei, fogsága és temetése. — Fejérpataky László. II. Béla király oklevelei.

Az „ARCHAEOLOGIAI ÉRTESÍTŐ“ 1900. évi 4. és 5. számában minket érdeklő közlemények: Hampel József. Ókori sisak. — Mihalik József. Történelmi emlékeink az 1900. évi párisi világkiállítás magyar pavillonjában.

„JAHRBÜCHER FÜR NATIONALÖKONOMIE UND STATISTIK.“ 75. kötet. 1900. (III. sorozat, 20. kötet.) Kiemelendő értekezések: Below G. Nagy- és kiskereskedők a német középkorban. (1. lap.) — Jordan-Rozwadowski, Jan. A 18. század parasztjai s uraik a legújabb német kutatások megvilágításában. (337. és 478. lap.)

A „MAGYAR NYELVŐR“ 1900. évi folyamából (XXIX. kötet) minket érdeklők: Kőnig György. Egy régi magyar csízió. — Melich János. A baskir-magyar rokonság. — Simonyi Zsigmond. A doge a magyar nyelvben. — Tolnai Vilmos. Beythe András följegyzései. Pápai Páriz Ferencz följegyzései.

A „TÖRTÉNELMI TÁR“ 1900. évi folyama 3. és 4. füzeteiből minket érdeklők: Thaly Kálmán. Munkácsi leltárak s udvartartási iratok. (1680—1701.) — Dr. Komáromy András. A szabad hajdúkra vonatkozó levelek és okiratok, — X—Y. A Fejérpataky-család leveles ládájából. — *Vegyes közlések.*

A „TURUL“ 1900. évi folyamának gazdaságtörténelmi adatokat tartalmazó czikkei. Dr. Borovszky Samu. A Dobóczy-család genealogiája. (Érdekes földbirtokösszeirás a XVII. századból.) — Ifj. Kállay Ubul: A hűtlen Kozmafiak nemzetsége. — U. a. A székek megtelepedésének kérdéséhez. — Kis Bálint. A Sarmasági-család. — Majláth Béla. A thuriki és komjáthnai Thuránszky-család 1240—1526. — Makáy Dezső. A dráveczi és vinnai Draveczky-család. — Dr. ifj. Reiszig Ede. A Geregye nemzetség. — Stessel József. A Czirákyak a XIII—XV. században.

„ZEITSCHRIFT DER SAVIGNY - STIFTUNG FÜR RECHTGESCHICHTE. XV—XXI. köt. (Germanistische Abth.) 1894—1900. Gazdaságtörténelmi vonatkozásúak s minket érdeklők a következő czikkek: Nitzsch, Károly Vilmos. Az alsónémet közlekedési berendezések a régi kereskedőszövetség (Kaufgilde) mellett (XV. 1. l.) Rachfahl F. A sziléziai földesuraság történetéhez. (XVI. 108. l.) — Weiss J. G. Eberbach városának kapás erdőközössége (Hackwaldallmende) (XVII 77 l.) — Frensdorff E. A birodalom és a hanzavárosok (XX. 115. és 248. lap.) — Stutz Ulrik. Hübér és Javadalom (XX 213. lap.) U. a Német- és Francziaország középkori (jog)szervezetének alapjai (XXI. 115. lap).

„ZEITSCHRIFT FÜR STATSWISSENSCHAFT." 56. kötet (1900. évi folyam) Gazdaságtörténelmi tartalmuknál fogva a következő értekezések megemlitendők: Neuburg Dr. C. Vizsgálódások a római bányászat történetében. Első közlemény. (46. lap.) — Második közlemény. (279. lap.)

ZEITSCHRIFT FÜR SOCIAL- UND WIRTHSCHAFTSGESCHICHTE. VII. köt. 4. füz. tartalma: Häbler K.: A spanyol gyarmatkereskedelem történetéhez a 16. és 17. században. — Virgilli Ph. Siena lakossága a XVI—XVIII. században. — Olasz irodalom.

„KÖZGAZDASÁGI LEXIKON". Közgazdasági ismeretek tára három kötetben, szerkesztették dr. Halász Sándor és dr. Mandello Gyula III. kötet. Munkásvédelem — zsellérek. Budapest, Pallas irod. és nyomdai részvényt. 1901. Lex. 8°. 824. XII. lap. Becses gazdaságtörténelmi adatokat kiválóan a következő czikkek tartalmaznak: Munkásvédelem (Mandello Gyula), — Művészi ipar (Gaul Károly), — Naturálszolgáltatások (Heller Farkas Henrik). — Nemes fémek (ifj. Korányi Frigyes). — Nemesség (Nagy Ernő). — Népesség és népesedés (Ráth Zoltán). — Nőkérdés (Máday Andor). — Papirpénz (Waldmajer Károly). — Parasztbirtok (Hensch Árpád). — Pénz és hitelműveletek (Czeisler Emil) — Pénztörténet (Kováts Ferencz). — Pénzügyi jog (Exner Kornél). — Posta (Heim Péter). — Részvénytársaságok (Neuman Ármin). — Római jog (Vécsey Tamás). — Selyemtenyésztés (Bernáth Dezső). — Sóadó (Exner Kornél). — Társadalomgazdaságtan (elmélet: Mandello Gyula). — Terménykereskedés és határidőüzlet (Hirsch Albert). Törvénytár (gazdasági) 1000—1848-ig (Csiky Kálmán) Törzs- és családszervezet (Gömöry Olivér) — Tőzsde és tőzsdereform (Deutsch Antal). — Váltó- és váltójog (Magyary Géza). — Váltópénz (Waldmayer Károly). — Városok (magyar) története (Acsády Ignácz). — Vásárügy (Ary Pál).

GR. BENYOVSZKY MÓRICZ HADITENGERÉSZETI ÉS KERESKEDELEM-POLITIKAI TERVEI.
1779—1781.

Irta: THALLÓCZY LAJOS. (Befejező közlemény.)

Kaunitz herczeg 1781. jan. 19. Benyovszky tervezetéről a következő előterjesztést intézte az uralkodóhoz:

10. Előterjesztés Benyovszky M. újabb tervéről.[1])

Allergdgster!

Den 19. Jänner 1781.

Euer Majt. haben mir allergdgst bedeuten lassen, dass ich über den Inhalt des von dem Grafen Benyovski an den Obersten U. v. Weber erlassenen und hier wieder angebogenen Schreibens mein ohnmassgebliches darfürhalten eröffnen sollte; welches also hiermit in möglichster Kürtze gehorsamst bewerkstellige.

Es wäre eine ganz vergebliche Arbeit, wenn ich in einigen Beweis der allgemein bekannten Wahrheiten eingehen wollte, dass kein Staat ohne blühendes Commercium, dieses ohne eigene Schiffarth, diese aber ohne hinlängliche Sicherheit zum möglichen Grad der Wohlfarth und des Reichthums gelange; desshalb der fortdauernde Krieg mit den Barbaresquen nicht anders als zum empfindlichsten Nachtheil dchlgsten Ertzhauses gereichen könne.

Es ist auch aus den berührten und mehr andern Betrachtungen von der Kaufmanschaft, wie von den Länder- und Hofstellen zu wiederholten Mahlen und auf das dringlichste die Erneuerung des Friedens mit den Barbaresquen eingerathen worden; womit ich gleichfalls in Thesi vollkommen verstanden gewesen; allein die wörtliche Ausführung hat mir insolang höchst bedenklich zu sein geschienen, als uns alle Kriegsmarine, mithin das höchstnöthige Mittel ermangelte, wo nicht die Barbaresquen völlig im Zaum halten, jedoch unsere Schiffarth einigermassen bedeken zu können; da man sonsten in der beständigen Sorge leben müste, dass nur einer von den drey Cantons aus Gewinstsucht den Frieden brechen und andurch alle unsere Navigationsanstalten

[1]) Az 1—10. sz. a. közölt mellékletek a cs. és kir. titk. levéltárban.

nebst den anzuwendenden Kosten und Bemühungen auf einmahl wieder vereitelet würden.

Nachdem aber das allerhöchste Aerarium mit keinen neuen Ausgaben zu belästigen ist und bis hiehin ein neuer Fond zu Fracht und Unterhaltung einer Kriegsmarine ermanglet hat, so scheinet der von der Kaufmanschaft zuerst an Hand gegebene Vorschlag wegen einer so genanten Bulla cruciata überhaupt betrachtet allerdings Beyfall und eine gründliche Unterstützung zu verdienen; aber in Ansehung des Gegenstandes, dass nemlichen statt der Fasten die Einlössung der Dispenszettel für das Fleischessen mit 20 bis 30 Xr eingeführt und der Betrag zur Marine verwendet werden solte; solches wäre meines geringen Ermessens auf keine Weise und umsoweniger zu begnehmigen, da andurch eine Art von neuer Auslage hauptsächlich auf den armen Contribenten verweltzet und aus einem Religionsgegenstand eine Finanzoperation gemacht würde, welches sonder Zweifel den übelsten Eindruck nebst anderen höchst schädlichen Folgen verursachen müste.

Hingegen bin ich des ganz ohnmassgeblichen Darfürhaltens, dass weit weniger Bedenken und Schwierigkeiten zu besorgen wären, wenn der gantze erbländische Clerus mit alleiniger Ausnahme der Pfarrer von seinen jährlichen reinen Einkünften wo nicht 5 jedoch 4 oder wenigstens 3 Procento zu Errichtung einer Marine gegen die Barbaresquen, mithin zu einem der Geistlichkeit anständigen guten Werk abgeben müsse und deshalb eine päbstliche Bulla cruciata, wie Spanien, Portugall, Sardinien, Genua und Neapel schon längstens erhalten, ausgewürket würde; welches auch weit vorträglicher, als die Secularisation einiger reichen Abteyen zu seyn scheinet, da dies nur ein so anderem Lande höchst empfindlich fallen und die zu beobachtende Gleichheit ausser Augen setzen würde.

Mit diesem an sich beträchtlichen Fond könnte noch ein anderer verbunden werden, wenn eine octroirte ostindische Compagnie errichtet, und dieser die Abgabe 3 oder mehr Procento von allen ihren einführenden Waren auferleget würde; wie sich dann Graf Proli bereits zu 3 Procento aus eigener Erwegung der Billigkeit anerbotten hat; und da jährlich vor 2 bis 3 Millionen Gulden ostindische Waren in Triest eintreffen dörften, sich vorläuffig auf einen Fond von 60,000—90,000 fl für die Marine fast zuverlässige Hofnung gemacht werden könnte. Ob nun zwar die zur Untersuchung des Octroi angeordnet geweste Commission dieses Anerbieten verworfen, weilen sie die Einfuhr der ostindischen Seidenstoffe der inländischen Industrie für schädlich angesehen; so dörfte sich doch bey näherer und gründlicher Untersuchung aller Umstände überzeugend ergeben, dass die erwehnten Seidenstoffe

den deutsch-erbländischen Fabriquen keinen und nur den mayländischen wie auch toscanischen einigen mit dem Vortheil der Einfuhr und der davon zu entrichtenden 3 Procento keineswegs zu vergleichenden Nachtheil verursachen könnten. Da jedoch die vorberührte zwey Vorschläge nur noch als die ersten nicht genugsam geprüfte Gedanken zu betrachten sind; so unterfange mich, in ferneren alleruntertgsten Vorschlag zu bringen, dass Euer May. allergdgst sein mögte einer zu ernennenden Hof-Commission die gründliche Untersuchung der generalen Frage: *ob und welchergestalten zu Errichtung einer denen Barbaresquen entgegenzusetzenden Militarmarine ohne Belästigung des Ararii Rath zu schaffen, und andurch den dringlichen Vorstellungen der Kaufmanschaft ein Gnüegen zu leisten sey*, gemessen aufzutragen. Bey welcher Untersuchung unter anderen in reife Erwegung zu ziehen seyn dürfte, dass 1mo die Einführung der eigenen Schiffarth und einer unserer Seeküste proportionirten Militarmarine nicht nur überhaupt das Commerce, mithin die Wohlfarth des Staats befordern, sondern noch insbesondere jährlichen über eine Million Gulden, so dermalen auf fremden Schiflohn verwendet werden muss, im Lande erhalten 2do dem Dominio maris adriatici, so sich die Republic Venedig anmasset und den Neckerreyen ihrer Wachtschiffen Schranken setzen; 3^dio^ die Gelegenheit zur gemeinscheftlichen Vertheidig- und Vereinigung unsrer Seemarine mit der päbstl., neapolitanischen und besonders mit der malthesischen verschaffen; 4to den Weeg mit den Montenegrinern und anderen christlichen, an den türkischen Seeküsten wohnenden Völkern ein näheres gutes Vernehmen unterhalten und wenigstens dienstbare Mannschaft an uns ziehen zu können, eröffnen; 5to vorzüglichen aber bey entstehendem Türckenkrieg zum unschätzbaren Vortheil gereichen würde entweder die russische Seeoperation zu unterstützen oder selbsten der feindlichen Navigation und Zufuhr den empfindlichsten Abbruch zuzufügen.

Ebből az előterjesztésből megtudjuk, hogy Benyovszky ujabb tervezete mily irányban tárgyalta a haditengerészet dolgát.

Ismételte amaz általános igazságokat, hogy egy állam sem boldogulhat kereskedelem, a kereskedelem nem virágozhatik fel hajózás nélkül, ez pedig, ha nincs meg a kellő biztonsága, nem gyarapítja a jólétet. Utal a barbareszk államok kalózkodására.

Mindezekre nem akar Kaunitz hg. kitérni, mert ismeretes alapigazságok.

Az államnak nincs pénze, hogy tengerészetet szervezzen. A bulla cruciata eszméje tehát — mint 1780. márcz. 29. előterjesztésében ő maga is kifejtette — megfontolást érdemel. Benyovszky azonban egy

más eszmét is fölvetett. Azt inditványozta t. i., hogy a böjti tilalmi czédulákat 20—30 kr. meg lehessen váltani, a jövedelmet pedig fordítsák a tengerészetre. Ez az adó csak a szegény osztályt terhelné s a vallásos érzésnek — jegyzi meg helyesen Kaunitz — nagy ártalmára lenne.

Azt hiszi azonban, hogy az örökös tartományok összes papsága — a plébánosok kivételével — tiszta jövedelmének 3—5%-l megadóztatható lenne a tengerészet czéljaira. E jó czélra Spanyolországban, Portugaliában, Sardiniában, Genuában és Nápolyban már régóta dívik a bulla cruciata. Sokkal többet használ ez, mint nehány gazdag apátság saecularisatiója.

Ezzel a tetemes alappal össze lehetne kötni az esetleg szab. felruházandó keletindiai társaságtól fizetendő 3% illetéket. Ez az illeték — mint 1780. márcz. 29-én is kifejti — 60—90.000 frtot jövedelmezne a tengerészet czéljaira. Védelmezi a szabadalom eszméjét, az legföljebb a milanói és toskanai selyemszöveteknek ártana valami keveset. Mindezen, még csak az eszmék terén mozgó ajánlatok megvizsgálására, küldjön ki a felség egy bizottságot, a mely arról tegyen javaslatot, hogyan lehet a kincstár megterheltetése nélkül a barbareszk államok ellen haditengerészetet szervezni.

E bizottság azután vegye fontolóra, hogy 1. jelenleg 1 millió frt megy el az idegen vállatok fizetendő szállítás czímén; 2. szóban forog az *adriai tenger dominiuma, melyet Velencze arrogál magának*; 3. vegye fontolóra, hogy a pápai, nápolyi s különösen a máltai tengerészettel cooperáljon-e hadi tengerészetünk; 4. hogy a hadi tengerészet a montenegróiakkal s a török birodalom keresztény népeivel rokonszenves viszonyt lesz hivatva teremteni; 5. esetleges török háború alkalmával e hajóhad az oroszszal együtt operálhat s a töröknek árthat.

Kaunitz terjedelmes s politikai szempontból jelentős előterjesztésének Benyovszkyt illetőleg nem volt eredménye. II. Józsefet mindenesetre a pénzügyi szempontok riasztották vissza, de meg a biztos garancziák hiánya is. Az egész tárgyalás megmaradt becses anyagnak, mely a közös hadi tengerészet története első fejezetének egyik érdekes adaléka.

Különben kérdés, hogy József ez esetben nem cselekedett-é helyesen? Jó kezekre bízta volna-e a vállalkozást? Erre megfelel Benyovszky gr. szállítási tervének a sorsa.

V.

Mindezeknél az érdekes, de életbe nem lépett hypothetikus tervezeteknél fontosabb a 6. sz. a. közölt javaslat, mely a magyar kiviteli forgalom növelésére irányult és noha csak rövid időre, de tényleg mégis megvalósult.

Elutasíttatván a tengerészeti javaslat, Benyovszky a magyar forgalmi tervezetet — mindenesetre biztatás alapján — a bécsi ált. udvari kamarához nyujtotta be. Az udvari kamara az immár Magyarországgal közigazgatásilag is egybekapcsolt tengerpartról lévén szó, ezt a tervezetet 1780. jul. 8-án illetékes fórumához: a magyar udvari kánczelláriához tette át.[1])

A magyar udvari kanczellária rokonszenvvel fogadta a vállalkozást s az ügyet a helytartótanácshoz, s a magyar tengerpart kormányzójának — akkoron Székhelyi Majláth József, később gr. — küldte meg.[2])

E tárgyalások folyamában gr. Benyovszky szükségét látta, hogy a magyar kanczellária révén beadványát egy újabb emlékiratban magyarázza. Most már nem az egyetemes hálózatról, hanem a *fiumei* forgalomról volt szó.

Vállalata — e beadványa szerint — a tengerpart felé vezető úton: 60 társzekérből áll, mely négy állomáson van elhelyezve. És pedig: Károlyvároson, Bosiljevon, a šušicai hídnál (Ponte Šušica) s Fužine mellett 15 társzekérből áll a kocsipark. A szekerek elé négy ökröt fognak, egy-egy hajtó jut minden szekérhez. 15 társzekér egy-egy „brigade-ot“ tesz, melyet egy lovas strázsa kisér.

A vállalat élén áll a főfelügyelő, aki alá négy állomási igazgató tartozik.

A felekkel szemben a szállitás biztonságát illetőleg Benyovszky szavatosságot vállal s kötelezi magát, hogy az árúkat megszabott időre fogja a fiumei, buccarii és porto-réi tulajdonosoknak szállítani.

Az első évi, mintegy beruházási költség előirányzata: 49.500 frt. Benyovszky számítása szerint, minden egyes társzekér húsz mázsa rakodmányt vehet, egy-egy 15 szekeres brigade tehát 300-et; ez havonkint 4500 mázsát, évenkint pedig 54.000 mázsát tesz. Megjegyzi, hogy egy-egy szekér két napig áll használatban.

Benyovszky arról is jót áll, hogy a kocsiparknak egyharmadánál is nagyobb részét a *maga, illetőleg társai számlájára* fogja kiállítani s üzembe hozni, kétharmada a közhasználatra van szánva. Ha a kormány e szállítási hálózat igazgatását rábízza, arra kötelezi magát, hogy évenkint 200.000 mázsa forgalmat produkálhat.

A tervezet szövege: [3])

[1]) Udv. Kam. ltár 1780. 3 ex Julio.

[2]) A tárgyalások részleteit illetőleg l. Nemzetgazd. Sz. id. f. 203. s kkl. E közlemény folyamatából kitetszik, hogy a Majláth s Hadik cs. levéltárakban is lehet esetleg nyoma B. működésének.

[3]) Orsz. ltár. Kancz. oszt. 6022—1780. sz.

Prospectus du Roulage sur la Route Caroline.

Ce Roulage consistera en 60 chariots partagés en quatre stations, savoir: Carlstadt 15. Bossilievo 15. Ponte Susicza 15 et Fussine 15. Chacun des chariots sera attelé de quatre boeufs, conduits par un homme. La Brigade de 15 chariots aura une garde a cheval pour sa sûreté, et chaque station un Directeur, le tout ensemble un Inspecteur et deux Caissiers.

Le Comte de Benyovszky garantira les marchandises qui seront confiées à son Roulage, et les remettra aux époques fixées aux propriétaires à Fiume, Buccarii ou Porto Re.

Le montant de la dépense pour la première année sera de fl. 49.500.

Les chariots seront emploiés de deux en deux jours, et seront chacun de 20 quintaux, c'est à-dire de 3000 quintaux par fois, ensemble par mois 4500 quintaux, ensemble par année 54.000 quintaux.

Pour convaincre les particuliers le Comte de Benyovszky garantit que jamais plus d'un tiers du chariage ne sera appliqué pour son propre compte ou des associés, les deux tiers étant destinés pour le service public. Si le Gouvernement consent de laisser la direction du chariage existant au Compte de Benyovszky, il se charge de satisfaire au transport de 200.000 quintaux par année.

Le Cte de Benyovszky, m. p.

Benyovszky látván, hogy tervezetét szivesen fogadják, a részletek és a helyi viszonyok tanulmányozása czéljából Fiuméba ment, a hol az illetékes tényezőkkel személyesen érintkezett és tárgyalt. A szállitási üzlet sorsa még nem dőlt el, midőn Benyovszky a buccarii vitorlavászongyár rossz sorsáról értesülvén, 1780 szept. 17-én a következő tervezetet nyujtotta be Majláth József kormányzónak:[1])

Projet pour fonder une manufacture de toile a voile et d'emballage avec des rebords cangles et lignes à Buccari etc.

L'interet, que le gouvernement doit prendre pour établir une manufacture de toile a voile a Buccari en place de celle, qui viens de tomber est dicte par l'avantage de l'occupation et soutien dons jouiront les sujets.

Une manufacture de le genre occupera une quantité des sujets et leurs procurera les moiens de subsistance et de prosperité; les batimens necessaires pour une manufacture de le genre subsistans deja et des individues estans acoutumés au metier des tisserands le gouver-

[1]) Valószinüleg tartom, hogy gr. Majláth József fiumei kormanyzó iratai közt Benyovszky válaszatainak is nyoma maradt. Orsz. ltár. Kancz. oszt. 5562—1780.

nement ne auroit se dispenses de prendre a leure la formation de cel établissement, qui ne peut, que fleurir d'apres tous les principies d'un commerce d'economie lachant de la premier matier se faisant dans nos pays, l'emploir de la main d'oeuvre estant assure a nos propres sujets et le debit enfin de certe manufacture procurans l'acroissemens de l'importation des especes etrangeurs forment un ensemble des avantages dignes de l'attention du gouvernement.

Pour pouvoir etablir avec tout la solidité necessaire un manufacture de cette genre le comte de Benyovszky propose au gouvernement de former une societé a fin de statuir un fond suffisant, il ne depend que du gouvernement d'operer et d'accellerer l'execution en la comettet entierement aux soir et a la Direction du comtè de Benyovszky, qui s'emploira avec zél pour les interets d'un brauch de commerce si utile et si generale en faveur de la Hongrie.

A Fium le 17. Jber 1780.

Le comte de Benyovszky, m. p.

E tervezetnek az a lényege, hogy Buccariban a bukófélben levő vitorlavászon-gyár helyébe az ő igazgatása alatt egy kellő anyagi eszközökkel ellátott társaság szilárd alapon állítson fel új gyárat.

E vállalkozás megértetésére meg kell jegyeznünk, hogy Weitenhüller Józsefnek Buccariban szabadalmazott vitorla- és zsákvaszongyára volt. 1779. nov. 10-én azonban Weitenhüller, a kedvezőtlen viszonyok következtében, kijelentette a tengerparti kormányzóságnak, hogy megszünteti a munkát. A tengerparti lakosságra nézve ez a munkamegszüntetés a maga nemében katasztrófát jelent vala, ha a kormány nem jön segedelmére. Azért Benyovszkynak szept. 17-éről keltezett, általánosságban szóló tervét komolyan vette a fiumei kormányzó s fölszólította Benyovszkyt, hogy adja elő feltételeit, amelyek alatt Weitenhüller vállalatát esetleg átvenné.

A gróf okt. 17-én nyujtotta be a következő feleletét:[1])

Gehorsames Pro Notta.

Auf die mir genehmigst ertheilte Beantwortung von Seiten des löbl. K. auch keiserlichen königl. Littoral Gubernii über seine Vortrag, welchen ich untern 17. September dieses Jahrs die Ehre hatte zu überreichen, ermangle reicht gegenwärtig mich zu äussern, das die Ausführung meines patriotischen unternehmens bloss davon abhanget, dass mir folgende bedingnüsse zugesichert sein sollen.

Primo. Dass mir alle bis dato von Herrn Josef von Weitenhüller besessene Gebaude ohnentgeltlich zugesichert werden sollen, damit ich

[1]) Ad Udv. kancz. 5562—1780.

Prospectus du Roulage sur la Route Caroline.

Ce Roulage consistera en 60 chariots partagés en quatre stations, savoir: Carlstadt 15, Bossilievo 15, Ponte Susicza 15 et Fussine 15. Chacun des chariots sera attelé de quatre boeufs, conduits par un homme. La Brigade de 15 chariots aura une garde à cheval pour sa sûreté, et chaque station un Directeur, le tout ensemble un Inspecteur et deux Caissiers.

Le Comte de Benyovszky garantira les marchandises qui seront confiées à son Roulage, et les remettra aux époques fixées aux propriétaires à Fiume, Buccarii ou Porto Re.

Le montant de la dépense pour la première année sera de fl. 49.500.

Les chariots seront employés de deux en deux jours, et seront chacun de 20 quintaux, c'est-à-dire de 3000 quintaux par fois, ensemble par mois 4500 quintaux, ensemble par année 54.000 quintaux.

Pour convaincre les particuliers le Comte de Benyovszky garantit que jamais plus d'un tiers du chariage ne sera appliqué pour son propre compte ou des associés, les deux tiers étant destinés pour le service public. Si le Gouvernement consent de laisser la direction du chariage existant au Compte de Benyovszky, il se charge de satisfaire au transport de 200.000 quintaux par année.

Le Cte de Benyovszky, m. p.

Benyovszky látván, hogy tervezetét szivesen fogadják, a részletek és a helyi viszonyok tanulmányozása czéljából Fiuméba ment, a hol az illetékes tényezőkkel személyesen érintkezett és tárgyalt. A szállítási üzlet sorsa még nem dőlt el, midőn Benyovszky a buccarii vitorlavászongyár rossz sorsáról értesülvén, 1780 szept. 17-én a következő tervezetet nyujtotta be Majláth József kormányzónak:[1])

Projet pour fonder une manufacture de toile a voile et d'embalage avec des rebords cangles et lignes à Buccari etc.

L'interet, que le gouvernement doit prendre pour établir une manufacture de toile a voile a Buccari en place de celle, qui viens de tomber est dicte par l'avantage de l'occupation et soutien dons jouiront les sujets.

Une manufacture de le genre occupera une quantité des sujets et leurs procurera les moiens de subsistance et de prosperité; les batimens necessaires pour une manufacture de le genre subsistans deja et des individues estans acoutumés au metier des tisserands le gouver-

[1]) Valószinűnek tartom, hogy gr. Majláth József fiumei kormányzó iratai közt Benyovszky vállalatainak is nyoma maradt. Orsz. ltár. Kancz. oszt. 5562—1780.

nement ne auroit se dispenses de prendre a leure la formation de cel établissement, qui ne peut, que fleurir d'apres tous les principies d'un commerce d'economie lachant de la premier matier se faisant dans nos pays, l'emploir de la main d'oeuvre estant assure a nos propres sujets et le debit enfin de certe manufacture procurans l'acroissemens de l'importation des especes etrangeurs forment un ensemble des avantages dignes de l'attention du gouvernement.

Pour pouvoir etablir avec tout la solidité necessaire un manufacture de cette genre le comte de Benyovszky propose au gouvernement de former une societé a fin de statuir un fond suffisant, il ne depend que du gouvernement d'operer et d'accellerer l'execution en la comettet entierement aux soir et a la Direction du comtê de Benyovszky, qui s'emploira avec zél pour les interets d'un brauch de commerce si utile et si generale en faveur de la Hongrie.

A Fium le 17. Jber 1780.

Le comte de Benyovszky, m. p.

E tervezetnek az a lényege, hogy Buccariban a bukófélben levő vitorlavászon-gyár helyébe az ő igazgatása alatt egy kellő anyagi eszközökkel ellátott társaság szilárd alapon állítson fel új gyárat.

E vállalkozás megértetésére meg kell jegyeznünk, hogy Weitenhüller Józsefnek Buccariban szabadalmazott vitorla- és zsákvaszongyára volt. 1779. nov. 10-én azonban Weitenhüller, a kedvezőtlen viszonyok következtében, kijelentette a tengerparti kormányzóságnak, hogy megszünteti a munkát. A tengerparti lakosságra nézve ez a munkamegszüntetés a maga nemében katasztrófát jelent vala, ha a kormány nem jön segedelmére. Azért Benyovszkynak szept. 17-éről keltezett, általánosságban szóló tervét komolyan vette a fiumei kormányzó s fölszólította Benyovszkyt, hogy adja elő feltételeit, amelyek alatt Weitenhüller vállalatát esetleg átvenné.

A gróf okt. 17-én nyujtotta be a következő feleletét: [1])

Gehorsames Pro Notta.

Auf die mir genehmigst ertheilte Beantwortung von Seiten des löbl. K. auch keiserlichen königl. Littoral Gubernii über seine Vortrag, welchen ich untern 17. September dieses Jahrs die Ehre hatte zu überreichen, ermangle reicht gegenwärtig mich zu äussern, das die Ausführung meines patriotischen unternehmens bloss davon abhanget, dass mir folgende bedingnüsse zugesichert sein sollen.

Primo. Dass mir alle bis dato von Herrn Josef von Weitenhüller besessene Gebaude ohnentgeltlich zugesichert werden sollen, damit ich

[1]) Ad Udv. kancz. 5562—1780.

solche nach meine willkuhr und als mein Eigenthum gebrauchen könne, in so ferne solche zur Aufrechthaltung eine Fabrique angewendet sein worden.

Secundo. Dass alle in sothaner Fabrique verfertigte Effecten durch eine Dauer von zehen Jahren hiedurch frei von allen aúflagen exportiert werden können, wogegen mir keine Faveur über die importation Sorten vorbehalte.

Tertio. Das annoch mir das löbl. Gubernium so einen geraumen platz am uffer der See zu übergeben geruhen wolle, damit ich solchén zur Trockung, ausbreitung und mangelung wenn es erforderlich wöre der fabricirten Leinwand gebrauchen könne.

Wene nun das löbl. kaiserl. auch kaiserl. königl. des gesammten Littorals Gubernium über sothane Puncten kein Anstand findete, so erbethe hoch dasselbe, dahin einzuleiten, damit ich in Lauf des Monathes Novembris dieses Jahres sothane Fabrique in Besitz nehmen könne.

So geschechen Fiume den 17. Octobris 1780.

Graf Moritz von Benyovszky, m. p.

E beadványa szerint Benyovszky azt óhajtotta, hogy a Weitenhüller-féle helyiségeket bocsássák feltétlen rendelkezésére, adjanak 10 évi adómentességet gyártmányai részére, továbbá jelöljenek ki számára a tenger partján egy szárító helyet. A gyárat ez esetben már november hó folyamán akarja megnyitni.

A tengerparti kormányzó, tekintve a tengerparti lakosság érdekeit, s tekintetbe véve a magyar kendertermelésnek is a hasznát, Benyovszky tervezetét határozottan pártolja. Megjegyzi azonban, hogy a Benyovszkynak adandó kedvezményeket akkép kell értelmezni:

1. hogy az épületeket Buccariban ingyen kapja ugyan,[1]) de *köteles* a gyárat felállítani. A gyár Buccari város hatósága alá tartozik, leltár tekintetében pedig Weitenhüller Józseffel kell megegyeznie.

2. A gyártmányok szabad kivitele addig tartson, míg Fiume, Buccari és Porto-Ré szabad kikötő marad.

3. Szárító helyet Benyovszky válasszon magának, ha magános kezén lévő kellene neki, egyezzék meg vele. Ez előterjesztés értelmében, a gyárat decz. 9-én kelt resolutióval meg is kapta Benyovszky.

A vászongyár ez ügyével kapcsolatban folyt a szállitási üzlet dolga. Benyovszky az — újabban felmerült kérdéseket magyarázandó — 1780. okt. 24-én a következő jegyzéket terjesztette az udv. cancellária elé:[2])

[1]) A tárgyalást l. Ng. Szemle 203—6 ll. Weitenhüller keresztneve a 203 l. József helyett tévesen van Jánosnak irva.

[2]) Mellékelve a mk. udv. kancz. 1781. 1. számú ügyiratához.

Note,

Le Comte de Benyovszky en suivant l'idée du Gouvernement s'est attaché particulièrement à lever les obstacles qui se présentent journellement sur le roulage, tant pour ce qui regarde de la conservation des marchandises, que pour la célérité du transport. Il n'a pu trouver autre expedient plus convenable pour le bien général du commerce de l'exportation que d'assurer un transport suivi, depuis Carlstadt jusqu'au bord de la merce qu'il vient d'executer dans la ferme persuasion que le Gouvernement regardera son entreprise comme un effet de son zèle patriotique, étant le seul à remplir l'objet de l'augmentation du commerce d'exportation de l'Hongrie. L'exécution de cette entreprise a conduit le Comte de Benyovszky à calculer les combinaisons nécessaires pour en faciliter les détails, et il s'est convaincu que pour donner une stabilité et toute assurance requise à l'activité du commerce il faut réunir les deux chariages sous une seule et même direction, parce qu'alors le roulage établi à propres frais soutiendra celui qui sera exploité par le paysan, et ce dernier épargnant l'entretien de boeufs dans quelques unes des stations à présent, formera les facilités pour doubler la force du roulage dans celles ou les boeufs manquent. Ce sujet exposé suffira, je me flatte an Gouvernement éclairé pour le convaincre de la verité de l'assertion: en conséquence le Cte de Benyovszky présente à cet effet Tes propositions au Gouvernement comme il suit:

1.⁰ Que le Gouvernement agrée les propositions que le Cte de Benyovszky fait de se charger de tout le roulage, de Carlstadt au port de mer, en l'unissant à celui établi à ses propres frais, bien entendu à commencer du premier Janvier 1781.

2.⁰ Que à commencer de cette époque le Gouvernement lui remettra les magazins, écuries et poids et autres utensiles qui ont été destinés jusqu'ici pour le roulage public et.

3.⁰ Que le Gouverenement tiendra la main dans toute saison à l'entretien des chemins: à ces conditions le Cte de Benyovszky s'engage de son côté de solder pour le mème objet un fl. pour chaque quantité de 100 quintaux de transport et

1.⁰ D'établir à ses frais et depenses les voitures propres à la conservation des marchandises, pour ne se servir que de bestiaux des paysans, et par ce moyen.

2.⁰ De transporter, si le cas l'exige jusqu'à deux cents mille quintaux annuelement de marchandises du crû de l'Hongrie, depuis Carlstadt jusqu'à Fiume, Buccari an Porte Re, si telle quantité s'y trouver à transporter; e da solder lui même tous les employés de ce roulage établi, autant qu'il trouvera necessaire à son entreprise.

3.[0] D'entretenir tous les bâtiments, écuries etc. qui lui seront confiés en très bon état à ses propres frais et dépenses.

4.[0] Enfin de faire jouir avec une parfaite égalité tous les negociants de l'avantage que cet établissement patriotique doit leur procurer.

Il ne dépendra que du Gouvernement de faire savoir ses intentions définitives sur cet objet an Cte de Benyovszky en le faisant le plutôt possible afin qu'il puisse prendre à temps les mesures pour opérer et exécuter cette entreprise.

Fiume le 24 8-bre 1780.

Le Cte de Benyovszky m. p.

„A kormány — úgymond — vállalatát az ő hazafias buzgalma bizonyítékának tekintheti, minthogy ő az egyetlen, a ki arra vállalkozik, hogy a magyar kiviteli kereskedelem emelését megvalósítsa."

Megjegyzendő, hogy a károlyváros—fiumei útvonalon az osztrák régime alatt az áruszállítást a parasztfuvarosok közvetítették. Mindezt még a végvidéki s a belső ausztriai kormányok rendezték be. Ezért akarta Benyovszky az államilag berendezendő károlyváros—fiumei szállítást 1781. jan. 1. kezdve a saját igazgatása alá venni. Azt kívánja tehát, hogy a kormány adja át neki az összes fundus instructust: rakodókat, istállókat, mérlegeket stb. Az állam gondoskodjék az utak jókarban tartásáról, a miért Benyoszky minden mázsától 1 frtot fizet. A kocsikat (tár-szekereket) Benyovszky állítja elő, a parasztok pedig az igás állatokat bocsátják rendelkezésére.

Ha kell, 200,000 mázsa magyar terméket juttat el a tengerpartig, Ő fizeti az összes alkalmazottakat, valamint a fundus intructus karban tartása az ő kötelessége. Igéri, hogy minden kereskedőt egyformán fog a szállítás előnyeiben részesíteni.[1])

A magyar udvari kanczellária mindvégig a legnagyobb rokonszenvvel azon iparkodott, hogy a tárgyalás folyamában előállott nehézségeket eltávolitsa, a félreértéseket eloszlassa s a kivitelt elősegítse.

József császár nem könynyen intézte el az ügyet, mely — Benyovszkyról, akár mint vélekedjünk is — mégis csak az ő biztatásának az eredménye. Mint rendesen a „Staatsrath"-nak adta ki a véleményes

[1]) Az udvari kamara megbízásából Weiss Mátyás cs. alezredes és belső osztr. tart. főmérnök kiváló szakértelemmel elkészítette a Karolina-út (Károlyváros—Fiume—Buccari) alaprajzát, épületeit, térképét. E munkálatot a közös p. ü. lt. kéziratai közt őrzik. No 71. D. A tengerparti kereskedelmet átalán érdeklő munkálatok, Franz M. Mayer: Die Anfänge des Handels und der Industrie in Oesterreich und die orient. Compagnie. Innsbruck. 1882. Ugyanattól: Zur Geschichte österr. Handelspolitik unter Kaiser Karl VI. Mitth. des Inst. f. oest. Gf. 1897. 129. l. Takáts Sándor dr. jelentős közleményei e folyóiratban jelentek meg.

jelentéstétel végett a kanczelláriának 1780. nov 17.[1]), majd 1780. decz. 1. kelt[2]) előterjesztéseit.

A Staatsrath két rendbeli véleményes jelentése így szól:

II. A „Staatsrath" véleményes jelentése a m. udv. kanczellária 1780. decz. 1. fölterjesztéséről.

Vortrag der hunger. Kanzley von 1. Dezember 1780 die Aufklärung einiger Bedencken so in Anbetracht des mit dem Graf Moritz Benyovsky wegen eines auf der Caroliner Strasse zu Beförderung der Kaufmannswaaren errichtenden Fuhrweesens bey dem Szeveriner Comitat anstossenden Contractes obwalten, betreffend.

Auf den in dieser Angelegenheit von der hungar. Kanzley unterm 17-ten Novembr. erstatteten Vortrag haben Ihro Mayst. resolviret, dass die Kanzley ehe die ihr mitgetheilte Bedencken durch Erläuterungen aus dem Wege räumen solle. (vid. vot. Bogen 1912.)

Diese Bedenken können hauptsächlich auf folgende vier Puncten reduciret werden, und zwar:

1mo dass in Anbetracht des diessfalls anzustossenden Contracts eine gewisse Zahl der Jahre ausdrückl. bestimmet werden sollte, wie lang dieser Contract zu dauern hätte. Hievon glaubet die Kanzley von darumen gänzl. zu präscindiren, weilen einestheils ohnehin die Vorsehung geschehen, dass sowohl die Handelsleute ihre Waaren auch durch andere Fuhren befördern, als auch die Contribuenten ihre Fuhren auch einem andern Handelsmann vermiethen dörfen, anderntheils bey unbestimmter Contractzeit auf dem Fall, wo das Versprechen nicht erfüllet würde, selber sogleich wiedrum aufgehoben werden könnte.

2do sollte die Art und Weise, wie das Fuhrweesen dermalen eingerichtet ist, näher erklärt und bestimmt werden.

Die Kanzley erwähnet, dass in Betref der Caroliner Strassen immer den Einwurf gemacht worden, dass selbe unwandlbahr seyn. Um aber diesen Einwurf, welcher in dem vernachlässigten Fuhrweesen bestand zu heben, seye von dem vormaligen croatischen Concilio ein Plan, nach welchen das Fuhrweesen würcklich bestehet, entworffen, und 4 Puncten darinnen festgesetzet worden, nemlichen:

a) Dass die Strassen in 4 Stationen eingetheilet worden, auf welchen das vorgespannte Vieh abgewechselt wird.

b) auf jeder Staon sich ein Director befindet, so die Weiterfuhren besorget, die Waaren untersuchet, denen Contribuenten das

[1]) Bécsi cs. és kir. titk. ltár 1912. sz. Staatsrath 1780.

[2]) U. o. 2115. sz. 11. és 12. sz. a. közöljük.

gebührende Fuhrlohn auszahlet und über alles ein umständl. Protocoll führet.

c) auf denen Zwischenstationen die Waaren in einem Magazine abgeladen werden, wo wegen der weiteren Beförderung Sorge getragen wird.

d) von dem Commercialfond zu Bestreittung der nöthigen Auslagen einige 1000 fl anticipiret worden, wohingegen jetzo auf jeder Staon 1 Xr von obbemeldten Fuhrlohn abgezogen wird, theils zur Zurückzahlung der anticipirten Summe, theils zur Bestreittung der fernern Auslagen.

Welche Vecturationsordnung von Ihro Mayst. adprobiret, und mit so guten Erfolg ins Werck gesetzet worden wäre, dass schon dermalen beyläuffig 30,000 Centen Kaufmannswaaren jahrl. auf der Caroliner Strasse befrachtet werden.

3tio müsste sorgfältigst verhütet werden, dass nicht durch die zu übergebende Vecturationsdirection die übrigen Kaufleute in ihrem Commerce verhindert, oder sonst beschädiget werden.

Die Kanzley glaubet, dass durch die ad 1um eingerathene Modificaon niemanden ein Zwang angeleget werden könne.

4to da dem Grafen alle vorhandenen Magazinen und Gewichter wegen den errichten wollenden eigenen Commerce überlassen werden, wäre zu besorgen, dass die Contribuenten aus Abgang anderer Magazine indirecte gezwungen würden, ihre Fuhren demselben zu vermiethen, folgl. auch die Kaufleute bemüssiget würden, ihre Waaren von dem Grafen willkührl. frachten zu lassen.

Um die Bedencklichkeit vollkommen zu heben gedencket die Kanzley in dem Contract ausdrücklich zu bemerken, dass der Graf zwar die Direction vor sich haben, jedoch gehalten seyn solle, alle Waaren in die ihm übergebenen Magazine ohne Unterschied, wenn sie auch fremd und mit andern Fuhren gefrachtet worden sind, absetzen, wie auch die Gewichter gebrauchen zu lassen, anbey auch die Oberdirection dem Szeveriner Comitat, und Gouverneur zu Fiume auch führohin überlassen seyn solle.

Die Kanzley erachtet also, dass dieser Contract nach deren angerathenen Modificationen umsomehr ratificiret werden könnte, als 1mo Graf Benyovsky sich anheischig macht, jährl. bis 200,000 Centen Kaufmannswaaren zu befördern, welches sich von denen armen Contribuenten kaum in vielen Jahren versprechen lasse.

2do der Commercialfond, so sehr eingeschränkt ist, dass er fremde Gelder aufnehmen müssen.

3tio bey dem Unstand, wo dermalen Franckreich und Spanien

mit England im Kriege stehet, mit allen Eyfer getrachtet werden müsse, das hung. Commerce gegen die Meerseite zu befördern, endlichen

4to da es den Einwohner sowohl an denen erforderlichen Kännt-nüssen als der practischen Übung des Commerce fehlet, vortheilhaft wäre, wenn der mehrere Erfahrung besitzende Graf nebst der Direction mit eigenen Waaren Versuche machen und andren hinzu eine Aufmunterung geben würde.

(Más kéztöl.) Mir scheint ganz vorsichtig geschehen zu seyn, dass in dem Contract keine Zeit dessen Dauer bestimmet worden, weil man hindurch freye Händ behält, solchen bey widrigem Erfolg aufzuheben, oder anders zu modalisiren. Ingleichen dürfte ad 4tum durch den angetragenen Zusatz allen vorhin obwaltenden Bedenklichkeiten abgeholfen seyn. Ich verspreche mir viel gutes von dieser Unternehmung. Den 15. Dec. 1780. Gelber.

Wenn die bisherige Stationen zum Bespannungswechsel in ihrem Stand belassen werden, und jede Particularfrachtfuhr eben so wie bis anhero unter gleicher guten Obsicht fortan besorgt wird, so habe bey dem modificirten Antrag der Kantzley nichts zu erinnern, Löhr.

Den. 16. Decmbr. Similiter Kresel.

In sich bleibt es jederzeit gefährlich, jemand die Direction des Fuhrwesens für andre zu überlassen, der selbsten durch das Fuhrlohn und Handlung Nutzen für sich zu ziehen sucht, weilen er durch Verzögerung der frembden Fuhrleuth mehre Genauigkeit gegen frembde, als gegen sein eigenes Fuhrwesen, und tausend Chicanen, die nicht voraus benent werden können mit Bedrückung frembder Fuhrleuthe und Kauffleuthe sich indirecte jenes Privativum verschaffen kan, welches die Kanzley ihme mit so gutten Grund versagt. Ich wäre also der Meynung, dass ihme in Ansehung der Errichtung des Fuhrwesens und des Handels nichts in Wege zu legen, doch zu probiren seye, ob er nicht solches, ohne dass ihm die Direction des Fuhrwesens anvertrauet würde, übernehmen wolle. Konte er dazu nicht bewogen werden, so könte dem Gouverneur von Fiume und dem Severiner Comitat aufgetragen werden, auf ihn das wachsambste Aug zu haben, ob er Fuhr- und Kauffleuth bedrücke, damit sodann ohne Verzug Rath geschafft werde. Es wäre eine Einrichtung zu treffen, mittelst welcher man einsehen könne, wie viel Centner Waren durch Landes-Furleuthe abgeführt werden, auch jener Unterschied beyzusetzen, was sie auf seine, oder ihre eigene Rechnung führen, damit man beurtheilen könne, ob das Landfuhrwesen bey seiner Einrichtung ab- oder zunehme. Ihme Benyovsky wäre zu erkennen zu geben, dass man ihme alle eingestandene Vortheile alsobald entnehmen würde, wenn mann die Bedruckung

des inländischen Fuhr- und Kauffmannes wahrnehmen solt. Es wäre ihme anzubinden, dass alle ihme nicht gehörige Waren bey der Magazinirung, Abwegung, mit einem Worth in allen Stücken so wie seine eigene, ingleichen die zu seinen Handen nicht führende Fuhr so wie seine eigene behandelt werden solle; hauptsächlich solle die einkommende andern zugehörige auf seine Rechnung nicht geführte in Ansehung seiner eigenen oder durch ihn verführte Waaren nicht zurückgesetzet, sondern nach Mas als sie ankommen, expedirt werden, worüber ein eigener Rollo zu führen seyn wird, damit man durch dessen Einsicht sich der Befolgung dieser Anordnung versichert halten könne.

Den 19. Dec. 80. C. Hatzfeld—Gleichen.

Resolutio.

Ich begnehmige das Einrathen der Kanzley mit dem einzigen Zusatz, dass, da zur Industrie, Handlung und Verschleis nichts Unentbehrlicheres ist, als Freyheit, und nichts schädlicher als privativa und Monopolia, dem Beniowsky zu bedeuten seyn wird, dass wann sich andere vorfinden wurden, die die Transporte um die nemlichen Bedingnissen als wie er bestreiten würden, und Magazine machten, es ihnen auch verwilliget werden würde: welches dann auch im Königreich bekannt zu machen seyn wird.

D. 18. Dec. 780. Joseph m. p.

Beigeheftet: Vortrag der hungar, Kanzley vom 1. Dec. 1780 die Aufklärung der bey dem Contracte mit dem G. Benyovsky in Betreff des Fuhrwesens auf der Carolinerstrasse geregten Bedenken betr.

Als die hung. Kanzley letzthin unterm 17. Nov. den Conctract, welchen Graf v. Benyovsky zur Beförderung der Kaufmannswaaren auf Karoliner Strasse mittels eines errichtenden eigenen Fuhrwesens mit dem Szeveriner Comitat angestossen hatte, zur allerhöchsten Ratification vorlegte; wurden derselben einige aus dem Voto des Grafen v. Hatzfeld ausgezogene dabey obwaltende Bedenken zur näheren Aufklärung mitgetheilet. Über selbe giebt Sie nun mittels dieses Vortrages folgende Erläuterung.

Erstens wäre von dar *antragenden Bestimmung einer Zahl Jahre, wie lang nämlich dieser Contract zu dauern hätte*, von darum ganz zu präscindiren, weil 1mo schon überhaupt vorgesehen worden, dass sowohl den Handelsleuten ihre Waaren durch die Benyovsky'schen oder andere Fuhren befördern zu lassen, als auch den Comitaten freygelassen worden, ihre Fuhren dem Benyovsky oder andern Handelsleuten zu vermieten; 2tens weil solchergestalten, wenn der Contract nicht auf

eine gewisse Anzahl Jahren, sondern auf unbestimmte Zeit ratificiret würde, im Fall dass Benyovsky sein Versprechen nicht erfüllen wollte oder könnte, sodann dieser dem Fuhrwesen minder nützliche Contract um so leichter wieder aufgehoben werden könnte.

Zweytens. Auf die Bemerkung, *dass die Art und Weise, wie das Fuhrwesen dermalen eingerichtet sey, näher aufgeklärt werden sollte,* antwortet Sie: Es sey bey der Carolinerstrasse immer eingewendet worden, dass sie unwandelbar, und es unmöglich sey, auf selber ein Commerce aufzubringen, oder mit Vortheil zu treiben. Um diesen in der Vernachlässigung des Fuhrwesens gegründeten Einwurf zu beheben, sey von dem vormaligen croatischen Consilio ein Plan, nach welchem das Caroliner Fuhrwesen dermalen wirklich besteht, mit folgenden 4 Sätzen gemachet worden: *A*) dass die Strasse in 4 Stationen eingetheilet worden, auf welchen das vorgespannte Zugvieh abgewechselt wird. *B*) auf jeder Station befinde sich ein Director, der die weiten Fuhren besorge, die Waaren untersuche, den Contribuenten das Fuhrlohn auszahle, und alles genau protocollire. *C*) Auf den Zwischenstationen werden die Waaren in einem Magazine abgeladen, und für deren Weiterbeförderung daselbst gesorget. *D*) Zu Bestreitung aller hiebey nöthigen Auslagen seyn aus dem Commercialfonds einige tausend Gulden anticipiret worden, wogegen auf jeder Station 1 Xr von dem Fuhrlohn theils zur Zurückzahlung der anticipirten Summen abgezogen werde. Diese Fuhrordnung sey allergnädigst approbiret und in so guten Erfolg gesetzet worden, dass schon dermalen gegen 30,000 Zent. Kaufmannswaaren jährlich auf der Carolinerstrasse befrachtet wurden.

Drittens glaubet die Kanzley, dass durch die ad primum eingerathenen Modification *der Besorgniss einer Gefahr für den Kaufman, oder eines Zwanges für den Contribuenten* schon hinlänglich vorgebogen sey.

Viertens zu Behebung der Bedenklichkeit, *dass weil dem G. Benyovsky alle vorhandene Magazine, Wagen und Gewichter überlassen worden, die Contribuenten gezwungen würden, aus Abgang derselben ihre fuhren ihm zu vermieten, so wie auch die Kaufleute, ihre Waaren von demselben willkührlich frachten zu lassen,* könnte nach Meinung der Kanzley dem Contracte ausdrücklich beygesetzet werden, dass Benyovsky zwar die Direction des Fuhrwesens für sich haben, jedoch immer gehalten seyn solle, alle Gattungen Waaren in die ihm übergebenen Magazine ohne Unterschied ob es seine eigenen, oder fremde Waaren, mit seinen oder anderen Fuhren gefrachtet seyen, abzusetzen, wie auch die Gewichter ohne allen Anstand gebrauchen zu lassen, anbey die Oberdirection und Aufsicht über des Fuhrwesen dem Szeveriner-Comitat in dessen Bezirk die Carolinerstrasse lieget, und dem Gouverneur von Fiume überlassen

bleiben solle. Da diese letzteren nun keinen Anstand gegen den Vorschlag des G. Benyovsky gehabt haben, andurch auch die bisherigen Hindernisse des Caroliner Fuhrwesens am besten gehoben werden könnten, so erachtet die hungar. Kanzley, dass der Contract unter den oberwähnten Modificationen ratificiret werden könnte, da 1-mo Benyovsky sich anheischig mache, von nun an jährlich bis 200,000 Cent. Kaufmanswaaren zu befördern, welches sich von den armen nur mit kleinen hölzernen nicht mit Eisen beschlagenen Wägen versehenen Contribuenten kaum in vielen Jahren versprechen liesse. 2do da der Commercialfonds dermal so eingeschränket sey, dass man selbst zu Bestreitung der höchstnötigen Ausgaben fremde Gelder aufnehmen müssen. 3tio da man bey dem jetzigen Kriege zwischen Frankreich, Spanien und England den glücklichen Zeitgunkt zu Beförderung des hungar. Commercii gegen die Meerseite bestmöglichst benutzen sollte, und 4to diess Commerce wegen der erhöheten Maute und den Einwohnern mangelnden practischen Kentnisse und Gelegenheit bisher nicht aufkommen können, mithin es für die Monarchie nützlich wäre, dass der die hiezu nöthigen Eigenschafteu habende G. v. Benyovsky nebst der Direction des Fuhrwesens auch mit eigenen Waaren Versuche machte, und andren mit seinem Beyspiele Aufmunterung gäbe.

Die Staatsräthe sind hierüber des Erachtens, dass wenn solchergestalten das Particularfuhrwesen so wie bis anher unter gleich guter Obsicht fortgeführt wird, bey dem modificirten Antrage der Kanzley, durch welchen allen obgewalteten Bedenklichkeiten abgeholfen werde, nichts zu erinnern komme.

Nach Äusserung des G. v. Hatzfeld würde es in sich immer gefährlich bleiben, jemanden die Direction das Fuhrwesens für andere zu überlassen, der selbst durch das Fuhrlohn, und die Handlung einen Nutzen für sich zu ziehen suche, weil er durch Verzögerung der fremden Fuhrleute mehrere Genauigkeit gegen Fremde als gegen sein eigenes Fuhrwesen und tausend Chicanen, die nicht voraus benennet werden können, mit Bedruckung der fuhrleute und Kaufleute sich indirecte jenes privativum verschaffen könne, welches die hungar. Kanzley ihm mit so gutem Grunde versage. Er ware also der Meinung, dass zwar dem G. Benyovsky in Ansehung der Errichtung des Fuhrwesens und des Handels nichts in den Weg zu legen, anbey aber zu versuchen wäre, ob er nicht solches, ohne dass ihm die Direction des Fuhrwesens anvertrauet werde, übernehmen wolle. Könnte er dazu nicht bewogen werden, so dürfte dem Gouverneur von Fiume und dem Szeveriner Comitat aufzutragen seyn, auf ihn das wachsame Aug zu tragen, ob er Fuhr- oder Kaufleute bedrücke, damit sodann ohne Verzug Rath geschaffet werde.

Es wäre eine solche Einrichtung zu treffen, mittels welcher man einsehen könnte, wie viel Zentner Waaren durch Landesfuhrleute verführet werden, auch jener Unterschied zu bemerken, was selbe auf seine oder ihre eigene Rechnung führen, damit man beurtheilen könne, ob das Landfuhrwesen bey seiner Einrichtung ab oder zunehme. Ihm Benyovsky wäre anbey zu erkennen zu geben, dass man ihm alle eingestandenen Vortheile alsobald entnehmen würde, wenn man der Bedrückung des innländlischen Fuhr- und Kaufmanns wahrnehmen sollte. Es wäre ihm ferners einzubinden, dass alle ihm nicht gehörige Waaren bey der Magazinirung, Abwägung, etc. mit einem Worte in allen Stücken so wie seine eigenen, ingleichen die zu seinen Handen nicht führende Fuhren so wie seine eigene behandelt werden sollen: hauptsächlich sollen die einkommenden andern zugehörigen, auf seine Rechnung nicht geführten Waaren in Rücksicht seiner eigenen oder von ihm geführten Waaren nicht zurückgesetzet, sondern nach Maas als sie ankommen expediret werden, worüber ein eigener Rollo zu führen wäre, damit man bey dessen Einsicht sich der Befolgung dieser Anordnung versichert halten könne.

12. A „Staatsrath" véleményes jelentése a m. udv. kanczellária 1780 nov. 17. fölterjesztéséről.

Vortrag der hungar. Kanzley von 17ten Novemb. 1780, den von dem Grafen Moritz Benyovsky zu Beförderung der Kaufmannswaaren, desgl. auf der Carolinastrassen in Anbetracht des errichteten Fuhrwesens mit dem Szeverinenser Comitat angestossenen Contract betr.

Graf Benyovsky verpflichtet sich mittelst diesen Contracts, binnen Jahresfrist bis 200,000 Centner Kaufmannswaaren von Karlstadt nach Fiume, Buccari und Porto-Re mit denen durch ihn sicherstellenden Fuhren zu liefern, und von jedem mittelst seiner Fuhren beförderten 100 Centnern 1 fl zur Erhaltung der Carolinerstrassen in die Comitatscassa allemal abzugeben.

Die Kanzlei findet dabei nichts anderes zu erinnern, als dass ohngeachtet dieses zwischen dem Comitat und dem Grafen angestossenen Contract, um alles Monopolium zu vermeiden, sowohl allen Kafleuten ihre Waaren entweder durch den Grafen, oder andere Fuhrleute befördern zu lassen freystehen, als auch deren Contribuenten überlassen werden sollte, ihre Fuhren nach der schon bestehenden Regulaon des Fuhrlohns entweder dem Grafen oder aber einem andern und zumalen auch denen Handelsleuten zu vermiethen: Durch den Beysatz der Kanzley scheint mir alle Besorgnis wegen eines den Negotianten oder

Contribuenten schädlichen Monopolii behoben zu werden. Geller. Similiter Löhr, Similiter Kester.

Ich finde bey dieser Sache folgends zu erinnern: 1mo ist festzusetzen, wie lang den Gr. Benyovski desjenige was er verlangt bewilliget bleiben solle, 2° ist mir die Arth und Weise nicht bekannt, wie dieses Fuhrwesen dermahlen eingerichtet ist, dessen Leitung er erlangt, mithin ist es mir nicht wohl möglich, mich auszulassen, ob ihm diese Leitung auch anzuvertrauen seye; so viel aber ist gewiss, das derjenige, welcher eine Direction eines solchen Negotii für andere besorgt, welches er auch besonders auf seine Rechnung führt, einer grossen Versuchung ausgesetzt ist, seinem eigenen Negotio alles zuzuwenden, wann auch das Fremde, was seiner Aufsicht anvertrauet worden dabey leyden sollte. Mithin hätte die Canzley die behörige Vorsichten zu gebrauchen, welche den Benyovski ausser Stand setzen, das dermahlige Fuhrwesen zum Vorteil seines eigenen zu unterdrucken.

3 tio hat die Canzley sehr weisslich eingerathen, dass der Benyovsky kein privativum haben solle; es hat dieselbe aber auch darauf den Bedacht zu nehmen, auf wass Weis dėssen Unternehmen die übrige Landesbewohner das Fuhrwesen zu treiben indirecte ausser Stand setze, weilen ihm Gebäude Magazine, Gewichter, mit einem Worth alles eingeraumbt wird, was zu dem Fuhrwesen gehört, wodurch die übrige dieser Nothwendigkeiten sich beraubt, mithin zu Leitung des Fuhrwesens nicht geignet seyn derften. 4to ist aus seinem Vorschlag ersichtig, dass er mit hungarischen Waren selbst Handel treiben will; wie leicht wird es ihm seyn, wann er die Direction des Fuhrwesens hat, jene Waren zurückzuhalten, deren Erscheinung auf den Handelspletzen seinem Handel schedlich seyn kann, wann sie ehender oder zugleich mit seinen Waren, auf dem nemblichen Platz eintreffen. 5to überhaupt kan er einen Kaufman vor den durch frühere, oder spetere Abführung der Waren sehr favoriren, wodurch dem Handel im ganzen ein grosser Schaden geschehen kan. Ehe also dem Begehrn des Benyovski ein Genüg geschehe, könnten diese Erinnerungen der Canzley zu ihrer Beantwortung mitgetheilt werden.

Am 23. Nov. 780.

C. Hatzfeld-Gleichen.

Vortrag der hungar. Canzley vom 17. Nov. 1780, den vom G. v. Benyovsky zu Beförderung der Kaufmanswaaren auf der Carolinerstrasse in Anbetracht des errichtenden Fuhrwesens mit dem Szeveriner-Comitat angestossenen Contract betr.

Mittels dieses Contractes will Graf Benyovsky binnen Jahresfrist bis 200,000 Zentner Kaufmannswaaren von Karlstadt nach Fiume, Buccari

und Porto Re mit den durch ihn sicher stellenden Fuhren leisten, und von jeden mittels seiner Fuhren beförderten 100 Zentnern einen Gulden zu Erhaltung der Caroliner Strasse in die Comitats Casse allemal abgeben.

Die hungar. Kanzley findet hiebey nur ad punct. 5 zu erinnern, dass umgeachtet dieses zwischen dem Comitat und dem Grafen angestossenen Contractes dennoch, um alles Monopolium zu vermeiden, sowohl allen Kaufleuten ihre Waaren entweder durch den Grafen oder andere Fuhrleute befördern zu lassen frey stehen, als auch den Contribuenten überlassen werden solle, ihre Fuhren nach der schon bestehenden Regulation des Fuhrlohns entweder dem Grafen oder aber einem andern und zumalen auch den Handelsleuten zu vermieten.

Den *Staatsräthen* scheint durch den Beysatz der Kanzley alle Besorgniss wegen eines den Negotianten oder Contribuenten schädlichen Monopolii behoben zu werden. Graf v. H*atzfeld* hat jedoch die hiernebenfindigen Bemerkungen zu machen nöthig gefunden, und glaubt, dass ehevor dem Verlangen des Gr. v. Benyovsky willfahrt wird, diese Erinnerungen der hungar. Kanzley zur Beantwortung mitgetheilet werden könnten.

Csak ezután határozott Benyovszky ügyéről II. József, már mint tényleges uralkodó, 1780. decz. 18-án kelt következő resolutióval:

„Ich genehmige das Einrathen der Kanzlei, mit dem einzigen Zusatz, dass *da zur Industrie, Handlung und Verschleis nichts unentbehrlicheres ist, als Freyheit* und nichts schädlicher als privativa und Monopolia, dem Beniowsky zu bedeuten sein wird, dass wann sich andere vorfinden würden, die die Transporte um die nemlichen Bedingnissen als wie er bestreiten würden, und Magazine machten, es ihnen auch verwilliget werden würde, welches dann auch im Königreich bekannt zu machen sein wird."

18 X-ber 1780. *Joseph* m. p.

II. József tehát, mint a szabad kereskedelem híve s a monopolium ellensége, megadta Benyovszky vállalatához az engedélyt, de a szabad versenynek nem állta el az útját. Ha Benyovszky vállalata szilárd alapra lett volna fektetve, a versenytől nem kell vala félnie. Azonban máskép állott a dolog.

Ismételjük, hogy Benyovszky addig, míg a tárgyalás folyt, Fiumében vállalata berendezésével és finanszirozásával foglalkozott. Még nem kapta kézhez a legfelsőbb elhatározást, midőn 1780. decz. 16. egyenesen II. Józsefhez a következő levelet[1]) intézte:

[1]) Orsz. ltár, Udv. kancz. 6512. A Ng. Sz. 208. l. hibásan 1781-re tettem e beadvány keltét. Téves tehát mindaz, a mit ebből következtettem.

Sire,

Qu'il est flatteux pour un Sujet de recevoir des marques non équivoques des bontés de son Maître! Je ne crains plus rien, mon zèle et mon courage me seront garant auprès de Votre Majesté Imperiale. Si des circonstances présentes ne permettent pas à V. M. Imperiale de faire réaliser l'Établissement d'une Marine et d'autres projets relatifs que j'ai eu l'honneur de proposer, je me bornerai d'eclairer les negociants sur les branches du commerce le plus analogues aux intérêts de l'État: cette voie de persuasion m'a déjà en partie réussie, plusieurs négociants se sont réunis pour faire constuire ce Porto de Bâtiments de Mer, afin de se soustraire de la dépendance dans laquelle le commerce se trouvait pour le frettage, étant obligés de se servir des vaisseaux étrangers. Or comme le frettage est la partie la plus essentielle du bénéfice du commerce maritime, s'il est une fois assuré aux sujets de Votre Majesté Impériale, j'aurais beaucoup fait en réussissant; et comme les deux flottes sont déjà sur les chantiers à Porto-Re, j'ose espérer que d'autres négociants suivront l'exemple. Voilà Votre Majesté Impériale comment je m'emploie pour Son service, n'étant que l'instrument de Ses intérêts. Cette conduite m'assurera l'integrité et l'impartialité, et me conservera toujours la capacité de servir dignement Votre Majesté Impériale. Je bénis le Ciel de m'avoir donné un peu de fortune, que j'ai employée pour former l'Établissement du Roulage entre Carlstadt et Fiume. Votre Majesté Impériale sera convaincue par la suite que cet Établissement servira de base au commerce d'exportation.

Après avoir reconnu le local je me suis occupé entièrement de connaître aussi les différentes branches de commerce que l'on exploite actuellement, et les rapports que l'administration présente, ou le Gouvernement établit, peuvent servir pour augmenter et faire fleurir le commerce. Je n'ose pas en faire un détail, du résumé que je me suis fait, mais mon zèle et mon amour pour le service de Votre Majesté Impériale me forcent de témoigner la vérité, que cette administration est plus propre à décourager que d'étendre le commerce.

J'ai hazardé d'ouvrir une correspondance avec les fermiers Généraux de France sur l'approvisionnement des tabacs, dont ils ont un très grand besoin. Si cette entreprise me réussit, voilà à peu près deux millions des espéces que j'importerai dans les États de Votre Majesté Impériale. Qu'il sera heureux pour moi de pouvoir me nommer toujours un digne Sujet de Votre Majesté Impériale. Me jettant à Ses pieds je réclame Sa grâce, Sa clémence et Sa justice.

Ee Votre Majesté Impériale

Le très humble et le plus fidèle de Ses Sujets

Fiume, le X-bre 1780. *Cte de Benyovszky* m. p.

E beadványában megjegyzi, minthogy a tengerészetet s ezzel kapcsolatos terveit illetőleg nincs anyagi módja azok megvalósítására, csak arra szorítkozik, hogy a kereskedőket az államra nézve leghasznosabb kereskedelmi ágakkal fogja megismertetni. Jelenti, hogy nehány partmenti kereskedő tengeri hajót fog építtetni, nehogy idegen hajókra szoruljon. Dicsekedve megjegyzi: „Fölséged látja, mennyire serénykedem szolgálatában, minthogy csak érdekei eszközének tekintem magamat. Ez a viselkédésem biztosítja integritásomat és pártatlanságomat s megőrzendi, hogy Cs. Fölségednek méltókép szolgáljak. Áldom az istent, hogy egy kis vagyonnal ajándékozott meg, melyet a károlyváros—fiumei fuvarozás helyreállítására fordíthattam. Fölséged a jövőben megtapasztalandja, hogy ez az alapítás a kiviteli kereskedelem alapja lesz."

A helyszinén (tehát Fiuméban) tanulmányozván a kivitel és átalán a kereskedelem chance-ait, ebbéli tapasztalatairól írja: „Nem merem a szerzett áttekintés egyes részleteit tárgyalni, de Felséged iránti buzgalmam s a szolgálatom iránt hivség arra késztet, hogy megmondjam az igazat: *hogy ez az administratio inkább arra való, hogy a kereskedelmet elriassza, mint hogy terjessze.*" Meglehet, hogy ebben igaza volt Benyovszkynak, de ha a magyar tengerparti kormányzóságot s a megyei és parti községeket értette, a kik az ő terveit teljesen fölkarolták, akkor elvetette a sulykot. Nemcsak manapság, de régtől fogva tapasztalt igazság, hogy a kereskedelem érdeke expeditiv kezelést kiván. A XVIII. század hivatalos szervezete természetesen minden egyéb volt, mint könnyed.

Benyovszky levele végén tudatja II. Józseffel, hogy a franczia dohányrégie főbérlőivel a magyar dokánybevitel érdekében levelez. „*Ha ez a vállalata sikerül* — úgymond — kétmillió készpénz haszna lesz Felséged államainak." [1])

Mikor kezdte meg Benyovszky Móricz a szállítást, azt nem tudom pontosan megállapitani. Bizonyos, hogy neki magának fekvőségein kívül készpénze alig volt s kölcsönpénzzel alapította meg vállalatát, 70,520 frtra megy nagyobb kölcsöneinek a sommája. Ezzel rendezte be vállalatát. A helyett, hogy megmaradt volna a szállítás mellett, melyből idővel csakugyan jó üzlet válhatott volna, jobbra-balra kapkodott s mint „eszmékben" gazdag fő, a részleteket vagy nem értette, vagy másokra bízta. Úgy látszik, hogy a vállalatnak csak „üzleti" vezetését tartotta fenn magának. Dicséretére válik azonban, hogy mindenfelé kiterjedt a figyelme. Igy már 1780. végén a temesvári orsz. visszacsatoló bizottsághoz fordult, hogy az ott természetben beszolgáltatott gabonadézsmá-

[1]) E vállalata nem sikerült, noha a cancellária — melyhez Benyovszky levele került — megtett mindent s a siker esetére nagy tarifakedvezményeket igért.

ból adjanak el neki 30,000 mérőt 36 krjával, ő Trieszt felé majd exportálja.

Gr. Niczky Kristóf, a bizottság elnöke, méltányolta a felhalmozott gabonakészlet apasztását, főleg azonban a kiviteli czélzatot, de nem merte a saját felelősségére eladni a gabonát, mert a katonai kincstár 28,000 mérőt *45 krért* vett át az igazgatóságtól. Niczky tehát az udvari kamarára bízta a döntést.[1]) Benyovszky nem győzte bevárni a kamara döntését, hanem 1781. január havában közvetlen beadványnyal állt elő a kamaránál:

Hochlöblich Kaisserlich auch Kaiss. Königl. Hofkammer.

Mit welch glücklichen Erfolge ich seit Kurzen einen neuen Kommerzial Zug zum Besten des Landes Hungarn über Karlstadt nacher Fiume errichtet, ist bekannt.

Da ich nun auch eine Verführung der banatischen Landes Erzeugnüssen und zwar an den vorräthigen aerarial Früchten über Triest zu versuchen dächte, so habe mich zu den Ende an den bevollmächtigen banatischen Landes Kommissar Herrn Grafen v. Nitzky um Erfolglassung 30^{m} Metzen besagter Brod Früchten verwendet, der mir denn laut seiner in Urschrift beygebogenen Antwort von 11 Khristen monat 780 zu erwideren beliebte, dass er zumalen derer Erforglassung zu 36 xr. den Metzen nicht in seiner Macht stunde, er hiewegen seine Vorstellung an eine hohe Hofkammer gelangen lassen, und mir alsobald von der erfolgenden Entschlüssung Nachricht geben würde.

Wann dann ich weder noch eine weitere Verständigung erhalten, weder der Bericht selbsten erstattet sein solle, das urschriftlich Schreiben des Herrn Grafen v. Nitzky aber statt einen Bericht dienen Könne gelanget an Eine hochlöbl. Kais. auch Kais. Königl. Hofkammer mein gehorsamstes Bitten, womit mir in Rücksicht meiner um das Land erworbenen Verdiensten 30^{m} Metzen banatischer Halbfrucht zu 36 xr. ohne weitern erfolget werden. Wohin ich mich empfehle

Euerer Exzellenzien

unterthänigst gehorsamster
Moritz Graf v. Benyowsky.

(Bécs, udv. kamara 78 ex febr. 1781.)

Igen természetes, hogy az udvari kamara a pénzügyi szempontra utalt s kijelentette, hogy a 36 kros árnál a kincstár 4500 frtot veszt, s így nem reflektált az ajánlatra.

Alig fogott a vállalathoz, máris anyagi zavarok bántják. Hitelezői,

[1]) Cs. és kir. pénz. lt. 154. Dec. 1781. Hung.

a kiket nagy nyereséggel biztatott, bizalmatlankodnak s kérik a kamatokat. Emberei kialkudott béröket kivánják, föhitelezője, gr. Cigala, fenyegetődzik. Benyovszky, a ki oly vérmes reményeket táplált s biztatásaival nagy várakozást keltett föl mindenütt, most egyszerre azzal fordul a kanczelláriához, hogy adjanak jószágaira betáblázandó kölcsönkép 30,000 frtot, különben nem folytathatja a vállalatot.

A kormány nagy zavarba jött. Szerette volna, ha szállítást előnyös bérlet mellett folytathatta volna, de ily bizonytalan kimenetelü kölcsönt még sem mertek neki adni. Az egész ügy megbukott, mielött jóformán megindult volna. Benyovszky ekkor azzal a panaszszal állt elő, hogy a vármegye s a tengerparti kormányzóság üzletét, a helyett, hogy pártolnák, mindenkép megnehezítik, gátolják.

Belekapaszkodik abba, hogy a kir. végzés az ő eredeti tervét kiforgatta s megengedi a versenyt más vállalkozók részéről is. Ekkép őt megöli a lefelé licitáló verseny. Ezért nagyszabásúnak tervezett üzletét nem folytathatja.

Szörény-vármegye, mely Fiume kormányzójával egyetemben e vállalatban leginkább érdekelt fél volt, azonnal bizottságot küldött ki az alispán elnöklete alatt. Ráállottak arra is, hogy a szerződést Benyovszky javára revisio alá vegyék, csakhogy maradjon.

A hosszas tárgyalásnak az lett az eredménye, hogy B. Marotti József, Benyovszky M. grófnak ez üzletben társa, átvette a vállalatot, de B. terheit nem vállalta el.[1])

Még e tárgyalások folyamán Benyovszky felségfolyamodványt nyujtott be s ezzel azonos kérését az alsóausztriai Generalkommandohoz is beterjesztette. Ebben[2] kifejti, hogy összes igyekezetét a felség szolgálatának szentelte. Már többször fordult a Felséghöz, hogy magasabb állást kapjon, de az idő s körülmények nem kedveztek neki,

Itt lételének nincs czélja. Francziaországban vagyoni ügyeit le kell bonyolitania s mostani nyugalmas helyzetét arra akarja használni, hogy a franczia korona iránt érzett háláját a most folyó angol-franczia hadjáratban kimutassa. Ennélfogva három évi szabadságot kér — *fizetésének meghagyása mellett.*

II. József e kérvényt 1781. szept. 17-én azzal a legf. kézirattal[3])

[1]) Erről bővebben a Ny. Sz. id. tan. 210. l. A szállítás 1785-ig folyt B. tervezete szerint. Az évi forgalom alig tett 90—100,000 mázsát.

[2]) Cs. és kir. hadi ltár. HKR. 1781. G, no 5956, 6035—48—94.

[3]) 1781. no 6035—48—94. „Lieber Feldmarschall Hadik! Aus nebengehendem Schreiben des Obristen Benyowsky werden Sie ersehen, dass derselbe einen dreijährigen Urlaub ansuchet, um in französische Dienste treten zu können; da dieses

küldte meg az udvari hadi tanácsnak, hogy e kérésének (t. i. három évi szabadságolás s egyidejüleg idegen szolgálat vállalása) ebben a formában nem tehet eleget. Két urat egyszerre nem lehet szolgálni. Ha Benyovszky annak rendje szerint kilépését kérelmezi, hajlandó elbocsátani, s akkor vállalhat franczia vagy más szolgálatot.

Erről a legf. elhatározásról a hadi tanács 1781. szept. 20-án kelt elnöki leirattal értesítette Benyovszky gr. ezredest.[1] Benyovszky nem is hederített e felszólításra, hanem egyszerűen belépett a franczia seregbe. Nyugdíját ezért megszüntették, de nevét a sereg állományában tovább vezették.

A hiteles tényállással szemben, Benyovszky Móricz 1781. szept. 22-én Párisból azt írja:

„Ezennel értesítelek, hogy a császárné ő felségétől végre engedélyt kaptam és ismét visszaléptem a franczia királyi szolgálatba." [2])

Ebből is kitűnik, hogy Benyovszky meg sem várta kérvénye elintézését, hanem egyenesen Párisba ment. Ha e levél jól van keltezve s közölve, három valótlanság foglaltatik benne:

a) hogy a *császárnétől* kapott engedélyt. Attól 1781. nem kaphatott, mert Mária Terézia királynő 1780. halt meg. Meglehet, hogy lapsus calami esett meg rajta, de ez mégis kissé vastag lapsus volna II. József ezredesétől. Azért még az is meglehet, hogy a Jókai közölte levél másolója: Ihro Majestät der Kaiserin-t olvasott Ihro Majestät der Kaiser helyett;

b) nem igaz, hogy engedélyt kapott;

c) nem igaz, hogy szept. 22. az engedélyt Párisban *megkapta*, mert a felség *elutasító végzéséről* csak szeptember 20-án kelt az udv. hadi tanács irata.

Az a való, hogy Benyovszky, miután vállalatát rosszul, adóssággal kezdte, — ma tán erősebb kifejezéssel illetnők ezt az eljárást — hitelezőinek zaklatása elől — a franczia szolgálatba lépett. A m. helytartótanácsnál s az udvari kanczelláriánál alig győzték összeírni a magánhitelezők s a kincstár követeléseit.

A hadi kincstár is előállott, mert Benyovszky ezredével szemben

Gesuch insoweit nicht statthat, als man nicht zugleich zween Herren dienen kann, so werden Sie dem Benjowsky bedeuten, dass er seine Entlassung aus hiesigen Diensten ordentlich anzusuchen habe, welche Ich ihm zu ertheilen und zugleich ihn von dem sonst gewöhnlichen Revers zu dispensieren geneigt bin; wornach er sodann n französische oder andere Dienste nach seinem Belieben wird übergehen können."

[1] HKR. 1781. Prot. G. no 7457.

[2]) Jókai i. m. II. 418. l.

sem hozta rendbe számadásait. Évekig folytak ez iránt a tárgyalások, de nem vezettek sikerre.

Benyovszkynak jóhiszeműségét menti az a körülmény, hogy egy nyilatkozatot hagyott hátra, melyben trencsényi jószágait hitelezői javára leköti.

Ha igaz egyfelől, hogy Benyovszky vérmes reményei nem valósultak itthon, másfelől az itt közlött adatokból kiderült, hogy e beléje helyezett bizalom is eltünt, s okát is látjuk.

A gróf emlékiratai angol kiadójának, Nicholsonnak előszavában nagyon jellemző a következő mondás:

„A mi engem illet, mondhatom, sohsem hallottam ellene valamit felhozni, a mit nem lehetett volna kétféleképértelmezni, vagy mi olyanoktól nem eredt volna, a kik egymásnak ellentmondtak, vagy a kiknek érdekükben nem lett volna, hogy elvádolják. Ezért tartózkodom a véleményadástól."

Nos, noha a közlött anyagban nincs ellenmondás s teljes joggal itéletet lehet ennek az alapján is mondani, mégsem itélkezem Benyovszky hazai, sanyarú véget ért vállalkozásáról.

Hogy Benyovszky túlerős képzelőtehetségénél fogva nem volt teljesen szavahihető, az a mi adatainkból is föltetszik. Nem lehet azonban végleg itéletet mondani azért, mert a magánlevelek s főleg az alapítási eljárás körül tanúsított eljárásról nincsen adatom. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy Fiume s a tengerpart, akkor, mikor e vállalat megindult, még csak négy év óta bontakozott ki elhanyagolt állapotából. Sem a hatóságok, sem Benyovszky nem ismerték a helyi körülményeket eléggé. Szóval sok olyan tényezőt kell latra vetnünk, a melyek ez eredményt már eleve is meghiúsították.

Mindamellett már ez az anyag is apróra bizonyítja, hogy gr. Benyovszky Móricz inkább volt *érdekes*, mint *értékes* ember. Igy írhatjuk be nevét a magyar gazdaság és kereskedelem történetébe.

UJABB ADALÉKOK A SZEMPCZI COLLEGIUM TÖRÉNETÉHEZ.

Irta: Dr. Fináczy Ernő.

E folyóirat 1899. évfolyamában[1]) levéltári kutatások alapján megismertettem a szempczi „collegium oeconomicum“ keletkezése és működésének első évtizedét 1773-ig. Azóta ujabb levéltári adatokat gyüjtöttem,[2]) melyek világot vethetnek ezen rövid életü szakiskola további alakulására és megszünésének körülményeire.

Annak a válságos helyzetnek, melybe ezen hasznos intézmény Mária Terézia királynő uralkodásának vége felé jutott, elemi csapás volt a szülő oka. A Szempczen elhelyezett iskola kényelmes és tágas épületének első emelete ugyanis 1776. évi május 1-én teljesen leégett. Minthogy a helyreállítás 25,000 forintba került volna (mely összeget az országos tanügynek akkori költséges rendezése miatt sehonnan sem lehetett előteremteni), a kormány az intézet áthelyezését határozta el, amire nézve többféle terv merült fel. Berchthold gróf, a curátor, azt a megoldást ajánlotta, hogy a húsz alapítványi növendék a pozsonyi gymnásiumba helyeztessék át, melyet a kegyes tanítórend vezetésére kellene bízni. A rend a gymnásiumban oly tanárokat alkalmazhatna, kik a gazdasági és kamarai tudományokat is taníthatnák. A helytartótanács eleinte a pozsony-szent-györgyi kegyes tanitórendi gymnásiumot vélte legalkalmasabbnak az alapítvány elhelyezésére, később azt javasolta, hogy a növendékek a kassai kir. convictusban nyerjenek uj otthont. Az udvari kanczellária azonban mindezen terveket — részint költséges voltuknál fogva, részint egyéb czélszerűségi okokból — merőben ellenzi, s terjedelmes előterjesztésében legalkalmasabb helynek a tatai piaristacollegiumot tartja: Tatán az egyik philosophiai tanárt (ki eddig az ethikát tanította) minden nehézség nélkül oly tanárral lehetne felcserélni, aki csakis a „studium politico-camerale“ tárgyait adhatná elő, az ethikát pedig a logika tanszékével lehetne egybekapcsolni. Tatán oly tágas épület van, hogy a 20 növendék elhelyezése akadályba nem ütközik. Maga a helyiség is kivánlóan alkalmas a benlakásra. A szemléltető eszközöket és tanszereket is nagyobb részt olcsó vizi uton, a Dunán lehetne elszállítani, majdnem egészen rendeltetésök új helyére.

[1]) A gazdasági felsőbb szakoktatás kezdetei Mária Terézia alatt. M. G. T. S. VI. 199.

[2]) Orsz. Lev. Udv. kancz. 2422., 2431., 2432., 2716., 3270., 3590., 3904., 5099., 5285., 5488. ex 1776.; 208., 638., 5930. ex 1779.; 4989., 5486., 6330. ex 1780. — Helyt. Oszt. Distr. Budensis, 1778. No. 4.

A királynő ily értelemben határoz, Vörös Antal kir. főigazgató 1776 november 16-án már meg is köti a tatai collegium rectorával a a szerződést, mely szerint a 20 növendék ellátásért a kegyesrend kap évi 1400 forintot, ezenfelül ruházatra évi 400, felcserélésre, könyvekre, apróbb kiadásokra évi 300 frtot. A kegyesrend tehát kötelezettséget vállalt, hogy összesen évi 2100 forintért teljes ellátásban és szakszerű oktatásban részesíti a 20 alapítványos növendéket. Az épület emeleti részében volt a praefektus lakása és a két hálóterem, földszint a növendékek tanterme. A tanításhoz való szemléltető eszközöket Szempczről Pozsonyba vitték, innen a Dunán elszállították Almásig, ahol ismét kocsira tették s tengelyen vitték Tatáig. A szállítás ellenőrzésére (hogy útközben meg ne sérüljenek az eszközök) Mak Sebestyén piarista tanárt küldték ki.

Az előadások csak az 1776. év végén vehették kezdetöket, mert a növendékek nagyon lassan szállinkóztak vissza. Deczember 14-én még csak heten voltak, s a mondott időben meg is kezdték a tanítást. A növendékeknek még rajzeszközeik (regalis charta, sepia, cerussa anglicana, tabulea pro delineationibus) se voltak.

Az 1778. évben öt tanárja volt a kamarai tudományoknak, és pedig Szőlősy János tanította a mathematikát, Keglevics Nepomuk a politikát, Latzkó Ambrus a polgári építészetet, Glatz Bálint a kettős könyvvitelt és német nyelvet, Gegó Adolf a philosophiát. A tanároknak és tantárgyaknak e sora mintha azt mutatná, hogy a tanterv az intézet megalapitása óta némileg módosult. Válószinü azonban, hogy a „politika" itt ugyanazt jelenti, amit Szempczen az „oekonomia". Reggel 7-től 8-ig tanultak a növendékek politikát, 8-tól 9-ig számtan és kettős könyvvitelt, 9-től 10-ig mathesist, d. u. 2-től 3-ig német nyelvet, 3-tól 4-ig szépírást és polgári építészetet. Az összes előadások még mindig németül folytak, „habár némelyek e nyelvben kevéssé jártasak", teszi hozzá a jelentést tevő főigazgató.

A politikai és kamarai tudományok azonban már nem birtak Tatán gyökeret verni. Az új tanulmányi rendszer értelmében az egyetemen is, a királyi akadémiákon is tanitották a közgazdasági és politikai tudományokat, s így a tatai alapitványt mind kevesebben keresték fel. Az 1779. évben egyszerre 13 növendék hagyta el az iskolát anélkül, hogy a tanfolyamot bevégezte volna; helyökbe csak 6 ifjú folyamodott, kivétel nélkül alsó osztálybeli gymnásiumi tanulók, kik koruknál fogva nem is feleltek meg az alapitvány rendelkezésének. Szükségből hármat mégis felvettek közölök. Csak ily módon sikerült a teljes létszámnak (20-nak) felét elérni. A kanczellária ily körülmények közt azzal az elvi javaslattal járul a királynő elé, hogy az intézményt jelen alakjában szüntesse

meg, s az alapítványi összeg kamataiból létesítsen a politikai és kamarai tudományok hallgatói számára egyetemi kézi ösztöndijakat.

Habár a királynő helyesléssel fogadja az eszmét, rövid idő mulva újabb fordulatot vesz az ügy. Minthogy akkoriban az árvák gondozása, s különösen a tallosi kir. árvaház felvirágoztatása volt napirenden, a pozsonyi kormányszék azt indítványozta, hogy a királyi kincstártól eredő évi 1400 frtnyi javadalmat a Szempczre áthelyezett (eredetileg Talloson volt) kir. árvaház kapja meg: 1100 frttal meg lehetne javítani az árvaházi tanitók fizetését, 100 frtot fenn kellene tartani jutalmakra, és a fennmaradó 200 frtból három új alapítványi hely volna szervezhető. E terv a helytartótanács nézete szerint annál okszerübb, mert az árvaházban a geometriát s rajzot, úgyszintén az építészetet és gazdaságtant úgyis tanítják.

Látnivaló, mint száll alá az eredetileg serdültebb ifjak számára rendelt studium az elemek színvonalára, s mint zsugorodik össze a tanítás anyaga a névleges szakismeretek szük körére. Igaz, hogy az árvaházban is foglalkoztak a növendékek a gazdaságnak egyik-másik ágával, rajzolgattak is, számtant is tanultak, — de mi volt ez ama czélhoz képest, mely szerint a szempczi collegium a közigazgatás és kamarai szolgálat részére tisztviselőket képezzen?

A kanczellária kapva kapott e megoldáson. Kedvező véleménynyel mutatja be a tervet (1780 október 3-án) a királynőnek aki nemcsak jóváhagyja a javaslatot, hanem elrendeli, hogy az 1400 frtnyi javadalom nyomban helyeztessék át Szempczre, a kir. árvaház részére s a Tatán maradt 10 kameralista növendék ellátására a kincstár mindaddig fizesse a megfelelő összeget, míg e növendékek tanulmányaikat teljesen el nem végezték. Azontúl Tatán a kamarai tudományok tanítását be kell szüntetni.

Itt véget ért a nagy reményekre jogosító és keletkezésekor országos érdeklődéssel fogadott intézmény. A bécsi udv. kamara, mely a tisztviselők anyagi érdekeit féltette a dolgok új fordulatától, hiába tiltakozott (utólag) a kamarai studium megszüntetése ellen. A királynő elhatározása csak annyiban módosult, hogy a szempczi kir. árvaház alapítványos növendékei közt mindig hat olyannak kellett lennie, kik kamarai tisztviselők fiai. A szempczi collegium oeconomicum alapítványa, mely Tatán már csak tengődött, a szempczi kir. árvaház alapjaiba olvadt. Visszakerült eredeti helyére, de eredeti rendeltetése nélkül. Pedig a kir. tudományegyetem és a kir. akadémiák csak kis részben pótolhatták e szakiskolát. Ők jobbára elméletet tanítottak, magasabb szempontból és elvont módszerekkel, míg a szempczi, illetőleg tatai alapítvány első sorban a közélet gyakorlati szükségleteinek szolgált vala.

ADATOK.

A TÁLLYAI SZŐLŐ-HEGYVÁM NAGYSÁGA 1586—1609. ÉVEK KÖZÖTT.

A)

Prudentes ac circumspecti Domini, amici et vicini nobis observandissimi, post salutem et servitii nostri commendationem. Az Uristentül kivánok kegyelmeteknek minden jókat és egésséges hosszú életet megadatni. Megértöttem az kegyelmetek levelébül, mit ir kegyelm. az thállyai *szőlő-hegyvám avagy ferton* dolga felől való törvényről, hogy az minemű hit letétel ti kegyelm.-nek tizenkét személynek ott decernáltatott, azt én megengedném, mert anélkül is bőségösen megbizonyította volna kegyelmetek, hogy soha ide az házhoz ott a szőlöktül fertont nem fizetött volna kegyelm., és az hitletétel csak de superfluo volna az bizonyságok után. Én mindenben kegyelmetek barátja, szomszédja vagyok, az mi lehetséges dolog. De megbocsásson kegyelm., hogy ebben az kegyelm. kívánsága szerint nem cselekedhetöm, mert abban az törvényben igen szükségképpen találtak kegyelm.-nek az hitét, mivelhogy laistromokbul is bizonyitották az én szolgáim, hogy ez előtt egynehány esztendővel egynehányan megadták az kegyelm. városbeliek közzül a fertont, az kik mostan vonogatják magokat tüle. Osztán az bizonyságok is elégtelenek voltak ez dolognak erősségéhöz, mert ő nékiek arra igen kevés gondjok volt, adta-e meg kegyelm. valaha avagy nem, tartozott-e kegyelm. vele avagy nem? csak mondták, ez mit ők magoktul értöttek. Azért mivelhogy ez ennek az várnak és az szegény atyámfia árváinak jövedelmében jár, az törvény kivöl semmit nem cselekedhetöm, hanem im ezten nap az napja, akkor jöjjön reá kegyelm. az hitre és mondja el kegyelm. az meglött törvény szerint, én az egy hordó bort is megadatom akkor kegyelm.-nek. Isten tartsa meg jó egésségben kegy.-et. Datum in arce Regecz die 23 Decembris iuxta vetus Calendarium anno 1586.[1])

D. V. amicus et vicinus

Caspar Magochy.

Kivül: Prudentibus ac circumspectis dominis, iudici caeterisque iuratis civibus civitatis Cassoviensis etc. dominis, amicis et vicinis nobis observandissimis.

(Eredetije papiroson, zárlatán piros pecsét, Kassa város levéltárában 1041. sz. a.)

[1]) A régi és az uj időszámítás között 10 nap külömbség volt. Az uj naptárt XIII. Gergely pápa ugyan már 1582. év október hó 4-e óta behozta, Magyarországban azonban csak az 1588: XXVI. t.-cz elfogadta. A Gergely-féle naptár szerint ezen oklevél kelte 1586. évi deczember 31. napja. Lásd *Knauz*: Kortan. 1876. 22 s kk l.

Dr. Kováts Ferencz.

B)

Prudentes et circumspecti Domini, amici nobis observandissimi Servitiorum meorum paratissimam commendationem.

Megértettem az kegyelmetek leveléből, minemö méltatlan és ok nélkül való panaszolkodást tettenek az kassai uraim ellenem, hogy én szokatlan és elviselhetlen dologgal bántanám őket, a'nona fölött akarnék két köböl bort minden embertől venni és minden háztól fl. 16, az gondolatunkban sem volt; ő kegyelmeknek nem kellett volna azt irnia, hanem tudja kegyelm. azt, hogy Maad egy jószág Tállyával valaminemö rendtartásban Tállyán az urak tartják az vidéki embereket, én sem terhelem ő kegy.-et föllyebb, hanem akarom csak abban tartanom. Tállyán penit (= pedig) illyen szokás és rendtartás vagyon, hogy valamely vidéki embernek háza vagyon ott, a' házától szolgál, az *fertont* egy-egy köböl zabot, egy-egy kappant, egy-egy kalácsot minden szölejétől megadja, annak fölötte az ius terragiumot minden szőlőtől den. 64, és minden száz köböl bortól den. 24 ad; ez ott az törvény, én is az én jószágomban Maadon, minthogy egy jószág Tállyával, ez is regéczi jószág, ebben akarom ő kegyelm.-et tartanom, mert hogy jószágomban való telekimet elfoglalja, házat építsen rajta, erdőmet pusztítsa, földemet élje, énnekem penit semmit ne szolgáljon, se adót ne adjon, gondolhatja kegyelm., ha méltó dolog-é az? holott az telekre jobbágyat szállítanék, aki engemet szolgálna, adót adna róla; kegyelm. azért megbocsásson, de ezen kivül nem mehetek, uj törvényt sem költök; ha ott akar lakni, szolgáljon, adót is adjon, mert én Mádon nömös házat nem tartok. Az házaktól való taxát rendeltem volt azért, hogy ő kegyelm. ne szolgáljanak házoktól, földemet, erdőmet szabadon éljék és az ő kegyelm. embereinek biráimtól bántások ne legyen, de ezt is úgy limitáltam volt, kinek mennyire való értéke vagyon, senki házára fl. 16 nem rendeltem, hanem csak az Kalmár Jánoséra, mert oda leginkább tékozolják az erdőt, minthogy sok embert tart benne; azért ám meglátják ő kegyelmek, ha ez mostani taxát neheztelik, az előbbi taxát adják meg, szolgáljanak házoktól, az terragiumot, fertont és egyéb accidentiákat is, valamint Tállyán vagyon, adják meg ő kegyelmek, mert arra semmiképpen nem mehetek, hogy én ott valakit szabadságban tartsak vagy nömös emberré tegyek, ne is kívánják azt ő kegyelmek. Ha azt mondják, hogy Mádon ez szokás ez előtt nem volt, az sem volt szokás, hogy ő kegyelmek az mi telkeinket elfoglalja, házakat épitsen rajta, erdőnköt, földünköt szabadon élje, azért ha ő kegy. elfoglalták. házakat épitettenek, erdőnköt élik, méltó, hogy szolgáljanak róla és a mi adónkat megadják. Attól penit félteni nem kell, hogy három avagy négy köböl zabért, tíz vagy tizenhat forintért *negyvenezer forint érö szőlejét* elhagyja Kalmár János pusztulni, se a többi, ki tíz-, ki húszezer forint érő szőlejét avagy csak szedetlen hagyná is; ha penit szedetlen hagyják, én megszedetem és ő felségének két annyi hasznot adok belőle, amennyit ők adtak volna. Tartsa meg az Uristen kegy. és éltesse sok esztendeig jó egésségben. Ex Paczin 9 octobris anno 1609.

Prudentium ac cirkumspectorum D. V. amicus

Franciscus Alaghy m. p.

P. S. Az kik neve alatt az memorialet irtak, azok közzöl egy Kalmár János uram itt vagyon nálam, esküszik, hogy sem hire, sem tanácsa benne, tudom, hogy ezen kivül is egynehány jóakaró uraimnak is Zabó György és Kys Lukács uraméknak hirek nélkül esett, azért nem kellett volna a jámbornak, annak, aki irta, illyen mód nélkül való dolgot irnia és kegyelmeteket is vele bántania.

Kivül: Prudentibus ac circunspectis dominis iudici et iuratis civibus civitatis regiae ac liberae Cassoviensis etc. dominis et amicis observandissimis.

(Kassa v. lt. 5323/38 sz. a.)

Másolta: *ifj. Kemény Lajos.*

A FORRÓI JOBBÁGYOK RENDTARTÁSA 1601. ELŐTT.

S. D. P. Minden testi és lelki jókat az Atyaistentől s Fiáért kivánnunk uraságtoknak minden házok népével egyetemben, mint ilyen forgandó, háborgó időben.

Az uraságtok elei mikor ilyen törvényben tartott, az melynek megírására minket az faluval egyetemben az régi atyáinknak igazságos törvény szerint való jó rendtartások és közöttünk való, ez világból kimult atyáinknak megmaradott fiainak épületek (= épülésük) kivánják az falunak nagyobb erősségére és előmenetelire.

Leges Forraini:

1. Mi forraiak, az kinek törvényt kimondottunk, tehát d. 1, egy pénzt kellett adni, ha nyerő, az ki penig azt meg nem adta az nap, az ki nyerő, tehát d. 12, tizenkét pénzt vehetett az biró rajta.

2. Az kinek penig törvényt mondottunk s harmad estén napig be nem hozta az választ uraságtoktól, tehet vessző (= veszve) volt perí; söt ha azután akarta keresni, tehát fl. 1, egy forinton maradt érette.

3. Az ki penig szántóföldből embert tiltott, tehát harmadnapra törvényének kellett lenni; törvénytelen uraságtokat senkinek nem szabad volt busitani; mert az ki törvénytelen felment, tehát fl. 1, egy forinton maradt.

4. Hogyha penig szántóföld mérni kihivták is a birót, ott is mindakét személy d. 40, negyven-negyven pénzzel tartozott. Az melyik pedig az másik földét elszántotta, hogy nagyobb volt az övé, tehát az két girán maradott.

5. Az mely szántóföldet penig, az mely buzának való volt, sz. Jakab napig meg nem szántott, tehát ha az bírótól megkövették, sz. Jakab nap után szabad volt megszántani buzatermésre, de tavasznak nem volt szabad.

6. Ha szőlő mérni az biró kiment, tehát az kik mérettek, mind az két személy d. 40, negyven-negyven pénzzel tartozott az birónak.

7. Ha penig szent Gergely pápa napig nem tiltotta szőlő-örökségből, tehát abban az esztendőben nem kereshette.

8. Ha örökséget vett egyik az másiktól, az ki vette, minden

forintra egy-egy icze bort adott; tudománypohárban egy pint bort; akkor azt ugy mutatta fel az biró mindenek láttára, hogyha esztendő s három napig nem ellenzi, pénzét le nem teszi, tehát elmarad tőle.

9. Ha penig örök levelet írt az mester (= iskolamester), tehát d. 12, tizenkét pénz járt az mesternek tőle; az birónak penig az falú pecsétitől d. 4, négy pénz. Ha penig az falu-könyvében beiratta ugyanazon ember, tehát az mesternek azért d. 6, hat pénzzel tartozott. Ha penig az ember azt ujonnan megkerestette az falu-könyvében, tehát d. 2, két pénzért a mesternek meg kellett keresni.

10. Ha örökségből akart tiltani vidéki embert, tehát d. 4, négy pénzért az biró pecsétet adott neki; rá kellett az vidékinek az törvényre jönni.

11. Valaki penig falu gyülésében egymásnak csak hazudtat mondta is, tehát fl. 1, egy-egy forinton maradt érette.

12. Ha penig hatalmas alá lovat kellett adni, az kin az szer volt s itthon nem találtatott, tehát az kit a' biró elébb itthon ért, azt elküldhette; ha penig el nem ment, tehát az biró megfoghatta, fl. 1, egy forintot vett rajta.

Az uraságtok elei minket ebben az törvényben tartott meg az Sélediek[1]) idejében is, melyet uraságtoknak megirtunk. Erről penig nekünk irott könyvünk volt mind falu akaratjából, mind peniglen az uraságtok akaratjából, melyet az pogányok vesztettek ki közülünk. Hogyha penig ezen törvényben akar uraságtok megtartani, az régi atyáinknak rendi szerint, hadd építsünk falu könyvét, ugyanezen levelet bocsássa alá uraságtok, melyet uraságtok is kezeírásával erősítsék meg. Isten tartsa és éltesse uraságtokat minden javaiban nagy sok jó esztendőkig jó egésségben.

Jó választ várunk uraságtoktól, mint tisztelendő nemes urainktól.

Datae. Forraini 5 die decembris anno 1601.

Index simul cum iuratibus civibus et etiam plebe, servitores paratissimi.

Czim: Ez levél adassék cassai biró urunknak, nekünk nemes urunknak az ő tanácsival egyetemben, nekünk nemes urainknak.

(Eredetije papiroson, zárlatán zöld pecsét, Forró község szőllőfürtös pecsétje, Kassa város nyilvános levéltárában 4966/21. sz. a.)

Másolta *ifj. Kemény Lajos.*

UTASITÁS 1552-BŐL A POZSONYI KIRÁLYI VÁRÉPÜLETRŐL.

Instruction aus Befehl Römischen Kaiserlichen Majestät durch die Hungrisch Kammer, von *wegen des Gepeu des* 52-ten Jahrs in dem *Königlichen Schloss Presspurg*, an *Jakob Simötl*, hochgedachter Kaiserlicher Majestät Gegenschreiber des Dreissigist allhier.

1. Richter, Burgermeister, und Rat zu Pressburg aufzulegen, damit sie ernstlich Verordnung thuen, auf das irer Unterthan, und Ziegler

[1]) Serédyek ?

allerlei Ziegel, mit pester Mass, guter Arbeit, und wohlgebrannt, bei ernstlicher Straf auflegen, zu machen, und auch solches handhaben, wo sich aber befünde das der Wert der Ziegel zu teuer, oder zu wohlfeil, wissen sie gemeinen Nutz nach Ordnung zu geben, damit weder Reich, noch Arm beschwert sei.

2. Nachdem man den Zieglern nemblich in die 70 Pfund Pfennig an den alten dargebenen Ziegeln schuldig, die sollen ihnen unverzogenlich bezahlt werden, damit sie Ursach dester fundersämlich gut Ziegel machen.

3. Dieweil die meist Substanz des Gepeus an den Ziegeln gelegen, soll den Stadtleuten zu Presspurg aufs wenigst 100 Pfund Pfennig geben werden, den Zieglern nach der Gelegenheit auszutheilen, damit sie Holz zu den Öfen bestellen, und führen mögen.

4. Soll zu *Teutschen-Altenburg* bei den Kalchprennern verordnet werden, damit, so viel möglich, der Kalch ind Steinweis voll und recht geprennt, und hiezu auf des Gestatt mit der Mass geraumt wird.

5. Soll fleissig aufgesehen werden, das guter Völl Sand, so mit Lettig zu dem Gepeu geführt werde.

5. Soll mit sondern Fleiss auf die Maurer gesehen werden damit sie den Mörter recht und voll abbrennen.

7. Soll der Meister fleissig auf sein Maurer Achtung haben, damit sie die Mauer recht und voll in einander pinten, mit zimblichen Mörter versehen, durch Plei und Schnur gerecht führen. Wo aber in solichem einicher Unfleiss erfunden, wie bisher vielfaltig beschehen, und noch vor Augen, soll der Meister sambt den Verprechern härtiglich andern zum Exempel gestraft werden.

8. Soll fleissig aufgesehen werden, das das Steinwerk zu die Thürn und Fenstern nicht von Stuck werden, sonderlich die Fenster Pennckfenster, und Thürsturz von ganzen Stein, dieweil es möglich zu bekommen, geben, und in die Schiffung die Laden ganz geführt werd.

9. Nachdem die Steinmetzen nach dem Monat arbeiten, und bestellt, soll fleissig auf sie gesehen werden, damit sie zu rechter zeit zu, und von der Arbeit gehen, und bleiben, auch fleissig ihr Arbeit vollbringen, welcher sich aber ungebührlich hielt, mit Straf mit ihm verfahren.

10. Ist auch von Nöthen das die Steinmetzen monatlichen bezahlt werden, doch soll auch jedem Steinmetzen jeder Zeit ein Monat eingehalten werden, aus Ursach, nach dem in Winter und Summer Zeit die Besoldung gleich, möchten sie den Winter arbeiten. und den Summer darvon ziehen, und zu sanct Merten Tag soll jeder Steinmetz ausbezahlt, und frei gelassen werden. Welicher sich aber wiederumb zu arbeiten verwilligt, soll wieder bis auf s. Merten Tag verpunden sein, allein die Röm. Maj. seien, sein nit mehr notdurftig.

11. Soll den Maurern, Steinmetzen und allen arbeitern, so bei der Röm. Maj. getreu arbeiten, nicht zu viel Geld hinaus geben werden, sundern nur allein damit sie ein Auskommen haben, auch auf das die so Arbeiter in der Abreitung nit schuldig bleiben.

12. Nachdem die Röm. Maj. nach derselben Gelegenheit Geld zum Gepeu verordnen, so soll solch geordnet Geld dermassen in dem Gepeu

angetragen, und angegeben werden, damit in allen Orten nach Gelegenheit [illegible] werden.

[illegible] soll [illegible] werden.

[illegible] die [illegible] er [illegible].

17. [illegible] die [illegible]

[illegible]

der Kammer [illegible].

Kivinről: [illegible] pro [illegible] Posoniensis, data Jacobo parvo contrascribae tricesimae Posoniensis. 1552.

Eredetije az Orsz. Levéltár [illegible].

Közli: *Dr. Kúffy Ödön.*

A SOMAI [illegible] 1643–1654. KÖZÖTT.[1]

Inventarium [illegible] nec non [illegible] anno 1654. Quo [illegible] recepta et occupata [illegible].

Anno 1643. die 10 februarii per commissarios illo tempore constitutos revisum et conscriptum.

Anno 1654. die 12 decembris [illegible] revisa et conscripta inventario per [illegible] commissarios infra denominatos.

[1]) Az érdektelen részek kihagyásával.

Az felső gepelben.

Az gepel, az hol az csiga kerék vagyon ujonnan épittetett meg, az mint megjártuk, és ad oculum vöttük.	Mely mostan is azon épületben találtatott tőlünk.
Az só akna felett való házak tavaly ujonnan rendeleztetek meg.	Ezt is abban az épületben találtuk.
Egy csiga kerék minden hozzá tartozó szerszámával.	Épen meg vagyon most is.
Az csigán két uj hárs kötél vagyon, ezen kivül 3 hars-kötél vagyon, a ki még mi[l]ben nem forgott.	Meg vadnak most is, mint uj s mint o hárs kötelek.
Az só kamarában egy uj szinghez való hárs kötél.	Egy uj hárs kötél mostan is találtatott.
Az só kamarának az padján le tött kötelek el rothadtak, és más olyan rosszak vadnak helyette.	Ugyan azon semmire kellő kötelek meg vadnak.

Ugyan azon gepelben vagyon.

Az Hutman háza --- ---	Meg vagyon most is --- ---

Mellette.

Faggyunak való kamara. Ismég más kamarácska, az Hutman házához, pitvarával együtt, más felől is vagyon két só kamara, megtapasztatott.	Ezek mind épen meg vadnak.
Az egyik só kamarában vagyon két vas mazsa mérték, ez mellett fél vas mázsa, mely megtört, egy vas fél fertaly.	
Azon kivül vasas lánczokkal felépittetett mérték.	Ugy találtatnak mostan is.

Az Hutman házának ellenében.

--- --- ---	--- --- ---

Ugyan azon gepelházban vagyon.

Négy öreg vizvonió bőr zsák.	Most kettő vagyon.
Négy só vonió bőr zsák.	Most is négy vagyon.
Öt emberre való hám, kötelekkel, és minden szerszámával.	Most négy vagyon, jó.
Két só vonió uj kötél.	Ujak most is.

Az Schatht, kit császár Schatnak hinak.

Noha egy nehány helyeken roszszas volt,	Most pediglen jó.
Vadnak a' mellett egy viz vető csatorna.	Ezek is jól vadnak.

Az felső gepelház felől.

Egy kolompozó.	Meg vagyon.

Alsó gepel.

Az Schacht, kit Faigel Schachtnak hínak, vagyon az mellett egy vizvető csiga.	Meg vagyon.
Két kötél rajta, ó.	Most is azon kötelek.
Az végén láncza, nagy, mind a kettőnek.	Ugy vadnak most is.
Két fa csiga kerék, vasaztatott, azon körül való szerszámával együtt.	Épen meg vadnak ezek is.

Ugyan abban az gepelben.

--- --- ---	--- -- ---

Az hevér házban.

--- --- ---	--- --- ---

Az kovács műhelyben.

Vagyon egy kovács kölcz.
Egy öreg vas fogó.
Egy közép verő.
Egy kicsiny verő.
Egy nagy vas üllő, az ki most is az alsó só főző hutában vagyon.
Egy szegverő üllő.

Ezeken kivül vagyon:

Két öreg verő.	
Lyukasztó verő nr. 5.	
Sinszeg fejező nr. 1.	
Lapos szeg fejező nr. 1.	Ezek mind megvadnak.
Lécz szeg fejező nr. 1.	
Patkó szeg fejező nr. 1.	
Szeg nyomó fogó nr. 1.	
Ellenző vas nr. 1.	
Nagl placz vas hasító nr. 2.	
Egy öreg porczel nr. 1.	
Span ring nr. 5.	
Egy körcz legyező nr. 1.	
Egy korcz nyárs nr. 1.	
Egy horgas verő nr. 1.	
Likasztó karika nr. 1.	
Vas metsző ék nr. 1.	

Az műhely előtt.

Volt egy kaloda	Mely most is az hevérek háza előtt vagyon.

E mellett vagyon.

Az Fajgel Schacht vizöntöjével együtt. Meg vagyon.

Ugyan ott az Schacht elött.

--- --- --- --- --- ---

Az istálóban.

--- --- --- --- --- ---

Ennek ellenében.

--- --- --- --- --- ---

Azon kivül vagyon.

--- --- --- --- --- ---

Uj épületek, kiket Daróczy Ferencz ujonnan csináltatott.

--- --- --- --- --- ---

Az alsó házak.

--- --- --- --- --- ---

Ennek az háznak ellenében.

--- --- --- --- --- ---

Az felső házak.

--- --- --- --- --- ---

Abbul nyilik.

--- --- --- --- --- ---

Az megirt szoba ellenében.

--- --- --- --- --- ---

Az egész ház fölött.

--- --- --- --- --- ---

Felsö uj sófőző, öreg huta.

--- --- --- --- --- ---

Következik az alsó sófőző öreg huta.

Azon helyen semmi se nincsen mivel annak eszközi, az felső hutához vitettenek. Mert az ki az elött az alsó hutában voltanak, most az felsőbe vadnak. Az mint következik --- Az felső épületben vagyon két ásott tó, két rész szivárványával együtt. Két nagy öreg sófőző vas üst négyszegő, hat vas horgon függő. Az egyik uj, az másik még ép, és

födoztatlan. Tizenhárom öreg kádok, teljesek só vizzel. Egy vasas tekenő. Négy só vono nagy kapa. Négy só hányo lapát. Egy öreg pöröly. Három tolo taliga. Két cső. tört. Egy fék cső, tört, egy garasos merő. Egy négy kerekű taliga, az kin fát hordanak. Az egyik szivárvány felött az aljától fogva, az feléig házacska vagyon elegendő uj csatornákkal meg környekeztetvén.

Valamint ezek le vadnak irva, ugy találtuk rendesen.

Benn az bányában vagyon.

Bánya vas 6.	nr. 32.
Pach aizen 73.	nr. 58.
Hant fejstel 6.	nr. 2.
Öreg és kicsin puska 8.	nr. 8.
Fürész 1.	nr. 2.
Szekercze 7.	nr. 7.
Foglaló vas 3.	nr. 3.
Tisztító vas 3.	nr. 1.
Vas szeg 18.	nr. 3.
Plech 16.	nr. 32.
Vas rud 4.	nr. 3.
Karacza 8.	nr. 8.
Irto kapa 1.	nr. 1.
Tekenő 12.	nr. 8.
Taliga 15.	nr. 12.
Vas csakány 3.	nr. 3.
Bard 1.	nr. 1.
Schad hammer 1.	nr. 2.

Hutman Demien Mathé, a ki ő fölségének hittel köteles, ilyenképen referálja huttmanságában való munkajat, hogy kezdődött husvét előtt három héttel.

Az alsó bányában, munkája kiben procedált extendáltatik szélessége harmad fél ölre. Ezen banya negyven esztendőtül fogva pusztán állott.

Más lyuk ugyan az alsó bányában vagyon, kiben most sót vágnak, szélessége két öl, hosszassága három öl.

Ugyan ott vagyon egy lyuk, kit három esztendőtül fogva kivágtak, körületi teszen negyven ölnyire, magossága más fél, még azon belől is egy lyuk, hosszassága két öl.

Az közöpső bányában vagyon egy lyuk az egyik ódalának hosszassága ötven ölnyire, szélessége három, magassága mas fél.

Az felső bányában három lyukat vágtanak, azokban szép szin sóra akadtanak. Mind a három bányaban Schicht, melynek egyikét négy óráig fel vonják, vagyon nr. 60.

Az első leeresztő helynek mélysége hatvan öl, második tizenöt öl,

öt lábtón járnak alá, harmadik lemenő helynek mélysége száz öl, azon kivül három lábtócskán járnak alá, melynek egyike circiter két öl...

Et sic perfecta est inventatio salis fodinae Sóvariensis die 12 decembris anno 1651.

Actum Epperies die 12 decembris 1651. Emericus Mosdony m. p. l. s. Ludovicus Melczer m. p. l. s.

Eredeti orsz. lev. urb. et conscr. fasc. 97. nr. 2.

Másolta: *dr. Kárffy Ödön.*

VEGYESEK.

Kassai csizmadiák pörirata 1642-ből. Abaujvármegyében levő nemes és királyi szabad Kassa városában levő becsületes csizmadia céhnek quaerelája az nemes tanács előtt illyenképen következik cum praemissa protestatione ugyanezen Abaujvármegyében levő nemes és királyi szabad Kassa városában lakozó Tóth Szabados Szeőcz István uram ellen, melyet az nemes tanács hallgasson meg patienter.

Nemzetes nemes és tisztelendő biró uram, nemzetes és tiszteletes tanács uraim. Ez jelen való ezerhatszáznegyvenkét esztendőnek 29. napján sz. Mihály napjára Jászó mezővárosában levő sokadalomra, mely Jászó városa vagyon helyeztetvén az felül megspecifiált vármegyében, mentek volt céhünkbeli emberséges csizmadia mesteremberek mesterségekhez illendő cseres bőröknek vásárlása kedveért, az melyeknek elhozása esztendőként bizonyos levén azon napra, nemcsak mineknünk itt Kassán, hanem az ország szerint minden helyekben lakozó csizmadia mesteremberekuél is tudván és nyilván volt és vagyon is. Ez dominus J. (= in causam attractus, alperes) nem tudatik honnét és micsoda bátorságtól viseltetvén azon felülmegírt és megspecificált Jászó mezővárosából elmenvén, más helyben megvárván azon sokadalomra indult varga mesterembereket, az melyek a mi mesterségünkhöz való és illendő cseres bőröket hoztanak volna eladni, megállatván őket, nekünk nem kevés kárunkra oly nagy áron vette meg az cseres bőröket, az mely ezideig mi közöttünk nem hallatott. Mivel azért megtanult mesterségünk után akarunk élni, kérjük alázatosan az nemes tanácsot, hogy az egyszer kiadott és kimondott conditiók mellett méltóztassék bennünket megoltalmazni és az dominus J.-t is contra deliberationem facti méltó és illendőképen convincálni, minthogy mi úgy értettük volt akkor, hogy az török áros urainknak tulajdon csak az török kezéből kijött munkát szabados árulni és nem az magyarok között csinált és készített munkát, az mellyeket bona regninek szoktunk nevezni. Az mely cselekedetit ő kegyelme nem is tagadhatja, mert már az nemes tanács előtt egyszer fateálta és recognoscálta is azon cseres bőröknek megvételét. Ez az első quaerelánk az nemes tanács előtt az dominus J. ellen.

Az második quaerelánk mégis ez az nemes tanács előtt, hogy

ugyanezen felül megspecifikált esztendőben levő sz. Mihály napja tájában egy veres karmazin csizmasarut vettenek meg az dominus J-től ugyanitt Kassán az maga boltjában, az mely nem török munka, jóllehet ő kegyelme fejét kötötte hozzá, hogy igaz török kézimunkája és arra is igérte magát, hogy kész megbizonyítania az nemes tanács előtt, hogy Budáról hozták. Tudjuk ugyan azt, hogy az Actornak kellene az alperesre bizonyítani, de volentibus non fit iniuria, azt az dominus J. magára assummálta és így nem tartozunk másképen rá semmit egyebet bizonyítania, hanem csak ezt, hogy ha az nemes tanács bennünket reá bocsát, két avagy három városból való czéhbeli csizmadia mesteremberеket hivatunk az nemes tanács eleiben, az kik lássák meg, ha igaz török munka-é azon csizmasaru avagy nem; ha igaz török országból költ és jött azon csizmasaru, ám mi convincáltassunk az méltatlan panaszért; ha penig nem, tehát ezen cselekedeteért is méltán kivánjuk, hogy az deliberatiónak continentiája szerint convincáltassék seorsim et singillatim az dominus J. Ez első feleletünk sine cesse forot.

Kivül: Csizmadia céhnek actiója contra Tóth Szabados Szeöcz István uram ellen.

Eredetije papiroson, Kassa város nyilvános levéltáraban 6901. sz. a.

Közli: *Kemény Lajos.*

„Groschen Bemyscher muncze Polnischer czal.“ A bártfai XV. századbeli számadásokban, a melyeket Fejérpataky László „Magyarországi városok régi számadáskönyvei“ (Budapest 1885.) czímű nagyfontosságú forrásmunkájában közzétett, érdekes pénzösszehasonlítások találhatók. Ezek közül a legfontosabbak azok, a melyekben külföldi pénznemeket viszonyítanak a számadások magyar pénzekhez, különösen a magyar aranyforinthoz.

Ezen viszonyítások annál inkább tanulságosak, minthogy hivatvák, a középkori pénztörténet egy igen vitás kérdésére, a valuta kérdésére érdekes világot vetni. Már Hegel a Nürnbergi krónikákhoz írt XII. mellékletében [1]) kiemeli a magyar aranypénz monografiájának fontosságát az európai késő középkor (XIV—XV. század) pénz- és értéktörténetére nézve. Kivánalma azonban nem volt a tudományos szükséglet szabatos kifejezése, a mit különösen az osztrák numismaták (kivált Schalk [2]) tévedései a magyar aranyforint színsúlyának meghatározásánál a legjobban bizonyítanak. Inama-Sternegg inkább megközelítette a probléma magvát, a midőn úgy „a németországi középkori aranyérték“ czímű fejtegetésében,[3]) mint „gazdaságtörténetének“ III. kötetében,[4]) utóbbi mun-

[1]) Chroniken der deutschen Städte. I. Nürnberg. I. köt., Leipzig 1862. — 229 sk. lap. V. ö. *Salamon*: Budapest története. III. kötet. Budapest, 1885. — 87. lap.

[2]) Numismatische Zeitschrift. XII. évfolyam. Bécs. 1880. 194. skk. ll.

[3]) Zeitschrift für Social- und Wirthschaftsgeschichte. III. kötet. Weimar 1895. 1. lap.

[4]) Deutsche Wirtschaftsgeschichte, in den letzten Jahrhunderten des Mittelalters. II. Leipzig 1901. 398. skk. ll.

kájában hivatkozással Luschin egy idevágó dolgozatára,[1]) a magyar aranyforint németországi forgalmát tárgyalván, felismerte azt a tényt, hogy Magyarország határain kivül a magyar aranyforint „kereskedelmi pénz" szerepét vitte.

Igy a külföldön a magyar aranyforint bizonyos kereskedelmi szokások szerint viszonyíttatott az ottani, — kiváltkép az ezüstből vert — pénzekhez. Mindamellett, hogy a körmöczi arany állandóságánál fogva nagy kelendőségnek örvendett, azért mégsem kerülhette ki a külföldre került pénzek ama sorsát, hogy az ottani honi pénzekkel szemben bizonyos árfolyamcsökkentést ne szenvedjen. A bécsi híres pénzverőkönyv például 23 karátosnak állította a Zsigmond-korabeli körmöczi aranyok finomságát, noha — ezt büszkén állíthatjuk — kétségtelenül magyar származású aranypénznél eddig még nem találtak 23 3/4 karátnál csekélyebb finomságot.[2]) Ily módon a magyar aranyforint külföldi árfolyamai nem tükrözik vissza a nemesfémek természetes viszonyát, s hogy ezt megállapíthassuk, szükségképen magyarországi adatokra szorulunk, a melyek közül tanulságos összehasonlításokat azon adatok tesznek megejthetőkké, a melyekben a magyar aranyforintot külföldi ezüstpénzekkel hasonlították össze.

1432. év október 5-én kelt feljegyzés szerint 136 garas 4 1/2 aranyforinttal egyenértékű (312),[3]) tehát egy (magyar) aranyforintba 30 2/9 garast számítottak. Mielőtt ezen garasok származását meghatároznók, egészítsük ki a fenti adatot. A magyar ezüstpénz és a garasok közötti relatióról tanuskodik a következő, 1432. szeptember 28-án kelt tétel (u. i.):

„Item dem roͤrmeister vm pulwer in dy roͤrn 10 gross facit fl. 3 den. 66.
Item pro papiro 1/2 risen pro gross 20 facit . . . . . fl. 6 den. 66."

Az itt számjelzett forintok nem aranyforintok, hanem kamaraforintok, azaz számítási pénzek, és 100—100 denár összegét jelentik. A denarok a hirhedt „quarting" fajtájából valók.[4]) Akkortájt az aranyforintot 1100—1150 ilyfajta denárra, vagyis 11—11 1/2 kamaraforintra becsülték, a mint ezt a következő tételek mutatják:

1432. április 20-án (305).

a) Item pro florenis auri ad lozung czu 1100 den. . . fl. 4400
b) Item vm 100 flor. auri auch in dy lozunge . . . . fl. 1150
c) Item hat man in der beczalunge 1 flor. auri vorlorn pro . . . . fl. 11

[1]) Das Wertverhältnis der Edelmetalle in Deutschland während des Mittelalters. Brüssel 1892. — V. ö. *Nagl*: Die Goldwährung und die handelsmässige Geldrechnung im Mittelalter. Num. Zeitschrift. XXVI. évfolyam, Bécs 1895. — 41 l.

[2]) V. ö. értekezésemet ezen folyóirat VII. évfolyamában. 185. skk. l.

[3]) A zárjelben adott számok *Fejérpataky* művének lapszámait jelzik.

[4]) Lásd „Városi adózás" czímű munkám 14—15. lapjait.

1432. május 13-án (306).

d) Item de labore molendini Nicolao molendinatori flor. auri 11 facit . . . . fl. 122

e) Item Thomae molendinatori propinatus est 1 florenus auri, facit . . . . fl. 11.

Az *a)*, *c)* és *e)* alatti adatok az aranyforint egyenértékét 1100 denárral, a *d)* alatti 1109 [illegible] pedig [illegible] határozzák meg. Ha a [illegible] k, úgy eredményül a következő felállítást kapjuk, a mely egybevág:

1 flor auri = $30\frac{2}{9}$ garas
1 flor auri = 1100 denár
10 garas = 366 denár.

A viszonyítás nem egészen pontos; ha 10 garas = 366 denár, akkor 30 garas = 1098 denár, $\frac{2}{9}$ garas pedig körülbelül 8 denár, $30\frac{2}{9}$ garas tehát 1106 denár. Az a relatio, a mely szerint 20 garas 666 denárral egyenértékű, 1000 denáros aranyforint értéknek felelne meg. Tekintettel a forintárfolyam magasabb állására, azt hiszem, hogy az illető tétel vagy elkésett[1]) vagy hanyag, illetve hibás feljegyzés[2]) elbirálása alá esik.

1434. év január 24-én (335.) 15 lengyel garas (grossus polonicalis) 750 denárba lett számítva. A megelőző év deczember 18-án egy aranyforint 1444 denárba került (328). Ha az aranyforint quarting egyenértékének drágulását, mely ezen időtől 1435. év márczius elejéig 2156 denárra rugott,[3]) az 1433. év deczember 18. — 1434 év január 24-e közötti időre 56 denárba számítjuk és így az aranyforintot utóbbi napon 1500 denárra becsüljük, akkor egy aranyforintnak lengyel pénzben kifejezett értéke 30 garas.

Nem hiszem, hogy túlmerész következtetés, ha azt állítom, hogy a fenti adatok összevetéséből a magyar aranyforint árfolyama Bártfán az 1432—34. évek alatt 30 garasban, illetve 30 lengyel garasban meghatározható.

[1]) T. i. az 1100 denáros árfolyam a quartingok rohamos értékcsökkenése folytán következett be. Zsigmond király 1430. évben 400 quartingot állapitott meg az aranyforint egyenértékéül. (Fehér, Codex dipl. X. VIII. 1[illegible]6.) Igy az adat korábbi időből származhatott, amidőn még csak 1000 quartingot adtak az aranyforintért. V. ö. ezen folyóirat VII. évfolyamának 438—439. lapjait.

[2]) A hibásság onnan eredhet, hogy az igen valószinű összeadási műveletnél, t. i. 10 + 10 garas = 3 fl + 3 fl + 66 den + 66 den. — a denárok összeadását elmulasztotta a kamarás. Ily hanyagság nem igen ritka a középkori számadásoknál. Épen ezen oknál fogva nem igen ragaszkodom azon eredményhez, a mely a 312. lap tétele alapján ($4\frac{1}{2}$ aranyforint = 136 garas) nyerhető. Valószinű, a mint a következő számitások mutatni fogják, hogy az aranyforint nem $30\frac{2}{9}$, hanem 30 garassal volt egyenértékü, úgy mint 1434-ben.

[3]) Relatio 1435. év márczius hó elején: 1 aranyforint = 3600 den. *Fejérpataky* i. m. 418.

Adatainkat még kiegészíthetjük egy habár későbbről — 1838. év január 10-éről — keltezett tétellel (383.), a mely szerint $1^{3}/_{4}$ aranyforintra 50 lengyel garast számították, tehát egy aranyforint egyenértéke $28^{4}/_{7}$ gaas volt, a mely relatió megközelíti [1]) a fenti eredményt.

A következő három 1436. és 1438. év között kelt tétel a garasok más fajtájával ismertetnek meg bennünket. Ezen tételek így hangzanak:

(435) Nota. Civitas tenetur hoc anno videlicet 1436-to iudice Petro Amthor unum terling lang von Thin. in quo fuerunt XIX. stamina cum vmbschlag; quodlibet stamen pro 9 marc. gross. conputando computo polonicali. Summa facit 171 marc. gross. . . . Solvimus sibi et misimus per Johannem Geyl, facit in flor. auri 300 minus 6.

(452) Nota. Civitas tenetur Peter Pelczern stamina polnisch CXXV. quodlibet stamen pro 9 ferbon. (azaz: ferto) gross. terminus Michaelis (IX. 29.) facit flor auri 482 gross. quatuor. (1437. évből.)

(391) Item solvimus Herman von Hamerde pro uno terling in quo erant XIX. stamina, quodlibet pro 10 marcis grossorum minus uno fertone, feria tertia post Corporis Christi (1439. jún. 17.) 300 fl. cum $17^{1}/_{2}$ fl. cum 2 gross.

Ezen három tétel elemzése előtt iktassuk ide a következő jegyzeteket:

(464) Sub anno domini M° CCCC XXXVIII.°

Nota quid tenetur civitas.

Primo tenemur Petro Thoman et Johanni Wole civibus Cracoviensibus hundirt vnd acht vnd zebenczig Gorlicer (azaz Tücher), das tuch vor 9 firdungen groschen Bemyscher muncze Polnischer czal.

Nem nehéz az utóbbi jegyzet cseh garasait azonosítani különösen a 452. lap tételében foglalt garasokkal. Erre vall elsősorban az árszabás egyenlősége (1 posztó vagy stamen ára 9 ferto v. firdung).[2]) Midőn pedig alább megejtendő számításaink alapján tapasztalni fogjuk, hogy mind a három tétel garasainak forintegyenérték száma ugyanaz, jogositva leszünk arra is, hogy a másik két tételre is kimondjuk a garasok cseh nemzetiségét.

Határozzuk meg először is, hogy mily nagy a lengyel számítású márka? Erre egy Voigt-nál idézett okmány felelni fog: „Pro sex millibus Marcarum grossorum Pragensium, Polonici numeri, quadraginta octo grossis pro qualibet marca

[1]) $1^{3}/_{4}$ aranyforint, 30 garassal számítva = $52^{1}/_{2}$ lengyel garassal. A tétel szövegezése (grossos polonicales 50 facit fl. auri 2 minus 1 art) mutatja külömben, hogy kikerekitéssel van dolgunk. Ezen kikerekités nem ritka a középkori számműveleteknél, a mint ezt a „Városi adózás" cz. munkám 37. skk. lapjain kimutattam.

[2]) A gorliczi (szilézia) és lengyel posztók ugyanazon harminczadot fizetik a pozsonyi harminczadkönyv tanusága szerint 1457-ben. 1436-ban szintén ugyanazon harminczad jár utánuk a budai várnagy harminczaddíjszabásában (Fejér Codex dipl. X. VIII. 662. lap).

computatis."[1]) Voigt kimutatja egyuttal, hogy ezen számítási márka különösen Sziléziában és Lengyelországban használatos volt.[2])

A bártfai számadásokban is találtam egy közvetlen adatot, a melyből a „marca computo Polonicali computanda" garasszáma megállapítható. Az 1436. évi márczius 9—30-a közötti kiadások összegezése így szól: „Summa huius den. novi pro flor auri 1, Item polnisch gelt $1^{1}/_{2}$ marc. gross 13. den. 3. (363)." Ha tételenként összeadjuk az egyes kiadási összegeket, a következő eredményt kapjuk: 85 gross, — 15 den. cracovienses és 68 den. novi. Miután az aranyforint ezen időben 80 új denárral volt egyenértékű (364), a denárok számából le kell vonnunk 80-at (a den. crac. és a den. novi között nem volt tekintetbe vehető értékkülönbség). Marad 85 garas és 3 denár, vagyis 85 garas = $1^{1}/_{2}$ márka és 13 garassal, így 1 márka = 48 garas.

A márkának ezen garasszámát ismerve, fejtsük meg a három tétel egyenlősítéseit.

a) 171 × 48 gross. = 294 flor,
b) 125 × $^{9}/_{4}$ × 48 gross. = 482 flor + 4 gross.
c) 19 × $^{39}/_{4}$ × 49 gross. = $317^{1}/_{2}$ flor + 2 gross.

Ad *a*) 8208 gross. = 294 flor; 1 flor = $27^{270}/_{294}$ gross.
Ad *b*) 13500 gross. = 482 flor + 4 gross.
13496 gross. = 482 flor; 1 flor = 28 gross.
Ad *c*) 8892 gross. = 317·5 flor + 2 gross.
8890 gross. = 317·5 flor; 1 flor = 28 gross.

Az *a)* alatti tételnél a számítási hiba vagy elnézés 24 garas, mert 294 forint 28 garasával számítva, kitenne 8232 garast.

Ezen relatió megfelel amannak, a melyet az Odera melletti Frankfurt városában 1442. évben kelt okmányból idéz Voigt: ... „hundert schock behemissche Grosschn, adder an Golde eynen rinischen Gulden (rajnai aranyforint) vor czwe vnd czwenczich behemissche Grosschen, vnde eynen vngerischen vor acht vnd czwenczich behemissche Grosschen" ... d. d. Frankfurt a. O. 1442. Bartholomäus apostol napján (augusztus 24.).[3])

Közli: *Dr. Kováts Ferencz.*

---

[1]) *Voigt Adauctus:* Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Münzen. Wien 1774. III. kötet, 36. l. 73. jegyzet (Diploma Ducis Münsterberg ex a. 1361).

[2]) „Noch war ein Unterschied zwischen der Marca nomeri sev pagamenti Moravici, welche mit der bomischen ubereinkam, und zwischen der *numeri & pagamenti Polonicalis* (*Polonici*), welche 48 groschen galt, und insonderheit in Pohlen und Schlesien gebrauchlich war." *Voigt:* i. m. III. köt. 32.

[3]) Voigt. i. m.: III. kötet 64.

GAZDASÁGTÖRTÉNETI ÉRTESITŐ.

Az 1901. év első felében megjelent magyar folyóiratok gazdaságtörténelmi vonatkozású czikkei.

AKADÉMIAI ÉRTESITŐ. XII. kötet. 1901. 1. (133.) füzet: Békefi Remig: A rabszolgaság Magyarországban az Árpádok alatt. — 2. (134.) füzet: Dr. Vamossy István: Adatok az orvosi rend és a járványok történetéhez Pozsonyban. — 3. (135.) füzet: Winkler Henrik: A magyar művelődés ősi elemei. — 4. (136.) füzet: Vámbéry Ármin: Evlia Cselebi török utazóról és munkájáról. — 8. (140.) füzet: Kúnos Ignácz: Hunn t[illegible].

BUDAPESTI SZEMLE. 292—296. szám (1901. április augusztus). Meller Simon: A régi Róma építészetéről. — Czimer Károly: Szeged [illegible]. — Acsády Ignácz: Magyarország és a Szentszék 1000—1417.

ARCHAEOLOGIAI ÉRTESITŐ. XXI. kötet. 1. szám 1901. február 15.: Mahler Ede: Egyptomi emlékek a magyar nemzeti múzeumban. — Orosz Endre: A „petrisi" őstelep Szamos-Ujvártt — Milleker Bódog: Három aldunai római erőd. — Pór Antal: Magyar festő és műhimző Párisban 1384—1417. — Jurkovich Emil: A beszterczebányai plébánia-templom egykori kincstárából. — Levelezés. — Irodalom stb. — 2. szám 1901. április 15.: Dr. Krausz Sámuel és Gohl Ödön: Krisztus-érmek. — Mihalik József: Tanulmányok a régi hazai ötvösség köréből. — Nagy Géza: Szkitha-szarmata maradványok a magyar viseletben. — Gramberg Nándor: A nisi ezüstesőszék. — Held Victor: A jász-alsó-szent-györgyi sir. — Lehóczky Tivadar: Emlékek a régibb vaskorból Munkács környékén. — Hampel József: Az embertani és ősrégészeti congressus XII gyűlése Párisban. — Levelezés stb.

ETNOGRAPHIA. XII. évfolyam. 1901. — 1. füzet: Albert István: Halotti szokások a baranyai Hegyhát vidékén. — Balásy Dénes: Udvarhelyi kuruzslószerek és gyógyítási babonák. — 2. füzet: Vikár Béla: Kalevalai tanulmányok, vonatkozással a magyar ősval-

lásra. — Semayer V.: A szlávok fajisága és eredete. — 3. füzet: Rubinyi Mózes: A mo[illegible] esög[illegible]k múltja és jelene. I. — 6. füzet: Hirth Frigyes: Hon[illegible] [illegible]. — Sebestyén Gyula: A p[illegible]

A [illegible] ÉRTESITŐJE. (Az E[illegible]) II. évfolyam. 1901. — 1. szám: S[illegible] Károly: [illegible] — Berzeviczy Elek: [illegible]hoz. — 2. szám: Vécsey István: [illegible] — 4. szám: Nemes Mihály: Adalékok a [illegible].

KÖZGAZDASÁGI SZEMLE. 1901. XXV. [illegible] 25. kötet: Barabás Endre: A [illegible] élő magyar[illegible] — Éber Antal: A [illegible] 1900-ban. — Közgazdasági irodalom [illegible].

MAGYAR KÖNYVSZEMLE [illegible]: Thallóczy Lajos: A [illegible] — Némethy Lajos: Nyomda[illegible] és könyvárusok [illegible] a XVII. és XVIII. sz[illegible] — Kemény Lajos: Adalékok [illegible] könyvsajtó [illegible] — Czakó Elemér: A k[illegible]tatás és könyv[illegible] — Neményi Lajos: A nagyváradi nyomd[illegible].

MAGYAR NYELVŐR. XXX. [illegible] 1901. [illegible]: Melich János: A [illegible] — Simonyi Zsigmond: A m[illegible] — Dé[illegible] László: A nyelvtörténeti szótár [illegible] — Vikár Béla: A [illegible] stb.

SZÁZADOK. XXXV. évfolyam. 1901. — 1. füzet: Áldásy Antal: Zsigmond [illegible] kö[illegible] (I.) — Bleyer Jakab: Utazás a [illegible] stb. — 2. füzet: Áldásy Antal: Z[illegible] (II.) — Stessel József: A máriczi prépo[illegible] — 3. füzet: Áldásy Antal: Zsigmond [illegible] — 4. és 5. füzet: Császár Elemér: A [illegible] — 6. füzet: I. Reiszig Ede: IV. Bé[illegible] M[illegible] — Takáts Sándor: [illegible]

TÖRTÉNELMI TÁR. [illegible] 1. [illegible]: Dr. Kollányi Ferencz: [illegible] 1597. I. — Vegyes közlések: [illegible] — Kass[illegible] — A nagy[illegible] — Ás[illegible] Szokány Ambrus végrendelete stb. — 2. füzet: Berzeviczy Egyed: A Berzeviczy-családi [illegible] — Kis Bálint: Cser[illegible] Mihály családi emlékirata. — Vegyes közlések: A Léczfalvi Gyárfás-

család leveles ládájából. — Nagyteremi Sükösd György végrendelete, — stb.

TURUL. XIX. kötet. 1901. 1. füzet: Fejérpataky László: Szilágyi Sándor. — Dr. Wertner Mór: Az Árpádkori ország- és udvarbirák genealogiája, — stb. — 2. füzet: Dr. Karácsonyi János: Adalék Hunyady János származásához, — stb.

ADALÉKOK A DUNAI HAJÓZÁS ÉS A DUNAI VÁMOK TÖRTÉNETÉHEZ AZ ANJOUK KORÁBAN.

Irta: DR. KOVÁTS FERENCZ.

Alig találkozunk a magyar kereskedelem történetében érdekesebb kérdéssel, mint azzal, vajjon a Duna, ezen hatalmas, az egész országot keresztülszelő víziút, mily befolyással volt a középkori kereskedelem fejlődésére? A halakban bővelkedő nagy folyam, a melynek mentén a honfoglalás idejében a magyar nemzet nagy és tekintélyes része letelepedett, Magyarországnak legtermészetesebb összeköttetését biztosította úgy a Kelettel, mint a Nyugattal. A folyam partján a középkorban számos város felvirágzott. Magyarország hajdani és jelenlegi fővárosa a Duna mellett fekszik. E két, Magyarország ipar- és kereskedelmi történetére oly fontos város között, a folyam partján *Komárom*, *Esztergom*, *Vácz* városok, *Visegrád*, az Anjouk kedvelt székhelye, a folyam mellékágain *Mosony—Magyar-Óvár*, *Győr*, *Érsekujvár*, nemkülönben a folyamhoz közelfekvő *Nagyszombat* és *Székesfehérvár* városok mindmegannyi állomásai voltak a középkori dunai kereskedelemnek. Így a Dunán a középkorban is élénk forgalom uralkodott, a mely azonban különféle okok miatt világforgalommá ki nem fejlődött.

1221. (vagy 1198.) év óta a bécsiek árúmegállitó joga (Stapel)[1]) a Dunát nyugatfelől ú. sz. teljesen elzárta s megakadályozta a Nyugat közvetlen kereskedelmi érintkezését Magyarországgal.[2]) Az Anjouk messzelátó gazdasági politikája, a mely számtalan intézkedéseikben nyilvánult, ugyan különféle kedvezményeket biztosított azon városoknak, a melyeknek kereskedői, ha Magyarországba utaztak, a dunai útra lettek volna utalva; így vámmentesség és királyi külön oltalom kedvezményében részesültek, különösen a *csehországi* és *ausztriai kereskedők*[3]) továbbá *Regensburg*,[4]) *Nürnberg*,[5]) *Amberg*,[6]) *Köln*, *Hoy és a Rajna-*

[1]) V. ö. *Weisz*: Geschichte der Stadt Wien. 1872. I. 208.

[2]) *Salamon*: Budapest története 1885. II. 421.

[3]) 1336: *Wenzel: Anj. Ok.* I. 345. 1345: U. o. II. 64. — 1365: U. o. II. 634. — Prága 1357: U. o. II. 482. Bécs 1346: *Fehér* C. D. IX. I. 363. (ezek külömben még az Árpádok idejében pld. C. D. V. III. 262., 467.)

[4]) 1369: *Wenzel*: *Anj. Ok*: II. 664.

[5]) 1370: *Wenzel* II. 686.

[6]) 1369: *Wenzel* II. 677.

melléki városok[1]) polgárai, azonban a nyugati kereskedelem mégis kerülte a Dunát s a közép- és délnémet városok lakossága, ha Budára tartott, legtöbbnyire Csehországon, Szilézián és Lengyelországon keresztül, Kassán át, volt kénytelen Bécs városát kikerülni.[2]) A dunamenti szállításnak Európa középkori nemzetközi kereskedelmében azért nem jutott az a szerep, amely azt azon körülmény folytán megillette volna, hogy a kelet kincsei, különösen a fűszerek s selyemszövetek Byzanczból a Dunán felfelé, olcsóbban és gyorsabban szállíthatók voltak, mint a földközi tengeren át Olaszországon keresztül. Ha Budának a középkorban, kivált a XIV. században és a XV. század első felében — mindamellett hogy Konstantinápoly kereskedelme a keresztes hadjáratok óta tetemesen csökkent,[3]) — jelentékeny keleti bevitele is volt, s ha ott akkortájt gyarmatárúk nevezetes piacza is létezett, a melyet a belföldieken kivül különösen az északnémet, cseh és lengyel kereskedők meglátogattak, azért mégis jellemző, hogy — ha úgy szabad kifejeznem magamat — keleti *kereskedelmi politikát* csak Zsigmond (m. p. a velenczei kereskedelem ellensúlyozása czéljából) kezdeményezett, mely királyunknak intézkedései e téren a — közelgő török veszély miatt — eredménytelenek maradtak.[4])

A belföldi közlekedés a Dunán azonban az Anjouk alatt igen élénk volt s különösen *Pozsony* és *Buda* között fejlődött ki a 14. század derekán tekintélyes forgalom, a melynek alakulására több a pozsonyi levéltárban őrzött és eddig kiadatlan okmány vet érdekes világot. Ezen okmányok, a melyeket a mellékletben közlök, arra nézve jellemzők, hogy az Anjouk alatt mily változás állt be dunamelléki hazai városaink, különösen Pozsony kereskedelmének fejlődési irányzatában.

III. Endre király azon nevezetes privilegiuma, a melyet a pozsonyi polgárság jogi és gazdasági önállósága alapító levelének nevezhetünk, felvilágosít minket arról, hogy az Árpádok idejében mily kereskedelmi utak vezettek *Pozsonyba* és *Pozsonyból.* „Statuimus insuper,“ — így hangzik az illető[5]) hely — ut cum iidem hospites nostri cum suis mercibus vel curribus ubicunque in regno nostro causa mercandi voluerint proficisci, nec de mercibus, nec de equis vel personis eorum cum mercibus et sine mercibus euntibus et redeuntibus nullum tributum, nullamque

[1]) 1345: *Wenzel* II. 63. és 1365: U. o. II. 634. — V. ö. *Csánki:* Hazánk kereskedelmi viszonyai I. Lajos korában. 1880. 37. s k. l.

[2]) Ezen érdekes körülményre vonatkozó adatokat egy külön dolgozatomban fogom bővebben kifejteni. Lásd még *Salamon* i. m. II. 425.

[3]) *Schulte*: Geschichte des mittelalterlichen Handels u. Verkehrs. 1900. I. 112.

[4]) V. ö. Schulte i. m. I. 514.

[5]) Megváltoztatott helyesírással.

exactionem; videlicet in *portu Posoniensi*, versus *Hainburgam*, in portu *Chollow* (Csalló), in *Zeuleus* (Szöllős), in transitu fluvii *Morawa*, et in aliis locis quibuscunque in *Comitatu Posoniensi*, et alias, ubi tributum exigi consuevit, solvere teneantur." [1])

Az itt megjelölt négy főirány közül kettő a külföldre, kettő pedig az ország belsejébe vezetett. A pozsonyi révén át *Hainburgba* s onnan *Bécsbe* a Duna jobb partján haladt az egyik külföldre vezető útirány. [2]) A másik külföldi út *Lamacson—Beszterczén—Stomfán—Malaczkán* át *Morvaországgal* (in transitu fluvii Morawa) kötötte össze Pozsonyt. A belföldi útirányok egyikét a csallóközi kikötő jelöli. Ezen út első sorban helyi jelentőséggel bírt s a Csallóközzel folytatott pozsonyi szomszédos forgalom közvetítésére szolgált. Csallóközön át Komáromba is szoktak utazni a pozsonyiak, még pedig *Szúnyogdi* (*Mukendorf*) községig az érsekujvári ágon hajón, onnan *Komáromig Somorján* (*Sand Marein*) és *Dunaszerdahelyen* át szárazon. [3]) A csallóközi kikötőből különben a pozsonyi hajók akkor is kiindultak, ha a nagydunai víziúton lefelé haladni iparkodtak. [4]) A *szöllősi* (Zeuleus) út *Nagyszombat* felé s onnan *Galgóczon* vagy *Szereden* keresztül *Nyitrára* s a felsőmagyarországi bányavárosokhoz elvezetett. *Nagyszombatra* való mentükben a pozsonyiak *Cseklészt* is érintették, a hol vámhely volt és a hol ők a 14. század elején a nagyszombati polgárok s mások által kiváltságaik ellenére megvámoltattak, úgy hogy kérelmükre *Róbert Károly* az 1328. évben

[1]) 1291: Fejér Cod. dipl. VI. I. 109. — Pozsonyvárosi levéltár, Lad 2.— 39.— V. ö. *Király*: A pozsonyi nagy dunai vám- és révjog története. 1890. 6.

[2]) Természetes, hogy azért a Pozsony-Bécs közötti összeköttetést javarészt a folyam közvetítette. Pozsony és Bécs között hajóállomások voltak Dévény (határ) és Mannswörth, amint azt a pozsonyi kamaraszámadások egy jegyzetéből kivehetjük, a mely bécsi faszállításra vonatkozik (K. 1439/40. 204. lap, 1440. április 5-én): «Item vnd habn auch gebn den ferign (hajókalauz, hajós) vmb zerung das sy von *Wyenn* vntz ken *Manswerd* vnd von *Manswerd* vntz ken *Tebn* vnd von *Tebn* vntz ken *prespurgk* das sy abher verczert habn, das sy uberall verczert habn VI. ß V. ʒ wienner.» A szárazföldi bécsi út emléke pedig p. o. a következő jegyzet: «Item des Richter schreyber Thoma hat die Ross zu *Hainburgk* lassen beslahn *als sie chenn Wyenn furen*» .. (K. 1434/35. 60.b. lap.)

[3]) K. 1439/40. 211. lap: «Item auch an dem tag (1440. ápr. 12.) mer VI. Schifgeselln dy dem peter Jungettl vnd dem langenpaull *Ire ros vnd Iren dienern abher ken Mokkndarif gefuert habn* als sy zu der kuenigin *ken Gumaren fueren*, vnd das sy das Schif hin wider aufher gefuert habn, ydem XVIII ʒ wiener ...» a csallóközi és komáromi útra nézve megtudjuk továbbá, hogy az Csöllén át vezetett, az Országos Rendek egy 1445. évben kelt okmányáról. V. ö. Pv. ltár. Lad. 6. 22a, b, c.

[4]) Lásd *Király* i. m. 6. A pozsonyi hajók kikötőhelye a 15. században jóval a város alatt feküdt, amint ezen körülményt a kamaraszámadások számtalan adataiból bizonyitani lehet. Igy osztom *Király* tanár úr nézetét, a ki a pozsonyiak tulajdonába (1293 előtt) átment «Pernald» kikötőt a csallóközivel azonosítja.

kelt két rendbeli parancsával a pozsonyiak vámmentességét a legnyomatékosabban megerősítette és eltiltotta az ő személyük és árúik megvámolását. [1])

Az 1291. évi oklevél idézett helyének szövegezése arra utal, hogy III. Endre a pozsonyi polgárok részletesen kifejtett kivánságát teljesítette az által, hogy a midőn azoknak *Pozsonymegye területére* a vámmentességet adományozta, akkor különösen azokat a vámhelyeket megnevezte, a melyeknél a pozsonyiak azelőtt a leggyakrabban a legnagyobb zaklatásnak lehettek kitéve. [2]) A város közönsége oly nagyra becsülte ezen kiváltságát, hogy az oklevél ezen helyének megerősítését Nagy Lajostól I. Ferdinándig majdnem minden uralkodónál, azok nejeinél és más befolyásos személynél kieszközölte. [3])

A polgárság még más módon is gondoskodott arról, hogy a város szomszédságában fekvő vámhelyeken meg ne vámoltassék. Így két okmány tanúsága szerint a pozsonyiak az 1378. évben kibérelték volt úgy a királyné vámhelyét *Vereknyén*, [4]) mint a királynak meg nem nevezett vámhelyét Csallóközben. [5]) Ezen intézkedés bizonyára oda irányult, hogy a polgárok a vámkezelést maguk végezvén, kiváltságaikat biztosabban — *és olcsóbban is* — megóvhassák. Hisz épen a mellékelt okmányok szövegéből kiolvasható, hogy eltekintve az azáltal szenvedett kártól, hogy gyakran egyik-másik hatalmaskodó főúr a pozsonyiakon kiváltságaik ellenére vámot szedett, ezek jogos panaszaik orvoslását csak költséges per útján érhették el és a midőn végre a gyakran hosszú

[1]) Fejér, C. d. VIII. III. 297—299. Pozsonyi levéltár, Lad. 6. 20, 20a és 20c. sz.

[2]) T. i. a polgárság a királynak előadta, hogy a pozsonyi révnél (ha Hainburgon át Bécsbe igyekszik a pozsonyi kereskedő) — a csallóközi révnél (a mikor a pozsonyi hajók a városi partról odaérnek, illetve onnan kiindulni akarnak — Szöllősön (a szomszédos forgalomban) — és a Morva folyamnál (ha Morvaországba vagy Alsó-Ausztriába utazik valaki a polgárok közül) vámot kell fizetnie.

[3]) *I. Lajos* 1375. évben: Fejér Cod. Dipl. IX. VI. 185., Pozsonyvár. levéltár Lad. 6—11d, és Cod. Dipl. IX. VII. 372, Lad. 6—11 m/1, 11 m/2, 11 m/3. U. a. 1378. évben: C. D. IX. V. 245., Lad. 6—11o/1, 11o/2. — *Mária királynő* 1383. (1384.) évben: C. D. X. VIII. 135., Lad. 6—30a, 30b. — *Zsigmond* 1389-ben: C. D. X. VIII. 285., Lad. 6—12 q/1. — *Borbála királyné* 1414-ben: C. D. X. V. 522., Lad. 6—32. — *Erzsébet, Albert király neje* 1438-ban: C. D. XI. I. 144., Lad 6—19e. — *Országos Rendek* 1445-ben: Lad. 6—24a. és 24b. — *Hunyadi János kormányzó* 1448. Junius 24-én: Lad. 6—12bb/2, és 1452-ben: Lad. 6—51. — *Szilágyi Erzsébet* 1458-ban: Lad. 6—36 és 37. — *Mátyás* 1471-ben: Lad. 6—7a. és 7b. — *Corvin János* 1492-ben: Lad. 6—18. — *Ulászló* 1493-ban: Lad. 6—8a, 8b. — *I. Ferdinánd* 1548. Julius 26-án: Lad. 6—12s/2 és 1549. Junius 29-én. Lad 6—12s/1. — Ez azonban nem teljes sora a megerősítéseknek.

[4]) Lásd Fejér C. D. IX. V. 268. Pv. St. Lad. 6—19d/1.

[5]) Lajos király a bérletet felmondja, mert a pozsonyiak a kikötött bérösszeget meg nem fizették. Kelt Budán, 1378. junius 18. Pv. Lt. Lad. 6—40.

ideig folytatott perben az itélet a pozsonyi kiváltságok javára döntött, a polgárság megelégedhetett avval, ha az illető alperes megigérte, hogy a pozsonyiak megvámolásától ezentúl elállani fog, nem hogy a rajtuk a per végéig jogtalanul szedett vámot visszafizette volna. Mily jellemző erre nézve Erzsébet királynénak Tamás fia, Jánoshoz, bakonyi Comeshez és annak embereihez intézett parancsának a következő mondata: „Tudjátok meg külömben, hogy nem igen örvendünk a felett, hogy ti leveleinket és a királyi rendeleteket el nem fogadtátok és más hasonló esetben rossz példával szolgáltok, különösen, minthogy ti János mester, urunknak a királynak tanácsából való vagytok és egyike belső (családi, udvari?) tisztviselőinek!“ [1])

Hogy a pozsonyiaknak az egész országra kiterjesztett vámmentességének nem III. Endre nagy szabadalomlevele, hanem csak Róbert Károly fentidézett 1328. évi oklevele az alapja, mindamellett hogy ugyancsak III. Endre egy évnélküli okmányt kibocsátott, a melyben a pozsonyiaknak általános, a király „szent elődei“ által (a sanctis Progenitoribus nostris) nyert vámmentességét megerősítette, bizonyitja Nagy Lajosnak 1357. évben kelt egyik oklevele, a melyben a király határozottan kimondja, hogy a pozsonyi polgárság általános, az egész ország területére kiterjedő vámmentességét Róbert Károlytól kapta.[2])

Ha ugyan Róbert Károly maga is hivatkozik arra, hogy a pozsonyiak már elődei alatt is részesültek vámmentességben s ezt özvegye Erzsébet 1350. évben szintén megemlíti,[3]) ez Lajos király döntésének bizonyító erejét még sem képes lerontani.

Következtethetjük tehát, hogy a pozsonyi polgárság az Árpádház utolsó királyi sarjától csak Pozsonymegye területére nyert vámmentességet. Ez a legnagyobb valószinüség szerint azon ténynyel függ össze, hogy a pozsonyi kereskedelem akkoriban Pozsony-megyén túl nem igen hatolt az ország belsejébe s főképen az ország határszélén Alsó-Ausztria és Morvaország felé irányult. Erre nézve különösen azon körülményben találok nyomós bizonyítékot, hogy a Pozsonyhoz oly közel fekvő és kiváltkép a 15. században igen nagy jelentőségre szert tett Köpcsény vára, a mely úgy vízi, mint szárazföldi vámhely volt, III. Endre okleveleiben nem említtetik. Majdnem közvetlenül a pozsonyi rév túlsó parti kikötőhelye után a bécsi úttól elágaztak a soproni és a győri országutak, de az ezekre való vonatkozást a „versus Hainburgam“ kizárja.

1) Lásd a 15. sz. a. mellékletet.

2) 1357. Visegrád, január 25.... «vbi etiam dicti ciues Posonien. priuilegium Domini Caroli regis, Patris nostri charissimi bonae memoriae sub mediocri sigillo eiusdem ... nobis praesentarunt.» Fejér, C. D. IX. II. 569.

3) Fejér C. D. IX. I. 100.

kelt két rendbeli parancsával a pozsonyiak vámmentességét a legnyomatékosabban megerősítette és eltiltotta az ő személyük és árúik megvámolását.[1])

Az 1291. évi oklevél idézett helyének szövegezése arra utal, hogy III. Endre a pozsonyi polgárok részletesen kifejtett kivánságát teljesítette az által, hogy a midőn azoknak *Pozsonymegye területére* a vámmentességet adományozta, akkor különösen azokat a vámhelyeket megnevezte, a melyeknél a pozsonyiak azelőtt a leggyakrabban a legnagyobb zaklatásnak lehettek kitéve.[2]) A város közönsége oly nagyra becsülte ezen kiváltságát, hogy az oklevél ezen helyének megerősítését Nagy Lajostól I. Ferdinándig majdnem minden uralkodónál, azok nejeinél és más befolyásos személynél kieszközölte.[3])

A polgárság még más módon is gondoskodott arról, hogy a város szomszédságában fekvő vámhelyeken meg ne vámoltassék. Így két okmány tanúsága szerint a pozsonyiak az 1378. évben kibérelték volt úgy a királyné vámhelyét *Vereknyén*,[4]) mint a királynak meg nem nevezett vámhelyét Csallóközben.[5]) Ezen intézkedés bizonyára oda irányult, hogy a polgárok a vámkezelést maguk végezvén, kiváltságaikat biztosabban — *és olcsóbban is* — megóvhassák. Hisz épen a mellékelt okmányok szövegéből kiolvasható, hogy eltekintve az azáltal szenvedett kártól, hogy gyakran egyik-másik hatalmaskodó főúr a pozsonyiakon kiváltságaik ellenére vámot szedett, ezek jogos panaszaik orvoslását csak költséges per útján érhették el és a midőn végre a gyakran hosszú

[1]) Fejér, C. d. VIII. III. 297—299. Pozsonyi levéltár, Lad. 6. 20, 20a és 20c. sz.

[2]) T. i. a polgárság a királynak előadta, hogy a pozsonyi révnél (ha Hainburgon át Bécsbe igyekszik a pozsonyi kereskedő) — a csallóközi révnél (a mikor a pozsonyi hajók a városi partról odaérnek, illetve onnan kiindulni akarnak — Szöllősön (a szomszédos forgalomban) — és a Morva folyamnál (ha Morvaországba vagy Alsó-Ausztriába utazik valaki a polgárok közül) vámot kell fizetnie.

[3]) *I. Lajos* 1375. évben: Fejér Cod. Dipl. IX. VI. 185., Pozsonyvár. levéltár Lad. 6—11d, és Cod. Dipl. IX. VII. 372, Lad. 6—11 m/1, 11 m/2, 11 m/3. U. a. 1378. évben: C. D. IX. V. 245., Lad. 6—11o/1, 11o/2. — *Mária királynő* 1383. (1384.) évben: C. D. X. VIII. 135., Lad. 6—30a, 30b. — *Zsigmond* 1389-ben: C. D. X. VIII. 285., Lad. 6—12 q/1. — *Borbála királyné* 1414-ben: C. D. X. V. 522., Lad. 6—32. — *Erzsébet, Albert király neje* 1438-ban: C. D. XI. I. 144., Lad 6—19e. — *Országos Rendek* 1445-ben: Lad. 6—24a. és 24b. — *Hunyadi János kormányzó* 1448. Junius 24-én: Lad. 6—12bb/2, és 1452-ben: Lad. 6—51. — *Szilágyi Erzsébet* 1458-ban: Lad. 6—36 és 37. — *Mátyás* 1471-ben: Lad. 6—7a. és 7b. — *Corvin János* 1492-ben: Lad. 6—18. — *Ulászló* 1493-ban: Lad. 6—8a, 8b. — *I. Ferdinánd* 1548. Julius 26-án: Lad. 6—12s/2 és 1549. Junius 29-én. Lad 6—12s/1. — Ez azonban nem teljes sora a megerősítéseknek.

[4]) Lásd Fejér C. D. IX. V. 268. Pv. St. Lad. 6—19d/1.

[5]) Lajos király a bérletet felmondja, mert a pozsonyiak a kikötött bérösszeget meg nem fizették. Kelt Budán, 1378. junius 18. Pv. Lt. Lad. 6—40.

ideig folytatott perben az ítélet a pozsonyi kiváltságok javára döntött, a polgárság megelégedhetett avval, ha az illető alperes megigérte, hogy a pozsonyiak megvámolásától ezentúl elállani fog, nem hogy a rajtuk a per végéig jogtalanul szedett vámot visszafizette volna. Mily jellemző erre nézve Erzsébet királynénak Tamás fia, Jánoshoz, bakonyi Comeshez és annak embereihez intézett parancsának a következő mondata: „Tudjátok meg külömben, hogy nem igen örvendünk a felett, hogy ti leveleinket és a királyi rendeleteket el nem fogadtátok és más hasonló esetben rossz példával szolgáltok, különösen, minthogy ti János mester, urunknak a királynak tanácsából való vagytok és egyike belső (családi, udvari?) tisztviselőinek!“ [1])

Hogy a pozsonyiaknak az egész országra kiterjesztett vámmentességének nem III. Endre nagy szabadalomlevele, hanem csak Róbert Károly fentidézett 1328. évi oklevele az alapja, mindamellett hogy ugyancsak III. Endre egy évnélküli okmányt kibocsátott, a melyben a pozsonyiaknak általános, a király „szent elődei“ által (a sanctis Progenitoribus nostris) nyert vámmentességét megerősítette, bizonyitja Nagy Lajosnak 1357. évben kelt egyik oklevele, a melyben a király határozottan kimondja, hogy a pozsonyi polgárság általános, az egész ország területére kiterjedő vámmentességét Róbert Károlytól kapta.[2])

Ha ugyan Róbert Károly maga is hivatkozik arra, hogy a pozsonyiak már elődei alatt is részesültek vámmentességben s ezt özvegye Erzsébet 1350. évben szintén megemlíti,[3]) ez Lajos király döntésének bizonyító erejét még sem képes lerontani.

Következtethetjük tehát, hogy a pozsonyi polgárság az Árpádház utolsó királyi sarjától csak Pozsonymegye területére nyert vámmentességet. Ez a legnagyobb valószinüség szerint azon ténynyel függ össze, hogy a pozsonyi kereskedelem akkoriban Pozsony-megyén túl nem igen hatolt az ország belsejébe s főképen az ország határszélén Alsó-Ausztria és Morvaország felé irányult. Erre nézve különösen azon körülményben találok nyomós bizonyítékot, hogy a Pozsonyhoz oly közel fekvő és kiváltkép a 15. században igen nagy jelentőségre szert tett Köpcsény vára, a mely úgy vízi, mint szárazföldi vámhely volt, III. Endre okleveleiben nem említtetik. Majdnem közvetlenül a pozsonyi rév túlsó parti kikötőhelye után a bécsi úttól elágaztak a soproni és a győri országutak, de az ezekre való vonatkozást a „versus Hainburgam“ kizárja.

1) Lásd a 15. sz. a. mellékletet.

2) 1357. Visegrád, január 25. . . . «vbi etiam dicti ciues Posonien. priuilegium Domini Caroli regis, Patris nostri charissimi bonae memoriae sub mediocri sigillo eiusdem . . . nobis praesentarunt.» Fejér, C. D. IX. II. 569.

3) Fejér C. D. IX. I. 100.

Igy pozsonyi 13. századbeli járt kereskedelmi utaknak csak azokat vehetjük, a melyeket fent leírtam volt. Arra nézve pedig, hogy milyen árúkkal kereskedtek akkor a pozsonyiak és hogyan szállították azokat, az 1291. évi oklevél némi támpontot nyújt. Hogy a „merces“ (= res mercimoniales) alatt mily árúkat értettek, megmondja a legrégibb pozsonyi jogkönyv írója, a mely ezt a kifejezést „Kauffmanschaftt“-ra fordítja.[1]) Ezen szóval a középkorban oly árúkat jelöltek, a melyek az országos vásárra kerültek, tehát iparszerüleg feldolgozott czikkeket, különösen posztót és rövidárúkat, szemben a hetivásárokra szállított mezőgazdasági és más nyerstermékekkel. Pozsonyban is ily értelmet tulajdonítottak a német kifejezésnek, a mint azt a végrendeletek könyvének egy érdekes helye bizonyítja.[2])

Hogy a pozs. kereskedelem főkép a szárazföldi utakat használta, mutatja a kocsik és lovak említése, míg a hajókról, a melyekről későbben oly sürűen megemlékeznek az Anjou-korbeli vámmentességi oklevelek, hallgat III. Endre oklevele. Mindezek figyelembe vételével azt mondhatjuk, hogy a pozsonyi kereskedelem a 13. század végén főkép ipari czikkeknek Alsó-Ausztriába, Morvaországba való szállításával és megfordítva, valamint a pozsonymegyei szomszédos forgalom kielégítésével — mindenesetre szerény terjedelemben — foglalkozott.

Pozsony kereskedelmének ezen állapota alig félszázad alatt gyökeresen megváltozott. A határszéli iparczikk-kereskedelem háttérbe szorul és mindinkább kidomborodik a Pozsonyban termelt nyerstermékeknek a Dunán való szállítása *Buda* felé. Igy *Erzsébet* királyné fentidézett 1350. évben kelt okmányában olvassuk, „quatenus de *Vinis* et *Victualibus*, cuiuscunque generis sint et existant, quae predicti Ciues et Hospites nostri (t. i. Posonienses) testimonio presentium *in Budam* vel alias in Regno nostro deferunt, vel deferri faciunt, quantumcunque et quotiescunque ipsa vina et victualia deferuntur, tributum exigere vel exigi facere non debeatis.“ A vámmentesség kiváltsága tehát más körülhatárolást nyer; mig az Árpádok idejében a polgárság a pozsonymegyei vámoknál iparczikkeinek szállítása alkalmával a vámfizetés alól felmentést nyert, most, a 14. század derekán, a vámmentesség a mezőgazdasági nyerstermékeknek Buda felé való szállítására vonatkozott. Érdekes, hogy *Erzsébet* királynő oklevelében Buda irányához még hozzáteszi a *másfelé* (való szállítás) említését. A későbbi ide vonatkozó

[1]) *Király*: Pozsony város joga a középkorban. 1894. 375. l.

[2]) Prot. Test. To. XXVIII. Maister Blasy Sneider von dem Haws (1436). «Item dem Augustin Hubmer seinem sneider chnecht hat er gebn von seinem aigen gut 1° fl auri *damit chaufmanschat tzu treibn, vnd Im zw pringen tuch leynenew vnd wollenew von oberlandn»* etc.

oklevelekben ezen „vel alias in Regno nostro“ kitétel kimarad, másrészt pedig mind nagyobb részletességgel következik a Pozsony-Budát összekapcsoló nagydunai vizi út leírása. Hogy ezen körülmény a pozsonyi kereskedelem fejlődésével összefügg, mutatja Nagy Lajos három rendbeli, 1356. évben kelt oklevelének összehasonlítása.

Ezek közül az első, amely Pozsonyban, 1356. évi január 26-án[1]) kelt, általánosságban intézve van mindazokhoz, a kik „Tributa tam in Terris, quam super aquis habent.“ A másik két oklevelet a király a pozsonyi polgárok kérelmére Budán 1356. márczius 6-án kibocsátotta, a midőn Hédervári Miklós három pozsonyi, borral megrakott hajót — valószinüleg Hédervár közelében, a Duna győri ágában — „vámszedés alkalmából“ feltartott. Az egyik oklevél a Héderváriaknak szól; a király erélyesen megparancsolja, hogy a feltartott hajók minden vámolás nélkül tovább bocsátassanak.[2]) A másik oklevél[3]) mindazokhoz van intézve, akik „*super fluvio Danubij* de Ciuitate *Posoniensi vsque Wyssegrad tributa habent*“ és szövegezésében az 1356. január 26-án kiállított rendelettől jellemzően tér el. Összehasonlítás czéljából egymás mellé állítom a két okmány szövegének fontosabb helyeit:

A)	*B)*
Nagy Lajos, Pozsonyban 1356. január 26-án kelt oklevele:	Nagy Lajos, Budán 1356. márczius 6-án kelt oklevele:
Ludovicus... Fidelibus suis... Tributa tam in Terris, quam super aquis habentibus...	Ludovicus... fidelibus suis... super fluvio Danubij de Ciuitate posoniensi vsque Vyssegrad tributa habentibus...
quod iidem Ciues et Hospites nostri de vinis, frugibus avenis, ac aliis victualibus ipsorum, tam in Nauibus, quam in Curribus usque Vissegrad deferendis Tributum... (nullum) dare, et persolvere teneantur.	... fideles Ciues et hospites nostros... ab omni prorsus solucione tributaria de uinis et frugibus de eadem Ciuitate nostra versus Vyssegrad deferendis facienda... fore liberos et exemptos... Si qui vero ex uobis... aliquam nauem predictorum Ciuium et hospitum nostrorum, cum vinis et frugibus honeratam, occasione tributi impedire vel arestare acceptauerit...

Látszik ebből, hogy a konkrét viszonyok mily módon befolyásolták a külömben általános tartalmú oklevelek kiállítását. A pozsonyi vámmentesség így mindjobban összezsugorodik az élelmiszerek és bor szállítására a budai (visegrádi) víziúton. Míg *A* alatt a király még

[1]) Fejér C. D. IX. VII. 146.
[2]) Fejér C. D. IX. VII. 144. Pv. lt. Lad. 6—13g.
[3]) Lásd 1. sz. mellékletet.

kocsikat is említ a hajók mellett, a *B* alatti idézetben csak a borral és élelmiszerekkel (gyümölcscsel) megrakott hajókról tesz említést.

A következő okleveleknek legnagyobb része szintén a pozsonyi polgárságnak bizonyos konkrét esetekben történt panaszára[1]) lévén kiállítva, mindpontosabban határozzák meg a nagydunai út részleteit. Az 1357. évben Nagy Lajos Wolfurdi Conrád mestert, a ki a pozsonyiakat (*Magyar*)-*Óvárott* megvámolta, felhívta a pozsonyi vámkiváltságok tiszteletbentartására.[2]) Ugyanazon évben a király parancsára a pozsonyi káptalan Hédervári Miklóst és Hédervári István özvegyét a király színe elé 1358. évi január 13-ára törvénybe idézi, a miért hogy ezen főúri személyek *Bodakon* (Győr vármegyében) megvámolták a pozsonyiak borait és más élelmiszereit.[3]) A pozsonyi káptalannak az idézés teljesítése tárgyában kiállított bizonyságlevelében közölt királyi parancs szövegéből kitűnik, hogy a pozsonyiak a királyi székhelybe szállították terményeiket, tehát magának a királynak érdeke volt, hogy a pozsonyiak szállítása ne háborgattassék.[4])

A komáromi vámhelyről tudomást szerzünk a pozsonyi polgárságnak Donch fia Miklós ellen folytatott pere által, a mely perben a pozsonyi tanács esküvel bizonyította, hogy a polgárság *Komáromban* 1323—1334. évek között vámot nem fizetett,[5]) mire Miklós országbíró 1359. évi julius hó 3-án a pozsonyiakra nézve kedvező ítéletet hozott.[6]) Egy évvel később, 1360. október 20-án végződött a pozsonyiak első pere a Hédervariak ellen, a midőn az alperesek kinyilatkoztatták, hogy *Bodakon*, *Asványban* és *Öttevényben* lévő vámhelyeikben a pozsonyiakat többé megvámolni nem fogják.[7]) Hogy mily problematikus jelentősége volt az ilyfajta nyilatkozatoknak, mutatja azon körülmény, hogy a hédervári birtokokon már 15 év múlva újra kezdődtek a pozsonyiak vámzaklatásai. 1375-ben a pozsonyi káptalan ünnepélyes tiltakozásaira Hédervári Jakab, Mihály és János rá sem hederítettek,[8]) úgy hogy Erzsébet királyné 1375. évi junius 27-én kelt levelében a hédervariak ezen magatartása felett rosszalását fejezvén ki, kénytelen volt a dölyfös

[1]) «Ex querimoniali insinuaciona Ciuium» etc. — 2. melléklet. — «Refertur maiestati nostre pro parte fidelium Ciuium . . . graui cum querela.» — 20. melléklet.

[2]) Lásd 2. sz. melléklet.

[3]) Lásd 3. sz. melléklet.

[4]) Versus Curiam nostram = kuriánk felé; miután a király más helyütt vagy Visegrád, vagy «ciuitas Wissegradiensis» kifejezést használ (8. sz. melléklet), az itt használt *Curia* szót így vélem magyarázni.

[5]) Lásd 4. sz. mellékletet.

[6]) 5. sz. melléklet.

[7]) Lásd a 6. és 7. sz. mellékletet.

[8]) 12. számú melléklet.

főurakkal szemben újból a leghatározottabban megerősíteni a pozsonyi polgárság vámmentességét.[1]) A Héderváriak azonban ezután is újból megsértették a pozsonyiak kiváltságait, a mint ez *Zsigmond* királynak 1389. évi szeptember 11-én, Budán kelt rendeletéből kitűnik, a mely különösen a győri, *hédervári* és komáromi vámhelytulajdonosok ellen intéztetett.[2]) A 15. században sem szűntek meg a Héderváriak túlkapásai s eltekintve *Hédervári Lőrincz nádor* magatartásától, a ki a pozsonyiak vámmentességét nemcsak maga elismerte,[3]) hanem másokkal, így köpcsényi Kapplerrel[4]) és György bazini gróffal[5]) szemben — amint kétrendbeli 1447. évben kiállított okmányából kitűnik — megoltalmazta is a polgárság kiváltságait, — a főúri család számos tagja a 16. század elejéig ismételten el lett tiltva a pozsonyiak megvámolásától.[6]) A polgárságnak ilyen alkalmakkor szenvedett kárára szolgáljon például, hogy ifj. Rozgony János 1448. évben a pozsonyiaktól vámszedés ürügye alatt egyszerre 400 aranyforint (mai értékben kb. 4800 korona) értékű ökröket és juhokat „elkobzott.“ [7])

Nagy Lajosnak 1366. évben kelt két példányban kiállított rende lete,[8]) a melynek szövege lényegében azonos az 1356. január 26-án kelt oklevéllel, azt sejteti meg velünk, hogy egy pár évvel a két nagy pozsonyi vámper befejezte után a polgárok békességben élvezhették kiváltságaikat. Az, hogy rendelet két példányban lett kibocsátva, bizonyítja, hogy a polgárság bor- és gabonaszállítása mind nagyobb mérveket öltött, úgy hogy több szállítmány indult egyszerre útnak s minthogy a rendeletek főczélja a kiséret igazolása volt, a vámszedők pedig csak eredeti okleveleknek adtak hitelt, a pozsonyiaknak több rendeletre volt szükségük.[9]) A békés állapot azonban nem tartott soká. Már 1371-ben — négy évvel a Héderváriak okmányilag igazolt zaklatásainak megújítása előtt — Lajos király, mint látszik, a pozsonyiak panaszos előterjesztésére, egy kizárólag a dunai útra vonatkozó rende-

[1]) 13. számú melléklet.
[2]) 20. sz. melléklet.
[3]) 1430. évi rendeletét lásd mellékelve 21. sz. a.
[4]) Lad. 6—13. f.
[5]) Lad. 6—23.
[6]) 1433. Hédervári György Lad. 6—31. b. H. László, Pál, Imre 1448—1454 (*Bodak, Öttevény*) Lad. 6—13 m, 13 n, 13 s, 13 t. H. Lajos egri püspök 1457 (Öttevény, Bodak, Hédervár). Lad. 6—31. H. Ferencz 1502 (Öttevény) Lad. 6—35.
[7]) Lásd Lad. 6—64. a—c.
[8]) 8. sz. melléklet.
[9]) V. ö. ennek kapcsán a legtöbb oklevél ily szövegű záradékát: Praesentes autem post lecturam reddi mandamus *praesentanti*. 10. sz. melléklet.

VEGYESEK.

Kassai csizmadiák pőrirata 1642-ből. Abaujvármegyében levő nemes és királyi szabad Kassa városában levő becsületes csizmadia céhnek quaerelája az nemes tanács előtt illyenképen következik cum praemissa protestatione ugyanezen Abaujvármegyében levő nemes és királyi szabad Kassa városában lakozó Tóth Szabados Szeőcz István uram ellen, melyet az nemes tanács hallgasson meg patienter.

Nemzetes nemes és tisztelendő biró uram, nemzetes és tiszteletes tanács uraim. Ez jelen való ezerhatszáznegyvenkét esztendőnek 29. napján sz. Mihály napjára Jászó mezővárosában levő sokadalomra, mely Jászó városa vagyon helyeztetvén az felül megspecifiált vármegyében, mentek volt céhünkbeli emberséges csizmadia mesteremberek mesterségekhez illendő cseres bőröknek vásárlása kedveért, az melyeknek elhozása esztendőként bizonyos levén azon napra, nemcsak minekünk itt Kassán, hanem az ország szerint minden helyekben lakozó csizmadia mesteremberekuél is tudván és nyilván volt és vagyon is. Ez dominus J. (= in causam attractus, alperes) nem tudatik honnét és micsoda bátorságtól viseltetvén azon felülmegírt és megspecificált Jászó mezővárosából elmenvén, más helyben megvárván azon sokadalomra indult varga mesterembereket, az melyek a mi mesterségünkhöz való és illendő cseres bőröket hoztanak volna eladni, megállatván őket, nekünk nem kevés kárunkra oly nagy áron vette meg az cseres bőröket, az mely ezideig mi közöttünk nem hallatott. Mivel azért megtanult mesterségünk után akarunk élni, kérjük alázatosan az nemes tanácsot, hogy az egyszer kiadott és kimondott conditiók mellett méltóztassék bennünket megoltalmazni és az dominus J.-t is contra deliberationem facti méltó és illendőképen convincálni, minthogy mi úgy értettük volt akkor, hogy az török áros urainknak tulajdon csak az török kezéből kijött munkát szabados árulni és nem az magyarok között csinált és készített munkát, az mellyeket bona regninek szoktunk nevezni. Az mely cselekedetit ő kegyelme nem is tagadhatja, mert már az nemes tanács előtt egyszer fateálta és recognoscálta is azon cseres bőröknek megvételét. Ez az első quaerelánk az nemes tanács előtt az dominus J. ellen.

Az második quaerelánk mégis ez az nemes tanács előtt, hogy

ugyanezen felül megspecifikált esztendőben levő sz. Mihály napja tájában egy veres karmazin csizmasarut vettenek meg az dominus J-től ugyanitt Kassán az maga boltjában, az mely nem török munka, jóllehet ő kegyelme fejét kötötte hozzá, hogy igaz török kézimunkája és arra is igérte magát, hogy kész megbizonyítania az nemes tanács előtt, hogy Budáról hozták. Tudjuk ugyan azt, hogy az Actornak kellene az alperesre bizonyítani, de volentibus non fit iniuria, azt az dominus J. magára assummálta és így nem tartozunk másképen rá semmit egyebet bizonyítania, hanem csak ezt, hogy ha az nemes tanács bennünket reá bocsát, két avagy három városból való czéhbeli csizmadia mesteremberеket hivatunk az nemes tanács eleiben, az kik lássák meg, ha igaz török munka-é azon csizmasaru avagy nem; ha igaz török országból költ és jött azon csizmasaru, ám mi convincáltassunk az méltatlan panaszért; ha penig nem, tehát ezen cselekedeteért is méltán kivánjuk, hogy az deliberatiónak continentiája szerint convincáltassék seorsim et singillatim az dominus J. Ez első feleletünk sine cesse forot.

Kivül: Csizmadia céhnek actiója contra Tóth Szabados Szeöcz István uram ellen.

Eredetije papiroson, Kassa város nyilvános levéltáraban 6901. sz. a.

Közli: *Kemény Lajos.*

„Groschen Bemyscher muncze Polnischer czal.“ A bártfai XV. századbeli számadásokban, a melyeket Fejérpataky László „Magyarországi városok régi számadáskönyvei“ (Budapest 1885.) czímű nagyfontosságú forrásmunkájában közzétett, érdekes pénzösszehasonlítások találhatók. Ezek közül a legfontosabbak azok, a melyekben külföldi pénznemeket viszonyítanak a számadások magyar pénzekhez, különösen a magyar aranyforinthoz.

Ezen viszonyítások annál inkább tanulságosak, minthogy hivatvák, a középkori pénztörténet egy igen vitás kérdésére, a valuta kérdésére érdekes világot vetni. Már Hegel a Nürnbergi krónikákhoz írt XII. mellékletében [1]) kiemeli a magyar aranypénz monografiájának fontosságát az európai késő középkor (XIV—XV. század) pénz- és értéktörténetére nézve. Kivánalma azonban nem volt a tudományos szükséglet szabatos kifejezése, a mit különösen az osztrák numismaták (kivált Schalk [2])) tévedései a magyar aranyforint színsúlyának meghatározásánál a legjobban bizonyítanak. Inama-Sternegg inkább megközelítette a probléma magvát, a midőn úgy „a németországi középkori aranyérték“ czímű fejtegetésében,[3]) mint „gazdaságtörténetének“ III. kötetében,[4]) utóbbi mun-

[1]) Chroniken der deutschen Städte. I. Nürnberg. I. köt., Leipzig 1862. — 229 sk. lap. V. ö. *Salamon*: Budapest története. III. kötet. Budapest, 1885. — 87. lap.

[2]) Numismatische Zeitschrift. XII. évfolyam. Bécs. 1880. 194. skk. ll.

[3]) Zeitschrift für Social- und Wirthschaftsgeschichte. III. kötet. Weimar 1895. 1. lap.

[4]) Deutsche Wirtschaftsgeschichte, in den letzten Jahrhunderten des Mittelalters. II. Leipzig 1901. 398. skk. ll.

kájában hivatkozással Luschin egy idevágó dolgozatára[1]) a magyar aranyforint németországi forgalmát tárgyalván, felismerte azt a tényt, hogy Magyarország határain kivül a magyar aranyforint „kereskedelmi pénz" szerepét vitte.

Igy a külföldön a magyar aranyforint bizonyos kereskedelmi szokások szerint viszonyíttatott az ottani, — kiváltkép az ezüstből vert — pénzekhez. Mindamellett, hogy a körmöczi arany állandóságánál fogva nagy kelendőségnek örvendett, azért mégsem kerülhette ki a külföldre került pénzek ama sorsát, hogy az ottani honi pénzekkel szemben bizonyos árfolyamcsökkentést ne szenvedjen. A bécsi híres pénzverőkönyv például 23 karátosnak állította a Zsigmond-korabeli körmöczi aranyok finomságát, noha — ezt büszkén állíthatjuk — kétségtelenül magyar származású aranypénznél eddig még nem találtak 23¾ karátnál csekélyebb finomságot.[2]) Ily módon a magyar aranyforint külföldi árfolyamai nem tükrözik vissza a nemesfémek természetes viszonyát, s hogy ezt megállapíthassuk, szükségképen magyarországi adatokra szorulunk, a melyek közül tanulságos összehasonlításokat azon adatok tesznek megejthetőkké, a melyekben a magyar aranyforintot külföldi ezüstpénzekkel hasonlították össze.

1432. év október 5-én kelt feljegyzés szerint 136 garas 4½ aranyforinttal egyenértékű (312),[3]) tehát egy (magyar) aranyforintba 30 2/9 garast számítottak. Mielőtt ezen garasok származását meghatároznók, egészítsük ki a fenti adatot. A magyar ezüstpénz és a garasok közötti relatióról tanuskodik a következő, 1432. szeptember 28-án kelt tétel (u. l.):

„Item dem rörmeister vm pulwer in dy rörn 10 gross facit fl. 3 den. 66.
Item pro papiro ½ risen pro gross 20 facit . . . . . fl. 6 den. 66."

Az itt számjelzett forintok nem aranyforintok, hanem kamaraforintok, azaz számítási pénzek, és 100—100 denár összegét jelentik. A denárok a hirhedt „quarting" fajtájából valók.[4]) Akkortájt az aranyforintot 1100—1150 ilyfajta denárra, vagyis 11—11½ kamaraforintra becsülték, a mint ezt a következő tételek mutatják:

1432. április 20-án (305).

a) Item pro florenis auri ad lozung czu 1100 den. . . fl. 4400
b) Item vm 100 flor. auri auch in dy lozunge . . . . fl. 1150
c) Item hat man in der beczalunge 1 flor. auri vorlorn pro . . . . fl. 11

[1]) Das Wertverhältnis der Edelmetalle in Deutschland während des Mittelalters. Brüssel 1892. — V. ö. *Nagl*: Die Goldwährung und die handelsmässige Geldrechnung im Mittelalter. Num. Zeitschrift. XXVI. évfolyam, Bécs 1895. — 41 l.

[2]) V. ö. értekezésemet ezen folyóirat VII. évfolyamában. 185. skk. l.

[3]) A zárjelben adott számok *Fejérpataky* művének lapszámait jelzik.

[4]) Lásd „Városi adózás" czímű munkám 14—15. lapjait.

1432. május 18-án (306).

d) Item de labore molendini Nicolao molendinatori flor. auri 11 facit . . . . fl. 122

e) Item Thomae molendinatori propinatus est 1 florenus auri, facit . . . . fl. 11.

Az *a)*, *c)* és *e)* alatti adatok az aranyforint egyenértékét 1100 denárral, a *d)* alatti 1109 denárral, a *b)* alatti pedig 11[illegible]0 denárral határozzák meg.

Ha a [illegible] viszonyításokat [illegible], úgy eredményül a következő felállítást kapjuk, a mely egybevág:

1 flor auri = $30\,{}^{2}/_{9}$ garas
1 flor auri = 1100 denár
10 garas = 366 denár.

A viszonyítás nem egészen pontos; ha 10 garas = 366 denár, akkor 30 garas = 1098 denár, $^{2}/_{9}$ garas pedig körülbelül 8 denár, $30\,{}^{2}/_{9}$ garas tehát = 1106 denár. Az a relatio, a mely szerint 20 garas 666 denárral egyenértékű, 1000 denáros aranyforint értéknek felelne meg. Tekintettel a forintárfolyam magasabb állására, azt hiszem, hogy az illető tétel vagy elkésett,[1]) vagy hanyag, illetve hibás feljegyzés[2]) elbirálása alá esik.

1434. év január 24-én (325.) 15 lengyel garas (grossus polonicalis) 750 denárba lett számítva. A megelőző év deczember 18-án egy aranyforint 1444 denárba került (328). Ha az aranyforint quarting egyenértékének dragulását, mely ezen időtol 1435. év márczius elejéig 2156 denárra rugott,[3]) az 1433. év deczember 18. — 1434 év január 24-e közötti időre 56 denárba számítjak és így az aranyforintot utóbbi napon 1500 denárra becsüljük, akkor egy aranyforintnak lengyel pénzben kifejezett értéke 30 garas.

Nem hiszem, hogy túlmerész következtetés, ha azt állitom, hogy a fenti adatok összevetéséből a magyar aranyforint arfolyama Bártfán az 1432—34. évek alatt 30 garasban, illetve 30 lengyel garasban meghatározható.

[1]) T. i. az 1100 denáros árfolyam a quartingok rohamos értékcsökkenése folytán következett be. Zsigmond király 1430. évben 400 quartingot állapitott meg az aranyforint egyenértékéül. (Fehér, Codex dipl. X. VIII. 1.6.) Igy az adat korábbi időből származhatott, amidőn még csak 1000 quartingot adtak az aranyforintért. V. ö. ezen folyóirat VII. évfolyamának 438—439. lapjait.

[2]) A hibásság onnan eredhet, hogy az igen valószinü összeadási műveletnél, t. i. 10 + 10 garas = 3 fl + 3 fl + 66 den + 66 den. — a denárok összeadását elmulasztotta a kamarás. Ily hanyagság nem igen ritka a középkori számadásoknál. Épen ezen oknál fogva nem igen ragaszkodom azon eredményhez, a mely a 312. lap tétele alapján ($4\frac{1}{2}$ aranyforint = 136 garas) nyerhető. Valószinü, a mint a következő számitások mutatni fogják, hogy az aranyforint nem $30\,{}^{2}/_{9}$, hanem 30 garassal volt egyenértékü, úgy mint 1434-ben.

[3]) Relatio 1435. év márczius hó elején: 1 aranyforint = 3600 den. *Fejérpataky* i. m. 418.

Adatainkat még kiegészíthetjük egy habár későbbről — 1838. év január 10-éről — keltezett tétellel (383.), a mely szerint 1¾ aranyforintra 50 lengyel garast számítottak, tehát egy aranyforint egyenértéke 28⁴/₇ gaas volt, a mely relatió megközelíti [1]) a fenti eredményt.

A következő három 1436. és 1438. év között kelt tétel a garasok más fajtájával ismertetnek meg bennünket. Ezen tételek így hangzanak:

(435) Nota. Civitas tenetur hoc anno videlicet 1436-to iudice Petro Amthor unum terling lang von Thin. in quo fuerunt XIX. stamina cum vmbschlag; quodlibet stamen pro 9 marc. gross. conputando computo polonicali. Summa facit 171 marc. gross. . . . Solvimus sibi et misimus per Johannem Geyl, facit in flor. auri 300 minus 6.

(452) Nota. Civitas tenetur Peter Pelczern stamina polnisch CXXV. quodlibet stamen pro 9 ferbon. (azaz: ferto) gross. terminus Michaelis (IX. 29.) facit flor auri 482 gross. quatuor. (1437. évből.)

(391) Item solvimus Herman von Hamerde pro uno terling in quo erant XIX. stamina, quodlibet pro 10 marcis grossorum minus uno fertone, feria tertia post Corporis Christi (1439. jún. 17.) 300 fl. cum 17½ fl. cum 2 gross.

Ezen három tétel elemzése előtt iktassuk ide a következő jegyzeteket:

(464) Sub anno domini M° CCCC XXXVIII.°

Nota quid tenetur civitas.

Primo tenemur Petro Thoman et Johanni Wole civibus Cracoviensibus hundirt vnd acht vnd zebenczig Gorlicer (azaz Tücher), das tuch vor 9 firdungen groschen Bemyscher muncze Polnischer czal.

Nem nehéz az utóbbi jegyzet cseh garasait azonosítani különösen a 452. lap tételében foglalt garasokkal. Erre vall elsősorban az árszabás egyenlősége (1 posztó vagy stamen ára 9 ferto v. firdung).[2]) Midőn pedig alább megejtendő számításaink alapján tapasztalni fogjuk, hogy mind a három tétel garasainak forintegyenérték száma ugyanaz, jogositva leszünk arra is, hogy a másik két tételre is kimondjuk a garasok cseh nemzetiségét.

Határozzuk meg először is, hogy mily nagy a lengyel számítású márka? Erre egy Voigt-nál idézett okmány felelni fog: „Pro sex millibus Marcarum grossorum Pragensium, Polonici numeri, quadraginta octo grossis pro qualibet marca

[1]) 1¾ aranyforint, 30 garassal számítva = 52½ lengyel garassal. A tétel szövegezése (grossos polonicales 50 facit fl. auri 2 minus 1 art) mutatja különben, hogy kikerekítéssel van dolgunk. Ezen kikerekítés nem ritka a középkori számműveleteknél, a mint ezt a „Városi adózás“ cz. munkám 37. skk. lapjain kimutattam.

[2]) A gorliczi (szilézia) és lengyel posztók ugyanazon harminczadot fizetik a pozsonyi harminczadkönyv tanusága szerint 1457-ben. 1436-ban szintén ugyanazon harminczad jár utánuk a budai várnagy harminczaddíjszabásában (Fejér Codex dipl. X. VIII. 662. lap).

computatis."[1]) Voigt kimutatja egyuttal, hogy ezen számítási márka különösen Sziléziában és Lengyelországban használatos volt.[2])

A bártfai számadásokban is találtam egy közvetlen adatot, a melyből a „marca computo Polonicali computanda" garasszáma megállapítható. Az 1436. évi márczius 9—30-a közötti kiadások összegezése így szól: „Summa huius den. novi pro flor auri 1, Item polnisch gelt $1^1/_2$ marc. gross 13. den. 3. (363)." Ha tételenként összeadjuk az egyes kiadási összegeket, a következő eredményt kapjuk: 85 gross, — 15 den. cracovienses és 68 den. novi. Miután az aranyforint ezen időben 80 új denárral volt egyenértékű (364), a denárok számából le kell vonnunk 80-at (a den. crac. és a den. novi között nem volt tekintetbe vehető értékkülönbség). Marad 85 garas és 3 denár, vagyis 85 garas = $1^1/_2$ márka és 13 garassal, így 1 márka = 48 garas.

A márkának ezen garasszámát ismerve, fejtsük meg a három tétel egyenlősítéseit.

a) 171 × 48 gross. = 294 flor,
b) 125 × $^9/_4$ × 48 gross. = 482 flor + 4 gross.
c) 19 × $^{39}/_4$ × 49 gross. = $317^1/_2$ flor + 2 gross.

Ad a) 8208 gross. = 294 flor; 1 flor = $27^{270}/_{294}$ gross.
Ad b) 13500 gross. = 482 flor + 4 gross.
13496 gross. = 482 flor; 1 flor = 28 gross.
Ad c) 8892 gross. = 317·5 flor + 2 gross.
8890 gross. = 317·5 flor; 1 flor = 28 gross.

Az *a)* alatti tételnél a számítási hiba vagy elnézés 24 garas, mert 294 forint 28 garasával számítva, kitenne 8232 garast.

Ezen relatió megfelel amannak, a melyet az Odera melletti Frankfurt városában 1442. évben kelt okmányból idéz Voigt: ...„hundert schock behemissche Grosschn, adder an Golde eynen rinischen Gulden (rajnai aranyforint) vor czwe vnd czwenczich behemissche Grosschen, vnde eynen vngerischen vor acht vnd czwenczich behemissche Grosschen"... d. d. Frankfurt a. O. 1442, Bartholomäus apostol napján (augusztus 24.).[3])

Közli: *Dr. Kováts Ferencz.*

---

[1]) *Voigt Adauctus:* Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Münzen. Wien 1774. III. kötet, 36. l. 73. jegyzet (Diploma Ducis Münsterberg ex a. 1361).

[2]) „Noch war ein Unterschied zwischen der Marca nomeri sev pagamenti Moravici, welche mit der bomischen ubereinkam, und zwischen der *numeri & pagamenti Polonicalis (Polonici)*, welche 48 groschen galt, und insonderheit in Pohlen und Schlesien gebrauchlich war." *Voigt:* i. m. III. köt. 32.

[3]) Voigt. i. m.: III. kötet 64.

GAZDASÁGTÖRTÉNETI ÉRTESITŐ.

Az 1901. év első felében megjelent magyar folyóiratok gazdaságtörténelmi vonatkozású czikkei.

AKADÉMIAI ÉRTESITŐ. XII. kötet. 1901. 1. (133.) füzet: Békefi Remig: A rabszolgaság Magyarországban az Árpádok alatt. — 2. (134.) füzet: Dr. Vámossy István: Adatok az orvosi rend és a járványok történetéhez Pozsonyban. — 3. (135.) füzet: Winkler Henrik: A magyar művelődés ősi elemei. — 4. (136.) füzet: Vámbéry Ármin: Evlia Cselebi török utazóról és munkájáról. — 8. (140.) füzet: Kúnos Ignácz: Hunn t[illegible].

BUDAPESTI SZEMLE. 292–296. szám (1901. április–augusztus). Meller Simon: A régi Róma építészetéről. — Czimer Károly: Szeged monographiája. — Acsády Ignácz: Magyarország és a Szentszék 1000–1417.

ARCHAEOLOGIAI ÉRTESITŐ. XXI. kötet. 1. szám 1901. február 15.: Mahler Ede: Egyptomi emlékek a magyar nemzeti múzeumban. — Orosz Endre: A „petrisi" őstelep Szamos-Ujvártt. — Milleker Bódog: Három aldunai római erőd. — Pór Antal: Magyar festő és műhimző Párisban 1384–1417. — Jurkovich Emil: A beszterczebányai plébania-templom egykori kincstárából. — Levelezés. — Irodalom stb. — 2. szám 1901. április 15.: Dr. Krausz Sámuel és Gohl Ödön: Krisztus-érmek. — Mihalik József: Tanulmányok a régi hazai ötvösség köréből. — Nagy Géza: Szkitha-szarmata maradványok a magyar viseletben. — Gramberg Nándor: A nisi ezüst[illegible]szék. — Held Victor: A jász-alsó-szent-györgyi sir. — Lehóczky Tivadar: Emlékek a régibb vaskorból Munkács környékén. — Hampel József: Az embertani és ősrégészeti congressus XII. ülése Párisban. — Levelezés stb.

ETNOGRAPHIA. XII. évfolyam. 1901. — 1. füzet: Albert István: Halotti szokások a baranyai Hegyhát vidékén. — Balásy Dénes: Udvarhelyi kuruzslószerek és gyógyítási babonák. — 2. füzet: Vikár Béla: Kalevalai tanulmányok, vonatkozással a magyar ősval-

lásra. — Semayer V.: A szlávok fajisága és eredete. — 3. füzet: Rubinyi Mózes: A mo[illegible] csá[illegible]k múltja és jelene. I. — 6. füzet: Hirth Frigyes: Hon[illegible]anyok. — Sebestyén Gyula: A p[illegible]

A M[illegible] N[illegible] Mú[illegible] [illegible]zi [illegible] ÉRTESITŐJE. (Az E[illegible] N[illegible] [illegible]) II. évfolyam. 1901. — 1. szám: S[illegible] Károly: K[illegible] p[illegible]. Berzeviczy Elek: [illegible]hoz. — 2. szám: Vécsey István: E[illegible] 4. szám: Nemes Mihály: Adalékok a [illegible]

KÖZGAZDASÁGI SZEMLE. 1901. XXV. [illegible] 25. kötet: Barabás Endre: A [illegible] élő magyar[illegible] É[illegible] Anta[illegible]: A [illegible] 1900-ban. — Közgazda[illegible]

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. [illegible] 1. [illegible]: Thallóczy Lajos: [illegible] Némethy Lajos: Nyomd[illegible] és könyv[illegible] a XVII. és XVIII. [illegible] Kemény Lajos: [illegible]k[illegible] könyv-sajtó [illegible] — [illegible]: Czakó Elemér: A k[illegible]tás és könyv[illegible] — Neményi Lajos: A nagyváradi nyomd[illegible]

MAGYAR NYELVŐR. XXX. [illegible] 1901. [illegible] 10. [illegible]: Melich János: A [illegible] — Simonyi Zsigmond: A m[illegible] D[illegible]y László: A nyelvtörténeti szótár[illegible] — Vikár Béla: A Sz[illegible]

SZÁZADOK. XXXV. évfolyam. 1901. — 1. füzet: Áldásy Antal: Zsigmond [illegible] (I.) — Bleyer Jakab: Utaz[illegible] — 2. füzet: Áldásy Antal: Z[illegible] (II.) — Stessel József: A márczi prépo[illegible] — 3. [illegible]: Áldásy Antal: Zsigmond [illegible] és 5. [illegible]: Császár Elemér: A [illegible] 6. füzet: Ifj. Reiszig Ede: IV. B[illegible] d M[illegible] — Takáts Sándor: [illegible]

TÖRTÉNELMI TÁR. [illegible] 1. [illegible]: Dr. Kollányi Ferencz: [illegible] Anno 1597. I. — Vegyes közl[illegible] — Kass[illegible] — A nagy[illegible] — Á[illegible] S[illegible]ány Ambrus végrendelete stb. — 2. füzet: Berzeviczy Egyed: A Berzeviczy[illegible] — Kis Bálint: Cs[illegible] Mihály családi emlékirata. — Vegyes közlések: A Léczfalvi Gyárfás-

GAZDASÁGTÖRTÉNETI ÉRTESITŐ.

— —

Az 1901. év első felében megjelent magyar folyóiratok gazdaságtörténelmi vonatkozású czikkei.

AKADÉMIAI ÉRTESITŐ. XII. kötet. 1901. 1. (133.) füzet: Békefi Remig: A rabszolgaság Magyarországban az Árpádok alatt. — 2. (134.) füzet: Dr. Vámossy István: Adatok az orvosi rend és a járványok történetéhez Pozsonyban. — 3. (135.) füzet: Winkler Henrik: A magyar művelődés ősi elemei. — 4. (136.) füzet: Vámbéry Ármin: Evlia Cselebi török utazóról és munkájáról. — 8. (140.) füzet: Kúnos Ignácz: Hunn termeányok.

BUDAPESTI SZEMLE. 292–296. szám (1901. április–augusztus). Meller Simon: A régi Róma építészetéről. — Czimer Károly: Szeged monographiája. — Acsády Ignácz: Magyarország és a Szentszék 1000–1417

ARCHAEOLOGIAI ÉRTESITŐ. XXI. kötet. 1. szám 1901. február 15.: Mahler Ede: Egyptomi emlékek a magyar nemzeti múzeumban. — Orosz Endre: A „petrisi" őstelep Szamos-Ujvártt. — Milleker Bódog: Három aldunai római erőd. — Pór Antal: Magyar festő és műhimzó Párisban 1384–1417. — Jurkovich Emil: A besztercze-bányai plébánia-templom egykori kincstárából. — Levelezés. — Irodalom stb. — 2. szám 1901. április 15.: Dr. Krausz Sámuel és Gohl Ödön: Krisztus-érmek. — Mihalik József: Tanulmányok a régi hazai ötvösség köréből. — Nagy Géza: Szkitha-szarmata maradványok a magyar viseletben. — Gramberg Nándor: A nisi ezüstcsészék. — Held Victor: A jász-alsó-szent-györgyi sir. — Lehóczky Tivadar: Emlékek a régibb vaskorból Munkács környékén. — Hampel József: Az embertani és ősrégészeti congressus XII. gyülése Párisban. — Levelezés stb.

ETNOGRAPHIA. XII. évfolyam. 1901. — 1. füzet: Albert István: Halotti szokások a baranyai Hegyhát vidékén. — Balásy Dénes: Udvarhelyi kuruzslószerek és gyógyítási babonák. — 2. füzet: Vikár Béla: Kalevalai tanulmányok, vonatkozással a magyar ősval-

lásra. — Semayer V.: A szlávok fajisága és eredete. — 3. füzet: Rubinyi Mózes: A moldvai csá[illegible]ok múltja és jelene. I. — 6. füzet: Hirth Frigyes: Hon[illegible] [illegible]. — Sebestyén Gyula: A p[illegible]

A M[illegible] N[illegible] Múzeum néprajzi osztályának ÉRTESITŐJE. (Az E[illegible]) II. évfolyam. 1901. — 1. szám: S[illegible] Károly: K[illegible]. — Berzeviczy Elek: [illegible] A [illegible]hoz. — 2. szám: Vécsey István: [illegible]. — 4. szám: Nemes Mihály: Adalékok a [illegible]

KÖZGAZDASÁGI SZEMLE. 1901. XXV. évf. [illegible] 25. kötet: Barabás Endre: A [illegible] élő magyarok [illegible] Ének Antal: A [illegible] 1900-ban. — Közg[illegible]

MAGYAR KÖNYVSZEMLE 1901. [illegible] 1. [illegible]: Thallóczy Lajos: A [illegible] Néme[illegible] Lajos: Nyomdák [illegible] és könyvkötők [illegible] XVII. és XVIII. [illegible] Kemény Lajos: [illegible] könyvsajtó [illegible] — [illegible]: Czekó Elemér: A k[illegible]tás és könyv[illegible] Neményi Lajos: A nagyváradi nyomd[illegible]

MAGYAR NYELVŐR. XXX. [illegible] 1901. [illegible]: Melich János: A [illegible] — Simonyi Zsigmond: A [illegible] Donogy László: A nyelvtörténeti szótár[illegible] — Vikár Béla: A Sze[illegible]

SZÁZADOK. XXXV. évfolyam. 1901. — 1. füzet: Áldásy Antal: Zsigmond [illegible] közössé[illegible] (1.) — Bleyer Jakab: Utazás a [illegible] — 2. füzet: Áldásy Antal: Z[illegible] (II.) — Stessel József: A márczi prépo[illegible] — 3. [illegible]: Áldásy Antal: Zs[illegible] és 5. füzet: Császár Elemér: A [illegible] 6. füzet: [illegible] Reiszig Ede: IV. B[illegible] M[illegible] Takáts Sándor: [illegible]

TÖRTÉNELMI TÁR. 1901. évfolyam. 1. füzet: Dr. Kollányi Ferencz: V[illegible] Anno 1597. I. — Vegyes közlések: [illegible] töredéke. — Kass[illegible] — A nagy[illegible] — A[illegible] Sárkány Ambrus végrendelete [illegible] — 2. füzet: Berzeviczy Egyed: A Berzeviczy-család [illegible] — Kis Bálint: Csere Mihály családi emlékirata. — Vegyes közlések: A Léczfalvi Gyárfás-

család leveles ládájából. — Nagyteremi Sükösd György végrendelete, — stb.

TURUL. XIX. kötet. 1901. 1. füzet: Fejérpataky László: Szilágyi Sándor. — Dr. Wertner Mór: Az Árpádkori ország- és udvarbirák genealogiája, — stb. — 2. füzet: Dr. Karácsonyi János: Adalék Hunyady János származásához, — stb.

ADALÉKOK A DUNAI HAJÓZÁS ÉS A DUNAI VÁMOK TÖRTÉNETÉHEZ AZ ANJOUK KORÁBAN.

Irta: Dr. Kováts Ferencz.

Alig találkozunk a magyar kereskedelem történetében érdekesebb kérdéssel, mint azzal, vajjon a Duna, ezen hatalmas, az egész országot keresztülszelő víziút, mily befolyással volt a középkori kereskedelem fejlődésére? A halakban bővelkedő nagy folyam, a melynek mentén a honfoglalás idejében a magyar nemzet nagy és tekintélyes része letelepedett, Magyarországnak legtermészetesebb összeköttetését biztosította úgy a Kelettel, mint a Nyugattal. A folyam partján a középkorban számos város felvirágzott. Magyarország hajdani és jelenlegi fővárosa a Duna mellett fekszik. E két, Magyarország ipar- és kereskedelmi történetére oly fontos város között, a folyam partján *Komárom*, *Esztergom*, *Vácz* városok, *Visegrád*, az Anjouk kedvelt székhelye, a folyam mellékágain *Mosony—Magyar-Óvár*, *Győr*, *Érsekujvár*, nemkülönben a folyamhoz közelfekvő *Nagyszombat* és *Székesfehérvár* városok mindmegannyi állomásai voltak a középkori dunai kereskedelemnek. Így a Dunán a középkorban is élénk forgalom uralkodott, a mely azonban különféle okok miatt világforgalommá ki nem fejlődött.

1221. (vagy 1198.) év óta a bécsiek árúmegállitó joga (Stapel)[1]) a Dunát nyugatfelől ú. sz. teljesen elzárta s megakadályozta a Nyugat közvetlen kereskedelmi érintkezését Magyarországgal.[2]) Az Anjouk messzelátó gazdasági politikája, a mely számtalan intézkedéseikben nyilvánult, ugyan különféle kedvezményeket biztosított azon városoknak, a melyeknek kereskedői, ha Magyarországba utaztak, a dunai útra lettek volna utalva; így vámmentesség és királyi külön oltalom kedvezményében részesültek, különösen a *csehországi* és *ausztriai kereskedők*[3]) továbbá *Regensburg*,[4]) *Nürnberg*,[5]) *Amberg*,[6]) *Köln*, *Hoy és a Rajna-*

1) V. ö. *Weisz*: Geschichte der Stadt Wien. 1872. I. 208.

2) *Salamon*: Budapest története 1885. II. 421.

3) 1336: *Wenzel: Anj. Ok.* I. 345. 1345: U. o. II. 64. — 1365: U. o. II. 634. — Prága 1357: U. o. II. 482. Bécs 1346: *Fehér* C. D. IX. I. 363. (ezek különben még az Árpádok idejében pld. C. D. V. III. 262., 467.)

4) 1369: *Wenzel*: *Anj. Ok*: II. 664.

5) 1370: *Wenzel* II. 686.

6) 1369: *Wenzel* II. 677.

melléki városok [1]) polgárai, azonban a nyugati kereskedelem mégis kerülte a Dunát s a közép- és délnémet városok lakossága, ha Budára tartott, legtöbbnyire Csehországon, Szilézián és Lengyelországon keresztül, Kassán át, volt kénytelen Bécs városát kikerülni. [2]) A dunamenti szállításnak Európa középkori nemzetközi kereskedelmében azért nem jutott az a szerep, amely azt azon körülmény folytán megillette volna, hogy a kelet kincsei, különösen a fűszerek s selyemszövetek Byzanczból a Dunán felfelé, olcsóbban és gyorsabban szállíthatók voltak, mint a földközi tengeren át Olaszországon keresztül. Ha Budának a középkorban, kivált a XIV. században és a XV. század első felében — mindamellett hogy Konstantinápoly kereskedelme a keresztes hadjáratok óta tetemesen csökkent, [3]) — jelentékeny keleti bevitele is volt, s ha ott akkortájt gyarmatárúk nevezetes piacza is létezett, a melyet a belföldieken kivül különösen az északnémet, cseh és lengyel kereskedők meglátogattak, azért mégis jellemző, hogy — ha úgy szabad kifejeznem magamat — keleti *kereskedelmi politikát* csak Zsigmond (m. p. a velenczei kereskedelem ellensúlyozása czéljából) kezdeményezett, mely királyunknak intézkedései e téren a — közelgő török veszély miatt — eredménytelenek maradtak. [4])

A belföldi közlekedés a Dunán azonban az Anjouk alatt igen élénk volt s különösen *Pozsony* és *Buda* között fejlődött ki a 14. század derekán tekintélyes forgalom, a melynek alakulására több a pozsonyi levéltárban őrzött és eddig kiadatlan okmány vet érdekes világot. Ezen okmányok, a melyeket a mellékletben közlök, arra nézve jellemzők, hogy az Anjouk alatt mily változás állt be dunamelléki hazai városaink, különösen Pozsony kereskedelmének fejlődési irányzatában.

III. Endre király azon nevezetes privilegiuma, a melyet a pozsonyi polgárság jogi és gazdasági önállósága alapító levelének nevezhetünk, felvilágosít minket arról, hogy az Árpádok idejében mily kereskedelmi utak vezettek *Pozsonyba* és *Pozsonybol.* „Statuimus insuper," — igy hangzik az illető [5]) hely — ut cum iidem hospites nostri cum suis mercibus vel curribus ubicunque in regno nostro causa mercandi voluerint proficisci, nec de mercibus, nec de equis vel personis eorum cum mercibus et sine mercibus euntibus et redeuntibus nullum tributum, nullamque

[1]) 1345: *Wenzel* II. 63. és 1365: U. o. II. 634. — V. ö. *Csánki:* Hazánk kereskedelmi viszonyai I. Lajos korában. 1880. 37. s k. l.

[2]) Ezen érdekes körülményre vonatkozó adatokat egy külön dolgozatomban fogom bővebben kifejteni. Lásd még *Salamon* i. m. II. 425.

[3]) *Schulte:* Geschichte des mittelalterlichen Handels u. Verkehrs. 1900. I. 112.

[4]) V. ö. Schulte i. m. I. 514.

[5]) Megváltoztatott helyesírással.

exactionem; videlicet in *portu Posoniensi*, versus *Hainburgam*, in portu *Chollow* (Csalló), in *Zeuleus* (Szöllős), in transitu fluvii *Morawa*, et in aliis locis quibuscunque in *Comitatu Posoniensi*, et alias, ubi tributum exigi consuevit, solvere teneantur." [1])

Az itt megjelölt négy főirány közül kettő a külföldre, kettő pedig az ország belsejébe vezetett. A pozsonyi révén át *Hainburgba* s onnan *Bécsbe* a Duna jobb partján haladt az egyik külföldre vezető útirány. [2]) A másik külföldi út *Lamacson—Beszterczén—Stomfán—Malaczkán* át *Morvaországgal* (in transitu fluvii Morawa) kötötte össze Pozsonyt. A belföldi útirányok egyikét a csallóközi kikötő jelöli. Ezen út első sorban helyi jelentőséggel bírt s a Csallóközzel folytatott pozsonyi szomszédos forgalom közvetítésére szolgált. Csallóközön át Komáromba is szoktak utazni a pozsonyiak, még pedig *Szúnyogdi* (*Mukendorf*) községig az érsekujvári ágon hajón, onnan *Komáromig Somorján* (*Sand Marein*) és *Dunaszerdahelyen* át szárazon. [3]) A csallóközi kikötőből külömben a pozsonyi hajók akkor is kiindultak, ha a nagydunai víziúton lefelé haladni iparkodtak. [4]) A *szöllősi* (Zeuleus) út *Nagyszombat* felé s onnan *Galgóczon* vagy *Szereden* keresztül *Nyitrára* s a felsőmagyarországi bányavárosokhoz elvezetett. *Nagyszombatra* való mentükben a pozsonyiak *Csekleszt* is érintették, a hol vámhely volt és a hol ők a 14. század elején a nagyszombati polgárok s mások által kiváltságaik ellenére megvámoltattak, úgy hogy kérelmükre *Róbert Károly* az 1328. évben

[1]) 1291: Fejér Cod. dipl. VI. I. 109. — Pozsonyvárosi levéltár, Lad 2.— 39.— V. ö. *Király*: A pozsonyi nagy dunai vám- és révjog története. 1890. 6.

[2]) Természetes, hogy azért a Pozsony-Bécs közötti összeköttetést javarészt a folyam közvetítette. Pozsony és Bécs között hajóállomások voltak Dévény (határ) és Mannswörth, amint azt a pozsonyi kamaraszámadások egy jegyzetéből kivehetjük, a mely bécsi faszállításra vonatkozik (K. 1439/40. 204. lap, 1440. április 5-én): «Item vnd habn auch gebn den ferign (hajókalauz, hajós) vmb zerung das sy von *Wyenn* vntz ken *Manswerd* vnd von *Manswerd* vntz ken *Tebn* vnd von *Tebn* vntz ken *prespurgk* das sy abher verczert habn, das sy uberall verczert habn VI. ß V. ꝺ wienner.» A szárazföldi bécsi út emléke pedig p. o. a következő jegyzet: «Item des Richter schreyber Thoma hat die Ross zu *Hainburgk* lassen beslahn *als sie chenn Wyenn furen*» .. (K. 1434/35. 60.b. lap.)

[3]) K. 1439/40. 211. lap: «Item auch an dem tag (1440. ápr. 12.) mer VI. Schifgeselln dy dem peter Jungettl vnd dem langenpaull *Irc ros vnd Iren dienern abher ken Mokkndarif gefuert habn* als sy zu der kuenigin *ken Gumaren fueren*, vnd das sy das Schif hin wider aufher gefuert habn, ydem XVIII ꝺ wiener ...» a csallóközi és komáromi útra nézve megtudjuk továbbá, hogy az Csöllén át vezetett, az Országos Rendek egy 1445. évben kelt okmányáról. V. ö. Pv. ltár. Lad. 6. 22a, b, c.

[4]) Lásd *Király* i. m. 6. A pozsonyi hajók kikötőhelye a 15. században jóval a város alatt feküdt, amint ezen körülményt a kamaraszámadások számtalan adataiból bizonyítani lehet. Igy osztom *Király* tanár úr nézetét, a ki a pozsonyiak tulajdonába (1293 előtt) átment «Pernald» kikötőt a csallóközivel azonosítja.

melléki városok[1]) polgárai, azonban a nyugati kereskedelem mégis kerülte a Dunát s a közép- és délnémet városok lakossága, ha Budára tartott, legtöbbnyire Csehországon, Szilézián és Lengyelországon keresztül, Kassán át, volt kénytelen Bécs városát kikerülni.[2]) A dunamenti szállításnak Európa középkori nemzetközi kereskedelmében azért nem jutott az a szerep, amely azt azon körülmény folytán megillette volna, hogy a kelet kincsei, különösen a fűszerek s selyemszövetek Byzanczból a Dunán felfelé, olcsóbban és gyorsabban szállíthatók voltak, mint a földközi tengeren át Olaszországon keresztül. Ha Budának a középkorban, kivált a XIV. században és a XV. század első felében — mindamellett hogy Konstantinápoly kereskedelme a keresztes hadjáratok óta tetemesen csökkent,[3]) — jelentékeny keleti bevitele is volt, s ha ott akkortájt gyarmatárúk nevezetes piacza is létezett, a melyet a belföldieken kivül különösen az északnémet, cseh és lengyel kereskedők meglátogattak, azért mégis jellemző, hogy — ha úgy szabad kifejeznem magamat — keleti *kereskedelmi politikát* csak Zsigmond (m. p. a velenczei kereskedelem ellensúlyozása czéljából) kezdeményezett, mely királyunknak intézkedései e téren a — közelgő török veszély miatt — eredménytelenek maradtak.[4])

A belföldi közlekedés a Dunán azonban az Anjouk alatt igen élénk volt s különösen *Pozsony* és *Buda* között fejlődött ki a 14. század derekán tekintélyes forgalom, a melynek alakulására több a pozsonyi levéltárban őrzött és eddig kiadatlan okmány vet érdekes világot. Ezen okmányok, a melyeket a mellékletben közlök, arra nézve jellemzők, hogy az Anjouk alatt mily változás állt be dunamelléki hazai városaink, különösen Pozsony kereskedelmének fejlődési irányzatában.

III. Endre király azon nevezetes privilegiuma, a melyet a pozsonyi polgárság jogi és gazdasági önállósága alapító levelének nevezhetünk, felvilágosít minket arról, hogy az Árpádok idejében mily kereskedelmi utak vezettek *Pozsonyba* és *Pozsonyból*. „Statuimus insuper," — igy hangzik az illető[5]) hely — ut cum iidem hospites nostri cum suis mercibus vel curribus ubicunque in regno nostro causa mercandi voluerint proficisci, nec de mercibus, nec de equis vel personis eorum cum mercibus et sine mercibus euntibus et redeuntibus nullum tributum, nullamque

[1]) 1345: *Wenzel* II. 63. és 1365: U. o. II. 634. — V. ö. *Csánki:* Hazánk kereskedelmi viszonyai I. Lajos korában. 1880. 37. s k. l.

[2]) Ezen érdekes körülményre vonatkozó adatokat egy külön dolgozatomban fogom bővebben kifejteni. Lásd még *Salamon* i. m. II. 425.

[3]) *Schulte*: Geschichte des mittelalterlichen Handels u. Verkehrs. 1900. I. 112.

[4]) V. ö. Schulte i. m. I. 514.

[5]) Megváltoztatott helyesírással.

exactionem; videlicet in *portu Posoniensi*, versus *Hainburgam*, in portu *Chollow* (Csalló), in *Zeuleus* (Szöllős), in transitu fluvii *Morawa*, et in aliis locis quibuscunque in *Comitatu Posoniensi*, et alias, ubi tributum exigi consuevit, solvere teneantur." [1])

Az itt megjelölt négy főirány közül kettő a külföldre, kettő pedig az ország belsejébe vezetett. A pozsonyi révén át *Hainburgba* s onnan *Bécsbe* a Duna jobb partján haladt az egyik külföldre vezető útirány. [2]) A másik külföldi út *Lamacson—Beszterczén—Stomfán—Malaczkán* át *Morvaországgal* (in transitu fluvii Morawa) kötötte össze Pozsonyt. A belföldi útirányok egyikét a csallóközi kikötő jelöli. Ezen út első sorban helyi jelentőséggel birt s a Csallóközzel folytatott pozsonyi szomszédos forgalom közvetítésére szolgált. Csallóközön át Komáromba is szoktak utazni a pozsonyiak, még pedig *Szúnyogdi* (*Mukendorf*) községig az érsekujvári ágon hajón, onnan *Komáromig Somorján* (*Sand Marein*) és *Dunaszerdahelyen* át szárazon. [3]) A csallóközi kikötőből külömben a pozsonyi hajók akkor is kiindultak, ha a nagydunai víziúton lefelé haladni iparkodtak. [4]) A *szöllősi* (Zeuleus) út *Nagyszombat* felé s onnan *Galgóczon* vagy *Szereden* keresztül *Nyitrára* s a felsőmagyarországi bányavárosokhoz elvezetett. *Nagyszombatra* való mentükben a pozsonyiak *Cseklészt* is érintették, a hol vámhely volt és a hol ők a 14. század elején a nagyszombati polgárok s mások által kiváltságaik ellenére megvámoltattak, úgy hogy kérelmükre *Róbert Károly* az 1328. évben

[1]) 1291: Fejér Cod. dipl. VI. I. 109. — Pozsonyvárosi levéltár, Lad 2.— 39.— V. ö. *Király*: A pozsonyi nagy dunai vám- és révjog története. 1890. 6.

[2]) Természetes, hogy azért a Pozsony-Bécs közötti összeköttetést javarészt a folyam közvetítette. Pozsony és Bécs között hajóállomások voltak Dévény (határ) és Mannswörth, amint azt a pozsonyi kamaraszámadások egy jegyzetéből kivehetjük, a mely bécsi faszállításra vonatkozik (K. 1439/40. 204. lap, 1440. április 5-én): «Item vnd habn auch gebn den ferign (hajókalauz, hajós) vmb zerung das sy von *Wyenn* vntz ken *Manswerd* vnd von *Manswerd* vntz ken *Tebn* vnd von *Tebn* vntz ken *prespurgk* das sy abher verczert habn, das sy uberall verczert habn VI. ß V. ʒ wienner.» A szárazföldi bécsi út emléke pedig p. o. a következő jegyzet: «Item des Richter schreyber Thoma hat die Ross zu *Hainburgk* lassen beslahn *als sie chenn Wyenn furen*» .. (K. 1434/35. 60.b. lap.)

[3]) K. 1439/40. 211. lap: «Item auch an dem tag (1440. ápr. 12.) mer VI. Schifgeselln dy dem peter Jungettl vnd dem langenpaull *Ire ros vnd Iren dienern abher ken Mokkndarif gefuert habn* als sy zu der kuenigin *ken Gumaren fueren*, vnd das sy das Schif hin wider aufher gefuert habn, ydem XVIII ʒ wiener . . .» a csallóközi és komáromi útra nézve megtudjuk továbbá, hogy az Csöllén át vezetett, az Országos Rendek egy 1445. évben kelt okmányáról. V. ö. Pv. ltár. Lad. 6. 22a, b, c.

[4]) Lásd *Király* i. m. 6. A pozsonyi hajók kikötőhelye a 15. században jóval a város alatt feküdt, amint ezen körülményt a kamaraszámadások számtalan adataiból bizonyítani lehet. Igy osztom *Király* tanár úr nézetét, a ki a pozsonyiak tulajdonába (1293 előtt) átment «Pernald» kikötőt a csallóközivel azonosítja.

kelt két rendbeli parancsával a pozsonyiak vámmentességét a legnyomatékosabban megerősítette és eltiltotta az ő személyük és árúik megvámolását.[1])

Az 1291. évi oklevél idézett helyének szövegezése arra utal, hogy III. Endre a pozsonyi polgárok részletesen kifejtett kívánságát teljesítette az által, hogy a midőn azoknak *Pozsonymegye területére* a vámmentességet adományozta, akkor különösen azokat a vámhelyeket megnevezte, a melyeknél a pozsonyiak azelőtt a leggyakrabban a legnagyobb zaklatásnak lehettek kitéve.[2]) A város közönsége oly nagyra becsülte ezen kiváltságát, hogy az oklevél ezen helyének megerősítését Nagy Lajostól I. Ferdinándig majdnem minden uralkodónál, azok nejeinél és más befolyásos személynél kieszközölte.[3])

A polgárság még más módon is gondoskodott arról, hogy a város szomszédságában fekvő vámhelyeken meg ne vámoltassék. Így két okmány tanúsága szerint a pozsonyiak az 1378. évben kibérelték volt úgy a királyné vámhelyét *Vereknyén*,[4]) mint a királynak meg nem nevezett vámhelyét Csallóközben.[5]) Ezen intézkedés bizonyára oda irányult, hogy a polgárok a vámkezelést maguk végezvén, kiváltságaikat biztosabban — *és olcsóbban is* — megóvhassák. Hisz épen a mellékelt okmányok szövegéből kiolvasható, hogy eltekintve az azáltal szenvedett kártól, hogy gyakran egyik-másik hatalmaskodó főúr a pozsonyiakon kiváltságaik ellenére vámot szedett, ezek jogos panaszaik orvoslását csak költséges per útján érhették el és a midőn végre a gyakran hosszú

[1]) Fejér, C. d. VIII. III. 297—299. Pozsonyi levéltár, Lad. 6. 20, 20a és 20c. sz.

[2]) T. i. a polgárság a királynak előadta, hogy a pozsonyi révnél (ha Hainburgon át Bécsbe igyekszik a pozsonyi kereskedő) — a csallóközi révnél (a mikor a pozsonyi hajók a városi partról odaérnek, illetve onnan kiindulni akarnak — Szöllősön (a szomszédos forgalomban) — és a Morva folyamnál (ha Morvaországba vagy Alsó-Ausztriába utazik valaki a polgárok közül) vámot kell fizetnie.

[3]) *I. Lajos* 1375. évben: Fejér Cod. Dipl. IX. VI. 185., Pozsonyvár. levéltár Lad. 6—11d, és Cod. Dipl. IX. VII. 372, Lad. 6—11 m/1, 11 m/2, 11 m/3. U. a. 1378. évben: C. D. IX. V. 245., Lad. 6—11o/1, 11o/2. — *Mária királynő* 1383. (1384.) évben: C. D. X. VIII. 135., Lad. 6—30a, 30b. — *Zsigmond* 1389-ben: C. D. X. VIII. 285., Lad. 6—12 q/1. — *Borbála királyné* 1414-ben: C. D. X. V. 522., Lad. 6—32. — *Erzsébet, Albert király neje* 1438-ban: C. D. XI. I. 144., Lad 6—19e. — *Országos Rendek* 1445-ben: Lad. 6—24a. és 24b. — *Hunyadi János kormányzó* 1448. Junius 24-én: Lad. 6—12bb/2, és 1452-ben: Lad. 6—51. — *Szilágyi Erzsébet* 1458-ban: Lad. 6—36 és 37. — *Mátyás* 1471-ben: Lad. 6—7a. és 7b. — *Corvin János* 1492-ben: Lad. 6—18. — *Ulászló* 1493-ban: Lad. 6—8a, 8b. — *I. Ferdinánd* 1548. Julius 26-án: Lad. 6—12s/2 és 1549. Junius 29-én. Lad 6—12s/1. — Ez azonban nem teljes sora a megerősítéseknek.

[4]) Lásd Fejér C. D. IX. V. 268. Pv. St. Lad. 6—19d/1.

[5]) Lajos király a bérletet felmondja, mert a pozsonyiak a kikötött bérösszeget meg nem fizették. Kelt Budán, 1378. junius 18. Pv. Lt. Lad. 6—40.

ideig folytatott perben az ítélet a pozsonyi kiváltságok javára döntött, a polgárság megelégedhetett avval, ha az illető alperes megigérte, hogy a pozsonyiak megvámolásától ezentúl elállani fog, nem hogy a rajtuk a per végéig jogtalanul szedett vámot visszafizette volna. Mily jellemző erre nézve Erzsébet királynénak Tamás fia, Jánoshoz, bakonyi Comeshez és annak embereihez intézett parancsának a következő mondata: „Tudjátok meg külömben, hogy nem igen örvendünk a felett, hogy ti leveleinket és a királyi rendeleteket el nem fogadtátok és más hasonló esetben rossz példával szolgáltok, különösen, minthogy ti János mester, urunknak a királynak tanácsából való vagytok és egyike belső (családi, udvari?) tisztviselőinek!" [1])

Hogy a pozsonyiaknak az egész országra kiterjesztett vámmentességének nem III. Endre nagy szabadalomlevele, hanem csak Róbert Károly fentidézett 1328. évi oklevele az alapja, mindamellett hogy ugyancsak III. Endre egy évnélküli okmányt kibocsátott, a melyben a pozsonyiaknak általános, a király „szent elődei" által (a sanctis Progenitoribus nostris) nyert vámmentességét megerősítette, bizonyitja Nagy Lajosnak 1357. évben kelt egyik oklevele, a melyben a király határozottan kimondja, hogy a pozsonyi polgárság általános, az egész ország területére kiterjedő vámmentességét Róbert Károlytól kapta.[2])

Ha ugyan Róbert Károly maga is hivatkozik arra, hogy a pozsonyiak már elődei alatt is részesültek vámmentességben s ezt özvegye Erzsébet 1350. évben szintén megemlíti,[3]) ez Lajos király döntésének bizonyító erejét még sem képes lerontani.

Következtethetjük tehát, hogy a pozsonyi polgárság az Árpádház utolsó királyi sarjától csak Pozsonymegye területére nyert vámmentességet. Ez a legnagyobb valószinüség szerint azon ténynyel függ össze, hogy a pozsonyi kereskedelem akkoriban Pozsony-megyén túl nem igen hatolt az ország belsejébe s főképen az ország határszélén Alsó-Ausztria és Morvaország felé irányult. Erre nézve különösen azon körülményben találok nyomós bizonyítékot, hogy a Pozsonyhoz oly közel fekvő és kiváltkép a 15. században igen nagy jelentőségre szert tett Köpcsény vára, a mely úgy vízi, mint szárazföldi vámhely volt, III. Endre okleveleiben nem említtetik. Majdnem közvetlenül a pozsonyi rév túlsó parti kikötőhelye után a bécsi úttól elágaztak a soproni és a győri országutak, de az ezekre való vonatkozást a „versus Hainburgam" kizárja.

[1]) Lásd a 15. sz. a. mellékletet.

[2]) 1357. Visegrád, január 25. . . . «vbi etiam dicti ciues Posonien. priuilegium Domini Caroli regis, Patris nostri charissimi bonae memoriae sub mediocri sigillo eiusdem . . . nobis praesentarunt.» Fejér, C. D. IX. II. 569.

[3]) Fejér C. D. IX. I. 100.

Igy pozsonyi 13. századbeli járt kereskedelmi utaknak csak azokat vehetjük, a melyeket fent leírtam volt. Arra nézve pedig, hogy milyen árúkkal kereskedtek akkor a pozsonyiak és hogyan szállították azokat, az 1291. évi oklevél némi támpontot nyújt. Hogy a „merces“ (= res mercimoniales) alatt mily árúkat értettek, megmondja a legrégibb pozsonyi jogkönyv írója, a mely ezt a kifejezést „Kauffmanschaftt“-ra fordítja.[1]) Ezen szóval a középkorban oly árúkat jelöltek, a melyek az országos vásárra kerültek, tehát iparszerüleg feldolgozott czikkeket, különösen posztót és rövidárúkat, szemben a hetivásárokra szállított mezőgazdasági és más nyerstermékekkel. Pozsonyban is ily értelmet tulajdonítottak a német kifejezésnek, a mint azt a végrendeletek könyvének egy érdekes helye bizonyítja.[2])

Hogy a pozs. kereskedelem főkép a szárazföldi utakat használta, mutatja a kocsik és lovak említése, míg a hajókról, a melyekről későbben oly sürüen megemlékeznek az Anjou-korbeli vámmentességi oklevelek, hallgat III. Endre oklevele. Mindezek figyelembe vételével azt mondhatjuk, hogy a pozsonyi kereskedelem a 13. század végén főkép ipari czikkeknek Alsó-Ausztriába, Morvaországba való szállításával és megfordítva, valamint a pozsonymegyei szomszédos forgalom kielégítésével — mindenesetre szerény terjedelemben — foglalkozott.

Pozsony kereskedelmének ezen állapota alig félszázad alatt gyökeresen megváltozott. A határszéli iparczikk-kereskedelem háttérbe szorul és mindinkább kidomborodik a Pozsonyban termelt nyerstermékeknek a Dunán való szállítása *Buda* felé. Igy *Erzsébet* királyné fentidézett 1350. évben kelt okmányában olvassuk, „quatenus de *Vinis* et *Victualibus*, cuiuscunque generis sint et existant, quae predicti Ciues et Hospites nostri (t. i. Posonienses) testimonio presentium *in Budam* vel alias in Regno nostro deferunt, vel deferri faciunt, quantumcunque et quotiescunque ipsa vina et victualia deferuntur, tributum exigere vel exigi facere non debeatis.“ A vámmentesség kiváltsága tehát más körülhatárolást nyer; mig az Árpádok idejében a polgárság a pozsonymegyei vámoknál iparczikkeinek szállítása alkalmával a vámfizetés alól felmentést nyert, most, a 14. század derekán, a vámmentesség a mezőgazdasági nyerstermékeknek Buda felé való szállítására vonatkozott. Érdekes, hogy *Erzsébet* királynő oklevelében Buda irányához még hozzáteszi a *másfelé* (való szállítás) említését. A későbbi ide vonatkozó

[1]) *Király*: Pozsony város joga a középkorban. 1894. 375. l.

[2]) Prot. Test. To. XXVIII. Maister Blasy Sneider von dem Haws (1436). «Item dem Augustin Hubmer seinem sneider chnecht hat er gebn von seinem aigen gut I° fl auri *damit chaufmanschat tzu treibn, vnd Im zw pringen tuch leynenew vnd wollenew von oberlandn*» etc.

oklevelekben ezen „vel alias in Regno nostro“ kitétel kimarad, másrészt pedig mind nagyobb részletességgel következik a Pozsony-Budát összekapcsoló nagydunai vizi út leírása. Hogy ezen körülmény a pozsonyi kereskedelem fejlődésével összefügg, mutatja Nagy Lajos három rendbeli, 1356. évben kelt oklevelének összehasonlítása.

Ezek közül az első, amely Pozsonyban, 1356. évi január 26-án [1]) kelt, általánosságban intézve van mindazokhoz, a kik „Tributa tam in Terris, quam super aquis habent.“ A másik két oklevelet a király a pozsonyi polgárok kérelmére Budán 1356. márczius 6-án kibocsátotta, a midőn Hédervári Miklós három pozsonyi, borral megrakott hajót — valószinüleg Hédervár közelében, a Duna győri ágában — „vámszedés alkalmából“ feltartott. Az egyik oklevél a Héderváriaknak szól; a király erélyesen megparancsolja, hogy a feltartott hajók minden vámolás nélkül tovább bocsátassanak. [2]) A másik oklevél [3]) mindazokhoz van intézve, akik *„super fluvio Danubij* de Ciuitate *Posoniensi vsque Wyssegrad tributa habent“* és szövegezésében az 1356. január 26-án kiállított rendelettől jellemzően tér el. Összehasonlítás czéljából egymás mellé állítom a két okmány szövegének fontosabb helyeit:

A)

Nagy Lajos, Pozsonyban 1356. január 26-án kelt oklevele:

Ludovicus... Fidelibus suis... Tributa tam in Terris, quam super aquis habentibus...

quod iidem Ciues et Hospites nostri de vinis, frugibus avenis, ac aliis victualibus ipsorum, tam in Nauibus, quam in Curribus usque Vissegrad deferendis Tributum... (nullum) dare, et persolvere teneantur.

B)

Nagy Lajos, Budán 1356. márczius 6-án kelt oklevele:

Ludovicus... fidelibus suis... super fluvio Danubij de Ciuitate posoniensi vsque Vyssegrad tributa habentibus...

... fideles Ciues et hospites nostros... ab omni prorsus solucione tributaria de uinis et frugibus de eadem Ciuitate nostra versus Vyssegrad deferendis facienda... fore liberos et exemptos... Si qui vero ex uobis... aliquam nauem predictorum Ciuium et hospitum nostrorum, cum vinis et frugibus honeratam, occasione tributi impedire vel arestare acceptauerit...

Látszik ebből, hogy a konkrét viszonyok mily módon befolyásolták a külömben általános tartalmú oklevelek kiállítását. A pozsonyi vámmentesség így mindjobban összezsugorodik az élelmiszerek és bor szállítására a budai (visegrádi) víziúton. Míg *A* alatt a király még

[1]) Fejér C. D. IX. VII. 146.
[2]) Fejér C. D. IX. VII. 144. Pv. lt. Lad. 6—13g.
[3]) Lásd 1. sz. mellékletet.

kocsikat is említ a hajók mellett, a *B* alatti idézetben csak a borral és élelmiszerekkel (gyümölcscsel) megrakott hajókról tesz említést.

A következő okleveleknek legnagyobb része szintén a pozsonyi polgárságnak bizonyos konkrét esetekben történt panaszára[1]) lévén kiállítva, mindpontosabban határozzák meg a nagydunai út részleteit. Az 1357. évben Nagy Lajos Wolfurdi Conrád mestert, a ki a pozsonyiakat (*Magyar*)-*Óvárott* megvámolta, felhívta a pozsonyi vámkiváltságok tiszteletbentartására.[2]) Ugyanazon évben a király parancsára a pozsonyi káptalan Hédervári Miklóst és Hédervári István özvegyét a király színe elé 1358. évi január 13-ára törvénybe idézi, a miért hogy ezen főúri személyek *Bodakon* (Győr vármegyében) megvámolták a pozsonyiak borait és más élelmiszereit.[3]) A pozsonyi káptalannak az idézés teljesítése tárgyában kiállított bizonyságlevelében közölt királyi parancs szövegéből kitünik, hogy a pozsonyiak a királyi székhelybe szállították terményeiket, tehát magának a királynak érdeke volt, hogy a pozsonyiak szállítása ne háborgattassék.[4])

A komáromi vámhelyről tudomást szerzünk a pozsonyi polgárságnak Donch fia Miklós ellen folytatott pere által, a mely perben a pozsonyi tanács esküvel bizonyította, hogy a polgárság *Komáromban* 1323—1334. évek között vámot nem fizetett,[5]) mire Miklós országbíró 1359. évi julius hó 3-án a pozsonyiakra nézve kedvező ítéletet hozott.[6]) Egy évvel később, 1360. október 20-án végződött a pozsonyiak első pere a Héderváriak ellen, a midőn az alperesek kinyilatkoztatták, hogy *Bodakon*, *Asványban* és *Öttevényben* lévő vámhelyeikben a pozsonyiakat többé megvámolni nem fogják.[7]) Hogy mily problematikus jelentősége volt az ilyfajta nyilatkozatoknak, mutatja azon körülmény, hogy a hédervári birtokokon már 15 év múlva újra kezdődtek a pozsonyiak vámzaklatásai. 1375-ben a pozsonyi káptalan ünnepélyes tiltakozásaira Hédervári Jakab, Mihály és János rá sem hederítettek,[8]) úgy hogy Erzsébet királyné 1375. évi junius 27-én kelt levelében a héderváriak ezen magatartása felett rosszalását fejezvén ki, kénytelen volt a dölyfös

[1]) «Ex querimoniali insinuaciona Ciuium» etc. — 2. melléklet. — «Refertur maiestati nostre pro parte fidelium Ciuium . . . graui cum querela.» — 20. melléklet.

[2]) Lásd 2. sz. melléklet.

[3]) Lásd 3. sz. melléklet.

[4]) Versus Curiam nostram = kuriánk felé; miután a király más helyütt vagy Visegrád, vagy «ciuitas Wissegradiensis» kifejezést használ (8. sz. melléklet), az itt használt *Curia* szót így vélem magyarázni.

[5]) Lásd 4. sz. mellékletet.

[6]) 5. sz. melléklet.

[7]) Lásd a 6. és 7. sz. mellékletet.

[8]) 12. számú melléklet.

főurakkal szemben újból a leghatározottabban megerősíteni a pozsonyi polgárság vámmentességét.[1]) A Héderváriak azonban ezután is újból megsértették a pozsonyiak kiváltságait, a mint ez *Zsigmond* királynak 1389. évi szeptember 11-én, Budán kelt rendeletéből kitünik, a mely különösen a győri, *hédervári* és komáromi vámhelytulajdonosok ellen intéztetett.[2]) A 15. században sem szüntek meg a Héderváriak túlkapásai s eltekintve *Hédervári Lőrincz nádor* magatartásától, a ki a pozsonyiak vámmentességét nemcsak maga elismerte,[3]) hanem másokkal, így köpcsényi Kapplerrel[4]) és György bazini gróffal[5]) szemben — amint kétrendbeli 1447. évben kiállitott okmányából kitünik — megoltalmazta is a polgárság kiváltságait, — a főúri család számos tagja a 16. század elejéig ismételten el lett tiltva a pozsonyiak megvámolásától.[6]) A polgárságnak ilyen alkalmakkor szenvedett kárára szolgáljon például, hogy ifj. Rozgony János 1448. évben a pozsonyiaktól vámszedés ürügye alatt egyszerre 400 aranyforint (mai értékben kb. 4800 korona) értékü ökröket és juhokat „elkobzott.“[7])

Nagy Lajosnak 1366. évben kelt két példányban kiállitott rende lete,[8]) a melynek szövege lényegében azonos az 1356. január 26-án kelt oklevéllel, azt sejteti meg velünk, hogy egy pár évvel a két nagy pozsonyi vámper befejezte után a polgárok békességben élvezhették kiváltságaikat. Az, hogy rendelet két példányban lett kibocsátva, bizonyítja, hogy a polgárság bor- és gabonaszállítása mind nagyobb mérveket öltött, úgy hogy több szállítmány indult egyszerre útnak s minthogy a rendeletek főczélja a kiséret igazolása volt, a vámszedők pedig csak eredeti okleveleknek adtak hitelt, a pozsonyiaknak több rendeletre volt szükségük.[9]) A békés állapot azonban nem tartott soká. Már 1371-ben — négy évvel a Héderváriak okmányilag igazolt zaklatásainak megújítása előtt — Lajos király, mint látszik, a pozsonyiak panaszos előterjesztésére, egy kizárólag a dunai útra vonatkozó rende-

[1]) 13. számú melléklet.

[2]) 20. sz. melléklet.

[3]) 1430. évi rendeletét lásd mellékelve 21. sz. a.

[4]) Lad. 6—13. f.

[5]) Lad. 6—23.

[6]) 1433. Hédervári György Lad. 6—31. b. H. László, Pál, Imre 1448—1454 (*Bodak*, *Öttevény*) Lad. 6—13 m, 13 n, 13 s, 13 t. H. Lajos egri püspök 1457 (Öttevény, Bodak, Hédervár). Lad. 6—31. H. Ferencz 1502 (Öttevény) Lad. 6—35.

[7]) Lásd Lad. 6—64. a—c.

[8]) 8. sz. melléklet.

[9]) V. ö. ennek kapcsán a legtöbb oklevél ily szövegü záradékát: Praesentes autem post lecturam reddi mandamus *praesentanti.* 10. sz. melléklet.

letet intéz a dunai vámhelyek tulajdonosaihoz.[1]) Ezen rendeletben a király a dunai út fővámhelyeit felsorolja Pozsony és Buda között. Ezek *Rajka* Mosonymegyében a győri ág éjszaki torkolatánál — (*Kis*)-*Bodak* a Nagy-Duna mellett, Hédervártól északnyugatra Győrmegyében — *Királysziget*[2]) Győrmegyében, Győr városától nyugatra a győri ág jobb partján — *Komárom, Neszmély, Esztergom, Szobb, Visegrád és Ó-Buda.* A királyi rendelet részletezi azokat az élelmiszereket is, a melyeket a pozsonyiak a Dunán lefelé szállítottak, megnevezvén buzát, rozst, zabot, bort és szénát. Végül jellemző az oklevélre az, hogy a király csak a hajókat említi (navibus seu Carrinis), ezáltal mintegy kizárván azt, hogy ezen okmány a parton kocsiban való szállításra is vonatkozzék.

A dunai út minket leginkább érdeklő része a *Rajkától—Győrig,* illetve *Komáromig* terjedő részlet. Ezen a részleten a már említett rajkai, bodaki, szigeti és komáromi vámon kivül az Anjouk korában említtetnek *Magyar-Óvár, Hédervár, Ásvány, Öttevény, Abda*[3]) *és Győr.* Bodak és Ásvány kivételével az utóbb említett helységek a győri ágnál feküsznek. Ezen körülményből tehát azt következtethetjük, hogy a középkorban Pozsony—Győr között főképen a Duna győri mellékágán hajóztak, ritkábban a Nagy-Dunán.[4]) *Magyar-Óvárról* már fent megemlékeztünk. Kiegésziti az elmondottakat a 11., 16. és 17. számú mellékletben közzétett 1375. évben kelt okmányok felsorolása, a melyeknek tanusága szerint köpcsényi Mihály óvári várnagy ép úgy viselkedett a király és királyné parancsaival szemben, mint ugyanabban az időben a Héderváriak. *Ásvány* és *Öttevény,*[5]) mint a Héderváriak vámhelyei, már 1360-ban említvék. *Győr* és *Abda* neveivel az 1376. évben találkozunk.[6])

Nagy Lajos 1371. évben kelt rendeletét 1374. évben újból kibocsátotta,[7]) de amint az 1375. évben a pozsonyiakon elkövetett vámsérelmek mutatják, kevés eredménynyel. Különösen a Héderváriak jóindulatától függött a dunai hajózás ezen részletének sikere s jellemző, hogy midőn más vámhelytulajdonosok is háborgatják a pozsonyi hajó-

[1]) 9. sz. melléklet.

[2]) Ma Győr-Sziget. Lásd *Csánki*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. III. kötet 1897. 560.

[3]) Abuda, Abada, lásd Csánki: M. tört. földr. III. 541.

[4]) A 16—17. századra nézve ezen körülményt bebizonyította dr. Takáts Sándor ezen folyóirat VII. évfolyamában közzétett értekezéseiben. V. ö. különösen u. o. 109. l.

[5]) Az 1430. évben említett Naguth = Nagyut talán Öttevény német nevének (Hochstrass) magyarra fordítása?

[6]) Lásd a 18. sz. mellékletet.

[7]) Fehér C. D. IX. IV. 569.

sokat, akkor ezt rendesen egyidejüleg a Hédervāriakkal teszik. Már az 1359. évi komáromi vámper, amint azt a törvénybe idézés keletei mutatják, egyidejü a hédervári vámperrel, noha utóbbiban az itélet csak egy évvel később hozatott. 1375. évben egyszer az óvári várnagy s a bakonyi gróf, másszor pedig a győri káptalan és Gönyői János a Hédervāriakkal együtt háborgatták a polgárokat. [1]) Igy majdnem teljesen valószinű, hogy rendesen a Hédervāriak példáját követték az Óvár-Komárom között vámszedésre jogosultak, a midőn a pozsonyiak kiváltságait megsértették.

Valóban, a nagybirtokú *Hédervári*-család a Szigetköznek Magyar-Óvártól Győrig majdnem korlátlan ura volt a 14. században. Földesúri hatalma *Bodaktól*, M.-Óvártól éjszakkeletre egészen *Győrig*, valamint a Csallóközben a Nagy-Dunán innen *Radványig* terjedt. A 14. században majd *Hédervárban*, majd *Gyulucz*, azaz (*Győr*)-*Ujfaluban*, [2]) majd *Radványban* [3]) székelt. Birtokai *Győr*megyén kívül még *Pozsony*-, *Mosony*- és *Vas*megyében feküdtek, a mely birtokaira nézve Nagy Lajos 1348. évben a pallos-jogot adományozta a családnak. [4])

Természetes, hogy a pozsonyi polgárságnak könnyen gyült meg a baja az ilyen nagy urakkal, a kik a dunai hajózást egy egész vármegyén keresztül feltarthatták. És míg egyrészt *Komáromtól Budáig* — a fentközölt 1356. évi okmánytól, Esztergomra nézve, eltekintve — alig háborgatta valaki a 14. század folyamán a pozsonyi hajósokat, addig a rövid óvár-győri útrészletre majdnem folytonos zaklatásról tanuskodnak a fenmaradt okmányok. Komáromtól a Dunán lefelé csak a 15. század derekán sértették meg egyes vámtulajdonosok a pozsonyiak kiváltságait, így 1456-ban az esztergomi káptalan és a visegrádi apátság, [5]) 1457-ben pedig az esztergomi érsek, Zeech János komáromi főispánnal egyetemben. [6])

Bizonyos tekintetben a polgárság néha a vámkiváltsággal való visszaélés által mintegy kihívta vámmentességének megsértését. Hédervári Lőrincz, a későbbi nádor, 1430. évben kelt, vámszszedőihez intézett levelében [7]) a pozsonyiak ezen túlkapásairól a következőképen megemlékezik. Felhívja tisztviselői figyelmét arra, hogy a pozsonyiakkal

[1]) 11—18. sz. melléklet. A 18. számú mellékletben a felsorolt három vámtulajdonos és a három vámhely sorrendjéből azt lehet következtetni, hogy Győrben az ottani káptalan, Abdában pedig Gönyői János gyakorolták a vámszedés jogát.

[2]) 7. sz. mell.

[3]) 6. sz. mell.

[4]) Csánki: Magy. tört. földr. III. 568.

[5]) Lásd V. László rendeletét Lad. 6—12a.

[6]) Ugyancsak V. László rendelete: Lad 6—12b. és 12c.

[7]) 21. sz. melléklet.

együttutazó idegeneket ellenőrizzék. „Ha a (pozs.) polgárok (és) kereskedők“, — parancsolja a vámszedőknek — „vagy bárki ezek közül vásárárúkkal utazó idegent vagy idegeneket (a kiváltság) reményében és oltalma alatt hallgatagon és csendesen magukkal vinni akarnának, ennekfolytán bárhol (a kiváltság) *áthágóit* megtalálhatjátok, így a holmikat és javakat, a melyeket az ily áthágóknál találtok, számunkra elvenni és visszatartani, valamint a letartóztatott vétkesek személyeit Pozsony városa bírájának és esküdteinek átszolgáltatni tartoztok“. Ilyen vissza-visszaélés azonban nem fordulhatott elő gyakran, aminthogy a felelősségre vont vámtulajdonosok több ízben csak üres kifogásokat*) használnak jogtalan eljárásuk igazolására.

A sok zaklatás daczára, a 14. század második felében a dunai hajózás, a melynek főtartalmát a pozsonyi bor- és gabonaszállítás képezte, nem pusztult el, sőt ha tekintetbe vesszük, hogy az 1457. évi harminczadkönyv tanúsága szerint a Dunánál fekvő városok kereskedői elég szép számban felkeresték a pozsonyi vásárokat, kimondhatjuk, hogy a hajózás gyarapodott s már a 14. század végén szövődheltek a kereskedelmi összeköttetés azon szálai, a melyek a 15. század derekán Pozsony és Magyar-Óvár,[1]) Győr,[2]) Komárom,[3]) Esztergom,[4]) Vácz,[5]) Székesfehérvár,[6]) Ó-Buda,[7]) valamint Buda[8]) között élénk forgalmat létesítettek. Ezen forgalom közvetítője pedig a Duna volt.

*) 11. és 12. sz. mellékletek: A király állítólagos kijelentése, hogy a vámtulajdonosok a pozsonyi vámmentesség ügyében sem a királyi rendeleteknek, sem hirnököknek hitelt ne adjanak, csupán a király *élőszóval adandó* parancsának. V. ö. evvel szemben Erzsébet erélyes felszólamlását (13—16. sz. melléklet).

[1])—[9]) A városi harminczadkönyvben előfordulnak: 1 Mathes (von) *Altlnburgk* (?) — 2. Jacob Deak von *Rab*, Knaws Albrecht von *Rab*, Balasch von *Rab*, Emreich von *Rab* és Worsch Mathias von *Rab*. — 3. Erhart és Thomon Kramer von *Komorn* és Istffan von *Gumarn*. — 4. Jorig Farkasch von *Gran*, Erhart és Mathes Kramer von *Gran*, Erhart, Péter és Valentin von *Gran*, Myssmar Linhard von *Gran* és Thomon Suessman von *Gran*. — 5. Niclas von *Woczn*. — 6. Adrian von *Weyssenburg*. — 7. Albirt von *Alt-Ofen* és Nadler Albirt von *Alt-Ofen*. — 8. Hans Ernst, Feyrr Jorig, Erhart Lang, Koch Hans, Koch Michl, Pogner August, Pogner Hans, Pogner Niclas, Rawdner Péter, Sibnbeyber Hans, Swar Pongracz, Wann Kunrad — és mások — von *Ofen*.

MELLÉKLETEK.

1356—1430.

1.

1356. Buda, márczius 6. Lajos király megerősíti a pozsonyi polgárok vámmentességét.

Lodouicus dei gracia Rex Hungarie fidelibus suis, vniuersis prelatis Baronibus Comitibus Castellanis Nobilibusque et alijs cuiusuis status et pertinencie hominibus *super fluuio Danubij de Ciuitate Posoniensi usque Vyssegrad tributa habentibus*, et tributarijs eorumdem nunc constitutis et in futurum constituendis, Salutem et graciam. Cum nos fideles Ciues et hospites nostros Posonienses confinia regni nostri tuentes iuxta formam libertatum eorumdem, per Illustrem principem quondam dominum Karolum olym Inclitum Regem Hungarum genitorem nostrum Karissimum, et eciam per nos efficacissimorum literalium Instrumentorum, ex vigore ipsis graciose concessarum, ab omni prorsus solucione tributaria de *uinis et frugibus eorum de eadem Ciuitate nostra versus Vyssegrad* deferendis facienda, semper et in euum autoritate regia de prelatorum et Baronum nostrorum consilio prematuro commiserimus fore liberos et exemptos, Ideo volumus et fidelitati vestre ac quorumlibet vestrorum firmissimo regio sub edicto precipiendo damus in mandatis, quatenus, quantumcunque et quocienscunque predicti fideles Ciues et hospites nostri vel aliqui ex eisdem, cum predictis vinis et frugibus eorum ad loca tributorum vestrorum peruenerint, extunc, ipsos, cum eisdem vinis ipsorum et frugibus absque omni tributo admittatis libere pertransire. Si qui vero ex uobis temerario inductus errore huius modi precepta nostra transgrediendo et statuta nostra insurgendo, *aliquam nauem predictorum Ciuium* et hospitum nostrorum, cum vinis et frugibus honeratam, occasione alicuius tributi impedire vel arestare acceptauerit, extunc talis contumax teneatur in Curia nostra in conspectu nostre maiestatis conparare racionem transgressionis mandati nostri legalis propria cum (így!) persona redditurus. Datum Bude In dominica Esto michi Anno dni Millesimo CCCmo Lmo Sexto.

Pozsonyv. levtár Lad. 6. 11. g.

Bőrhártyán, a király nagy pecsétjével, a mely jelenleg letörött. A hátlapon a XV. század első feléből származó jegyzet: Tenor huius hoc est, quod posonienses non tenentur dare tributum de vinis et frugibus versus Budam transeundo.

2.

1357. Visegrád, szeptember 21. Lajos király Wolfurdi Konrád mesternek, óvári comesnek megtiltja, hogy a pozsonyi polgároktól vámot szedjen.

Lodouicus dei gracia Rex Hungarie fidelibus suis magistro Conrardo de Wolfurd, Comiti de Owar eiusque vicesgerentibus et Tributarijs quibus presentes ostenduntur Salutem et graciam. Ex querimoniali insinuacione Ciuium et Hospitum nostrorum posoniensium percepimus, quod licet ipsi, quarumdam litterarum quondam domini Caroli Regis precessoris nostri karissimi et nostrarum confirmatoriarum ex uigoribus a solucione Tributi super [fluuio] [1]) Danubio persoluendi, de rebus et bonis ipsorum soluere non teneantur, sed ab huiusmodi tributi solucione exempti penitus habeantur, tamen vos dictum tributum contra ipsorum libertatem exigeretis incompassibiliter ab eisdem, omni sine lege, vnde cum nos dictos Ciues nostros in eorum prestinis libertatibus pacifice velimus conseruare, Ideo fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus amodo et deinceps a prefatis Ciuibus et hospitibus nostris, necnon rebus et bonis eorumdem, prout in eorum Instrumentis videbitis contineri, nullum Tributum, nullamque Tributariam exaccionem petere recipere et exigere vel exigi facere, quouis imo presumpmatis, videlicet eosdem cum ipsorum rebus propriis de locis Tributorum vestrorum libere et absque Tributaria exactione transire et abire permittatis Saluis eorum rebus et personis, Secus intuitum nostre gracie non facturi Datum in Vyssegrad tercio die festi beati Mathei apostoli et ewangeliste Anno domini Mo CCCo Lo septimo.

Pv. lt. Lad. 6—11 (a). Pergamen, a király nagy pecsétjével.

3.

1357. Pozsony, deczember 23. A pozsonyi káptalan Lajos királynak Visegrádon 1357. deczember 6-án kelt parancsára Hédervári Miklós mestert és Hédervári István özvegyét 1358. január 13. napjára törvénybe idézi.

(Belül.) Excellentissimo principi domino Lodouico dei gracia Regi Hungarie Illustri domino suo plurimum metuendo, Capitulum ecclesie Posoniensis Oracionum suffragia deuotarum. Litteris vestre sublimitatis pro [magistro Jakus] Judice et vniversis civibus de Posonio euocatorijs, receptis honore que decuit in hec verba: *Lodouicus* dei gracia Rex

[1]) törölve.

Hungarie fidelibus suis, Capitulo Posoniensi Salutem et graciam. Dicit nobis et domine Regine genitrici nostre Carissime, Jakus Judex Ciuitatis nostre Posoniensis in sua et vniversorum Ciuium nostrorum (nomine) de eadem personis, quod ipsi huiusmodi libertatem haberent, vt de vinis ipsorum et Alijs victualibus, de ipsa Ciuitate Posoniensi versus Curiam nostram ad vendendum, vel pro alia causa deferendis nullum tributum dare tenerentur, nunc vero magister Nicolaus filius Nicolai de Hedruhuara, et nobilis domina relicta Stephani filij Nicolai, in villa *Badak*, de ipsis eorum victualibus huc portandis contra ipsam libertatem eorum tributum facerent exigi. Super quo fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus vestram mittatis hominem pro testimonio fidedignum quo presente Johannes filius Conth de Zop, vel Georgius de Gutur, aut Petrus de Abun alijs absentibus homo noster Euocan(te)s predictos magistrum Nicolaum et nobilem dominam relictam Stephani contra prefatos Ciues nostros ad nostram presenciam Ad octavas festi Epiphanie domini nunc venturas [1]) racionem de premissis reddituros Et posthoc diem et locum ipsius euocationis noticiam euocatorum cum testimonio assignato nobis fideliter rescribatis Datum im Wyssegrad in festo beati Nicolai confessoris Anno domini Mo CCCo Lmo septimo.[2]) Nos igitur vestre excellencie preceptis et mandatis obedire cupientes ut tenemur, cum praefato Georgio de Gutur, homine vestro, nostrum hominem videlicet magistrum Laurentium socium et conCanonicum nostrum ad ipsam evocationem faciendam pro testimonio transmisimus fidedignum, Qui quidem Georgius homo vestre maiestatis ad nos rediens sub eiusdem hominis nostri testimonio retulit in hunc modum, quod ipse feria tertia ante festum beati Thome apostoli nunc preteritum [3]) in possessione *Raduann* accessisset et ubi magistrum Nicolaum filium Nicolai de eadem et nobilem dominam relictam Stephani filij Nicolai quemlibet eorum in sua porcione contra prenotatos Ciues vestros de Posonio ad vestram presenciam ad octauas Epiphaniarum domini nunc venturas euocasset, racionem de premissis reddituros. Datum in uigilia nativitatis domini Anno eiusdem ut spr.

(Kivül.) Excellentissimo principi domino Lodovico dei gracia Regi hungarie domino suo pro Iudici et vniversis Ciuibus de Posonio contra magistrum Nicolaum filium Nicolai et nobilem dominam relictam Stephani de Hedrehuara ad octauas festi Epiphaniarum domini nunc venturas Euocatoria.

Pv. Lt. Lad 6—70. Pergament a pozsonyi káptalan pecsétjével.

[1]) 1358. jan. 13.

[2]) 1357. decz. 6.

[3]) decz. 19.

4.

1359. Visegrád, junius 28. Wyllerinus egri prépost és királyi kanczellár tanusítványa, hogy a pozsonyi tanács letette az esküt arra nézve, hogy a pozsonyi polgárok 1323—1334. között Komáromban vámot nem fizettek.

Nos Wyllerinus prepositus Ecclesie Agriensis, Comes Capelle et Decretarius Cancellarius domini Lodouici dei gracia Regis Hungarie Memorie commendantes tenore presencium Significamus quibus expedit vniuersis: Quod cum juxta continenciam priorum litterarum nostrarum modum et formam compositionis declarancium feria tercia proxima post dominicam Judica proxime iam preteritam,[1]) Bebe filius Petri de Woyka pro Jakus Judice Juratis et vniuersis Ciuibus seu hospitibus de Ciuitate Posoniensi cum litteris procuratoriis eorumdem ex una, Item Petrus filius Pauli de Leel pro Nicolao filio Donch de Kamarun cum litteris procuratoriis Reuerendi viri domini Lad. electi confirmati ecclesie Wesprimiensis, quondam Comitis Capelle regie et pro Stephano filio Stephani filij eiusdem Donch vt asseruissent in etate tenera constitucio absque litteris procuratoriis cuius onus in facto infrascripto, idem Petrus procuris ipsius Nicolai vigore dictarum litterarum procuratoriarum in ipsum Nicolaum dominum suum assumpsisset, parte ex altera coram nobis comparentes, eo modo confessi fuissent, vt prelati et regni Barones inter partes, tali modo arbitrati extitissent, quod predictus Jakus Judex et duodecim Jurati de dicta Ciuitate Posoniensi, secundo die festi sancte Trinitatis proxime iam preteriti[2]) in Capitulo ecclesie Jauriensis, contra ipsum Nicolaum filium Donch et predictum Stephanum filium Stephani sacramentum prestare tenerentur, Super eo quod dum predictum castrum Kamarun inter annum domini Millesimo CCCo XXo tercio et Annum eiusdem domini Mo CCCo XXXo quarto, quo predictum castrum per dominum Karolum felicis memorie quondam regem Hungarie predicto Donch fuisset collatum et apud manus regias extitisset per spacium vndecim annorum Judex Jurati et vniuersi Ciues seu hospites dicte Ciuitatis Posoniensis in Kamarun tributum non persoluissent, sed in priuilegiata libertate ipsorum ipsos conseruassent, qui si ipsa sacramenta deponerent, tunc ipsi et eorum successores a solucione dicti tributi in perpetuum fierent expediti, eo modo vt nullo unquam tempore ipsi et eorum successores aliquid tributum in dicta Kamarun soluere tenerentur, sed ab ipsius solucione penitus et pro omnia, Juxta eorum priuilegiatam libertatem excepti et exempti haberentur. Et post hec partes seriem ipsius Jura-

[1]) 1359. április 3.
[2]) 1359. junius 17.

menti nobis octauo die deposicionis eiusdem[1]) in litteris dicti Capituli Jauriensis reportare debuissent, tandem ipso octauo die reportacionis seriei premissi Juramenti adueniente Johannes filius Chynka in personis predictorum Jakus Judicis Juratorum et vniuersorum Ciuium seu hospitum perdicte Ciuitatis Posoniensis cum procuratoriis litteris eorumdem ad nostram accedens presenciam litteras iamdicti Capituli ecclesie Jauriensis nobis presentauit, In quarum tenoribus reperimus expresse contineri, quod predicto secundo die festi sancte Trinitatis, predictus Jakus Judex et Jenslinus frater eiusdem, filij Nicolai, filii Jacobi, Martinus et Paulus filij Jacobi, memorati, Verentus dictus fegul,[2]) Ruegerius dictus Polch, Jacobus filius Rychardi, Stephanus dictus de Supronio, Jacobus filius Petri dictus Morcholf, Martinus dictus kyunonof,[3]) Albertus dictus Feuel, Henricus et Jeklinus Jurati Ciues dicte Ciuitatis Posoniensis coram ipso Capitulo Jauriensi personaliter comparentes astantibus procuratoribus predictorum Nicolai filij Donch, et Stephani filij Stephani, et ipsum Juramentum audientibus Juxta Prelatorum et regni Baronum arbitrium ac dictarum litterarum nostrarum composicionalium continenciam et procuratorum partium premissarum spontaneam obligationem, ad quam dicti procuratores partium partes predictas vigore dictarum litterarum procuris voluntate obligarant eorum Juramenta deposuissent ot debuissent, Super eo quod dum predictum Castrum Kamarum intra annum domini Millesimo CCCo XXo tercio et Annum eiusdem domini Millesimo CCCo XXXo quarto, quo predictum Castrum per dominum Karolum felicis memorie quondam regem Hungarie prefato Donch fuisset collatum et apud manus regias extitisset per spacium vndecim annorum Judex Jurati et vniuersi Ciues seu hospites memorate Ciuitatis Posoniensis in Kamarun tributum non persoluissent sed in priuilegiata libertate ipsorum ipsos conseruassent. In cuius quidem Juramenti deposicionis testimonio ac dicte libertatis prefate Ciuitatis conseruacionis vberiorem ad cautelam, presentes dictus Johannes procuris dictorum Jakus Judicis Juratorum vniuersorumque Ciuium et hospitum Ciuitatis antedicte, eisdem Judici Juratis et vniuersis Ciuibus seu hospitibus a nobis dari postulauit, quas eisdem concessimus commissum Jure suadente pendenti sigillo regio quo racione honoris nostri predicti scilicet Comitatus Capelle regie utuntur roboratas. Datum In Wyssegrad duodecimo die reportationis seriei Juramenti antedicti Anno Domini Millesimo CCCmo Lmo Nono.

Pv. lt. Lad. 6—28. Bőrhártyán, rajta vörös selyemzsinóron I. Lajos kisebb pecsétje.

[1]) 1359. junius 24.
[2]) azaz Vogel
[3]) kyrchenknopf

5.

1359. Visegrád julius 3. Miklós országbíró ítélete a komáromi vámperben.

Nos Comes Nicolaus filius Vgrini Judex Curie serenissimi principis domini Lodouici dei gracia Incliti Regis Hungarie, Memorie commendantes significamus tenore presencium quibus expedit vniversis: Quod cum Comes Jakus Judex et Jurati Ciues ac vniuersi hospites de Posonio, magistrum Nicolaum filium Donch de Kamaron. Juxta continenciam litterarum Capituli eclesie Posoniensis Citatoriarum, per forman legitimariam Citationis prout per litteras magnifici Comitis Nicolai de Zeech, pridem Judicis Curie Regie informabamur, ad octauas festi beati Regis Stephani, in Anno domini Mmo CCCmo quinquagesimo octavo preteritas [1]) in regiam presenciam contra se initam attraxissent, Ipsisque octauis festi beati Regis Stephani occurrentibus, dum Johannes filius Alexandri Cononicus predicte ecclesie Posoniensis, pro eisdem Judice Juratis, Ciuibus ac hospitibus de Posonio, cum procuratoriis litteris eorumdem, ad ipsius Comitis Nicolai de Zeech veniendo presenciam, contra ipsum Magistrum Nicolaum filium Donch, in figura sui Judicij in facto indebite exactionis cuiusdam Tributi, in dicta Kamaron exigere consueti, agere voluisset, Petrus filius Pauli de Leel, pro eodem magistro Nicolao filio Donch, cum procuratoriis litteris Comitis Capelle Regie exurgendo, predictum Tributum eidem magistro Nicolao filio Donch, cum Stephano filio Stephani filij eiusdem Donch communiter pertinere, et eundem magistrum Nicolaum, absque personali interessencia eiusdem Stephani filij Stephani, in facto ipsius Tributi respondere non posse allegasset, Albertus vero filius Johannis ibidem in presencia ipsius Comitis Nicolai comparendo, pro eodem Stephano filio Stephani, ad easdem octauas festi beati Regis Stephani racione premissorum per eosdem Judicem Juratos et Ciues de Posonio citato, litteras predicti domini nostri Regis graciosas maiori sigillo suo Regio consignatas, Auno domini Mm CCCmo quinquagesimo quinto confectas, in quibus ipse Dominus noster Rex, inter ceteros Judices et Justiciarios Regni sui, ipsi Comiti Nicolao firmo edicto Regio precipiendo mandasset, quatenus predictum Stephanum filium Stephani in nullis causis, exceptis solummodo causis tempore patris sui iniciatis et nouis occupationibus possessionariis ac Iniurijs sub considerancia earumdem litterarum quibuspiam per eundem infendis, donec ipse legitimam perueniret ad etatem, Judicare, vel suo iudicatui astare compellere presumpmeret, exhibuisset et quia de etate eiusdem

[1]) 1358. augusztus 27.

Stephani, ipsi Comiti Nicolao, veritas non constitisset, Ideo dictam causam ipse Comes Nicolaus, ad octauas festi beati Martini confessoris proxime tunc venturas[1]) duxisset prorogandam eo modo, vt idem Stephanus filius Stephani, personaliter coram ipso comparare teneretur, vt tunc visa sui etate inter ipsas partes Judicium et Justiciam facere valeret, prout requireret ordo Juris. Denique ipsis octauis festi beati Martini aduenientibus, Johannes filius Cherke, pro predictis Comite Jakus Judice, et Juratis Ciuibus ac vniuersis hospitibus de Posonio cum procuratoriis litteris eorumdem, Juxta continenciam earumdem litterarum Comitis Nicolai prorogatoriarum, ad ipsius Comitis Nicolai de Zeech accedendo presenciam, contra prenotatum Nicolaum filium Donch et Stephanum filium Stephani filij eiusdem Donch de Kamaron in figura sui Judicij proposuisset talimodo, quod prefati magister Nicolaus et Stephanus filius Stephani in Tributo eorum, in dicta Kamaron exigere consueto, a rebus et bonis predictorum Judicis, Juratorum etCiuium Posoniensium Tributum exigerent et exigi facerent, cum tamen ipsi Judex, Jurati et Ciues Posonienses, Juxta formam graciose libertatis ipsorum, de bonis et rebus eorum, in Wissegrad deferendis, nullum Tributum dare tenerentur. Quo audito predictus Stephanus filius Stephani personaliter, et pro eodem magistro Nicolao Petrus filius Pauli cum procuratoriis litteris Comitis Capelle Regie exurgendo, allegasset eomodo, quod ipsi super facto predicti Tributi ipsorum, in predicta possessione Kamaron exigere consueti efficacia haberent Instrumenta, que in termino vlteriori, per predictum Comitem Nicolaum ipsis legitime assignando, coram ipso exhibere prompti essent (?) et parati, vnde ipse Comes Nicolaus, preceptis premissis, vnacum Baronibus et Nobilibus regni in Judicio cum eisdem assedentibus commisisset iudicando, quod predicti magister Nicolaus filius Donch et Stephanus filius Stephani vniuersa eorum Instrumenta, si qua super facto predicti Tributi eorum haberent confecta, contra ipsos Judicem Juratos, et Ciues Posonienses super facto perdicte libertatis eorum similiter Instrumenta sua si qua haberent producere debentes, in octauis festi Epiphaniarum domini tunc venturis,[2]) coram ipso exhibere tenerentur, quibus visis Judicium et Justiciam facere valeret inter partes ordine Jursi obseruato. Ipsis itaque octauis festi Epiphaniarum Domini occurrentibus cum ipse Instrumentales exhibitiones, ab eisdem octauis festi Epiphaniarum Domini eoque ipso Comite Nicolao de Zeech in Banatum Regnorum Croatie et Dalmacie per predictum dominum nostrum Regem sublimato honor Judicatus predicte Curie Regie tunc vacasset, Juxta continenciam

[1]) 1358. november 18.
[2]) 1359. január 13.

litterarum Regalium prorogatoriarum, de parcium procuratorum voluntate ad diem mediiquadragesime [1]) tunc venturum statu sub priori extitissent procelate, Tandem ipso die mediiquadragesime occurrente, medioque tempore diuina fauente clemencia honore prescripti Judicatus Curie Regie, per Regiam benignitatem nobis dato et collato, cum eedem Instrumentales exhibiciones, ab ipso die medii quadragesime Juxta continenciam litterarum nostrarum prorogatoriarum, similiter de partium procuratorum voluntate, sub forma fiende pacis, ad nunc instantas octauas festi Penthecostes,[2]) fuissent prorogate. Denique ipsis octauis festi Penth. aduenientibus, predictus Johannes filius Chenke pro predictis Comite Jakus, Judice, Juratis et vniuersis Ciuibus seu hospitibus de Ciuitate Posoniensi cum procuratoriis litteris eorumdem ab vna, Item annotatus Petrus filius Pauli de Leel, pro sepedicto magistro Nicolao filio Donch de Kamaron, cum procuratoriis litteris Comitis Capelle Regie, et pro prescripto Stephano filio Stephani, sine litteris procuratoriis, cuius tamen honus et grauamen in infrascripto facto, idem Petrus procuris ipsius magistri Nicolai, auttoritate dictarum litterarum procuratoriarum, in ipsum magistrum Nicolaum dominum suum assumpsit, parte ex altera ad nostram venientes presenciam, quasdam litteras priuilegiales discreti viri domini Wyllerini prepositi ecclesie Agriensis, Comitis Capelle et secretarij Cancellarij Domini nostri Regis, asserentes forma composicionis, super premissis inter ipsas partes facte, explicari in eisdem, hunc tenorem continentes, nobis curarunt exhibere: [Nos Wyllerinus etc. nono, lsd. 4. sz. a.] Quarumquidem litterarum exhibicionibus factis, et perlectis continencijs earumdem, cum nos annotatum procuratorem prelibati magistri Nicolai filij Donch super eo, vtinam ijdem magister Nicolaus, et Stephanus domini sui, premissam composicionem, Juxta predictarum litterarum priuilegialium Comitis Capelle Regie continenciam, inter ipsos et prescriptos Ciues de Posonio, imo perhabito, super dicto Tributo de Kamaron factam perpetuo velint obseruare, vel ne, vt nostro de Jure incumbit officio, legitime requisitum habuissemus, iamdictus procurator ipsius magistri Nicolai, auctoritate premissarum litterarum procuratoriarum, in eiusdem magistri Nicolai, et annotati Stephani dominorum suorum personis, eosdem dominos suos, premissam composicionem irreuocabiliter et irretractabiliter, iuxta seriem dictarum litterrarum priuilegialium Comitis Capelle Regie composicionalium, plenarie ac in toto obseruare velle affirmans, eosdem Ciues ac Hospites Posonienses, Juxta priuilegiatum libertatem eorum a solucione dicti Tributi de Kamaron, in perpetuum

[1]) 1359. márczius 27. Az írásmódra nézve v. ö. Knauz, Kortan 244. lap.
[2]) 1359. junius 16.

exemptos commisit atque reddidit penitus atque exceptos hijs itaque peractis, petens nos procurator eorumden ciuium de Posonio prenotatus, vt ipsam composicionariam vnionem acceptare, ratificare, auctoritateque Judiciaria nostrarum litterarum priuilegialium patrocinio, ad perpetuam rei stabilitatem conseruare dignaremur. Nos igitur iuridicis eiusdem peticionibus fauorabiliter inclinati, tenorem premissarum litterarum composicionalium de verbo ad verbum presentibus inseri facientes, annotatam composicionem inter partes predictas modo perhibito facta, acceptamus, approbamus Judiciariaque auctoritate, presencium litterarum nostrarum privilegialium patrocinio, perpetuo valere confirmamus. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam, presentes eisdem Ciuibus ac Hospitibus de Posonio concessimus litteras nostras priuilegiales, pendentis sigilli nostri autentici munimine roboratas. Datum in Wissegrad vigesimo secundo die octauarum festi Penth. predictarum, Anno Domini Mmo CCCmo quinquagesimo nono.

Pv. lt. Lad. 6—29. Bőrhártyán, rajta rózsaszin-sárgás selymen függő kerek pecsét; jobbra ugró oroszlán feje fölött egy szintén jobbra tekintő, kardot tartó angyal; körülirása: ✠. S COMITIS NJCOLAJ JVDJCJS CVRJE DNJ LODOVJCJ REGJS.

6.

1359. Visegrád, julius 20. Miklós országbiró a Hédervóriakat a pozsonyi polgárok vámperében 1359. augusztus 3-ára megidézi.

Nos Comes Nicolaus filius Vgrini Judex Curie domini Lodovici dei gracia Regis Hungarie damus presencia per Instrumentales exhibiciones, quas Judex Jurati ac vniuersi Cives et hospites de Posonio pro quibus Sebastianus litteratus cum litteris procuratoriis eorundem astitit, Item Johannes Georgius et Michael filij Stephani de Hedruhwar iuxta continenciam prefatarum litterarum nostrarum, in octanis festi nativitatis beati Johannis Baptiste,[1]) in facto cuiusdam tributi contra se facere tenebantur coram nobis de Reginali speciali mandato ad sabbatum diem proximum post octauas festi beati Jacobi apostoli nunc proxime venturis[2]) sine crastinatione statu in eodem in quo nunc extitit duximus prorogandam datum in Vissegrad vigesimo die termini prenotati Anno domini M°CCC° quinquagesimo Nono.

(Kivül) Pro Judice Juratis ac vniuersis Ciuibus et hospitibus de Posonio contra Johannem Georgium et Michaelem filios Stephani de

[1]) 1359. julius 1.
[2]) 1359. augusztus 3.

Hedruhwar ad sabbatum diem proximum post [festum] octauas festi beati Jacobi apostoli sine crastinacione pro ...

P. lt. Lad 6—13. i. — Pergament. Rajta sárga viaszkos pecsét e fölirással: S. MI. NICOL... JUDICIS-CURIE. REGI.. †.

7.

1360. Visegrád, október 20. Bubek István országbiró itéletileg megerösiti a Héderváriaknak a pozsonyi káptalan előtt u. a. év október 6-án tett nyilatkozatát, a melylyel azok a pozsonyi polgárok vámmentességét elismerik.

Nos comes Stephanus Bubeck Judex Curie serenissimi principis Domini Lodouici dei gracia Jncliti Regis Hungarie Memorie commendantes Tenore presencium significamus quibus expedit vniversis: Quod Thomas filius Pauli pro Judice Juratis et vniversis Ciuibus seu Hospitibus de Posonio, cum procuratoriis litteris eorumdem ab octauis festi Penthec. proxime preteritis decem et octo diebus[1]) continuis contra magistrum Nicolaum filium Nicolai de Hedrehuar, Georgium Johannem et Mychaëlem filios Stephani de eadem, Comitatus Jauriensis legitime steterat in termino coram nobis. Qui iuxta continenciam litterarum Regalium dilatoriarum peremtoris .... suri non venerant nec miserant se mediantibus litteris nostris honeribus Judicialibus agrauari permittendo. Dehinc prelibatus Thomas filius Pauli procuris prelibatorum Judicis Juratorum et vniversorum Hospitum de Posonio Legitimus octo paria litterarum Comitis Nicolai Filij Vgrini pridem Judicis Curie Regie bone memorie. proposicionalium prorogatoriarum et Judicialium, necnon Capituli ecclesie Posoniensis citatoris, In diversis terminis et annis emanatarum nostro Judiciario examini presentarat sua, serie inter cetera exprimencia. quod Beke de Vyola pro Judice Juratis vniuersis Ciuibus seu Hospitibus de Posonio cum procuratoriis litteris eorumdem iuxta continenciam litterarum Comitis Nicolai de Zeech quondam Judicis Curie Regie In die medij quadragesime[2]) in Anno Domini M^{mo} CCC^{mo} quinquagesimo nono preterito, In figura Judicij prelibati Comitis Nicolai filij Vgrini comparendo proposuisset eomodo: quod predicti magister Nicolaus et filij Stephani in possessione eorum Bodak vocata Tributum exigi facerent a Ciuibus et Hospitibus de Posonio prenotatis, cum tamen ipsi Ciues et Hospites, huiusmodi a Regia benignitate beneficio libertatis congauderent, vt intra terminos Regni Hungarie in nullis locis tributum

[1]) 1360. junius 1—18.
[2]) 1359. márczius 27.

aliquod dare tenerentur. Ideo ijdem Judex Jurati ac vniuersi Ciues et Hospites de eo vellent experiri qua de causa ipsum tributum super ipsos exigi facerent magister Nicolaus et filij Stephani prenotati. Quo audito Albertus filius Johannis et Andreas litteratus pro eisdem magistro Nicolao filio Nicolai et filijs Stephani de Hedrehuar cum procuratoriis litteris Comitis Capelle Regie et Capituli ecclesie Jauriensis exurgendo eosdem in facto premissi tributi Instrumenta efficacia habere, ac eadem non adtunc in termino vlteriori per ipsum Comitem Nicolaum filium Vgrini ipsis dando exhibere posse affirmasset. Vnde idem Comes Nicolaus filius Vgrini hijs preceptis Judicans commisisset eomodo: vt annotati magister Nicolaus et filij Stephani de Hedrehuar vniuersa eorum Instrumenta siqua in facto prescripti tributi haberent confecta, in octauis festi Natiuitatis beati Johannis baptiste tunc venturis,[1] contra predictos Judicem Juratos Ciues et Hospites de Posonio similiter Instrumenta sua supereo producere debentes, quod tali libertate gratularentur, vt inter terminos Regni Hungarie in nullis locis tributum dare deberent, exhibere tenerentur coram ipso vt hijs visis Judicium et Justiciam facere valeret inter partes prout dictaret ordo Juris. A quibus quidem octauis festi Natiuitatis beati Johannis baptiste ipse Instrumentales exhibiciones infacto dicti tributi de Reginali speciali mandato ad sabbatum proximum post octanas festi beati Jacobi apostoli tunc venturas[2]) sine crastinacione extitissent procelate. Ad quem quidem sabbatum diem post festum beati Jacobi Apostoli prelibati magister Nicolaus et filij Stephani de Hedrehuar in presentiam ipsius Comitis Nicolai filij vgrini non venissent nec misissent, Judiciali honere se pertinentes inmodari, Demum prelibati Judex Jurati et vniuersi Hospites de Posonio accepto Stephano filio Boden de Samud homine Regio et Johanne preposito testimonio predicti Capituli Posonyensis in vigilia festi beati Mychaeli Archangeli tunc elapsi[3]) prelibatos magistrum Nicolaum filium Nicolai, Johannem, Georgium et Mychaelem filios Stephani in possessione *Gyulueez* alio nomine *Wyfalu* vocata quemlibet ipsorum in sua porcione contra se in Regiam presenciam ad octauas festi beati Martini confessoris tunc venturas[4]) citari fecisset, Ad quasquidem octauas festi beati Martini confessoris nobiles annotati similiter in presenciam eiusdem Comitis Nicolai filii Vgrini venire vel aliquem pro se mittere non curassent, Judicorum mole se continentes innodari. Quarumquidem omnium premissarum litteitterarum exhibicionibus factis et earum tenoribus reuisis prelibatus

1) 1359. julius 1.
2) 1359. julius 27.
3) 1359. szeptember 28.
4) 1359. november 18.

Thomas filius Pauli procur(ator) eorumdem Judicis Juratorum et vniuersorum Hospitum de Posonio super premissis ex parte eorumdem magistri Nicolai et filiorum Stephani Judicium et Justicia a nobis ipsis Ciuibus dari postularat. — Vndequia nobis et Regni Baronibus nobiscum in Judicio assidentibus prelibati magister Nicolaus et filij Stephani de Hedrehuar ad exhibenda premissa eorum Instrumenta in facto premissi Tributi per prefatos procuros eorum vt premittitur exhibere assumpta necnon ad solucionem Judiciorum premissorum trium terminorum, contra ipsos Judicem Juratos et vniuersos Hospites de Posonio modo premisso similiter Instrumenta eorum producere debentes per hominem Regium sub annotati Capituli Posonyensis testimonio euocari debere tenebantur. Idcirco eidem Capitulo scribentes eorum amiciciam pecieramus reuerentes, quatenus, ipsorum mitterent hominem pro testimonio fide dignum, quo presente Homo Regius infra declarandus prelibatos magistrum Nicolaum filium Nicolai et filios Stephani de Hedrehuar premissa litteralia eorum Instrumenta in facto dicti tributi exhibituros ac de premissis Judicijs trium terminorum nobis et partibus aduersis satisfacturos contra ipsos Judicem Juratos et vniuersos Ciues de Posonio in Regiam euocaret presenciam ad octauas festi beati Jacobi apostoli tunc venturas,[1]) Insinuando ibidem ut si venirent et prelibata eorum Instrumenta in facto dicti tributi exhiberent ac de dictis Judicijs premisorum trium terminorum nobis et partibus aduersis sutisfacerent, benequidem, alioquin non obstante ipsorum absencia finem debitum inponeremus in premissis ut dictaret ordo Juris. Et abhinc ipsius euocationis seriem cum nominibus euocatorum ad dictas octauas festi beati Jacobi Apostoli Domino nostro Regi fideliter rescriberet Capitulum Posonyense prenotatum, — Tandem ipsis octauis festi beati Jacobi Apostoli occurentibus, Sebastianus litteratus in personis eorumdem Judicis Juratorum et Ciuium Posonyensium cum procuratoriis litteris eiusdem Ciuitatis in nostram accedendo presenciam, litteras prescripti Capituli Posonyensis super premissa euocacione Domino nostro Regi rescriptionales nobis presentarat. — In quarum tenoribus inter cetera per Johannem filium Kouchk de Zoph Hominem Regium et Paulum Chori ecclesiae eiusdem Capituli Posonyensis Clericum Hominem et testimonium eorum feria secunda proxima post festum beatorum Petri et Pauli Apostolorum proxime preteritum[2]) predictos magistrum Nicolaum filium Nicolai et filios Stephan de Hedrehuar Instrumenta eorum in facto dicti tributi de *Bodak* exhibituros, ac de ipsis Judicijs trium terminorum nobis et partibus aduersis

[1]) 1360. augusztus 1.

[2]) 1360. julius 6. (Péter és Pál napja ez évben hétfőre esett.)

satisfacturos contra prefatos Judicem Juratos et vniversos Ciues de Posonio in possessione eorum *Gyuluez* vocata ad iamdictas octauas festi beati Jacobi apostoli iuxta premissam nostram Judiciariam commissionem modo omnino prenotato in Regiam presenciam euocatos extitisse reperieramus, manifeste. Quiquidem magister Nicolaus filius Nicolai ac Georgius Johannes et Mychaël filij Stephani venire vel aliquem pro se transmittere non curarant amplioribus Judiciorum honeribus se continentes agranari, Prefato Sebastiano litterato in personis eorumdem Judicis Juratorum et Ciuium cum dictis litteris procuratoriis eorumdem ab eisdem octauis festi beati Jacobi Apostoli viginti diebus continuis coram nobis expectante. Petens idem procur(ator) eorumdem Judicis Juratorum et Ciuium ex parte pretactorum magistri Nicolai et filiorum Stephani de Hedrehuar Judicium per nos et Justiciam preberi in premissis. Et quia iuxta Regni consuetudinem antiquitus approbatam non alique cause solis citacionibus vel euocationibus valent diffiniri sed euocacionem consultiuam terne forenses sequi debent proclamaciones. Ideo Amiciciam predicti Capituli ecclesie Posoniensis litteratorie pecieramus diligenter, quatenus, ipsorum mitterent hominem pro testimonio fidedignum quo presente Georgius filius Johannis de Guthor, vel Johannes filius Guneh de Sep, aut Stephanus filius Bodolo de Samud alijs absentibus homo Regius prescriptos magistrum Nicolaum filium Nicolai ac Georgium Johannem et Mych(a)elem filios Stephani de Hedrehuar ad exhibenda premissa litteralia eorum Instrumenta in facto tributi supradicti emanata, ac soluenda dicta Judicia quatuor terminorum contra ipsos Judicem Juratos et vniuersos Ciues de Posonio in tribus foris comprouincialibus ad quintumdecimum diem diei ipsius vltime proclamacionis[1]) in Regiam presenciam palam faceret proclamari. Insinuando ibidem vt si venirent et in facto dicti tributi prefata litteralia eorum exhiberent Instrumenta ac de premissis Judicialibus eorum grauaminibus nobis et partibus aduersis ut prefertur, satisfacerent, benequidem, alioquin non obstante ipsorum absencia finem debitum inponeremus in premissis prout dictaret ordo Juris. Et posthec ipsius termine forensis proclamacionis seriem cum nominibus proclamatorum ad quintumdecimum diem ipsius vltime forensis proclamacionis vt fieret oportunum domino nostro Regi fideliter rescriberet Capitulum Posoniense annotatum, Tandem nobis in quindenis festi beati Mychaëlis archangeli[2]) vnacum baronibus et nobilibus Regni in sede nostra Judiciaria consedetibus Comes Jakus filius Nicolai Judex dicte Ciuitatis Posonyensis pro se personaliter et pro Juratis ac vniuersis Ciuibus et hospitibus de eadem cum

[1]) 1360. augusztus 5.
[2]) 1360. október 13.

Thomas filius Pauli procur(ator) eorumdem Judicis Juratorum et vniuersorum Hospitum de Posonio super premissis ex parte eorumdem magistri Nicolai et filiorum Stephani Judicium et Justicia a nobis ipsis Ciuibus dari postularat. — Vndequia nobis et Regni Baronibus nobiscum in Judicio assidentibus prelibati magister Nicolaus et filij Stephani de Hedrehuar ad exhibenda premissa eorum Instrumenta in facto premissi Tributi per prefatos procuros eorum vt premittitur exhibere assumpta necnon ad solucionem Judiciorum premissorum trium terminorum, contra ipsos Judicem Juratos et vniuersos Hospites de Posonio modo premisso similiter Instrumenta eorum producere debentes per hominem Regium sub annotati Capituli Posonyensis testimonio euocari debere tenebantur. Idcirco eidem Capitulo scribentes eorum amiciciam pecieramus reuerentes, quatenus, ipsorum mitterent hominem pro testimonio fide dignum, quo presente Homo Regius infra declarandus prelibatos magistrum Nicolaum filium Nicolai et filios Stephani de Hedrehuar premissa litteralia eorum Instrumenta in facto dicti tributi exhibituros ac de premissis Judicijs trium terminorum nobis et partibus aduersis satisfacturos contra ipsos Judicem Juratos et vniuersos Ciues de Posonio in Regiam euocaret presenciam ad octauas festi beati Jacobi apostoli tunc venturas,[1]) Insinuando ibidem ut si venirent et prelibata eorum Instrumenta in facto dicti tributi exhiberent ac de dictis Judicijs premisorum trium terminorum nobis et partibus aduersis satisfacerent, benequidem, alioquin non obstante ipsorum absencia finem debitum inponeremus in premissis ut dictaret ordo Juris. Et abhinc ipsius euocationis seriem cum nominibus euocatorum ad dictas octauas festi beati Jacobi Apostoli Domino nostro Regi fideliter rescriberet Capitulum Posonyense prenotatum, — Tandem ipsis octauis festi beati Jacobi Apostoli occurentibus, Sebastianus litteratus in personis eorumdem Judicis Juratorum et Ciuium Posonyensium cum procuratoriis litteris eiusdem Ciuitatis in nostram accedendo presenciam, litteras prescripti Capituli Posonyensis super premissa euocacione Domino nostro Regi rescriptionales nobis presentarat. — In quarum tenoribus inter cetera per Johannem filium Kouchk de Zoph Hominem Regium et Paulum Chori ecclesiae eiusdem Capituli Posonyensis Clericum Hominem et testimonium eorum feria secunda proxima post festum beatorum Petri et Pauli Apostolorum proxime preteritum[2]) predictos magistrum Nicolaum filium Nicolai et filios Stephan de Hedrehuar Instrumenta eorum in facto dicti tributi de *Bodak* exhibituros, ac de ipsis Judicijs trium terminorum nobis et partibus aduersis

[1]) 1360. augusztus 1.
[2]) 1360. julius 6. (Péter és Pál napja ez évben hétfőre esett.)

satisfacturos contra prefatos Judicem Juratos et vniversos Ciues de Posonio in possessione eorum *Gyuluez* vocata ad iamdictas octauas festi beati Jacobi apostoli iuxta premissam nostram Judiciariam commissionem modo omnino prenotato in Regiam presenciam euocatos extitisse reperieramus, manifeste. Quiquidem magister Nicolaus filius Nicolai ac Georgius Johannes et Mychaël filij Stephani venire vel aliquem pro se transmittere non curarant amplioribus Judiciorum honeribus se continentes agranari, Prefato Sebastiano litterato in personis eorumdem Judicis Juratorum et Ciuium cum dictis litteris procuratoriis eorumdem ab eisdem octauis festi beati Jacobi Apostoli viginti diebus continuis coram nobis expectante. Petens idem procur(ator) eorumdem Judicis Juratorum et Ciuium ex parte pretactorum magistri Nicolai et filiorum Stephani de Hedrehuar Judicium per nos et Justiciam preberi in premissis. Et quia iuxta Regni consuetudinem antiquitus approbatam non alique cause solis citacionibus vel euocationibus valent diffiniri sed euocacionem consultiuam terne forenses sequi debent proclamaciones. Ideo Amiciciam predicti Capituli ecclesie Posoniensis litteratorie pecieramus diligenter, quatenus, ipsorum mitterent hominem pro testimonio fidedignum quo presente Georgius filius Johannis de Guthor, vel Johannes filius Guneh de Sep, aut Stephanus filius Bodolo de Samud alijs absentibus homo Regius prescriptos magistrum Nicolaum filium Nicolai ac Georgium Johannem et Mych(a)elem filios Stephani de Hedrehuar ad exhibenda premissa litteralia eorum Instrumenta in facto tributi supradicti emanata, ac soluenda dicta Judicia quatuor terminorum contra ipsos Judicem Juratos et vniuersos Ciues de Posonio in tribus foris comprouincialibus ad quintumdecimum diem diei ipsius vltime proclamacionis [1]) in Regiam presenciam palam faceret proclamari. Insinuando ibidem vt si venirent et in facto dicti tributi prefata litteralia eorum exhiberent Instrumenta ac de premissis Judicialibus eorum grauaminibus nobis et partibus aduersis ut prefertur, satisfacerent, benequidem, alioquin non obstante ipsorum absencia finem debitum inponeremus in premissis prout dictaret ordo Juris. Et posthec ipsius termine forensis proclamacionis seriem cum nominibus proclamatorum ad quintumdecimum diem ipsius vltime forensis proclamacionis vt fieret oportunum domino nostro Regi fideliter rescriberet Capitulum Posoniense annotatum, Tandem nobis in quindenis festi beati Mychaëlis archangeli [2]) vnacum baronibus et nobilibus Regni in sede nostra Judiciaria consedetibus Comes Jakus filius Nicolai Judex dicte Ciuitatis Posonyensis pro se personaliter et pro Juratis ac vniuersis Ciuibus et hospitibus de eadem cum

[1]) 1360. augusztus 5.

[2]) 1360. október 13.

procuratoriis litteris eorumdem ab vna, Item predictus magister Nicolaus filius Nicolai de Hedrehuar personaliter ac Johannes filius Blasij dictus de Jaurino pro Georgio. Johanne et Mychaële filijs Stephani de eadem Hedreuar cum procuratoriis litteris Capituli ecclesi Jauriensis parte ex altera nostrum Judiciarium adeuntes conspectum in premissa causa per ordinacionem et compositionem proborum et nobilium virorum partes suas interponencium obtenta prius nostra Judiciaria concordandi licencia se concordasse retulerunt, et ibidem quasdam litteras sepedicti Capituli Posonyensis Priuilegiales super ipsa eorum pacifica concordia et reformacione confectas, tenoris infrascripti nobis presentarunt, Petentes nos vt easdem de verbo ad uerbum litteris nostris Priuilegialibus inseri facientes simulcum ipsa concordali ipsorum reformacione, acceptare, approbare, litterarumque nostrarumque Priuilegialium patrocinio confirmare dignaremur, Quarumquidem litterarum tenor talis est: Omnibus *Christi fidelibus* presens scriptum inspecturis Capitulum ecclesie Posoniensis, Salutem in omnium saluatore. Ad vniuersorum noticiam tam presencium quam futurorum harum serie volumus peruenire: Quod Nobilis vir videlicet Nicolaus filius Nicolai de Hedrehuar (13. b. „Heduruhuar") magister Agazonum Reginalium et Comes Changradiensis, ac Johannes filius Blasij dictus Geuri [1]) similiter virorum nobilium scilicet magistrorum Georgij Johannis et Mychaëlis filiorum (13. b. — „f. magistri") Stephani de eadem Hedrehuar cum litteris procuratoriis honorabilis Capituli Jauriensis ecclesie, in personis constituti personaliter ab vna, et Comes Jakus filius Nicolai Judex Ciuitatis Posonyensis pro se et vniuersorum Juratorum Ciuium et hospitum similiter in personis de eadem cum sufficienti procuratorio personaliter coram nobis constitutus ab altera, Idemque magister Nicolaus oraculo viue vocis retulit in hunc modum, quod licet ipse et fratres sui patrueles prenotati per Judicem et vniuersos Ciues annotatos ad presenciam potentis viri Comitis Stephani dicti Bubeek (13. b. „Bebeg", 13 c. „Bebek") Judicis Curie Regie super quadam tributaria exaccione que ab eisdem Ciuibus et hospitum vniuersitate de Posonio per loca tributorum suorum *Badak Aswani* et *Iten* vocatorum vsque modo recepte et exacte in causam attracti extitissent. Tandem viris Nobilibus et honestis interuenientibus in talem pacis et concordie vnionem deuenientes ymo deuenerunt coram nobis istomodo: quod per specta et restita omnium Jurium libertatis predictorum Ciuium racione dicte tributarie exaccionis bene exprimencium iuxta collacionem libertatis a domino Rege eis datam et concessam vniuersos Juratos Ciues et hospites prenotatos cum rebus mercimonialibus quouis-

[1]) Győri, lásd fent: „dictus de Jaurino".

modo vocitatis simul saluis eorum personis exemptos per loca tributorum *Badak Aswani* et *Itten* nominatorum absque honere et grauamine seu impedimento exaccionis aliqualis tributi predictus magister Nicolaus filius Nicolai et Johannes filius Blasij dictus Geuri premissa auctoritate procuratoriali in personis prefatorum filiorum magistri Stephani libere et pacifice transituros et permansuros perpetue et irreuocabiliter committentes ymo promiserunt et commiserunt coram nobis a modo et deinceps tam in descendendo quam in ascendendendo (13. b. és c. „ascendendo") (így) nullum penitus aliquid tributum seu tributariam exaccionem ab eisdem repetentibus (—) ymo predicti Ciues ab huiusmodi infestacione tributaria per ipsum magistrum Nicolaum et fratres suos patrueles ac posteritates eorumdem exempti perhempniter (így) (13. b. és c. „peremniter") existant commoraturi, nec vlterius eosdem de premissis possint et valeant quouismodo infestare. — prout se ad premissa ijdem magister Nicolaus et Johannes filius Blasij vigore procuratoriali sponte obligarunt coram nobis. In cuius rei memoriam perpetuamque firmitatem nostras litteras priuilegiales apposicione Sigilli nostri eisdem duximus concedendas. Datum in octauis beati Mychaelis archangeli. Anno domini M^{mo} CCC^{mo} LX^{mo}.[1]) — Nos igitur Justis et Juri consonis peticionibus parcium prescriptarum fauorabiliter inclinati premissas litteras dicti Capituli Posoniensis Priuilegiales de verbo ad uerbum presentibus litteris nostris Priuilegialibus inseri facientes simulcum annotata concordiali composicione in eisdem expressa, acceptamus, approbamus, presenciarumque litterarum nostrarum Priuilegialium patrocinio nostra Judiciaria auctoritate in perpetuum valere confirmamus. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes eisdem Ciuibus et hospitibus de Posonio litteras nostras Priuilegiales pendentis et autentici Sigilli nostri munimine roboratas duximus concedendas. Datum in Wyssegrad, octauo die quindenarum festi beati Mychaelis Archangeli predictarum. Anno Domini M^{o} CCC^{mo} sexagesimo.

Pv. lt. Lad 6.—13.a. Bőrhártyán; a pecsét elveszett. Hiteles másolatát a pozs. káptalan kiadta 1412. évben Pv. lt. Lad 6—13. d. Az ez okmányban megerősített káptalani okiratnak két eredeti példánya van meg a pv. lt.-ban. Egyikén a káptalan kék selyemfonalakon — Lad 6—13.b., — a másikon bőrhártyaszalagon függő pecsétje, — Lad 6—13.c., — mindkettő bőrhártyán. A fent közölt szövegtöli eltérések zárjelben adták 13.b., 13.c. jelöléssel. Ezen okmányok hátiratai (különböző időkből XIV—XVI. sz.) 13. *a.*: „Item quod Ciuitas obtinuit Jure mediante, quod domini In hedrechwar non debent tributum recipere a Posoniensibus In Wodak aswan et in alijs locis (XV. század eleje)." 13. b.: „super tributum in Wodak (XV. sz.). V. Quod in Bodog et Hederwar Posonienses exempti sint a tributo (XVI. sz,)." — 13. c.: „ex parte tributi Hederwara (XIV. sz.)."

[1]) 1360. október 6.

8.

1366. Visegrád, január 6. Lajos király a pozsonyi polgárok vámmentességét ujból ünnepélyesen megerősíti.

Lodovicus dei gracia Rex Hungarie fidelibus suis, vniuersis Prelatis, Baronibus, Comitibus, Castellanis, Officialibus [Nobilibus] et possessionatis hominibus *tributa tam in terris, quam super aquis* habentibus, nostrisque et eorundem tributarijs, ad quorum noticiam presencium perueniret continencia, Salutem et graciam. Noueritis, quod *Jakus* [helyett: Jacobus] Judex Ciuitatis nostre [C. n. hiányzik] Posoniensis in sua, et vniuersorum Ciuium ac hospitum nostrorum eiusdem Ciuitatis [e. C. helyett: de eadem personis], exhibuit nobis quasdam litteras priuilegiales quondam excellentis principis domini Karoli regis hungarie genitoris [helyett: patris] nostri karissimi, In quibus inter cetera [expresse] vidimus contineri, Quod idem (így) [helyett: ijdem] Ciues et hospites nostri Posonienses [P. hiányzik] de *vinis, frugibus*, et *auensis*, ac *alijs victualibus* ipsorum, *tam in Nauibus, quam in Curribus usque Ciuitatem nostram visegradyensem* [u. C. n. v. helyett: vsque Wissegrad] *deferendis*, tributum, uel aliquam tributariam exaccionem nullas (így) in Regno nostro dare et soluere [helyett: persoluere] tenerentur, sed ab omni tributaria solucione [helyett: exaccione] premissa absoluti haberentur et exempti, vndecum nos prefatos fideles nostros Ciues de Posonio in eisdem libertatibus per prefatum precessorem nostrum ipsis datis et concessis pacifice et indemptniter uelimus conseruare, Ideo fidelitati vestre firmo regio sub edicto damus in mandatis, quatenus, dum prefati Ciues et hospites nostri Posonienses uel alteri ipsorum cum vinis, frugibus et Auenis, ac alijs victualibus ipsorum ad loca tributorum uestrorum vsque visegrad presencium testimonio deferendis peruenirent, ab eisdem nullum tributum, nullamque tributariam exaccionem petere uel recipere aut [exagere seu] exigi facere presumpmatis, sed eosdem pacifice transire et abire permittatis, Saluis premissis eorum rebus et personis, Secus, sicut nostram grauissimam indignacionem incurrere formidatis facere non audientes in premissis. Datum In visegrad in festo Epiphanie Domini Anno eiusdem Millesimo CCCmo LXmo Sexto, prout in alijs litteris nostris priori Sigillo nostro autentico consignatis premissa videbitis plenius contineri Datum vt supra.

Pv. Lt. Lad. 6—11 1/1. — Bőrhártyán, a hátlapon a király nagy pecsétjével. Az eredeti másodpéldány (Lad. 6—11 1/2.) szövegének eltérései [ ] között advák.

9.

1371. Visegrád, julius 12. Lajos király vám- és harminczadmentességben részesíti a pozsonyi polgárságot.

Lodouicus dei gracia Rex Vngarie Polonie Dalmacie etc. fidelibus suis vniversis prelatis Baronibus Comitibus Castellanis Nobilibus ac alijs cuiusuis status et condicionis bominibus tributa vbilibet super fluuio Danubij *infra Posonium et Budam inclusiue specialiter autem in Rayka, in Bodog, in Keralzyget, in Comaron, in Nezzmil, in Strigonio, in Zub, in Wissegrad et in Veteribuda* habentibus, nostrisque et eorumdem officialibus et tributarijs Item tricesimatori suo ipsiusque vices gerentibus quibus presentibus ostenduntur Salutem et graciam. Cum nos fidelibus nostris vniuersis Ciuibus ac hospitibus de Posonio per alias litteras nostras vigorosas annuerimus graciose vt ipsi et eorum quilibet super dicto fluvio Danubij a prefata Civitate Posoniensi ad memoratam Civitatem Budensem quelibet *victualia vtputa tritticum, Siliginem, Auenam, vinum, fenum et alia quecumque victualium genera*, prout hec in litteris eorum priuilegialibus per nos eis graciose concessis lucidius continetur, et exprimitur, *in nauibus seu Carrinis* ducere valeant atque possint libere et sine tributi ac tricesime solucione quociens fuerit oportunum. Ideo nos paupertatibus et inopijs eorumden Ciuium et hospitum, presentim propter combustionem ipsius Ciuitatis que perpessi sunt, pie et misericorditer compacientes, ipsam, et eandem graciam eis duximus innouandam atque approbandam. Mandamus igitur vestre vniuersitatis fidelitati firmissimo Regio sub edicto, quatenus deinceps a perfatis Civibus nostris Posoniensibus et eorum quolibet(,) dum et quociens cum *nauibus seu Carrinis* suis huiusmodi victualibus oneratis et repletis Ad loca vestra tributaria et tricesimalia presencium testimonio peruenerint(,) nullum tributum nullamque tricesimam recipere seu exigi facere, aut eos et eorum quemlibet quouismodo impedire presumatis(,) Sed ipsos pocius permittatis simulcum huiusmodi Nauibus seu Carrinis cum premissis victualibus oneratis ipsarumque ductoribus presencium videlicet exhibitoribus per ipsa loca vestra transire libere et sine alicuius tributi et tricesime solutione ac absque quolibet impedimento tociens quociens fuerit oportunum(.) Secus sicut indignacionem Regiam grauiter incurrere formidatis facere non ausuri. Si qui vero ex vob's ausu temerario huiusmodi litteras nostras in aliqua sui parte vilipendere attemptauerint, tales, cum per dictos Ciues vel eorum alterum de hoc fuerimus informati, taliter puniri faciemus, quod eorum pena, similia attemptare volentibus certum transeat interiorem. Datum ibidem in Wissegrad sabbato proximo Ante festum beate Margarete virginis et martiris Anno Domini Mmo CCCmo LXXmo primo.

Pv. lt. Lad. 6—11/a. — Bőrhártyán, a kir. kisebb pecsétjével.

10.

1371. Visegrád, deczember 6. Ifjabb Erzsébet királyné Paruus László, manigai tisztviselőjét eltiltja a pozsonyi polgárok megvámolásától.

Elysabeth dei gracia Regina Junior Hungarie Polonie Dalmacie etc. fideli suo magistro Ladislao paruuo Officiali de Maniga Salutem et graciam. Refert nobis noster fidelis magister Jacobus Iudex Posoniensis sua ac ceterorum suorum Conciuium et hospitum Posoniensium quod vos in tenutis ac tributis nostris sub nostro Officiolatu existentibus contra libertatem ipsorum per Dominum nostrum Regem conthoralem carissimum eisdem graciose concessam tributum ac tributariam exaccionem super ipsos exigentis et exigi facientis in grande preiudicium ipsorum et derogam . . . Quare fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quouis in dictis nostris tributis ab eisdem nullum tributum nullamque tributariam exactionem petere recipere et exigere presumpmatis donec aliud a domino Rege uel a nobis habueritis de premissis in preceptis ymo si ab aliquibus ipsorum recepissetis eisdem plenarie et in specie restituatis. Et aliud in premissis nostris mandatis non facturi presentes autem post lecturam reddi mandamus presentanti. Datum in vissegrad In festo beati Nicolai confessoris Anno domini Mmo CCCmo LXXmo primo.

Lad. 6—57. Papiroson, a királyné gyűrűs pecsétjével.

11.

1375. Pozsony, junius 8. A pozsonyi káptalan a királynak jelenti, hogy köpcsényi Mihály óvári várnagy a pozsonyi polgárok megvámolását a királyi ember és a káptalan tiltakozása ellenére abba hagyni nem akarja.

Kivül: Domino Regi

pro vniuersitate Ciuium et hospitum Ciuitatis Posoniensis contra magistrum Mychaelem de Kwche Castellanum de Owar super facto interius expresso

Rescriptionales

Belül: Excellentissimo principi Domino eorum Domino Lodovico dei gracia Illustri Regi Hungarie Polonie Dalmacie etc. Capitulum ecclesie Posoniensis oracionum suffragia deuotarum. Litteras magnifici viris Comitis Jacobi de Scepus Judicis Curie vestre Annuales pro Ciuitate vestra Posoniensi nobis directas honore quo decuit noueritis nos recepisse et peticionibus eiusdem nobis in eisdem litteris suis amicabiliter porrectis, diligenter annuentes, vnacum Johanne de Luche Homine vestro in ipsis litteris amicabilibus nominato expresse, nos

trum hominem fidedignum magistrum Paulum notarium ac socium et concanonicum nostrum ad infrascriptam exhibitionem vestrarum litterarum graciosarum secreto sigillo vestro consignatarum forman libertatis eiusdem Civitatis In facto tributi in se contiencium magistro Mychaëli de Kwche Castellano de Owar faciendam pro testimonio duximus destinandum. Qui demum exinde ad nos reuersi nobis concorditer retulerunt, quod ipsi feria quarta proxima ante festum Penthecostes proxima preterita[1]) ad prefatum magistrum Mychaelem in dictam villam *Kuche* accedendo, easdem litteras vestras sibi presentassent, quibus visis et preceptis continencijs eorumdem, [ad][2]) idem magister Michael ipsis taliter respondisset, quod licet sibi vestra excellencia, de non exactione tributi super homines (így) de Ciuitate Posoniensi — tamquam alijs in vestro Regno tributa habentibus precipiendo mandaret litteris in eisdem, Tamen quia vestra sublimitas sibi verbotenus facie ad faciem commisisset, vt nullis litteris vel nuncijs vestris, de facto tributi loquentibus, nisi verbis vestre maiestatis facie ad faciem proferendis et committendis fidem adhibere deberet, vnde ipse, quousque, verba vestre maiestatis oretenus prelata procipet, in premissis super eosdem homines Posonienses. ipsum tributum exigere non obmitteret, aut exigi facere more consueto non cessaret. Datum tercio die termini exhibicionis litterarum prenotati Anno Domini Mmo CCCmo LXXmo quinto.

Papiros. A káptalan és a királynő becsétjével. Pv. lt. Lad. 6—13/x

12.

1375. Pozsony, junius 15. A pozsonyi káptalan hasonlóan jelentést tesz a Hédervàriaknál junius 13-án megejtett eljárásáról.

Kívül: Domino Regi — pro vniuersitate Ciuium et Hospitum Ciuitatis Posoniensis contra magistros Jacobum Mychaelem et Johannem de Hedrehvar super facto intrascripto — rescripcionales.

Belől: Excellentissimo principi domino eorum, domino Lodouico dei gracia Illustri Regi Hungarie Polonie Dalmacie etc. Capitulum Ecclesie Posoniensis oracionum suffragia devotarum, litteras magnifici viri Comitis Jacobi de Scepus Judicis Curie vestre Annuales pro Ciuitate vestra Posoniensi nobis directas. Honore que decuit noueritis nos recepisse, et peticionibus eiusdem in eisdem litteris suis amicabiliter porrectis diligenter Annuentes vnacum Johanne filio Mychaelis de Konderus homine vestro in ipsis litteris Annualibus nominato expresse

[1]) 1371. junius 6.
[2]) Törölve.

nostrum hominem fidedignum magistrum Anthonium socium et concanonicum nostrum ad inscriptam exhibicionem vestrarum litterarum graciosarum secreto vestro sigillo consignatarum, formam libertatis eiusdem Ciuitatis in facto tributi in se continencium, magistris Jacobo Mychaeli et Johanni de Hedrehvar faciendam pro testimonio duximus destinandum. Que (így) demum exinde ad nos reuersi nobis concorditer retulerunt, quod ipsi feria quarta proxima post festum Penthecostes [1]) proxime preteritum Ad prefatos magistros Jacobum Mychaelem et Johannem in dicta villa *Hedrehvar* accedendo easdem litteras vestras ipsis presentassent. quibus visis et perceptis continencijs earumdem, respondissent istomodo quod licet vestra excellentia pro non exaccione tributi super homines de Ciuitate Posoniensi ipsis tamquam alijs in Regno vestro tributa habentibus precipiendo litteris in eisdem, ac tamen, quousque vestra maiestas ipsis verbotenus precipit de premissis. ipsum tributum super eodem homines de Posonio (így), quemadmodum [a] hactenus. [et] recipi et exigi facere non cessare(n)t, Datum tercio die termini exhibicionis litterarum prenotati. Anno domini Mmo CCCmo LXXmo quinto.

Pv. lt. Lad. 6—13/k. — Papiros; rajta a káptalan és a királyné pecsétjei.

13—16.

1375. Visegrád, junius 27. Erzsébet királyné négy rendelete, a melyben a pozsonyi polgárok megvámolását tiltja.

a)

Nos Elisabeth dei gracia Regina Hungarie Polonie Dalmacie etc. vobis fidelibus nostris magistris Jacobo Mychaele et Johanne (így) nobilibus de *Hedrehwar* mandamus firmissime et districte, quatenus, ciues nostros Posonienses in illa gracia seu libertate, quam ipsis dominus et consors noster Karissimus Dominus Rex Lodowicus de non solucione tributi per suas speciales litteras fecisse dinoscitur non disturbatis, sed ipsos ciues nostros iuxta regium mandatum liberos in solucione tributi vbique per vestras jurisdicciones et loca tributorum vestrorum tam in terra, quam in aqua habere debeatis et aliud sub pena Regie indignacionis facere non ausuri, *Sciatis enim quod nos non multum contentes fuimus de responsione vestra illa videlicet quam vos coram homine regio et sub testimonio capituli Posoniensis ad litteras regias per eosdem vobis presentatas fecistis*, Nam si vos de cetero litteras regias vel nostras Reginales acceptare non curabitis circa pro certo sciatis, quod regia

[1]) 1375. junius 13.

gracia de talibus bene aliter deliberavit et disponet. Datum in Wissegrad in festo beati Ladislai Regis. Anno Domini M⁰ CCC⁰ Septuagesimo quinto — Presentes autem post lecturam reddi inbemus presentanti. Datum vt supra.

Lad. 6—19/b. Papiros; a királynő gyürüs pecsétjével.

b)

Nos Elisabeth dei gracia Regina Hungarie polonie Dalmacie etc. vobis vniuersis tam nostris regalibus scilicet et reginalibus officialibus et tributarijs, quam alijs quibuscunque Honores videlicet et proprias possessiones habentibus et tributa in eisdem tenentibus ad quos presentes deuenerint mandamus firmissime et discreta ore volentes, quatenus ciues nostros Posonienses in illa gracia seu libertate, quam ipsis dominus et consors karissimus dominus rex Lodowicus de non solucione tributi per suas speciales litteras fecisse dinoscitur, non disturbetis Sed ipsos cives nostros iuxta regium mandatum liberos in solucione tributi vbique per vestras jurisdicciones et loca tributorum vestrorum tam in terra, quam in aqua habere debeatis, et aliud sub pena Regie indignacionis facere non ausuri, nam quicunque ex vobis regia aut nostra mandata seu litteras in talibus uel in alijs acceptare et eis obedire non curarent, tunc sciatis procerto quod regia celsitudo de talibus bene aliter deliberare et disponere intendit, Presentes autem post lecturam reddi mandamus presentanti. Datum in Wissegrad in festo beati Ladislai regis Anno domini M⁰ CCC⁰ LXX⁰ quinto.

Lad. 6—53. Papiros, a királynő gyürüs pecsétjével.

c)

Nos Elisabeth die gracia Regina Hungarie Polonie Dalmacie etc vobis fidelibus nostris magistro videlicet *Johanni* filio Thome *Comiti Bokoniensi* vestrasque vices circa domum gerentibus mandamus firmissime et districte, quatenus ciues nostros Posonienses in illa gracia seu libertate quam ipsis dominus et consors noster Karissimus dominus Rex Lodowicus de non solucione tributi per suas speciales litteras fecisse dinoscitur, non disturbetis, Sed ipsos ciues nostros iuxta Regium mandatum liberos in solucione tributi vbique per vestras Jurisdicciones et loca tributorum vestrorum tam in terra quam in aqua habere debeatis, et aliud sub pena regie indignacionis facere non ausuri. *Sciatis enim quod nos non multum de eo contentamur, vt vos litteras et mandata Regia non acceptatis et alijs in talibus casibus datis malum exemplum, presertim cum vos magister Johannes sitis de consilio et vnus de caporalibus familiaribus domini nostri Regis.* Datum in Wissegrad in

nostrum hominem fidedignum magistrum Anthonium socium et concanonicum nostrum ad inscriptam exhibicionem vestrarum litterarum graciosarum secreto vestro sigillo consignatarum, formam libertatis eiusdem Ciuitatis in facto tributi in se continencium, magistris Jacobo Mychaeli et Johanni de Hedrehvar faciendam pro testimonio duximus destinandum. Que (így) demum exinde ad nos reuersi nobis concorditer retulerunt, quod ipsi feria quarta proxima post festum Penthecostes [1]) proxime preteritum Ad prefatos magistros Jacobum Mychaelem et Johannem in dicta villa *Hedrehvar* accedendo easdem litteras vestras ipsis presentassent. quibus visis et perceptis continencijs earumdem, respondissent istomodo quod licet vestra excellentia pro non exaccione tributi super homines de Ciuitate Posoniensi ipsis tamquam alijs in Regno vestro tributa habentibus precipiendo litteris in eisdem, ac tamen, quousque vestra maiestas ipsis verbotenus precipit de premissis. ipsum tributum super eodem homines de Posonio (így), quemadmodum [a] hactenus. [et] recipi et exigi facere non cessare(n)t, Datum tercio die termini exhibicionis litterarum prenotati. Anno domini Mmo CCCmo LXXmo quinto.

Pv. lt. Lad. 6—13/k. — Papiros; rajta a káptalan és a királyné pecsétjei.

13—16.

1375. Visegrád, junius 27. Erzsébet királyné négy rendelete, a melyben a pozsonyi polgárok megvámolását tiltja.

a)

Nos Elisabeth dei gracia Regina Hungarie Polonie Dalmacie etc. vobis fidelibus nostris magistris Jacobo Mychaele et Johanne (így) nobilibus de *Hedrehwar* mandamus firmissime et districte, quatenus, ciues nostros Posonienses in illa gracia seu libertate, quam ipsis dominus et consors noster Karissimus Dominus Rex Lodowicus de non solucione tributi per suas speciales litteras fecisse dinoscitur non disturbatis, sed ipsos ciues nostros iuxta regium mandatum liberos in solucione tributi vbique per vestras jurisdicciones et loca tributorum vestrorum tam in terra, quam in aqua habere debeatis et aliud sub pena Regie indignacionis facere non ausuri, *Sciatis enim quod nos non multum contentes fuimus de responsione vestra illa videlicet quam vos coram homine regio et sub testimonio capituli Posoniensis ad litteras regias per eosdem vobis presentatas fecistis*, Nam si vos de cetero litteras regias vel nostras Reginales acceptare non curabitis circa pro certo sciatis, quod regia

[1]) 1375. junius 13.

gracia de talibus bene aliter deliberavit et disponet. Datum in Wissegrad in festo beati Ladislai Regis. Anno Domini M⁰ CCC⁰ Septuagesimo quinto — Presentes autem post lecturam reddi inbemus presentanti. Datum vt supra.

Lad. 6—19/b. Papiros; a királynő gyürüs pecsétjével.

b)

Nos Elisabeth dei gracia Regina Hungarie polonie Dalmacie etc. vobis vniuersis tam nostris regalibus scilicet et reginalibus officialibus et tributarijs, quam alijs quibuscunque Honores videlicet et proprias possessiones habentibus et tributa in eisdem tenentibus ad quos presentes deuenerint mandamus firmissime et discreta ore volentes, quatenus ciues nostros Posonienses in illa gracia seu libertate, quam ipsis dominus et consors karissimus dominus rex Lodowicus de non solucione tributi per suas speciales litteras fecisse dinoscitur, non disturbetis Sed ipsos cives nostros iuxta regium mandatum liberos in solucione tributi vbique per vestras jurisdicciones et loca tributorum vestrorum tam in terra, quam in aqua habere debeatis, et aliud sub pena Regie indignacionis facere non ausuri, nam quicunque ex vobis regia aut nostra mandata seu litteras in talibus uel in alijs acceptare et eis obedire non curarent, tunc sciatis procerto quod regia celsitudo de talibus bene aliter deliberare et disponere intendit, Presentes autem post lecturam reddi mandamus presentanti. Datum in Wissegrad in festo beati Ladislai regis Anno domini M⁰ CCC⁰ LXX⁰ quinto.

Lad. 6—53. Papiros, a királynő gyürűs pecsétjével,

c)

Nos Elisabeth die gracia Regina Hungarie Polonie Dalmacie etc vobis fidelibus nostris magistro videlicet *Johanni* filio Thome *Comiti Bokoniensi* vestrasque vices circa domum gerentibus mandamus firmissime et districte, quatenus ciues nostros Posonienses in illa gracia seu libertate quam ipsis dominus et consors noster Karissimus dominus Rex Lodowicus de non solucione tributi per suas speciales litteras fecisse dinoscitur, non disturbetis, Sed ipsos ciues nostros iuxta Regium mandatum liberos in solucione tributi vbique per vestras Jurisdicciones et loca tributorum vestrorum tam in terra quam in aqua habere debeatis, et aliud sub pena regie indignacionis facere non ausuri. *Sciatis enim quod nos non multum de eo contentamur, vt vos litteras et mandata Regia non acceptatis et alijs in talibus casibus datis malum exemplum, presertim cum vos magister Johannes sitis de consilio et vnus de caporalibus familiaribus domini nostri Regis.* Datum in Wissegrad in

die beati Ladislai Regis Anno Domini M[0] CCCmo Septuagesimo quinto. Presentes aut post lecturam reddi iubemus presentanti dat utsup.

Lad. 6—52. Papiros; a királyné gyürüs pecsétjével.

d)

Elizabeth die gracia Regina hungarie. polonie. dalmacie. etc. fideli suo Hermichaeli[1]) de *Kwchche*, Salutem et graciam, Significant nobis fideles nostri Ciues posonienses, Quod vos litteras domini et consortis nostri Karissimi. domini Lodovici Regis Hungarie etc. super facto non solucionis tributi, pro eisdem Ciuibus generaliter loquentes, et vobis prout ceteris regnicolis nostris tributa habentibus, presentatas, acceptare minime curassetis, asserentes, vobis fore per maiestatem regiam commisum, vt in facto tributi, nec litteras nec nuncios sue maiestatis, nisi proprij oris eiusdem fassionem an relacionem, curare deberetis, quod et in litteris Capituli Posoniensis ipsi domino nostro regi rescripcionalibus vidimus contineri, vndecum nos de tali regia commissione multum dubitemus, miramur quare estis ausi, et litteras regias ac mandata non acceptare, et alijs dare exemplum de regij mandati non acceptacione, volentes et fidelitati vestre firmissimo reginali sub precepto mandantes, quatenus inantea cessetis de audacia tali, litterasque regie Maiestatis et mandata, tam pro prefatis Ciuibus nostris, quam pro alijs factis vobis dirigendas et presentandas, acceptare et eis fideliter parere studeatis, tributum super possessionibus, iuxta regie maiestatis edictum recipere de cetero non audendo alioquin regia celsitudo bene aliter de tali facto deliberauit et disponet, presentes autem reddi mandamus post lecturam presentanti. Datum Jn wissegrad. die beati Ladislai regis, anno domini M[0] CCCmo LXXV[0].

Pv. lt. Lad 6—19/c. — Papiroson, a királyné gyürüs pecsétjével.

17.

1375. Pozsony, augusztus hava. A pozsonqi káptalan a királynak bejelenti, hogy Köpcsényi Mihály a pozsonyi polgárok vámmentességét a jövőben tiszteletben akarja tartani.

Serenissimo principi Domino Lodouico Dei gracia Illustri Regi Hungerie Polonie Dalmacie etc. Capitulum Posoniensis ecclesie oracionum suffragia deuotarum. Litteras Serenissime principisse Domine Elizabet [d] eadem gracia Regine Hungarie Polonie Dalmacie etc. consortis vestre Karissime suprema reuerencia noueritis nos recepisse in hec

[1]) Igy írva.

verba: Elizabet dei gracia Regina Hungarie Polonie Dalmacie etc. fidelibus suis Capitulo ecclesie Posoniensis, Salutem et graciam. fidelitati vestre seriose mandamus quouis vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum quo presente Johannes filius Mychaelis de Kendorus homo regius alias litteras nostras, vnam videlicet Hermichali de Kuche, aliam vero nobilibus de Hedrehuar, et terciam magistro Johanni filio Thome, pro Ciuibus nostris Posoniensibus, super facto tributi loquentes, vobis cum presentibus exhibendas, eisdem portet et presentet. Et tandem quicunque ipsi visis huiusmodi litteris [vestris] nostris fecerint vel responderint hoc regie maiestati fideliter rescribiatis. Datum in vissegrad in die beati Ladislai regis Anno Domini Mmo CCCmo LXXmo quinto. — Nos itaque mandatis eiusdem domine nostre Regine, nobis in eisdem litteris suis seriose iniunctis obedire volentes vt tenemur vnacum prescripto Johanne filio Mychaelis de Kondorus homine vestro nostrum hominem fidedignum magistrum Anthonium socium et concanonicum nostrum Ad exhibicionem predictarum litterarum magistro Mychaeli dicto Her de Kuche faciendam pro testimonio duximus destinandum Qui tandem exinde ad nos reuersi nobis vniformiter retulerunt. quod predictus magister Mychael de Kuche visis et perlectis ipsis litteris domine nostre regine ad continenciam earumdem taliter respondisset quod ipse mandatis vestris et Dicte Domine Regine in ipsis litteris sibi iniunctis vt tenetur obediendo, iuxta formam libertatis dictorum Ciuium vestrorum de Posonio. A tempore visionis litterarum vestrarum graciosarum, nunquam ab hominibus de posonio eorumque mercibus in suis tributis aliquas exacciones tributarias peti vel [exh] exigi facere voluisset, neque deinceps exigi facere vellet ab eisdem, sed iuxta mandatum vestre et reginalia excellencie eosdem Homines de Posonio cum eorum equis et alijs mercimoniis semper et vbique in suis tributis illesos pacificos et indempnes suis tributariis abire permitti precepisset. Datum tercio die termini exhibicionis predictarum litterarum[1]) Anno Domini Supradicto.

Lad. 6—13/u. — Papiros, a káptalan pecsétjével.

18.

1376. Buda, márczius 6. Lajos király megtiltja a győri káptalannak, gönyői Jánosnak és a Hédervámiaknak, hogy a pozsonyi polgárok vámmentességi kiváltságát győri, óbudai és öttevényi vámhelyeiken megsértsék.

Lodowicus dei gracia Rex Hungarie Polonie Dalmacie etc. fidelibus suis Capitulo ecclesie *Jauriensis*, Item magistris Johanni filio Thome

[1]) Az exhibitió napja azonban nincs kiírva.

de *Gunyw*, Nicolao filio Nicolai, Jacobo et Johanni filijs Hedrici, Georgio et Mychaeli filijs Stephani de *Hedruhuar*, Salutem et graciam. Dicunt nobis fideles ciues nostri de Posonio, 'quod vos ipsos a festo sancti Mychaelis Archangeli proxime preterito in tributis vestris in *Jaurino*, in *Abuda*,[1]) et in *Wtheuen*, exigi consuetis in pluribus eorum vijs ad solucionem tributorum, perquam plurimum pignorum, seu vagiorum recepciones, ac aliorum molestiarium et turbulacionium illaciones compulissetis et compellere inposteris intenderetis, contra ipsorum libertatem, vnde cum ipsi Ciues nostri Posonienses antiqua ipsorum libertate, a pijs nostris progenitoribus eis data et concessa per nos eciam innouata et confirmata, requirente, a solucione cuiusuis tributi vbilibet in regno nostro, sic et fidelitate augeantur, nobisque fructus honoris perueniat ex eisdem in huiusmodi et eciam alijs eorum libertatibus, illese velimus conseruare Fidelitati vestro firmissimo regia sub edicto precipientes mandamus, quatenus, visis statim presentibus, omni occasione et excusacione proculmotis. omnia predicta vagia seu pignora, in dictis tributis per vos, uel vestros recepta, eisdem Ciuibus nostris sine aliquali dampno reddere et restituere ac reddi et restitui facere debeatis, deincepsque eosdem ad solucionem alicuius tributi in locis dictorum tribotorum vestrorum faciendam minime compellere audeatis. Secus, sicut nostram regiam graciam grauiter offendere formidatis facere non ausuri in premissis. Presentes post lecturam reddi inbemus presentanti. Datum Bude feria quinta proxima ante Dominicam Reminiscere Anno Domini M⁰ CCC⁰ LXX⁰ sexto.

Pv. Lev. Lad. 6—13. 1/1. —

19.

1384. Buda, május 11. — Ákos mester győri és királyszigeti vámszedőjének megtiltja, hogy a pozsonyi polgároktól vámot beszedjen.

Magister Akus filius Ste(pha)ni (?) filij Mykch quondam Bani Comes Albensis | Tibi Tributario nostro de Jaurino et de kyralzyge presentibus declaramus, quod nobis per Ciues Posonienses extitit querulose intimatum, quomodo tu eos pridie in tributo kyralzyge contra ipsorum libertatem impediuisses, et continue in nostris tributis indebite impedires, ymo vnum pancerium seu loricam ipsorum ab eis recepisses | cum tamen | nobis et per consequens tibi ad aliquod tributum non sint astricti. Super quo precipio tibi firmiter per presentes, quatenus, amodo et deinceps ipsos ciues contra ipsorum consuetudinem in nullis tributis

[1]) Abda.

nostris impedire seu molestare audeas | ymo pancerium seu loricam eis receptum sine difficultate eisdem reddas | Et aliud nequaquam facere ausurus. Et hoc idem precipimus vniuersis nostris tributarijs sub nostra dicione vbilibet constitutis Dantes eis similibus sub preceptis. Presentes autem vbique reddi volumus presentanti post lecturam | Datum Bude feria sexta proxima post festum beati Stanislai martiris, Anno domini M° CCC° LXXX° quarto.

Lad 6—69. — Papiros reányomott kis zöld pecséttel

20.

1389. Buda, szeptember II. Zsigmond király a pozsonyi polgárok vámmentességét, különösen Győr, Hédervár és Komárom vámhelyek tulajdonosaival szemben, megerősíti.

Sigismundus dei gracia Rex Hungarie Dalmatiae Croatiae etc. ac Marchio Brandenburgensis etc. fidelibus suis vniuersis Tributarijs nostris et aliorum quorumcunque vbilibet in regno nostro constitutis et signanter in Jaurino in Hedrehwar et in Komaron existentibus, quibus presentes ostenduntur. Salutem et gratiam. Refertur maiestati nostre pro parte fidelium Ciuium et populorum nostrorum de Posonio, graui cum querela, quod licet per alias litteras nostras, nostris fidelibus prelatis Baronibus Comitibus Castellanis et Nobilibus tributa tam in terris quam super aquis vbique in Regno nostro habentibus et tenentibus, ac vobis firmiter mandauerimus, quod de rebus ipsorum mercimonialibus, et earum conductoribus, tributariam solucionem exigi non permitterent nec vos ipsam solucionem recipere seu exigere deberetis, tamen ipsi in locis tributorum per nonnullos ex vobis, qui ipsas nostras litteras et nostra mandata paruipendunt, impedirentur et molestarentur, indesesse, racione solucionis tributi, quod ab ipsis recipere velletis, ac continue ab eis postularetis, Cumque eosdem Ciues et populos nostros de Posonio in libertatibus et prorogatiuis, ipsis per nostras predecessores Reges Hungarie attributis et concessis, ac per nostre maiestatis litteras, confirmatis, velimus illibate permanere, fidelitati igitur vestre, iteratis vicibus firmo precipimus regio sub edicto, quatenus a prefatis Ciuibus et populis ac Nautis de Posonio, dum ijdem ad vos et loca tributorum vestrorum pervenerint, nullum tributum nullamque tributariam solucionem exigatis, nec de rebus ipsorum mercimonialibus recipere aut exigere debeatis. Et aliud sub optentu nostre gracie non facturi presentes autem perlectas reddi iubemus presentanti, Datum Bude Sabbato proximo post festum Natiuitatis beate Marie virginis gloriose Anno domini M^{mo} CCC^{mo} LXXX^{mo} Nono.

Pr. lt. Lad. 6—6.

21.

1430. Pozsony, márczius 3. Hédervári Lőrincz bodaki, hédervári és nagyúti vámszedőit a pozsonyi polgárok megvámolásától eltiltja:

Laurencius de Hedrehwar Agazonum Regalium magister, necnon Comanorum et philisteorum Comes | vniuersis et singulis Tributarijs nostris et signanter in *Bodak Hedrehwar predicta et Nagwth* | constitutis et existentibus ad quos presentes nostre littere peruenerint | Salutem et dilectionem nostram | (—) proposuerunt nobis | prouidi viri Judex et Jurati ciues Ciuitatis Posoniensis, in eorum ac vniuersorum Ciuium et Mercatorum Ciuitatis eiusdem personis gravi cum querela, quod vos | in locis dictorum tributorum nostrorum contra libertatis eorum prerogatiuam, qua a diuis Regibus Hungarie sveti sunt | ad dandum tributum de personis rebusque et bonis ipsorum mercimonialibus compelleretis | Volumus igitur et vestris dileccionibus firmissime precipimus et mandamus | quatenus dum quando aut quocienscumsque (így!) prefati Ciues Mercatores aut eorum alter cum rebus et bonis ipsorum mercimonialibus ad dicta nostra tributa pervenerint | eosdem libere et secure ac sine omni tributaria solucione et exaccione | pertransire permittatis et permitti faciatis Cauentes tamen et perspicaciter revidentes, ne ipsi Ciues Mercatores, aut alter eorum | aliquem seu aliquos | extraneum seu extraneos cum rebus mercimonialibus proficiscentes sub spe et fiducia huiusmodi tacite ac sub silencio secum deducere vellet seu vellent, Extunc vbicumque huiusmodi Transgressores reperire poteritis, Taliud res et bona quas et que apud taliud Transgressores repertis et Inuenta fueritis nobis aufferre et retinere | ac personam seu personas excedencium vinctos Judici et Juratis Ciuibus prefate Ciuitatis Posoniensis transmittere debeatis Aliud non facturi | presentes eciam post earum lecturam reddi volumus presentanti | Datum in Civitate Posoniensi predicta feria Sexta proxima ante dominiciam Inuovauit Anno domini M° CCCC° tricesimo. (Bőrhártyán, Hédervári Lőrincz pecsétje alatt.)

ADATOK.

A KASSAI CÉHEK ÁRSZABÁSA (LIMITATIÓJA).

Kiadta Kassa város tanácsa 1635. febr. 1.[1])

(Eredetije a város levéltárában számozatlan.

I. A szabó céh.[2])

Egy bársony dolmánytól	4 f.	— d.
Egy atlasz foztantul, az ki tüzött	8 f.	—
Egy kanavász dolmánytól	3 f.	—
„ kamuka „	3 f.	—
„ muhar „ ha merően bélelt	2 f.	—
Egy skarlát avagy gránát dolmántól, ha merően bélelt	1 f.	80 d.
Egy lazur avagy failongis „ „ „ „	1 f.	25 d.
Egy öreg galléros gránát mentétől tafottaval, avagy kamukával bélelt	1 f.	80 d.
Ugyan olyan galléros mentétől, hal félszer	1 f.	25 d.
Egy csonka ujju skarlát vagy gránát avagy angliai mentétől, ha kamukával vagy tafotával bélelt	1 f.	80 d.
Ugyanolyan mentéről, ha félszer	1 f.	—
Egy vállban vágott skarlát avagy gránát és angliai mentéről, ha kamukával vagy tafottával merőn bélelt	1 f.	40 d.
Egy skarlát gránát vagy angliai süvegtől	—	20 d.
Egy gránát avagy lazur ujas köpenyegtől, ha posztóval leszen bélelt	1 f.	25 d.
Egy karasia dolmánytól, ha merően bélelt akár posztóval akár bagariával	1 f.	—
Ugyanolyan karasia dolmánytól, ha fél szer csak övedig lészen bélelt	—	75 d.
Egy Septuch dolmánytól, ha merőn lészen bélelt	1 f.	—
Ugyanolyan dolmánytól, ha fél szer övedig bélelt	—	75 d.
Egy öreg kizmiczer dolmánytól	—	60 d.
Egy karasia vagy Septuch csonka ujju mentétől, ha bagariás és gombos	1 f.	—
Egy kocsisnak való hosszu karasia mentétől, hogyha posztóval béllelt	—	90 d.
Egy csonka ujju mentétől, ha kizmicer és bélelt	—	60 d.

[1]) V. ö. u. e. évfolyam 25—41. lapján közzétett ugyancsak kassai árszabásokat, a melyeket az itt közölt árszabás érdekesen kiegészít.

[2]) V. ö. a 37. lapon XIII. a.

Ugyanolyan mentétől, ha fél szer	—	50 d.
Egy karasia vagy Septuch nadrágtól, ha borugatott (borogatott)	—	25 d.
Egy kizmiczer nadrágtól	—	20 d.
Egy bársony szoknyától, ha prémes	7 f.	—
1 ráncos kamuka, atlasz és kanavász szoknyától	3 f.	—
1 taffota kerekalju szoknyától, ha prémes	2 f.	—
1 taffota ráncos szoknyától	2 f.	50 d.
1 kamuka, atlasz és kanavász szoknyától	3 f.	—
1 kerekalju muhar szoknyától, ha prémes	1 f.	50 d.
1 ráncos „ „	1 f.	50
1 angliai kerekalju szoknyától prémes	2 f.	—
1 csimazin saya és failongis ráncos szoknyától	2 f.	—
1 bársony kis subától, az ki prémes és az alja körülöti bojtos bársonynyal bélelt	2 f.	—
1 kamuka, kanavász és atlasz kis subától, ha prémes	1 f.	50 d.
1 kamuka szoritótól, ha prémes	—	75
1 taffota kis subától „ „	1 f.	—
1 kamuka ráncos torkos ködmöntől, ha prémes	2 f.	—
1 muhar rácz torkos ködmöntől, ha prémes	1 f.	50 d.
1 muhar kis subától 3 szerben ha prémes	—	75 d.
1 muhar szoritótól	—	40 d.
1 fodorilirs és Septuch szoknyától, ki prémes	1 f.	—
U. o. szoknyától, ha nem prémes	—	75 d.
1 kizmiczer ráncos szoknyától, ha prémes	—	60 d.
U. o. szoknyától, ha nem prémes	—	40 d.
Egy kerek köpenyegtől, ha bélelt és zsinóros	1 f.	—
U. o. köpenyegtől ha fél szer	—	60 d.

II. Szűcs céh.

Nagyobbára egyezik a 39. lapon közölt XIV. számú árszabással; a nem egyező, illetve ott nem foglalt tételek a következők:

Egy galléros mentét bélelni egyes hiúz mállal, hogyha az lábait kiszedjük[1])	4 (f.)	—
Egy galléros mentét, hogyha mállal bélelünk és annak az torkait kiszegyük egyenkint és abból gallért csinálunk és környös körül torokprémmel megprémezik[2])	2 f.	—
Egy galléros mentét rókaháttal, ha gallért kell csinálni a nyakából[3])	1 f.	36 d.
Egy bokor paraszt kesztyünek az ára[4])		36 d.

III. Mészáros céh.[5])

E mostani időben az öreg baromnak az javának bokrát veszik per ... 40, 38, 36 f. —

1—3) 39—40. lapon hiányzik.
4) 40. lapon: „férfiembernek való keztyünek az ára."
5) V. ö. 33. l. VIII. alatt.

Item másféle szőrü ökörnek bokrát veszik per	28, 26, 25 f. —
Az orosz és oláh ökörnek bokrát per	24, 23, 22, 20 f. —
Az aprajának per	21, 19, 18 f. —
A szőke alföldi tehénnek bokrát	15, 14 f. —
A sertés marhát veszik a mostani időben a javának bokrát	23 f. 75 d. aut. 22 f. —
Az alábbvalónak bokrát vették	20, 18, 16, 15 f. —
Aki annál is alábbvaló	14, 12 f. —
Aki nem szalonnának való bokrát	10, 9 f, —
A borju javát	2 f. 80 d.
Az alábbvalót	1 f. 50, 1 f. 25 d,
A juhnak bokrát vették a nyáron a javát	3 f. 50 d.
Az alábbvalót	3 f. —
Az orosz és oláh juhnak bokrát	2 f. 50 d.
A bárányt veszik az elején per	1 f. —
Azután veszik per	80 d. 70 d. — 60 d.
Alábbvalót	— 50 d.

Következik az ökör- és tehénbőrnek eladása.

A bőr javát adják bokrát	6 f. —
Az alábbvalót	5 f. —
Az oláh és orosz ökör bőrinek bokrát	4 f. —
Az alföldi tehén bőrét a javát adják	4 f. 25 d.
Az alábbvaló bokrát	3 f. 50 d.
A ki annál is alábbvaló	3 f. —
A faggyut adjuk nyárban mázsáját	8 f. —
Télben	9 f. —
Legfeljebb adjuk	10 f. —
A juh bőröket az elmult évben adtuk egyet-egyet	— f. 48 d.

Az apró báránybőrt pedig néha ócsóbban adjuk hogy sem a miben magunknak vagyon, mert a báránybúst, ha el nem adjuk mindjárást előttünk a táblán megfeketedik azután vagy fél árán kell adnunk vagy otthon eszszük meg avagy szegényeknek kell adnunk.

A bornyu bőrt az elmult évben adtuk egyet	25, 27, 30 d.

Következik a borju apróléknak eladása.

Adjuk a borju fejnek a javát egyet	15 d.
Az alábbvalót pedig	12, 9 d.
A tüdő javát	12, 10, 9 d.
A bél javát ... ... —	10, 9, 8 d.

A sertésmarha apróléknak eladása.

A hájnak fontját	12 d.
A kolbász javát	6, 5 d.
A gömböcöt	9,8 d.
Az apró vérest és májast	6, 5 d.

IV. *Varga céh.*[1])

Következik elsőben is a bőrök megvétele.

Egy bokor ökör bőr	7 f.	—
" " tülök "	6 f.	—
" " tehén " aki a java	5 f.	—
" " " " alábbvaló	4 f.	50 d.
Egy juh bőr	—	66 d.
Egy hornyu bőr	45,	42 d.
Egy kordovány bőr	1 f.	25 d.
Egy bak bőr	1 f.	50 d.

Következik a münek eladása

Egy pár kordovány saru, ha dupla a talpa	1 f. 90, 85 d.
" " " " asszonynak, ha dupla a talpa	1 f. 40, 30, 25 d.
Egy pár szattyán saru dupla talppal	1 f. etiam 90, 85 d.
Egy pár asszonyembernek való saru borju bőrből csinált egy talpra, per	75 d. 70, 66 d.
Ha rövidebb leszen a szára	65, 60, 54 d.
Férfiunak való üreg saru tehén bőrből	1 f. 25 d.
Ha kisebb és alábbvaló lészen	1 f. autem 90 d.
Egy öreg kocsisnak való saru	80, 75 d.
Ha köz avagy alábbvaló	60, 55, 50 d.
A legalábbvaló	40, 36, 30 d.
Egy bokor kapca saru	42, 40 d.
Más hasonló kapca saru egy talpra	30, 36 d.
Egy fejelés	45 d.
Egy asszonyembernek való fejelés kordoványból két talpra	50 d.
Más fejelés közönséges bőrből	36 d.
Item más fejelés egy talpra	30 d.
Egy pár sólya	80 d.

V. *Ötvös céh.*[2])

Egy összejáró kupától, a kiben cifra ember orcákkal megekesittetett avagy virágos kivül-belül girájára, aranyozására 3 aranyat girájától a munkának	3 f. 50 d.
Összejáró pintes pohártól kivül-belül aranyos csinálásának girájától	3 f. —
Egyébféle verő mütől, tál tányér, a kik összejárnak girájától	2 f. 50 d.
Azonképen összejáró serleg pohártól, a kiknek a szélin cifra vagyon girájától	2 f. 50 d.
Sima pohártól s ki össze nem jár a széli, cifrás cimert kell reá csinálni girájától	4 f. —
Hutári mütől, a kit mi bertus münek hívunk öntés girájától	2 f. 50 d.
Azonképen öntés bertus asszonynak való övektől girájától	4 f. — d.

[1]) V. ö. 40 l. XV. „Timárok" alatt.
[2]) Az előbbeni árszabásban nincs.

A kik portai szablyát kéztől csináltatnak cifrázon által tördelt virágokkal girájától	3 f. 50 d.
Udvari pohárnak csinálásától, a ki cifrás és címert kíván rá metszetni girájától	4 f. —
Kalán, villa, sótartó, akik öntesek és cifrások girájától	2 f. 50 d.
Virágos műtől, a ki nem kövekkel rakott girájától	4 f. — d.
Ismét a ki annál feljebb való munkásabb kövekkel, aki mint kivánja girájától	5 f. 50 d.
Aki annál feljebb is úgy mint virágokkal, fűzött gyöngyökkel és kövekkel zomácnccal megékesitett gira	7 f. —
Arany lánctól, aki nem zománcos, hanem csak sima avagy szegésén csinált arany szemekkel, tíz aranytól	10 f. —

Egyéb arany műtől úgymint függők, gyűrük, akiben drágakövek vannak, alkudjék az ötvös mesterrel a mint legjobban lehet.

VI. Lakatos céh.[1])

Egy kör polhákot per	5 f. —
Egy pistrolt	4 f. 50 d.
Egy karabin	6 f. —
Egy drabantnak való, avagy egy kör zabola egyenes rudakkal	— 75 d.
Egy fejérvári zabolát	1 f. —
Egy spanyol zabolát	1 f. 25 d.
Egy török „	1 f. 25 d.
Egy pár tatár kengyel	— 60 d.
Egy pár közönséges kengyel	— 50 d.
Egy pár katona kengyel	1 f. —
Egy pár szélyes sarkantyu fölütéssel együtt	— 30 d.
A ki kisebb	— 25 d.
Egy pár csizmapatkoltatástól	— 8 d.
Ha kisebb	— 6 d.
Egy puskatisztitás közönséges, avagy krompachi puska	— 25 d.
Ha pallérosa	— 50 d.
A ki ónozott	(hiányzik)

VII. Kerékgyártó céh.[2])

Egy uj hintó szekeret szerszámostól per	20 f. —
Item fél „ » „ „	14 f. —
Egy uj marhás szekeret	8 f. —
Egy furmányos szekeret	8 f. —
Egy kocsit szerszámostól együtt	6 f. —
Egy uj két lovu szekeret	5 f. —
Egy hintós uj bakot avagy elővaló csinálhatni	2 f. —
Az uj bíró szekeret	7 f. 50 d.

1) V. ö. 34 l. X. alatt.
2) Nincs az előbbeni jegyzékben.

Egy bokor kocsira való létra nro 2	1 f.	50 d.
Hintóra való két létra per	1 f.	50 d.
Egy pár létra posztó szekérhez	1 f.	25 d.
„ „ „ boros „	1 f.	20 d.
Egy uj tengely elejével együtt, akiben két kerék jár	—	75
Egy uj kereket furman szekérhez per	—	65 d.
Egy kocsi kereket	—	50 d.
Egy szekérben a hátulsó darabot ujonnan csináltatni a kiben a kerék jár	—	50 d.
Egy ó kereket talpalni	—	48 d.
Egy talptól	—	4 d.
Egy küllőtől	—	2 d.

VIII. Csiszár céh.[1])

Egy ezüstös szablyát csinálunk magunk czápával	3 f.	50 d.
Item az maga cápájával akar czüstös, akar aranyas	1 f.	50 d.
Egy négyélü hegyestőrt a kit sok kötő vasra csinálunk félig vassal fölleresztjük agyig legfeljebb	2 f.	—
Egy pallos hegyestőrt	1 f.	60 d.
„ „ a ki félig fokos	1 f.	60 d.
Egy szablyát adunk, a kit sok kötővasakra csináltatnak	1 f.	50 d.
Más közönséges szablyát	1 f.	25 d.
Más alábbvaló szablyát	1 f.	10 d.
A ki maga szablya hüvelyt csináltat és munkásan kivánja 30 kötővasra	1 f.	40 d.
Más szablya hüvely 6 kötővasra per	1 f.	25 d.
Négy kötővas hüvelyt csinálunk	1 f.	—
Egy közönséges szablya tisztitásától	—	25 d.
Egy fringia kardtól, mivel több munka azon per	—	33 d.
Egy demecki kardtól tisztitásért	—	35 d.
Egy bársonyos szablya tisztitástól	—	75 d

IX. Csizmadia céh.[2])

Egy vörös karmasin száras csizmát	3 f.	25 d.
Egy sárga „ „ „	3 f.	—
Egy karmazsin papucsot kapcástól	2 f.	25 d.
Egy sárga kordovány saru csizmát	1 f.	—
Egy fekete „ „ „	1 f.	25 d.
Egy közönséges kecskebőrből csinált száras csizmát	1 f.	10 d.
Egy sárga vagy fekete szattyán sáras csizmát	1 f.	—
Egy szattyán kapcát	—	36 d.
Egy fejelést	—	55 d.
Egy tizesztendős gyermeknek való szattyán csizmát per	—	60 d.

A ki maga karmasinából müveltet:

[1]) Nincs az előbbeni árszabásban.
[2]) V. ö. 29. l. IV. alatt.

Egy száras csizma csinálástól veszünk	—	60 d.
Egy papucs csinálástól	—	59 d.
Egy karmazsin kapca csinálástól	—	25 d.
Egy papucsba tötés	—	6 d.

X. Gombkötö céh.[1])

Elsőben is nro 12 bokor szövés gombra a ki aranynyal vagy ezüsttel és selyemmel virágosan duplán vagyon szöve megyen rá 4 lat selyem (a karmazin selyem latja per f. 1, d. 20) arany vagy ezüstfonal megyen reá nro 12 fertály (ezt pedig az arany avagy ezüstnek fertályát veszik p. f. 1 : 20.). Legócsóbban szoktuk azért adni, melyet egy személy egy egész hétig nehezen végezheti el	16 f.	—
Item 12 bokor gombra a ki selyemmel aranynyal ezüsttel sujtásformán szoktak csinálni, megyen rá 8 fertály arany és ezüst fonal, 5 lat selyem, limit. per	13 f.	—
12 bokor tiszta selyemből való szövés gombra megyen kuser selyem 6 lat p.	6 f.	—
Nro 12 török selyemből szövésgombot a kire megyen 7 lat per	5 f.	50 d.
Item Kézen vert dupla száras gombra guser selyemből nro 12 bokorra akinek arany avagy ezüst a kisgombja megyen rá 4 lat selyem limit. per	4 f.	—
12 bokor két bokor keskeny száru gombot per	1 f.	50 d.
Egy dolmánra való gombot tiszta selyemből	1 f.	25 d.
A ki öreget nro 15 kiván egy dolmánra	1 f.	50 d.
Vörös karmasin selyemből csinálunk	2 f.	—
Nro 12 gombot dolmányra valót a kit arany és ezüst fonallal csinálunk per	3 f.	—
Apró gombot tiszta selyemből egyet per	—	3 d.
Zászlóra való rojtot aki maga selyemből csináltatja latját	—	25 d.
Ha pedig magunk selyméből csináljuk	1 f.	—

XI. Köteles céh.[2])

Egy kötelért a ki 6 singet tart	—	15 d.
„ „ „ „ 5 „ „	—	10 d.
„ „ „ „ 2½ „ „	—	8 d.
„ „ „ „ 4 „ „	—	5 d.
Egy leret nro 12 singet tart	—	6 d.
Egy rövidebb letzet nro 9 singet tart	—	3 d.

XII. Kömüves céh.[3])

Egy öl faltól mivel magoknak kell az apró müvet tartaniok és a meszet is magoknak kell keverniök a mely falnak a temérdeksége vagyon vagyon 1 sing limit	1 f.	70 d.

[1]) V. ö. 31. l. VII. a.
[2—3]) Nincs az előbbeni árszabásban.

Kővel boltoztatott pince boltnak ölit per	1 f.	50 d.
Téglával „ „ „ „	1 f.	25 d.
Ha keresztboltra csináljuk és szépen egyenesen vakoljuk és tisztitjuk ölét per	1 f.	75 d.
A padimentomot kővel rakva avagy téglával avagy öntéssel legyen per	—	60 d.

Ha pedig az öntéshez való materiát kivántatnék igen magasra fölvontatnia tehát mivelhogy az apró mívesre több kell drágábbért csináljuk.

A mi garadicsokat kéményt, tüzhelyt és kemence lábakat illeti, mivel hogy sokféle a munka és nem specificálhatjuk minden emberrel jó lelkiismerettel megalkuszunk.

XIII. Kovács céh.[1])

XIV. Asztalos céh.[2])

1 középszerü asztal p.	1 f.	60 d.
1 körsuperlatos ágyat per	6 f.	50 d.
1 uton járó avagy utravaló ágyat egy emberre	1 f.	—
1 bőcső ha festett	1 f.	—
1 fejér bőcsőért	—	50 d.
1 dupla ajtóért ha kőajtóba avagy másféle ajtóba kell csinálni, ha épen az ajtó be nem borittatik avagy cifráztatik csináltatni per	2 f.	50 d.
Ha pedig cifráztatik és mind 3 szegletről az ajtót be kell boritani csinálhatni per	4 f.	50 d.

XV. Nyereggyártó céh.[3])

1 huszár avagy katonanyerget a mely közönséges limit	2 f.	50 d.
Ha czifrásabb és jobb	3 f.	25 d.
Egy kocsisnak valót	1 f.	50 d.
A mi pedig az eltörött nyereg megcsinálását illeti, ha mindenik enyvezésből kimozdul vagy kitőrik úgy hogy u. a. darabokat megenyvezhetni, tehát mindenik helyen való enyvezésért a menyit rajta teszen	—	20 d.
Ha pedig uj darab fát kelletik az eltörött helyébe odacsinálni tehát aért eleitől fogva, a mint eletől fogva vettek	—	75 d.
Ha pedig törés nem lesz a nyergen és az ember maga ad bőrt a nyereg megboritásához, tehát	—	75 d.
Ha magunk szerszámjával csináljuk meg	2 f.	—

Ha a nyereg kisded leszen mi is ahhoz szabjuk magunkat, a mint a munkát rajta kívánják.

[1]) Megegyezik a 33. lapon IX. alatt közzétett árszabással, az ott a jegyzetekben feltüntetett leszállított árakkal.

[2]) V. ö. 26. l. II. — Itt elhagyattak azon tételek, a melyek a fenti árszabással az ott a jegyzetben közölt leszállításokkal helyesbitett árak mellett, megegyeznek.

[3]) V. ö. 25. l. I. alatt.

A többi munkainkat mind a szerint ide be nem irhatjuk kiváltképen hintót, a szeszel szeket és a puskatokokat, mivel e munkákat az emberek immár mind külön-külön formán kívánják úgyannyira, hogy a mennyi munkát foglal magában a dereka, a cifrázást majd kétannyi munkával visszük véghez, a melyeket mostan kívánnak az emberek, soha a mi eleinktől mi azokat nem láttuk sem hallottuk a minémü cifrás míveket kelletik mostan munkálkodnunk.

XVI. Szijgyártó céh.[1]

Ha lóra való szerszámmal hámot, aki munkás	32 f.	—
A ki annál is szebb	36 f.	—
A ki alábbvaló	25 f.	—
Négy lóra való hámot, aki munkás	22 f.	—
A ki alábbvaló	18 f.	—
Egy huszár kengyelszijat per	—	60 d.
Egy tözött tokagyat	—	80 d.
Egy rojtos „	—	25 d.
1 uti kötőféket	—	36 d.
1 áldásbeli kötőféket	—	40 d.
Nyeregben való szíjas hevedert	—	40 d.
Vanhczos szíjas hevedert	—	45 d.
Faragott kantárt	—	60 d.
Másféle közkantárt	—	36 d.
Faragott szablyaszíjat	—	36 d.
Köz „	—	25 d.
Vásári cseres hámot	—	50 d.
„ „ féket	—	50 d.
Vásári fejér hámot és parasztféket p.	—	36 d.
Egy bokor hámtáskát	—	38 d.
Faragott hegyestőr szijat	—	20 d.
Egy kopjatokot	—	33 d.
Egy lodingra való faragott szij kulcsra és palaczkra	—	33 d.
Egy 4 lóhajtó ostort	—	25 d.
1 szál fékemlőt czifra	—	9 d.
Közfékemlot	—	6 d.
Egy szekeres ónos zabolára szij	—	25 d.

XVII. Sütő céh.[2])

A nemes tanácstól rendeltetett arbiter uraim elejökben adták, nro 30 lattos legyen a tesztája, ha kisül, nro 27 : 28 lattos, de úgy hogy szépen megsült legyen, ne legyen tésztás a bele, a mint most szokták.

XVIII. Süveges céh.[3])

A finom gyapju mázsáját veszik per 72 f. A legszebbik süveget per 60 d.; ha alábbvaló per 33 d., mégis annál alábbvalót per 18 d.

1) Nincs a fenti árszabásban.
2) Nincs a fenti árszabásban.
3) Nincs a fenti árszabásban.

XIX. Rézfazekas céh.[1])

Egy mázsa rezet vesznek	38 f.	—
Fontját égett boros edényen, item az üstön és egyébféle hasonló munkán per	—	40 d.
Ha bor hüvösitőt csinál, annak fontját	—	45 d.
Mindenféle munka, akihez alkalmasint vas kivántatik, annak fontja	—	30 d.
Ó edényeket, ha meg olmazik	—	10 d.

XX. Kannagyártó céh.[2])

Legelsőbben is azt tartja a céhmester levelek, 2 font ó ónért 1 fontot ad müben ujat, ha pedig annyi font ónt visszakér, amennyit adott a munkáért, fontjától kell adni, ha tálat csinál	—	20 d.
Ha palaczkot csinál attól	—	25 d.
Készpénzen az ó ólmot fontját per	—	35 d.
Az uj fejér ólom mázsáját per	Rf 40—Rf. 42	
Esik fontja annak	—	60 d.

Ha pedig 4 font fekete ólmot hozzáteszünk ugyan elmegyen az füstben font no 4.

Az uj és magam olmából a tálaknak és tányéroknak fontját per	—	60 d.
Kannáknak fontját	—	65 d.

A ki pedig azon müveket cifráztatni akarja, 1 garassal annak fontja drágább.

Következik a mü, melyet font számra nem adhatni.

1 bokor 3 szegletü szépen ékesitett gyertyatartó a templomban, a rómaiak formára, azok közül némely kisebb, némely nagyobb bokrát adják f. 8	12 f.	—
Kerekded gyertyatartó templomba való az is kétféle, nagy és kicsiny f. 5	8 f.	—
1 négy vagy 6 szegletü asztalravaló gyertyatartó bokra	1 f.	40 d.
Más asztalra való gyertyatartót, ha kerekded és nagy leszen	1 f.	30 d.
Ha kisebb	—	75 d.
Egy gyümölcsnek való csészét	—	90 d.
12 kanál	1 f.	25 d.
1 römpölös kannácskát	—	50 d.
1 toczet (?) gyermeknek való	—	60 d.
1 römpölös pohárt, ha lába lészen	—	45 d.
Más hasonló poharacskát láb nélkül	—	28 d.
Tyukmonyhoz kis tálacskát	—	15 d.
Só tartó, a legnagyobbat szép formájut egyet	—	100 d.
Kisebbet	—	60 d.
Ha a kanna fedele eltört csináltatásától	—	12 d.

[1]) Nincs a fenti árszabásban.
[2]) Nincs a f. á.

Ha a tartója v. a füle eltört...	—	12 d.
Ha ujonnan ki kell igazitani és csinálni	—	15 d.

XXI. *Bodnár céh.*[1])

1. A pincébe való bort kötést a nemes tanács elvégezte az alföldi fára verjék az abroncsot d. 1, a kassai fára pedig 1½ pénzt.

2. Azt is végezte el a nemes tanács az ó hordót per f. 8 kössük.

A közönséges kádákat, a mit ennekelőtte csináltak per f. 2 d. 25.

A 4 akós hordókat per d. 40, a mint ennekelőtte a nemes község elvégezte volt felőle.

A mi a vásári apró munkát illeti, mi igen keveset csináltunk, akit csináltunk is, úgy adjuk, mint a felföldiek, vagy még annál is olcsóbban, noha afa több pénzünkben vagyon, hogysem a felföldieknek.

Deliber. per duos arbitr. csak a szerint legyen, amint irják.

XXII. *Páncélgyártó és fegyverderékcsináló céh.*[1])

Egy fekete fegyverderekat a mely puska átal nem járja, annak minden szerszáma al énnekem per 10 f. az ára	16 f.	—
Ha alábbvaló lészen, annak az ára	9 f.	—
Egy sisak, ha jó és szép, *3 napi munka van rajta*	5 f.	—
Ha alábbvaló és énnekem is áll szerszámával együtt 2.50, az ára	3 f.	—
Ha mégis alábbvaló a munkája, mivel hamarább is végbevihetni noha áll mind szerszáma 250 f. énnekem, de az árát annak	2 f.	50 d.
1 bokor szarvas ha munkásan lesz	2 f.	50 d.
Ha alábbvaló	2 f.	—
Leszen munka azon 2 napra való és annak szerszáma áll	1 f.	50 d.

Következik a páncélgyártó müve.[2])

XXIII. *Erszénygyártó céh.*[1])

Asszonyembernek való sodrott szijerszényt no 10 ... ... 1 f. —

Szintén úgy adtuk az előtt is mikor a szijaknak tábláját vettük per 5 d. most veszik per 12 d.

Férfiunak való erszényt nro 14 per	1 f.	—
Másféle asszonyembernek való erszény középszerü selymes nro 15 és 16 per	1 f.	—
A lodnigk a vásári munkát és közt per	—	60 d.

[1]) V. ö. 27 l. III. alatt.
[1]) V. ö. 36. l. XI. alatt.
[2]) Azonos a 36. lapon „Az pantzir müvemnek feljegyzése" czimü rovattal. Az árak a jegyzetekben helyesbítettekkel egyenlők.
[1]) V. ö. 30. l. V. alatt.

Ha pedig mondva és szépen csináltatják annak a munkának a fáradságát és szerszámának megbővitése szerint többet veszünk.

A közönséges vásári téli keztyüt per	1 f.	—

A ki pedig szebb és munkásabb az drágább lesz.

XXIV. Nyirő céh.[1]

A skarlát posztó singitől per	—	6 d.
A gránát „ „ „	—	5 d.
A failongis „ „ „	—	5 d.
A lazus „ „ „	—	5 d.
A cimarin „ „ „	—	5 d.
A stamlet „ „ „	—	4 d.
A septuch „ „ „	—	4 d.
A meizner „ „ „	—	3 d.
A karasia „ „ „	—	2 d.
A fodorilier posztó nyirésétől	—	6 d.

A morvai posztó singitől úgy mint fodoritásától is 5.

Egy ó dolmány forditásától annak kartolásától s nyirésétől	—	20 d.
Egy öreg mente forditásától, kartolásától s nyirésétől per	—	25 d.

XXV. Szürcsapó céh.[1]

Egy vég szürt adnak per	5 f.	50 d.
Sing számra a fejérnek per	—	21 d.
A tarka pokrócznak valót	—	15 d.

A becsületes arbiter uraim ezt helyben hagyták, de úgy, hogy ha följebb adják a mint maguk irják, biró uram ő kegyelme megbüntesse őket.

XXVI. Takács céh.[1]

Legvékonyabb fonalból, ha abroszt csinál, 1 sing szövésétől per	—	8 d.
Ha alábbvaló leszen valamire per	—	7 d.
Ha még ennél is alábbvaló	—	6 d.
Ha legvékonyabb vásznat csinálunk, a mely vászon szélessége leszen pl. $1^{1}/_{2}$, egy singnek szövésétől adnak	—	6 d.
Ha ennél temérdekebb lesz a fonala	—	5 d.
Ha még ennél is temérdekebb lesz a fonala	—	4 d.
A mely vászon szélessége pl. $1^{1}/_{4}$, a vékonyabbiktól egy sing szövésétől	—	5 d.
Ha temérdekebb per	—	4 d.
Ha ennél is temérdekebb per	—	3 d.
Keskeny vászontól, aki csak egy singet tart az szélessége, egy singnek szövésétől	—	$1^{1}/_{2}$ d.

[1]) V. ö. 37. lapon XII. alatt.
[1]) Nincs a f. á.
[1]) Nincs a f. á.

XXVII. Gerber céh.[1])

Egy juh bőrt kijártatván per	50, 60, 63, 66 d.
Egy kecske bőrt kijártatván per	63, 66, 70, 75, 80 d.
Egy borju „ „ „	36, 40, 45, 50 d.
Egy bokor tehén bőrt kijártatván, bokrát	4 f. —
Ha jobb	4 f. 50 d.
Ezeknél is jobbak	4 f. 75 d.
E bokor ökör bőrt kijártatván, ha közbőrök lesznek per	6 f. —
Ha ezeknél jobbak lesznek per	7 f. —
A legjobbik bokrát	8 f. —
Egy bokor talpat legjobbikat	— 20
Fódozni való bőröket avagy talpat a csizmadiák élnek igen vele a javában egyet	1 f. 33 d.
Ha slejtebb leszen a bőr per	1 f. 25 d.
Ha ennél is slejtebb per	1 f. —

A nemes tanácstól arra rendeltetett személyek ezt ebben hagyták, csak följeb ne adják.[2])

[1]) Nincs a f. á.

[2]) A fenti árszabásban még felsorolvák: *üvegesek* (az asztalosokkal együtt), és az ezen árszabásban a bodnárczéh után felsorolt, itt a teljes azonosság miatt nem közölt *fazekasczéh.*

Közli: *Kerekes György.*

BÍRÁLATOK ÉS ISMERTETÉSEK.

Deutsche Wirtschaftsgeschichte in den letzten Jahrhunderten des Mittelalters von Dr. *Karl Theodor von Inama Sternegg.* Zweiter Teil. Leipzig, 1901. 8-rét XVIII + 560 l.

E munka első részét a *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle* 1899-diki 3. füzetében ismertettem. Jelen második fele egyszersmind befejezését képezi szerző *Deutsche Wirtschaftsgeschichte* czimü müve középkori részének és négy szakaszra oszlik, melyek közül az első a kéziparnak, második a bányászat, kohászat és sótermelésnek, harmadik a kereskedelemnek és forgalomnak s végül negyedike a mértékek és súlyoknak, s a pénz és hitelnek van szentelve. Ezt követik „Schlussbetrachtungen" és egy csomó melléklet s végre egy gyarló betürendes tárgymutató.

Nem lehet eltagadnunk, hogy Inama nagy szorgalommal gyüjtötte össze a könyvének megirásához szükséges anyagot és némi figyelemmel kisérte a szakmájába vágó irodalmat is, mely utóbbi különösen a bányászat, kohászat és sótermelésről tárgyaló szakaszban nagy segitségére volt. Másrészt azonban hibája, hogy folyton dogmatizál, elméletet elméletre halmoz. Sokszor elégtelen anyagkészletből von tulmerész következtetéseket és nem mindig nyújt módot olvasójának, hogy önmaga alkothasson itéletet arról, mennyiben van igaza szerzőnek s mennyiben nincs.

Nem lehet czélom jelen alkalommal a munka részletes birálásába bocsátkozni, szerző merész állitásait bonczolgatni, vele polemizálni, a részéről hagyott számos hézagot betölteni, stb., mert erre egy egész kötetre vagy talán kettőre is volna szükségem s azért egyszerüen meg kell elégednem avval, hogy müve ez újabb részletének megjelenésére az érdekelt körök figyelmét fölhívjam. Minden hibája és hiánya daczára a munka hézagot pótol és nagy haszonnal fogja azt lapozgatni a gazdasági történetirás minden munkása.

London. *Kropf Lajos.*

Die Ökonomische Entwicklung Europas bis zum Beginn der kapitalistischen Wirtschaftsform. Von *Maxime Kowalewsky.* Mit Genehmigung des Verfassers aus dem Russischen übersetzt von *Leo Motzkin.* I. *Römische und Germanische Elemente in der Entwicklung der mittelalterlichen Gutsherrschaft und der Dorfgemeinde.* (Ezen czim alatt is:

Bibliotkek der Volkswirtschaftslehre und Gesellschaftswissenschaft XI.) Berlin, R. L. Prager 1901. 8-adrét, 539 l.

Az újabb részletes gazdaságtörténelmi kutatások kimutatták, hogy ép úgy, a mint a jelenkorban oly gazdasági jelenségek észleltetnek, a a melyek a világforgalmon felépült tőkegazdaság egységes rendszere keretébe nem illeszthetők, hanem egy korábbi gazdasági rendszerből, anakhronizmusok gyanánt a modern gazdasági életbe átszármaztak, a történelmi korszakok gazdasági rendszereiben is idegen elemek — gyakran igen nagy — szerepet játszanak, s anélkül, hogy a rendszer egészébe beolvadnának, a gazdasági élet fejlődésére jentékeny befolyást gyakorolnak.

Kowalewsky Maxime munkájának ezen (első) kötetében ilyen problémával foglalkozik, a midőn az európai középkori gazdaság fejlődésének (a népvándorlástól a 9. századig terjedő) első korszakában a római és germán elemeket szétválasztani iparkodik és széles forrásgyüjtemény és tudományos kútfőbírálat alapján vizsgálja, hogy a római (klasszikus) gazdasági rendszer egyes intézményei mily befolyást gyakoroltak a germán törzsek gazdaságának átalakulására. Ezen befolyás kétféleképen érvényesült. A midőn a germánok oly területeken telepedtek meg, a melynek lakossága a germán invázió (a mely nem volt mindig hódítás, így pld. Burgandiában) után is megmaradt a római jogi és gazdasági rendszernél, úgy mint Burgundiában, Felső-Olaszországban, Spanyolországban stb., a germán jövevények gazdasági viszonyainak átalakulására lassú, de mélyreható befolyást gyakorolt a magasabb római cultura (v. ö. az ismertetett munka 5. és 6. fejezetét). Sokkal intenzivebb módon érvényesült azonban a római jog es a római kultura átalakító hatása akkor, amidőn a germánság a kereszténységet befogadván, illetve az ariánus vallásról a katholikus vallásra áttérvén, az egyház öntudatosan és következetesen készítette elő a római jog reczeptióját a megszilárdult királyi hatalom segítségével, mely utóbbi különösen a feudalizmus kiképzésére oly fontos fiscus tanát a római államjogból átvette. Különösen az ingatlan magántulajdona s az ajándékozás és örökhagyás szabadsága lett a középkori jogrendszerbe a római jogból átültetve, a mely megtámadja a régi népjog alapjait s előkészíti a társadalom átalakulását.

K. munkáját különösen becsessé teszik a kritikus elővigyázattal alkalmazott párhuzamok, a melyekben a régi germán gazdasági életet oly népek szervezétével hasonlítja össze a szerző, mely népeknek müveltségi foka a jelenben vagy a közelmultban hasonló a germán társadaloméhoz a népvándorlás korában. Igy hathatósan kidomborítja a germán ősgazdaság képét Caesar és Tacitas korában, s noha ezen ethnographikus

párhuzamok által az eredeti források hézagainak helyes kiegészitését minden esetben el nem éri, ezen körülmény a szerző fejtegetéseinek élvezetességét és tanulságos voltát nem kisebbíti. Jogosult érdeklődéssel várjuk tehát a a munka következő részeit, a melyekben úgy mint ezen első részben, bizonyára a komoly és lelkiismeretes tudós jelentős nézete nyilatkozni fog.

Pozsony. *Dr. Kováts Ferencz.*

GAZDASÁGTÖRTÉNETI ÉRTESITŐ.

Az 1901. év első felében a külföldi folyóiratokban megjelent gazdaságtörténelmi tartalmú kiválóbb értekezések jegyzéke:

„JAHRBÜCHER FÜR NATIONALÖKONOMIE UND STATISTIK." 76. kötet. 1900. (III. sorozat 21. kötet.) Below G. A középkori városi gazdaság pusztulása. — Caro G. A földbirtok eloszlása az északkeleti Svájczban stb. a Karolingok idejében. — Nuglisch A. A német birodalom pénzügye Zsigmond császár alatt.

„JOURNAL DES ÉCONOMISTES." 60. évfolyam. 1901. Sayous A. E. Az üzérkedés Németalföldön a 16. században.

„RÉFORME SOCIALE." 1901. Brentano F. F. A városok keletkezése Nyugateurópában a modern czivilizáczió kezdetén.

„REVUE D'ÉCONOMIE POLITIQUE." 15. évfolyam. 1901. Levasseur E. A kereskedelmi szerződések Francziaország és Anglia között az „ancien régime" korában.

„REVUE INTERNATIONALE DE SOCIOLOGIE." 9. évfolyam. 1901. Levasseur E. A franczia munkásosztályok történetének korszakai. — Kovalevszky M. A földesúri jog és a parasztok gazdasági és társadalmi helyzete a múlt század végén.

„ZEITSCHRIFT FÜR SOZIALWISSENSCHAFT." 4. évfolyam. 1901. Beloch G. Socialismus és kommunismus az ó-korban.

HELYREIGAZÍTÁSOK.

312. lap 6. sor felülről: „postára" helyett olv.: „portára".

336. lap [1]) jegyzetéhez toldandó: „E tanulmány befejezése után jelent meg Prosper Cultru Benyovszky Móricz második (1781 után való) madagaszkári expedicziójáról szóló értekezése, melyet Kont Ignácz ismertetett a „Századok" idei f. 839—40. l.

341. lap 18. sor felülről: „frázisa" helyett olv.: „fázisa".

395—401. lap: A 11. és 12. számu okmányok egymással chronologiai szempontból felcserélendők.

409. lap 9. sor alulról: „magánlevelek" után betoldandó: „hiányoznak".

Widener Library
3 2044 100 893 072